

श्रीः ।

शास्त्र मुक्तावली-४५

SASTRAMUKTHAVALI-45

अष्टोत्तरशतसंख्यासु श्रीपाञ्चरात्रसंहितासु अन्वतमा

॥ ईश्वरसंहिता ॥

नरनारायणाश्रमे भगवता नारायणेन

महर्षिभ्य उपदिष्टा ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्रीकाशी - प्रतिवादिभयङ्करानन्ताचार्येण संशोधिता

श्रीकाशी-सुदर्शनसुद्राक्षरशालायां

अमुद्रयत ।

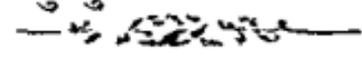
१९२३

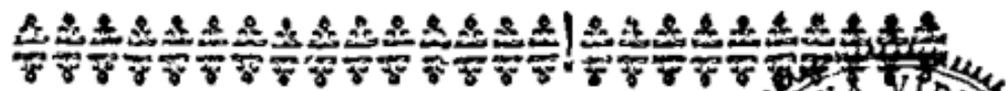
विषयानुक्रमणिका

अध्याय संख्या ।

विषया ।

१	शाम्बावतार	
२	मानसयागाविधि	
३	विमानदेवतार्चनविधि	
४	आराधनविधि -नीराजनान्त	३५
५	भोज्यासनाग्निकार्यविधि	५५
६	पितृसविभागादि शयनोत्सवान्तविधि	७९
७	लक्ष्मीमुदर्शनादिपूजाविधि	८९
८	गरुडादि परिवारार्चनविधि	१०९
९	द्वारावरणदेवतालक्षणादिकथनम्	१२७
१०	महोत्सवविधि , ध्वजारोहणान्तम्	१५६
११	महोत्सवविधि अवभृथान्तम्	१८९
१२	पशोत्सवादिविधि	२२५
१३	जयन्त्यद्युत्सवविधि	२४४
१४	पवित्रोत्सवविधि	२६५
१५	रूपनविधि	२९१
१६	प्रासादलक्षणप्रतिष्ठाविधि	३२५
१७	प्रतिमापीठादिलक्षणम्	३५४
१८	प्रतिष्ठाविधि	३७९
१९	प्रायश्चित्तविधि	४२४
२०	म्वयव्यक्तादिभेद , यादवाचलनाहात्म्यम्	४९५
२१	दीक्षाविधि	५२२
२२	नियमविधानम्	५७०
२३	मन्त्रोद्धारविधि	५७५
२४	मुद्रालक्षण भगवद्धानादिप्रकार	६११
२५	उण्डयन्त्रवादिलक्षणम् । हवि पात्रविधिश्च	६१०

धीरस्तु ।

श्रियः कान्ताय नमः ।

श्रीमते हयग्रीवाय नमः ।

श्रीपाञ्चरात्रे-

॥ ईश्वरसंहिता ॥

नम स्सकलकल्याणदायिने चक्रपाणये ।
विषयार्णवमम्रानां समुद्धरणहेतवे ॥ १ ॥
नारायणपद्माम्भोजसमाराधनलालसाः ।
वेदवेदाङ्गनिपुणा स्तपोनिष्ठा महर्षयः ॥ २ ॥
इतिहासंपुराणज्ञा धर्मशास्त्रविशारदाः ।
भगवद्भक्तिनिरता इक्ष्मादिगुणसागराः ॥ ३ ॥
नारायणं तपस्य-तं नरनारायणाश्रमे ।
गंसेयन्त स्सदा भक्त्या मोक्षोपायविविधैः ॥ ४ ॥
संभिता मुनयः सर्वे नारायणपरायणाः ।
दालेन केनगिल्लर्गात् नारायणदिदृक्षया ॥ ५ ॥
तत्राऽवर्तयन् देवर्षिर्नारदः स्मकुतूहलः ।
दृष्ट्वा नागयणं देवं नमस्कृत्य कृत्वाञ्जलिः ॥ ६ ॥
पुलकाधितमर्षाङ्गः प्रष्टवदन्नो मुनिः ।
श्रुत्वा नानाविधैः नानैः प्रणम्य च मुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥
पञ्चगाम्यं तं देवं नातायगमनामयम् ।
अथ नागयणो देवः श्रुत्वा मुनिपुत्रवम् ॥ ८ ॥

मुनयो ह्यत्र तिष्ठन्ति प्रार्थयानां हरेः पदम् ।
 एतेषां सत्यतं शास्त्रं मुपदेष्टुं त्वमर्हसि ॥ ९ ॥
 इत्युक्त्वाऽन्तर्दधे श्रीमन्नारायणमुनिस्तदा ।
 तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं मुनिर्दृष्टतनूरुहः ॥ १० ॥
 तदाज्ञां कर्तुकामोऽथ निर्जगाम मुनीश्वरः ।
 अपश्यदाश्रमवरमृषीणामूर्ध्वरेतसाम् ॥ ११ ॥
 नानापक्षिगणाक्षीर्णं नानामृगनिषेधितम् ।
 तरुपुष्पलताद्याढ्यं वापीकूपहृदान्वितम् ॥ १२ ॥
 तत्र गत्वा मुनिवर सत्रत्ये द्विजसत्तमैः ।
 पूजितश्चाऽर्घ्यपाद्याद्यैः विष्टरेऽभिनिवेशितः ॥ १३ ॥
 मुनीनां प्रीतिजनकं वाक्यमेवमुवाच सः ।
 नारायणोऽत्र सततं भवद्भि स्तेष्व्यते यतः ॥ १४ ॥
 भवन्तु करुणा तस्य परिपूर्णा हि वर्तते ।
 भवद्भि स्सह सम्बन्धात् कृतार्थोऽथ भवाम्यहम् ॥ १५ ॥
 आदिष्टोऽहं भगवता भवदर्थे मुनीश्वराः ।
 अधीत्य साम्प्रतं सर्वे रहस्यान्नायमुत्तमम् ॥ १६ ॥
 अद्य प्रभृति देवेशमाराधयत योगिनः ।

मुनयः ।

मुने । चिरप्रपन्नानामस्माकं त्वं परा गतिः ॥ १७ ॥
 नारायणपदभाते रुपायं सम्प्रकाशय ।

नारदः ।

शृणुष्वं मुनयस्सर्वे । वेदमेकायनाभिधम् ॥ १८ ॥
 मोक्षायनाय वै पन्था एतदन्वो न विद्यते ।
 तस्मादेकायनं नाम प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ १९ ॥

मूलभूतस्तु महतो वेदवृक्षस्य यो महान् ।
सद्ब्रह्मवासुदेवाख्यपरतत्त्वैकसंश्रयम् ॥ २० ॥
दिव्यैर्बलादिकैर्मन्त्रैः साक्षात्तत्पतिपादकैः ।
अलङ्कृतमसन्दिग्धमविधातिमिरापहम् ॥ २१ ॥
इत्युक्त्वाऽध्याप्य योगीन्द्रान् सज्जगादाऽस्य वैभवम् ।
एष प्रकृतिधर्माख्यो वासुदेवैकगोचरः ॥ २२ ॥
प्रवर्त्यते कृतयुगे ततस्त्रेतायुगादिषु ।
विकारवेदा स्सर्वत्र देवतान्तरगोचराः ॥ २३ ॥
महतो वेदवृक्षस्य मूलभूतो महानयम् ।
स्कन्धभूता ऋगाद्यास्ते शाखाभूताश्च योगिनः । ॥ २४ ॥
जगन्मूलस्य वेदस्य वासुदेवस्य मुख्यतः ।
प्रतिपादकता सिद्धा मूलवेदाख्यता द्विजाः । ॥ २५ ॥
आद्यं भागवतं धर्ममादिभूते कृते युगे ।
मानवा योग्यभूतास्ते अनुतिष्ठन्ति नित्यशः ॥ २६ ॥
ततस्त्रेतायुगे सर्वे नानाकामसमन्विताः ।
व्यामिश्रयाजिनो भूत्वा त्यजन्त्याद्यं सनातनम् ॥ २७ ॥
अन्तर्दधाति सर्वोऽयं वासुदेवसमाहृतः ।
ततो योग्याय भगवान् प्रादुर्भावयति स्वयम् ॥ २८ ॥
एवं मया पुराऽर्थात्तश्चेतर्द्वीपे मुनीश्वराः ।।
सनत्सुनत्सुजातश्च सनकश्च सनन्दनः ।। १९ ॥
सनत्कुमारः कपिल स्मत्तमश्च सनातनः ।
एते एकान्तिधर्मस्य आचार्याश्च प्रवर्तकाः ॥ ३० ॥
मरुतिरिभ्रश्चिरमौ पुलस्त्यः पुन्टः ऋतुः ।
यसिष्ठश्च महानेजा एते विप्रदिगन्दिनः ॥ ३१ ॥

मनुस्स्वायम्भुवश्चापि समाराध्य जगत्पतिम् ।
 महता तपसा चैव देव नारायण प्रभुम् ॥ ३२ ॥
 दिव्य वर्षसहस्रन्तु तदन्ते समर्थाय च ।
 मूलश्रुतिं यथावच्च ऋषयोऽध्यापितास्तु ते ॥ ३३ ॥
 ततन्ने ऋषयस्त्वष्टौ लोहाना हितनाम्बया ।
 श्लोकाना शतसाहस्रै मूलवेद निरीक्ष्य च ॥ ३४ ॥
 तथा दिव्यानि शास्त्राणि सात्वतादीनि चाऽऽदरात् ।
 निरीक्ष्याऽन्यतु तन्वारय शास्त्र निदधिरे द्विजा ! ॥ ३५ ॥
 एव मूलश्रुतेरर्थान् ज्ञात्वा मन्वादयोपि च ।
 धर्मशास्त्राप्यनेकानि करिष्यन्ति यथातथम् ॥ ३६ ॥
 अन्येषामपि शास्त्राणा योनिरेतद्गविष्यति ।
 अस्मिन् धर्मश्च कामश्च अर्थश्चोक्त स्सविस्तरम् ॥ ३७ ॥
 मोक्षश्च सूचित पश्चात् तस्मात्सारतमो ह्ययम् ।
 पुरा * तोदाद्रिशिखरे शाण्डिल्योऽपि महासुनि ॥ ३८ ॥
 समाहितमना भूत्वा तपन्पृष्वा महत्तरम् ।
 अनेकानि सहस्राणि वर्षाणा तपसोऽन्तत ॥ ३९ ॥
 द्वापरस्य युगम्याऽन्ते आदौ कलियुगस्य च ।
 साक्षात्सङ्कर्षणाल्लब्ध्वा वेदमेकायनाभिधम् ॥ ४० ॥
 सुमत्रु जैमिनिं चैव भृगु चैत्रौपगायनम् ।
 मौञ्ज्यायन च त वेद सम्यग्ध्यापयत्पुरा ॥ ४१ ॥
 नरनारायणाभ्या च जगतो हितनाम्बया ।
 तथाऽनुष्ठीयते मूलधर्मोऽत्र मुनिपुङ्गवा ! ॥ ४२ ॥
 एष एकायनो वेद प्रप्यात म्मर्वतो भुवि ।
 दुर्विज्ञेयो दुष्करश्च प्रतिपुङ्गै निषेज्यते ॥ ४३ ॥

* " तोदनात्सर्वापाणा तोदाद्रिरिति वक्ष्यते " ।

मुनयः ।

भगवन् ! सर्वशास्त्रज्ञ ! शरणागतवत्सल ! ।
 त्वत्प्रसादेन सम्प्राप्तो मूलवेदो महानयम् ॥ ४४ ॥
 तत्प्रभावश्च विदित स्सर्वलोकैषु पूजितः ।
 प्रतिबुद्धैर्निषेव्योऽयं मूलवेद स्सनातनः ॥ ४५ ॥
 प्रथमप्रतिबुद्धैस्तैर्ममैर्भवमहाम्बुधौ ।
 प्राप्यते भगवन् ! धर्म एकान्तिभि रनुष्ठितः ॥ ४६ ॥

नारदः ।

श्रूयतामभिधास्यामि सर्वलोकहितैषिणः । ।
 पुरैवं भगवानेव समालोच्य हरि स्वयम् ॥ ४७ ॥
 परित्यज्य परं धर्मं मिश्रधर्मं मुपेयुषाम् ।
 भूयस्त्वत्पदकाङ्क्षाणां श्रद्धामक्ती उपेयुषाम् ॥ ४८ ॥
 अनुग्रहार्थं वर्णानां योग्यताऽऽपादनाय च ।
 तथा जनानां सर्वेषां मभीष्टफलसिद्धये ॥ ४९ ॥
 मूलवेदानुसारेण छन्दसाऽऽनुष्ठुभेन च ।
 सात्वतं पौष्करं चैव जयाख्येत्येषमादिकम् ॥ ५० ॥
 दिव्यं सच्छास्त्रजालं तदुक्त्वा सङ्कर्षणादिभिः ।
 प्रवर्तयामास भुवि सर्वलोकहितैषिभिः ॥ ५१ ॥
 एवं दिव्यानि शास्त्राणि शाण्डिल्योऽपि महामुनिः ।
 सङ्कर्षणाद्भगवतः श्रुत्वा अध्यापयन् मुनीन् ॥ ५२ ॥
 मलयाचलनिष्ठाश्च पुरा रामस्य चाऽऽज्ञया ।
 प्रथमं सात्वतं शास्त्रं सम्यग्ध्यापिता मया ॥ ५३ ॥
 वासुदेवेन यत्प्रोक्तं शास्त्रं भगवता स्वयम् ।
 अनुष्ठुपृच्छन्दोबन्धेन समासव्यासभेदतः ॥ ५४ ॥

तथैव ब्रह्मरुद्रेन्द्रममुखैश्च भुवर्तितम् ।
 लोकेष्वपि च दिव्येषु तद्विष्यं मुनिसत्तमाः ! ॥ ५५ ॥
 ब्रह्मरुद्रमुखैर्देवैः ऋषिभिश्च तपोधनैः ।
 स्वयं प्रणीतं यच्छास्त्रं तत् ज्ञेयं मुनिभाषितम् ॥ ५६ ॥
 एतत्तु त्रिविधं विद्धि सात्विकादिविभेदतः ।
 विज्ञाय पुण्डरीकाक्षः अर्थज्ञानं यथास्वितम् ॥ ५७ ॥
 तद्बोधकं प्रणीतं यत् शास्त्रं तत्सात्त्विकं स्मृतम् ।
 तस्मात् ज्ञातेऽर्थज्ञाते तु किञ्चित्तदवलम्ब्य च ॥ ५८ ॥
 सत्तुद्बुद्ध्यन्मोषितस्यैव अर्थज्ञातस्य बोधकम् ।
 यत्प्रणीतं द्विजश्रेष्ठ ! तथा विज्ञानतत्त्वतः ॥ ५९ ॥
 अन्धविस्तरसंयुक्तं शास्त्रं सर्वेश्वरेश्वरात् ।
 तत्संक्षेपप्रसादेन स्वाविकल्पविनृग्भणैः ॥ ६० ॥
 ब्रह्मादिभिः प्रणीतं यत् तथा तद्विभिर्द्विजाः ! ।
 ब्रह्मादिभिः परिश्रुत्य तत्संक्षेपात्मना पुनः ॥ ६१ ॥
 सविकल्पात्प्रणीतं यत् तत्सर्वं राजसं स्मृतम् ।
 तत्सद्वाद् द्वेषा पद्भिरात्रैस्तानसद्विपेदतः ॥ ६२ ॥
 केवलं स्वविकल्पोक्तैः कृतं यत्तामसं स्मृतम् ।
 केवलं मनुजैर्यत् कृतं तत्पौरुषं स्मृतम् ॥ ६३ ॥
 अतो दिव्यात्परतरं नास्ति शास्त्रं मुनीश्वराः ।
 सात्त्वतं पौष्करं चैव जयास्त्र्यं च तथैव च ॥ ६४ ॥
 एवमार्दानि दिव्यानि शास्त्राणि हरिणा स्वयम् ।
 मूलवेदानुसारेण प्रोक्तानि हितकाम्यया ॥ ६५ ॥
 नात्यतापं त्रिकं चैतन् व्यापकं मुनिसत्तमाः ! ।
 यथा चाऽष्टाशरार्दानां मन्त्राणां त्रितयं युगाः ! ॥ ६६ ॥

एतत्तन्त्रत्रयोक्तेन विधिना यादवाचले ।

श्रीरङ्गे हस्तिशैले च क्रमात्सम्पूज्यते हरिः ॥ ६७ ॥

एतेषु दिव्यशास्त्रेषु सात्वतन्तूत्तमोत्तमम् ।

चक्त्वा साक्षादीश्वरोऽस्य श्रोता सङ्कर्षणः प्रभुः ॥ ६८ ॥

किं वर्ण्यतेऽस्य माहात्म्यं सात्वतस्य मुनीश्वराः ! ।

अत स्साक्षादीश्वरोक्तशास्त्राणां द्विजपुङ्गवाः ! ॥ ६९ ॥

सारभूतं विशेषेण सात्वतार्थोपपादकम् ।

ईश्वराख्यमिदं तन्त्रं साक्षात्सङ्कर्षणाच्छ्रुतम् ॥ ७० ॥

सम्प्रवक्ष्यामि मुनयः ! शृणुध्वमवधानतः ।

इत्युक्त्वा नारदो योगी नत्वा नारायणं प्रभुम् ॥ ७१ ॥

सङ्कर्षणं नमस्कृत्य वक्तुं समुपचक्रमे ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्

शास्त्रावतारो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

नारदः ।

आराधनविधिं वक्ष्ये शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।

ब्राह्मे मुद्घर्ते सम्प्राप्ते मन्त्रज्ञः प्रयत इशुचिः ॥ १ ॥

नाम्नां सङ्कीर्तनं कुर्यात् उत्थाय शयने स्थितः ।

परिच्युतमल स्नात इशुद्धवासा जितेन्द्रियः ॥ २ ॥

घृतोर्ध्वपुण्ड्रः काल्योक्तकर्माणि विनिवर्त्य च ।

गन्धैः सग्भि रलङ्कारैः कटकपैरलङ्कृतः ॥ ३ ॥

सपवित्रङ्गो मौनी आसाद्य भगवद्गृहम् ।
 द्वाराद्वाद्ये यथाशास्त्रं शुद्धेन सलिलेन च ॥ ४ ॥
 आजानु पादौ प्रक्षाल्य हस्तौ चाऽऽमणिनन्धनात् ।
 आचम्य च प्रविद्यान्त प्रणम्य मनु मुञ्चरन् ॥ ५ ॥
 घाम प्रदक्षिणीकृत्य बोधयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 शङ्खध्वनिसमोपेत दुन्दुभोपटहस्तैः ॥ ६ ॥
 वन्दितृन्दोत्थितोच्चापि नानावाग्भिर्मेहामते । ।
 महान्नयजयारामै पुन पुनरुदीरितै ॥ ७ ॥
 प्रोषणैर्घ्नैः स्त्रोत्रैस्त्रिधाप्य शयनात्तत ।
 द्वारमासाद्य तत्रस्यो वामदिग्मन्थपूर्वम् ॥ ८ ॥
 अथकुण्ड्राऽथ तर्जन्या मन्त्रं कवचमुच्चरन् ।
 स्थिते वा कल्पिते तत्र पूजयेद्द्वालिमण्डले ॥ ९ ॥
 सप्तैः सप्तैःपूर्वन्तु परिवार हि साच्युतम् ।
 भगता प्रणवाद्येन निष्णुमादाय कीर्तयेत् ॥ १० ॥
 सप्तमपरिवाराय अच्युताय नमो नम ।
 धाम्नुपूरुपमन्याश्च समन्वच्यै यथाक्रमम् ॥ ११ ॥
 मूलमन्त्रेण साग्नेन निरङ्गेनाऽथ वा पुन ।
 न्यास कृत्वा त्रिराचार्यो हस्तताल हृदा तत ॥ १२ ॥
 मूलमन्त्रेण 'चोद्घात्य क्वाट नेत्रमन्त्रत ।
 नित्यदीपाम्नतो ज्वाल्य हस्तौ प्रक्षाल्य वारिणा ॥ १३ ॥
 प्रामादान्त प्रवेशार्थं ततो द्वारन्तु चेतसा ।
 त्रिमार्गादित्य तन्मन्त्रभागमेव द्विधा पुन ॥ १४ ॥
 त्रिमन्त्र्य वामदेशेन दक्षिणैताधिणा तत ।
 शर्वरुद्रैः प्रविश्यान्तस्मान्मन्त्रेण तेन वै ॥ १५ ॥

धरणीहिनन कृत्वा भगवन्त प्रणम्य च ।
 मनमा गुरुरश च तदाज्ञा मानसीमथ ॥ १६ ॥
 शिरसा धारयेत्स्वेष्ट फल सङ्कल्प्य चेतसा ।
 देवाय त निवेद्याऽथ यागाऽगारस्य मध्यत ॥ १७ ॥
 प्रासाद विग्रह कृत्वा वर्ममन्त्र सविग्रहम् ।
 तज्जीव भगवन्त च ध्यात्वा यागगृह तत ॥ १८ ॥
 सशलाकै स्ततो दर्भे स्सह देवीविमिश्रिते ।
 सम्मार्ज्य बहुतोयेन प्रक्षाल्याऽऽलिप्य गोमयै ॥ १९ ॥
 उपलिप्तमथाऽन्नेण सविध्य शकल त्यजेत् ।
 पञ्चगव्येन सास्त्रेण वारिणा प्रोक्ष्य चन्दनै ॥ २० ॥
 कुङ्कुमागरुर्ऋषुरै स्समालिप्य समन्तत ।
 कुशदूर्वाऽक्षताश्चैव विकिरेत् स्थानशुद्धये ॥ २१ ॥
 प्रासाद शोधयेदेव स्वयमेव तु देशिक ।
 प्रासादोद्देशमखिल मार्जयेत्प्रोक्षयेत्तत ॥ २२ ॥
 परिचारैस्तु कर्तव्य बलिपीठान्तमेव हि ।
 यागांपस्कारसम्भूतौ भगवन्त मनुस्मरन् ॥ २३ ॥
 विनीतान् शिष्यपुत्रादीन् स्नातानाज्ञापयेत्तत ।
 पात्रशुद्धि च तैरेव कारयेत् द्विजसत्तम ॥ २४ ॥
 आम्रकल्केन तोयेन हैम ताम्र चै शोधयेत् ।
 राजत गृहधूमेन शान्ताङ्गारेण वा पुन ॥ २५ ॥
 भस्ममिश्रेण तोयेन लोहयुक्त विशोधयेत् ।
 शङ्खशुक्तिमयाना च लवणेन विशोधयत् ॥ २६ ॥
 फलपत्रमयाना च मृद्धिरद्विश्च शोधयेत् ।
 लेपगन्धापनोदेन शुद्धिर्भवति कारयेत् ॥ २७ ॥

द्रव्यशुद्धिर्भवत्येव यथावद्विधिचोदिता ।
 पात्राणि शाश्वन्निवृत्तौ ततो मौनपरो द्विज ॥ २८ ॥
 देवेशस्याऽप्रतो वाऽपि दक्षिण भागमाश्रयेत् ।
 ईश्वरभाम्बशादेव ह्युत्तराभिमुखो द्विज ॥ २९ ॥
 अथोपविश्य वै दार्भे काष्ठजे वा ऽजिनासने ।
 आगमार्थं च देवानां गमनार्थं च रक्षसाम् ॥ ३० ॥
 कुर्याद्विष्टारव तत्र देवतास्थानलाञ्छनम् ।
 शङ्खादिघोषसयुक्तं गेयवाद्यसमन्वितम् ॥ ३१ ॥
 करशुद्धिं ततः कुर्याद्यथावन्मुनिपुङ्गवा ! ।
 द्वे तले हस्तपृष्ठे द्वे सर्वाश्चाऽङ्गुलयस्तथा ॥ ३२ ॥
 अक्षमन्त्रेण सशोध्य ध्यानमुद्रान्वितेन तु ।
 वृत्तैव करशुद्धिं च स्नानशुद्धिं समाचरेत् ॥ ३३ ॥
 प्यात्वा देव उच्यते सप्तसार्कसमप्रभम् ।
 ज्वालाकौटिसमाहर्षिणं घमन्तं ज्वलनं मुखात् ॥ ३४ ॥
 तेन सम्पूयेत्सर्वाभान्नभवनान्तिमम् ।
 दिगोघं प्रञ्चलन्तं च भावयेन्मन्त्रतेजसा ॥ ३५ ॥
 श्मामण्डलमिदं सर्वं स्मरेत्पुरु च वदिना ।
 मन्त्रेण द्विजश्रेष्ठा ! मृन्मयं भाजनं यथा ॥ ३६ ॥
 स्नानशुद्धिं भवत्येव मुषान्नङ्गोलमेचनात् ।
 सम्भार्यैव ततः कुर्याद्विग्रन्धं हृदयादिकैः ॥ ३७ ॥
 अक्षेणैव त्रिदिग्न्धं नेत्रेण त्वत ऊर्ध्वतः ।
 आदिव्यायुनदीप्तिनं ज्वलन्तं चतुर्भुविणा ॥ ३८ ॥
 हृत्तलेन तु तर्जन्या श्मार्धमवरुणयेत् ।
 धायामा मृन्मशुद्धिं धाग्नाभ्यां समान्चरेत् ३९ ॥

केवलेन तु मन्त्रेण भावनासहितेन तु ।
 नाभिदेशस्थितं ध्यात्वा देवं सङ्गृह्य कल्मषम् ॥४०॥
 निस्तृतं वायुमार्गेण द्वादशान्तावधौ क्षिपेत् ।
 निरस्तपापमाकृष्य वातचक्रसमन्वितम् ॥ ४१ ॥
 नासाग्रेषु तु मन्त्रेऽसुं देहसम्पूरणाय च ।
 तं ध्यायेद्ददयस्त्र्यं च गतिरुद्धेन वायुना ॥ ४२ ॥
 चित्तोपशमनार्थं तु नूनं वायुजयाय च ।
 शनैश्शनैरथ बहिः केवलं मारुतं क्षिपेत् ॥ ४३ ॥
 विनाऽन्त्यरेचकेनैवमन्येषामुत्तरोत्तरम् ।
 कालाभ्यासं यथाशक्ति नित्यमेवं समाचरेत् ॥ ४४ ॥
 द्वादशान्तेऽथ मन्त्रेशं तप्तहाटकसन्निभम् ।
 सहस्ररविसङ्घाशवृत्तमण्डलमध्यगम् ॥ ४५ ॥
 स्मृत्वाऽथ मुक्तं तन्मन्त्रैर्निर्देहेद्विग्रहं स्वकम् ।
 दक्षिणाङ्घ्रेरथाऽङ्गुष्ठप्रान्ते देशे शिखाक्षरम् ॥ ४६ ॥
 ध्यात्वा युगान्तहुतभुग्प्रज्वालासमावृतम् ।
 तेन स्वविग्रहं ध्यायेत्प्रज्वलन्तं समन्ततः ॥ ४७ ॥
 देहजां भावयेज्ज्वालां मन्त्रनाथे लयं गताम् ।
 दिव्यप्रशान्ताङ्गारं तु तमधिष्ठाय चेतसा ॥ ४८ ॥
 स्वमन्त्रादमृतौघेन सेचयेद्विग्रहं स्वकम् ।
 ततस्त्वमन्त्रं तद्विम्बमाकृष्य हृदि विन्यसेत् ॥ ४९ ॥
 एवं स शुद्धदेहोऽथ मन्त्रन्यासं समाचरेत् ।
 येन विन्यस्तमात्रेण देवदेवसमो भवेत् ॥ ५० ॥
 पूजादिसर्वकार्याणामधिकारश्च जायते ।
 हस्तद्वयेऽपि विन्यस्येद्दीप्तमष्टाक्षरं परम् ॥ ५१ ॥

- मणिप्रन्धाक्षरामान्तमादित्यातपवत्तन ।
 सृष्टिसन्धिनिसहारन्यास कुर्याद्यथाशिवे ॥ ५२ ॥
 पर्वदन्निगतर्जन्वा प्रारभ्याऽङ्गुलिपर्यम् ।
 पर्वां त वामतर्जन्वा न्यामम्युष्टिद्वादत ॥ ५३ ॥
 व्यत्यासेन तु सप्त * मिति तु कुर्याद्विद्यो ।
 प्रारभ्य तर्जनीपर्वकनिष्ठापर्यविश्रम ॥ ५४ ॥
 अङ्गुष्ठाभ्यामङ्गुलीना मध्यपर्यम् विन्यसेत् ।
 मन्त्राक्षराणि त्वाद्यन्तपर्यम् प्राणमन्यसेत् ॥ ५५ ॥
 अङ्गुष्ठद्वितय यात्रत्विष्टाद्वितयावधि ।
 ज्ञानाय वीर्यपर्यं तु विन्यसेदङ्गुलिपर्यम् ॥ ५६ ॥
 मूलपद्यापर्यत्वेन नेत्रमूर्ध्वाङ्गुलीषु च ।
 त्रिंशत् दक्षिणे हस्ते श्रीवत्स वाममध्यत ॥ ५७ ॥
 शीम्तुम् दक्षिणतले वनमाला तथाऽपरे ।
 दक्षिणे मध्यत पद्म प्रम्पुरत्किरणोज्ज्वलम् ॥ ५८ ॥
 गदा वामतले न्यस्येज्ज्वलतीं स्वेन तेजसा ।
 दत्ते म (प्र) हास्य चक्र शङ्ख वामतले न्यसेत् ॥ ५९ ॥
 त्रिषु दक्षिणहस्ते तु पुष्टिं वामतले न्यसेत् ।
 अङ्गुष्ठादक्षिणात्पार्श्वे वामां तु मूलदेशत ॥ ६० ॥
 गाण्ड विन्यसेन्मन्त्र दशम्यङ्गुलिषु समात् ।
 श्वेन विधिना पूं हस्तन्यास समाचरेत् ॥ ६१ ॥
 व्यापदग्न्धापादान्त मूलमन्त्र तु विप्रते ।
 व्यापदनेन विदम्य पादाद्द्वयदिशाग्निमम् ॥ ६२ ॥
 सृष्टिसन्धिनिसहारन्यासेन देहे समाचरेत् ।
 पूर्वादिनापर्यन्त उष्टिन्यास प्रकीर्तन ॥ ६३ ॥

* न्यिर्वा तु-दनि पाठान्तरम् ।

पादादिमूर्धपर्यन्त सहारन्यास इष्यते ।

नाभ्यादिहृदयान्तन्तु स्थितिन्यास उदाहृत ॥ ६४ ॥

मूर्ध्नि मध्यमयाऽङ्गुल्या तर्जन्या च तदा दृशो ।

साङ्गुष्ठयाऽनामिकया मुरममध्ये तु विन्यसेत् ॥ ६५ ॥

साङ्गुष्ठतर्जन्यमेण हृदये विन्यसेत्तत ।

तथाऽङ्गुष्ठकनिष्ठाभ्या नाभौ न्यास समाचरेत् ॥ ६६ ॥

व्यङ्गुष्ठाभिश्चतसृभिरपस्ये जानुनोरपि ।

सर्वाभिरङ्गुलीभिस्तु पादयोर्न्यासमाचरेत् ॥ ६७ ॥

मन्नाक्षर तु सर्वत्र तारसम्पुटित न्यमेत् ।

प्वमष्टाक्षरन्यास कृत्वा ऽङ्गन्यासमाचरेत् ॥ ६८ ॥

ततन्तु हृदये ज्ञान यतो व्यज्येत तत्र तत् ।

पैश्वर्यं शिरसो देशे यस्मादुपरि तिष्ठति ॥ ६९ ॥

प्राट् न तार्विक वाऽपि सर्वत्र कमलेक्षणम् ।

हादाभिर्ध्वङ्गायान्तु शिखाया शक्तिमन्त्रराट् ॥ ७० ॥

बल चाऽसिम्भात्राणा त्वग्गत वायुना सह ।

मूर्ध्नि त सर्वगर्भैर्यत् तर्द्धीयं दम्नयोर्न्यमेत् ॥ ७१ ॥

अन्तर्बोधस्वरूप यत् प्राट् तान्तगान्तिरुत् ।

तेजनात्तन्मे न्याने न्यासकाले ममम्यते ॥ ७२ ॥

किरीट मूर्ध्नि विन्यसेत् अन्यसौतुनदीधितिम् ।

धीरम वक्षसो वानं पूर्णन्दुनदशगुति ॥ ७३ ॥

सौभुव दृश्ये न्यन्त चण्डरीधितिः ॥ ७४ ॥

नानाऽङ्गवपुःसो तत यस्मात् न चण्डत ॥ ७५ ॥

तत पञ्चमशास्त्रज्ञान प्राग्गु विन्यसेत् ।

ना चाङ्गुष्ठयोर्भवे न्यन्याङ्गुष्ठयोर्भवे तथा ॥ ७६ ॥

पुष्टिं गुल्फावसाने च गरुड चौरुमध्यत ।
 मन्त्रन्यास तु कृत्वैव तत पाणिद्वयेन तु ॥ ७६ ॥
 मुद्रा बध्वा स्मेद्ध्यान देवोहमिति भावयेत् ।
 कृत्वैव तु तत पश्चान्मानस यागमारमेत् ॥ ७७ ॥
 पद्मासनादिक्र बध्वा नामौ ब्रह्माऽत्रलिं हृदम् ।
 मनस्युपरत कुर्यादक्षग्राम बहि सितम् ॥ ७८ ॥
 चित्त बुद्धौ विनिक्षिप्य ता बुद्धिं ज्ञानगोचरे ।
 ज्ञानभावनया कर्म कुर्याद्वै पारमार्थिकम् ॥ ७९ ॥
 अथ प्रणवपूर्वेण स्वनाम्ना ऽऽनतिना सह ।
 शेषपूर्वन्तु बह्यन्तमासन परिकल्पयेत् ॥ ८० ॥
 तथाऽऽकम्पाय तस्यैव कार्या स्रहदि कल्पना ।
 चतुश्चक्रे नवद्वारे देहे देवगृहे पुरा ॥ ८१ ॥
 कण्ठकूपधरारूढ हृत्पद्म यदधोमुखम् ।
 तत्कण्ठनावनेर्मध्ये रूढमूर्ध्वमुखं तु यत् ॥ ८२ ॥
 शब्दव्यक्तिनदूर्ध्वे तु स्थितोर्वेन्द्रमिच्छणा ।
 श्रुतीतिभासरा नाडी त्वच्यक्तध्वनिविग्रहा ॥ ८३ ॥
 व्यक्तचक्रद्वयम्योर्ध्वे वर्तते या महामते ।
 निम्बुना ब्रह्मरन्ध्रेण गता सूर्यपधात्परम् ॥ ८४ ॥
 वायुद्वारेण पाताल भित्वा याता स्वगोचरम् ।
 सङ्कल्पविपपम्सर्वान्दन्ध प्रतिष्ठति ॥ ८५ ॥
 सूत्रे माणिस्यो यद्वन्मध्यनाडी धृत म्मृता ।
 लक्ष्यस्थाने तु पूर्वोक्ते तस्यामभ्यन्तरे तु वै ॥ ८६ ॥
 सप्तपुटे शशिसूर्याग्ने निमेषोन्नेपलक्षणे ।
 तत्राऽऽन चाऽऽर्माऽऽव्य परावात्प्रमरी स्थिता ॥ ८७ ॥

या सर्वमन्त्रजननी शक्तिस्सर्वात्मनो विभोः ।
 नदन्ती वर्णजं नादं शब्दत्रक्षेति यत् स्मृतम् ॥८८॥
 अकारपूर्वो हान्तश्च धारासन्तानरूपधृक् ।
 नादावसानगगने देवोऽनन्तसमन्वितः ॥ ८९ ॥
 वरदाऽभयदेनैव शङ्खचक्राङ्कितेन तु ।
 त्रैलोक्योद्धतिदक्षेण युक्तः पाणिद्वयेन तु ॥ ९० ॥
 शान्तस्संविस्वरूपस्तु भक्तानुग्रहकाम्यया ।
 अनौपम्येन वपुषा ह्यमूर्तो मूर्तितां गतः ॥ ९१ ॥
 विश्वमाप्याययत्कान्त्या पूर्णेन्द्रयुततुल्यया ।
 रश्मिभिर्भास्करो यद्वत्समुद्र इव वीचिभिः ॥ ९२ ॥
 स्वमूर्तिभिरमूर्ताभिरच्युतादिभिरन्वितः ।
 दीप्तिमाद्भिरमूर्तैस्तु सुधाकल्लोलसङ्कुलः ॥ ९३ ॥
 पूर्ण आभरणै स्सर्वैर्निर्विकाराङ्घ्रिविग्रहः ।
 तस्माद्देवं समावाह्य हृदये कल्पितासने ॥९४॥
 मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात् हस्तन्यासं विना विभोः ।
 ततः स्वाञ्जकमध्यातु ह्यर्धस्यात्संस्मेरत् च्युताम् ॥ ९५ ॥
 गङ्गां भगवतो मूर्ध्नि तेनाऽमृतजलेन तु ।
 अर्घ्यादास्त्रिलोगानां कार्या वै शुभकल्पना ॥ ९६ ॥
 यं यं सङ्कल्पयेद्भोगं तं तं भाव्य सुधामयम् ।
 पतन्तमन्त्रराद्वेगादमृतांशुपरिल्पुतम् ॥ ९७ ॥
 साक्षादमृतम्पैस्तु तैर्नैरमृतसम्प्लवैः ।
 घृंहितं शुद्धितं ममं स पुनर्मन्त्रराद् स्मेरत् ॥ ९८ ॥
 ततस्तु देवदेवस्य अर्घ्यं दत्त्वा यथाविधि ।
 सन्निति सन्नितोषं च साम्बुध्दं च समाचरेत् ॥ ९९ ॥

हृदयादीनि (१) साङ्गानि त्रिराद्य तु भूषणम् ।
 गद्गाद्य लञ्जन यन्तु लक्ष्म्याद्यादशक्तयन्तथा ॥ १०० ॥
 गरडो मूर्तयो वाऽन्या देहे देवस्य या सिता ।
 व्यापकस्य तथात्वेन न्ये स्वे स्थाने प्रभात्मना ॥ १०१ ॥
 तद्देहसन्धिताम्सर्वे पृथनीया क्रमेण तु ।
 परिहार रिता मन्त्रैस्त्वै स्वरव्यादिभिर्द्विजा ! ॥ १०२ ॥
 लययोगो ह्यय विप्रा ! हृदादिष्वनुकीर्तित ।
 मन्त्ररात् ऋषिनामभ्ये हृदाद्या प्राग्दलादिषु ॥ १०३ ॥
 साङ्गारा वेजलाम्सर्वे पूज्या भोगाभिधो ह्ययम् ।
 केवलेन च यागेन पृथग्भूतेन वै द्विजा ! ॥ १०४ ॥
 तेषामभ्यर्चनविधिराधिनाराभिध स्मृत ।
 एव कृत्वा लयारय्य तु याग भोगाभिध तथा ॥ १०५ ॥
 ध्यात्वाऽथ भाषनाजातभोगै परमपावनै ।
 अभ्यर्चयेत्स्वहृदये देव विजापयेदिदम् ॥ १०६ ॥
 स्वागत देवदेवेश ! सन्धिं भज मेऽच्युत ! ।
 गृहाण मानसी पूजा यथार्थपरिभाषितान् ॥ १०७ ॥
 जात्रा तु मुप्रसन्न त प्रसादाभिमुग्ध पशुम् ।
 विम्वरेण (२) द्विजश्रेष्ठो मानस यागमारभेत् ॥ १०८ ॥
 सदृश्यनितैदिव्यै पवित्रैरक्षयश्शुभे ।
 सर्वकामप्रद देव मन्त्रमूर्तिभर यजेत् ॥ १०९ ॥
 अभ्यङ्गोद्घर्षेणै पूर्वं स्नान चाऽथ त्रिलेपनम् ।
 वनस्पृषाणि मान्यानि सुगन्धानि निवेद्य च ॥ ११० ॥

(१) साङ्गानि-इति च पाठ ।

(२) द्विजश्रेष्ठा ! इत्यपि पाठ ।

हारकेयूरकटकैर्मकुटैर्भूपितं स्मरेत् ।
 चित्रेण कटितूत्रेण हेमरत्नमयेन च ॥ १११ ॥
 भाणिक्यरचितैश्शुद्धैर्मुक्ताहारैश्च भूषयेत् ।
 सम्पूर्णैन्दुसमानं च हेमदण्डसमन्वितम् ॥ ११२ ॥
 छत्रं निवेदयेद्विष्णोर्भायूरव्यजनं शुभम् ।
 कर्पूरचूर्णसम्भिन्नं सुगन्धिं मधुरं बहु ॥ ११३ ॥
 धूपं भगवतो दत्त्वा दीपमाला धृतेन च ।
 मधुसर्पिं प्लुतं चाऽथ मधुपर्कं निवेदयेत् ॥ ११४ ॥
 पशुं च विविधं मूर्तं पावनं शकुनिं तथा ।
 ओषधीश्शालिदूर्वाश्च सत्फलान्यवनस्पतिम् ॥ ११५ ॥
 मूर्तं निवेदयेत्पूर्वमिदमन्नं चतुर्विधम् ।
 निवेद्य विविधं शुद्धं भक्ष्यभोज्यान्यनेकश ॥ ११६ ॥
 हृद्यानि फलमूलानि पद्मसप्तमवानि च ।
 पद्मसानि विचित्राणि पानान्यथ निवेद्य च ॥ ११७ ॥
 सर्वाण्यात्मोपभोग्यानि भक्तिश्रद्धावशात् द्विजा ! ।
 प्रदिक्ष्वप्यविरुद्धानि देवाय विनिवेदयेत् ॥ ११८ ॥
 तन्त्रीप्राद्यान्यनेकानि नृत्तगेयान्वितानि च ।
 भेरीपट्टपोपादिस्तुतिपाठान्वितानि च ॥ ११९ ॥
 चिन्तयेद्देवदेवस्य लोकत्रयगतानि च ।
 किञ्चिन्पीजालयुक्तेन चामरेणोपवीज्य च ॥ १२० ॥
 पितानकं पताकाश्च ध्वजानि विविधानि च ।
 विनिवेद्य विभोर्भक्त्या प्रसन्नेनाऽन्तरात्मना ॥ १२१ ॥
 गजाश्वपेनुयानानि सुवस्त्रालङ्कृतानि च ।
 निवेद्य चाऽन्तरात्तानि ग्राहयन्त स्मरेत्तत ॥ १२२ ॥

आत्मान समुत्त ढारान् सर्वस्वेन समायुतान् ।
 निवेद्य मणतो मूर्ध्ना आनन्दाश्रुसमन्वित ॥ १२३ ॥
 कामधेनुमयीं मुद्रा मनसा मन्त्रसयुताम् ।
 बद्धा सञ्चिन्त्येद्विष्णोस्सर्वभामप्रपृग्णिताम् ॥ १२४ ॥
 ततो विशेषयन्न षट्येदच्युतस्य तु ।
 सौवर्णपुष्पसम्पूर्णमञ्जलि सम्प्रमार्य तु ॥ १२५ ॥
 मूलमन्त्र समुच्चार्य प्रयत्ने पूरकादिभि ।
 दीर्घघण्टारवप्रत्य यावत्तत्सम्भवावधि ॥ १२६ ॥
 स्फुरद्दिग्द्वयासीर्णं बद्धवर्नेन्दुसमप्रमम् ।
 ध्यात्वा नारायण देवमजना सन्निरोधयेत् ॥ १२७ ॥
 तमञ्जलि क्षिपेन्मूर्ध्नि तस्मिन् वै न-त्रविग्रहे ।
 अर्घ्यं निवेदयेद्भूय पुन पुष्पाञ्जलिं शुभम् ॥ १२८ ॥
 मुद्रा सन्दर्श्य मृगाख्या मानस जपमारभेत् ।
 सद्ग्याहीन यथाशक्ति घण्टाख्याकरणेन च ॥ १२९ ॥
 भोगस्वानगताना च हृदादीना क्रमेण तु ।
 मनसा दर्शयेन्मुद्रा जप सूर्यात्महृत्सहृत् ॥ १३० ॥
 स्तोत्रमन्त्रै पवित्रैश्च स्तुत्वा सम्यक् प्रसादयेत् ।
 जपान्त चैवमन्यर्च्याऽप्यनतार्यं बहिर्येत् ॥ १३१ ॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहितायाम्

मानसयागविधिर्नाम

द्वितीयोऽध्याय ॥

अथ तृतीयोऽध्यायः ।

पुराऽनेन विधानेन कृत्वा यागं तु मानसम् ।
 कर्मणा भक्तियुक्तेन बहिर्बिम्बे यजेत्ततः ॥ १ ॥
 बाह्ययागविधिं सम्यक् शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 देवं हृत्कमलाकाशे तेजोरूपतया स्थितम् ॥ २ ॥
 तस्मात् स्थानात्समान्नीय तं कुर्यान्नित्रमध्यगम् ।
 चासुदेवाभिधानं तु प्राशुक्तं च समाश्रयेत् ॥ ३ ॥
 ततो लोचनयुग्मेन स्तब्धेन मुनिपुङ्गवाः ! ।
 जपन् लोचनमन्त्रं तु पश्येद्यागोपयोगिनम् ॥ ४ ॥
 सम्भारमखिलं तेन द्रव्यसङ्घो विशुध्यति ।
 उपार्जितं पुरा यद्वै यागोपकरणं महत् ॥ ५ ॥
 तत्सर्वं तत्क्षणे कृत्वा वामे तु करकं न्यसेत् ।
 गालितेनाऽम्भसा पूर्णं मध्ये भद्रासनं न्यसेत् ॥ ६ ॥
 यद्विकृष्टित्पत्रपुष्पाद्यं परिदृश्येत पिङ्गलम् ।
 पाणिना तत्समाहृत्य शुचिस्थाने निधाय वै ॥ ७ ॥
 गन्धैर्वा चामरैर्वलैश्चिपक्षैः कुशैरथ ।
 सम्मार्ज्यं भद्रपीठं तु वाससा मुसितेन वा ॥ ८ ॥
 बहुना वस्त्रपूतेन वारिणा तदनन्तरम् ।
 प्रक्षाल्य द्वादशार्णेन प्रणवाद्य-तक्तेन तु ॥ ९ ॥
 एवमारोचनाधारं क्षालयित्वा च वारिणा ।
 तत्तावदस्त्रपुष्पेण कुर्याद्विभ्रगणोज्जितम् ॥ १० ॥
 आराग्यांयामथाऽऽरोप्य तत्र मन्त्रमयीं शुभाम् ।
 सर्वोपकरणोपेतां सर्वलक्षणसंयुताम् ॥ ११ ॥

प्रतिमा धातुपापाणनिर्मितामात्मसिद्धये ।

दिव्यार्घ्यपाद्याचमनैर्देवमभ्यर्च्य वै तत ॥ १२ ॥

भुक्तमर्घ्यादिकं तस्मादपनीयाऽभिवाद्य च ।

समर्प्य विष्वक्सेनस्य सशोऽयं मृदुना द्विजा ! ॥ १३ ॥

उशीरवशकूर्चेन क्षालयेद्गन्धमा तत ।

उद्धरन् मूलमन्त्र वा कुर्यान्मार्गत्रय विभो. ॥ १४ ॥

सुधौते देवदेवस्य वाससी परिधापयेत् ।

चित्रस्थाङ्गवद्विम्बाद्भुक्तपुष्पादिकं हि यत् ॥ १५ ॥

अपनीय तु तत्कुर्याद्द्वामसा रेणुमार्जनम् ।

यद्वा प्राच्यागमनप्रवेशानन्तरं द्विजा ! ॥ १६ ॥

न्यस्य भद्रासनाद्यन्तमन्त्रदन्त्यत्समाचरेत् ।

यद्वा तदातने काले न्यस्य भद्रासनादिकम् ॥ १७ ॥

आद्य मार्गत्रयं कृत्वा यथोक्तविधिना तत ।

योगपीठार्चनारम्भे त्रिन्वोक्तं सर्वमारभेत् ॥ १८ ॥

अथाऽर्घ्यादीनि पात्राणि प्रक्षाल्याऽन्नेन वारिणा

गारितेनाऽम्भसाऽऽर्प्य पात्राणि मुनिसत्तमा ! ॥ १९ ॥

मुख्यामुख्याऽर्घ्यपात्रादिभ्योऽद्रव्याणि निनिषेत् ।

ण्णमिन् चन्दनादीनि दूर्वासिद्धार्थानि च ॥ २० ॥

साक्षतानि उग्राणाणि तण्डुलानि तिलास्तु वै ।

सरवानुत्तमान् धातून् सफलयन् विनिवेशयेत् ॥ २१ ॥

द्वितीये दधिमज्जाज्यक्षीरत्रिदुचतुष्टयम् ।

सुग्रासेण सघाहीकं सपुष्पतिन्तण्डुलम् ॥ २२ ॥

दूर्वां च विष्णुकान्तां च श्यामाकं द्रक्षरसपुष्पकम् ।

पद्मकं कुन्दरेणुं च पाद्यपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ २३ ॥

त्वगोलाद्यचयं सर्वं सकर्पूरं च चन्दनम् ।

न्यसेदाचमनीयाख्यपात्रे तु मुनिसत्तमाः ! ॥ २४ ॥

कोष्ठं मांसीं हरिद्रे द्वे मुराशैलेयचम्पकान् ।

वचाकञ्चोरमुस्ताश्च खानीये तु विनिक्षिपेत् ॥ २५ ॥

हृन्मन्त्रेणैव सर्वत्र कुर्याद्वै द्रव्ययोजनम् ।

आधारोपरि पात्राणि स्वपूर्वनियमेन तु ॥ २६ ॥

वायव्यादिषु विन्यस्य तत्तत्कल्पनमन्त्रतः ।

“ओम् अर्घ्यं कल्पयामी” ति उक्त्वा वायुपदे न्यसेत् ॥ २७ ॥

कलशं तद्ब्रह्मैशान्यां न्यसेदाचमनार्थतः ।

स्नानार्थमग्निकोणे तु पादार्थं नैऋते तथा ॥ २८ ॥

अग्रतो वाऽपि तन्मध्ये न्यसेदर्घ्यं द्वितीयकम् ।

यद्वा प्रागेव पात्राणि न्यस्याधारोपरि द्विजाः ! ॥ २९ ॥

तत्तत्कल्पनमन्त्रैस्तु तानि हस्तेन संस्पृशेत् ।

दक्षिणोत्तरहस्ताभ्यां हृद्बीजेन विचिन्त्य च ॥ ३० ॥

सूर्यसोमौ ततः कुर्याद्द्रव्यदाहसमुद्भवौ ।

बध्वा कामदुषां मुद्रा स्रवन्ती मन्त्रसंयुताम् ॥ ३१ ॥

गोरूपां हिमशैलाभां निराधारपदे स्थिताम् ।

तया तदमृतीकुर्यात् द्रव्यजालं यथास्थितम् ॥ ३२ ॥

वर्गेऽष्टमे तृतीयार्णं चकारोपरि संस्थितम् ।

ईकारानुस्वारयुक्तं नमःप्रणवमध्यगम् ॥ ३३ ॥

सौरभीयो ह्ययं मन्त्रः स्ववाणीसंयुतो द्विजाः ! ।

एवं वाणीद्वयेनैव अग्नीपोमात्मकेन तु ॥ ३४ ॥

योग्यतां पदवीं नीत्वा भेषयेद्यदाहृतम् ।

तोयमादाय पात्रेऽथ तत्र हृन्मन्त्रितं क्षिपेत् ॥ ३५ ॥

पुण्यगन्धसमोपेत सुसित शालितण्डुलम् ।
 मन्त्रयेत्प्रणवाद्येन बहुशो हृदयेन तु ॥ ३६ ॥
 तदुद्धृतेनाऽम्भसा वै अस्रमन्त्र समुच्चरन् ।
 प्रोक्षयेत्स्वासन स्थान यागोपकरण तथा ॥ ३७ ॥
 साख्येण मूलमन्त्रेण अर्घ्यादीनाभिमन्त्र्य तु ।
 सप्तङ्गेन तेनैव कुर्यात्पुष्पादिनाऽर्चनम् ॥ ३८ ॥
 धूपपात्र च घण्टा च समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 घण्टात्वालनपूर्वं तु धूपेनाऽर्घ्यादिकान् यजेत् ॥ ३९ ॥
 धूपपात्रस्य घण्टाया पूजन चोच्यतेऽधुना ।
 पद्मचक्राङ्कित दिव्यमाधारकजरूपिणम् ॥ ४० ॥
 एकनाल च कर्तव्य श्रेय समपण विभुम् ।
 चद्माञ्जलिपुट नित्य ध्यायन्त कारण परम् ॥ ४१ ॥
 चक्रलाङ्गलहस्त च पद्मासनगत विभुम् ।
 कर्तव्य धूपधर्तार किङ्किणीजालशोभितम् ॥ ४२ ॥
 चक्र तच्चक्रहृदय पद्य हृत्कोटर विदु ।
 चक्रे या आ अराख्यामन्ता नाड्यो वै द्वादश स्मृता ॥ ४३ ॥
 किङ्किण्यो या म्थिता विप्रा । ज्ञेयास्ताम्सूक्ष्मनाडय ।
 यासा वै मन्त्रमा शक्तिर्भुजङ्गुटिलोपमा ॥ ४४ ॥
 धूमधूपसरवर्षाणा अण्ड मित्वा विनिर्गता ।
 कालामिहृदयोत्था सा सत्वान्ते तु लय गता ॥ ४५ ॥
 तथा सशोदितो क्षात्मा मन्त्रमूर्तीश्वर प्रभु ।
 सन्निधी भवति क्षिप्रमप्युच्छिन्न दहेत्तथा ॥ ४६ ॥
 मन्त्रेणाग्नेन विपरीं ! तन्मन्त्रमवधारय ।
 जोश्वर पूर्वमुद्धृत्य परमात्मा तत पुन ॥ ४७ ॥

व्योमानन्देन संयुक्तमनन्ताय पदं ततः ।
 कालाभिरूपाय पदं जगद्धमपदं तथा ॥ ४८ ॥
 मुगन्धिने पदं कुर्यात्सर्वगन्धवहाय च ।
 ' नमस्त्वाहा ' समायुक्तमेकर्त्रिशाक्षरं पदम् ॥ ४९ ॥
 मन्त्रं द्विजसमारुयातं धूपपात्रस्य नारद ! ।
 मुद्राध्यानसमायुक्तं सर्वसिद्धिकरं परम् ॥ ५० ॥
 मन्त्रेणाऽनेन सम्यूज्य धूपपात्रमनन्तरम् ।
 घण्टासम्पूजनं कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ॥ ५१ ॥
 आदाय प्रणवं पूर्वमनन्तेशमतः परम् ।
 तं चाऽनलेन सन्भिन्नमूर्ध्वाधो मुनिसतम ! ॥ ५२ ॥
 त्रैलोक्यैश्वर्यदेनाऽथ लाञ्छयेत्पञ्चविन्दुना ।
 दद्यादस्याऽवसाने तु ऋगध्वनि पदं ततः ॥ ५३ ॥
 मन्त्रमात्रे पदं चाऽन्यत्स्वाहाऽक्षरसमन्वितम् ।
 तदन्ते परमात्मानं प्रज्ञाऽऽधारोपरि स्थितम् ॥ ५४ ॥
 भूधरेण युतं मूर्धा भूधरोपरि विन्यसेत् ॥
 विश्वाप्यायकरान्तस्थत्रैलोक्यैश्वर्यदं मुने ! ॥ ५५ ॥
 त्रयोदशाक्षरो मन्त्रो घण्टारूप्यस्तसर्वसिद्धिकृत् ।
 विन्यासकाले यस्या वै प्लुतमुच्चारयेत्ततः ॥ ५६ ॥
 ध्यानयुक्तं द्विजश्रेष्ठ ! तद्वचानमवधारय ।
 अधोमुखं तु ब्रह्माण्डं ध्यायेज्जनरवाकुलम् ॥ ५७ ॥
 सत्कारं च सद्भूषं तु पद्मपट्टदलं स्मरेत् ।
 प्रकीर्णपत्र सुसितं केसरालिसुकर्णिकम् ॥ ५८ ॥
 तन्मध्ये चिन्तयेद्देवीं वर्गाष्टकमुजान्विताम् ।
 मुरुये हस्तचतुष्के तु लाञ्छनं कमलादिकम् ॥ ५९ ॥

स्फाटिक चाऽक्षमूत्र च तथा विज्ञानपुस्तकम् ।
 अमय वरद चैव हस्तद्विद्वितये परे ॥ ६० ॥
 पद्मासनेनोपविष्टा पद्मपत्रायतेक्षणाम् ।
 पद्मगर्मप्रतीकाशा पद्मगन्धनमूपिताम् ॥ ६१ ॥
 मिताभरणसन्ध्या पीतस्रविमण्डिताम् ।
 मन्त्रौषमुद्गिरन्ती च मन्त्रज्वालाप्रमान्विताम् ॥ ६२ ॥
 देवैस्सुस्तूयमाना च प्रबाधैः प्रभववादिभिः ।
 ऋषिभिर्मुनिभिस्सिद्धैर्लेनानुग्रहकारिभिः ॥ ६३ ॥
 नम्यमाना सरेत्सम्यक्पूजाकाले सदैव हि ।
 योऽनया पूजयेन्मन्त्री तस्य सिद्धिर्न दूरत ॥ ६४ ॥
 एव ध्यात्वाऽर्चयेत्सम्यग्ध्यायैस्तु ततः सरेत् ।
 शब्दब्रह्ममहो यद्यद्ब्रह्मजाशमध्यगम् ॥ ६५ ॥
 नित्योद्दितमनौपम्यमनम्यासादगोचरम् ।
 उपदेष्टुमतोऽप्येषामभक्तानां न युज्यते ॥ ६६ ॥
 परस्वरूप मन्त्राणामेतद्दक्षणमञ्जन ! ।
 दशमकारे यच्छब्दे विसर्गान्तेऽक्षरादिके ॥
 नानामन्त्रस्वरूपेण वर्तते वर्णविग्रहे ॥ ६७ ॥
 भोगमोक्षप्रदो मन्त्रो य आसत्सद्रोमुखात् ।
 पद्मस्थानगतो ज्ञेयो भक्तैर्दिव्यक्रियापरैः ॥ ६८ ॥
 बहिष्मधप्रतिमादौ तु निह्वामे ह्यनुशेषे ।
 धूपधूमशिराया च घण्टाशब्दे सुलक्षणे ॥ ६९ ॥
 स्वरूपज्योतिरेवान्तर्भावयन् सन्धित हृदि ।
 मध्यमेन स्वरूपेण अप्युच्छिन्न महामते ! ॥ ७० ॥
 धूपधूमाश्रित विद्धि धैव्यरीविग्रह पुनः ।
 घण्टाया चाल्यमानायामच्छिन्नमनुभूयते ॥ ७१ ॥

एवं स्मृत्वा ततस्तां तु स्वमन्त्रन्यस्तविग्रहाम् ।
 अर्चितां ध्यानसंयुक्तामर्घ्याद्यैर्धूपसंयुतैः ॥ ७२ ॥
 सञ्चालयेत्तस्सम्यक् सुशब्दां मन्त्रबोधिनीम् ।
 त्रैलोक्यद्राविणीं घण्टां सर्वदुष्टनिवर्हिणीम् ॥ ७३ ॥
 एषा द्रुतिर्हि मन्त्राणां सुप्तानां च प्रबोधिनी ।
 वारिणी सर्वविघ्नानां सर्वमन्त्रप्रसादिनी ॥ ७४ ॥
 प्रणवान्ते ध्वनिहोषा शब्दशक्तौ लयं गता ।
 चर्णदेहाः स्मृता मन्त्राः मन्त्रदेहाश्च देवताः ॥ ७५ ॥
 घण्टास्तनितमूलान्ते प्रबुद्धाः कर्मसिद्धिदाः ।
 परशब्दोत्थिता शक्ति र्घण्टा स्तनितरूपिणी ॥ ७६ ॥
 वर्णत्वं समनुप्राप्ता तैर्वर्णैर्मुनिसत्तम ! ।
 मन्त्राणां कल्पिता देहाः नानाकारास्सहस्रशः ॥ ७७ ॥
 स्वेच्छया त्वनया शक्त्या सामर्थ्यात्त्वात्मनस्स्वयम् ।
 अनुग्रहार्थमिह हि भक्तानां भावितात्मनाम् ॥ ७८ ॥
 मननान्मुनिशार्दूल ! त्राणं कुर्वन्ति वै यतः ।
 वदते पद्मगात्रीयं तस्मान्मन्त्राः प्रकीर्तिताः ॥ ७९ ॥
 अनभिव्यक्तशब्दास्ते निराकारास्तथैव च ।
 घण्टायां चाल्यमानायां निर्यान्ति च सहस्रशः ॥ ८० ॥
 अत एव मुनिश्रेष्ठ ! मन्त्रमाता प्रकीर्तिता ।
 एषा घण्टाभिधा शक्तिर्वागीशा च सरस्वती ॥ ८१ ॥
 चाचि मन्त्रान् स्थितान् सर्वे वाच्यं मन्त्रे प्रतिष्ठितम् ।
 मन्त्ररूपारमकं विश्वं सवाद्याभ्यन्तरं ततः ॥ ८२ ॥
 घण्टाशब्दगतं सर्वं तस्मात्तां चालयेत्पुरा ।
 आवाहनाभ्यं धूपे च दीपे नैवेद्यजोपणे ॥ ८३ ॥

जपन्तुत्यवसानाभ्या प्रवृत्ते चाऽमितर्पणे ।
 पूर्णाहुतिप्रदाने च मन्त्राणां तु विसर्जने ॥ ८४ ॥
 विष्वक्स्नेनाऽर्चने चैव तत्पूजाप्रतिपादने ।
 बलिप्रदानकाले तु देवतानां विशेषतः ॥ ८५ ॥
 नित्यमेव प्रयुज्यते सम्यक्मन्त्राऽर्थसिद्धये ।
 पूजाकालं विनाऽन्यत्र हितं नाऽस्यां प्रचालनम् ॥ ८६ ॥
 नाऽनया तु विना कार्यं पूजनं सिद्धिमिच्छता ।
 धूपं दत्त्वाऽथ पात्राणां धण्टाशब्दसमन्वितम् ॥ ८७ ॥
 धूपं दद्याद्यथाकाले यद्वाऽर्घ्यादौ सकृत्सकृत् ।
 अनुकरणे तु हन्मत्रं कुर्यादावर्तनं बुभु ॥ ८८ ॥
 आवाहने सन्निधाने सन्निरोधे तथाऽर्चने ।
 विसर्जनेऽर्घ्यदाने तु प्राग्पात्रान्नित्यमारभेत् ॥ ८९ ॥
 तदम्भसा चाऽर्हणं तु तथैव परिपेचनम् ।
 कुर्यात् प्रणयनादानं प्रीणनं प्रीतिकर्मणि ॥ ९० ॥
 प्रोक्षणं सर्ववस्तूनामन्यस्माद्दुदकेन तु ।
 आरम्भे सर्वकार्याणां तत्समाप्तौ सदैव हि ॥ ९१ ॥
 न्यूनाधिकानां शान्त्यै तु ज्ञानव्यत्ययशां तथे ।
 कार्यं तदर्घ्यदानं च नित्यं मन्त्रात्मनो विभो ॥ ९२ ॥
 कुम्भोपकुम्भकुण्डानां मन्त्राऽस्त्रकलशाऽर्चने ।
 सम्पूजने च भूतानां गुर्वादीनां महामते ! ॥ ९३ ॥
 दक्षशिष्यात्मपूजार्थं द्वाभ्यानामर्चनं प्रति ।
 प्रासादासुरदेवानां गुरूणां सन्तनेनधा ॥ ९४ ॥
 लान्ठनाङ्गपरिवारशक्तिभूषणरूपिणाम् ।
 मण्डलारणस्थानां देवानां चाऽर्चने तथा ॥ ९५ ॥

मुद्राबन्धे करासुक्षि तदर्चाक्षालन तथा ।
 पाददानं तृतीयात्तु नित्यं पात्रात्समाचरेत् ॥९६॥
 चतुर्थात्तु यथाकालं दद्यादाचमनं ततः ।
 हस्तप्रक्षालनं चैव गण्डूषं मुखधावनम् ॥ ९७ ॥
 स्वानीयाच्चाऽऽचरेत्स्नानं प्रयोजकविधिस्त्वयम् ।
 अर्घ्यपात्राद् द्वितीयात्तु किञ्चिदुद्धृत्य वै जलम् ॥ ९८ ॥
 तेन स्वविग्रहान्यस्तान् मन्त्रानिपृत्वा यथाक्रमम् ।
 गन्धपुष्पप्रधूपैश्च पृथगेव प्रकल्पितैः ॥ ९९ ॥
 जथाऽर्घ्यादीन् समादाय द्वार्यान् देवान् समर्चयेत् ।
 निर्गत्य द्वास्वाद्ये तु स्थितो वाऽऽसीन एव वा ॥१००॥
 वास्तुक्षेत्रेशगरुडद्वार्थीचण्डप्रचण्डकान् ।
 अभ्यर्च्याऽर्घ्यादिभिर्देवान् प्रासादस्याश्च पूजयेत् ॥ १०१ ॥
 अनेकभेदभिन्नेषु प्रासादेषु महामते ! ।
 विस्तरेण समस्तेषु वृत्तायतपुरस्सरम् ॥ १०२ ॥
 वक्ष्ये लोकाऽऽचकोर्वतत्त्वानां देवतानां च सस्यितिम् ।
 सान्निध्यं च मूर्तेषु पादक्षितितलेऽसिलम् ॥ १०३ ॥
 एव प्रासादर्पणेषु भुवर्लोकं यथास्थितम् ।
 सरोज्यावधिर्यावत् स्वर्लोकं तत्तदूर्ध्वगम् ॥ १०४ ॥
 आरभ्य प्रन्तरोद्देशान्महच्छिखरभूमिगम् ।
 जनलोकं च तद्वेद्या तपस्सज्ञं तदापगम् ॥ १०५ ॥
 सत्यसज्ञं च यज्ञलोकं तच्छिखरायां तु ससरेत् ।
 भावयेद्यं पुरा व्याप्तिमेव चे सात्तलौकिकीम् ॥१०६॥
 ततश्चोर्ध्वमयीं व्याप्तिं भावयेत्तु यथाक्रमम् ।
 कुम्भाधारोपगन्तमस्यमध्यपङ्क्तं स्तरं न्यमेत् ॥ १०७ ॥

वीजभूत तदन्तस्थमध्ययासिमनुसरेत् ।
 बीजतश्चाऽऽबुरीभूता परस्ताद्यक्तिमेति सा ॥ १०८ ॥
 प्रासादपीठपर्यन्त कुम्भाधारोपलासु वै ।
 भुजनाद्वा यथाऽवम्यो भावनीयस्तु सर्वत ॥ १०९ ॥
 गर्भोच्छ्रयावधिर्यावत्पदाऽध्वान विलोकयेत् ।
 मन्त्राऽध्वा शुक्रनासान्त तत्याऽध्वा वेदिकावधि ॥ ११० ॥
 कलाऽध्वा तु गलान्त च वर्णाऽध्वा तु तदूर्ध्वत ।
 एव कृत्याऽऽभर्कौ व्याप्ति ततस्तत्त्वानि वि यसेत् ॥ १११ ॥
 सयोज्य पाथिव तत्त्व पादशितितले द्विजा ।
 तोयतत्त्व न्यसेत्पीठे जङ्घाया तैजस सरेत् ॥ ११२ ॥
 ग्रीवोद्देशावधिर्यावद्वायुतत्त्व तदूर्ध्वत ।
 धाकाश शिखरस्य स्यात्तदुद्देशात्क्रमेण तु ॥ ११३ ॥
 न्यसेच्छब्दादि तन्मात्रा यावत्पदतलान्तिमम् ।
 पार्श्वतो नामिद्रे श्रेत्रे न्यस्युषा समुदाहृता ॥ ११४ ॥
 गवाले चक्षुषी न्याता जिह्वा भद्रास्यवेदिका ।
 घ्राणन्तु शुभ्रनासा स्यादास्य द्वारमुदाहृतम् ॥ ११५ ॥
 विज्ञेया पाणय स्तम्भा पादा पादशिलाघटा ।
 वायुभ्या जलनिर्माणमुपमथ तु तदन्तरम् ॥ ११६ ॥
 मनाऽन्तर्यामि विज्ञेय गर्वो ब्रह्मशिलागत ।
 युद्धिन्तु पिण्डिका ज्ञेया प्रकृतिम्वात्तदन्तर ॥ ११७ ॥
 पञ्चविंशतमो ज्ञेय प्रतिमापुरूप पर ।
 एव न्यस्तेषु तत्त्वेषु न्यस्तव्या देवता क्रमात् ॥ ११८ ॥
 घटाधारोपम्याऽध्वन्वनन्तो नाम नागरात् ।
 मरुसमङ्गन्यानपणामण्डलेन सुमर्ण्डित ॥ ११९ ॥

तदूर्ध्वे सस्थित चक्र सहस्रारोपशोभितम् ।
 या शिला कलशाधारसज्ञा ता विद्धि सर्वगाम् ॥१२०॥
 सा मध्यशक्तिस्सामान्या निष्कला पारमेश्वरी ।
 तदूर्ध्वसस्थिता कुम्भा नवसङ्ख्यास्तु ये द्विजा- ! ॥१२१॥
 तेषा मध्यमकुम्भे तु साङ्ग सपरिवारकम् ।
 मन्त्रनाथ समभ्यर्च्य मूलमन्त्रेण देशिक ॥ १२२ ॥
 तत प्रागादिदिक्स्थेषु वासुदेवादिकान् यजेत् ।
 विदिक्स्थेष्वनिरुद्धादीन् यजेदप्यययोगत ॥ १२३ ॥
 तेषा विधाननवके त्वामध्यादीशगोचरम् ।
 सर्तव्यास्सर्वतो व्यासा क्रमेण द्विजपुङ्गवा ! ॥ १२४ ॥
 ज्ञानभागा निवसति तथाऽऽनन्दबला प्रभा ।
 सर्वगा ब्रह्मवदना चोत्तरी सत्यविक्रमा ॥ १२५ ॥
 सम्पूर्णा चेति कथिताश्शक्तयो विश्वधारिका ।
 शिलाष्टके दिग्विदिक्षु तद्वहिस्थापिते न्यसेत् ॥ १२६ ॥
 धर्माद्य चाऽभिकोणात् यावदीशपद पुन ।
 प्रागादावुत्तरान्त च अधर्माद्य चतुष्टयम् ॥ १२७ ॥
 शिलानामन्तरे भूमौ षट्क षट्क क्रमेण तु ।
 न्यस्तव्य पूर्ववर्णाच्च वर्णाना सावसानकम् ॥ १२८ ॥
 तत प्राङ्गणमित्यर्थं विन्यस्ते च शिलाऽष्टके ।
 दिग्विदिक्षु न्यसेत्प्राग्ब्रह्मप्रागुक्ताश्च दिगीश्वरान् ॥ १२९ ॥
 चक्र तदन्तभूमीना अमद्विम्बुलिङ्गवत् ।
 क्षार्णेन चिन्तयेद्वासिं भूभाग चाङ्गणीयकम् ॥ १३० ॥
 बहि प्राङ्गणभिर्त्तीना सास सपरिवारकम् ।
 प्रागादावीशकोणान्तमिन्द्राय चाऽष्टह न्यसेत् ॥ १३१ ॥

सभाविधेपूण्लेषु अन्तर्भूमिगतेषु च ।
 सर्वाधारमय चक्र शास्त्रामूल समाश्रितम् ॥ १३२ ॥
 ज्ञानक्रियात्मके तत्त्वे शास्त्रयोर्युगले स्थिते ।
 पारमेधर आद्यस्तु द्वारस्योर्ध्व उदुम्बरे ॥ १३३ ॥
 सम्भितसर्पतौ व्यासस्तत्पृष्ठे मध्यदेशत ।
 चतुष्पात्सर्कलो धर्म स्थितस्तत्त्ववता चर ॥ १३४ ॥
 यदा क्वाटौ द्वारस्य कल्पितौ द्विजसत्तमा । ।
 फाल्ग्वैश्वानरो देवो ह्यपा पतिहभाविमौ ॥ १३५ ॥
 दाक्षिणोत्तस्योमेन क्वाटोपरि सस्थितौ ।
 तद्द्वारपार्श्वयोर्वा श्रीमण्टपद्दारपार्श्वयो ॥ १३६ ॥
 निधीशौ शङ्खपद्मार्थ्यौ पूजनीयौ क्रमेण तु ।
 ततो जङ्घासभूहे तु तथैवान्तरभूमिषु ॥ १३७ ॥
 भगोपद्मरणीयाना देवानामर्चन क्रमात् ।
 कालोपि यन्नियन्ता च शास्त्र नानाङ्गलक्षणम् ॥ १३८ ॥
 विद्याधिपतयश्चैव सरुद्रम्मगणदिशव ।
 प्रजापतिसमूहस्तु इन्द्रम्मपरिवारक ॥ १३९ ॥
 मुनयम्मस पूवऽन्ये ब्रह्मान्तारादिकैर्वृता ।
 औमूतश्चासिला नागा अप्सरोगण उच्यते ॥ १४० ॥
 ओषध्यश्च पशवो यज्ञाम्साहासिलाम्नु मे ।
 विद्याचैनाऽपरा विद्या पावकश्चैव माहृत ॥ १४१ ॥
 चन्द्राऽर्क्षो वारिवसुषे इत्येते देवतागणा ।
 चतुर्विंशतिमन्याना भवोपकरणाऽमरा ॥ १४२ ॥
 मृतय केनावापाम्नु चक्षुषामोपरि सम्भिता ।
 सतस्तु मन्त्रोद्देशेने ण्ते म्याप्या ममेण तु ॥ १४३ ॥

चक्रशङ्खौ गदापद्मे लाङ्गलं मुसलं शराः ।
 शार्ङ्गं च खड्गखेटौ तु दण्डः परशुरीतिहा ॥ १४४ ॥
 पाशाङ्कुशौ मुद्गरं च वज्रं शक्तिसमन्वितम् ।
 प्रासादे चतुरश्रे तु चतुरश्रायतेऽपि च ॥ १४५ ॥
 गरुडं प्रस्तरस्योर्ध्वं न्यसेत्कोणचतुष्टये ।
 तदूर्ध्वं वैदिकायां तु भावनीया मुनीश्वराः । ॥ १४६ ॥
 एते पूर्वादिके योगे नैकशृङ्गतनुस्ततः ।
 देवो वामनदेहस्तु सर्वव्यापी त्रिविक्रमः ॥ १४७ ॥
 नरो नारायणश्चैव हरिः कृष्णस्तथैव च ।
 ज्वलत्परशुधृम्नामो रामश्चाऽन्यो धनुर्धरः ॥ १४८ ॥
 वेदविद्भगवान् कल्की पातालशयनः प्रभुः ।
 ततो मीवातले ध्येयः कूर्मः पातालधारकः ॥ १४९ ॥
 वराहो नारसिंहश्चाऽप्यमृताहरणस्तु वै ।
 श्रीपतिर्दिव्यदेहोऽथ कान्तात्माऽमृतधारकः ॥ १५० ॥
 राहुजित्कालनेमिभ्रः पारिजातहरो महान् ।
 लोकनाथस्तु शान्तात्मा दत्तात्रेयो महाप्रभुः ॥ १५१ ॥
 न्यग्रोधशायी भगवानित्येते द्विजसत्तमाः ! ।
 ततस्तु शिखरोद्देशं त्रिधाकृत्य यथासमम् ॥ १५२ ॥
 यावत्तु कलशाधारवेदिकात् द्विजसत्तमाः ! ।
 अधोभागे क्रमात् ध्येयाः शिष्टा देवास्तु वैभवाः ॥ १५३ ॥
 अनन्तो भगवान् देवशक्त्यात्मा मधुसूदनः ।
 विद्याधिदेवः कपिलो विश्वरूपो विहङ्गमः ॥ १५४ ॥
 क्रोडात्मा बडको वक्रो धर्मो वागीश्वरस्तथा ।
 देव एकार्णवशय इत्येते द्वादश स्मृताः ॥ १५५ ॥

भ्रुवन्तु सर्गतोव्यापी तदूर्ध्वपदसस्थित ।
 पद्मनाभस्तदूर्ध्वं तु व्यापक परिधिष्ठति ॥ १५६ ॥
 शुक्रनासामुखे पूज्यो वासुदेवस्तनातन ।
 यत्र प्रासाददेशे तु शुक्रनासा न कल्पिता ॥ १५७ ॥
 तत्राऽप्रतो नासिकाया वासुदेव तु संसरेत् ।
 शिष्टनासावये पूज्या क्रमात्सङ्कर्षणादय ॥ १५८ ॥
 अथ वा पुरुषमस्यो ह्यच्युतोऽनन्त एव च ।
 चतुर्दिक्षु क्रमेणैव पूज्या यद्वा क्रमेण तु ॥ १५९ ॥
 वराहो नारसिंहश्च श्रीधरश्च हयानन ।
 यद्वा नराद्याश्चत्वारो धर्ममूर्त्यादयोऽपि वा ॥ १६० ॥
 यद्वा परशुरामाद्या स्तर्तव्या क्रमयोगत ।
 एते तु शक्तिभिस्सर्वे युक्ता वा केवलास्तु वा ॥ १६१ ॥
 द्रुमै पत्रलतायुक्ते र्भूपैतैरेदिकातले ।
 विन्यसेत् पट्टर चक्र ततस्सामलसारके ॥ १६२ ॥
 भगवान् जगदाधारो वासुदेव पर पुमान् ।
 लोकानध्वगण नित्य तत्राद्यमपि देवता ॥ १६३ ॥
 प्रासादोपरि विन्यस्ताम्समाक्रम्य च सस्थित ।
 तदग्रदेशे हेर्नाश यजेद्देव सुदर्शनम् ॥ १६४ ॥
 प्रामादाङ्गेषु त्रिप्रेन्द्रा । क्रमान्निगदितेषु च ।
 देवनाऽऽधारभूतेषु यद्यदङ्ग न कल्पितम् ॥ १६५ ॥
 यत्र वा तत्तदधिकं तत्रापि च समाचरेत् ।
 तत्तन्स्थाने तु बुज्या तु देवतान्याममूहत् ॥ १६६ ॥
 यद्वा धनरत्नमात्रे देवोर्णि तु वर्जयेत् ।
 लोकाम्मस तथाऽवानम्मत्वगन्ध देवता ॥ १६७ ॥

ध्यातन्यास्तु निराकारास्साधकैर्द्विजसत्तमा ।
 विमानेपि तथा सैद्धे विबुधेश्च प्रतिष्ठिते ॥१६८॥
 किं तु तत्र विमानाङ्गमूर्तीना लाञ्छनादिकम् ।
 तासा स्थानानि विप्रेन्द्रा ! कल्पितानि यथाविधि ॥१६९॥
 विमानावयवाश्चापि सन्निरीक्ष्यैव यत्नत ।
 पूजयेत्सावधानेन चेतसा ध्यानपूर्वकम् ॥१७०॥
 लाञ्छनाद्येषु, मूर्तीना प्रासादावयवेष्वपि ।
 अनभिव्यक्तिरूपेण लक्षणाद्यपरीक्षणात् ॥१७१॥
 स्वप्नादेश्चापि विप्रेन्द्र! देशिकेन्द्रोपदेशत ।
 यथावत्सम्परीक्षेत प्रयत्नेन द्विजोत्तमा ! ॥१७२॥
 लक्षणादिषु हीनेषु विपर्यस्तेष्वपि द्विजा ।
 न लक्षणादिक कुर्यादन्यथा मुनिपुङ्गवा ॥१७३॥
 लक्षण न परीक्षेत ह्यन्यथाकरणेच्छया ।
 अन्यथाकरणार्थं तु लक्षणाद्ये परीक्षिते ॥१७४॥
 क्षयत्यायु कृते तस्मिन् लक्षणैर्नरक व्रजेत् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन स्वयव्यक्तादिकेऽपि च ॥ १७५ ॥
 विमाने सस्थिताना तु मूर्तीना लक्षणादिकम् ।
 स्थानान्यपि च तासा वै विमानावयवानपि ॥१७६॥
 यथास्थित परीक्ष्यैव कृत्वा मूर्तिविनिर्णयम् ।
 स्वेन स्वेन विशेषेण लाञ्छनाद्येन वै स्फुटम् ॥१७७॥
 स्वेन स्वेन तु मन्त्रेण पूजन च समाचरेत् ।
 प्रासादेषु स्वयव्यक्त श्रेष्ठ सर्वेषु च द्विजा ॥१७८॥
 तद्रूपी भगवान् देव स्वयमेवाऽवतिष्ठते ।
 तत्र सन्निहितस्साक्षाद्भगवान् भक्तवत्सल १७९॥

जाते जीर्णादिदोषे तु न त्यजन्ति कदाचन ।
 स्व स्व प्रदेशमेताम्तु मन्त्राणा शक्तय परा ॥१८०॥
 प्रासादान्तम्बिथताश्चापि म्वययक्कपुरम्सरा ।
 आकारान्तु विभोसम्यक् ज्ञेया पूर्वोक्तयोगत ॥१८१॥
 अक्षैर्मलैर्ध्वनैरेषा व्यतिर्यक्ता जगत्त्रये ।
 तेऽपि लञ्छनवृन्द तु धारयन्त्यबधिगोचरे ॥१८२॥
 ललाटे चासपट्टे तु पृष्ठे पाणितलद्वये ।
 तनूरुहचये मूर्ध्नि कर्मिणा प्रतिपत्तये ॥ १८३ ॥
 तत्तल्लञ्छनवृन्द तु परीक्ष्यैव विशेषत ।
 तत्तदाकारनियतैर्वाचकैस्सम्यपूजयेत् ॥ १८४ ॥
 येषा लञ्छनवृन्द तु न व्यक्त चरणादिषु ।
 तानर्चयेद्विपत्कार्णपुरोगेण मुनिश्वरा । ॥ १८५ ॥
 व्यापकाना तु मन्त्राणामेतेनाऽभिमतेन तु ।
 इति ज्ञात्वा यथावच्च य पूजयति मन्त्रवित् ॥१८६॥
 स पूजाफलमाप्नोति तन्वथा विपरीतभाक् ।
 एतान्युक्तानि सर्वाणि लोकार्दानि क्रमेण तु ॥ १८७ ॥
 समाराधनशालेषु देवस्याऽमिततेनस ।
 द्वार्यदेवार्चन कृत्वा पूजयेत्तदनन्तरम् ॥ १८८ ॥
 नमस्कारपदान्तेन खनाम्ना प्रथमादिना ।
 अर्घ्यालभनमाल्यैश्च धूपेन द्विसप्तमा ॥ १८९ ॥
 अमृतो नैऋतस्य द्वारदेवस्य वासत ।
 अन्तर्मण्डलदेशे तु गत्वा वा पूजयेत्त्वमात् ॥ १९० ॥
 एव प्रामाण्यभेदे तु यस्मिन् साधनमत्तमे ।
 एवकारं द्विजान् वा त्रिजाल वाऽर्चन द्विजा ॥१९१॥

(१) पुरोगाणा मुनीश्वर'— इति च पाठ ।

नित्यशः कियते तत्र सदा सन्निहितो विभुः ।

अत एव (१) द्विजश्रेष्ठास्तदर्चनपुरस्सरम् ॥१९२॥

कुर्यादारार्धनं विष्णोस्साधकस्तिद्विलालसः ।

य एवं कुरुते भक्त्या ह्यनन्यपरया सदा ॥ १९३ ॥

सोऽचिराल्लभते कामानिह लोके परत्र च ।

मोक्षार्थं कुरुते यस्तु स याति परमं पदम् ॥१९४॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्

विमानदेवतार्चनविधिर्नाम

तृतीयोऽध्यायः ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

नारदः ।

प्रासादे संस्थितान् देवानेवमभ्यर्च्य वै द्विजाः ।

द्वारावरणदेवानां पूजनं च यथाक्रमम् ॥१॥

विष्वक्सेनाऽवसानं च कारयेन्मुनिपुङ्गवाः ।

यदङ्गभावमभ्येति द्वास्त्थाद्यं देवतागणम् ॥२॥

विष्वक्सेनाऽवसानं च नराणामरूपमेधसाम् ।

जन्तोरेकान्तिनस्तद्वै चित्तखेदकृदर्चनम् ॥३॥

विघ्नकृत्प्रकृतस्यापि शिष्याणां तदनर्चनम् ।

अतस्तदनुकम्पार्थं देवमृत्युधियाऽर्चनम् ॥४॥

भक्तिश्रद्धोज्जितं चैव विहितं त्वेवमेव हि ।

ते तत्पाणिच्युतं प्रह्ला दत्तमप्यवहेलया ॥५॥

(१) द्विजश्रेष्ठ ! इत्यपि पाठः ।

गृह्णन्ति मनसा श्रेय पर भ्यात्वा धिया हृदि ।
 यतस्सर्वेऽच्युतमयास्तच्चित्ताऽपितमानसा ॥६॥
 एतावदर्चनात्तेषा गुरोरेकान्तिनस्तु वै ।
 स्याद्विरोधनिरामस्तु यतो भृत्यास्तु ते हरे ॥७॥
 कृत्वैव द्वारयाग तु तत पुष्पञ्च सम्मुखम् ।
 गृहीत्वाऽङ्गुष्ठपूर्वेण स्वाङ्गुलित्रितयेन तु ॥८॥
 अभिमन्त्रय तदस्त्रेण चक्र तदुपरि स्मरेत् ।
 निशिताऽरु ज्वलद्रूप वर्पन्तमनलाऽशनिम् ॥९॥
 धयकृद्विघ्नजालाना क्षिपेद्यागगृहान्तरे ।
 दक्षिणा तर्जनीं विप्र कुर्यादूर्ध्वमुखीं तत ॥१०॥
 शिखामन्त्रेण सयुक्ता विद्युद्विलासितप्रभाम् ।
 स्मृत्वा (१) आमयमाणा ता सविशेषागमन्दिरम् ॥११॥
 स्वासन च तत प्रोक्ष्य अर्घ्यपाद्योदकेन च ।
 उपविश्याऽऽसने यागमारभेत समाहित ॥१२॥
 समयेवात्त कुर्वीत सर्वभोगनिरीक्षणम् ।
 न्यस्य भद्रासन मूलात् प्रोक्षणाऽर्घ्यप्लुतेन तु ॥१३॥
 पाणिनाऽप्यथ ऋचेन तज्जलेन तु मार्जयेत् ।
 तत्रावदस्त्रपुष्पेण कुर्याद्विघ्नगणोच्चिदम् ॥१४॥
 सर्वलोहमय तत्र सर्वदेवसमाश्रयम् ।
 सर्वाभारमय ध्यायेदन्तर्लीन तु चक्रराट् ॥१५॥
 प्रणवेन स्नान्नाऽथ नमोऽन्तेनाऽर्चयेच्च तम् ।
 अर्घ्यान्भनधूपन्तु माल्यैर्नानासगुह्यै ॥१६॥
 योगर्पाटाऽर्चन कुर्यादनुसन्धानपूर्वकम् ।
 स्नानात्ता प्रणवायेन नमोऽन्तेन यथाक्रमम् ॥ १७ ॥

(१) आगममाणन्नाम्— इति च पाठ ।

ततस्तु सर्वमन्त्राणां विन्यासं तत्र चेतसा ।
 समाचरेद्यथायोगं पुष्पदानपुरस्सरम् ॥ १८ ॥
 विन्धेन सहितं पीठं योगपीठमुदाहृतम् ।
 अनुसन्धानयोगे तु योगपीठं प्रकल्पयेत् ॥ १९ ॥
 तन्मन्त्रासनमित्युक्तं मन्त्रन्यासे तु सर्वतः ।
 कुर्यात्तत्स्थस्य देवस्य पीठस्याऽधो मुनीश्वराः ! ॥ २० ॥
 आधारशक्तिं तस्योर्ध्वं कूर्मं कालामिसंज्ञकम् ।
 अनन्तेशं सरेन्मध्ये सर्वाधारमयं प्रभुम् ॥ २१ ॥
 आग्नेयादौ तु धर्माद्यमैशान्यन्तं चतुष्टयम् ।
 प्रागादौ त्वप्यधर्माद्यमुत्तरान्तं न्यसेत्परम् ॥ २२ ॥
 तद्ूर्ध्वं कमलं ध्यायेत्स्वनाम्नाऽथ तथोपरि ।
 सरत्पत्राश्रितं सूर्यं शशाङ्कं केसराऽवनौ ॥ २३ ॥
 कर्णिकास्यं हुतभुजं ततो गन्धादिना यजेत् ।
 सुस्थिरे सन्निरोधश्च मन्त्राणां विहितस्तदा ॥ २४ ॥
 यत्र यत्राऽनुरूपं तु तत्र तन्न्यासमाचरेत् ।
 चलविन्धस्य पीठेऽपि ह्येवमेवाऽर्चयेत् कनात् ॥ २५ ॥
 किं तु तात्कालिकं तत्र मन्त्राणां सन्निरोधनम् ।
 आहूतोपविशेद्यत्र मन्त्रनाथो हि सम्मुखः ॥ २६ ॥
 तत्प्रागपेक्षया कुर्याद्धर्मादीनां निवेशनम् ।
 साम्मुख्यं भजते यस्मात्साधकं परमेश्वरः ॥ २७ ॥
 तदासनं हि चिद्रूपं भिद्धमेतस्य वाहनात् ।
 पयं चाऽम्याऽचले पीठे दयानत्य विभोस्त्वधः ॥ २८ ॥
 यद्गन्तं क्रमशोऽभ्यर्च्य ततोऽनन्तं समर्चयेत् ।
 यानारूढे त्वनन्तम्य म्माने ताक्ष्यं समर्चयेत् ॥ २९ ॥

लक्ष्म्यादीना तु देवीना पीठस्याऽथ फणीश्वरम् ।
 नत्कोणेषु च धर्मादीन्लक्ष्म्यै व्यक्तपद्मजम् ॥ ३० ॥
 यामत्रथ ततन्मस्मिन् विन्ध्यसेत्पूर्ववर्त्मना ।
 गणेशाद्यर्चनं कुर्यादथ पीठममीपत ॥ ३१ ॥
 आत्मन प्राग्गशाद्वायुत्रोणादारभ्य पूजयेत् ।
 विन्ध्यस्य विष्टरान् दर्भान् कुमुमस्तवकानिव ॥ ३२ ॥
 विष्वक्सेन गणार्धांशं गुरुश्च तदनन्तरम् ।
 गुरुन् परमसजाश्च यजेत्सर्वगुरुस्तथा ॥ ३३ ॥
 आदिसिद्धिसमूहं तु भगवद्भजानतत्परम् ।
 नित्याधिकारिणश्चाऽऽप्तान् भगवत्स्ववेदिन ॥ ३४ ॥
 चत्वारो मनवश्चाऽन्ये ऋषयस्सप्त पूर्वका ।
 अप्यादिना यजेदेतान् तत्तन्नाम्ना यथाक्रमम् ॥ ३५ ॥
 सर्वेषां क्रमशो ध्यानं शृणुष्व मुनिपुङ्गवा । ।
 अनन्तशशिसङ्काशमनन्तमथ सस्मरेत् ॥ ३६ ॥
 सहस्रफणमालाऽऽद्यं सहस्रभुजभूपितम् ।
 स्वपाणिसम्पुटेनैव शोभयन् स्वाङ्गभूतलम् ॥ ३७ ॥
 सिताम्बरविन्दशङ्कराक्षत्त्रचक्ररान्वितम् ।
 पतनाशङ्खिबुद्धैर्बै विनस्तमनसन्तु च ॥ ३८ ॥
 मा भैरित्यभयं यन्तुन् आब्रह्मभवनस्य च ।
 तुहिनाऽच्छोपलस्वच्छमुक्ताफलशशिप्रभ ॥ ३९ ॥
 मृगै-द्रस्वन्दवदना धर्मजानादयश्चतु ।
 पद्मरागप्रवालाऽग्निमुद्राङ्गिमफलोऽङ्गुरला ॥ ४० ॥
 अन्तर्दयोपयुक्ताश्च राजराजेश्वरोपमा ।
 द्विरष्टनर्पमद्विद्धि चत्वारो धर्मपूर्वका ॥ ४१ ॥
 मयै सद्ब्रह्मन्पुष्पसदलद्वारणाऽङ्घ्रिता ।
 शङ्खपद्मभगम्सर्पं वराऽभयनरान्तु वै ॥ ४२ ॥

आधेयपद्मविन्यस्तस्साधकास्वात्मसिद्धये ।
 समर्पितान्तःकरणाः परस्मिन् मन्त्रकारणे ॥ ४३ ॥
 चिन्त्यमव्यक्तपद्मं च हिमहेमाम्निभास्वरम् ।
 शान्तमष्टभुजं सौम्यं संस्थितं स्वस्तिकेन तु ॥ ४४ ॥
 यामत्रयं तदूर्ध्वं तु संस्मरोत्किरणोज्ज्वलम् ।
 संस्मरेद्गणनाथं तु चक्ष्यमाणप्रकारतः ॥ ४५ ॥
 गणनाथं विना चाऽन्ये सुखिताश्शान्तविग्रहाः ।
 गणित्राभयहस्ताश्च सर्वाऽनुग्रहकारकाः ॥ ४६ ॥
 सर्वे पद्मासना वा ऽथ जटामण्डलभूषिताः ।
 एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य मुद्रास्तंस्पृश्य तत्कृमात् ॥ ४७ ॥
 अनुज्ञां प्रार्थयेद्येभ्यो यथाऽनुक्रममेव च ।
 गृहीत्वा शिरसा तां च तत आवाहयेत्प्रभुम् ॥ ४८ ॥
 ततस्सर्वगतं देवं मन्त्रमूर्तित्वमागतम् ।
 समाहूय (१) सुमन्त्रेण त्वागच्छाऽन्तपदेन तु ॥ ४९ ॥
 यथा सर्वगतो वायुर्ऋजनेन महामते ।
 वृत्तिमध्येति भगवान् आहूतस्तद्भुवो हि ॥ ५० ॥
 भावदर्पणसङ्क्रान्तं कृत्वा हृत्कमलात्तु वै ।
 सान्निध्यं वहिर्वेद्यां मन्त्रोच्चारणसप्ततः ॥ ५१ ॥
 मन्त्रमागच्छमानं तु निर्गतं तु स्वकालदात् ।
 कालं पाद्याऽर्घ्यदानान्तमुत्थितं भावयेत्सदा ॥ ५२ ॥
 अथोपचर्यमाणं तं भोगैः कालानुकूलतः ।
 नानालभनयस्सदानालङ्करणे तथा ॥ ५३ ॥
 अन्यत्र भोगपूजायां स्मरेत्यन्नासनादिना ।
 पुनन्ममैवोपविष्टं मानुरुम्पं च सम्मुखम् ॥ ५४ ॥

त्रिम्ब विनाऽन्यत्राऽऽधारे भवत्येव महामते ।
 त्रिम्बाहृत्यात्मना त्रिम्बे समागत्याऽवतिष्ठते ॥५५॥
 कगेत्यमूर्तामखिला भोगशक्तिं तु चाऽऽत्मसात् ।
 त्रिभुवमायतने वाऽथ साकार परमेश्वरम् ॥५६॥
 शङ्खचक्रधर त्रिष्णु मुरसिद्धावतगितम् ।
 ऋषिभिर्मनुषेर्नाऽथ भक्तियुक्तं प्रतिष्ठितम् ॥५७॥
 तन्मूर्तां च स्वमन्त्रेण यनेत्रावाहन विना ।
 तथा प्रनोपयेत्तु कृत्वा हस्तो सुगन्धिनौ ॥५८॥
 गन्धार्यपुष्पम्ममूर्यं मूलमन्त्रं समुचरन् ।
 पीठोपरि हरेरग्रे मूर्ध्नि पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् ॥५९॥
 स्वप्रत्यभिमुख्यं शान्तं सुप्रबुद्धं स्मरेच्च तम् ।
 ऋन्याम विना तत्र मृष्टिन्यामादिसङ्ख्यम् ॥६०॥
 मूलमन्त्रादिताऽर्यान्तमन्त्राणां न्यासमेव च ।
 कृत्वाऽथ तत्तन्मुद्राश्च तत्तन्मन्त्रं प्रदर्शयेत् ॥६१॥
 दीपयोद्विम्बतोऽन्यत्र तस्मिन् पुष्पाञ्जलिं हरौ ।
 ' आगच्छ ' पदमन्त्रेण मूलमन्त्रेण हृत्कृत्वात् ॥६२॥
 प्रत्यहं कर्मत्रिम्बानां मूलत्रिम्बहृद्वज्रगात् ।
 त्रिभिर्द्रावाहनं कार्यं तत्र त्वैवं ऋमो द्विजा ॥६३॥
 मूलत्रे तु यत्तेन्यद्भागं तु चोत्सवे ।
 पद्मत्रिंशदेनभागान्मु वस्त्रिंशदाऽर्चनादिषु ॥६४॥
 एव तेनोभयं देव नाटीन्निगमार्गत ।
 तत्रामात्रेण चाऽऽराध्या पीठगुम्भादिषु क्षिपेत् ॥६५॥
 तन्मन्त्रप्रमूनामे तस्मिन् मन्त्रामगोले ।
 स्थानभेदं विना-त्रानि न्यम्या-भ्यर्च्येह देहत ॥६६॥
 गङ्गातन्त्रेण ध्यायेत्तद्व्यक्तना गतम् ।
 मूलमन्त्रादिनाऽर्यान्तमन्त्राम्त्रं च त्रिभुवेन ॥६७॥

धूममाह्वय देवेश दत्त्वाऽर्घ्यं सन्निधित्सया ।
 भूयोऽप्यर्घ्यं प्रदायासै हृदा मुद्रापुरस्सरम् ॥६८॥
 सन्निधाप्याऽर्घ्यदानेन मुद्रापूर्वञ्च बर्मणा ।
 सन्निरोध्य तु मूलेन तन्मुद्रासहितेन तम् ॥६९॥
 सम्मुखीकृत्य मूलादिमन्त्रास्तत्र समुच्चरन् ।
 प्रदर्शयस्तथा मुद्रास्त्वष्टाङ्गेनाऽभिवादयेत् ॥७०॥
 ल्ययागोक्तविधिना पूजयेत्प्रथमं तत ।
 आमूलात्सर्वमन्त्राणां व्यक्तिस्थानां समर्चनम् ॥७१॥
 अर्घ्यपुष्पादिना कुर्यात् स्वेन स्वेन स्वके पदे ।
 ततो भगवतो विष्णोर्भासा भास्वरविग्रहान् ॥७२॥
 हृदादीन् निस्तृतान् ध्यायेत् स्फुलिङ्गनिचयो यथा ।
 भोगस्थाने यथायोगमेकैकं विन्यसेत्तत ॥७३॥
 सरुलीकृत्य चाऽर्घ्याद्यैरर्चयेत्तत्र तु क्रम ।
 अष्टपलाम्बुजे पीठे हृदयाद्य चतुष्टयम् ॥७४॥
 न्यसेत्क्रमलपत्राणामपूर्वादुत्तरान्तिमम् ।
 अग्नीशरक्षोवायव्यदलेष्वल्ल यथाक्रमम् ॥७५॥
 नेत्र केसरजालस्थं विन्यसेत्तदनन्तरम् ।
 पीठोपरि दलाद्बाह्ये देवस्येशानकोणके ॥७६॥
 किरीटं श्रीवत्सकं च विन्यस्याऽऽग्नेयकोणके ।
 कौस्तुभं वनमालां च न्यसेत्पद्मं च तत्र वै ॥७७॥
 ईशकोणे गदा न्यस्य नैऋते चक्रमुज्ज्वलम् ।
 वायव्ये पाञ्चजन्यं च विन्यसेच्च यथाक्रमम् ॥७८॥
 देवस्य कर्णिकायां तु श्रियं पुष्टिं ततोऽपरे ।
 अग्रतः पीठतो बाह्ये न्यसेद्दारात्पतत्तिपम् ॥७९॥
 एव नत्वा ततो ध्यायेन्मन्त्रव्यूहं यथाश्रितम् ।
 अभ्यन्तरे विमानस्य गर्भभूमौ तु मध्यतः ॥८०॥

सरसीरुहमास्थाय संभितं पुरुषोत्तमम् ।
 प्रावृड्जलदसन्दोहविलसद्विव्यविग्रहम् ॥८१॥
 सर्वदेवमय देव सर्वपा तेजसा निधिम् ।
 सर्वलक्षणमम्पूर्णं सर्वज्ञादिगुणैर्युतम् ॥८२॥
 वपुषा सुन्दरैषैव दिव्येनाऽऽविष्कृतेन च ।
 मुञ्चन्तमनिशं देहादालोकं ज्ञानलक्षणम् ॥८३॥
 प्रयत्नेन विनाऽज्ञाननाशकृद्दयायिना महत् ।
 धनुश्चितनीलालिदलिताऽऽज्ञनमन्निभैः ॥८४॥
 कर्पूरधूमरैर्दिव्यैः पुष्पसंवलितान्तरैः ।
 किरीटमकुटाक्रान्तैश्शोभित स्वशिरोरहैः ॥८५॥
 बालचन्द्रप्रतीकाशफालोद्यत्तिलकोज्ज्वलम् ।
 सुभवं मुनसं ज्ञान्त सपिलामभितावरम् ॥८६॥
 किञ्चिदारक्तगोक्षरिशुद्धनीलाब्जलोचनम् ।
 शतैर्दृष्टिपातैस्तु जगदाप्यायकारिणम् ॥८७॥
 विलसद्गण्डफलकं श्रवणोज्ज्वलसुम्डलम् ।
 मुम्बसौन्दर्यानिप्यन्दुबुक्कस्यलशोभितम् ॥८८॥
 निकलङ्कारश्चन्द्रविलसन्मुम्बमण्डलम् ।
 कम्बुग्रीव पीवगम दीर्घबाहु महोरसम् ॥८९॥
 चतुर्भुजमुद्रागङ्गा विन्मत्स्याणिपङ्कजम् ।
 पीतक्रीशेयममनं निम्ननाभि तनूदरम् ॥९०॥
 चारुज्युगल चाम्बुजद्घाद्वितयमुज्ज्वलैः ।
 मणिन् पुरमूषार्यैर्विलसत्पादपङ्कजम् ॥९१॥
 दिव्यगन्धानुन्मिमात्र दिव्याम्बुधर तथा ।
 दिव्यस्रग्नेष्टनोपेत दिव्याऽऽकारमण्डितम् ॥९२॥
 धनेकत्रयचिन्दिरीटमरुटोऽज्ज्वलम् ।
 द्यौम्नृगेनोगमिन्धेन श्रीरत्नेनाऽऽप्यलङ्कृतम् ॥९३॥

रत्नकाञ्चनसन्मुक्तायुक्तया वनमालया ।
 सत्रक्षसुलया चैव शोभितं परमेश्वरम् ॥९४॥
 मुख्यदक्षिणहस्तेन भीतानामभयप्रदम् ।
 श्रोणीतटनिविष्टेन वामहस्तेन लीलया ॥ ९५ ॥
 त्रियमाणं गदां गुर्वीं निपण्णां धरणीतले ।
 पश्चाद्दक्षिणहस्तेन चक्रं कालानलद्युति ॥९६॥
 प्रणवध्वनिगर्भं तु हिमाऽद्रिशतशोभितम् ।
 शङ्खं वामकरेणापि दधानमतुलप्रभम् ॥ ९७ ॥
 स्वदेहतेजस्सम्भूतज्वालामण्डलमध्यगम् ।
 करुणापूर्णहृदयं जगदुद्धरणोद्यतम् ॥ ९८ ॥
 अभिन्नपूर्णपाङ्गुण्यविभवेनोपवृंहितम् ।
 योगिध्येयमजं नित्यं जगज्जन्मादिकारणम् ॥ ९९ ॥
 साक्षालक्ष्मीपतिं देवं ध्यायेन्नारायणं प्रभुम् ।
 एवं शयानमासीनं यानारूढमथापि वा ॥ १०० ॥
 परं व्यूहं वैभवं वा द्विभुजं वा चतुर्भुजम् ।
 अष्टबाह्यादिकं चाऽपि नानाभूषणसंयुतम् ॥ १०१ ॥
 नानाऽस्त्रगणसयुक्तं रूपं भगवतस्तथा ।
 लक्ष्म्यादिशक्तिजालं च ध्यायेद्भक्तिसमन्वितः ॥ १०२ ॥
 एवमेव हि हृन्मन्त्रं ध्यायेत् कुमुदपाण्डरम् ।
 पद्मरागाचलाकारभारकं च शिरः सुरेत् ॥ १०३ ॥
 अङ्गनाद्रिप्रतीकाशं शिखामन्त्रं तथाकृतिम् ।
 परितस्सूर्यसन्तप्तं यथा कनकपर्वतम् ॥ १०४ ॥
 तथा कवचमन्त्रं च ध्यानकाले विचिन्त्य च ।
 वृत्तं ज्वालासहस्रेभ्यु अयस्कान्तममद्युति ॥ १०५ ॥
 सर्वास्त्रशक्तिमम्पूर्णमस्त्रमन्त्रं प्रकीर्तितम् ।
 निर्धूमाऽक्षारसदृश भावयेन्नेत्रमन्त्रराट् ॥ १०६ ॥

ध्येयास्वरुचिसयुक्ता द्विभुजा पुरपोत्तमा ।
 वीक्षमाणान् विभोर्वक्त्रं ध्यायेदेतान् मुनीधरा ॥१०७॥
 स्थितानामादिमूर्तीनां स्थितान् ध्यायेत्सदैव हि ।
 आसीनानामथाऽऽसीनान् बाहनस्थे सबाहनान् ॥१०८॥
 शयितानामथाऽऽसीनान् उक्थितान्वा स्मरेद्विया ।
 अथ ध्यान भूयणाऽऽशक्तीनामुच्यते क्रमात् ॥१०९॥
 विरीटसौम्यवदनं वाञ्छनामो महातनुः ।
 भाभिराट्टित्युक्ताभिर्नारूपभिराट्टित ॥११०॥
 स्थितो वैद्यार्धयेन स्थानगेनाऽन्तरिक्षेण ।
 स्फटिकाद्रिप्रतीकाशं श्रीवत्समथं भावयेत् ॥१११॥
 बद्धपद्मासनासीनं हस्तान्यस्तं स्वपार्श्वयोः ।
 वहन्तं कूर्ममुद्रां च मुख्यहस्तद्वयेन च ॥११२॥
 पद्मरागाऽचलाकारं कौस्तुभं रत्ननायकम् ।
 दिशो दक्ष द्योतयन्तं सलभाङ्घ्रिस्थितं स्मरेत् ॥११३॥
 वहन्तं वक्षसो मध्ये त्वहस्तकृतसम्पुङ्गम् ।
 सन्धारयन्तमपरं तथा वै शिरसोपरि ॥११४॥
 ध्येया भगवती माला चित्ररूपा मनोहरा ।
 सर्वगन्धान्विता सौम्या ईषद्विहसिता नवा ॥११५॥
 कुन्दावदातं कमलं सौम्यमपतिस्मिताननम् ।
 रवं रवन्तं मधुरं श्रोत्रेन्द्रियमुखावहम् ॥११६॥
 गदा हेमाद्रिसङ्घाता तन्वी कुवलयक्षणां ।
 द्विरष्टवर्षवत्सन्ता कुमारी नवयौवनाम् ॥११७॥
 स्वोत्थेन रश्मिजालेन भासयन्तीं नभस्स्थलम् ।
 स्वरश्मिमण्डलान्तमथ वल्गन्तं हेतिपं स्मरेत् ॥११८॥
 निर्गोराज्ञा प्रतीक्षन्तं ह्रस्वाङ्गं रक्तलोचनम् ।
 तुतिवाऽऽचलसङ्घातं पञ्च(१) कमललाञ्छनम् ॥११९॥

(१) कमललोचनम्— इति कवित् ।

सदागमादिसामान्तमुद्गिरन्त स्वकैर्मुखै ।

ध्येया स्वरुचिसयुक्ता द्विभुजा पुरुषोपमा ॥१२०॥

सास्त्रा किरीटपूर्वा ये गदामालाङ्गनाकृती ।

एतेऽश्वनायकास्सर्वे विभोराज्ञाप्रतीक्षका ॥१२१॥

प्रोत्थिता विचलन्तश्च सुसमैः स्थानकैः स्थिता ।

श्रोणीतटार्पितकराश्चामरव्यजनोद्यता ॥१२२॥

सपद्म तु किरीटाद्य वर्जयित्वा चतुष्टयम् ।

तर्जयन्त च दुष्टौघमन्येषा दक्षिण करम् ॥१२३॥

स्मरेद्वै ध्यानकाले च सर्वेषामथ मस्तके ।

ध्येय स्वक स्वक चिह्न सुप्रबुद्ध निराकृति ॥१२४॥

नलिनीतालहस्ता च लक्ष्मी रक्ताम्बुजप्रभा ।

पुष्टा कनकगौरा चाऽमृतकुम्भधरा स्मृता ॥ १२५ ॥

भोक्तृशक्ति स्मृता लक्ष्मी पुष्टिर्वै कर्तृसञ्ज्ञिता ।

भोगार्थमवतीर्णस्य लोकानुग्रहकाम्यया ॥ १२६ ॥

उदित सह तेनैव शक्तिद्वितयमव्ययम् ।

रक्ततुण्ड महाप्राण भीमभ्रुकुटिलोचनम् ॥ १२७ ॥

दीव्यञ्चामीकराकार पद्ममण्डलमण्डितम् ।

सस्मरेत् गरुड विप्रा । गृध्रवन्त पृथूदरम् ॥ १२८ ॥

यथोक्तमूर्तियुक्ताश्च तथा ध्यायेद्यथाक्रमम् ।

किरीटो हुतमुग्धेद्य कौस्तुभस्तु प्रभाकर ॥ ॥१२९॥

स्वय शशाङ्क श्रीवत्सो मालाप्यण्माधवादय ।

अपा पतिर्वै कमल गदा देवी सरस्वती ॥ १३० ॥

कालश्चक्राधिपो जेय स्र गङ्गा कथितो द्विजा ।

प्राण पतत्रिराङ्घ्रिद्वि एव तत्त्वेषु सस्थितान् ॥ १३१ ॥

अधिष्ठातृन् क्रमाच्चैतानर्चयेदर्घ्यपुष्पैः ।

यनेत्तदनु देवेश भोगेर्ध्यादिभि क्रमात् ॥ १३२ ॥

विनिवेद्याऽऽसनवर समाहृतस्य वै विभो ।
 पादपीठं तु सामान्यं मृद्धास्तरणभूपितम् ॥ १३३ ॥
 घण्टाशब्दसमीपेत् दत्त्वाऽर्घ्यं मन्त्रमूर्धनि ।
 पाद्यप्रतिग्रहं हैमं विभोर्दद्यात्सुरलक्ष्मम् ॥ १३४ ॥
 पाद्यं पादोदकाकपं शाटकं चाऽनुलेपनम् ।
 सप्रतिग्रहमाचामं साऽनुलेपं च मालिकाम् ॥ १३५ ॥
 घृतादिकैर्महादीपेरच्छिन्नैरर्चयेद्भरिम् ।
 सुगन्धैर्मधुरैर्भूपैः प्रभूतैरर्चयेद्विभुम् ॥ १३६ ॥
 अर्हणं मधुपकं च तर्पणं तदनन्तरम् ।
 निष्पुमनसपात्रं च आचामं गन्धमेव च ॥ १३७ ॥
 अथ चूर्णितरूपूरं घृष्टं श्रीगन्धभादितम् ।
 मधुगण्डमुत्कृष्टं ताम्बूलं विनिवेद्य च ॥ १३८ ॥
 सपुत्रदारमात्मानमष्टाङ्गपतनेन च ।
 चेतसा भक्तियुक्तेन निवेद्य तदनन्तरम् ॥ १३९ ॥
 भगवानथ विज्ञाप्य कृत्वा तत्पादगौ फरी ।
 स्पृष्टीकृतं मया देव त्विदं स्नानवरं त्वयि ॥ १४० ॥
 सपादपीठमपरं शुभं स्नानासनं महत् ।
 आसादयाऽऽशु स्नानार्थं मदनुग्रहकाम्यया ॥ १४१ ॥
 विज्ञाप्यैव मज्जनाभं कृत्वा मार्गत्रयं ततः ।
 स्नानासनं निवेद्या यं देवस्य हित्यं तु वै ॥ १४२ ॥
 स्नानार्थमवनीर्णस्य पादपीठमनन्तरम् ।
 भक्तिभ्रमेण शिरसा दद्यादर्घ्यं तु मूर्धनि ॥ १४३ ॥
 विनिवेद्य ततो हैमं सुरलक्ष्मं च प्रतिग्रहम् ।
 दद्याद्द्वै पाद्यञ्जलात् पाद्यं पादाम्बुचद्वये ॥ १४४ ॥
 शुभे च पादुके चाथ तदन्ते स्नानशाटकम् ।
 सुगन्धशालिसम्पूर्णं मात्रार्थं पात्रमुत्तमम् ॥ १४५ ॥

दर्पणं पूर्णचन्द्राभं गन्धतोयमनन्तरम् ।
 पाणीनां क्षालनार्थं तु पादपीठं ततश्शुभम् ॥१४६॥
 दन्तकाष्ठं च तदनु मुखशुद्धिप्रतिग्रहम् ।
 जिह्वानिलेखनं चैव मुखपक्षालनं तु वै ॥ १४७ ॥
 पुनराचमनं चैव अभ्यङ्गार्थमनन्तरम् ।
 तैलं बहुसुगन्धं च चूर्णं गोधूमशालिजम् ॥१४८॥
 रजनीचूर्णसम्मिश्रमीपत्पद्मकभावितम् ।
 देयमुद्धर्तनार्थं तु चमपीं तदनन्तरम् ॥१४९॥
 स्नानार्थं स्वपसंयुक्तं तोयमुष्णमनन्तरम् ।
 चन्दनं मुखलेपार्थं घृष्टं कर्पूरभावितम् ॥१५०॥
 पञ्चविंशतिभिः कुम्भैस्ततस्संस्त्रापयोद्विभुम् ।
 गव्यं प्रभूतं स्नानार्थं क्षीरं दधि घृतं मधु ॥१५१॥
 ऐक्षवं तु रसं हृद्यमभावे शर्करोदकम् ।
 धात्रीफलोदकं चैव लोधतोय मनन्तरम् ॥१५२॥
 रक्तचन्दनतोयं च रजनीनीरमुत्तमम् ।
 ग्रन्थिपल्लववार्यैव ततस्तु तगरोदकम् ॥१५३॥
 प्रियङ्गुवारि तदनु मांसीजलमतःपरम् ।
 सिद्धार्थकोदकं चाऽथ सर्वोपधिजलं ततः ॥१५४॥
 पत्रपुष्पोदके चैव फलबीजोदके त्वथ ।
 गन्धोदकं च तदनु हेमरत्नजलं ततः ॥१५५॥
 पुण्यतीर्थसरितोये केवलं तदनन्तरम् ।
 स्नानार्थं कल्पितेनैव उदकेन विमश्रितम् ॥१५६॥
 योक्तव्यं क्रमशो ह्येतद्व्यपुष्पसमन्वितम् ।
 अन्तरान्तरयोगेन स्नानानां च महामते! ॥१५७॥
 क्षालनं चाप्यकलशाद्व्यदानसमन्वितम् ।
 यद्वा द्विषट्ककलशैर्नवभिर्वाऽभिषेचयेत् ॥१५८॥

ततः स्नानीयशेषेण हेमादिद्रव्यनिर्मितम् ।
 मम्पूर्णमम्भसा कुम्भं हरिद्रागालितण्डुलैः ॥१५९॥
 सुषिष्टैरुपरिष्ठाच्च लिप्तं युक्तं स्रगादिना ।
 पाणौ कृत्वा तमेकस्मिन् अपरस्मिन्तु मलकम् ॥१६०॥
 घूमायमानं सिद्धार्थार्थाम्य मूर्ध्नि बहिःक्षिपेत् ।
 सुधौतमहतं चाथ शाटकं विनिवेद्य च ॥१६१॥
 कचोदकापकर्पार्थमपरं देहवारिधृत् ।
 अघरोत्तरवस्त्रे द्वे गन्धधूपादिवासिते ॥१६२॥
 स्कन्धह्योतं निवेद्याथ मुसूक्ष्ममहतं सितम् ।
 गिरश्शयानं ततः कुर्याच्छशिधूपसमन्वितम् ॥१६३॥
 कर्पूरचूर्णसम्मिश्रं कुर्याद्देवस्य मूर्धजम् ।
 एवं हि चित्रपूर्वाणामन्येषां कमलासन । ॥१६४॥
 सद्रत्नब्रह्मपापाणवर्जितानां समाचरेत् ।
 स्नानार्थं कर्मविन्धे तु तस्मिन्निषेद्य दर्पणे ॥१६५॥
 स्नानविज्ञापनं कृत्वा कर्माचां तस्य सन्निधौ ।
 स्नानासने समारोप्य तस्यां सर्वं समाचरेत् ॥१६६॥
 तद्रभावे दर्पणे तु स्नानभोगान् समर्पयेत् ।
 चित्रस्य एव दद्याच्च भोगानन्यान् यथाक्रमम् ॥१६७॥
 तद्रभावे च तान् सर्वान् पाणिनाऽऽद्राय चेतसा ।
 निवेद्येन्मण्डलादिप्वेवं भोगनिवेदनम् ॥ १६८ ॥
 प्रोक्षणं यावता कुर्यादर्याचैरवशिष्टकैः ।
 प्रणाल्यभागादपरं स्नानं भद्रासनात्तु वै ॥ १६९ ॥
 मूर्तिर्नारघटै रशुद्ध कृत्वा तत्राऽवतार्य च ।
 सर्पादिं भगवद्विम्बं तद्विना वाऽर्चितं यदि ॥१७०॥
 स्वप्नुत भावयेद्देवं निश्चेपं क्षालयेत्ततः ।
 भूयो गन्धोदकेनैव पूज्यं कुम्भचतुष्टयम् ॥१७१॥

स्नानकुम्भ विनाऽन्येषा प्राग्बत्कार्या हि कल्पना ।
 हृन्मन्त्रेण चतुर्णां तु कुर्याद्वे दिव्ययोजनम् ॥ १७२ ॥
 सास्त्रेण मूलमन्त्रेण सर्वं तच्चाऽभिमन्त्र्य तु ।
 मार्गत्रय क्रमात्कृत्वा विनिवेद्याऽऽसन तत ॥ १७३ ॥
 तृतीय रत्नरचित तत्रस्थ परमेश्वरम् ।
 विभाव्याऽलङ्कृत भक्त्या भोगैस्त्वक्चन्दनादिभि ॥ १७४ ॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यपाद्येन पादुकाभ्यामनन्तरम् ।
 देयमाचमन भूय पादपीठ तथैव च ॥ १७५ ॥
 समालभ्य मुगन्धेन भक्तितश्चन्दनादिना ।
 सर्वाज्य चन्दनेनैव मायूरेण ततेन च ॥ १७६ ॥
 केशप्रसादकृत्कूर्चं पुष्पताम्बूलकर्तनीम् ।
 निवेद्य देवदेवाय दुकूलवसने सिते ॥ १७७ ॥
 उपवीत सोचरीय मकुटाद्यमनन्तरम् ।
 पादनूपुरपर्यन्तमलङ्करणमुत्तमम् ॥ १७८ ॥
 विचित्र हि शिरोमाल्य वेष्टनेन समन्वितम् ।
 स्रग्दामसूत्रसम्बद्धमाकर्णाचरणावधि ॥ १७९ ॥
 रुचिर कङ्कण चाऽथ दद्यात्प्रतिसर तत ।
 धातुभि कुङ्कुमाद्यैर्वा विचित्र सितमूत्रजम् ॥ १८० ॥
 पूरित मृदुतूलेन प्रथित चाऽन्तराऽन्तरा ।
 अञ्जन सगलाक च ताम्बूल गन्धभावितम् ॥ १८१ ॥
 ललाटतिलक हंम मुसवास सरोचनम् ।
 कर्णाऽवतसके पुष्पे मण्डन दर्पण महत् ॥ १८२ ॥
 प्रसार चित्रकुमुदैर्दास्ररत्नप्रभोजवले ।
 प्रभूतैस्तु महाज्वालैस्तिलतलाऽऽज्यपूरितै ॥ १८३ ॥
 अमुक्त्वाऽष्टतमुश्वेतरचितैर्वर्तिषेष्टितै ।
 अर्थाट्टतत्वगोलाऽऽद्य पृथयेत्तदनन्तरम् ॥ १८४ ॥

धर्पूरवर्णसन्मिश्र सुगन्धि मधुर बहु ।
 घृष्टधूपममायुक्त गुग्गुलु धूपयेच्छुभम् ॥१८५॥
 सहषण्टारवै रम्यैश्चाल्यमानेन बाहुना ।
 उपानहौ सित छत्र शिविका च रथादि बत् ॥१८६॥
 वाहन गजपर्यन्त सपताक्र स्वगध्यजम् ।
 सिताऽसितौ चामरौ तु मात्राविद्यमनन्तरम् ॥१८७॥
 जानुनी भ्रूणौ कृत्वा शिरसाऽधनतेन तु ।
 आदायोत्तानपाणिभ्या विनिवेश जगत्प्रभो ॥१८८॥
 औपचारिकभोगानामेतेषा पूरणाय च ।
 भेरीपुद्गलदाहाद्यैर्जयशब्दसमन्वितै ॥१८९॥
 गीतरैर्विधिवैर्नृतैस्तान्द्रावाद्यसमन्वितै ।
 बनेश्टृणैस्तथा हास्यैरन्यैश्चाल्यैश्च पूजयेत् ॥१९०॥
 स्तोत्रमन्त्रैर्नमस्कारै मणामैश्च प्रदक्षिणै ।
 सङ्घटे सति भूभागे भगवत्प्रभत स्थिते ॥१९१॥
 धिया नमस्कृति कुर्याद्दृष्ट्वा तु करसम्पुटम् ।
 हृद्देशे मूर्ध्नि चैव सारन् सर्वेश्वर हरिम् ॥१९२॥
 अन्तर्गर्भसुद्धे विष्णोर्गर्भद्वाराऽर्धमण्डपे ।
 प्रणिपातगण सुर्यात्प्रदक्षिणागज विना ॥१९३॥
 सङ्घटे सति तद्देशे बाह्वे तु मुखमण्डपे ।
 स्यात्पथेक्ष्णविम्बानि तत्राऽपि सति सङ्घटे ॥१९४॥
 प्रथमाऽऽवरणे वाऽपि द्वितीयावरणेऽपि वा ।
 म्यान सुमिमृत कृत्वा प्रामादाय च वर्ज्यादिक ॥१९५॥
 दिश्वर्येऽभिमतं त्रुर्धाद्विदिश्वरभिमलेषु च ।
 स्रष्टमिनाप्रदेशे वा सुद्वये सुपर्णक्षिते ॥१९६॥
 म्यापयेद्विधिना यात्रामिन्ध देवीममन्वितम् ।
 अन्यानि सर्वानि च न बहिष्सापयेत् क्वचित् ॥१९७॥

मूलविम्बं समभ्यर्च्य पुरा नीराजनान्तिमम् ।
पश्चाद्बहिस्स्थितान् विम्बान् पूजयेत्तु यथाविधि ॥१९८॥
एवं प्रदक्षिणान्तं च देवमभ्यर्च्य वै ततः ।
नीराजयेद्देवदेवं तद्विधानमिहोच्यते ॥१९९॥
नीराजनं तु त्रिविधं सात्त्विकादिविभेदतः ।
स्नानान्ते भोगयज्ञान्ते द्वितयं सात्त्विकं भवेत् ॥२००॥
सायङ्काले प्रतिदिनं कुर्याद्राजससंज्ञितम् ।
पूजायां दीपदानाग्रे नैवेद्यान्तेऽपि तामसम् ॥२०१॥
कुर्यात् प्रासाद एकस्मिन् तेषामेकं न तु त्रयम् ।
स्वयंव्यक्ते तथाऽन्यैश्च विबुधैश्च प्रतिष्ठिते ॥२०२॥
प्रासादे मुनिमुख्यैश्च सात्त्विकाख्यं समाचरेत् ।
ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः स्थापिते राजसं भवेत् ॥२०३॥
शूद्रैस्तु स्थापिते स्त्रीभिस्तामसाख्यं समाचरेत् ।
सात्त्विकस्य विधानं तु शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ॥२०४॥
कर्तव्यं स्नानभोगान्ते यत्तदुक्तं पुरैव तु ।
अलङ्कारासनान्ते यत्कर्तव्यं तदिहोच्यते ॥२०५॥
कृतं स्वर्णादिभिर्द्रव्यैः कुम्भमापूर्य वारिभिः ।
अर्घ्यपात्रोद्धृतैर्यद्वा केवलैर्गालितैः पुनः ॥२०६॥
अन्तस्मिद्द्वार्धकान् क्षिप्या कण्ठे कुर्यादलङ्कृतिम् ।
अश्वत्थपल्लवैस्तग्भिश्चन्दनेनाऽक्षतैरपि ॥२०७॥
अन्वत्त रजनीषिष्टैलेष्वेतत्सर्वतो द्विजाः ! ।
तदास्ये महकं पुष्पं सम्पूर्णं तु नियोजयेत् ॥२०८॥
संस्कृताऽग्निसमुद्भूतान् पुरा दीपान् प्रदीप्य तु ।
विभवेच्छाऽनुरूपेण चतुर्विंशतिकान् द्विजाः ! ॥२०९॥

पात्रस्थानात्तु वै दीपादुच्छ्रिताच्चतुरङ्गुलैः ।
 प्रदीपं महक्रे कृत्वा सकुम्भ विनिवेशयेत् ॥२१०॥
 अग्रतो देवदेवस्य सदाधारोपरि स्थितम् ।
 तमर्घ्यगन्धस्नानधूपैर्हन्मन्त्रेण तु पूजयेत् ॥२११॥
 केवलं साऽर्घ्यपुष्पेण साधकस्त्रयनन्तरम् ।
 दद्यादाचमनान्तेऽर्घ्यं मन्त्रेशस्याऽथ वा द्विजाः ! ॥२१२॥
 अर्घ्यालभनमाल्यानि धूपं चाऽप्यर्घ्यमेव च ।
 दीपकुम्भ तु पाणिभ्यामुद्धतं परिचारिणा ॥२१३॥
 देवस्य दक्षिणं पादमारभ्येतरपश्चिमम् ।
 भ्रामयेत्सर्वतोऽङ्गानि एकधा वा द्विधा त्रिधा ॥२१४॥
 चापन् वै नेत्रमन्त्रं तु हन्मन्त्रं वा यथारुचि ।
 एवं कुम्भ परिभ्राम्य द्विजेन परिचारिणा ॥२१५॥
 शुद्धया योपिता वाऽपि द्वाराद्वाङ्गे विसर्जयेत् ।
 ततस्तु देवदेवस्य दद्यादर्घ्यं तु मूर्धनि ॥२१६॥
 पात्रस्थानात्तदर्धं तु दीप आनीयते यदा ।
 तदानीं तद्विधानं तु शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ॥२१७॥
 दीक्षितास्तुविनीताश्च सुस्नाता परिचारिका ।
 यदन नासिंकारन्ध्रे स्नगयित्वाऽम्बरेण तु ॥२१८॥
 सितोष्णीपधराम्भवे सितचन्द्रनमूपिता- ।
 सौवर्णानि च पात्राणि विततानि यथारुचि ॥२१९॥
 राजतान्यथ ताव्राणि आरकूटभयानि च ।
 काम्यानि वाऽपि सम्पाद्य यथावित्ताऽनुसारत ॥२२०॥
 एकत्रिपञ्चसप्ताऽपि न चेकादश वा तथा ।
 द्विपद्भोडश वा यद्वा चतुर्विंशतिसहस्रया ॥२२१॥
 पात्राऽऽप्य समासाद्य तत्राऽग्नेस्समृतात्पुरा ।
 तेषा मध्येरनिर्दीपान् पात्राणां तु महामते ! ॥२२२॥

चतुरङ्गलिकोत्सेधान् सघृतान् दीपयेत्पुनः ।
 उद्धृत्य तानि पात्राणि करैस्तु परिचारकाः ॥२२३॥
 बहेयुः पङ्क्तिबन्धेन तदग्रे गणिकाजनाः ।
 गच्छेयुर्भगवद्भक्ताः कुर्वन्त्यो नृत्तगीतके ॥२२४॥
 तदग्रे शङ्खभेर्यादिसमुद्घोषणतत्पराः ।
 तदग्रे वेत्तिणेऽस्पृश्यजनोत्सारणतत्पराः ॥२२५॥
 गच्छेयुः परितस्तेषां दीपिकाधारिणो जनाः ।
 एवं क्रमात्समासाद्य तिष्ठेयुर्देवसन्निधौ ॥२२६॥
 अथाऽन्यो दीक्षितो विप्रः कुम्भमापाद्य पूर्ववत् ।
 समलोकं तदूर्ध्वं तु तेष्वेकस्मात्प्रदीप्य तु ॥२२७॥
 पाकस्थानादाहृतेषु प्रदीपं विनिवेद्य च ।
 सदाधारस्थितं कुर्यात्तत्साधकसत्तमः ॥२२८॥
 कुम्भं प्राग्वत्समभ्यर्च्य देवेशं च ततः परम् ।
 भ्रामयेत्पूर्ववत्कुम्भं तस्मिन् काले द्विजोत्तमाः ॥२२९॥
 ऋगाद्यध्ययनं कुर्युर्द्विजाः प्रागादिदिक्स्थिताः ।
 सन्निधौ देवदेवस्य नृत्यं तु गणिकास्तदा ॥२३०॥
 मङ्गलानि च गीतानि सर्वे गायन्तु गायकाः ।
 स्वरेणोच्चतरेणैव स्तुवन्तु स्तोत्रपाठकाः ॥२३१॥
 भेरीमृदङ्गशङ्खादीन् घोषयेयुम्ममन्ततः ।
 एवं सर्वत्र वै कुर्याद्गाद्यध्ययनादिकम् ॥२३२॥
 कुम्भमेवं परिभ्राम्य दन्वा तत्परिचारिणः ।
 हस्तेऽथ दीपपात्राणि दर्शयेदितराणि च ॥२३३॥
 दृष्ट्वा मन्मत्ततो दद्याद्दध्यं देवम्य नूर्धनि ।
 गुम्भपूर्वाणि पात्राणि बहन्तः परिचारकाः ॥२३४॥

प्रदक्षिणप्रमात्सार्थं पूर्ववद्विणित्वादिभिः ।
 क्षिपेयुर्द्वारमाद्ये वा वाद्यद्व्यागम्य वाद्यत ॥२३५॥
 अथ वा विनियुक्तानि तानि सद्गृह्य योषित ।
 सुखाता र्थानवसना द्विजार्ताभावितात्मन ॥२३६॥
 ललाटनिलकृ दत्त्वा सर्वा-लङ्कारभूषिता ।
 क्षिपेयुर्हृदितेनैव वर्त्मना द्विजमत्तमा । ॥२३७॥
 अथ वा विनियोगात्तु पूर्वं षाक्ताऽऽख्यादपि ।
 योषितो दीपयात्राणि गृहीत्वा प्रोक्तवर्त्मना ॥२३८॥
 आनयेयुर्विभोरग्रे कर्तुमिच्छाऽनुरूपत ।
 एव नीराजन कुर्यादलङ्कारासन तत ॥२३९॥
 अथ वा भ्रामयेत्कुम्भ दीपा-एकममन्वितम् ।
 यद्वा तत्रापि वै कुम्भ साक्षिमल्लकसयुतम् ॥२४०॥
 धूम्रायमान मिद्वार्धर्भ्रामयेदीपवर्जितम् ।
 एव नीराजन प्रोक्तमेवमूर्तार्द्धजोत्तमा ॥२४१॥
 अनेनमूर्तिपूजाया सुख्यमूर्त्यादित क्रमात् ।
 सर्वामामाधि मूर्तीना दत्त्वा र्घ्याद्य पृथक् पृथक् ॥२४२॥
 एतेन तु कुम्भेन प्रत्येकमथ वा द्विजा ।
 सर्वामामपि कुम्भेन प्रावर्त्तराजन चरेत् ॥२४३॥
 एव नीराजन प्रोक्तं कृतं भगवतो विभो ।
 अनुनिष्ठन्ति साहाय्यं तस्मिन् कर्मणि ये जना ॥२४४॥
 रत्नमौनिनिर्मुक्ता भवेयुन्ने न सशय ।
 एव नीराजन प्रोक्तं साक्षिप्र नाम नामत ॥२४५॥
 इति श्रीपाद्भर्गव ईश्वरसहिताया नीराजनान्तविधिनाम
 चतुर्थोऽध्याय ।

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

नारदः ।

सतो भोज्यासने देवो भोगैराभ्यवहारिकैः ।
 पूज्यस्सपादपीठं वै दद्याद्भोज्यासनं विभोः ॥१॥
 छत्रं दुकूलतूलोत्थमसूरकवरेण तु ।
 आरोपयित्वा प्रागास्यं तत्रस्थे भोजनासने ॥२॥
 अर्घ्यं पाद्याचमे दद्यात्प्रतिग्रहसमान्विते ।
 तर्पणं सम्प्रतिष्ठाप्य वासितच्चाऽर्घ्यवारिणा ॥३॥
 अथर्वणजलं स्वच्छं सुगन्धं पात्रतः कृतम् ।
 मधुपर्कं दधिमधुघृतयुक्तमनन्तरम् ॥४॥
 समस्तमेवमेकाङ्गं दधि वाऽपि निवेदयेत् ।
 शीतलं तर्पणजलमथ चूर्णं पुरोदितम् ॥५॥
 देयं निष्पुंसनार्थं तु पुनराचमनं विभोः ।
 खलुकृता सुरूपां च स्रग्युक्तां विनिवेद्य गाम् ॥६॥
 ओषधीशशालिपूर्णाश्च स्रक्फलाढ्यं वनस्पतिम् ।
 मूर्तं निवेदयेत्पूर्वं ततस्संस्थाप्य तर्पणम् ॥७॥
 प्रच्छादनाऽम्बरं चैव प्रदद्यादर्हणोदकम् ।
 पट्टसप्रभवैर्दिल्व्यैर्निवेद्यैः पावनैः फलैः ॥८॥
 गुल(ह)गण्डाश्चितैर्भक्ष्यैर्वहुभिघृतपाचितैः ।
 गुल(ड)मुद्गपयोमिश्रैर्निशाऽऽज्यतिलमिश्रितैः ॥९॥
 दधिमिश्रैस्तर्पिमिश्रैर्मधुस्वादुयुतैः फलैः ।
 क्रमादन्नैर्गण्डविधैरपूपान् विनिवेदयेत् ॥१०॥
 तस्मात्तस्मिन् रमालानिः ययन्मा सुश्रितेन च ।
 पथितैर्दर्शितैस्त्वेस्मादुरमगन्धैश्च पानैः ॥११॥

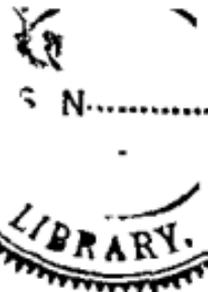
मस्यैर्भोज्यैस्तथा लेह्यै पर्यैरन्यैरनेकश ।
 श्रद्धापूतेन मनसा यजेत्तमजमव्ययम् ॥१२॥
 एकैरसिन्तु भोगेऽपि प्रोक्षयेदर्घ्यवारिणा ।
 छोटिना मन्त्रसयुक्ता कृत्वा पाणिद्वयेन तु ॥१३॥
 अथ पाणिद्वयेनैव अग्नीषोमात्मनेन तु ।
 योग्यतापदयीं नीत्वा मुद्रा कामदुघा तत ॥१४॥
 बध्वा तदमृतीकुर्याद्भोगजाल यथास्थितम् ।
 दत्त्वाऽर्घ्यं पुष्पमुपरि सस्पृशेद्विष्णुपाणिना ॥१५॥
 सव्येन पाणिनाऽऽम्पृश्य प्रकोष्ठ दक्षिणस्य तु ।
 तेन दक्षिणहस्तेन अग्रसङ्कुञ्चितेन तु ॥१६॥
 निवेदयेत्ततो विप्रादिशरसाऽनतेन तत् ।
 असन्निधेश्च यो भोगो ह्यज्ञभावमनुजजेत् ॥१७॥
 तत्तत् ध्यात्वा तु मनसा भक्त्या विष्णोर्निवेदयेत् ।
 पावनै पानकैस्त्वच्छैर्दर्शितलेर्मधुरादिकै ॥१८॥
 त्वगोलाद्यन्वितैर्मृष्टघूपरपूर्वासितै ।
 नालिकेरोटकपेतैस्तर्पणीयमनन्तरम् ॥१९॥
 मसूरमापचूर्णेन रजनीगालितेन च ।
 समुद्धर्ति च सक्षाल्य शीतलैर्बहुवारिभि ॥२०॥
 निवेद्याऽऽचमनार्थं तु गन्धोदकमनुत्तमम् ।
 वासमा निर्मल कृत्वा चन्दनेन सितेन च ॥२१॥
 समालम्ब्य सुवृष्टेन कर्पूरसहितेन च ।
 तिलान्यथ सुरबानि सौवर्णे वाऽथ राजते ॥२२॥
 पात्रे कृत्वाऽथ मात्रार्थं देवाय विनिवेदयेत् ।
 लघ्नक्तमैलैलान्वक्त्वा कर्पूरपरिभावितम् ॥२३॥
 जान्तापूगण्डोपेन समुगन्धच्छद् बहु ॥
 कर्पूरचूर्णसम्मिश्र मुक्ताचूर्णविमिश्रितम् ॥२४॥

मातलङ्गफलोपेतं नालिकेरफलाऽन्वितम् ।
 भ्रदद्यात्प्रणतश्चाऽन्ते ताम्बूलं जगतः पतेः ॥२५॥
 प्रक्षाल्य गन्धतोयेन अर्घ्यपात्रोद्धृतेन वै ।
 पाणियुगं यथा वै स्यात् स्वच्छमत्यन्तनिर्मलम् ॥२६॥
 नैवेद्यधूपपात्राद्यैः पात्रैश्चाऽनिर्मलीकृतम् ।
 कृत्वा सद्गन्धदिग्धौ तावर्घ्येणाऽर्घ्यं परस्परम् ॥२७॥
 मुद्रां मूलादिमन्त्राणां दर्शयित्वा यथाक्रमम् ।
 भूयोऽर्घ्यगन्धपुष्पेण धूपाऽन्तेन समर्घ्यं च ॥२८॥
 जपयज्ञविधानेन देवं सन्तर्पयेत्ततः ।
 स्फाटिकेनाऽक्षसूत्रेण स्वकैर्वा करपर्वभिः ॥२९॥
 पात्रं संस्थापयेत्पश्चादर्घ्यपात्राच्च वारिणा ।
 विलिप्य चन्दनाद्यैस्तु स्थापयेद्वाजने शुभे ॥३०॥
 सम्पूज्य पुष्पधूपाद्यैर्मन्त्रं तत्र च विन्यसेत् ।
 साधारमासनं चैव शक्तिपूर्वैस्समावृतम् ॥३१॥
 चतुर्भुजं तु विरजो नारायणमिवाऽपरम् ।
 वरदाऽभयहस्तं च बद्धाङ्गालिधरं सरेत् ॥३२॥
 ब्रह्मस्थानस्थितं तं च सूत्रं ध्यायेच्छिखोपमम् ।
 सन्निधौ भव देवेश ! सन्निरुद्धो भवाऽच्युत ! ॥३३॥
 सूत्राऽऽख्यमणिजालेऽस्मिन् यावच्चन्द्रार्कतारकाः ।
 एवं मुने ! प्रतिष्ठाप्य सूत्रमन्त्रेऽक्षसंज्ञिके ॥३४॥
 प्रतिष्ठितस्य वै पश्चान्मुद्रां स्वां च प्रदर्शयेत् ।
 यथाशक्ति जपं कुर्याच्छतमष्टाऽधिकं तु वा ॥३५॥
 तन्निवेद्य विभोः पश्चाद्वाक्कर्म मनसाऽन्वितम् ।
 पुण्डरीकाक्ष ! विश्वात्मन् ! मन्त्रमूर्ते ! जनार्दन ! ॥३६॥

गृहाणाऽस्मिन् जप नाथ ! मन दीनस्य शाश्वतम् ।
 इत्युस्त्वा सोदक पश्चात्तुष्प दक्षिणपाणिगम् ॥३७॥
 अमृतो निक्षिपेद्विष्णोर्मूलमन्त्रेण नारद ! ।
 भावयेच्च ततस्सम्यक् स्फुरन्ती तारकावलिम् ॥३८॥
 प्रविष्टा भगवद्भक्त्रे वक्त्रात्तद्घृद्धता पुन ।
 हृदयात् द्विजशार्दूल सहाराऽऽख्यक्रमेण तु ॥३९॥
 पूर्ववद्भक्त्यन्त्रेण परेण सह योजयेत् ।
 पञ्चैक हृदयादीना सर्वेषा विहित त्वथ ॥४०॥
 क्रियाऽत्रत्वाच्च दोषोऽस्ति अन्यथा तज्जप विना ।
 धूप दत्त्वा मणम्याऽथ स्तुत्वा मन्त्रेश्वर तत ॥४१॥
 अज्ञानात् ज्ञानतो वाऽपि जातभूनाधिक च यत् ।
 दासस्य मन दीनस्य क्षन्तव्य लोफलोचन ! ॥४२॥
 इति विज्ञाप्य देवेश भक्तितस्तापकोत्तम ।
 सम्पूज्य गन्धधूपैश्च ततस्तु भगवन्मयात् ॥४३॥
 यथाक्रम समभ्यर्च्य नैवेद्य प्रतिपाद्य च ।
 तेषा मन्त्राऽवसान च अर्हणाद्य निवेदयेत् ॥४४॥
 यद्वैम्यो देवयज्ञान्ते तन्मात्रान्त प्रदाय तु ।
 अस्मिन् कालेऽर्हणाद्य तु ताम्बूलान्त समर्पयेत् ॥४५॥
 शम्यासन ततो दद्यादग्नौ सन्तर्पयेत्तत ।
 न्यस्त्वाऽऽश्वमासेन यायादनटाऽऽलयमर्घ्यमृत ॥४६॥
 पूर्ववत् द्वारयाग तु कृत्वा सम्प्रशेत्तत ।
 तत्र पूर्वोक्तविधिना उपस्पृश्य समाहित ॥४७॥
 प्रमाणपणिशुद्ध च विभवाऽनुगुण शुभम् ।
 चतुरावरण कुण्ड शृत्वा होत्रविभूषितम् ॥४८॥

ताडयेदस्त्रमन्त्रेण पुष्यैर्दक्षिणपाणिना ।
 सनन तीक्ष्णशलेण देशिकश्चाऽस्त्रविद्यया ॥६१॥
 गृहीत्वा चेन्द्रदेशात् कुण्डमध्यात् मृत्कणम् ।
 अद्भुष्टाऽनामिकाभ्या तु हृदयेन समुद्धरेत् ॥६२॥
 अस्त्रेणैव समीकृत्य न स्यान्निम्नोन्नत यथा ।
 सेचयेत्प्रचेनैव कुड्येत्तदनन्तरम् ॥६३॥
 रेपयेद्गन्धतोयेन अस्त्रेण परिशोधयेत् ।
 अस्त्रजप्तं कुशाकाण्डैस्ताऽण्णलाङ्गूलवर्जितैः ॥६४॥
 अस्त्राऽभिमन्त्रितेनैव दर्भकाण्डद्वयेन तु ।
 तन्मध्ये च कुशाऽग्रेण ग्राम्भागमवलम्ब्य च ॥६५॥
 आरभ्य दक्षिणाऽऽशाया त्रिरेलेम्बामुदगताम् ।
 तस्यानुपरि सरिर्य लेखाना त्रितय स्फुटम् ॥६६॥
 प्रागग्र दक्षिणाऽऽशादि हृदीच्यन्त च ताऽन्तरम् ।
 तत्र प्रागग्रस्त्रासु मध्येना पिङ्गलाऽभिधा ॥६७॥
 दक्षिणात्तरयोर्द्वे तु सुपुम्नेडादिदेवते ।
 चतुर्था प्रणवेनाऽथ प्रोक्षयेदर्व्यवारिणा ॥६८॥
 तदभ्यर्च्याऽर्व्यपुष्पावैर्ध्यवैत्तद्भद्रर्षाठयत् ।
 प्रणवेस्तु प्रतिष्ठान प्राग्दस्य समाचरेत् ॥६९॥
 चतुरश्रस्थले कुण्डे दिग्दिगा(ग्र)ष्टके बहिः ।
 सम्पूर्णपात्र कुम्भानामष्टत्र विनिवेश्य च ॥७०॥
 ऊर्ध्वाऽधोमेखलाना च चतुर्णां दिक्चतुष्टये ।
 कौशेयविष्टरम्याश्च वायुदेवादिकान् यजेत् ॥७१॥
 त्रिदिव्यप्यथ योगेन ह्यर्ध्यान्तमधरात्तु वै ।
 रज्जुदेवाऽर्धपुष्पावै पूजनीया क्रमेण तु ॥७२॥

मृदुदर्भसमूहं च नीरसं चाऽश्मकुट्टिमम् ।
 शुष्कगोमयचूर्णेन युक्तं गन्धाऽऽत्मना सह ॥७३॥
 कुण्डे द्रोणांशमात्रं तु समारोप्य प्रसार्य च ।
 अच्छिन्नाग्रैस्ततो दर्भैरस्त्रमन्त्राऽभिमन्त्रितैः ॥७४॥
 कुण्डभित्तिगणं सर्वं प्रोत्थितैः परिभूपयेत् ।
 वर्मणा चाऽक्षवाटं तु सङ्कल्प्य तदनन्तरम् ॥७५॥
 समभ्यर्च्य च पुष्पाद्यैर्मध्यतः प्रणवेन तु ।
 तेनैव विधिना नाभिं पूजयेच्चन्द्रसन्निभाम् ॥७६॥
 ततः पवित्रकं दारुं शिखामन्त्राऽभिमन्त्रितम् ।
 प्राक्समालेपनोपेतं चतुष्पथपदे न्यसेत् ॥७७॥
 हृन्मन्त्रेण ततस्तत्र योगपीठं प्रकल्पयेत् ।
 तत्र नारायणाख्यां वै शक्तिं विद्योत्तलक्षणाम् ॥७८॥
 लक्ष्म्याकृतिपदं प्राप्ताममृताऽमृतरूपिणीम् ।
 सर्वाऽतिशयरूपां च सर्वशक्तिसमन्विताम् ॥७९॥
 सौकुमार्येण रूपेण सर्ववस्त्वन्तरस्थिताम् ।
 शाश्वतीं सृष्टिभार्गेण अवतार्य हृदम्बुजे ॥८०॥
 पुरा ध्यानक्रमेणैव हृन्मन्त्रेण हृदम्बुजात् ।
 खनामपदयुक्तेन सनमःप्रणवादिना ॥८१॥
 रेचकेन विनिक्षिप्य कुण्डहृत्पद्ममध्यतः ।
 सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यैः पद्ममुद्रां प्रदर्श्य च ॥८२॥
 ताम्रपात्रेऽथ वाऽन्यस्मिन् समादाय हुताशनम् ।
 आरप्यं लौकिकं वाऽथ मणिजं दर्पणोद्भवम् ॥८३॥
 निधाय कुण्डस्यैशान्ये संस्कारार्थं च साम्प्रतम् ।
 सन्ताड्य चाऽस्त्रमन्त्रेण प्रोक्षयेच्छिखया च तम् ॥८४॥

हृदाऽभ्यर्च्योऽमृत ध्यान दत्त्वाऽऽच्छाद्याऽथ वर्मणा ।
 मूल स्पृत्वा समानीय पूरकेण हृदन्तरे ॥८५॥
 मन्त्रानिलकरावृष्ट कृत्वा तस्माद्विनिर्गतम् ।
 व्यस्तो गुणगणात् पष्ठस्तेजो नाम गुणो हि यः ॥८६॥
 परस्य ब्रह्मणस्सोऽय सामान्य सर्वतेजसाम् ।
 निरेच्य विन्यसेत्तस्मिन् वह्निपात्रे पुरार्चिते ॥८७॥
 ततोऽग्निपात्रमादाय निर्धूममतिदीप्तिमत् ।
 दक्षिणेन करेणैव पाणिभ्यामथ वा द्विजा ! ॥८८॥
 भ्रामयित्वा चतुर्धा वै तत कुण्डान्तरे क्षिपेत् ।
 ध्यायेदेकत्वमापन्न ततो मन्त्रार्चिपा सह ॥८९॥
 याज्ञियैरिन्धनैश्शुक्लं प्रज्वाल्याऽस्त्राभिमन्त्रिते ।
 हृदा दक्षिणहस्तेन कुर्यात्परिसमूहनम् ॥९०॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव शार्द्रे पाणितलेन तु ।
 तिर्यग्वाऽधोमुखस्थेन नखपृष्ठमदर्शयन् ॥९१॥
 अस्त्राऽभिमन्त्रितैव प्रोक्षयेद्दर्ध्यवारिणा ।
 ततस्त्वभममूलम्रैस्समैर्देहात्कुशौस्तरम् ॥९२॥
 दिशि दिश्युत्तराऽऽशान्त यान्याऽऽशादौ तु सान्तरम् ।
 चतुर्गुणैश्चतुर्धा त्वप्यग्रच्छन्नै परम्परम् ॥९३॥
 प्रास्पृष्टान्ते पूर्वभागाच्च यावदुत्तरगोचरम् ।
 होमोपहरण सर्वं होमभाण्डपुरस्सरम् ॥९४॥
 अवतार्य तद्दूर्ध्वं तु दक्षिणम्या तथाऽऽत्मन ।
 इन्द्रद्वन्द्वमयोगेण द्रव्यस्यापनमाचरेत् ॥९५॥
 परिधीश्वेध्मनिचय मुक्तदर्भ. करण्डिकाम् ।
 सूर्य्यौ च चतुष्क यदेकत्र निनिवेश्य च ॥९६॥

स्रग्धूपमधुपर्कं च बीजान्येकत्र वै ततः ।
 कौशेयं धूतकेशं तु विष्टरं च घृतं चरुम् ॥९७॥
 आज्यस्थालीचतुष्कं च निधाय तदनन्तरम् ।
 प्रणीतापात्रयुगलं करकं चाऽर्घ्यभाजनम् ॥९८॥
 चतुष्कमेतदपरमग्रतो विनिवेश्य च ।
 प्रादेशमात्रास्सभिधः प्रभूतं शुष्कमिन्धनम् ॥९९॥
 पक्ष्मकस्त्रेदह्द्वस्त्रं वामभागे निधाय वै ।
 अर्घ्येदिकेन साऽस्त्रेण कृत्स्नं पावनतां नयेत् ॥१००॥
 ततस्तु मूलदेशस्थाः ब्रह्मवृक्षादिकोत्थिताः ।
 सपर्णास्सत्वचस्सपष्टा अधो नेभेस्तु चाऽधिकाः ॥१०१॥
 प्राक्प्रत्यगुत्तराग्रौ च प्रागग्रौ दक्षिणोत्तरौ ।
 चतस्रो वै परिधयश्शिखामन्त्रेण पूजयेत् ॥१०२॥
 विष्टराणि ततो दद्यात् हृदा कुम्भाऽष्टके ततः ।
 तेषु क्रमात्पूजयेच्च लोकपालान् स्वदिविस्वतान् ॥१०३॥
 आदाय सोदकं चाऽथ प्रणीताऽऽख्यं च भाजनम् ।
 पवित्रकं तु तन्मध्ये चतुर्दुर्भकृतं न्यसेत् ॥१०४॥
 उद्धृत्योद्धृत्य हस्तेन जलं तत्रैव निक्षिपेत् ।
 ततस्त्वष्टाक्षरं मन्त्रं जपमानो हि साधकः ॥१०५॥
 भूयस्तदम्भसा सर्वं प्रोक्षयेद्विष्टरेण तु ।
 शेषस्य स्त्रावणं कुर्यात्सर्वदिक्षु स्तरोपरि ॥१०६॥
 पुनरेवाऽम्भसाऽऽपूर्य तन्मध्ये परमेश्वरम् ।
 ध्यात्वाऽर्चयित्वा संस्थाप्य त्वग्रतन्तदनन्तरम् ॥१०७॥
 प्रणीते चाऽपरस्मिन् वै पात्रे चाऽग्रे कृते सति ।
 सपवित्रं तु तत्राऽर्घ्यं दत्त्वा चरुं तु विन्यसेत् ॥१०८॥

मन्त्रनाथ तदूर्ध्वं तु ध्यात्वाऽभ्यर्च्य यथाक्रमम् ।
 तत्पात्रमुत्तरस्या च कृत्वा सम्पूज्य वै पुन ॥१०९॥
 अथाऽऽज्य दशसंस्कारैस्सस्त्रुर्यात्साधकोत्तम ।
 अधिश्रयणमत्रादावुपाधिश्रयण तथा ॥११०॥
 प्रसादीकरण चैव हृन्मन्त्रेण समाचरेत् ।
 सम्प्लवोत्प्लवने कुर्यात्प्रणवेन तु साधक ॥१११॥
 हृदा पवित्रीकरण दशा नीराजन तथा ।
 तत कवचमन्त्रेण कुर्यात्तदवकुण्ठनम् ॥११२॥
 अवलोकामृतीकारो क्रमानेत्रेण वर्मणा ।
 भाण्डस्थस्य यदाज्यम्य दर्भे प्रज्वलितै पुरा ॥११३॥
 स्पर्शनं विद्धि संस्कारमधिश्रयणसङ्गमम् ।
 उपाधिश्रयण नाम यत्तद्द्वारवणमुच्यते ॥११४॥
 अराज्यस्थालीमथाऽऽदाय स्वाज्य यत्प्राग्द्रवीकृतम् ।
 तत्र निक्षिपेदाज्यभाण्डाद्दोषापनुत्तये ॥११५॥
 प्रवादीकरण द्वेतदुच्चस्येन करेण तु ।
 पुनरादाय कृत्वाऽग्ने आधरोपरि यत्तत ॥११६॥
 दर्भकाण्डचतुष्क तु द्वादशाहुलसम्मितम् ।
 तिर्यगुत्तानपाणिभ्यामवष्टभ्य च साऽन्तरम् ॥११७॥
 जनामाऽद्भुष्टयुग्मेन यथा मध्यं नत भवेत् ।
 तैराज्यं चतुरो वारानानयेच्चतुरो नयेत् ॥११८॥
 अन्तराऽन्तरयागेन द्यात्मनोऽग्नेस्तु सम्मुखम् ।
 प्रणवेनोत्तसद्भ्येन कुण्डमध्येऽथ निक्षिपेत् ॥ ११९॥
 सम्प्लवोत्प्लवने त्वेव कृत्वा दर्भं पवित्रकम् ।
 विनिक्षिपेच्च तमध्ये पवित्रीकरणं च तत् ॥१२०॥

कुण्डादुल्मुखमादाय ज्वलन्तं धूमवर्जितम् ।
 तेनाऽऽवर्तं सकृद्विप्र । तद्वै नीराजनं स्पृशत् ॥१२१॥
 नीराजाकृत्य तत्पश्चात्कवचोदरगं सरेत् ।
 अबकुष्ठनमेतद्वि तर्जन्या यत्पद्दक्षिणम् ॥१२२॥
 तेजसा हृदयस्थेन दृग्गतेनाऽवलोकनम् ।
 निरीक्षणमिदं विप्र । ततस्तत्रोपरि सरेत् ॥१२३॥
 चन्द्रमण्डलमध्यस्थं धेनुमुद्रासमन्विनम् ।
 मन्त्रं वै सौरभेय च स्फुरदिन्दुशतप्रभम् ॥१२४॥
 तदन्तरस्य मन्त्रेशं हिगाचलनिभं सरेत् ।
 तत्सुतैरमृतीषैश्च दागिजैर्धेनुजैरपि ॥१२५॥
 सर्वसंस्कारसयुक्तं सरेदाज्यं च भावितम् ।
 अमृतीकरणं नाम इद ते सम्प्रकाशितम् ॥१२६॥
 सुरुसवानथ चाऽऽदाय दर्भपुञ्जलिकेन तु ।
 रजोऽपनयनं कुर्यात्प्रक्षाल्योष्णेन वारिणा ॥१२७॥
 निर्मलीकृत्य कृत्वेन ज्वान्नाभिस्मन्प्रतप्य च ।
 प्रोक्षयित्वा ऽर्घ्यतोयेन ताडयेद्बन्धपुष्पकैः ॥१२८॥
 तदाऽप्रमेय मुचो जातज्यं कर्मसिद्धये ।
 धतपसात्मनाऽनन्तो सुष्टिन्नोऽनन्तवचनपृरु ॥१२९॥
 अन्तर्बीजात्मभावेन स्तित्वा चोर्ध्वमुग्र. पुन ।
 सप्तस्वन्धं यदध्यात्मं भूतप्राणमकम्बहत् ॥१३०॥
 प्रेरितं अक्षरन्ध्रेण तद्यदिच्छापशात्पुन ।
 सप्तपातालागं च जगत् क्ष्नाऽम्बुजाऽऽधना ॥१३१॥
 यदाश्रयत्यव्यवाहे त्वमृतात्मा जलं नित्त ।
 सचमरचनाजले नित्तनो जग्निर्नैर्पृरु ॥१३२॥

शङ्खनिग्रहधृग्वायुराज्यकोश च ख तत ।
 निर्नाजमजमक्षोभ्यमाद्य यस्याऽधिदैवतम् ॥१३३॥
 अपरसिन्धु षुवे ज्ञेय यथा जायत तच्छृणु ।
 साक्षादमृतमूर्तिर्नै वरण कलशाऽऽत्मना ॥१३४॥
 नालाऽऽत्मना तदस्त्र च सम्भित विघ्नभीतिहृन् ।
 जगदाप्यायकृच्चन्द्र पद्मत्वेनाभ्रदेशत ॥१३५॥
 आनन्दान्व्य हि सामर्थ्यं ज्ञेय तत्पारमेश्वरम् ।
 सन्वभूतममेय च प्रमेयमिदमुच्यते ॥१३६॥
 संस्कारकाले त्वारोप्य नित्य सन्मन्त्रतर्पणे ।
 स्वसजाप्रणवोपेता नमस्कारपदान्विता ॥१३७॥
 सर्वेषामर्चने विमा ! आराध्य हृदयेन वा ।
 पूजयित्वाऽर्घ्यगन्धाद्यैर्न्यस्तमन्त्रगण तत ॥१३८॥
 बहुशास्त्रैरभ्राग्नैस्समूलैर्म्युसमै कुशे ।
 चतुर्भिर्बामहस्तेन त्वादायाऽय पवित्रकम् ॥१३९॥
 दक्षिणाऽनाभिज्ञाया तु चतुष्पाण्डविनिर्मितम् ।
 अङ्गुलीयनरूप च कृत्वा वै तदनन्तरम् ॥१४०॥
 सम्कृताऽऽङ्गस्य त्रिग्रहभिस्त्र्यम्पूजेदिन्धनादिकम् ।
 निशेषदोषगान्तर्यमथाऽग्नेराहृतस्य च ॥१४१॥
 शत शतार्थं पाद वा त्वाहुतीना स्वशक्ति ।
 निलाना घृतभिक्षाना शुद्धेन हविषा सह ॥१४२॥
 होतव्यं कर्मसिद्धयर्थं यथाऽद्रवधारय ।
 आहुत्यामुद्घृताया च मूलमन्त्रान्स्तानत ॥१४३॥
 प्रणवान्त पद न्यादभि शोषय शोषय ।
 यथाऽभ्यस्तरूपेण ततस्तेनैव जुद्धिमान् ॥१४४॥

दद्यात्पूर्णाहुतिं पश्चाद्घृतेन च चतुष्फलीम् ।
 अग्नेर्होमोऽथ कर्तव्यस्सर्वसंस्कारसिद्धये ॥१४५॥
 हृदाऽनलं पुटीकृत्य कर्मनाम समुच्चरेत् ।
 सम्पादयामि स्वाहान्तं सर्वकर्मस्वयं क्रमः ॥१४६॥
 आज्येन सितैः कुसुमैस्सर्पिषा वा धिया द्विज ! ।
 गर्भाऽऽधानादिसंस्कारान् कुर्याद्दारावसानकान् ॥१४७॥
 श्रीकुक्षिकुहरे यद्वै वहिष्ठस्य प्रवेशनम् ।
 गर्भाऽऽधानं तु तद्विद्धि संस्कारं प्रथमं मुने ॥१४८॥
 प्राणयोगाच्च या शक्तिर्वह्निश्रीनठरे स्थिता ।
 जडरूपा च या सूक्ष्मा तस्याश्चित्प्रसरो हि यः ॥१४९॥
 भगवच्छक्तिचैतन्यातामर्थ्याच्च शनैश्शनैः ।
 स्मृतैव जुहुयादाज्यं तन्मन्त्रेणोदितेन च ॥१५०॥
 भवेत्पुंसवनं चाऽग्नेश्चिच्छक्तिनयनातु वै ।
 सीमन्नाख्यं तु संस्कारमग्नौ कुर्यादनन्तरम् ॥१५१॥
 अव्यक्ताश्च तदन्तस्स्वादिशरःपाण्यादयोऽखिलाः ।
 स्वां स्वां वै कर्मसीमानं प्रबुद्धास्संश्रयन्ति ये ॥१५२॥
 विभागकलनात्तेषां सीमन्तं तदुदाहृतम् ।
 ओर्ध्वं जातकर्माथं पूर्ववद्धोमयेत्सकृन् ॥१५३॥
 निस्तृतस्य च वै गर्भाज्जातकं तदुदाहृतम् ।
 हिरण्यमधुसर्पिर्भ्यां स्नानसम्प्राशनं द्विज ! ॥१५४॥
 कुर्यात्तदनु वै नाम जातन्याऽग्नेः प्रयत्नतः ।
 यामुद्रेवादिनाम्ना वै प्रनिद्रेनाऽह्येत्तु तम् ॥१५५॥
 एवं सम्प्राग्शुद्धन्य दैष्ण्यधामैः प्रयत्नतः ।
 मन्त्रात्तदानं पूर्वं यत्तद्वत्प्राशनं भवेत् ॥१५६॥

शिग्रान्ध यद्भस्ते तच्चौलमिति चोच्यते ।
 यद्भेर्होमयेदाज्य तच्चोपनयन मृतम् ॥१५७॥
 वेदप्रत च गोदान समावर्तदिवाहृष्टौ ।
 दृत्वाऽनन्स्य निहाना भारयेत्यस्य पुन ॥१५८॥
 नवावण्डे समिन्धाने कुण्डेऽशावर्चिपोद्धते ।
 तथा टीक्षिप्रवाशा च मरीचिस्तापिनी तथा ॥१५९॥
 कराल लेलिहा चैव कुण्ड व्याप्य व्यस्थिता ।
 ईशपूर्वाग्निदिग्भागे प्रभाद्य त्रितय मृतम् ॥१६०॥
 रत्नोवारणवायव्ये मरीच्याद्य त्रय तु तत् ।
 उदग्दिक्मध्यतो याम्ये स्थितैना लेलिहाऽभिधा ॥१६१॥
 रक्त श्वेत तथा नील कृष्ण पीत तथाऽरुणम् ।
 सांदाभिनीनिम ध्यायेज्जिहाना सप्तक क्रमात् ॥१६२॥
 स्वस्वर्गावेम्बसर्जैर्वा स्वर्गाजैर्वा स्वनामभि ।
 णैर्मन्त्रद्विचश्रेष्ठ भावयेच्च यथाक्रमम् ॥१६३॥
 अङ्गागप्यर्चिपश्चैव शक्तिर्या दहनात्मिना ।
 त्रिलक्षणोऽयमाधार आधेयो हुतभुग्विमु ॥१६४॥
 आत्मनोऽग्नेस्तु विवेशो वासुदेवस्मनातन ।
 पव ज्ञान्वा पुरा सम्यक् सक्ता वैश्वानरी पराम् ॥१६५॥
 आधेयोऽङ्घ्रिद्वितामग ध्वान्वा कुण्डगतानलम् ।
 तज्जनिता तन कुण्डाज्वागमागेण चागताम् ॥१६६॥
 परानन्दप्रनागामा नासिभ्या द्वादशाऽवधि ।
 ततोऽवनारयोगेन प्रविष्टा भारयेन्ष्टुदि ॥१६७॥
 तस्य सगुद्धेहस्य पुनरेव ममाररेत् ।
 सम्बोधनक होम जटभावप्रदानितम् ॥१६८॥

उच्चार्य मूलमन्त्रं तु प्रणवद्वितयान्वितम् ।
 जुहुयादाहुतीनां च सहस्रं शतमेव वा ॥१६९॥
 तद्वदाज्येन सन्तप्य दद्यात्पूर्णाहुतिं तथा ।
 सस्कृतस्याऽथ वै वह्ने पूजा कुर्यात्तु भक्तित् ॥१७०॥
 पुष्पैर्धूपेन दध्ना च तिलैरक्षतमिश्रितैः ।
 अन्नैर्भक्ष्यफलोपेतैराज्येन क्रमशो द्विज । ॥१७१॥
 सम्पूज्यैव विधानेन स्वमन्त्रेणाऽनलं ततः ।
 तर्पयेत् यथाशक्ति तिलाऽऽज्याधैरनुक्रमात् ॥१७२॥
 आज्येन वा केवलेन सहस्रशतसङ्ख्यया ।
 अग्ने पूर्णाहुतिं दत्त्वा दौषडन्ता घृतेन तु ॥१७३॥
 ततः पूजा प्रवर्तव्या देवस्याऽग्नेस्तु मध्यतः ।
 पूर्ववच्च स्मरेद्ब्रह्मि साकार निष्कलप्रभम् ॥१७४॥
 स्वयोगवत्सर्वेषु व्यापकं सर्वदिग्गतम् ।
 कदम्बकुमुमाकारं स्वप्रभाभिर्विराजितम् ॥१७५॥
 कुण्डमापूरयन् सर्वं सर्वाकृत्या तु सर्वतः ।
 एव हि विततो व्यापी निराकारस्सुदीप्तिमान् ॥१७६॥
 अथ ज्वालाजटाधारे वह्नेर्वै कुण्डमध्यतः ।
 अनुसन्धीयते बुद्ध्या विष्टरं तु यथोदितम् ॥१७७॥
 तदर्चनमथ कुर्यात्पुष्पैर्धूपैस्सचन्दने ।
 मुद्रान्ध ततः कुर्यात्पीठामरगणस्य च ॥१७८॥
 ततोऽवतार्य तन्मध्ये हृदयासरमेश्वरम् ।
 निरोदकात्स्वमन्त्रेण दद्यात्पुष्पाजलिं विभो ॥१७९॥
 साङ्गं सलाञ्छनं ध्यायेत्सकलं परमेश्वरम् ।
 साम्बुख्यं सन्निधानं च सन्निरोधनमाचरेत् ॥१८०॥

अर्घ्यप्रदानपूर्वं तु सर्वं कुर्यात्तु पूर्ववत् ।
 मूलत्रिम्बे यथा ध्यानमभिमध्ये तथा भवेत् ॥१८१॥
 यानगे यानग ध्यायेदग्नौ स्थाने यथास्थितम् ।
 आसीने त्वथ चाऽऽसीन शयाने च तथाविधम् ॥१८२॥
 पद्मरागाऽरुणशुचिं सर्तव्यमनलास्पदे ।
 मूलादिसर्वमन्त्राणां ततन्मुद्रा प्रदर्श्य च ॥१८३॥
 अर्घ्यगन्धादिनाऽभ्यर्च्य पूजयेत्सकल प्रभुम् ।
 रथभोगात्मना सम्यक् पूर्वाक्तविधिना तथा ॥१८४॥
 समिद्धेण तु पात्रम् कृत्वाऽभ्यर्च्य हृदा तत ।
 शिरसाऽनतनैव पिनिवेद्य तत प्रभो ॥१८५॥
 आज्येनोभयतस्सिक्तं ब्रह्मक्षीरद्रुमोद्भवम् ।
 दध्माष्टकं समादाय द्विधा कृत्वा द्विजोत्तम ॥१८६॥
 निधाय दक्षिणस्यां च मध्यं आग्नेयदिग्गतम् ।
 विश्रान्तं नैऋतपदे उत्तरस्यां तथाऽपरम् ॥१८७॥
 चाण्वीशपदसरुद्धमाधराभ्यन्तत क्षिपेत् ।
 दध्ममूलादधाकां तमिध्मेध्मोपरि सस्वितम् ॥१८८॥
 सुवमाज्येन संपूर्य सूर्येऽग्नेन चिन्तयेत् ।
 सहस्राणुं च तन्मध्ये दद्यात्कुण्डस्य दक्षिणे ॥१८९॥
 भपरस्मिन् सुचिं ध्यात्वा सोमाग्नेनाऽश्वरेण तु ।
 पूर्णं शशाङ्कविम्बं च प्रदद्यात्तत् उत्तरे ॥१९०॥
 सङ्गवानुगुणमिध्माना घृतं च जुहुयात्तु वै ।
 सूर्यमोमात्मनं चाग्नेर्विद्धि तल्लोचनद्वयम् ॥१९१॥
 षतयोरन्तरं यद्वै तन्मेर्वदनं स्मृतम् ।
 तत्र वै जुहुयात्पूर्वं समिधा सप्तत्रयम् ॥१९२॥

धृतसिक्ता चतुस्सङ्ख्यामेकैका हि सुपुष्कलाम् ।
 प्राक्कुङ्कुमादिना लिप्ता काष्ठसज्ञा तु होमयेत् ॥१९३॥
 स्रग्भूपमधुपर्कं च बीजान्याज्यं यथाक्रमम् ।
 तत्राञ्जसमिधो दाने विशेषोऽयं विधीयते ॥१९४॥
 सादितं सस्कृतामौ प्राक् तं निधायाऽग्रतश्चरुम् ।
 समुद्घाट्याऽवलोक्यादौ सम्प्रोक्ष्याऽर्घ्याम्भसा ततः ॥१९५॥
 दर्भकाण्डचतुष्केण सामिना तदनु स्पृशेत् ।
 तन्मध्ये स्रक्चतुष्कं तु मन्त्रेणाज्यस्य निक्षिपेत् ॥१९६॥
 अथादाय स्रुचं तत्र तद्दद्याच्चतुष्टयम् ।
 चतुरङ्गुलमानेनाऽप्यन्नग्रासमथाऽऽचरेत् ॥१९७॥
 तं निधाय स्रवागर्भे तदूर्ध्वे पूर्ववद्घृतम् ।
 दद्यादमौ चतुष्कं तु क्षिपेदन्नाहुतिं ततः ॥१९८॥
 भूयोऽग्नौ स्रक्चतुष्कं त्वप्याज्यम्याऽऽपाद्य यत्नतः ।
 ततोऽन्नमाज्यससिक्तं प्राग्वत्कृत्वाऽऽहुतिं पुनः ॥१९९॥
 दद्यात्पूर्वप्रयोगेण एवमेव चतुष्टयम् ।
 हुत्वाऽप्यन्नाहुतीनां च भाज्याख्या जुहुयात्ततः ॥२००॥
 तिलैर्घृतसमायुक्तैरष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 शत शतार्धं पादं वा यथाशक्ति समाचरेत् ॥२०१॥
 आज्याक्तैरक्षतैस्तद्वृत्तिलैश्च जुहुयात्ततः ।
 अर्धमर्धांशसयुक्तमधिकं चाऽग्रवर्तिनाम् ॥२०२॥
 जपकाले तथा होमे कर्तव्यं सिद्धिमिच्छता ।
 सिष्टकृद्भवनं कुर्यादन्नग्रासेन वै सकृत् ॥२०३॥
 काम्यैरवश्यफलदैर्देशकालसमुद्भवैः ।
 तिलैर्घृतेन पयसा दध्ना वा पायसेन तु ॥२०४॥

सिद्धान्तैर्माधितैर्मक्ष्यैर्वाजैर्लाजैश्च तण्डुलैः ।
 मूले फले पङ्केश्च सुप्रशस्यैश्च कोमलैः ॥२०५॥
 सुगन्धैश्चलपद्माद्यैः पुष्पैश्चैव सितादिकैः ।
 गुग्गुलेनाऽऽज्यमिश्रेण सम्यक्श्रीवेष्टकेन वा ॥२०६॥
 घात्रीफलैश्च सरसैस्त्वलैश्च शुभैस्तथा ।
 सुसितासितरक्तैश्च पद्मैर्विल्वैस्सुशोभनैः ॥२०७॥
 दूर्वाकाण्डैरभगाग्रैर्दन्तिसदन्तनिर्मलैः ।
 एवोभिर्त्रिदशरुक्षाद्यैः क्षीरदुग्धमयैस्तथा ॥२०८॥
 अमृताक्षीरसयुक्ता औदुम्बराणां मधुप्लुता ।
 अच्छिन्नाग्नाश्च भस्माश्च कण्टकैः परिवर्जिताः ॥२०९॥
 सर्वास्त्रिमधुयुक्ताश्च घृतयुक्तास्तु वा पुनः ।
 योक्तव्यान्व्यभिचारे तु समिद्धिस्सह सर्वदा ॥२१०॥
 सर्वाण्यन्नविशेषाणि चन्दनादीनि यान्यपि ।
 सदन्तनाष्ठ ताम्बूलमुक्तकक्षारवर्जितम् ॥२११॥
 क्षाप्यानि लक्षहोमे तु आसनादीनि यानि च ।
 मधुलक्षणपानामुन्मुक्तैर्लोज्जितानि च ॥२१२॥
 आज्ययुक्तेस्तिलैश्चान्तिम्बिसद्वयस्सफलास्तथा ।
 घृतेन पयसा दध्ना होमस्तृप्तिं प्रयच्छति ॥२१३॥
 पायमेन तु सिद्धान्तैर्मक्ष्यैः पुष्टिम्सदा भवेत् ।
 वाजिर्धान्यैस्तण्डुलैश्च तर्पितो मन्त्रराट् द्विजा ॥२१४॥
 प्रयच्छति सदा श्रेयः भ्रमज परमेश्वर ।
 पद्मैः फल्गुलैश्च होमस्तृप्तिं प्रयच्छति ॥२१५॥
 जहाति चाऽज्यमृत्युं च रोगाश्चोपशम नयेत् ।
 तर्पितमन्त्रलपद्माद्यैः पुष्पैश्चाऽन्यैस्सिनादिकैः ॥२१६॥

सौभाग्यमतुलं विप्राः ! अचिरात्सम्प्रयच्छति ।
 गुग्गुलाज्यैर्द्विजारोग्यं शुभैर्धात्रीफलैस्तथा ॥२१७॥
 शर्करैः विल्वफलकैः पञ्चगव्यसमुक्षितैः ।
 आज्यान्नैः पद्मर्वाजैश्च लक्ष्मीं शीघ्रं प्रयच्छति ॥२१८॥
 उत्पलैर्वश्यकामस्तु भोगकामस्तु होमयेत् ।
 दूर्वाङ्कुरैश्च होमेन आयुषो वृद्धिमाप्नुयात् ॥२१९॥
 पृथोभिश्च शुभैर्होमो मापैश्शान्तिप्रदः प्रभुः ।
 तिलानां शस्यते होमो हरिणाऽऽन्नमुद्रया ॥२२०॥
 घृतस्य कार्पिको होमः क्षीरस्य च विशेषतः ।
 शुक्तिमात्राहुतिर्वध्नः प्रसृतिः पायसस्य वा ॥२२१॥
 आसार्धमानमन्नानां भक्ष्याणां स्वप्रमाणतः ।
 सर्वेषामेव बीजानां मुष्टिना होममाचरेत् ॥२२२॥
 अप्राङ्गुलिस्तु लाजानां शालीनां पञ्चकं हुनेत् ।
 फलानां स्वप्रमाणं च पल्लवानां तथैव च ॥२२३॥
 कर्कन्धुमात्रा गुलिका होतव्या गुग्गुलोत्सदा ।
 धात्रीफलप्रमाणं वा सम्भवे सति होमयेत् ॥२२४॥
 दूर्वाकाण्डानि विप्रेन्द्र ! चतुरष्टाङ्गुलानि वा ।
 समित्प्रादेशमानेन समच्छेदास्त्वगन्विताः ॥२२५॥
 अग्नेर्वर्णाश्च गन्धाश्च शब्दाश्चाऽऽकृतयस्तथा ।
 विकारा विशिस्ता चैव सवेद्याः कर्मसिद्धये ॥२२६॥
 पद्मरागद्युतिः श्रेष्ठो लाक्षाऽलक्तकसन्निभः ।
 बालार्कवर्णो हुतमुर्क जयार्थं शस्यते द्विज ! ॥२२७॥
 इन्द्रकोपकसङ्गाशशोण्याभो वाऽथ पावकः ।
 चक्रचापानिभः श्रेष्ठः कुङ्कुमाभस्तथैव च ॥२२८॥

रक्ताना पुष्पजाताना वर्णेनाऽग्निरिहोच्यते ।
 सुगन्धो द्रव्यगन्धोऽभिर्घृतगन्धश्च शोभन ॥२२९॥
 आयुर्द्ध पद्मगन्धस्याद्विल्वगन्धश्च सुव्रत ।
 अम्रगन्धोऽभिचारे तु विहितस्सर्वदाऽनल ॥२३०॥
 जीमूतबल्लरीशङ्खमृदङ्गधनितुल्यक ।
 शब्दोऽमेन्तिद्वये हेतुरतोऽन्यम्याऽसिद्धिद ॥२३१॥
 रक्ताभन्तु यदा बद्धि क्षीणास्त्रिं परिदृश्यते ।
 पद्मरागोपलाभश्च स्फटिकाभन्तवा शुभ ॥२३२॥
 यद्रूप कथितं पूर्वं यदि तस्य प्रदक्षिणम् ।
 अन्योन्यत्र प्रपद्येत तदा सिद्धिकरोऽनल ॥२३३॥
 गर्भितेन तु वर्णेन यदि कापोतरादिना ।
 परिवर्तं करोत्यग्निस्या विप्र! विपर्यय ॥२३४॥
 होमान्ते तन्निमित्तं वै होम कुर्याच्छताधिकम् ।
 विषमा च शिन्वा वद्वेदयाश्च शुभाकहा ॥२३५॥
 द्वाऽहस्तोद्यता दोषा ज्वाला सिद्धिप्रदा स्मृता ।
 क्षिप्रप्रदक्षिणाऽऽवर्त श्रुतिप्रच्छादितध्वनि ॥२३६॥
 स नियमेन शुभदृक्चदन्यैर्वर्तितो गुणै ।
 प्रदीप्ते लेलिहानोऽग्नौ निर्धूम सगुणे तथा ॥२३७॥
 हृद्ये तुष्टिप्रदे चैव होनत्र्य श्रियमिच्छता ।
 अल्पतेनोऽल्परूपश्च विष्णुलिङ्गसमन्वित ॥२३८॥
 ज्वालाभ्रमविहीनश्च दृशानुर्नव सिद्धिद ।
 अमनुद्धे सधूमे च जुहुयाद्यो हुताग्ने ॥२३९॥
 कर्मद्वानिभेत्तस्य त्वाभिवारार्थमनुते ।
 टुगन्ध पीतवर्णश्च अरुणदश्च योऽग्नौ ॥२४०॥

प्रभामूर्तिगतो मन्त्रस्तर्पितो यदि सत्तम ! ।
 विद्यां प्रयच्छत्यचिराद्दीप्तिक्षो भूप्रदः प्रभुः ॥२४१॥
 तापयत्याशु शत्रूणां प्रकाशोपर्यवस्यया ।
 शत्रुक्षयं ददात्याशु मरीच्यामूर्ध्वगो विभुः ॥२४२॥
 तापिन्यामूर्ध्वगो मन्त्रस्सर्वशापोपशान्तिदः ।
 विपक्षोचाटनं कुर्यात्करालासंस्थितो हुतः ॥२४३॥
 लेलिहाऽवस्थितो मन्तो यदि सन्तर्प्यते मुने । ।
 दद्यादभीप्सिते चैव देहान्ते परमं पदम् ॥२४४॥
 स्वाहाकारं सदा होमे पूर्णायां वौषडेन च ।
 तमेव शान्तिके कुर्याद्विषडाप्यायने तथा ॥२४५॥
 स्वधा पितृक्रियायां च फट्कारं क्षयकर्मणि ।
 विद्वेषे हुं वशे स्त्रीणां नमो मोक्षप्रसिद्धये ॥२४६॥
 कर्महोमाऽवसाने च घृतेनाऽऽपूर्य सस्रुचम् ।
 अभावाच्च प्रभूतेन होमद्रव्येण पूरयेत् ॥२४७॥
 तत्रोपरि घृतं दद्यात्ततोऽर्घ्यकुमुमादिभिः ।
 मूलदेशात्समारभ्य स्रुचं पूज्य सुवाऽन्विताम् ॥२४८॥
 घृतयुक्तं तु तत् द्रव्यं स्रुचः पुष्करकुक्षिगम् ।
 द्रवचन्द्रोपमं ध्यायेत्ततः पूर्णं समुद्धरेत् ॥२४९॥
 सुग्दण्डे देहनाभौ तु मूले संरुध्य संसरेत् ।
 निष्कलं मन्त्रनाथं तु पूर्णशीतांशुविग्रहम् ॥२५०॥
 आमूलाच्च मरुच्छक्त्या प्रोद्धरेच्च स्वविग्रहात् ।
 विभाय चेश्वराऽऽधारे तस्माद्द्वाराऽमृतं महत् ॥२५१॥
 नासिकासन्धिमार्गेण स्रुक्पत्रे पतितं सरेत् ।
 सामृतामाज्यधारां च वनुधारामिव क्षिपेत् ॥२५२॥

मुखमध्ये तु मन्त्रस्य तद्ब्रह्मविवरेऽथ वा ।
 हृत्पद्मान्तर्गता सम्यक् प्रविष्टामनुभावयेत् ॥२५३॥
 तथा वै वृत्तित मत्र दारयेद्ब्रह्मधारया ।
 वृत्त पुष्ट च हृष्ट च तुष्ट वे साधकोपरि ॥२५४॥
 मन्त्रोच्चारसमेता वे शरीरकरणान्विता ।
 ध्यानोपेता द्विजश्रेष्ठ । पूर्णैय परिकीर्तिता ॥२५५॥
 सर्गसिद्धिकरी शब्दन्मोक्षलक्ष्मीविवर्धनी ।
 बहुशुष्केन्धनेऽग्नौ च होतव्य कर्मसिद्धये ॥२५६॥
 एतान्नेकप्रयोगाणा न तु कर्मणि कर्मणि ।
 ततोऽर्घ्यगन्धपुष्पाद्यैर्मन्त्रनाथ समर्चयेत् ॥२५७॥
 मुद्रा प्रदर्शयेत्सर्वा मूलमन्त्रादित न्मात् ।
 चतुर्थांशेन चा ज्ञाना कुर्यान्मूलस्य तर्पणात् ॥२५८॥
 लाञ्छनाभरणाना च लक्ष्म्यादीना तदर्धत ।
 अथ वा हृदयादीना ततो धेनाऽतिलासु च ॥२५९॥
 परमेश्वरकान्तासु तद्रधन द्विचोत्तम ।
 लाञ्छनाभरणादानि सर्वाणि जुहुयात्प्रमात् ॥२६०॥
 हृत्पादिसर्वमन्त्राणामेकैरु जुहुयात्तु वा ।
 विसर्जन तत कुर्याद्दित्वाऽर्घ्यं धूपस्तयुतम् ॥२६१॥
 भोगस्थानगता मन्त्रा, पूजिता ये यथानमम् ।
 मुख्यमन्त्रशरीर च सम्प्रविष्टाश्च सम्मरेत् ॥२६२॥
 ज्वाला ज्वालान्तरे यद्दत्तमुद्रस्थैव निम्नगा ।
 त मन्त्रविग्रह स्थूत् सर्वमन्त्राम्पद द्विन । ॥२६३॥
 प्रविष्ट भारयेत्तुक्ष्मे अर्घ्ये हृत्पादमरे ।
 पं प्राशुनत्तु नु त गृह्णमुभयामरम् ॥२६४॥

तं पर प्रस्फुरद्रूप निराधारपदाश्रितम् ।
 सन्धिमार्गेण हृत्पद्मे सम्प्रापिष्ट तु भावयेत् ॥२६५॥
 मन्त्रमुद्रासमेतेन पूरणेण तु सप्तमम् ।
 भासित भावयेद्देह तेनाऽऽपादाच्छिरोऽवधि ॥२६६॥
 प्रविष्टेन तु मन्त्रेण प्रयत्नेन विना द्विज ! ।
 विग्रह कम्पते यम्य मन्त्रस्तस्य प्रसीदति ॥२६७॥
 एव विसृज्य मन्त्रेश मुद्रान्धेन वे सह ।
 साधारासनमन्त्राणा गणेशस्य द्विजोत्तमा ! ॥२६८॥
 गुर्वादीना तु विहितमर्धं लाच्छनदर्पणात् ।
 एतेषा च लय विप्र ! कुर्यात्सृष्टिक्रमेण तु ॥२६९॥
 द्वास्त्याल्लिलोरुपालाना वप्रस्थहरिसेविनाम् ।
 गुरुपूर्वक्रमादित्यमर्धमर्धं यथाक्रमम् ॥२७०॥
 सकृत्सकृत्त्वशक्त्या वा पूर्णां सवेष्वथ क्षिपेत् ।
 विष्वक्सेनस्ततो भक्त्या तर्पणीयस्तिलाऽक्षतै ॥२७१॥
 दोषदन्तेन मन्त्रेण दद्यात्पूर्णाहुतिं द्विज ! ।
 पूत्रयित्वा यथान्याय कुर्यात्तस्य विसर्जनम् ॥२७२॥
 अनल पूत्रयित्वा तु शक्तितस्तर्पयेत्तत ।
 अच्छिद्रकरणीं पूर्णां पूर्णां मन्त्रेण पातयेत् ॥२७३॥
 सन्दर्शयेत्ततो बहेर्मुद्रा मन्त्रसमन्विताम् ।
 कुण्डे पुष्पाञ्जलिं क्षित्वा बहिमन्त्रमनुस्सरन् ॥२७४॥
 क्षान्त्वा चैव नमस्कृत्य यथाविधि विसृज्य तत् ।
 समाग्राय न्यसेत्कोष्ठे ह्यवतारक्रमेण तु ॥२७५॥
 सम्भार्यं सुसुखावमो सुच निक्षिप्य चाऽम्भसा ।
 अर्घ्यपात्रात्तु चाऽऽपूर्य कुण्डनाद्ये प्रदक्षिणम् ॥२७६॥

तुर्यादीशानकोणाद्वे अच्छिद्रोदन्धारया ।
 पवित्रेणाऽथ ऊर्ध्वं विनिक्षिप्य करेण वा ॥२७७॥
 दद्याच्छिरसि वै श्रेयः स्रगधो वदनान्न्यसेत् ।
 आत्मनो वामभागे तु विष्टरसवसयुतम् ॥२७८॥
 अपाम्बुजं जलं पावद्वितयस्य तद्वर्चितम् ।
 उपमहृत्य तु तथा भस्मना तदनन्तरम् ॥२७९॥
 जलनिर्मयितेनैव ह्यूर्ध्वपुण्ड्रचतुष्टयम् ।
 दृढमयोर्ललाटे च तुर्याद्दीपशिखावृत्तिम् ॥२८०॥
 अथाऽर्घ्यपात्रमादाय गत्वा भगवतो गृहम् ।
 नमस्सुर्याज्जगन्नाथमष्टाङ्गपतनेन तु ॥२८१॥
 आपूर्य पाण्ड्युगलपुष्पेस्तत्रोपरि स्थितम् ।
 सम्मरोत्पिप्लवमन्त्रममृतेनोपट्टहितम् ॥२८२॥
 प्रमृतदीप्तिच्छुरितनिक्षिपेन्मन्त्रमूर्धनि ।
 तर्पितोन्मिन्निभो भक्त्या होमेनाऽनलमभ्यग ॥२८३॥
 होमद्रज्येषु यद्दीप्यं तद्विद चाऽऽत्मसात्कुरु ।
 विनिनेद्यन्निभोर्हाम् पूजां कृत्वा यथाविधि ॥२८४॥
 मूर्ध्नि भावयेत्तेन प्रसन्नेनाऽन्तरात्मना ।
 ण्य समाप्य होमान्तमर्घ्यगन्धादिभिर्विभुम् ॥२८५॥
 समभ्यर्च्य पितृणां च सन्निभागमथाऽऽचरेत् ॥

इति श्रावणग्रन्थे इंधरसहितायाम्

भोज्यागनामिन्द्रार्थविधिर्नाम

पद्यमोऽध्यायः ।

अथ षष्ठोऽध्यायः ।

मुनयः । ।

पितृणां संविभागस्य विधिः कीदृक् फलं च किम् ।
तत्सर्वं मुनिशार्दूल वर्ण्यतां भवताऽधुना ॥१॥

नारदः ।

आराध्यस्याऽमृतो विषाः प्रत्यहं कियते तु यत् ।
विज्ञेयं संविभागं तमुत्तमं सर्वकर्मणाम् ॥२॥
संविभागात्पितृणां च भवत्यनृणवान् नरः ।
प्रयान्ति तृप्तिमतुलां तेन कर्मवशादपि ॥३॥
संविभागः पितृणां च यथा कार्यस्तथोच्यते ।
कुण्डस्य योनिनिकटे दक्षिणाग्रांस्तरे कुशान् ॥४॥
भद्रपीठसमीपे तु क्ष्मातले वा तदूर्ध्वतः ।
स्तरोपरि विकीर्याऽथ तिलान् सरजतोदकान् ॥५॥
क्रमेण भावयेत्त्र पितृनथ पितामहान् ।
तृप्तये ह्यथ सर्वेषां देवाय विनिवेश च ॥६॥
शोक्षितान्यन्नपात्राणि चत्वारि कवलानि वा ।
स्तरोर्ध्वे तु निधायाऽथ सम्पूज्याऽर्घ्यादिना ततः ॥७॥
क्रमेण चातुरात्मीयैर्मन्त्रैरप्यययोगतः ।
ततस्तु नाम्ना गोत्रेण मन्त्रपूर्वं तिलोदकम् ॥८॥
सर्वेषामर्घ्यफलशान् प्रदद्याच्च यथाक्रमम् ।
तादर्थ्येनाऽथ चतुरो विनिवेश्याऽऽसनेषु च ॥९॥
लब्धलक्षात्परे तत्त्वे ब्राह्मणान् पाञ्चरात्रिकान् ।
प्राङ्मुखं द्वितयं चैव द्वितयञ्चाप्युदङ्मुखम् ॥१०॥

सम्पद्यभावे ऽप्येकं वा विनिवेश्योत्तराननम् ।
 अथ तेषां क्रमात्कुर्यादर्वनं चातुरात्म्यवत् ॥११॥
 अर्घ्यानुलेपनाद्यैस्तु भोगैर्भात्रावसानकैः ।
 तत्तत्कालोचितैस्सर्वैरनुपादेयवर्जितैः ॥१२॥
 तैश्चापि मौननिष्ठैस्तु भवितव्यं सुयन्त्रितैः ।
 वाग्यता बद्धलक्षास्त्वप्यन्नमूर्तौ जनार्दने ॥१३॥
 येऽश्वन्ति पितरस्तेन वृष्टिमायान्ति शाश्वतम् ।
 अतस्सव्यभिचारं तु मौनं वर्ज्यं क्रियापरैः ॥१४॥
 शुभमव्यभिचारं यत्तत्कार्यं सर्ववस्तुषु ।
 यद्भ्रसङ्केतमयैरव्यक्तैर्नासिकाक्षरैः ॥१५॥
 कृतभोक्षपुटेर्बद्धैर्मौनं तत्सिद्धिदानिकृत् ।
 स्वयमेव स्वबुद्ध्या यत्सर्ववस्तुषु वर्तते ॥१६॥
 शब्दैरनुपदिष्टैस्तु तन्मौनं विद्धि सर्वदा ।
 तस्माद्दे श्राद्धभोजनतृणां दिव्ये वा पितृकर्मणि ॥१७॥
 उन्वाञ्जयेद्यवत्सर्वं मर्यादाऽभ्यन्तरेऽप्रतः ।
 येनाऽऽचमनपर्यन्तं कालं तिष्ठन्ति वाग्यता ॥१८॥
 विधिनाऽनेन वै नित्यमथ यज्ञे तु वैष्णवे ।
 सविभागे पितृणां च कार्यस्तद्भ्रविषैर्नरैः ॥१९॥
 (१) कृत्वा तिलोदकान्तं वा फलमूलैस्त्वशक्तितः ।
 (२) तदर्थं आमन्त्रात्र तु दद्याद्दोष्यथभैक्षुके ॥२०॥
 यन्माद्विव्यैर्महामन्त्रैर्दत्तं यत्पूजितेऽच्युते ।
 पितृधर्मस्य तां मूर्तिं तत्तेषामक्षयं भवेत् ॥२१॥

(१) " श्रुत्वा तिलोदकान्तं वा फलमूलैः स्वशक्तितः । " (पा)

(२) " तदर्थम् । " (पा)

तमभ्यर्च्याऽर्घ्यगन्धाद्यैर्मूलमूर्तिगतं विभुम् ।

प्राङ्गणेषु च सर्वेषु प्रासादेष्वाश्रमेषु च ॥२२॥

प्रतिष्ठितेषु शोभार्थं विभवव्यूहमूर्तिषु ।

तथैव गोपुरद्वारादिभूमूर्तिषु च मण्डपे ॥२३॥

सान्निध्यं चैव यातासु शक्त्या नित्यं समर्चनम् ।

षोडशैरुपचारैर्वा द्वात्रिंशद्विंशततोऽधिकैः ॥२४॥

कुर्यात्तन्मूर्तिमन्त्रैश्च तथा नैमित्तिकेष्वपि ।

जपान्तं हवनान्तं वा स्नानार्थं साधकस्ततः ॥२५॥

तत्तन्मूर्त्यग्रदेशस्ये कुण्डे होमं समाचरेत् ।

न कर्माऽर्चादिकं तत्र स्नपनं चोत्सवादिकम् ॥२६॥

बलिदानं च सर्वत्र पवित्रारोहणादिषु ।

नाचर्तव्यं विशेषेण परतन्त्रासु मूर्तिषु २७॥

नित्याभिषेकमात्रं तु तासु तत्र समाचरेत् ।

सितादिवर्णयुक्तासु प्रोक्षणं वा निवेदनम् ॥२८॥

मूलालयार्चया सार्धं परतन्त्रासु देशिकैः ।

पवित्रारोहणं कार्यमङ्गत्वेनाऽधिवासितैः ॥२९॥

पूरकेषु च सर्वेषु तथैवाऽऽग्रयणादिके ।

स्वगेशविष्वक्सेनादिपरिवारगणेष्वपि ॥३०॥

प्रतिष्ठितेषु गेहेषु पूज्यमाश्रयमूर्तिवत् ।

अमूर्तस्य स्वगेशस्य विष्वक्सेनादिकस्य तु ॥३१॥

कुमुदादिगणेशानां द्वारावरणवासिनाम् ।

अन्येषां परिवाराणां महार्पाठनिवासिनाम् ॥३२॥

अग्रे नित्योत्सवार्चयाः दद्यात्कालक्षये बलिम् ।

साकारो वा निराकारो विष्वक्सेनो गणैस्तद् ॥३३॥

यद्वा समर्चनीयश्च बल्यन्ते शिष्टवस्तुभि ।
 नित्योत्सव तत कुर्यात्नर्वाल्ङ्कारमयुतम् ॥३४॥
 प्राकारद्वारदेवाना बलिदानपुरस्सरम् ।
 तद्विधान प्रदस्यामि शृणुध्व मुनिपुङ्गवा । ॥३५॥
 वृत्तेन येन भक्तानामर्भाष्ट जायते फलम् ।
 नित्योत्सवार्थं निम्ब तु सौमर्णं रातत तु वा ॥३६॥
 ताम्रज पैत्तल वाऽथ नात्युच्च तच्चतुर्भुजम् ।
 मूलेनेराऽनुरूप च यदेव स्थापित पुरा ॥३७॥
 बस्त्राऽऽभरणमालैश्च यथाशोभमलङ्कृतम् ।
 मूलनिम्बगता शक्तिं तस्मिन्नारोप्य मन्त्रत ॥३८॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यपुष्पाद्यैर्भोगैर्धूपान्तिमैस्तत ।
 आर्ताराराधिते देवे स्वयव्यक्ताऽऽलयादिषु ॥३९॥
 साधक वस्येद्रव्य बलिदानादिकर्मणि ।
 पुरा गर्भगृहद्वारि तथा चैत्राऽग्रमण्डपे ॥४०॥
 घण्टानादसमेतेन दीपेन ज्वलितेन तु ।
 द्वार्वानर्घ्यान्धिूपान्तैस्समभ्यर्च्यार्घ्यवारिणा ॥४१॥
 दत्त्वाऽर्द्धेण ततश्चाऽन्न तर्पणाम्भस्तत परम् ।
 ताम्बूल च क्रमाहत्वा तत्त मन्त्रैर्गुरुमात् ॥४२॥
 स्वर्णादिनिर्मित यान पुरस्तात्प्रथमाऽङ्गणे ।
 सुगन्धपुष्पप्रमया क्षौम्यैर्मास्यैर्भिसितादिभि ॥४३॥
 यथाशोभमलङ्कृत्य तस्मिन् बल्यर्थकौतुकम् ।
 प्राचीमुख्य समारोप्य प्राङ्गणेपु प्रदक्षिणम् ॥४४॥
 आनपत्रंमिताद्यैश्च मस्यूरै केतुयष्टिभि ।
 पद्माद्याभिश्चाऽमरैश्च तान्बृन्दैश्च शोभन ॥४५॥

गणिकादेवदासीभिर्गायकैर्वाद्यसञ्चयै ।

भेरीपटहृषोपैश्च श्रुतिधोपसमन्वितै ॥४६॥

एवमाचैरलङ्कारैर्गोमयेनोपलेपिते ।

मण्डले हस्तमात्रे तु बलिदानपुरस्तरम् ॥४७॥

द्वारावरणदेवाना घ्यातृणा वा स्वदिक्षु च ।

वक्ष्यमाणविधानेन नियतोत्सवमाचरेत् ॥४८॥

पीठोर्ध्वे विष्णुमूताना सगणानामथाऽर्चनम् ।

कृत्वा समुत्किरेत् शेष तृप्त्यर्थं सोदकं बलिम् ॥४९॥

पीठ प्रदक्षिण नीत्वा चतुर्धा वा द्विधाऽथ वा ।

सन्तोष्य नृत्तगीताद्येर्देवमन्त प्रवेशयेत् ॥५०॥

प्राङ्गणेषु विशालेषु बहिष्ठेषु च सादरम् ।

मण्डित रथमारोप्य परिभ्रमणमाचरेत् ॥५१॥

यानादेरवरोप्याऽथ पादुके विनिवेश्य च ।

अग्रमण्डपमूमिष्ठे भद्रपीठे निवेश्य च ॥५२॥

पाद्यार्घ्याचमनाऽम्भोमिश्रन्दनाद्यनुलेपनै ।

माल्यैर्नानाविधैश्चापि धूपैस्तान्मूलपश्चिमै ॥५३॥

अभ्यर्च्य श्रमशान्त्यर्थं स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ।

आदौ निवेशिता शक्तिं तन्मूले विनियोज्य च ॥५४॥

तमभ्यर्च्याऽर्घ्यगन्धाद्यै प्रणमेत् स्तुतिपूर्वकम् ।

क्षिप्रान् यत्र विधिवत्क्रियते नियतोत्सव ॥५५॥

तत्र सर्वसमृद्धिम्याद्राज्ञो राष्ट्रस्य चाऽनिशम् ।

अभावे बलिबिम्बस्य हेतुना सन्निधीकृते ॥५६॥

भूचैन वाऽन्नमूर्त्या वा कुर्यान्नित्योत्सव तत ।

निदेशोपमोपगहार टन्वा चाऽर्घ्यादिफल्य च ॥५७॥

नत्वा स्तुत्वा च देवेश तत पाद्यप्रतिग्रहात् ।
 पादोदक समादाय विग्रह सेचयेत्स्वस्म ॥५८॥
 मुक्तानि पत्रपुष्पाणि विदध्यान्मूर्धनि स्वके ।
 पुष्पार्घ्यगन्धपूर्वाणा देवयजे कृते सति ॥५९॥
 विनयादाहृताना च भक्ताना मन्त्रसेविनाम् ।
 मूर्ध्नि सन्धारणाच्छ्वद्वैर्भाग्य क्षयमेति च ॥६०॥
 क्रीर्ति कान्ति श्रियारोग्यसिद्धि समुपयाति च ।
 पश्चाच्छरीरयाराथमभ्यर्च्य परमेश्वरम् ॥६१॥
 लब्धानुजस्तु वै कुर्यादनुयाग यथाविधि ।
 भोज्य नैवेद्यपूर्वं तु सर्वमादाय पात्रगम् ॥६२॥
 विनिवेद्य च देवाय पवित्रीकृत्य चाऽम्भसा ।
 सत्यरूपा ह्यलक्ष्या चाऽप्यन्नद्रोपक्षयकरी ॥६३॥
 चेतसा चातुरात्मीया भावनीया च भावना ।
 तथाऽऽत्माऽध्यक्षसज्जोऽन्ने साधुभावे व्यवस्थित ॥६४॥
 प्रद्युम्नो भगवान् रूपे एतद्वीर्ये तु लाङ्गली ।
 भोक्ता महात्मा भगवान् वामुदेवस्त्वथ त्वज ॥६५॥
 चतुःप्रणवसज्जत ततोऽम्मश्चुलक पिबेत् ।
 वक्त्रकृण्डे तु तेनैवाप्यनाहुतिचतुष्टयम् ॥६६॥
 हुत्वा चाऽभिमतैर्ग्रीसैस्ततोऽर्ध्नीयाद्यथाऽत्नि ।
 समाचम्य पुनर्यायात्प्रयतो भगवद्गृहम् ॥६७॥
 मनो बुद्धयभिमानेन सह न्यस्य घरातले ।
 कूर्मवच्चतुर पादान् शिरस्तत्रैव पञ्चमम् ॥६८॥
 प्रदक्षिणममेतेन त्वेवरूपेण सर्वदा ।
 भयान्नैव नमस्कुर्यादष्टाक्षरपुग्म्सरम् ॥६९॥

एवमष्टाङ्गयजनमनुयागान्तमीरितम् ।
 सन्तःकरणयागादि यावदात्मनिवेदनम् ॥७०॥
 तदाद्यमङ्गयागस्य नाम्नाऽभिगमन महत् ।
 पूजनं चाऽर्घ्यपुष्पाद्यैर्भोगैर्यदाखिलं मुने ॥७१॥
 बाह्योपचारैस्ताद्विद्धि भोगसंज्ञं तु नारद ।
 मध्वाज्यात्तेन दध्ना च पूजा च पशुनाऽर्चया ॥७२॥
 तत्तृतीयं हि यागाङ्गं तुर्यमन्नेन पूजनम् ।
 निवेदितस्य यद्दानं पूर्वोक्तविधिना मुने ! ॥७३॥
 सम्प्रदानं तु तन्नाम यागाङ्गं पञ्चमं स्मृतम् ।
 वह्निसन्तर्पणं षष्ठं पितृयागस्तु सप्तमम् ॥७४॥
 प्राणामिहवनं नाम्ना त्वनुयागस्तदष्टमम् ।
 एवमष्टाङ्गसहितं पूजां कुर्याद्यथाविधि ॥७५॥
 यत्र द्वादशकालेज्या कर्तव्या ऽऽभूतिविस्तारात् ।
 तत्र प्राभातिकीं कुर्यात्पूजामष्टाङ्गसंयुताम् ॥७६॥
 अङ्गद्वयं तु पाश्चात्यं विना घातां समाप्य च ।
 पितृणां संविभागं च अनुयागं यथोदितम् ॥७७॥
 देशिकस्त्वेज्यया कुर्यान्नित्यं माध्यन्दिनार्चने ।
 त्रिकालेष्वेकमष्टाङ्गं षडङ्गं चाचरेद्वयम् ॥७८॥
 योगार्थिनां च म्वायायं भोगमप्यात्मसंज्ञिनम् ।
 तत्तत्कालेषु कुर्यात् म्वाध्यायमनुनोच्यते ॥७९॥
 अष्टाङ्गेन नमन्तृत्य सपविश्याऽप्रतो विभोः ।
 आगमाध्ययनं कुर्यात्तद्वाक्यार्थविभागम् ॥८०॥
 प्राप्तेऽथ मन्ध्याममये स्नात्वा वा जपनाऽपि ।
 दानविद्या तत्र कुर्याद्द्वामनां परिवर्तनम् ॥८१॥

सायन्तनार्चनं कुर्यात् पटङ्गं बलिपश्चिमम् ।
 तत्तत्कालेषु कुर्यात् यथाशास्त्रोदितेन च ॥८२॥
 जपं कृत्वा यथाशक्ति स्वासाद्य शयनं ततः ।
 समाधाय वहिर्देवं निरालम्बपद्मे स्थितम् ॥८३॥
 अप्रयत्नेन वै तावदनुरद्धेन चेतसा ।
 सह तेनैव वै निद्रा यावदभ्यर्त्तितं साम्प्रतम् ॥८४॥
 समुत्थायाऽर्धरात्रेऽथ जितनिद्रो जितश्रमः ।
 कमण्डलुस्मितेनैव समाचम्य तु वारिणा ॥८५॥
 गुरुं देवं नमस्कृत्य उपविश्याऽजिनासने ।
 योगाभ्यासं ततः कुर्याद्यथाविधिं मुनीश्वरा ॥८६॥
 समाधायाऽऽत्मनाऽऽत्मानं एव त्यक्त्वा जपक्रियाम् ।
 ध्यातृश्रेयविभागेन यावत्तन्मयतां व्रजेत् ॥८७॥
 सदा संवेद्यनिर्मुक्ते समाधौ लभते स्थितिम् ।
 अभ्यासाद्भगवयोगी ब्रह्मं सम्पद्यते तदा ॥८८॥
 तत्र श्रमं नयं कुर्यात्त्यक्त्वा ध्यानासने क्रमात् ।
 शय्यासनं निवेद्याऽथ मूलमूर्तेरनन्तरम् ॥८९॥
 लक्ष्म्यादिशक्तियुक्तस्य यागमूर्तिगतस्य च ।
 तस्मिन् आरोपयेद्देवं सर्वार्हपरिशोभिते ॥९०॥
 अर्घ्यं पादं तथाऽऽञ्जाम् परिग्रहमन्वितम् ।
 कृत्वा समालभेत्पश्चाच्चन्द्रनाद्यनुलेपनैः ॥९१॥
 सुगन्धपुष्पमाल्यादिर्दीपधूपे निवेद्य च ।
 भक्त्याप्यधूपपूर्वाणि सर्क्षाराणि फलानि च ॥९२॥
 तर्पणाम्बुश्च ताम्बूलं साह्यं सद्गन्धभाषितम् ।
 निवेद्य देवदेवाय विभक्तानुगुणं ततः ॥९३॥

सर्वं च विन्यसेत्पश्चात्तस्मिन् कर्म कृतं च यत् ।
 तुष्टं गृहीतं तत्पूर्णं भावयेदक्षिणं करम् ॥९४॥
 तन्मध्ये निष्कलं मन्त्रं सर्वं यत्किरणाकुलम् ।
 योगोत्थां फलसम्पत्तिं लक्ष्मीरूपां विचिन्तयेत् ॥९५॥
 मूलमन्त्रं समुच्चार्य पाणिमध्ये तथा स्मरेत् ।
 भूयश्च निष्कलं मन्त्रं तस्मादुपरि भावयेत् ॥९६॥
 सशीर्षं जानुनी भूमौ कृत्वा विष्णोर्निवेदयेत् ।
 प्रसादाऽभिमुखेनाऽथ तेन तच्चाऽऽत्मसात्कृतम् ॥९७॥
 भावनीयं द्विजश्रेष्ठाः । परितुष्टेन चादरात् ।
 सन्न्यासं सञ्चयं वाऽथ कृत्वा सम्यक्त्तु तस्य च ॥९८॥
 मन्त्ररूपानुकारिण्या मुद्रणीयं च मुद्रया ।
 फलार्थं प्रसवं येन नैति सन्न्यासकारिणाम् ॥९९॥
 फलपर्यवसाने च काममागमचोदितम् ।
 भर्तुर्नो युज्यते येन सिद्धाद्यैस्तु फलार्थिनाम् ॥१००॥
 नित्यं प्रतिष्ठितं विम्बं विर्नो स्थलजलादिकान् ।
 विसर्जनं ततः कुर्याद्वत्त्वाऽर्घ्यं धूपसंयुतम् ॥१०१॥
 भोगस्थानगता मन्त्राः पूजिता ये यथाक्रमम् ।
 मुख्यमन्त्रशरीरं तु सम्प्रविष्टांश्च संस्मरेत् ॥१०२॥
 ज्वाला ज्वालाऽन्तरे यद्वत्समुद्रस्येव निम्नगाः ।
 तन्मन्त्रं विग्रहं स्थूलं सर्वमन्त्राम्पदं द्विजाः ! ॥१०३॥
 प्रविष्टं भावयेत्सूक्ष्मे ह्यर्घ्यक्षे शुभ्रयाऽऽल्पके ।
 परे प्रागुक्तरूपे तु तं सूक्ष्ममुभयात्मकम् ॥१०४॥
 तस्मात्परं स्फुरद्रूपं निराधारपदाश्रितम् ।
 दर्पणं दर्शयित्वा तु निर्मलं तस्य चाऽप्रतः ॥१०५॥

सन्निमार्गेण ह्यत्र मन्त्ररिष्टं तु भावयेत् ।
 स्मृत्या परामना त च स्वसन्निद्वगेन हृदि ॥१०६॥
 विश्रान्त भारयेद्देव स्वभावेन समन्वितम् ।
 कर्मार्चादिषु निम्बेषु पट्सु नित्यद्विसिद्धये ॥१०७॥
 प्रतिष्ठितेषु विधिवन्नित्य प्रागादिरेचने ।
 तच्छ्रुत्या योनिना शक्ति मूलनिम्बाद्यथाविधि ॥१०८॥
 मन्मथ्यर्चाऽऽर्च्यपुष्पाद्यै ताम्बूलाद्यै पुरोदितै ।
 पुनरागेषु नूले तत्र तत्र नियोजिताम् ॥१०९॥
 पूजार्थं कर्मनिम्बादीं नित्यनेमिच्छिकादिषु ।
 प्राप्ते तु तत्तत्कर्मार्थं मूलादात्त मन्त्रवित् ॥११०॥
 ममाप्य तेषु तत्कर्माभ्यासोपानि यथार्थत ।
 समाप्य मूलनिम्बे तु तेभ्यस्तत्र विमर्शयेत् ॥१११॥
 मन्त्रानर्थादिपात्रस्थान् विसृज्य प्राग्प्रयोगत ।
 शेषमर्थादिव सर्वं मुक्तपूर्वेण वै सह ॥११२॥
 पाणिना तोयपूतेन विष्वक्मेनाय चाऽर्च्यं च ।
 न्यासद्वयं च सगृह्य मनसा च स्वविग्रहात् ॥११३॥
 निदशेषम्योपमहार उर्यादध्यादिकस्य च ।
 यागोद्देशात्तथा कुण्डान् स्तराद्यभ्याऽखिलस्य च ॥११४॥
 सद्योपलेपनेनैव सर्वमम्ममि निद्रिपेत् ।
 क्वाटनन्धन कुर्यान्मन्त्रं क्वचमुच्चरन् ॥११५॥
 नियोज्य तत्र रत्नाय चतुर्भुजं च विहगेश्वरम् ।
 म्वेच्छया त्वागतो मन्त्री प्राणरुथाय पूर्ववत् ॥११६॥
 यथोक्तं सरलं कुर्यात्प्ररोधयतनादिभ्यम् ।
 सट्टन्त्रयह च सप्ताहं पक्षं माममथापि वा ॥११७॥

थो यजेद्विधिनाऽनेन भक्तिश्रद्धासमन्वितः ।
सोऽपि यायात्परं स्थानं किं पुनर्योऽत्र संस्थितः ॥११८॥
यावज्जीवावधिं कालं वद्धकक्ष्यो महामतिः ॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्
पितृसंविभागादिशयनोत्सवान्तविधिर्नाम
षष्ठोऽध्यायः ।

अथ सप्तमोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवन्मुनिशार्दूल ! सर्वशास्त्रविशारद ! ।
पुरा प्रधानमूर्तवै पूजनात्समनन्तरम् ॥१॥
प्राङ्गणेषु च सर्वेषु प्रासादेष्व्याश्रयेषु च ।
प्रतिष्ठितानां बिम्बानां पूजनं समुदीरितम् ॥२॥
तत्र श्रीभ्वादिदेवीनां पूजनं तु विशेषतः ।
देवैर्देवैः श्रोतुमिच्छामो विस्तरेण प्रकाशय ॥३॥

नारदः ।

शृणुध्वं मुनयस्सर्वे श्रीभूदेव्यर्चनं परम् ।
येन विज्ञातमात्रेण वाञ्छितान् लभते नरः ॥४॥
भोवतृशक्तिः स्मृता लक्ष्मीः पुष्टिर्देवैर्कर्तृसंज्ञिता ।
भोगार्थमवतीर्णस्य तस्य लोकानुकम्पया ॥५॥
उदितं सह तेनैव शक्तिद्वितयमव्ययम् ।
नानात्वेन हि वै यस्य परिणामः प्रकाशितः ॥६॥

तत्र श्रियादिदेवीना रूपप्रथमुदाहृतम् ।
 श्रीवत्सगा योगलक्ष्मीभोगलक्ष्मीस्तु पार्श्वगा ॥७॥
 वीरलक्ष्मी पृथक्स्थाने स्वातन्त्र्येण प्रतिष्ठिता ।
 एवमन्यामु देवीषु रूपप्रथमुदाहृतम् ॥८॥
 योगलक्ष्मीभोगलक्ष्म्योर्देवेन सह पूजनम् ।
 वीरलक्ष्मी पृथग्मेहे पूजयेत यथाविधि ॥९॥
 यत्र सा पूज्यते देवी तत्र श्रीनिश्चला भवेत् ।
 सद्भिधान प्रवक्ष्यामि शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ॥१०॥
 प्रथमावरणे वाऽपि द्वितीयावरणेऽपि वा ।
 तृतीयावरणादौ वा श्रियं स्थानं प्रकल्पयेत् ॥११॥
 तुष्टिं पुष्टिं च सावित्रीं वाग्देवीं च मुनीश्वरा ! ।
 सद्भिमानचतुर्दिक्षु दिङ्मूर्तीं परिकल्पयेत् ॥१२॥
 कोणेषु वैनतेय वा सिंह वाऽपि यथारुचि ।
 सदान्तर्ब्रह्मभागे तु दिव्ये वा स्थापयेत् शिवम् ॥१३॥
 चतुर्भुजासुदाराङ्गीं सर्वलक्षणसयुताम् ।
 पद्मासनेनोपविष्टा पद्मपत्रायतैक्षणाम् ॥१४॥
 मुञ्ज्याभ्याश्चैव हस्ताभ्या अमीतिवरदायिनीम् ।
 जपन्याभ्या तु हन्त्याभ्या दिव्यपद्मजधारिणीम् ॥१५॥
 त्रिकालमन्त्रेदेवीं तन्मन्त्रेण द्विनोत्तमा ।
 भगवत्पूर्वमुद्भृत्य श्रीनीजं तदनन्तरम् ॥१६॥
 श्रियै नमोऽप्यष्टांशु मन्त्रमन्त्रार्थसिद्धिद ।
 आ श्रीं थू धै थ्रीं श्र इति योजयेद्भृदयादिभि ॥१७॥
 मन्त्रेणाऽनेन च पूर्वं ग्राह्या देशिकमन्त्रतम ।
 प्रशान्त्य पाणिपादौ च त्वाचम्य च यथाविधि ॥१८॥

प्रासादं सम्प्रविश्याऽथ कुर्यात्सर्वं यथोचितम् ।

। स्वासने सुखमासीनः प्राङ्मुखो वाऽप्युदङ्मुखः ॥१९॥

करशुद्धिं च दिग्बन्धं प्राणायाम समाप्य च ।

धारणाद्वितयेनाऽथ शोधयित्वा निजं वपुः ॥२०॥

श्रीमन्त्रं तु ततस्साङ्गं हस्ते देहे च विन्यसेत् ।

किरीटं वनमालां च कमलद्वयमेव च ॥२१॥

हस्तादौ पूर्ववन्न्यस्य बध्वा वै पद्ममुद्रिकाम् ।

। तादात्म्यमवलम्ब्याऽथ हृदयाम्भोरुहोदरे ॥२२॥

खानन्दधामनिष्ठस्य देवस्य परमात्मनः ।

श्रीवत्सात्तु श्रियं देवीं सर्वलक्षणसंयुताम् ॥२३॥

अवतार्यांश्चतैर्भोगैर्जपान्तं प्राग्वदर्चयेत् ।

ततो बहिर्यजेद्देवीं प्रागुक्तैर्भोगसञ्चयैः ॥२४॥

तदर्थं कल्पयेत्प्राग्वदर्घ्यायं पात्रपञ्चकम् ।

प्राग्वत्स्वदेहविन्यस्तान् मन्त्रानभ्यर्च्य मन्त्रवित् ॥२५॥

अर्घ्याद्यैर्धूपपर्यन्तैर्द्वारयागमथाऽऽचरेत् ।

वास्त्वीशं क्षेत्रनाथं च द्वारलक्ष्मीं तथैव च ॥२६॥

चण्डीं चैव प्रचण्डीं च गर्भद्वारस्य पार्श्वयोः ।

समभ्यर्च्य विमानस्य पूजनं च समाचरेत् ॥२७॥

लोकाध्वतत्त्वविन्यासं प्राग्वदेव समाचरेत् ।

देवतान्यसने त्वेष विशेषः श्रूयतामिह ॥२८॥

यजेन्मसूरकाधारे धर्माद्यं यच्चतुष्टयम् ।

मूर्तयो वासुदेवाद्याः केशवाद्याश्च मूर्तयः ॥२९॥

पद्मनाभादयश्चापि यत्र पूज्या मुनीश्वराः ।

तत्तच्छक्तीस्तत्र तत्र यजेत्तानेष वा क्रमात् ॥३०॥

यद्वा तच्छक्तिभिस्सार्धं पूजयेत्तान् यथाक्रमम् ।
 लक्ष्मी कीर्तिर्जया माया व्यूहशक्तय ईरिता ॥३१॥
 श्रीश्च वागीश्वरी कान्तिक्रियाशक्तिविभूतय ।
 इच्छा प्रीती रतिश्चैव माया धर्महिमेति च ॥३२॥
 शक्तय केशवादीना क्रमेण परिकीर्तिता ।
 धीस्तारा वाष्णी शक्ति पद्मा विद्या तथैव च ॥३३॥
 साङ्ख्या विद्या खगा भूर्गोर्लक्ष्मीर्वागीश्वरी तथा ।
 अमृता हरिणी छाया नारसिंही तथा सुधा ॥३४॥
 श्रीकान्तिवीरा कामा च सत्या शान्तिम्सरोरुहा ।
 माया पद्मासना खर्वा विक्रान्तिर्नरसम्भवा ॥३५॥
 नारायणी हरिर्प्रातिर्गान्धारी काश्यपी तथा ।
 वैदेही वेदविद्या च पद्मिनी नागशयिनी ॥३६॥
 त्रिशच्चाऽष्टाविमा देव्य पद्मनाभादिशक्तय ।
 यत्राऽन्या भगवन्मूर्ति पुण्या तत्र श्रियं यजेत् ॥३७॥
 अन्यान् विमानदेवास्तु पूर्वोक्तानेव पूजयेत् ।
 विमानस्य चतुर्दिक्षु कल्पिता च विशेषत ॥३८॥
 तुष्टिं पुष्टिं च सावित्री चान्देवी च समर्चयेत् ।
 अथाऽधमण्डपद्वारे दक्षिणे तु बलाकिनी ॥३९॥
 वनमालिन्युदग्भागे पूजनीये क्रमेण तु ।
 शृत्वेन द्वारयाग तु कल्पयेदामन ततः ॥४०॥
 सर्वाधारमय देव पीठम्याऽथ फणीश्वरम् ।
 तत्कोणेषु च धर्मादीन्तदूर्ध्वे व्यक्तपद्मजम् ॥४१॥
 यामत्रय ततन्मिन् यजेद्वर्षादिभि क्रमात् ।
 गणनाथादिकाश्चाऽथ समभ्यर्च्य यथाविधि ॥४२॥

ततः श्रियं समावाह्य मन्त्रन्यासादिकं चरेत् ।
 सन्निधानादिकं कृत्वा पद्ममुद्रां प्रदर्शयेत् ॥४३॥
 मन्त्रान् विग्रहविन्यस्तान् लयोक्तविधिनाऽर्चयेत् ।
 भोगयागश्च कर्तव्यः पद्मपीठतलोपरि ॥४४॥
 प्रागादिपद्मपत्रेषु हृदयादीनि पूर्ववत् ।
 विदिग्दलेषु चैवाऽखं नेत्रं केसरजालकम् ॥४५॥
 पीठोपरि दलाद्वाखे त्वाग्नेयेशानकोणयोः ।
 किरीटं वनमालां च यातुवायव्यकोणयोः ॥४६॥
 कमलद्वितयं चाऽपि विन्यसेत्तदनन्तरम् ।
 ततो ध्यानं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं द्विजसत्तमाः! ॥४७॥
 अभ्यन्तरे विमानस्य दिव्ये सरसिजासने ।
 पद्मासनेनोपविष्टां फुल्लपद्मोदरप्रभाम् ॥४८॥
 सर्वलक्षणसम्पन्नां सर्वालङ्कारभूषिताम् ।
 चलद्विरेफपटलसमाक्रान्ताऽलकावलिम् ॥४९॥
 विलसद्भ्रमरसंचितकिरीटपरिशोभिताम् ।
 अर्धचन्द्रललाटम्बराजमानललाटिकाम् ॥५०॥
 प्रबुद्धोत्पलविन्दोर्णलोचनां मुल्लिताननाम् ।
 फटाक्षीः फरुणापूर्णेर्जगदाप्यायकाग्निम ॥५१॥
 दर्पणोदरसङ्गागविलसद्गण्डमण्डलाम् ।
 प्रम्फुरत्तासिकावंशमौक्तिकां भ्रन्तोच्चरन्नाम् ॥५२॥
 मुक्ताफलाभरदनां विलगाद्विद्रुमोपराम् ।
 रत्ननाटकविलसत्कर्णद्वयमनोहराम् ॥५३॥
 पूर्णचन्द्रप्रतीकाशवदनां कम्पुकन्धगम् ।
 रत्नमैथेयरोपेता माण्ड्यमणिभूषिताम् ॥५४॥
 पञ्चभुजां पावगंभां मुक्ताशङ्खभूषिताम् ।

सुकर्मशद्वदोत्तुङ्गपीनवृत्तधनमनीम् ॥५५॥
 विचित्रकम्बुकेनाढ्या नानाभूपाविभूषिताम् ।
 मुख्यद्रक्षिणहस्तेन भीतानाम्भयप्रदाम् ॥५६॥
 सत्येन पाणिपद्मेन श्रिताना वरदायिनीम् ।
 पश्चाद्द्रक्षिणहस्तेन पद्मकुट्टमलधारिणीम् ॥५७॥
 तथाविधेन वामेन दधाना फुल्लपद्मजम् ।
 मणिकङ्कणकेयूरनानारत्नाहुलीयकै ॥५८॥
 मण्डिता दिव्यवसना मेखलाचैरलङ्कृताम् ।
 गम्भीरनाभिं त्रिवलीविभूषिततनूदराम् ॥५९॥
 विचित्रमणिमङ्गीरविलमत्पादपल्लवाम् ।
 दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्गी दिव्यमाल्यविभूषिताम् ॥६०॥
 पुण्ड्रयुततुल्याभाः सौन्दर्यामृतवारिधिम् ।
 वीरलक्ष्मीमिमा ध्यायेत्सर्वाभीष्टप्रदायिनीम् ॥६१॥
 एव ध्यात्वा श्रिय देवीं हृदयादीश्च पूर्ववत् ।
 किरीट वनमाला च तथैव कमलद्वयम् ॥६२॥
 ध्यावाऽथ पूजनं कुर्यादासनाद्यैर्यथोदितै ।
 चतुष्पष्ट्युपचारैर्वा द्वात्रिंशद्विस्तु वा द्विजा ॥६३॥
 हरिर्निविद्रयेद्देव्यै पृथक् देवार्पितं तु वा ।
 जपान्तं पूजयेद्देवीं होमान्तं वा यथाविधि ॥६४॥
 पाठतन्व्याद्द्वलिं तत्र कदाऽपि न समाचरेत् ।
 मूलान्यार्चया साधं तस्या देशिकसत्तमे ६५॥॥
 पवित्रारोहणं कार्यमङ्गत्वेनाधिवासितै ।
 तज्जन्मभ्रादिके कुर्यात्प्रपन्नश्रोत्रवाद्रिकम् ॥६६॥
 षण्मन्त्र्येऽपि वै लक्ष्म्या नररात्रिषु चोत्सवम् ॥

अङ्कुरार्पणपूर्वं तु रक्षावन्धपुरस्सरम् ॥६७॥
 चतुःस्थानार्चनयुतं कुर्याद्राष्ट्राभिवृद्धये ।
 बलिदानं ध्वजारोहं तीर्थं तत्र विवर्जयेत् ॥६८॥
 पारतन्त्र्ये विधिरयं स्वातन्त्र्ये तूच्यतेधुना ।
 ग्रामे वा नगरे वापि पर्वते वा नदीतटे ॥६९॥
 सप्राकारं श्रियः स्थानं सविमानं प्रकल्पयेत् ।
 तत्र श्रियं प्रतिष्ठाप्य तन्मन्त्रेण यथाविधि ॥७०॥
 श्रीवत्साद्देवदेवस्य श्रियं बिम्बहृदम्बुजे ।
 समावाह्यं तु मन्त्रेण साङ्गेन सकलीक्रियाम् ॥७१॥
 कृत्वा सम्पूजयेद्देवीं भोगैस्तु हविरन्तिमैः ।
 अथ श्रियं त्वग्निमध्ये प्रीणयेत्सामिदादिभिः ॥७२॥
 संस्कृत्य विधिवत्कुण्डं बहिमुत्पादितं तथा ।
 संस्कृताज्यस्य विप्रुभिस्संस्पृशोदिन्धनादिकम् ॥७३॥
 सन्तर्पणे तथाग्रेश्च तस्मिन् मन्त्रासनादिकम् ।
 तन्मध्ये हृदयाद्देवीं समावाह्यं यथाविधि ॥७४॥
 समिद्धिश्चापि नित्याभिः काम्यैश्च जुहुयात्तथा ।
 स्त्रिएकद्वयं चाथ प्रायश्चित्ताहुतिं त्वपि ॥७५॥
 पूर्णाहुत्यादिकं कृत्वा ततो लक्ष्मीं हृदम्बुजे ।
 विसृज्य परिवाराणां होमं कृत्वा यथाविधि ॥७६॥
 प्रविश्य तु ततो देव्या मन्दिरं यजनास्पदम् ।
 समर्पणं च होमस्य पितृणां तर्पणं त्वपि ॥७७॥
 बलिदानं च भूतानामिष्टाशिष्टजनस्य च ।
 प्रदानं यज्ञशीलानां कारुणां भावितारमनाम् ॥७८॥
 अनुयागं च विधिवन्नैवेद्यप्राशनादिकम् ।

पूर्ववत्सकल कुर्याद्भोगमोक्षप्रसिद्धये ॥७९॥
 अत्रैव बलिदानादौ परिवारार्चनक्रम ।
 प्रथमावरणे पूज्या प्रागादो कुमुदादिका ॥८०॥
 विर्भाषिका शाङ्करी च यजेत्तद्वारपार्श्वयो ।
 द्वितीयावरणे पश्चाद्दुपेन्द्रादीन् प्रपूजयेत् ॥८१॥
 तद्वारपार्श्वयोश्चैव शङ्खपद्मनिधी यजेत् ।
 तृतीयावरणे पश्चादिन्द्रादीन् परिपूजयेत् ॥८२॥
 तद्वारपार्श्वयो पूज्यौ नलकुररजृम्भलौ ।
 चतुर्थावरणे चैव वज्रादीन् परिपूजयेत् ॥८३॥
 तद्वारदक्षिणे पाश्वे शिनिकुण्डलमर्चयेत् ।
 उत्तरे मणिभद्र च पञ्चमावरणे तत ॥८४॥
 लोहिताक्षादिकानिष्ठा ततस्तद्वारपार्श्वयो ।
 जया च विजया चैव पूजयेत्तु यथाक्रमम् ॥८५॥
 महापीठे तु त्रिधिरत्तुमुदादीन् समर्चयेत् ।
 सुमुर्तीं पूजयेद्विष्वक्सेनस्नाने चतुर्भुजात् ॥८६॥
 वेरहस्ता दक्षिणेन तर्जनीं चापि विभ्रतीम् ।
 पश्चाद्दक्षिणहस्ताभ्या दधाना पङ्कजद्वयम् ॥८७॥
 एव सर्वपरीवारान् बलिदानादिभिर्यजेत् ।
 पवित्रारोहणादीनि पृथक्कुर्याद्यथाविधि ॥८८॥
 गरुडध्वजमारोप्य कुर्याच्चैव महोत्सवम् ।
 चतुर्म्थानार्चनादीनि श्रीमन्त्रेण समाचरेत् ॥८९॥
 ण्वमुक्तो मुनिश्रेष्ठा । श्रयादिदेव्यर्चनक्रम ।
 ण्व पुष्ट्यादिदेवीश्च पूजयेत्क्षम्बमन्त्रत ॥९०॥
 मुनय ।
 भगवन् । सर्वथाश्च ! शरणागतस्त्वत् ।

श्रुतं श्रियाद्यर्चनं तु त्वत्तोऽस्माभिर्मुनीश्वर ! ॥९१॥
भुदर्शनार्चनं त्वद्य वक्तुमर्हसि नः प्रभो !

नारदः ।

शृणुध्वं मुनयस्सर्वे सावधानेन चेतसा ॥९२॥

सौदर्शनार्चनविधिमैहिकामुष्मिकप्रदम् ।

सौदर्शनीया मन्त्राश्च मूर्तयश्चाप्यनेकधा ॥९३॥

तत्राभिमतमन्त्रेण मूर्तिं चाभिमतां यजेत् ।

दिव्याद्यायतने चित्ते प्राङ्गणादौ तु कुलचित् ॥९४॥

ग्रामादौ तु नदीतीरे विपिने पर्वतेपि वा ।

प्रासादं मण्डपं वाथ सचित्रं सर्वतोमुखम् ॥९५॥

प्राङ्मुखं वापि कुर्वीत सगवाक्षकवाटकम् ।

एकादितलसंयुक्तं चक्रलाञ्छनलाञ्छितम् ॥९६॥

मुखभद्रसमोपेतमारोहणसमन्वितम् ।

सप्राकारं समासाद्य प्रासादाभ्यन्तरे तथा ॥९७॥

विम्बं सौदर्शनं तत्र प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।

यजेत्त्रिकालं प्रयतो देशिकस्तस्य मन्त्रतः ॥९८॥

तत्राधिव्याधिदुर्भिक्षभूतवेतालदुर्ग्रहाः ।

न बाधन्ते जनान् सर्वान् शुभं भवति नित्यशः ॥९९॥

तत्रार्चनविधानं तु शृणुध्वं मन्त्रपूर्वकम् ।

सुगुप्ते मूतले शुद्धे वर्णचक्रं परिस्तरेत् ॥१००॥

अकारादि क्षकारान्तं सर्वाणामयरूपिणम् ।

स्वक्षन्नाभ्यर्त्तनेमीभिः प्रथीभिश्चाप्यलङ्कृतम् ॥१०१॥

कारणं सर्वमन्त्राणां क्षेत्रे प्रणवमालिखेत् ।

अकाराद्या विसर्गान्ताः स्वरा नाभ्यङ्गमाश्रिताः ॥१०२॥

ऋकारादीनि भान्तानि तदराणां त्रिरष्टके ।

मादिहान्तानि नेमौ तु क्षाणं प्रधिगणे स्थितम् ॥१०३॥
 शब्दब्रह्ममय चक्र पुरा वर्णगण तत ।
 प्रणवाद्यैर्नमोन्तैश्च सज्ञाभि क्रमशस्तत ॥१०४॥
 विन्यस्तामातृयन्त्र स्व देशिको विधिवद् गुरु ।
 समभ्यर्च्यार्घ्यपुष्पाद्यैर्मातृकामन्त्रविग्रहम् ॥१०५॥
 ततस्समुद्धरेन्मन्त्रान् सर्वाभिमनसिद्धिदान् ।
 जेतु शक्त्यात्मना या तु सृष्टिस्थितिलयोन्मुखी ॥१०६॥
 क्रियाशक्तिस्समुद्दिष्टा सुक्ल्पचरनी पुरा ।
 कालरूपमधिष्ठाय तयैतद्ब्रूहित जगत् ॥१०७॥
 कालचक्र जगच्चक्र तस्मात्सोद्दर्शन वपु ।
 तमधिष्ठाय सा शक्तिर्जीवभूता व्यवस्थिता ॥१०८॥
 विनाकृत तया सर्वमसत्कल्पमिव भवेत् ।
 तस्मात्समुद्धरेच्छक्तिमभिष्टोमसमप्रभाम् ॥१०९॥
 अक्षाधारा तु वै नित्यामनाद्यन्ता च वैष्णवीम् ।
 पूर्वं नेम्यन्तिमद्वन्द्व तद्वाद्य सानलद्वयम् ॥११०॥
 नाभिलुर्त्यातिमद्वाभ्या पिण्डमेतदलङ्कृतम् ।
 सौदर्शनमहाशक्ति सर्वसिद्धिप्रदायिनी ॥१११॥
 जीवभूता पटर्णम्य प्रकाशान दस्वपिणी ।
 हृदयाद्यङ्गसिद्धयर्थं पिण्डमेतत्स्वरोज्जिते ॥११२॥
 दीर्घैराद्यै म्भिश्चान्त्यैर्भेदयेत्त्रैत्रपश्चिमम् ।
 प्रणवादीनि चैतानि तुर्यान्तैर्हृदयादिभि ॥११३॥
 नमम्वाहावपद्दुपद्बौपद्भिर्नातिभिस्सह ।
 क्रमानियोजनीयानि विज्ञानान्निगुणैस्सह ॥११४॥
 शुक्रे प्रकृतिरूपम्य पटणम्योत्पृतिमन्त्रथ ।

पूर्ववत्समुपाहृत्य चान्तिमद्वयमन्तिमम् ॥११५॥
 तत्राष्टमसतृतीयमस्यां यान्त्यन्ततोऽन्तिमम् ।
 सपञ्चमस्वरान्तं च कुर्यान्नेम्याद्यभूपितम् ॥११६॥
 पश्चादेकादशारण्युक्तं तद्विद्विगुणारगम् ।
 अन्याण्यभिविमुक्तं तु कुर्यात्पञ्चपद्ययोः ॥११७॥
 अयं सौदर्शनो मन्त्रः षडर्णः समुदीरितः ।
 तृतीयः पञ्चमः षष्ठः प्रत्येकं त्रयक्षरः स्मृतः ॥११८॥
 अन्ये वर्णसमोपेता वर्णाः स्युर्द्व्यक्षराख्यः ।
 एष कालात्मनो विष्णोर्विंश्ररूपस्य वाचकः ॥११९॥
 सतारया च शक्त्या च ह्यष्टार्णः परिकीर्तितः ।
 क्षेत्रक्षेत्रज्ञयुक्त्या तु यथा प्रकृतिगः पुमान् ॥१२०॥
 स्थूलसूक्ष्मात्मको ध्येयस्तथा सौदर्शनो हरिः ।
 दर्शनं परतत्त्वस्य स्तात्तदाख्यानदर्शनम् ॥१२१॥
 तन्निष्ठानामिदं नित्यमज्ञानतिमिरापहम् ।
 छिनत्ति संशयं तेषां सदुपायप्रवृत्तये ॥१२२॥
 रूपान्तरमिदं तस्य संशयच्छेदकारणम् ।
 नूनं वर्णाश्रमाचारनिष्ठानामाननेषु तु ॥१२३॥
 छिनत्ति दूपकान् जन्तून् स्वकविद्याप्रभावतः ।
 व्याच्छित्तानामनेनाशु भक्तानां भावितात्मनाम् ॥१२४॥
 करस्मो विजयन्तु स्यादिह लोके परत्र च ।
 किं पुनर्विषये यत्र स्थापिते पूजिते सति ॥१२५॥
 लक्षणं हृदयादीनां मन्त्राणां तूच्यतेऽधुना ।
 प्रागेव हृदयादीनां मन्त्राणीनि यथाक्रमम् ॥१२६॥
 विन्यमेद्वीजमृतानि तारान्ते विन्दुना ततः ।
 अविगुनां क्रमादन्ते यथा मूर्याक्षरद्वयात् ॥१२७॥

महासुदर्शनज्वालापदयोरन्तिमेऽपि च ।
 चक्रायेति पद षोढा शिरोन्ते योजयेत्क्रमात् ॥१२८॥
 विज्ञानाद्दिगुणोपेतैस्तुर्यान्तैर्हृदयादिभि ।
 नमम्त्राहादिनेत्रान्तै प्रागुक्तविधिना लिखेत् ॥१२९॥
 ध्येयान्याकारपत्नीनि भोगम्यानेषु मूलवत् ।
 वर्णभूषणवस्त्रास्त्रभुजसस्थानचेष्टिते ॥१३०॥
 ज्ञात्वैव मन्त्रमाहात्म्य योऽर्चयेद्विधिपूर्वकम् ।
 दिग्मन्धवह्निप्राणरगायत्र्यावाहनादिकै ॥१३१॥
 यागोपकरणैर्मन्त्रैर्भोगदानविभर्जितै ।
 क्रमात्सर्वफलवाप्तिर्मन्त्रसिद्धिः च जायते ॥१३२॥
 दशदिग्मन्धमन्त्राणा वक्ष्यते लक्षण पुरा ।
 ओंपूर्वं पुरपायेति स्वाहान्त तदनन्तरम् ॥१३३॥
 अस्त्रेण वन्धयामीति स्वाहान्त च षडक्षरम् ।
 इति दिग्मन्धमन्त्रोऽयमीरितो दुष्टदोषहृत् ॥१३४॥
 प्रणव पार् समुद्धृत्य मनुवा *मिजाययो ।
 आयान्त विन्धसेच्चरमभिप्राकारमजकम् ॥१३५॥
 कीर्तित चक्रगायत्री शृणुष्व मुनिसत्तमा ।
 जातिपूर्वं पुरम्हृत्य चक्रायेति समुद्धरेत् ॥१३६॥
 द्वितीय विष्णुगायत्र्या नृमूक्ताद्यक्षरत्रयम् ।
 नेत्राम्या पदमाद्याद्य नेमिपूर्वान्तयोजितम् ॥१३७॥
 धीमहीति तदन्ते नो विनिषेद्यो निवारित ।
 गायत्र्यन्त समुद्धार्यं तदन्ते चतुरक्षरम् ॥१३८॥
 सौदर्शनी समुदिष्टा गायत्री नारकाक्षग ।
 सत्परफा पुरा चैय भवेदेमाक्षराधिका ॥१३९॥

अथ मन्त्रत्रयं वक्ष्ये सामान्यं सर्वंपूजने ।
 तारद्वयं पुरोद्भृत्य परमं पदमुद्धरेत् ॥१४०॥
 याम्येत्यवसितं चाऽथ नेम्याद्यं द्विनवारकम् ।
 द्विदशारं गतं वर्णं नामिपञ्चममूर्धानि ॥१४१॥
 ततस्तु गृहकाम्यायो इति पञ्चार्णमुद्धरेत् ।
 युतं नेमिद्वितीयेन द्विनवारं गतं ततः ॥१४२॥
 षोडशारं गतं वर्णं द्वितीयस्वरसंयुतम् ।
 नेमिपञ्चमवर्णं च षोडशारं गतं पुनः ॥१४३॥
 तृतीयद्वारसंयुक्तं तृतीयं नेमिमण्डलात् ।
 नेम्यन्तमास्वरोपेतमरान्तश्च स्वरान्तरम् ॥१४४॥
 नेम्याद्यं षोडशारस्थं नेम्यष्टममिकारगम् ।
 न्यूनविंशारगोर्ध्वं तु द्विनवाक्षरमूर्धानि ॥१४५॥
 स्वरं तृतीयं संयोज्य ततश्च द्विनवारगम् ।
 पुनर्मन्त्रशरीरिति प्रणवान्तं ततो नमः ॥१४६॥
 पुनश्च नमसा युक्तो मन्त्र आवाहनोचितः ।
 प्रदाने सर्वभोगानां मन्त्रोयं सम्प्रकाशयते ॥१४७॥
 प्रणवं पूर्वमुच्चार्य सर्वभोगैककारणम् ।
 नेम्यन्तं विन्दुसंयुक्तं त्रिधेदं पदमप्यथ ॥१४८॥
 गृहाणेति शिरोन्तोयं भोगदानम्य वाचरुः ।
 आवाहने तथाऽर्चायां विमर्जनविधां तथा ॥१४९॥
 प्रणवं पूर्वमुद्भृत्य सम्बोध्य भगवन्निति ।
 मन्त्रमूर्ते पदं दद्यात्म्यपदं च द्वितीयया ॥१५०॥
 आमादय क्षमम्वेति प्रणवान्तं समुद्धरेत् ।
 सुदर्शनार्चनाथं तु मन्त्राम्नेयं मयोदिताः ॥१५१॥

इहार्चनविधानं तु प्रवक्ष्यामि मुनीश्वरा ।
 प्राग्बल्हानादिकं वृत्तां प्रविश्य यजनालयम् ॥१५२॥
 प्रक्षाल्य पादावाचम्य सोत्तरीयं स्वलङ्कृतं ।
 घृतोर्ध्वपुण्ड्रं तुमुनैर्द्वार्यान्भ्यर्च्य पूर्ववत् ॥१५३॥
 कनाटोद्घाटनं कृत्वा प्रविश्याभ्यन्तरे विभुम् ।
 प्रणिपत्य च गायत्र्या पाणिप्रक्षालनादिकम् ॥१५४॥
 अर्चायां विष्टेरे यन्त्रे कृत्वा मार्गत्रयं ततः ।
 ग्रामात् शोधनित्वाभ्यं पुरतः फलशुद्धिके ॥१५५॥
 प्रोक्षिते चास्त्रमन्त्रेण सम्पुन्यं रचिरासने ।
 समासीनम्बुषार्धस्वयात्रीयं चाधिवासनम् ॥१५६॥
 करशुद्धिं स्नानशुद्धिं कृत्वाऽश्रेण यथापुरम् ।
 पाणिभ्यामुत्तमन्त्रेण सयुक्तेनास्त्रमुद्रया ॥१५७॥
 पूनाभ्यान्गतान् रिन्नान् बाह्यतो दृश्यविग्रहान् ।
 विरेच्य बन्धनं कुर्याद्विष्णुं चैव विदिक्षुः च ॥१५८॥
 करचेनाप्रकुण्ठ्याय प्राणानायम्य पूर्ववत् ।
 भूतशुद्धिं ततः कृत्वा मन्त्रन्यासमथाचरेत् ॥१५९॥
 अकारात्त्रिक्रान्तं मातृका मन्त्रमातरम् ।
 विन्यसेत्करयोः पूर्वं विग्रहे चक्रमाप्लवनम् ॥१६०॥
 कृत्रैः व्यापकन्यासमादित्यात्पमप्रभम् ।
 दशेतरक्रमेणैव शान्वायु तलयोरपि ॥ १६१॥
 अङ्गुष्ठादिनिष्ठान्तमेतदस्त्रम्याश्चतुश्चतुः ।
 एव द्वाविंशत्यन्यम्य तलयोर्दशकं ततः ॥१६२॥
 मये च द्विचतुष्के च पञ्चकं पञ्चकं तथा ।
 मणवद्वयमत्रयम्यानेव न्यम्य करद्वये ॥१६३॥

व्यापकन्यासपूर्वं तु स्वशरीरेपि विन्यसेत् ।
 मूर्ध्नः पादतलं यावत्पाणिभ्यां तपनांशुवत् ॥१६४॥
 व्यापयित्वा ततो न्यासं पृथगेव समाचरेत् ।
 केशान्ते वक्त्रवृत्ते च नेत्रयोः श्रवणद्वये ॥१६५॥
 घ्राणरन्ध्रद्वये गण्डद्वये दक्षेतरक्रमात् ।
 उत्तराधरयोगेन दन्तयोस्तच्छद्वये ॥१६६॥
 मूर्ध्नि न्यसेत्स्वरानन्यान् सविसर्गाननन्तरम् ।
 ध्वगं दक्षिणे बाहौ सन्धिपञ्चगतं क्रमात् ॥१६७॥
 वामे तथा चवर्गं च पादयोर्दक्षिणादितः ।
 सन्धियौ टतदसौ च पूर्वजूपसाक्षयोः ॥१६८॥
 पृष्ठे नामौ च हृदये पवर्गं धातुसप्तके ।
 यादिसान्तानि वर्णानि हकारं हृदयान्तरे ॥१६९॥
 क्षकारं हृदयाकाशे न्यस्यैवं मातृकां पुरा ।
 ततः शक्त्या षडणं तु न्यसेत्करशरीरगम् ॥१७०॥
 फरन्यासं पुरा कुर्यात्तच्छृणुष्वं मुनीश्वराः ॥
 पुटीकृतेन ताराभ्यां मन्त्रेणैव सशक्तिना ॥१७१॥
 नस्तान्तं मणिवन्धादि प्राग्वत्पाणिद्वयं सृजेत् ।
 आद्यन्ते तारशक्त्याद्यैः शक्तिवर्णैस्सनिन्दुकैः ॥१७२॥
 अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं त्यक्त्वा मध्यमपर्वमु ।
 विन्यसेत्करजात्रेषु चरमं वर्णमेव च ॥१७३॥
 षडमर्णानि विन्यम्य हृदयादीनि विन्यसेत् ।
 मूलाग्रपर्वन्वह्नानि वर्णन्यासक्रमेण तु ॥१७४॥
 पाणिभ्यामालभेद्देहमामूर्ध्नश्चरणाद्यधि ।
 कृत्वा च व्यापकन्यासगहनन्यासं ममाचरेत् ॥१७५॥

मूर्ध्नि वक्त्रे च हृदये नामो गुह्ये च पादयो ।
 पादादिश्च शिरो तस्तु सहितिन्यास उच्यते ॥१७६॥
 हृदि मूर्ध्नि शिखाया तु स्कन्धयो करमध्यत ।
 नेत्रयोर्न्यसनीयानि निस्स्वेर्मन्त्रैरुते क्रमात् ॥१७७॥
 हृदयार्दीनि विन्यस्य पश्चात्पाणितलद्वये ।
 त्रिरीट कौस्तुभ माला श्रीवत्स च यथापुरम् ॥१७८॥
 विन्यसेदायुधान्यष्टौ पद्मादीनि यथाक्रमम् ।
 दक्षिणोत्तरयोरसे इच्छाशक्तिं स्वपार्श्वयो ॥१७९॥
 ऊरूमूले मनस्तत्त्व न्यस्य मन्त्रमय स्वकम् ।
 भावयेदहमित्यन्तस्सुदर्शनवपुर्हरि ॥१८०॥
 गायत्र्यावर्तयेद्वाह्ये स्वात्मान चक्रमुद्रया ।
 चक्रज्वालावलिं त्रिधा परितो मन्त्रवित्तन ॥१८१॥
 भावनाजनित यागमाचरेदादिचोदितम् ।
 नियम्य करणग्राम प्राग्बद्धै ज्ञानगोचरे ॥१८२॥
 धासन हृदि सङ्कल्प्य त्वनन्ताद्य तु पूर्ववत् ।
 परस्माद्भगवत्त्वाच्चित्स्वरूप परात्मरुम् ॥१८३॥
 मनसा मन्त्रमुच्चार्य विष्टरोर्ध्वैवतार्य च ।
 मन्त्रन्यासादिक कृत्वा लयभोगार्चन तथा ॥१८४॥
 शिरोर्ध्वे देवदेवस्य भावयेदिन्दुमण्डलम् ।
 तत्सुतैरमृतौषैश्च कुर्यादर्घ्यादिकल्पनम् ॥१८५॥
 षोडशैरपचारैर्वा द्वात्रिंशद्भिस्तु वा यजेत् ।
 शृण्वैव मानस याग चपान्त तु यथाविधि ॥१८६॥
 तनो चक्षुर्यनेद्देय हेतीश देशिकोत्तम ।
 मूर्तरर्घ्यादिभिर्भागैर्विधिवत्प्रमुपाह्वनै ॥१८७॥

भागवदध्यादिपात्राणां स्थापनं पूजनं ततः ।
 देहविन्यस्तमन्त्राणां गर्भद्वारस्थपूजनम् ॥१८८॥
 चण्डं चैव प्रचण्डं च गर्भद्वारे प्रपूजयेत् ।
 तथाऽग्रमण्टपद्वारे यजेद्भातृविधातृकौ ॥१८९॥
 कृत्वैवं द्वारयागं तु प्रविश्याम्यन्तरं ततः ।
 फणीश्वरं समारभ्य योगपीठं प्रकल्पयेत् ॥१९०॥
 गणनाथादिकांश्चैव समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 ततः सुदर्शनं देवं समावाह्य तु पूर्ववत् ॥१९१॥
 मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्सृष्टिन्यासादितस्त्रयम् ।
 स्थानेषु हृदयादीनि भूषणानि तथैव च ॥१९२॥
 ततश्चास्त्रवराणां तु ह्यष्टकं चापि विन्यसेत् ।
 इच्छाशक्तिं मनस्तत्त्वं विन्यसेच्च स्वदेहवत् ॥१९३॥
 लयभोगौ च कृत्वाथ ध्यायेद्देवं सुदर्शनम् ।
 सहस्रारं महाचक्रमयुतामिचयोत्कटम् ॥१९४॥
 षडध्वमयमुद्धान्तं भगवच्छक्तिनृम्भितम् ।
 अक्षस्थं परमात्मानं नारायणमनामयम् ॥१९५॥
 चक्ररूपिणमीशानं दिव्यकुङ्कुमसन्निभम् ।
 पिङ्गाक्षं पिङ्गकेशाढ्यं रक्ताम्बरधरं विभुम् ॥१९६॥
 महौजसं महाकायं भुजैरष्टभिरन्वितम् ।
 दंष्ट्रानिष्ठयतघोराभिज्वालाकोलाहलाकुलम् ॥१९७॥
 कुटिलभ्रुकुटीभङ्गभङ्गरालकपद्मम् ।
 ललाटनयनोद्गीर्णज्वालाज्वलितदिङ्मुखम् ॥१९८॥
 ऊर्ध्वज्वालागणालीढकिरीटतटगोभितम् ।
 श्रीवत्सकौस्तुभोरम्कं दिव्यमालाविभूषितम् ॥१९९॥

उद्यज्जानुमनेकास्त्र स्थित परमशोभनम् ।
 गदाङ्कुशौ च मुसल चक्रमत्युग्रतेजसम् ॥२००॥
 शङ्ख च सशर चाप पाश कौमोदकीं कमात् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तादि मुख्यवामकरावधि ॥२०१॥
 दधानमतुल वीर दिव्याभरणमृषितम् ।
 निजादृष्टाससन्त्रस्यैत्यदानवसञ्चयम् ॥२०२॥
 अयुतायुतवङ्गीनामास्पदे दीप्ततेजसाम् ।
 अध्वपट्कमये चक्रे चक्रिण चक्रमुत्तमम् ॥२०३॥
 ध्यायेदेवविद्य देव चिन्तितार्थफलप्रदम् ।
 ध्यायेच्च हृदयादीनि किरीटादीनि पूर्ववत् ॥२०४॥
 आयुधानामथ ध्यान शृणुष्व द्विजसत्तमा ।
 चक्रशङ्खगदा पद्म प्राग्ध्यायेद्गुरुत्तम ॥२०५॥
 कृशास्त्र दीर्घबाहुं च पिङ्गलाक्ष तु चाङ्कुशम् ।
 विकरालमुख रौद्र भिन्नाङ्गनगिरिप्रमम् ॥२०६॥
 वृशोदर च मुसलमणिज्वालावर्तीकृतम् ।
 अक्षरगाशिसदृश प्रलम्बमतिनिष्ठुरम् ॥२०७॥
 मीनोत्पलदलश्याममिष्वस्त्र बाणविग्रहम् ।
 नानारूप च निश्चित दीर्घद्विभ्रघविक्रमम् ॥२०८॥
 शार्ङ्गक हेमगीरं च विद्विणीजालमण्डितम् ।
 आस्फोटयतु स्वकरौ महाजलदनि स्तनम् ॥२०९॥
 पाश षण्णिकाकीर्ण विद्युज्जिह्व भयानकम् ।
 हेमालिपाण्डराम च घोरास्य रक्तलोचनम् ॥२१०॥
 ध्वजा रश्मिसयुक्ता द्विमुखा. पुरपोत्तमा ।
 पृष्ठेऽस्त्रनायका सर्वे विमोराज्ञामतीक्ष्णका ॥ २११

प्रोत्थिता विचलन्तश्च सुसमैः स्थानकैः स्थिताः ।
 श्रोणीतटार्पितकराश्चामरव्यजनोद्यताः ॥२१२॥
 सपद्मं तु किरीटाद्यं वर्जयित्वा चतुष्टयम् ।
 तर्जयन्तश्च दुष्टौघमन्येषां दक्षिणं करम् ॥२१३॥
 स्मर्तव्यं ध्यानकाले तु सर्वेषामथ मस्तके ।
 ध्येयं स्वफं स्वकं चिह्नं सुप्रसिद्धं निराकृति ॥२१४॥
 अधिष्ठातृक्रमस्तेषां कथ्यते मुनिसत्तमाः ! ।
 ज्ञातव्यश्चाङ्कुशः कामो मुसलं नागनायकः ॥२१५॥
 शब्दादयः सायकाखं घनुर्विद्धि समीरणम् ।
 पाशो मायेति विज्ञेय एवं ध्यात्वा समर्चयेत् ॥२१६॥
 आसनाद्यैश्च सांस्पर्शैर्हृदयङ्गमपश्चिमैः ।
 प्रीणयेत्तु विधानेन होमान्तं वा जपान्तिमम् ॥२१७॥
 एवमेव स्वयंव्यक्तं दिव्यं सैद्धमथापि वा ।
 स्थापितं मनुजैर्वापि शैलमृद्धोहसम्भवम् ॥२१८॥
 अष्टबाहुं चतुर्बाहुं तथा षोडशबाहुकम् ।
 चलस्थिरविभागेन स्थापितं च यथारुचि ॥२१९॥
 त्रिकालमर्चयेद्देवं सर्वानिष्टनिवारकम् ।
 नैमित्तिकानि काम्यानि नित्यानि यजनानि च ॥२२०॥
 विशेषेणैव कार्याणि विना स्वापं महोत्सवम् ।
 शान्तिके षोष्टिके चैव तथैवाप्ययनादिषु ॥२२१॥
 ध्यानेन पूजितेनैव हुतेन जपितेन च ।
 समीहितानि पूर्यन्ते भक्तानां भावितात्मनाम् ॥२२२॥
 इति सम्यक् समाख्यातं परं सौदर्शनार्चनम् ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां /

लक्ष्मीसुदर्शनार्चनविधिर्नाम

सप्तमोऽध्यायः ।

अथाऽष्टमोऽध्याय ।

मुनय ।

भगवन् मुनिशार्दूल भगवच्छास्त्रकोविद । ।
 गरुडप्रमुखाना च पूजन प्रागुदीरितम् ॥१॥
 तद्विधान विशेषेण प्रकाशय कृपानिधे । ।

नारद ।

शृणु च मुनय सर्वे गरुडस्यार्चन पुरा ॥२॥
 येन विज्ञातमात्रेण वाञ्छित साधकोऽश्नुते ।
 विष्णो सङ्कर्षणास्त्रम्य विज्ञानत्रलशालिन ॥३॥
 मूर्ति ज्ञानत्रलाख्या या सर्वाधारस्वरूपिणी ।
 महिमेति जगद्धातु विज्ञेयो विहगेश्वर ॥४॥
 सर्वरोगभयघ्नश्च क्षेपक सर्वविद्विषाम् ।
 तत समर्चयेत्तित्य प्रासादे स्थाप्य मन्त्रवित् ॥५॥
 प्राङ्गणे प्रथमे वाथ द्वितीये मूलमन्दिरात् ।
 अग्रदशे प्रकुचात् प्रासाद मण्डपाङ्कतिम् ॥६॥
 चतुर्द्वारसमोपेत वर्गत्रयममन्वितम् ।
 वर्गपट्टकान्वित वाथ सर्वाङ्गद्वारशोभितम् ॥७॥
 मूलगोहात् लिभागोच्चमधोच्च वा तवित्तरम् ।
 तस्मिन् ब्राह्मेध दिव्ये वा दिव्ययुक्तेषु मानुषे ॥८॥
 सस्थाप्य लोहजा वाथ शैलीमर्चा यथोदिताम् ।
 त्रिकालमर्चयेत्तित्य मुग्ध्यमूर्त्यर्चनातिमे ॥९॥
 तद्विधान विशेषेण मन्त्रपूर्वमिहोच्यते ।
 प्रणत पूर्वमुत्पृत्य पतिशब्दमनन्तरम् ॥१०॥

पञ्चाक्षरो महामन्त्रः स्वाहान्तः सम्प्रकीर्तितः ।
 मन्त्रार्णानि सविन्दूनि प्रागोङ्कारान्वितानि च ॥११॥
 समुच्चार्याथतुर्यान्तैः ज्ञानाद्यैश्च हृदादिभिः ।
 अनेत्रैरखपर्यन्तैरज्ञान्येतानि वै द्विजाः ॥१२॥
 प्राङ्मूलमन्त्रमध्याद्यव्यत्ययाद्विपहा भवेत् ।
 सोयं मन्त्रः समाख्यातस्त्रिदशैरपि दुर्लभः ॥१३॥
 पञ्चाक्षर इति ख्यातो गारुडो मुनिसत्तमाः ।
 पञ्चाङ्गानि यथापूर्वमक्षरैः स्युः सविन्दुकैः ॥१४॥
 साङ्गेनानेन मन्त्रेण स्थापनीयो विधानतः ।
 मूलालयगते बिम्बे सुस्थिते वाथ यानगे ॥१५॥
 स्थितैव गारुडी मूर्तिर्यानि वा गमनोन्मुखी ।
 शयने चासने चैव त्वासीना वाथ सुस्थिता ॥१६॥
 द्वारावरणदेवानां ध्यानाध्याये विशेषतः ।
 ध्वजारोहेपि सुव्यक्तं लक्षणं चास्य वक्ष्यते ॥१७॥
 एवं ज्ञात्वा यथा कालं तन्मन्त्रनिरतो द्विजाः ।।
 ज्ञात्वा तदीयमन्त्रेण कृतपादावनेजनः ॥१८॥
 उपस्पृश्य यथान्यायं प्रासादं सम्प्रविश्य च ।
 स्नासने सुखमारीनः प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ॥१९॥
 करशुद्धिं च दिग्मन्थं प्राणायामं समाप्य च ।
 भूतशुद्धिं च विधिवन्मन्त्रविन्यस्ताविग्रहः ॥२०॥
 पक्षीशमुद्रां बध्वाथ हृदयाम्भोरुहोदरे ।
 स्नानन्दधामनिष्ठस्य देवस्य चतुरात्मनः ॥२१॥
 सङ्घर्षणांशात्सम्पूर्णविज्ञानबलसङ्कुलात् ।
 अचतार्यामृतैर्भोगैः जपान्तं प्राग्दर्श्य च ॥२२॥

ततो मूर्तैर्यजेद्वाक्षे प्रागुक्तैर्भागसञ्चये ।
 पात्रशिष्टैश्च देवान्ने साधितै पृथगेव वा ॥२३॥
 तदर्थं कल्पयेत्प्राग्दर्घ्याद्य पात्रपञ्चकम् ।
 द्वितय चाथ वेकस्मिन् पाद्य खानीयवारि च ॥२४॥
 अर्घ्याचामे तदन्यास्मिन् एकस्मिन् सकल तु वा ।
 प्राग्बत्स्वदेहविन्यस्तान् मन्त्रानभ्यर्च्य मन्त्रवित् ॥२५॥
 अर्घ्याद्यैर्धूपपर्यन्तैस्ततो द्वारचतुष्टये ।
 वास्त्वीश क्षेत्रनाथ च द्वारलक्ष्मीं म्वमन्त्रत ॥२६॥
 चण्डाद्य च गण प्राग्बदासन् कल्पयेत्तत ।
 शेषपूर्वं च धर्माद्यमष्टक विन्यसेत्क्रमाम् ॥२७॥
 तदूर्ध्वं व्यक्तपद्म च यामत्रयसमन्वितम् ।
 समभ्यर्च्य च गन्वाद्यैर्गणनाथादिकानपि ॥२८॥
 हृत्पद्मकर्णिकामध्ये मानसैरर्चित पुरा ।
 स्वविद्यया समावाह्य स्वस्यानाह्निम्बहृत्कजे ॥२९॥
 सकलीकृत्य विधिवदङ्गभूषणलाञ्छनै ।
 किरीट वनमाला च विन्यस्य तदन्तरम् ॥३०॥
 अनन्तादींश्च नागेशान् न्यसेद्द्वामकरादिषु ।
 सत्याख्यया दक्षिणतो बलशक्त्या स्वरूपया ॥३१॥
 गणितक च मन्दारकुसुमस्तवक तथा ।
 कलश चाभृताधार फणीन्द्र दक्षिण्यदित ॥३२॥
 शक्ति प्रागुदिता तस्य बलधर्मस्वरूपिणी ।
 पक्षीशमुद्रा सन्दर्श्य लययाग समाचरेत् ॥३३॥
 भोगयागश्च कर्तव्य पद्मपीठतलोपीरि ।
 प्रागादिपद्मपत्रेषु हृदयादीनि पूर्ववत् ॥३४॥

विदिक्पत्तेषु चैवास्त्रमेपां वर्णानि पूर्ववत् ।

रूपलावण्यभूपाद्यैर्मूलमन्त्रशरीरवत् ॥३५॥

किरीटं वनमालां च न्यसेदेशिकसत्तमः ।

पुरस्ताच्छिष्टतश्चास्य दक्षिणोत्तरयोः क्रमात् ॥३६॥

चतुष्टयक्रमेणैव शेषाद्याः पन्नगेश्वराः ।

अमीशरक्षोवायव्यकोणेषु विहगेशितुः ॥३७॥

चतुष्टयं गणित्राद्यं विन्यसेत्तु यथाक्रमम् ।

दक्षिणे विहगेशस्य सत्यास्या कर्णिकोपरि ॥३८॥

प्राणापानसमानोदानव्यानप्राणरूपिणः ।

मध्यस्यस्य खगेशस्य बौहिः प्रागादितः क्रमात् ॥३९॥

सत्यः सुपर्णो गरुडस्ताक्षर्यश्च विहगेश्वरः ।

पञ्चात्मकस्य प्राणस्य विकारस्त्वेप पञ्चधा ॥४०॥

सत्याद्या दिक्षु चत्वारः कोणेषु विहगेश्वरः ।

ध्यानमेपां विशेषेण समासात्कथ्यतेऽधुना ॥४१॥

आचाङ्घ्रिगोचराः सर्वे यस्य देहास्तु पौरुषः ।

द्विभुजस्तुहिनामस्तु स सत्यः प्राणदैवतम् ॥४२॥

सुपर्णः पद्मरागाभो निर्मलस्वर्णलोचनः ।

गरुडः काञ्चनाभस्तु कुटिलभ्ररुणेषणः ॥४३॥

कैकराक्षस्तु ताक्षर्यो वै प्रावृद्धजलदसान्निभः ।

द्रवत्कनकनेत्रस्तु शबलामश्च पञ्चमः ॥४४॥

चतुर्भुजाः सुपर्णाद्याः सौम्यरूपा घनाकुल्याः ।

पनत्रिचरणाम्भवे पञ्चमण्डलमण्डिताः ॥४५॥

लम्बोदराम्मुर्षानाहाः कुण्डलाद्यैर्विभूषिताः ।

कुटिलभ्रनुवृत्ताक्षा वज्रतुण्डाः मिताननाः ॥४६॥

अपानादिसर्भीगणामाविपत्येन मन्विता ।
 महाबला महानाना रक्ततुण्डोत्र पञ्चम ॥४७॥
 स्वस्वाहुष्टद्वयप्रोतगणिवोभयपाणिना ।
 पुष्पाञ्जलिधरा मंत्र मुन्येन त्रिहोत्तमा ॥४८॥
 सुपर्ण पश्चिमाभ्या तु पाणिभ्यः दक्षिणादित ।
 मन्दारपुष्पस्तवन दधद्विम्बयमुद्रिनाम् ॥४९॥
 तथाविधाभ्या गरुडले धत्ते व्यत्ययेन तु ।
 तार्क्ष्य पश्चिमयोर्नित्य धत्ते दक्षिणामयो ॥५०॥
 कद्रू तथामृत कुम्भ पञ्चमो त्रिहोत्तम ।
 दक्षिणेन मुखाकुम्भ वामेन तु फर्णाश्वम् ॥५१॥
 नित्योदितस्य व्यूहस्य तथा शान्तोदितस्य च ।
 प्राणापानादिवामूना पञ्चानामपि नामभाक् ॥५२॥
 गरुड पश्चिमरत्ने ध्वनन्वेपि विशेषत ।
 योर्ननीयन्तथान्येषु सुपुप्त्यादिपदेषु च ॥५३॥
 वासुदेवादिमूर्ताना चतुर्णां क्रमदन्त्वमी ।
 सत्याद्यान्तार्क्ष्यपर्यन्ता तत्तन्मूर्त्यन्तरेषु च ॥५४॥
 त्रिषु त्रिषु समाद्रिया सत्याद्या केशवादिषु ।
 पञ्चनामादिमूर्ताना पञ्चमो त्रिहोत्तम ॥५५॥
 परान्परपरऋत्ऋन्तरान्तोर्विमो ।
 प्रादुर्भावनोश्चापि लगद्रक्षणसाक्षिण ॥५६॥
 स्वगाना रागणन्वाच्च प्रागुक्तो वा गणेश्वर ।
 इति ते गरुडयुद्धप्रभाव सम्प्रजाहिनः ॥५७॥
 कुमुदाद्यान्ततो वासो जनाद्यान्तद्वहि क्रमान् ।
 तद्विष्टे कुमुदाद्याना मूर्तेयाश्चोन्मृदाद्य ॥५८॥

गणेश पूजनीयो वा तदग्रे बलिमण्डपे ।
 भद्रार्पाठेऽथ वा पूज्या गरुडस्यानुयायिन ॥५९॥
 पालयन्तश्च तद्भक्तान् दिव्यान्यायतनान्यपि ।
 ध्यात्वैवमर्चनं कुर्यादासनाद्ये यथोदितै ॥६०॥
 चतुष्पन्थ्यपचारैर्वा द्वात्रिंशद्भिस्तु वेतरै ।
 षोडशैरुपचारैर्वा मुख्यमध्याधमक्रमात् ॥६१॥
 तन्निवेदितमन्नाद्य नराणा रोगिणा सदा ।
 चन्ध्याना वनिताना च जयेच्छूना च भूभुजाम् ॥६२॥
 विषोपहतवेपाणा प्रदद्यात्सविभज्य च ।
 आर्द्राया प्रतिमास तु विशेषेणैवमर्चयेत् ॥६३॥
 उत्सवेषु विशेषेण भ्रामयेदुत्सवार्चया ।
 इति सम्यक् समाख्यात गरुडस्यार्चनं परम् ॥६४॥
 विष्वक्सेनार्चनं त्वद्य पौष्करोक्तं तु कथ्यते ।
 शृणुष्व मुनयस्सर्वे सावधानेन चेतसा ॥६५॥

पौष्कर उवाच ।

किमर्थमाह भगवान् विघ्नोच्छेदकरं प्रभुम् ।
 समस्तविघ्ननाथानां परमकारणं च य ॥६६॥
 विष्वक्सेनस्तु यष्टव्यो भोगभूमिगतेऽच्युते ।
 कैर्द्रव्ये केन विधिना किं करोत्यभिपूजितं ॥६७॥

श्रीभगवान् ।

भविना भविनो विघ्ना सद्धर्मविनिवारका ।
 न यागयज्ञधर्माद्ये मन्ये ससारिणां शुभम् ॥६८॥
 तत्प्रवृत्तौ तु ये विघ्ना प्रोत्साहविनिवारका ।
 व्यपारयन्ति च ते सर्वे चक्रज्वालाभयार्दिता ॥६९॥

प्रागार्जितेन केनापि कर्मणा चैव साम्प्रतम् ।
 अनुसुद्धे फल यागाद्विविध चाग्रत स्थितम् ॥७०॥
 तस्य सरक्षणार्थं तु विष्वक्सेनमदव हि ।
 काले यागावमानास्ये द्वितीये वासरेथ वा ॥७१॥
 कृत्वा निर्याकुल चित्त यष्टव्य फलसिद्धये ।
 यागनिर्वर्तनोच्छैषैरम्लानैरर्घ्यपूर्वकैः ॥७२॥
 उपचारमयैर्भोगे सर्वराभरणादिकैः ।
 नैवेद्यैर्मधुपर्जाद्य मुग्धमूर्तेर्निवेदितैः ॥७३॥
 द्विजप्रदानशिशैस्तु स्वयम्प्रादानवर्जित ।
 तथा चरन्तरस्यैश्च ह्यपरेभ्यो निरेदितैः ॥७४॥
 सम्कृतैरूपमलोपैतैर्मधुराज्यपरिप्लुतैः ।

पौष्कर ।

क एपोलुर्नीर्यो हि यस्य दूराद्भवन्ति च ॥७५॥
 निम्ना निमेषमात्रेण त्रैलोक्योन्मूलनक्षमा ।

भगवान् ।

कालत्रैश्वानराभ्या या मूर्तिस्तुर्यात्मना विभो । ७६५
 स पद्म द्विचद्रेयो हि विष्वक्सेन प्रकीर्तित ।
 मित आहवनीयादिभेदेन मखयानिनाम् ॥७७॥
 ऋक्पूत हुतमादाय तर्पयत्यम्बिल जगत् ।
 एव मन्त्रमयाद्यागात्मास्त्रिकाद्भ्यभावितात् ॥७८॥
 सम्प्राप्य गुग्मूर्तं प्रापण मन्त्रममृतम् ।
 अनाहतामराणा च सर्वलोकनिगमिनाम् ॥७९॥
 सय मविभक्त्याऽनु सदनुग्रहकाम्यया ।
 चन्द्रेण तस्य माहात्म्य श्रुत्वा फलमिदमे ॥८०॥

त्रिसन्ध्य नित्यपूजाया चलयन्ते त समर्चयेत् ।

चत्सरोत्सवपूर्वेषु तथा वैशेषिकेष्वपि ॥८१॥

वृत्त्याद्याधारभूतेषु क्रमात्कृत्वा पुरार्चनम् ।

केवल वाथ होमान्त स्वशक्त्या विभवेन वा ॥८२॥

विस्तरेणाथ वा शश्वत्तत कमलसम्भव ।

कृत्वा पर्णपुटे तोय पात्रे वा कलशे ऽव्रणे ॥८३॥

तमात्मनोत्तरे भागे ह्यर्चयित्वा निवेद्य च ।

अथापरस्मिन् भाण्डे तु तदस्त्रपरिगन्त्रिते ॥८४॥

नैवेद्याद्भागमादाय तथा चर्वन्तरस्थितात् ।

ओदिनादशमुद्घृत्य दध्याज्यव्यञ्जनै सह ॥८५॥

समालभनपुष्पार्घ्यकुशाम्बुपरिभावितम् ।

तद्दृष्ट्मन्त्रेण बहुशो ह्यभिमन्त्र्याब्जसम्भव । ॥८६॥

तन्मूलमन्त्रमुच्चार्य ध्यानभावनयान्वितम् ।

प्राक्सन्निवेशिते भाण्डे समुत्कीर्य पिधाय तत् ॥८७॥

प्रणवाष्टकजप्त वा तन्नाम्ना सह पौष्कर ।

एक वै सोदक पात्र सनैवेद्य जलाप्लुतम् ॥८८॥

सर्वत्र सर्वदा यागे कुर्यात्प्राग्विधिना विना ।

तच्चापि क्षमातले कूपे तटाकादौ तु चोत्किरेत् ॥८९॥

ज्ञात्यैव यत्नतो मन्त्री तन्मन्त्रेण समर्चयेत् ।

साङ्ग मन्त्रमथो वक्ष्ये यथावदवधारय ॥९०॥

आक्रान्तमनलेनैव प्राणाख्य बीजनायकम् ।

त्रैलोक्यैश्वर्यदोषैतमूर्जोपरिगत तु तत् ॥९१॥

ततो घ्राहमादाय भूधरव्योमभूपितम् ।

विष्वर्मेनाय तदनु सनमम्क पद न्यसेत् ॥९२॥

प्रणवाद्यो ह्यय मन्त्रो विष्वक्सेनस्य कीर्तितः ।
 पूर्वपौत्र हि यच्चास्य ऊनारम्भवर्जित ॥९३॥
 आकाराद्यैश्च षट्दोर्ध्वभिन्नमङ्गण नयेत् ।
 प्रणवेन स्वनाम्नाथ जानिभि षट्भिरन्विनम् ॥९४॥
 मम स्वाहादिभिश्चाय विष्वक्सेनस्य वाचक ।
 साङ्गेनानेन मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य विधानत ॥९५॥
 प्रथमावरणे वाऽथ द्वितीयावरणेऽथ वा ।
 ईशानमोमदिङ्मध्ये प्रामादे दक्षिणामुखे ॥९६॥
 मूलाल्योच्चार्ये च कल्पिते गर्भमन्दिरे ।
 ह्रस्वस्यानेऽथ वा द्विय मूलनेराशमानत ॥९७॥
 कल्पितस्य शिलाद्राम्लोहपूर्वस्तु वस्तुभि ।
 पूजन मुन्ध्यमल्प स्यादनुकल्पोऽग्रमण्डपे ॥९८॥
 प्रागुक्तनेणमूभागे मेखलात्रयनिर्मिते ।
 पीठेऽवतार्य गगनादमूर्तं मूर्तमेव वा ॥१००॥
 केवल बलिदानेन तपयेत्तदनेन च ।
 चतु स्नानानर्ताग्न्य मण्डलादिषु वृत्तिषु ॥१००॥
 परब्रह्मादिरूपस्य देवस्य यननावधौ ।
 प्रासादान्तर्गतम्यापि स्वस्थानस्यस्य मण्डपे ॥१०१॥
 पूजन निधिरत्कार्यमारम्भदिवसादित ।
 सर्वकर्माप्ताने तु मण्डलादिगते विभौ ॥१०२॥
 स्वे स्वे धाम्नि निवृष्टे तु ध्यात्वा मण्डलमज्यत ।
 पूजयेद्विधिनन्मन्त्री द्वितीये वामरेऽपि च ॥१०३॥
 भगवदवतार्यं तु प्रामादस्य विशेषत ।
 यथाविधि गमस्यत्यं नैवेद्यन्त्रिरेदिने ॥१०४॥

अर्घ्यादीरखितेरन्यैस्ताम्रलाघैश्च नित्यश ।

जलस्वलादिनिलयास्तद्भूताश्चाथ तर्पयेत् ॥१०५॥

प्रासादम्यम्य तम्याथ देहमानानुसारत ।

कृत्वा हेमादिभिर्विज्यैर्विगेपाचा विधानत ॥१०६॥

उग्रा वा शान्तरूपा वा निम्नपिध्वसनक्षमाम् ।

चतुर्भुजा वा द्विभुजामामीना वाऽथ सुस्थिताम् ॥१०७॥

द्विभुजम्य चतुर्हन्तामन्यथा वा प्रकल्पिताम् ।

वेशोपिकेषु प्राप्तेषु पूजयेद्दुल्मवार्चया ॥१०८॥

मृगयाद्युत्सवे प्राप्ते यत्र यत्र म्रजेत्प्रभु ।

तत्र तत्र नयेदेना निर्विघ्नफलसिद्धये ॥१०९॥

ध्यानमस्य प्रवक्ष्यामि यथावच्छृणु सत्तम ।

नवदूर्वाङ्कुराभ च त्वीपर्त्यातलकान्तिभाक् ॥११०॥

चतुर्दंष्ट्र चतुर्गाहु चतुष्किष्कु चतुर्गतिम् ।

पूर्णाङ्ग केसरिम्कन्धपृथूर स्वरराजितम् ॥१११॥

दक्षिणावर्तनिम्नेन नाभीरन्ध्रेण शोभितम् ।

आजानुगाहु श्रीमन्त पिङ्गलार्चिर्जटाधरम् ॥११२॥

द्रवत्कनकपिङ्गाक्ष चिपिट पृथुनासिकम् ।

सितदीर्घनखश्रेणीशोभित कुटिलभ्रुवम् ॥११३॥

विस्तीर्णगण्डवदन चालेन्दुकुटिलोपमे ।

नवकिंवरुणाकारैर्लोमभि पूर्णविग्रहम् ॥११४॥

शोभनेन प्रलम्बेन पृथुना प्रोन्नतेन च ।

माणिक्यवुण्डलाढ्येन युक्त श्रोत्रद्वयेन तु ॥११५॥

मकुटेनोन्नतेनैव हाराद्यैरुपशोभितम् ।

चित्रनौशेयवसन विचित्रसम्बिमण्डितम् ॥११६॥

प्रलयद्वादशादित्यसहस्रगुणदाधितिम् ।

ईषदूर्ध्वं तथा तिर्यग्विनिपातितलोचनम् ॥११७॥

कुन्देन्दुनान्तिदशन किञ्चिद्विद्विसिताननम् ।

स्वभावसौम्यममल मायाक्रोधोपरजितम् ॥११८॥

सविलासचलत्पाठन्यासस्नानकसस्थितम् ।

स्वेनान्त करणेनैव भावयन्त पर पदम् ॥११९॥

अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्त वामपाणौ लतात्रयम् ।

नमयित्वोन्नत चैक्राघ्राणाग्ने विनियोजिता ॥१२०॥

मद्विभ्रभीतिप्रदया त्वनया मुद्रयान्वितम् ।

रथाङ्गशङ्खहस्त च लम्बमानगदाधरम् ॥१२१॥

श्रोणीतटनिविष्टेन सावहेलनपाणिना ।

इत्थ रूपधर देवमनेकाद्भुतविग्रहम् ॥१२२॥

उग्ररूपामिम ध्यायेदान्नेयमनलप्रभम् ।

दप्प्रातर्जननिर्मुक्त साभय शान्तलक्षणम् ॥१२३॥

मुम्यदक्षिणहस्तेन भक्तानामभयप्रदम् ।

तथाविधेन वामेन लम्बमानगदाधरम् ॥१२४॥

पृष्ठदक्षिणग्राम्या चक्रशङ्खधर क्रमात् ।

एव चतुर्भुजस्योक्त द्विभुजम्यावधारय ॥ १२५॥

उक्ताभ्यामुग्रशान्ताभ्या चक्रशङ्खधर त्रिना ।

प्रागुक्तद्वितय वाऽथ द्वितीय चित्ततन्तु वा ॥१२६॥

गदाविरहित याथ वामऋष्यबलम्बितम् ।

स्थानकेनासनेवाममूर्देशे निवेशितम् ॥१२७॥

गोपनीमुद्रया वाथ षट्कारमुद्रया ।

उभाम्यामपि पाणिभ्या विधान्त पीठपृष्ठेन ॥१२८॥

अवष्टभ्य गदामूर्ध्वे मातङ्गमुसलाकृतिम् ।
 प्रकृपद्मदळमाक्रम्य पादाभ्या कर्णिकासनम् ॥१२९॥
 सुस्थित कर्णिकाया वा प्राग्बदन्यैरलङ्कृतम् ।
 एव ध्यानविशेषेषु त्वेक स्थाप्य विधानत ॥१३०॥
 समर्चयति कालेषु प्रागुक्तेषु स्वमन्त्रत ।
 चतु स्थानार्चनार्थं तु मण्डलाना तु मध्यत ॥१३१॥
 पूजितेष्वथ मन्त्रेषु नियुक्तेषु स्वधागनि ।
 ईशानसोमदिद्मध्ये चतुरश्रे पुरेथवा ॥१३२॥
 द्वारशोभाग्रनिर्मुक्ते रेखात्रितयभूपिते ।
 तदन्तरेऽर्धचन्द्रमध्ये कमलेऽष्टदळान्विते ॥१३३॥
 साम्राज्येन नियुक्तेऽसिन् विमानामच्युतेन तु ।
 पूजिते विधिना शश्वदभीष्ट साधकोऽश्नुते ॥१३४॥
 तस्मान्मन्त्रैस्तदीयैस्तु आत्वा पूर्वं विधानत ।
 प्रक्षाल्य पाणिपादौ वा त्वाचम्य न्यासमाचरेत् ॥१३५॥
 तदधिष्ठातृत्वेन धारणाभि स्वविग्रहम् ।
 शोधयित्वा पुनर्न्यम्य षडङ्गादिं करादित ॥१३६॥
 प्राग्बदानन्दधामाच्च ह्यवतार्य तथा प्रसुम् ।
 इष्टा हृत्पुण्डरीके तु स्वापेक्षा निष्कञ्जात्मनम् ॥१३७॥
 तमेव सङ्कृत्वेन यात घ्यात्वा बहिर्यजेत् ।
 प्राग्बद्ध्यादिपात्राणि प्रतिष्ठाप्य त्वविग्रहे ॥१३८॥
 विन्यस्त मन्त्रानभ्यर्च्य द्वारदक्षिणसौम्ययो ।
 चण्डप्रचण्डसदृशौ बलप्रबलसजितौ ॥१३९॥
 वायुनेग महाघ्राण द्वाराम्ने गरडोपमम् ।
 समभ्यर्च्य यथापूर्वं प्राग्दत्त्वा कमलासनम् ॥१४०॥

धर्माद्यनन्तपर्यन्त पत्रक नवकन्तु वा ।
 सत्वेनाच्छादित पश्चार्त्वेवलेनाम्बुज स्मरेत् ॥१४१॥
 तस्मिन्नावाह्य त देव हृदये ध्यानचोदितम् ।
 सन्निधानादिक कृत्वा मुद्रामन्धपुरस्सरम् ॥१४२॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यपुष्पाद्ये लययागनिधानत ।
 कर्णिकामध्यग तस्य हृद्राद्य मुख्यमन्त्रवित् ॥१४३॥
 पद्मच्छदान्तरस्थाश्च तदाकारद्युति विना ।
 किं त्वज्ञाना च सर्वत्र ध्यानमुक्त सितादिकम् ॥१४४॥
 क्रियाख्या तेजसी शक्तिं स्वाहापर्यायरूपिणीम् ।
 लक्ष्मीरूपधरा प्रीता सर्वालङ्कारमण्डिताम् ॥१४५॥
 भियानुरूपा मनत स्वासीना वाथ मुस्थिताम् ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन चत्तमरोभयधारिणीम् ॥१४६॥
 ओं ह्रीं क्रियायै स्वाहान्तो मन्त्रोय सम्प्रकीर्तित ।
 अनेन स्वामिनो देहात् तैजसाद्विभ्रसूदनात् ॥१४७॥
 यामपाश्वेवतार्याम्य भोगयागावसानत ।
 गजाननो जयत्सेनो हरिवक्त्रो महाबल ॥१४८॥
 कालप्रवृत्तिसश्च चतुर्थ कमलोद्भव ।।
 गणगजेश्वरार्धते चत्वारश्चण्डविग्रहा ॥१४९॥
 आज्ञाप्रतीक्षयाध्याम्य मुश्वेतचमरोचता ।
 विनायकादयश्चैव विज्ञेयप्रवरास्तु ये ॥१५०॥
 अमीषा गणनाथाना नित्यभाजानुपालिनान् ।
 ईशानादिषु कोणेषु पद्मनाद्ये स्थितान्वसेत् ॥१५१॥
 वीक्षमाणा विभोर्वक्त्र तत्तुल्यम्यानके स्थिता ।
 तद्वन्दराङ्गिता मये किं तु मुद्राविवाजिता ॥१५२॥

अत एव हि भोक्तृणामर्थहानिं ददाति तत् ॥१६५॥
 नूनमाशागण सर्वं ध्वसयन्ति सदैवहि ।
 तस्माद्ददाति योऽन्येषा स्वयमश्नाति वाऽधम ॥१६६॥
 मोहादुपेक्षते वाऽपि स याति नरकेऽधम ।
 अत श्रेयोऽर्थिना कार्यं परिहार सदैव हि ॥१६७॥
 तद्यापि क्षमातले कूपे तटाकादौ तु चोत्क्षिपेत् ।
 नोपभोग यथा याति काकादिष्वञ्जसम्भ्र ॥१६८॥
 यस्मात्मन्मन्त्रपूत तत्प्राधान्येनापि वर्धते ।
 अतो निपिद्ध पापानामपापाना विशेषत ॥१६९॥
 इति सम्यक् समाख्यात विष्वक्सेनार्चन परम् ।
 पूजनं कुमुदादीना शृणुञ्चमथ योगिन ! ॥१७०॥
 द्वारारणदेवाना सुक्षिताना स्वमक्षसु ।
 चलाना वाऽथ हेमाद्यैर्निर्मिताना यथाविधि ॥१७१॥
 क्षिप्ताल वा द्विफाल वा सङ्कटे स्वेककालकम् ।
 ततन्मन्त्रेण कुर्यात् पूजामष्टोपचारत ॥१७२॥
 इत्येव चैनेयादिपरिवारगणस्य च ।
 पूजनं सर्वमार्यानां सर्वसिद्धिफलप्रदम् ॥१७३॥
 इतोऽन्यच्छ्रेतुमिच्छा चेन्दव्यता मुनिसत्तमा ! ।

मुनय ।

मगन्तुं ' मन्दिरे विष्णो म्यापिता लोकपूजिता ॥१७४॥
 विष्णुभक्ता कथं पूज्यान्तद्विधानं वदन्म न. ।
 नारद ।

ष्णुभक्तानो महाभागा नटकोपपुग्ममग ॥१७५॥
 क्षोष्या शृणुततारा ये लोकोन्मीनहेतुना ।
 शाण्डिल्यापाश्च ये चान्ये पाञ्चगव्यप्रवर्तका ॥१७६॥

प्रहादश्चैव सुग्रीवो वायुसूनुर्विभीषणः ।
 ये चान्ये सनकाद्याश्च पञ्चकालपरायणाः ॥१७७॥
 भक्तोत्तमास्ते विज्ञेयास्तान् दिव्यायतनादिषु ।
 चरस्त्रिरविभागेन लेहैर्वा शिलयापि वा ॥१७८॥
 स्वस्ववर्णाश्रमाचारसदृशाकृतिचेष्टितान् ।
 लाञ्छितान् चक्रशङ्खान्यां भुजयोर्दक्षिणादितः ॥१७९॥
 पद्मविष्टरमध्ये तु स्वासीनान् धाथ सुस्तितान् ।
 ऋजु स्तितान्यथाशोभं पैशाचस्थानकेऽथवा ॥१८०॥
 निर्माय च विधानेन प्राङ्गणे मण्डपेऽथ वा ।
 प्रासादेष्वनुरूपेषु कल्पितेष्वग्रतो विभोः ॥१८१॥
 यथावकाशं वामे वा दक्षिणे वाथ पश्चिमे ।
 स्वन्वमन्त्रैः प्रतिष्ठाप्य विधिवच्छ्रद्धयार्चयेत् ॥१८२॥
 शृणुध्वमथ तन्मन्त्रान् स्थापनादिषु कर्मसु ।
 प्रधानपुरुषेशाद्यतारऋत्रभ्रणाथ वा ॥१८३॥
 अहस्तारकेणैव सविसर्गेण चान्तिके ।
 आघेन वा द्वितीयेन युक्तया तितयेन वा ॥१८४॥
 संज्ञया योजनीयास्ते साङ्गयागस्त्वथोच्यते ।
 ताराद्ययोर्द्वयोरेकं पोढा कृत्वा तदन्तिमे ॥१८५॥
 ज्ञानादिहृदयादीनि चतुर्थ्यन्तान्युदीरयेत् ।
 प्रणवाधारयुक्तानि प्रागेवाज्ञान्यमूर्ति वै ॥१८६॥
 मन्त्रेणानेन वै भक्तान् पूजयेत्तु यथाविधि ।
 प्राग्बत्थानादिकं कृत्वा सोर्ध्वपुण्ड्रः सलङ्कृतः ॥१८७॥
 पादौ प्रक्षाल्य चाचम्य प्रविश्य यजनालयम् ।
 ऋवाटोद्घाटनं कुर्याद्वास्वाम्यर्चनपूर्वकम् ॥१८८॥
 तन्मन्त्रेण प्रणम्याथ बिम्बशुभ्यादिकं तथा ।

प्रासादशोधनादीनि कृत्वा वै तस्य दक्षिणे ॥१८९॥
 पार्श्वे समुपविश्याथ करशुद्धिं समाचरेत् ।
 दिग्मन्थं च सायामा भूतशुद्धिं समाप्य च ॥१९०॥
 पुटीकृतेन ताराभ्या भक्तमन्त्रेण मन्त्रवित् ।
 नरान्त मणिग्रन्थाद्य प्राग्गत्पाणिद्वयं सृजेत् ॥१९१॥
 अङ्गानि चैव विन्यस्य पूर्वोक्तविधिना तत ।
 तुलसीनट्टिनाक्षाणा मालिकाद्वितय तथा ॥१९२॥
 चक्रशङ्खौ पाणितलद्वये न्यस्य यथाक्रमम् ।
 कृत्वैव करविन्यासं ततस्तन्मन्त्रमुच्चरन् ॥१९३॥
 पाणिभ्यामालभेद्देहमामूह्यध्वरणावधि ।
 कृत्वैव व्यापकन्यासं हृदयादीनि विन्यसेत् ॥१९४॥
 ततो मालाद्वयं कण्ठे चक्रशङ्खौ मुजद्वये ।
 विन्यस्य हार्दधीमुद्रां वज्रा तादात्म्यमाश्रयेत् ॥१९५॥
 ततः स्रहृदयाम्भोजे देवस्य परमात्मन ।
 पादाधस्ताच्चैतनन्तु विचिन्त्य तदनन्तरम् ॥१९६॥
 तन्माच्चैतन्यमात्राद्य यजेद्भोगैस्तु मानसै ।
 ततो बहिर्यजेद्भक्तं प्रागुक्तभोगसञ्चयै ॥१९७॥
 तदर्थं पद्मपात्राणि चतुस्त्रिव्येकमेव वा ।
 कन्ययित्वा ततो देहान्यन्तान् मन्त्रान् समर्चयेत् ॥१९८॥
 द्वारयागं ततः कुर्यादध्यायं चिदंशिकोत्तम ।
 साप्तिर सप्तिर च गर्भद्वारस्य पार्श्वयो ॥१९९॥
 सम्पूज्य तद्विमाने तु चतुर्दिशु यथाक्रमम् ।
 भक्तमूर्तींश्च मन्त्रैश्च अर्घ्याद्यैर्मुनिसत्तमा ॥२००॥
 ततोऽध्वनष्टपट्टारे दुर्गां गणपतिं यजेत् ।
 इन्द्रादिभ्योऽप्यागस्तु प्रथमागणादिषु ॥२०१॥

सम्पूज्यावरणद्वारे त्विन्द्र चेन्द्रजयं यजेत् ।
 यद्वा द्वारेषु सर्वेषु तथैवावरणेषु च ॥२०२॥
 तत्तच्छिष्यगणानेव परिवारान् प्रकल्पयेत् ।
 महापीठे यजेत्सर्वभूतेभ्यो नम इत्यथ ॥२०३॥
 गर्भगेहे सम्प्रविश्य कल्पयेदासन गुरु ।
 धर्मादीन् चतुर. पीठकोणेष्वभ्यर्च्य पूर्ववत् ॥२०४॥
 सत्त्वेनाच्छादित पश्चात्केवलेनाम्बुज यजेत् ।
 तत्रावतार्य त भक्त मन्त्रन्यास समाचरेत् ॥२०५॥
 यथा देहे तथा विम्बे ल्योक्तविधिना तत ।
 समभ्यर्च्य ततो भोगयाग कुर्याद्यथाविधि ॥२०६॥
 प्रागादिपद्मपत्रेषु हृदयादीनि पूर्ववत् ।
 विदिग्दलेषु चैवास्त्र नेत्र केसरजालगम् ॥२०७॥
 पीठोपरि दळाद्वाद्ये त्वामेयेशानकोणयो ।
 मालाद्वय तु पूर्वोक्त चक्रशङ्खौ च पूजयेत् ॥२०८॥
 ततो ध्यायेद्विष्णुभक्त सर्वलक्षणसयुतम् ।
 स्वस्ववर्णाश्रमाचारसदृशाकृतिकेनेष्टितम् ॥२०९॥
 बद्धाञ्जलिपुट वाथ व्याख्यामुद्रासमन्वितम् ।
 पद्मविष्टरमध्ये तु सासीन वाथ सुस्मितम् ॥२१०॥
 ललाटादिषु चाङ्गेषु ह्यर्धपुण्ड्रैरलङ्कृतम् ।
 लाञ्छित चक्रशङ्खाभ्यां भुजयोर्दक्षिणादित ॥२११॥
 तुळसीनळिनाक्षाणा मालाद्वितयभूषितम् ।
 एव ध्यात्वा विष्णुभक्त हृदयादींश्च पूर्ववत् ॥२१२॥
 ध्यात्वाथ पूजन कुर्यादासनाद्यैर्यथोदितै ।
 द्वाविंशदुपचारैर्वा षष्टभिर्वा द्विरष्टभि ॥२१३॥
 जपान्तवाऽपि होमान्त तत्तन्मन्त्रेण पूर्ववत् ।

अस्वातन्त्र्याद्दालिं तत्र न कदापि समाचरेत् ॥२१४॥
 तत्रजन्मदिने कुर्यात्तेषा वैशेषिकार्चनम् ।
 सहैव देवदेवेन सङ्क्रान्त्यामयनादिषु ॥२१५॥
 कालेष्वेतेषु कर्तव्यमुत्सवभ्रमणादिकम् ।
 पृथग्वाप्युत्सव कार्यो ध्वजारोहणवर्जित ॥२१६॥
 न ह्येता न बलिस्तीर्थं पारतन्त्र्ये विधिस्त्वयम् ।
 स्वातन्त्र्ये चाग्रहारादौ विपिने वा नदीतटे ॥२१७॥
 समकार समान तु यथेष्टतलशोभितम् ।
 कल्पयित्वा प्रयत्नेन रथ्याभिश्च परिष्कृतम् ॥२१८॥
 देशान्तरगताना वा भगवच्छोकवासिनाम् ।
 दृश्यरूपमदृश्य वा देवसारूप्यता गतम् ॥२१९॥
 स्थापयित्वा विधानेन प्रासादे मानुषे पदे ।
 दिव्यमानुषयोर्वाथ दिव्ये वा मानुषाश्रिते ॥२२०॥
 विष्णोर्मन्त्रासनाव्यक्तपद्ममध्यस्थचेतनात् ।
 भक्तविम्बहृद्भ्रोजे चैतन्यमवतार्य च ॥२२१॥
 सफळीकृत्य मन्त्रेण साङ्गेनाभ्यर्चयेत्सदा ।
 आवाहने विशेषोऽय जीवता वाप्यजीवताम् ॥२२२॥
 सर्वत्राव्यक्तपद्माद्यैरष्टभिर्वा द्विरष्टभि ।
 भोगे प्रागुदितै र्म्फीते ताम्बूलान्ते समर्चयेत् ॥२२३॥
 कृत्वा पद्मभ्रमरारोहं हसन्भ्रमरयापि वा ।
 समारोप्य यथाशाम्ब कुर्यात्तत्र महोत्सवम् ॥२२४॥
 वलिदानादिकं तीर्थं सर्वं तत्र समाचरेत् ।
 भक्तप्रणीता गाथाश्च श्रुत्यन्तार्थोपगृहिता ॥२२५॥
 ध्यायेद्विधिवद्देव भक्त्या गीतिपुरस्सरम् ।
 सन्निवेशिनमन्नाद्य गायकेभ्य प्रदापयेत् ॥२२६॥

इति सम्यक् समाख्यात विष्णुभुक्तार्चन परम् ।

गोपनीय प्रयत्नेन नास्तिकाना विशेषत ॥२७॥

प्रकाशनीय भक्ताना नित्यकर्मरतात्मनाम् ॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया

गरुडादिपरिवारार्चनविधिर्नाम

अष्टमोऽध्यायः

अथ नवमोऽध्यायः ।

मुनय ।

पुरा नित्योत्सवविधौ द्वारावरणवासिनाम्

देवाना पूजन प्रोक्त तेषा ध्यानादिक्र क्रमात् ॥१॥

चदस्व मुनिशार्दूल ! सर्वशास्त्रविशारद ! ।

नारद ।

शृणुष्व मुनय सर्वे सावधानेन चेतसा ॥२॥

द्वारावरणदेवाना लक्षण तु यथाविधि ।

प्रासादद्वारदेवेभ्य समारभ्य यथाक्रमम् ॥३॥

प्रासादद्वारबाह्ये तु ह्यधस्थौदुम्बरान्तिमे ।

वास्त्वीशक्षेत्रनाथौ द्वौ स्थितौ दक्षेतरक्रमात् ॥४॥

शुक्लवर्धनं कृष्णदेहो द्विभुजो रत्नपात्रधृक् ।

दक्षिणन करणेव सर्वामिरसमाश्रय ॥५॥

पुण्डरीकसमानाभवस्त्रस्रगनुलेपन ।

गद्गोचनरुरो विप्रा ! ध्यातव्यो वाम्तुपूरुष ॥६॥

क्षेत्रेश द्विभुज ध्यायेद्देवाभवसनस्रचम् ।

नीलनीमृतसङ्काश दण्डहस्त महातनुम् ॥७॥

मुष्टिद्वामहस्तेन यागक्षेत्रस्य पालकम् ।

कुण्डलाचेरलङ्काररेतौ शोभितनिग्रहो ॥८॥
 वीक्षमाणो विभोर्वक्त्र तेनसातीव निर्भरौ ।
 तत्तत्राचनयणाभा प्रवालसदृशाम्बराम् ॥९॥
 हारनूपुरकेयूरकरण्डमकुटादिके ।
 अलङ्कृतामलङ्कारै पुण्डरीकनिभेक्षणाम् ॥१०॥
 अलङ्कृतसुसम्पूर्णशरच्चन्द्रनिभाननाम् ।
 पद्मकुम्भकरा लक्ष्मी पद्मोपरि गता स्मरेत् ॥११॥
 पद्मासनेनोपनिष्ठा द्वारस्योर्ध्व उदुम्बरे ।
 तरणादित्यसङ्काशो महोरम्कश्चतुर्भुज ॥१२॥
 उन्नतश्चोन्नतासश्च पूर्णाङ्गो नातिमासल ।
 तनूदरो निम्ननाभो रोमरात्रिविराजित ॥१३॥
 दप्पूकराळवदन पिङ्गश्मश्रुचटाधर ।
 मधुपिङ्गलनेत्रश्च कुटिलम्रलतायुत ॥१४॥
 प्रलम्बनेलश्रवण पृथुघ्राण सितानन ।
 कुण्डलालङ्कृतश्चैव हारकेयूरभूषित ॥१५॥
 घट्टोष्णीपललाटश्च तिलकेनाप्यलङ्कृत ।
 शुक्लाम्बरधर सखी भुजयुग्मेऽभ्य दक्षिणे ॥१६॥
 प्रोद्यत सस्मरेच्चक्र प्रज्वलन्ती गदाम्परे ।
 श्रोणीतन्निषण्णा तु विश्रान्ता वसुधातले ॥१७॥
 पूर्वगामरे शरसमन्वसिश्चाभ्यसूत्रकम् ।
 एव गणाधिपश्चण्डो विक्रमेणापरान्तित ॥१८॥
 कुक्षौ विघ्नायुताना तु क्षणात्सदृशक्षम ।
 ध्येयो गर्भगृहद्वारशागामूले तु दक्षिणे ॥१९॥
 सर्वमापरभागे तु प्रचण्ड त्रीदश यनेत् ।
 हि तु सत्र्यापमत्र्याभ्या मुत्राभ्या स्याद्विपर्यय ॥२०॥

भुजद्वये यच्चण्डस्य वामे सम्परिकीर्तितम् ।
 दक्षिणे तत्प्रचण्डस्य ध्येयं वा परिकल्प्य वा ॥२१॥
 ध्यायेद्द्वाराग्रदेशे तु गरुडं काञ्चनप्रभम् ।
 कुटिलभ्रसुवृत्ताक्षं पञ्चमण्डलमण्डितम् ॥२२॥
 लम्बोदरं सुपीनाङ्गं सर्वभूषणभूषितम् ।
 मकुटाद्यैरलङ्कारैर्नूपुराद्यैर्विराजितम् ॥२३॥
 नीलं वसानं वसनं नानामाल्योपशोभितम् ।
 सम्मुखं देवदेवस्य भूगतं विधृताञ्जलिम् ॥२४॥
 द्विभुजं तुहिनाभं तु सत्याख्यं विहगाधिपम् ।
 प्राणाधिदैवतं चक्रे बलिमण्डलमध्यगे ॥२५॥
 संस्थितं संसारेत्सर्वरङ्गैः पूरुपरुषिणम् ।
 प्रलम्बमानजठरं पक्षराजिविराजितम् ॥२६॥
 दक्षिणेन करेणैव धारयन्तं गणित्रकम् ।
 उच्चानितैतरकरं कुण्डलाद्यैर्विभूषितम् ॥२७॥
 नीलकौशेयवसने नीलमाल्यानुलेपनम् ।
 अनाकुलाभ्यां नेलाभ्यां वीक्षमाणं सदा विभुम् ॥२८॥
 अधामण्डपद्वारशाखायुगळसंस्थितौ ।
 पद्मगर्भप्रतीकाशावतिर्भूमिपराक्रमौ ॥२९॥
 चण्डप्रचण्डमहदौ भुजान्छनभूषणैः ।
 रक्ताम्बरधरौ चैव रक्तसगनुलेपनौ ॥३०॥
 गणौ धातुविधातारी ध्यात्वा सम्पूज्य तत्परः ।
 तुमुद्रादिगणेशानां प्रथमावरणे यजेत् ॥३१॥
 पूर्वं च वह्निदिग्भागे पूज्यां द्वौ गणनायकौ ।
 तुमुद्रः तुमुद्राक्षश्च प्रमत्तपदनेश्वरौ ॥३२॥
 तुहिनाभश्चमहाशौ प्रथमे वयसि स्थितौ ।

नानाभरणदिग्धाङ्गौ नानाकुण्डलमूपितौ ॥३३॥
 नानामालयाञ्चितौ चैव नानामौलिधरौ द्विजा ! ।
 नानामन्धविलिप्ताङ्गौ नानावस्त्रविमूपितौ ॥३४॥
 कुमुदाख्यगणेशस्य ध्यातव्यो दक्षिण कर ।
 चन्द्ररश्मिप्रतीकाशचामरेण विराजित ॥३५॥
 अभिगच्छामय ध्यायेद् द्वितीय दक्षिण करम् ।
 भवभङ्गाल्पपत्राना परेषा गुणशासनम् ॥३६॥
 तस्यैवाद्य वामकर प्रमुद्गमलेद्यतम् ।
 तूर्ण्णी भीसूचक ध्यायेद्बहि स्थाना पर करम् ॥३७॥
 एतद्वै कुमुदाक्षस्य वैपरीत्येन भावयेत् ।
 द्वाभ्या द्वाभ्या कराभ्या वै अन्येषामेवमेव हि ॥३८॥
 पुण्डरीको वामनश्च द्वाभ्या हुतमुक्प्रभौ ।
 गरुडध्वजहस्तौ च शेषमन्यत्पुरोदितम् ॥३९॥
 कृत्वा ध्यात्वाथ वा न्यस्य दक्षिणे नैऋतेऽपि च ।
 शङ्करुर्णाभिमानो य सर्वनेत्राभिसञ्जित ॥४०॥
 द्वावेतौ चम्पकाभौ तु मायूरव्यजनोद्यतौ ।
 महाविभूतेर्देवस्य प्रत्यग्यायुर्दिगास्थितौ ॥४१॥
 सुमुख सुप्रतिष्ठश्च विभो सोमेशादिक्स्थितौ ।
 चिन्त्यौ मुद्गफलश्यामावातपत्रकरोदितौ ॥४२॥
 नोक्तशेषकराणा तु तद्विद्धि कुमुदोदितम् ।
 एते भगवतो विप्रास्त्वन्तरङ्गा मयोदिता ॥४३॥
 कर्मणा मनसा वाचा तद्भागगतमानसा ।
 शानादिपद्मणोपैतैरानीर्णा क्रीटिश परै ॥४४॥
 भूते मिद्धैरनन्तैश्च प्रार्थयानं पर पदम् ।
 बह्वभ्याङ्गरागाद्यै सर्वे ते कुमुदोपमा ॥४५॥

श्वेतमृत्कल्पितेनैव ह्यर्ध्वपुण्ड्रेण भूपिताः ।
 ललाटस्थेन सर्वेऽपि कुमुदादिगणाधिपाः ॥४६॥
 एवमन्येपि भृताद्याः सर्वे पारिषदा द्विजाः ।।
 एवमावृत्तिदेवाश्च द्वारस्थाश्च तथैव हि ॥४७॥
 एवं सदीया विप्राश्च क्षत्रविद्बृहद्रजात्तयः ।
 मृदैव वा चन्दनेन कल्पितैरूर्ध्वपुण्ड्रकैः ॥४८॥
 द्वादशैश्च चतुर्भिर्वा भूपिताः स्युः सदा द्विजाः ।।
 अतसीकुसुमश्यामौ पीतमाल्याम्बरान्वितौ ॥४९॥
 पीतोष्णीपधरौ रौद्रौ प्राग्वद्भुजविभूषितौ ।
 गणौ चण्डाकृतिधरौ दुर्वर्शा दुरतिक्रमौ ॥५०॥
 जयं च विजयं नाम्ना यजेत्तद्द्वारपार्श्वयोः ।
 तदुद्देशात्समारभ्य बहिर्द्वारावसानकम् ॥५१॥
 द्वितीयावरणक्षेपं षोढा कृत्वा तु पञ्चमे ।
 भागे तु गरुडं विमाः ! कृत्वा ध्यात्वाऽथ वा न्यसेत् ॥५२॥
 दीप्यन्नामीकराकारं भीमभ्रुकुटिलोचनम् ।
 पृथुदंष्ट्रं पृथुप्राणं पृथुगात्रं पृथूदरम् ॥५३॥
 पक्षाङ्कुराञ्चितोरस्कं पक्षमण्डलमण्डितम् ।
 हारकेभूरताटङ्कमकुटाद्यैस्तु मृगणैः ॥५४॥
 भूपितं नीलवसनं नानामाल्यविभूषितम् ।
 नानागन्धविक्रिस्राहं नागैरुद्राद्यभूषितम् ॥५५॥
 पुष्पन्नवकसम्पूर्णमञ्जलिं दधतं द्विजाः ।।
 उन्नम्य दक्षिणं जानुमासनीकृत्य चेनरत् ॥५६॥
 सुरासने समासीनं विभोराजाप्रतीक्षकम् ।
 तपःकर्मात्मतन्त्रानां दर्शकं मिद्धतां गतम् ॥५७॥
 भगवत्पुत्र्यमाप्रार्थ्यमार्वास्यादिगुणैर्युतम् ।

वियुक्त प्राकृताद् दु रात्रियुक्त चेश्वरेण तु ॥५८॥
 भवसन्तारदत्त्वेन घेठदावृत्तिके क्रमात् ।
 उपेन्द्र पूर्वदिग्भागे सस्मितो द्विचसत्तमा ॥५९॥
 बद्धो तेजोधराख्यम्बु दक्षिणे दुरतिप्रम ।
 नैर्ऋते तु महाकर्मा पश्चिमे तु महाहृद ॥६०॥
 अग्राद्धो वायुदिग्भागे वसुरेतास्तथोत्तरे ।
 पूर्वात्तरे वर्धमान साक्षी गगनगोचर ॥६१॥
 आधारनिलय नाम्ना सर्वस्याधोगत स्मरेत् ;
 एते स्फाटिकपर्णाभा श्वेतमाल्याम्बरान्विता ॥६२॥
 गणितक्र रथाङ्ग च अङ्ग चैव गदा तथा ।
 दधाना मुरत्यदशादि मुस्यवामान्तमेव हि ॥६३॥
 करैश्चतुर्भि सुसमा मरुटादिविभूषिता ।
 तेनसा विघ्नजालानि प्रेरयन्तो महौजस ॥६४॥
 स्थानत्रै सम्भिता सर्व ध्यानोन्मीलितलोचना ।
 अथ वा द्विभुजा एते वज्राद्य दशक क्रमात् ॥६५॥
 दक्षिणे लोमपालीय धारयन्त करेण तु ।
 गणितक्र तु वामेन वरदभयदान्तु वा ॥६६॥
 तथा चर्णाङ्गरागाद्येन्द्रादिसदृशास्तु वा ।
 द्वितीयगोपुद्धारपा र्वजोत्तगस्थयो ॥ ६७॥
 विन्यसेद्द्वारपालाग्न्याप्रेतै वामादितो गणौ ।
 निधीशौ शखपद्मौ तु निविभाण्टोपरि स्थितौ ॥६८॥
 स्थूलदन्तौ च दान्ती च द्विभुजौ भगवन्मयौ ।
 सुदृष्टिभ्रन्तासुक्तौ किञ्चिदुन्नतवक्षसौ ॥६९॥
 लम्बोत्तरौ सुमीनाङ्गौ ह्रस्वपाणिपत्नौ द्विजा ।
 शम्भुश्चामानाभौ नीलशुक्राम्बरमञ्जौ ॥७०॥

मकुटाद्यैस्तु विधिधैरलङ्कारैरलङ्कृतो ।

दक्षिणेन करेणैव धारयन्तौ सरोरुहम् ॥७१॥

इतरेण करेणैव धृतानेन निर्धिं स्वरुम् ।

अथ वा वामदक्षाभ्या प्रवेशाभौतिदांन्वितौ ॥७२॥

करद्वयेन अङ्गं वा पद्मं वा दधतौ द्विजा ! ।

वामेन दधतौ पद्मं दक्ष शरत् निर्धीश्वरौ ॥७३॥

शस्त्रपद्मधरौ चापि शिरसा मकुटोपरि ।

शरत्चक्रधरौवापि साभकेच्छावशेन तु ॥७४॥

तद्द्वारशाग्नानिष्ठौ तु ससंगेदक्षिणादित ।

क्षीरकुन्दावद्रातौ च नीलकौशेयवाससौ ॥७५॥

नीलनीरजस्पर्णाभौ पुष्पैर्भूषितविग्रहौ ।

पूर्वाक्षगणसादृश्यौ नाम्ना भद्रभुभद्रकौ ॥७६॥

तद्द्वारबाह्वतः पश्चात्पार्श्वयोर्गोपुरस्थितौ ।

एतौ गणेश्वरौ न्यस्येद् ध्यात्वा वा परिकल्प्य वा ॥७७॥

अथ वा द्विभुजावेतौ तदा भद्रस्य दक्षिणम् ।

करं तु तर्जनीयुक्तं वाममीपत्तु कुञ्चितम् ॥७८॥

गदाग्रोपरि विश्रान्तं गदामूलोपरि स्थितम् ।

व्यत्यन्तं दक्षिणपादं वामं तु भुवि सस्थितम् ॥७९॥

भद्रस्य वामयोर्विभ्रा यदुक्तं पाणिपादयोः ।

दक्षयोस्तस्युभद्रस्य दक्षोक्तं वामरुं भवेत् ॥८०॥

किं तु तद्द्वामहन्तं तु युक्तं विसयमुद्रया ।

यद्वा भद्रो दक्षरैरेऽभीतिमुद्रासमन्वितः ॥८१॥

गदोपरिष्ठाद्विश्रान्तवामहन्तो द्विजोत्तमाः ।

पश्चात्करद्वयेनापि चक्रशस्त्रपरं क्रमात् ॥८२॥

सुभद्रस्तु गदान्यस्तदक्षदक्षस्तथेतरे ।

अभीतिमुद्रासयुक्तघ्नशखसमन्वित ॥८३॥
 चण्डादिष्वप्येवमेव द्विभुजत्वादिक भवेत् ।
 चण्डप्रचण्डौ धाता च विधाता च ज्यस्तथा ॥८४॥
 विजयश्चापि भद्रश्च सुभद्रश्च गणेश्वर ।
 एते गणेश्वरा ह्यष्टौ प्रभापुष्यान्धरैर्विना ॥८५॥
 देहवक्त्राकृतैस्तुल्यास्तथैवामरणायुधै ।
 भक्ताना विघ्ननालस्य सर्वदिक्सस्थितस्य च ॥८६॥
 ससारफलदातुर्व छेदनार्थं समुद्यता ।
 परस्परमुक्ता सर्वे स्नानकै सस्थिता समै ॥८७॥
 गणेशायुतलक्षैस्तु नानावर्णवर्धुरै ।
 अच्युताराधनपरैस्नेकै परिवारिता ॥८८॥
 तृतीयावरणे पश्चात्पूर्वादिक्रमयोगत ।
 इन्द्रादिलोकपालाना दशक विन्ध्यसेद्विजा । ॥८९॥
 शतधामनिम ध्यायेच्चतुर्बाहु पुरन्दरम् ।
 महितद्विपसस्य तु सुतीक्ष्णजुलिशोद्यतम् ॥९०॥
 अनाखण्ड स्मरेद्रक्त शक्तिपाणिं हुताशनम् ।
 सहस्रार्चिभिर्गार्कणं सहस्रादित्यभासुरम् ॥९१॥
 महामहिपसस्य त त्वज्जाद्रिसमप्रभम् ।
 सभामदण्डहस्त च स्मरेद्देव पित्रीश्वरम् ॥९२॥
 दण्डाकरालवदन वृष्णमेघसमप्रभम् ।
 घोर भेतासन ध्यायेत् सङ्गधृमाक्षसेधरम् ॥९३॥
 मुक्ताफलद्युतिसम भीम पाण्डुरोद्यतम् ।
 नागहन्यासहस्ताब्ज भकरस्थमपा पतिम् ॥९४॥
 नीलतौयद्रसह्लास महात्रयपङ्कितम् ।
 ध्यायेन्ममीरण देव सन्धित हरिणोपरि ॥९५॥

सोमं तारागणोपेतं शंखगोक्षीरपाण्डुरम् ।
 बृहच्छशकपृष्ठस्थं शिशिरास्त्रकरं सरेत् ॥९६॥
 सितमूर्तिविलिप्ताङ्गं त्रिनेत्रं वृषवाहनम् ।
 त्रिशूलायुधहस्तं च त्वीशानं ज्ञानिनं सरेत् ॥९७॥
 पाताळदिग्गतं ध्यायेत् कूर्मारूढं हलायुधम् ।
 सितं सहस्रफणभृद्योनन्तो नाम नागराद् ॥९८॥
 गञ्जकं भ्रामर्यतं तु दण्डहस्तं प्रजापतिम् ।
 हंसारूढं स्वसंस्थं तु ध्यायेद् ध्रुवमजं विभुम् ॥९९॥
 एते चतुर्भुजाः सर्वे अक्षसूत्रविभूषिताः ।
 चिन्तयन्तः परं तत्त्वं वराभयकरोद्यताः ॥१००॥
 दिव्याभरणदिग्घाता दिव्यमाल्याम्बरान्विताः ।
 दिव्यरूपधराश्चैव दिव्यगन्धवहा द्विजाः ! ॥१०१॥
 रक्तशुक्लनिशापीतनीलचम्पकसप्रभैः ।
 ध्योमस्फटिकमार्ताण्डराजोपलनिभैस्तथा ॥१०२॥
 माल्याङ्गरागवसनैः महार्धैः समलंकृताः ।
 भूषिता भूषणैश्चित्तैः करण्डमकुटादिभिः ॥१०३॥
 एभ्यश्चतुर्भुजस्त्वत्र विज्ञेयो वृषभध्वजः ।
 द्विभुजाम्त्वथ वा चान्ये वरदाभयदास्तु वा ॥१०४॥
 इति लोकेश्वरेषूक्तं ततो वै द्विजसत्तमाः ! ।
 तृतीयावरणद्वारे शारदामूने तु दक्षिणे ॥१०५॥
 सुदर्शनं चतुर्हस्तं ह्रस्वकायं ज्वलत्प्रभम् ।
 क्रोधरक्तेक्षण दैत्यदानवाद्यविलेपनम् १०६॥
 नृत्यन्तं मदमत्तं च सहस्रारान्तरान्वितम् ।
 दंष्ट्राकराद्भयदनं कुटिलमूढतापुनम् ॥१०७॥
 एवरान्तसावन्नाकारं स्वर्गिण्यपीग्वेष्टिनम् ।

दक्षिणे भुनयुग्मे तु पूर्वेण च सुदर्शनम् ॥१०८॥
 धारयन्त ततोऽन्येन विश्रान्ता भूतले गदाम् ।
 शस्त्र मुन्येन वामेन ह्यपरेण गणितरम् ॥१०९॥
 हारकेपूरताटङ्कमकुटादिविभूषणै ।
 विभूषित विचित्रैस्तु श्वतमाल्याम्बरादिक्के ॥११०॥
 विघ्नानुत्पाटयन्त तु दीप्तेन म्येन तेजसा ।
 सस्मेरुतु ततोऽन्यस्मिन् शाररामूले ततो द्विजा ! ॥१११॥
 मुश्चित गरुड विप्रा तसमाञ्जनसन्निभम् ।
 भेम्यत्रक्त्र विवृत्ताक्ष रक्ततुण्ड सुभीषणम् ॥११२॥
 पृथुदर दीर्घपुच्छ पक्षमण्डलमण्डितम् ।
 रक्ताम्बरधर चैव रक्तहागनुलेपनम् ॥११३॥
 दण्डाकराञ्जवदन अजुटीकुटिलेक्षणम् ।
 विचित्ररुन्वुरुधर भुजगेन्द्रैरलङ्कृतम् ॥११४॥
 मकुटाचैरलङ्कारैर्विविधैस्तु विभूषितम् ।
 भुजद्वये यच्चरुम्य वामे सम्परिकीर्तितम् ॥११५॥
 दक्षिणे नद्वेदम्य दक्षोक्त वामत्र भवेत् ।
 वज्र शक्तिस्तथा दण्ड रङ्ग पाशो ध्वजस्तथा ॥११६॥
 शिशिरारस्य त्रिशूल तु लाङ्गल मुसल तथा ।
 पूर्वादिन्नमयोगेन चतुर्थावरणे स्थिता ॥११७॥
 पतेषा क्रमशो ध्यान साम्प्रत कथ्यते द्विजा ! ।
 वज्र वज्रोपलाभ तु सितदीर्घनसाङ्कितम् ॥११८॥
 दण्डाकराञ्जवदन ज्वलत्कनकलोचनम् ।
 सांदाभिर्नाभ्रभा शक्ति शान्तामिवदनेक्षणम् ॥११९॥
 घनघर्घरनिर्घोषमुद्गिरन्तीं मुहुर्मुहुः ।
 पद्ममुष्टिं ग्नेरदण्ड रक्ताङ्ग रक्तलोचनम् ॥१२०॥

क्रोधमूर्ति स्वदशनैर्दशन्तमधरं स्वरुम् ।
 स्वरश्मिखचितं ध्यायेन्नृत्यमानं तु नन्दकम् ॥१२१॥
 शरदाकाशसङ्काशं दशन्त दशनावळीम् ।
 पाशं गुणगणाक्रीणं विद्युज्जिह्वं भयानकम् ॥१२२॥
 हेमाळिपाण्डुराभं तु घोरास्यं रक्तलोचनम् ।
 शरज्जलदसङ्काशं ध्वजं कुटिललोचनम् ॥१२३॥
 स्वतेजसा जगत्सर्वं द्योतयन्तं बलोत्कटम् ।
 शिशिरं शीतधामाभं पीनाङ्गं पृथुविग्रहम् ॥१२४॥
 जटाकलापधृत्सौम्यं पुण्डरीकनिभेक्षणम् ।
 उदयार्कसहस्राभं त्रिशूलं भीषणाकृतिम् ॥१२५॥
 कल्पान्तपावकाकारं स्वरश्मिपरिवेष्टितम् ।
 सन्ध्याजलदसङ्काशं लाङ्गलं भीमलोचनम् ॥१२६॥
 क्षामाङ्गमुन्नतांसं तु वज्रकायं बलोत्कटम् ।
 कुन्दावदातं मुमलं सौम्यमीपत्स्मिताननम् ॥१२७॥
 रवं रवन्तं मधुरं श्रोत्रेन्द्रियसुखावहम् ।
 नीलरक्तसितापीतपावकाङ्गनसन्निभैः ॥१२८॥
 हेमचन्द्रहिमाकाशसमानाभैः क्रमेण तु ।
 माल्याङ्गरागवसनैरुचिर्त्तैः समलङ्कृताः ॥१२९॥
 दिव्यैराभरणैर्युक्ताः स्वचिह्नाङ्कितमन्त्रकाः ।
 तर्जयन्तश्च दुष्टौघं दक्षिणेन क्रेण तु ॥१३०॥
 चानेन कटिमालम्ब्य मुसमे म्भानके स्थिताः ।
 चतुर्धावरणद्वारदक्षिणोत्तरशास्त्रयोः ॥१३१॥
 गङ्गा च यमुनां चैव ध्यात्वा सम्पूजयेन्क्रमान् ।
 भगवन्पादमम्भूतां गङ्गां तुमुदगन्निभाम् ॥१३२॥
 नवयौवनव्याचप्यर्मां तु नार्यगर्णं कृताम् ।

नीलाङ्गरागवसना नीलमाल्यैरलङ्कृताम् ॥१३३॥
 द्विमुना सौम्यनदना पुण्डरीकनिभेक्षणाम् ।
 हारन् पुरकेयूरकुण्डलाद्युपशोभिताम् ॥१३४॥
 ससारतापसन्तप्तानारुरुक्षन् पर पदम् ।
 वामनारुर्मपङ्कानि क्षाञ्चयन्तीं स्वतेजसा ॥१३५॥
 वहतीं दक्षिणेनैव कलश वारिपूरितम् ।
 वामेन तर्जयतीं तु करेण प्राट्टतान् जनान् ॥१३६॥
 यमुना नीलरत्नाभा नीलकुञ्चितमूर्धन्याम् ।
 सिताङ्गरागवसना सितमाल्योपशोभिताम् ॥१३७॥
 दक्षिणे तर्जनीमुद्रा वामे तु कलश स्मृत ।
 अन्यत्सर्वं तु गङ्गोक्तमत्रापि स्यान्मुनीश्वरा ॥१३८॥
 लोहिताक्षो महावीर्यस्त्वप्रमेय मुशोभन ।
 वीरहा विरमो भीम शतावर्तस्तु चाष्टम ॥१३९॥
 ऐश्वरीदिवक्रमेणैव पञ्चमावरणे स्थिता ।
 ध्यायेच्चन्द्रप्रतीकाश लोहिताक्ष वलोत्कटम् ॥१४०॥
 नीलाम्बरधर नीलमाल्य नीलानुलेपनम् ।
 महावीर्यं महाकाय पीतवर्णं महाभुजम् ॥१४१॥
 प्रवाञ्छामाम्बरधर रक्तस्तगनुलेपनम् ।
 सम्भरेदप्रमेयाख्यमप्रमेयलोत्कटम् ॥१४२॥
 हरिताट्टतिमापीनससनस्रग्निलेपनम् ।
 मुशोभन शोभनाङ्ग मुक्ताफलनिभ सरेत् ॥१४३॥
 अतसीपुष्पमद्वाशनासोमाल्यानुलेपनम् ।
 वीरघ्न वीरहारय च ध्यायेच्चक्रसन्निभम् ॥१४४॥
 बार्हृन्कारञ्जितारक्तससनस्रग्निसिद्धितम् ।
 विरम विरमावास चापोदग्निभ म्भरेत् ॥१४५॥

कुन्देन्दुकान्तिवसन सितमाल्यानुलेपनम् ।
 भीम भीमाकृतिं ध्यायेत्सकाञ्चनसन्निभम् ॥१४६॥
 पाण्डरारणकौशेय तद्वद्गन्धस्रगन्वितम् ।
 अतसीकुसुमश्याम शतावर्तं तु भावयेत् ॥१४७॥
 पीताम्बरधर पीतमाल्यगन्धविभूषितम् ।
 भुजद्वयान्विता ह्येते चान्तर्मुदितमानसा ॥१४८॥
 दक्षिणै षाणिभि सर्वे ज्वलन्त परशु तथा ।
 वामै शङ्खवर दीप्त दधानाश्चारुकुण्डला ॥१४९॥
 समा समविभक्ताङ्गा प्रशान्ताकृतयस्तथा ।
 स्थानकै सस्थिता सर्वे सप्रभाभिर्विराजिता ॥१५०॥
 प्रसन्नवदना सौम्या त्रैलोक्योद्धरणक्षमा ।
 हारनूपुरकेयूरपूर्वभूषाविभूषिता ॥१५१॥
 तदाज्ञाप्रेक्षकाश्चैव दुष्टदोषोपशान्तिदा ।
 चलेन महता क्षिप्तदेवासुरमहोरगा ॥१५२॥
 एकवीरासहायाश्च त्वप्रयत्नेन लीलया ।
 आब्रह्मभवन शश्वत्परिवर्तयितुक्षमा ॥१५३॥
 एतदावरणद्वारचतुष्के द्वारदेवता ।
 न्यस्येद्युग्मप्रयोगेण पूर्वद्वारादित क्रगात् ॥१५४॥
 वज्रनाभ हरीश च पूर्वस्था दक्षिणोत्तरे ।
 ध्यायेत्तु वज्रनाभास्य शतधामसमप्रभम् ॥१५५॥
 मुख्यदक्षिणहस्तेन निषेधाभिनयान्वितम् ।
 वेत्रलता द्वितीयेन चक्रराज तृतीयत ॥१५६॥
 मुख्यवामकरेणैव श्रोणीतटकृतार्पणम् ।
 शङ्कराज द्वितीयेन तथा वज्र तृतीयत ॥१५७॥
 धारयन्त तथा रत्नमभूषणैर्विविधैरपि ।

रक्तमाल्याम्बरधर रक्तम्रगनुलेपनम् ॥१५८॥
 एव वामे हरीश च निषेधाभिनयोद्भिन्नतम् ।
 प्रवेशाभिनयास्येन पाणिना किं तु चिह्नितम् ॥१५९॥
 एको ह्यत्र निषेध च त्वभक्ताना करोति वै ।
 भक्तानामपरश्चैव प्रवेश सम्प्रयच्छति ॥१६०॥
 द्वारे द्वारे प्रतीहारद्वयस्येव प्रयोजनम् ।
 दक्षोक्त वज्रनाभस्य तद्वरीशस्य वामगम् ॥१६१॥
 आद्यवामगत सर्वगन्यदक्षिणपाणिगम् ।
 धर्माध्यक्षनिन्यत्तीशो दक्षिणे दक्षिणोत्तरे ॥१६२॥
 कुर्यादन्तकसादरयो पूर्ववद्भुजभूपितो ।
 पीतकौशेयवसनौ पीतमाल्यविलेपनो ॥१६३॥
 किं तु दण्डगदाहस्तौ वज्रचक्रविवर्जितौ ।
 शुद्धाक्षममृतानन्द प्रतीच्या दक्षिणादित ॥१६४॥
 बाणमार्फुक्रमेऽस्मिन् पाणो पाशमथापरे ।
 आद्य करचतुष्क यत्तद्यत्र पूर्ववद्भवेत् ॥१६५॥
 आरूतो जलनाथस्य सदृशौ सर्वदेव हि ।
 नीलकौशेयवसनौ नीलस्रगनुलेपनौ ॥१६६॥
 वसुनाथ सुधानन्दमुदग्दिग्दक्षिणोत्तरे ।
 सङ्गमुद्गरहस्तौ च प्राग्बच्छेप चतुष्टयम् ॥१६७॥
 करणामनयो कार्यं रूपेणोद्भुपते समो ।
 अतसीहमुमस्यामकौशेयस्रग्धिलेपनौ ॥१६८॥
 भूपैर्भूपिता धेते विविर्धर्वज्जनाभवत् ।
 पद्मावरणदेवाना तद्धार्याना विशेषत ॥१६९॥
 शृणुष्व ध्यानमधुना तत्त्वतो मुनिपुङ्गवा ।
 पूर्वातीक्षानपर्यन्त पद्मावरणसम्भिता ॥१७०॥

एताश्च देवता विप्रास्तेजोरूपसमन्विताः ।
 कालोपि यन्नियन्ता च शास्त्रं नानाङ्गलक्षणम् ॥१७१॥
 विद्याधिपतयश्चैव सरुद्रः सगणः शिवः ।
 प्रजापतिसमूहस्तु इन्द्रः सपरिवारकः ॥१७२॥
 मुख्ये द्वारचतुष्के तु पूर्ववत्संस्थिताः क्रमात् ।
 चक्रशङ्खौ पद्मगदे लांगलं मुसलं शराः ॥१७३॥
 शार्ङ्गं चैते क्रमाद्भोग्या विद्युत्तुहिनकुन्दभाः ।
 पीतनीलसितारक्तसितगोक्षीरसन्निभैः ॥१७४॥
 हरितालारुणाभैस्तु वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ।
 सर्वरत्नमयैर्युक्तैर्भूषणैरप्यलङ्कृताः ॥१७५॥
 महाबला महावीर्यास्त्वेकवक्त्रा द्विवाहवः ।
 एते तु नायकाः सर्वे स्वचिह्नाङ्कितमस्तकाः ॥१७६॥
 दुष्टौघं तर्जयन्तश्च दक्षिणेन करेण तु ।
 कटिमालम्ब्य वामेन श्यामकैः सुसमैः स्थिताः ॥१७७॥
 दृढव्रतो बहुशिरा महाकायो महाबलः ।
 जितक्रोधो दुराधरो महोत्साहस्त्रिविक्रमः ॥१७८॥
 अतुलो दुष्टहार्दिष्मान् सर्वदृग्दुरतिक्रमः ।
 विपमो गहनोऽमोघप्योऽशोषप्रवेशदाः ॥१७९॥
 शक्राग्निमध्यमारभ्य शत्रेऽज्ञानान्तरावधि ।
 शुक्रशोणसुवर्णाब्धिपिङ्गरक्तमितासिताः ॥१८०॥
 रक्तपीतातसीहिमशोणशुभ्रसितासिताः ।
 वर्णानुरूपसद्वस्त्रमाल्यालेपनभूषणाः ॥१८१॥
 नामानुरूपचारिताः शंखमुद्गरधारिणः ।
 सव्येतरक्रमेणैव प्रवेशकनिपेधकाः ॥१८२॥

क्षणान्धुवनसहारसृष्टिस्थितिदृतिक्षमा ।

उक्तानेतान् क्रमेणैव पूर्ववत्सप्रपूजयेत् ॥१८३॥

मुनय सप्त पूर्वैर्न्ये गृहास्तारादिकैर्वृता ।

जीमूताश्चाखिला नागास्त्रप्सरोगण उत्तम ॥१८४॥

ओषध्यश्चैव पशवो यज्ञा साङ्गाखिलास्तु ये ।

सूक्ष्मरूपेण तिष्ठन्ति पूर्ववत्सप्तमावृतौ ॥१८५॥

सम्भव प्रभवश्चैव पूर्ण पुष्कर एव च ।

आनन्दो नन्दनश्चैव वीरसेन सुपेणक ॥१८६॥

तन्मुरयद्वारशाखास्थो द्वौ द्वौ दक्षिणवामयो ।

सम्भव श्वेतवर्णस्तु प्रभव कुन्दसन्निभ- ॥१८७॥

पूर्णस्तु रक्तवर्णाभन्वतिरक्तस्तु पुष्कर ।

आनन्द पीतवर्णस्तु हेमाभो नन्द उच्यते ॥१८८॥

कृष्णाभो वीरसेनस्तु सुपेणोऽञ्जनसन्निभ ।

भकुटाङ्गदचित्राङ्गा गदाहस्ता द्विनाहव ॥१८९॥

चतुर्भुजा वा विभेन्द्रा । शस्त्रचक्रगदाधरा ।

पूर्ववत्पाणिनान्येन प्रवेशकनिषेधका ॥१९०॥

दक्ष्णवराळरदना निभहानुमहक्षमा ।

क्षेमदृच्छिन्नदृत्पात्रो होमकृद्भूतभावन ॥१९१॥

युगाताग्न्यशनश्चैव सवता भीषणस्तथा ।

सङ्क्रन्दनश्चानिमिष शतपर्वा शतानन ॥१९२॥

औदुम्बर प्रदृतिरो विरामश्चाशुमाल्यपि ।

औपदीवारिष त्वेत्तद्रणपोटकक्रमात् ॥१९३॥

दृढननादिसदृश वर्णन षड्भुजान्वितम् ।

चामदक्षिणयोगेन पृष्ठत पूर्वपश्चिमम् ॥१९४॥

नगरमुद्गरपञ्चापरगभयमन्यितम् ।

नानावर्णस्रगुष्णीपवस्त्रालेपनमूपणम् ॥१९५॥
 प्रागुक्तगुणशौर्याढ्यं सर्वकर्मकृतिक्रमम् ।
 तच्छोभाष्टकरक्षार्थं शतगन्युर्विरोचनः ॥१९६॥
 अप्रतर्क्यस्त्वनुल्लङ्घ्यस्त्वप्रमेयाभिधानकः ।
 अमर्षी च महाभूतश्चक्रोराक्षस्तथाऽष्टमः ॥१९७॥
 इन्द्रामिमध्योपद्वारपार्श्वशोभास्त्रनुक्रमात् ।
 एकैकशः स्थिताः शूराः प्रवेशकनिषेधकाः ॥१९८॥
 नीलपीतजपाश्यामसितहिङ्गुलकेन्दुभाः ।
 महाबला महावीर्याः सुदुर्लङ्घ्यपराक्रमाः ॥१९९॥
 नानाविधान्तरसम्भिर्गूपणैरनुलेपनैः ।
 अन्यैरनुपदिष्टैश्च यथाशोभमलङ्कृताः ॥२००॥
 पाङ्गुण्यमहिमायुक्ताश्चतुर्हस्ताः क्रमेण तु ।
 पृष्ठदक्षिणवामाभ्यां चक्रशंखसमन्विताः ॥२०१॥
 गदात्रोपरिविथान्तमुख्यहस्तद्वयान्विताः ।
 द्वारोपद्वारशोभेशानेतान् सम्पूजयेत्क्रमात् ॥२०२॥
 विद्या चैवापराऽविद्या पावकश्चैव मारुतः ।
 चन्द्रार्कौ धारिवसुधे क्षेताः संसारदेवताः ॥२०३॥
 सूक्ष्मरूपेण तिष्ठन्ति बाह्यावरणमूले ।
 अमरेशो विरूपाक्षः सुधर्मिष्ठो नियामकः ॥२०४॥
 सर्वसत्त्वाश्रयश्चेति गहनस्तदनन्तरम् ।
 महाराजेश्वरश्चापि धनाध्यक्षेश्वरलाया ॥२०५॥
 एते गणेश्वराम्बुष्टौ तन्मुख्यद्वारपालकाः ।
 ध्येयाश्चतुर्भुजाः सर्वे मुख्यपाणिद्वयेन तु ॥२०६॥
 अमरेशादिरूपाक्षो यज्ञपेत्रलताकर्णौ ।
 पृष्ठगाम्यां तु वाणिभ्यां चक्रशङ्खमुन्नतौ ॥२०७॥

कुङ्कुमाञ्जनसङ्काशो दम्प्या विकृताननो ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन लञ्छनत्रयत्ययान्वितौ ॥२०८॥
 द्वारदक्षिणवामस्यौ प्रवेशननिषेधकौ ।
 सुधर्मिष्ठो नियन्ता च सुमितश्यामळप्रभौ ॥२०९॥
 सुभीमदण्डहस्तौ च वज्रायुशविज्विनौ ।
 यथाक्रमोदितानन्यान् धारयन्ता यथाविधि ॥२१०॥
 सर्वसत्वाश्रयन्धानिगहन श्यामळ सित ।
 क्रि तु पाशकरावेतो पूर्ववद्भुजमूपितौ ॥२११॥
 महाराजे वरो रक्तो घनाव्यक्षे वरोऽसित ।
 शिशिरायुःसयुक्ता त्रिकमन्यद्यथा पुरा ॥२१२॥
 महानला महावीर्या दुष्टदोषलयङ्करा ।
 दुर्निरीक्षाश्च दुर्घर्षा दैत्यदानवहिसना ॥२१३॥
 नानामहार्चवासौमि भूपत्यैरलङ्कृता ।
 महर्षम प्रभूत च गम्भीर प्राणगोचरम् ॥२१४॥
 योगाङ्ग योगनिलय सनातनमश्रुखलम् ।
 तारान्तरित तार विराम त्रिषम तथा ॥२१५॥
 दुरतिक्रम दुर्गह च सुधूम्रमनिलाशनम् ।
 तत्सालत्रोपद्वारेषु विन्यसे पूर्ववर्त्मना ॥२१६॥
 उक्तोपद्वारपालाना वर्णत सममुज्ज्वलम् ।
 गणपोड्यकर त्वेतच्चतुष्पाणिसमन्वितम् ॥२१७॥
 गौणनामकराद्य तु मुख्यनामकरावधि ।
 शम्भपट्टमहन्त च निषेधाभिनयाङ्कितम् ॥२१८॥
 प्रवेशाभिनयाङ्क च नानावर्णस्वरस्यचम् ।
 नानाम्थानरमयुक्त नानामुष्णमूपितम् ॥२१९॥

(१)दुराक्रम । इति—(५१)

अक्षंसूतधरं वाधं प्रपन्नानां प्रवेशकृत् ।
 निषेधकृत्तथान्येषां न्यस्तव्यं मुनिसत्तमाः ! ॥२२०॥
 देवव्रत निरातङ्गं भीष्मं च पुरुषं तथा ।
 उग्रं वीरेश्वरं रम्यमरिष्टं मुनिसत्तमाः ! ॥२२१॥
 निर्विषण्णं युगान्तांशं शतानन्दं शताननम् ।
 तैजोश्वरं विशालाक्षं युगांशं देवनन्दनम् ॥२२२॥
 एतं द्विरष्टशोभासु गणमेकैकशो न्यसेत् ।
 उपद्वारेशसदृशं वर्णतो लान्छनैर्विना ॥२२३॥
 चतुर्भिः पाणिभिश्चैव पृष्ठदक्षिणपूर्वकम् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तान्तं शंखचक्रगदाधरम् ॥२२४॥
 निषेधकृच्च पापानामपापानां प्रवेशकृत् ।
 नानासौगन्धरोष्णीपभूपालेपाद्यलङ्कृताः ॥२२५॥
 अनन्ताचिन्त्यविभवाः सर्वभूतसमाश्रयाः ।
 नानाशस्त्रास्त्रकुशलाः नानाज्ञानसमन्विताः ॥२२६॥
 निरस्त्रानेकदैत्येशाः साधूनां पालनोद्यताः ।
 द्वारद्वयान्विते साले मुख्यद्वारगतावुभौ ॥२२७॥
 तिष्ठतः सूक्ष्मरूपेण तदन्यद्वारपार्श्वयोः ।
 प्राकारसर्वकोणेषु बहिर्कोणादितो न्यसेत् ॥२२८॥
 प्रभवाप्ययरूपाणां मूर्तीनां चतुर्गत्तनाम् ।
 तथा मूर्त्यन्तराणां च तत्क्रान्तानामनुक्रमात् ॥२२९॥
 मन्त्राणामस्त्रसंघादि तेषां रूपभनुत्तरन् ।
 चतुर्णामपि कोणानामव्यक्तं भवनाद्बहिः ॥२३०॥
 संयजेद्भवनात्ता वै यस्मान्त्वान्यो भवः स्मृतः ।
 तेषां बहिः स्वमन्त्रेण दिक्कमेण तु हेतिरौद् ॥२३१॥

१—हेतिपम् । इति—(पा)

स्वमरीचिगणेनैव भासयन्त निवेद्य च ।
 न्यन्यैवमर्चनं कुर्यान्मन्त्रमुद्रान्वितेन तु ॥२३२॥
 निर्गक्षणादिशुद्धेन अर्घ्यसङ्घट्टनादिना ।
 वामुदेवाभिधानन्तु देव. पाद्गुण्यनिग्रहः ॥२३३॥
 कर्मिणामुपकारार्थं प्रामाद म्यूलविग्रहम् ।
 सर्वज्ञानक्रियाद्य च सर्वतत्त्वममाश्रयम् ॥२३४॥
 समामाद्यानुगृह्णाति सदाचान्तर्गत. प्रसु. ।
 तस्मात्तदङ्गभूतेषु प्राकारेष्वष्टसु कमान् ॥२३५॥
 पृथ्व्यादिवृद्धिनिष्ठन्तु वाद्यतत्त्वाष्टकं न्यसेत् ।
 प्रासादश्चाङ्गसयुक्त. प्रकृतिस्त्रिगुणात्मिका ॥२३६॥
 तद्वता प्रतिमा जीवस्तद्वत. परम. पुमान् ।
 अतोऽधिदैवतान्यत्र तत्रान्येतान्यनुक्रमात् ॥२३७॥
 सर्वत्र व्यापकत्वेन ध्यात्वा सम्पूजयेत्तत. ।
 सर्वाधारमथैवैव सर्वसत्त्वाश्रयेण च ॥२३८॥
 सर्वदेवविषयेन कालचराम्बुजेन तु ।
 सम्पुटीकृत्य भवन्त सप्राकारमर्धार्ध्वन. ॥२३९॥
 सम्पूज्य हार्दयी मुद्रा चक्रमुद्रासमन्विताम् ।
 श्दश्य सर्वतो दिक्षु कञ्चनान्कुण्डयेत् ॥२४०॥
 श्कृन्तविमाने च तैवद्वारमूपिते ।
 मरुतेऽथ विमानम्यादिस्यूहपरिनिष्ठिते ॥२४१॥
 चतुर्द्वारान्विते गेहे दिग्द्वाराग्रमण्डपे ।
 सर्वत्रैवमत्रमाले च अथनिर्मोचनपि च ॥२४२॥
 सदाऽदेवधर्मान्ये द्वारद्विद्वितयान्विते ।
 द्वारपागमणन्यामे विशेषेऽथ प्रकाश्यते ॥२४३॥
 चाद्याश्च नुमत्रान्ता प्रगादद्वाश्चतुष्टये ।

न्यसनीयाः क्रमेणैव पूर्ववद्द्वयोगतः ॥२४४॥

द्वारोर्ध्वोदुम्बरद्वन्द्वद्वितयस्था यथाक्रमम् ।

लक्ष्मीः कीर्तिर्जया माया देव्यः प्रागुक्तलक्षणाः ॥२४५॥

सत्य. सुपर्णो गरुडस्तार्क्ष्यन्त्वग्नेषु संस्थिताः ।

अनिवर्ती महावृत्तिर्दर्पहा सर्वजित् स्थिरः ॥२४६॥

जयन्तो भयकृन्मानी त्वष्टमो द्विजसत्तमाः ! ।

दिगग्रमण्टपद्धारशाखाषाश्वैः समास्थिताः ॥२४७॥

अनिवर्ती महावृत्तिः कृप्याभः शुक्रसन्निभः ।

दर्पहा सर्वजिच्चैव पाण्डुरक्तसुवर्णभौ । ॥२४८॥

स्थिरो जयन्तः सततं श्यामाङ्गनसमश्रुती ।

भयकृच्चैव मानी च पिङ्गळः पाण्डुरोज्वलः ॥२४९॥

द्विभुजाः सर्व एवैते दक्षिणेन करेण तु ।

नन्दक्रं शंखमन्येन दधानाः क्रूरविक्रमाः ॥२५०॥

यदा चतुर्भुजा ध्येयाम्त्रदा चैते गणेश्वराः ।

मुख्यदक्षिणहस्तेन खड्गवेत्तलतान्विताः ॥२५१॥

तथा वामकरे शंखं पृष्ठगे दक्षिणादित्तः ।

पाणिद्वये चक्रपद्मे विभ्रतो ज्वलनप्रभाः ॥२५२॥

नानावस्त्रसगुण्यापभूषणालेपनान्विताः ।

अत्यन्तहस्तचरणा लोञ्छनव्यत्ययान्विताः ॥२५३॥

ऊर्जितश्चामृताङ्गस्तु सर्वाङ्गः सर्वतोमुखः ।

शुभाङ्गो चन्द्रश्चैव दागोशः शब्दचिकम्बः ॥२५४॥

पाञ्चजन्यविशेषा हि द्वौ द्वौ चैव क्रमात् स्थितौ ।

सर्वतोभद्रसालम्बचतुर्द्वारेषु पूर्ववत् ॥२५५॥

द्विबाहवस्तु संम्मर्याः दक्षिणेन करेण तु ।

गृहीतमुगलाः सर्वे शंस्तमन्येन पाणिना ॥२५६॥

दधानाश्चैव चत्वार पूर्वे वन्धूकसन्निभा ।
 अन्ये परभृताभास्तु सर्वमूषणभूषिता ॥२५७॥
 बलेन महता क्षिप्तदेवासुरमहोरगा ।
 एकवीरासहायाश्च अप्रयत्नेन लीलया ॥२५८॥
 आब्रह्मभवन शश्वत्परिवतयितु क्षमा ।
 विश्वेणो विश्ववृद्धिश्चो विश्वात्मा विश्वलोचन ॥२५९॥
 विश्वपादो विश्वभुजस्तथा वै विश्वकर्मकृत् ।
 एते द्वितीयसालम्य दिग्द्वारयु नियामका ॥२६०॥
 द्विबाहव परिजेया वामदक्षिणयोगत ।
 गदाखड्गास्त्रमयुक्ता करण्डमकुटान्विता ॥२६१॥
 शोणपिङ्गसितश्यामा रक्तपीतसितासिता ।
 सर्ववर्णान्वरालेपसम्भूषाभिर्विराजिता ॥२६२॥
 एकवीरासहायाश्च सर्वदोषनिवारका ।
 तद्गारान्तरभागेषु वामदक्षिणयोगतः ॥२६३॥
 प्रासादाभिर्मुग्गान्यस्वेन्निधिनायेश्वरान् क्रमात् ।
 शरपद्मो महापद्मगतधामाभिधौ ततः ॥२६४॥
 अग्रण्डित सन्ततश्चानन्तधार इति श्रुत ।
 सर्वद्वार इति स्यात् प्रथमो पूर्वमीरितौ ॥२६५॥
 अन्येषा वक्ष्यते पण्णा वर्णरूपादिक क्रमात् ।
 रक्तं कृष्णं सुवर्णंभ सितारणतमालभा ॥२६६॥
 शम्भुपद्मनिधीशोक्तमर्जुक्षणञ्छिता ।
 वसुवर्णमुवर्णाष्टलेहृषान्यधनाधिषा ॥२६७॥
 सर्वोन्नीनिधीशानान्निषामूर्ध्वं गुग्गामना ।
 सर्वान्शाग्मयुक्ता म्वाश्रिनाभिमतप्रदा ॥२६८॥
 तन नृतीयाग्मण्डलेषु द्वन्द्वयोगतः ।
 हनुमिणोत्तराग्न्या नृ शाग्म्या विन्यनेत्रमा ॥२६९॥

पुरतश्चक्रगरुडौ हलतालौ तु दक्षिणे ।
 पश्चिमे शार्ङ्गमकरौ सौम्ये नन्दकच्छयकौ ॥२७०॥
 चक्रपक्षीशसीराणां शङ्खनन्दकयोरपि ।
 खेषु स्थानेषु पूर्वोक्तं वर्णरूपादिकं द्विजाः ! ॥२७१॥
 अन्येषां तालपूर्वाणां त्रयाणामथ वक्ष्यते ।
 तालो ध्वजः स्याद्भूतादिबालरूपाभिमानकः ॥२७२॥
 शपः सर्वाङ्गनिभृतो जगद्बीज उदाहृतः ।
 ससर्वोपद्रवो ऋश्यः संसारश्चपलात्मकः ॥२७३॥
 एतान् सूक्ष्मस्वरूपेण ध्यात्वा सम्पूजयेत्क्रमात् ।
 गङ्गा च यमुना गोदा नदी च महती तथा ॥२७४॥
 वितस्ता नर्मदा चैव जम्बूराख्या च सरस्वती ।
 नद्यश्चतुर्थसालस्य दिग्द्वारेषु क्रमात् स्थिताः ॥२७५॥
 गङ्गायमुनयोःरुक्तं वर्णरूपादिकं पुरा ।
 ताभ्यामन्याः समानान्तु वर्णशोभां विनैव तु ॥२७६॥
 सितारुणाः सितस्वर्णसितकुन्दसमप्रभाः ।
 प्रमत्तप्रौढवेपाश्च नानाभरणभूषिताः ॥२७७॥
 सर्वधातुविचित्राङ्गाः सर्वरत्नविराजिताः ।
 सुधाकुम्भधरा द्वाभ्यां कराभ्यां पूर्ववच्च ताः ॥२७८॥
 एवं दिग्द्वारभवनद्वार्स्थितिरुदाहना ।
 एकमतेषु दिष्टमूर्तेः प्राकारेषुर्ध्वगेषु च ॥२७९॥
 द्वारादयस्त्रयीयाश्च सामान्याः समुदाहृताः ।
 सर्वमालप्रतीहारशाखापार्श्वगतानुभौ ॥२८०॥
 ध्येयौ वा स्थापनीयौ वा वाष्पाहारगता यदि ।
 यथोक्तश्लेषोपेतौ स्थापनीयौ यथाक्रमम् ॥२८१॥
 एवमावर्णेशानान् ध्यात्वा संस्थाप्य वाचयेत् ।

ध्यानोत्था पीठदेशेषु म्वाकारात्मसु सन्नसु ॥२८२॥
 तदर्थमङ्गणक्षेत्र त्रिधा वा पञ्चधा भजेत् ।
 त्रिभागमेकभाग वा त्यक्त्वा तमन्यतो बहि ॥२८३॥
 पीठ वायतन कुर्यात्सर्वादिक्ष्वन्तरेऽथ वा ।
 अधरोत्तरनिष्ठाभ्या प्रागुक्ते पूर्ववन् स्थिते ॥२८४॥
 शिलेष्टकादिभि क्लृप्ता पीठिका हस्तविम्बृता ।
 तदर्धेनोच्छ्रिता सर्वा सर्वालङ्कारशोभिता ॥२८५॥
 चतुरश्रा सुवृत्ता वा सम्पूज्या वाथ केवला ।
 आमाद्रिवास्तुदेवाना स्वदिग्भागगतेषु च ॥२८६॥
 गोमयादिपिलिप्तेषु मण्डलेषु बलिं हरेत् ।
 विस्तारोच्छ्रायमानाद्वै पीठा प्रागुक्तलक्षणा ॥२८७॥
 अर्धमानेन वा कार्या रथयात्राऽविरोधत ।
 एवमावरणेशाना पीठेषु स्वासु दिक्षु च ॥२८८॥
 दुष्टदोषनिरासार्थं प्रासादाभिमुख स्थिता ।
 चतु स्थानावतीर्णस्य द्वारे च यचनालये ॥२८९॥
 स्थापन गणनाधाना शृणुन् मुनिपुङ्गवा ।
 चाम्नुक्षेत्रेशसज्ञौ द्वौ प्राग्द्वारे पूर्वान् स्थितौ ॥२९०॥
 लक्ष्मी कीर्तिर्जया माया द्वारेषूर्ध्वभिता क्रमान् ।
 वज्रनाभादयो देवा द्वौ द्वौ दिग्द्वारशास्त्रयो ॥२९१॥
 प्रागादिद्वारगुम्भेषु सम्भरप्रभवादय ।
 तुमुद्रायत्तङ्ग च भूतानामष्टक परम् ॥२९२॥
 द्वारान्तर्गुम्भयुक्त्या तु भ्रमर्णद्विजमाश्रितम् ।
 गुपर्णश्चरमपुंश्च सत्य कीमोदयी द्विजा ॥२९३॥
 योवनीया क्रमेणैव द्वागणामभ्रमूतये ।
 हेमदण्डगत मय कि तु पश्चिमदिग्गत ॥२९४॥

चण्डाद्याश्च सुमद्रान्ता द्वौ द्वौ प्रागादिषु द्विजा । ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन तोरणस्तभमूलगा ॥२९५॥
 चक्रद्वितयमध्यस्य पंक्षीशस्तोरणोपरि ।
 तत्पार्थयो स्थित चक्र नानावर्णपताकयो ॥२९६॥
 सत्यादिकं चनुष्क तु मध्यवेद्या ध्वनाष्टके ।
 प्रमदाप्यययोगेन पूज्य प्रागादियोगत ॥२९७॥
 इन्द्रादिलोकपालास्ते सिद्धसप्तपुर सरा ।
 वज्रादयस्तदस्त्राश्च स्वासु दिक्षु वहि स्थिता ॥२९८॥
 सुरयन्त्रेषु वान्येषु निमित्तेष्वेवमाचरेत् ।
 अनुस्त्रेषु चण्डादीन् वास्तुनाथादिपूर्वम् ॥२९९॥
 द्वारेषु केवलान्यस्य गृहान्त प्रपूजयेत् ।
 सर्वद्वारेषु वा पूज्य सहेतीश पतविर ॥३००॥
 विविधानु प्रतिष्ठानु जीर्णोद्धारविधावपि ।
 महोत्सवेषु मर्षेषु ध्वनारोहणकर्मणि ॥३०१॥
 मङ्गलाङ्कुररोपे च पवित्रारोहणादिषु ।
 तथा चानन्तरशायाभिषेकविधावपि ॥३०२॥
 प्रायश्चित्तेष्वनित्येषु काम्येष्वपि च नित्यश ।
 मुख्यकर्मोक्तविधिना कुर्यादन्यत्र चान्यथा ॥३०३॥
 सिद्धयवान्तयेन्द्राद्यान्तदस्त्राश्च यथाक्रमम् ।

१-

पंक्षीशस्तोरणोपरि ।

मुभित्तानु पताकानु मन्वाक्यो विदगाधिप ॥
 उपर्ण शोषवर्णानु गन्ट पिङ्गलानु च ।
 रात्रपापाणवर्णानु तार्थ्यगन प्रतिष्ठित ॥
 नानावर्णपतानाया सम्पृथो विद्गेश्वर ।
 इन्द्रादिलोकपालान्ते (पा)

लोकदिवपालकाम्ब्येते स्वसेनाभिः समावृताः ॥३०४॥
 प्राप्तेद्विप्राग्दशेनैव नित्यं स्वस्थानमाश्रिताः ।
 द्विपालकत्वादासृष्टेर्यतस्तेषां स्थितिः स्थिरा ॥३०५॥
 भगवन्मन्त्रमूर्तीनामनन्तानां मुनीश्वराः ! ।
 स्वस्थानस्था नमस्यन्ति पूजयन्ति जपन्ति च ॥३०६॥
 ध्वजारूपचारैश्च सम्यक् परिचरन्ति च ।
 कैवल्यमिद्वये शश्वद्बहुभिः स्वानुगैः सह ॥३०७॥
 पालयन्ति च भक्तानां बलमौजो ददन्ति च ।
 ध्वसयन्ति च विघ्नोद्यमनिशं मन्त्रयाजिनाम् ॥३०८॥
 सरक्षन्ति फलमात्रं वर्धमानं द्विलक्षणम् ।
 अधिकारमनादीयं शक्तिबीजं जगत्प्रभो ॥३०९॥
 दिग्सिद्धये दशत्वं तद्व्यक्तयेऽष्टाविशात्मना ।
 बाह्यत्रिसालभूमिष्ठां प्लावाद्यां भवदेवताः ॥३१०॥
 तत्प्राप्तत्वात्पूर्वोक्तदिग्भागे नियताः सदा ।
 वज्रनामादयो देवाः लोकत्रिद्वारपालकाः ॥३११॥
 तथाऽमरेणपूर्वांश्च सम्भयप्रभवादयः ।
 प्रसिद्धप्राप्तक्रमेणैव दिग्ब्राह्मिण्युस्थिताः क्रमात् ॥३१२॥
 फाल्गुणमष्टकं नित्यमिन्द्राय रुद्रपथिमम् ।
 नियन्ता कालन्त्यान्ते तदन्ते सुस्थितं वियत् ॥३१३॥
 प्रमात्पूर्वोत्तरे क्रौणे न्यमेद्दक्षिणपथिमे ।
 विद्याऽविद्याद्वयं यद्वै स्वपदस्थेऽग्निमारुते ॥३१४॥
 चन्द्रादित्यानुदग्ग्याम्यस्थानयोर्विनिवेश्य च ।
 प्रत्यग्पागणं तोयं प्राग्भागे विन्यमेद्दराम् ॥३१५॥
 कुमुदाद्यावृतीनां लोहिताक्षान्यमन्थाः ।
 वज्रनामादिकं मुक्तां द्वाग्पालं तिर्यकम् ॥३१६॥

द्वारपालगणास्त्वेते सालकोणगतास्तथा ।
 प्रोक्तक्रमेण तिष्ठन्ति भगवत्प्रागपेक्षया ॥३१७॥
 कुमुदादिगणेशानाः पुरप्रानादिवास्तुनि ।
 पालिकावसथे चैव दिक्पालोक्तवाशास्थिताः ॥३१८॥
 त्रिसन्ध्यमेव देवानां बलिदानं समाचरेत् ।
 सङ्कल्पितेषु सालेषु द्वारावरणवासिनाम् ॥३१९॥
 असङ्कल्पितसालोक्तदेवानां नाचरेद्बलिम् ।
 सत्तन्निर्माणकाले तान् प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥३२०॥
 देवयात्रासमेतन्तु बलिदानं समाचरेत् ।
 एवं सर्वं समापाद्य महापीठोर्ध्वभूतलम् ॥३२१॥
 प्रक्षाळितं समारुह्य प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ।
 तद्ूर्ध्वाम्बुजदिकूपले कुमुदादीनथान्तरे ॥३२२॥
 सर्वभूतान्पारिपदानाह्वय ग्रहसंज्ञितान् ।
 सम्पूज्य सोदकं तत्र बलिशेषं समुत्किरेत् ॥३२३॥
 पश्चादाचम्य विधिवत्प्रात्वा वा संविशेद् गृहम् ।
 सर्वद्वारावृत्तीशानां फोणस्थानां समर्चने ॥३२४॥
 नतिप्रणवसंयुक्तः स्वनामा मन्त्र ईरितः ।
 महापीठस्यभूतानां पार्षदानां ग्रहात्मनाम् ॥३२५॥
 तारान्ते विष्णुशब्दं च नियुञ्ज्याद्बुदितक्रमात् ।
 सर्वकोणगता मन्त्राः फडन्ताः समुदीरिताः ॥३२६॥
 सर्वे समुदिता मन्त्राः स्वाहान्ता होमकर्माणि ।
 ध्यान्यवमर्च्य तन्मन्त्रैरर्घ्याधैरुपचारकैः ॥३२७॥
 दर्शयेद्दार्ढ्यशानां मुद्रां तर्जनिसंज्ञिताम् ।
 द्वाग्पालगणानां तु चण्डायुक्तमनन्तरम् ॥३२८॥
 पर्माद्यावरणाद्ूर्ध्वं हेतुना येन फेन चित् ।

बलिदानमशक्य चेत्तत्रत्याना यथाक्रमम् ॥३२९॥
 सर्वतोभद्रपूर्वेषु द्विगुणीकृत्य चाचरेत् ।
 भुस्यकल्पे तथान्यत्र यथाशक्त्यावृत्तिक्षितौ ॥३३०॥
 तद्वाह्यावृत्तिदेवानामावृत्त्यावृत्त्य तर्पयेत् ।
 द्वारोपद्वारपालानां तस्मिन् द्वारे समर्पयेत् ॥३३१॥
 महार्पाठोदितानां च तद्द्वाराग्रकमण्डले ।
 ध्यानोत्थानां त्वसञ्चारे न दोष केन हेतुना ॥३३२॥
 तत्तदाचरणद्वारदेशेषूक्तक्रमेण तु ।
 द्रव्यमूर्तिगतानां च सञ्चार स्यादनिष्टक ॥३३३॥
 एवमावृत्तिदेवानां त्रिसन्ध्य बलिमाचरेत् ।
 नित्योत्सवार्थं विम्बस्य सन्निधौ तत्समाचरेत् ॥३३४॥
 नृत्तगोयादिसयुक्त वेदघोषसमन्वितम् ।
 द्वारावरणदेवानां ध्यानादीत्य प्रकाशितम् ॥३३५॥
 एव हि बलिदानान्त यत्र पूजा समाचरेत् ।
 तत्र देवस्य सान्निध्यै नैरन्तर्येण सिद्धयति ॥३३६॥
 एव कालत्रये कुर्यात्पूजनं देविकोत्तम ।
 न च कालत्रयान्मूलं पूजनं विहितं सदा ॥३३७॥
 प्रासादेषु स्वयंभ्यक्तपूर्वेषु द्विजसत्तमा ।
 कालत्रयं प्रधानं स्यात्तदूर्ध्वं कर्तुरिच्छया ॥३३८॥
 विभवापेक्षया चैव वर्धयेत् यथाक्रमम् ।
 यावत् द्वादशमं कालं स्यावद्वै मुनिपुङ्गवा ! ॥३३९॥
 येषु प्रभातकाले स्यात् त्रिषु कालेषु वै पुनः ।
 यथावन्मन्त्रविन्यासमात्मनः परदेहयो ॥३४०॥
 इद्यागं ग्यानमशुद्धिं सायामा भौतिकीं सतः ।
 नित्यं प्रभातिके सूर्यादन्यत्तेच्छानुष्पत ॥३४१॥

स्रपनं बलिदानं च कुर्यात्कालत्रये सदा ।
 मूर्तेरासनपूजा तु कार्या कालचतुष्टये ॥३४२॥
 पञ्चकाले भवेन्न्यासः षट्काले हवनक्रिया !
 अत ऊर्ध्वेषु कालेषु जपान्तं पूजनं भवेत् ॥३४३॥
 अलङ्कारासनाद्यं च पूर्ववत्क्रमयोगतः ।
 विनोक्तेन प्रकारेण ह्यन्यथा न समाचरेत् ॥३४४॥
 मुख्यकल्पे तु होमान्तं नित्यनैमित्तिकात्मिकाम् ।
 पूजां क्रमेण वै कुर्यात्तद्द्वोमावसानिकाम् ॥३४५॥
 अनुकल्पे तु जप्यान्तं यागानन्तरितेषु च ।
 यागेषु हवनान्तेषु नित्यनैमित्तिकादिषु ॥३४६॥
 तत्तद्यागं जपान्तं च क्रमात्कृत्वा ततः परम् ।
 तत्तद्दोमं मुनिश्रेष्ठाः ! क्रमात्कुर्याद्यथाविधि ॥३४७॥
 अनुकल्पेषु यागेषु ह्युपकालोदितेषु वै ।
 आसनार्थे ततः पाद्यमाचामं सप्रतिग्रहम् ॥३४८॥
 गन्धं माल्यं तथा दीपं घृणं मात्रां क्रमेण तु ।
 दत्त्वा भोज्यावसानं तु क्रमाद्दद्याद्विधानतः ॥३४९॥
 इत्येवमर्चनविधिः साङ्गोपाङ्गः प्रदर्शितः ।
 इतोऽन्यच्छ्रोतुमिच्छा चेत्कथ्यतां मुनिपुङ्गवाः ! ॥३५०॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां
 द्वारावरणदेवतालक्षणादिविधिर्नाम
 नवमोऽध्यायः

अथ दशमोऽध्यायः ।

मुनय ।

भगवन्मुनिशार्दूल ! सर्वज्ञ ! वदता वर ! ।
 नित्यार्चनादिकं सर्वं श्रुतं त्वत्तं सविस्तरम् ॥१॥
 महोत्सवाद्युत्सवान्तु साप्रतं वक्तुमर्हसि ।

नारद ।

अथातः सप्रदश्यामि महोत्सवविधिक्रमम् ॥२॥
 सव इत्युच्यते तुर्यं विद्वद्भिर्मुनिपुङ्गवा । ।
 उद्धृतं स सवो यस्मात्समादुत्सव उच्यते ॥३॥
 नित्यो नैमित्तिक काम्यस्त्रिविधः स महोत्सवः ।
 वत्सरे वत्सरे यस्तु क्रियते स तु नित्यः ॥४॥
 भूमिकल्पे दिशा दाहे महोत्सातेषु सत्सु च ।
 दुर्भिक्षे व्याधिते राष्ट्रे तथारैः शत्रुसङ्घटे ॥५॥
 अनादृष्टौ च सर्वत्र नक्षत्रपतने च खात् ।
 हसने भगवन्मूर्तेरहाना चलने सति ॥६॥
 शोदने चासनाद्विम्बे परिभ्रमति सत्तमा । ।
 व्यत्यामे शशिमूर्यस्य तथान्येष्वेवमादिषु ॥७॥
 दान्त्यर्थं यत्प्रकुर्यात् स नैमित्तिक उच्यते
 चतुर्णां पुरुषार्थानामुद्दिद्यान्यतमं फलम्
 उत्सवोऽनुष्ठितं काम्यं सङ्कल्पितफलम्
 ज्योतिर्दशांशेषु तु दर्शनार्थेण सत्
 पूजं कृत्वा यथाशक्तं तीर्थेऽत्र
 तीर्थयात्रानुसारेण ध्वजारोहं

मन्त्रमूर्तिप्रतिष्ठानकाल एव मुनीश्वराः ! ।
 प्रासादस्य शिखाग्रे तु स्थापितः खगराङ्घ्रजः ॥११॥
 हेतिराजसमायुक्तो यत्र यत्र सदा द्विजाः ! ।
 विना त्वन्यध्वजारोहमुत्सवं परिकल्पयेत् ॥१२॥
 तत्राप्यन्यध्वजारोहं कुर्याद्वा विभवे सति ।
 कुर्यादुत्सवमन्यत्र ध्वजारोहणपूर्वकम् ॥१३॥
 नवाहं दैविकं प्रोक्तं सप्ताहं मध्यमं भवेत् ।
 पञ्चाहमधमं विद्यात् त्रिदिधं चोत्सवं स्मृतम् ॥१४॥
 तत्र तावत्प्रवक्ष्यामि नवाहस्य विधिक्रमम् ।
 ध्वजाधिवासपूर्वेषुः देशिको मन्त्रवित्तमः ॥१५॥
 चायाद्वपनपूर्वं तु भगवद्वागसिद्धये ।
 निशामुखे प्रवृत्ते तु आचार्यो मूर्तिपैः सह ॥१६॥
 स्नानादिनित्यनियमान् कृत्वा चैव यथाविधि ।
 मूपणैर्विधैर्वैर्नूतनैश्च विभूषितः ॥१७॥
 सितोष्णीपोत्तरीयश्च चित्रमाल्यैरलङ्कृतः ।
 मधिशय देवसदनं यजमानसमन्वितः ॥१८॥
 नित्यार्चनावसाने तु वैष्णवान् द्विजसत्तमान् ।
 पद्मेर्मनिरताश्चैव पञ्चकालपरायणान् ॥१९॥
 समभ्यर्च्य ततस्तेभ्यो ह्यनुगां प्रतिगृह्य च ।
 विष्वक्सेनं समभ्यर्च्य यागविघ्नप्रशान्तये ॥२०॥
 पश्चात्स्वदेहशुद्धयर्थं पुण्याहं वाचयेद्गुरुः ।
 प्रकल्प्य मृतले शुद्धे धान्यर्षाटं यथाविधि ॥२१॥
 विन्यस्य मङ्गलं कुम्भं सम्पूर्णं गन्धवारिणा ।
 रत्नहाटकूर्चसग्नसपह्यवसंयुतम् ॥२२॥
 चन्दनाद्युपलितं च परितश्चाव्यर्चयित्म् ।

तत्कुम्भस्य चतुर्दिक्षु चतुरो मूर्तिपान्यसेत् ॥२३॥
 अद्विर्गन्धेस्तथा पुष्पैरक्षतैर्दक्षिणादिभि ।
 तोपयित्वा तु तान् सर्वान् तत कुम्भे सुदर्शनम् ॥२४॥
 समावाह्य समभ्यर्च्य ध्यायमानोऽच्युत हृदि ।
 दर्भे सृष्टास्तु कलशं त्राह्यणै सह देशिक ॥२५॥
 ओंकाराद्य पवित्रान्त मन्त्राणा प्राक्चतुष्टयम् ।
 पाठयेच्च सपुण्याह गायत्रीत्रितयान्वितम् ॥२६॥
 ततश्चात्मानुवाद च आत्मव्यूह तथैव च ।
 ततश्च शुद्धिमन्त्राम्तु पठेदेव समाहित ॥२७॥
 शुद्धयेस्तु परो देवो वासुदेवोस्तु शुद्धये ।
 सङ्कर्षण शुद्धयेस्तु प्रद्युम्नश्चास्तु शुद्धये ॥२८॥
 शुद्धयेस्त्वनिरुद्धोपि केशवश्चास्तु शुद्धये ।
 नारायणोस्तु विश्वेश शुद्धये सर्वकर्मसु ॥२९॥
 शुद्धये माधवश्चास्तु सर्वलोकहिते स्तः ।
 गोविन्द शुद्धये चास्तु परमात्मा सनातन ॥३०॥
 शुद्धये विष्णुरस्त्वाद्य शुद्धये मधुसूदन ।
 सर्वलोकहितो देव शुद्धयेऽस्तु त्रिविक्रम ॥३१॥
 वामन शुद्धये चास्तु श्रीधरोऽद्यान्तु शुद्धये ।
 शुद्धयेऽस्तु हृषीकेश पद्मनाभोऽस्तु शुद्धये ॥३२॥
 सदा दामोदरो देव शुद्धयेऽस्तु जगत्पति ।
 शुद्धये पद्मनाभोऽस्तु शुद्धयेऽस्तु सदा ध्रुव ॥३३॥
 अनन्त शुद्धये चास्तु शक्त्यात्मा चास्तु शुद्धये †
 सर्वकर्मसु चैवान्तु शुद्धये मधुसूदन ॥३४॥
 सदा विशाधिदेवोऽस्तु शुद्धये कपिलस्तथा ।
 शुद्धये विश्वरूपोऽस्तु शुद्धयेऽस्तु विद्वङ्गम ॥३५॥

क्रोडात्मा शुद्धये चास्तु शुद्धये वडवानेन ।
 शुद्धयेऽस्तु सदा धर्मश्चास्तु वागीश्वरस्तथा ॥३६॥
 देव एकार्णवशयः शुद्धयेऽस्तु निरन्तरम् ।
 शुद्धयेऽस्तु सदा देवः कूर्मः पातालधारकः ॥३७॥
 पराहः शुद्धये चास्तु नारसिंहोऽस्तु शुद्धये ।
 अमृताहरणश्चास्तु शुद्धये सर्वकर्मणाम् ॥३८॥
 श्रीपतिः शुद्धये चास्तु शान्तात्मा चास्तु शुद्धये ।
 शुद्धये राहुजिच्चास्तु कालनेमिश्च एव च ॥३९॥
 पारिजातहरश्चास्तु लोकनाथोऽस्तु शुद्धये ।
 सर्वत्र शुद्धये चास्तु दत्तात्रेयो महाप्रभुः ॥४०॥
 न्यग्रोधनायी भगवान् शुद्धये चास्तु सर्वदा ।
 एकशुक्लतनुश्चास्तु वामनश्चापि शुद्धये ॥४१॥
 त्रिविक्रमः शुद्धयेऽस्तु शुद्धयेऽस्तु नरः सदा ।
 पारायणः शुद्धयेऽस्तु हरिः कृष्णश्च शुद्धये ॥४२॥
 ज्वलत्परशुभ्रमामः शुद्धयेऽस्तु धनुर्धरः ।
 रामश्च शुद्धये चास्तु वेदविद्भगवांस्ततः ॥४३॥
 शुद्धयेऽस्तु सदा कल्की सर्वदोषक्षयंकरः ।
 शुद्धयेऽस्तु सदा देवः पाताळशयनः प्रभुः ॥४४॥
 शुद्धये सन्तु सर्वेषां सर्वे सर्वत्र सर्वदा ।
 एते सर्वे सदा देवाः शान्तये सन्तु पूजिताः ॥४५॥
 ऋद्धये पुष्टये सन्तु सिद्धये भक्तयेऽपि च ।
 शिवाय मुक्तये सन्तु शुद्धये सर्वकर्मणाम् ॥४६॥
 मन्त्राणां देशिकानां च स्नानानामपि सर्वदा ।
 पुत्रमित्ररुद्रवाणां दार्सादासगवामपि ॥४७॥
 धेदशास्त्रागनादीनां प्रनानामिष्टमपदान् ।

मनोरथानां सवेपा हितानां सन्तु सर्वदा ॥४८॥
 आयुष्यारोग्यमेधानां धनधान्यादिसम्पदाम् ।
 पुण्यानामणिमादीनां गुणानां श्रेयसामपि ॥४९॥
 राज्ञो जनपदस्थापि यजमानस्य मन्त्रिणाम् ।
 वैष्णवानां विशेषेण परत्र हितमिच्छताम् ॥५०॥
 पञ्चमालविशुद्धानां सत्वस्थानां शुभालनाम् ।
 स्वस्त्यस्तु च शिव चाम्तु शुभ चाम्तु पुन पुन ॥५१॥
 अग्निमनिश चाम्तु दीर्घमायुष्यमस्तु वै ।
 समाहित मनश्चाम्तु सम्पदश्चोत्तरोत्तरम् ॥५२॥
 पुण्याह शुद्धये चाम्तु वासुदेवादिमूर्तय ।
 शङ्खचक्रमदापन्नसुक्तं सन्ध्याश्वर ॥५३॥
 प्रीयता मगवान् देवो लाङ्गली प्रियता सदा ।
 प्रद्युम्न प्रीयता नित्यमनिन्द्य सुरेश्वर ॥५४॥
 नारायण सुरेशोपि कर्मणा पूरणाय च ।
 न्यूनाधिकानां शान्त्यर्थं प्रीयता प्रीयता विभु ॥५५॥
 पुण्याह स्वस्ति ऋद्धिं च सवाच्यं सह मूर्तिषु ।
 तद्वद्वि शतगरेण स्वानानीत्यादिनेन च ॥५६॥
 आत्मानं प्रीक्षयेत्पश्चाद्देगिरु न्वात्मशुद्धये ।
 एव सर्वेषु योगेषु उर्यात्पुण्याहवाचनम् ॥५७॥
 गौहिरण्यादिदानैश्च शुद्धिं प्राप्याथ देशिकः ।
 देवस्य सत्रिधिं गत्वा ह्युपविष्टमथासने ॥५८॥
 सायामा भूतमशुद्धिं धारणाभ्यां समाचरेत् ।
 देहविन्यस्तमन्त्रोऽथ मानसं यागमाचरेत् ॥५९॥
 मन्त्राग्ने तपो ऋच ममभ्यर्च्य यथानिधि ।
 खानामन तपो नीत्यां यागमेवैवभिर्पटै ॥६०॥

देवस्य पुरतो भूमिं स्नपनार्थं यथाविधि ।
 त्रेधा विभज्य कोष्ठानां नवके द्विजसत्तमाः ! ॥६१॥
 धान्यपीठादिकं कृत्वा कलशानधिवास्य च ।
 पाद्यमर्घ्यं तथाऽऽचामं सर्वोपधिजल तथा ॥६२॥
 प्रागाद्युत्तरपर्यन्तं न्यसेत्कोष्ठचतुष्टये ।
 दधि क्षीरं मधु घृतमाग्नेयादिषु विन्यसेत् ॥६३॥
 शुद्धाम्भःकलशं मध्ये विन्यस्य तदनन्तरम् ।
 हरिद्राचूर्णकुम्भं तु तेषां च पुरतो न्यसेत् ॥६४॥
 पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्तज्जलैस्तु तान् ।
 प्रागादिदिक्षु विन्यस्तकुम्भेषु प्रभवक्रमात् ॥६५॥
 चतुरो वासुदेवार्दीन् विदिक्मथकलशेषु तु ।
 ईशादिवह्निपर्यन्तं तानेवाप्यययोगतः ॥६६॥
 मध्ये शुद्धोदकलशे यजेन्नारायणं विभुम् ।
 अर्घ्यालभनपुष्पैश्च धूपेन गुनिपुङ्गवाः ! ॥६७॥
 हरिद्राचूर्णकुम्भे तु श्रियं देवीं समर्चयेत् ।
 स्नानासनोदितैर्भोगैर्मुग्गलेपान्तिमैः क्रमात् ॥६८॥
 सम्पूज्य देवदेवेशं कुम्भैः संस्नापयेत्ततः ।
 प्रथमं विष्णुगायत्र्या तथेदंविष्णुरिन्द्र्या ॥६९॥
 ततस्त्राणिपदाद्येन विष्णोः कर्माणि मन्त्रतः ।
 प्रागादिदिक्षु विन्यस्तैः पाद्याद्यैः स्नापयेत्क्रमान् ॥७०॥
 दधिनाविष्णमन्त्रेण आप्यायत्येति मन्त्रतः ।
 ऋतुदलेभिः पन्थेजः सतः शुक्लस्मितदृश्या ॥७१॥
 विदिक्षु न्यन्तकलशैर्दध्याद्यैः स्नापयेद्विभुम् ।
 र्थान्स्नेह ततो देवं हाग्निरेण विन्ध्ययेत् ॥७२॥
 ननः पुण्ड्रगूच्छं तु पठद्भिर्ब्राह्मणैः सह ।

सहस्रधारया देव शुद्धोदेनाभिपेचयेत् ॥७३॥
 प्रतिद्रव्य तु वस्त्रेण स्रष्ट्यालभनमाल्यकै ।
 धूपेन च समभ्यर्च्य ततस्तेनाभिपेचयेत् ॥७४॥
 यद्वाघ्वपाद्यमाचाम गन्धस्रग्धूपदीपकम् ।
 नैवेद्य चार्पयेत्सर्वं केवल चार्घ्यमेव च ॥७५॥
 ततो नीराजनादींश्च कृत्वा देवस्य पूर्ववत् ।
 अलङ्कारासन नीत्वा आसनादिक्रमाद्यजेत् ॥७६॥
 भोगै सास्पर्शिकै प्राग्बद्धिनिर्धैरौपचारिकै ।
 हृदयङ्गमसजैश्च समभ्यर्च्य यथाविधि ॥७७॥
 स्तुत्वा स्तोत्रैर्नितताद्यै प्रणमेद्देशिको विभुम् ।
 अथाङ्कुरार्पणं कुर्याद्देशिको मन्त्रवित्तम ॥७८॥
 तद्विधानं विस्तरेण शृणुष्व मुनिसत्तमा ।
 त्रिविधानि च पात्राणि मङ्गलाङ्कुरोपणे ॥७९॥
 पालिका घटिकाश्चेति शरानाश्चेति भेदत ।
 पालिकानामथोच्छ्राय पञ्चविंशाङ्गुले भवेत् ॥८०॥
 तद्दाननम्य विस्तारो भवेद्वै षोडशाङ्गुल ।
 अष्टाङ्गुलस्तदुच्छ्रायो द्व्यङ्गुलं पण्य तत ॥८१॥
 भवेत्कण्ठनिल विप्रान्तनोष्टाङ्गुलविस्तृतम् ।
 आरम्य वक्त्रवलयवाघवत्कण्ठनिलं द्विजा । ॥८२॥
 हासयेदनुपातेन तन्नाळं द्वादशाङ्गुलम् ।
 उच्छ्रायादथ विस्तारान्मध्यतस्तु षडङ्गुलम् ॥८३॥
 अधस्तादङ्गुलानान्तु चतुष्कं त्रिस्तृतं भवेत् ।
 तत्र मण्डलिनश्चैव ह्यप्येदनुपातन ॥८४॥
 पादपीठमधोत्मेगाङ्घ्रिजेयं चतुरङ्गुलम् ।
 दशाङ्गुलमन्दिमारम्यसन्निवशाहृगे भवेत् ॥८५॥

तत्सन्धेश्च भवेन्नाह सार्धमेकागुळ द्विजा ।
 उन्मत्तकुसुमाकार वक्त्र पद्माकृतिर्भवेत् ॥८६॥
 पालिकोत्सेधतुल्यास्तु घटिका समुदाहृता ।
 अङ्गुळत्रयहीना वा तदूर्ध्वं कलशाकृति ॥८७॥
 घटिका- पञ्चवक्त्रा स्युरेतासा मध्यम मुखम् ।
 षडङ्गुळ च विस्तीर्णं चतुर्दिक्षु चतुष्टयम् ॥८८॥
 चतुरङ्गुळविस्तार कलशोदरविस्तृति ।
 षोडशागुळमानोत्तशेष प्राग्बत्समाचरेत् ॥८९॥
 यदागुळत्रयन्यूनास्तदा सप्तागुळोच्छ्रितम् ।
 तदानन तु तन्नाळमर्धोत्तरदशागुळम् ॥९०॥
 सार्धत्रयाङ्गुळ पीठ प्राग्बत्सर्वत्र विस्तर ।
 शरावा पालिकोत्सेधतुल्या पञ्चभिरङ्गुळै ॥९१॥
 हीना वा वक्त्रविस्तारात्समारभ्य मुनीश्वरा- ! ।
 पादपीठस्य विस्तार यावत्तावत्क्रमेण तु ॥९२॥
 पूर्वोक्तात्पादहीना तु भवेत्सर्वत्र विस्तृति ।
 भवेत् त्रिपादहीना तु पादपीठस्य विस्तृति ॥९३॥
 यदा शरावा हीना स्युरङ्गुळे पञ्चभिस्तदा ।
 मुख षडङ्गुळोच्छ्रय तन्नाळ तु दशाङ्गुळम् ॥९४॥
 त्र्यङ्गुळ पादपीठ स्यात्प्राग्बत्सर्वत्र विस्तृति ।
 ण्तदुत्तममान तु पात्वाणा कथित द्विजा ! ॥९५॥
 ण्तदेव मुनिश्रेष्ठा ! पादहीन तु मध्यमम् ।
 अर्धहीन तु तन्मानमधम परिकीर्तितम् ॥९६॥
 अतो न्यून न कर्तव्य वदानीमिद्विकाक्षिभि ।
 हेमादिलोहजा सर्वे मृष्णया वा यथावन्तु ॥९७॥
 प्रत्येक पालिकादीना द्विष्टक चोत्तम भवेत् ।

द्विरष्टकं वा पट्त्रिंशद्विभवे सति कल्पयेत् ॥९८॥
 प्रत्यष्टकं मध्यमं स्याच्चतुष्कमधमं भवेत् ।
 सर्वार्थे पालिको प्राग्बत्पोडशाष्टौ यथाबलम् ॥९९॥
 चतनो वा ततन्तासु महद्वाङ्कुरकल्पनम् ।
 अयुग्मा मानुषे कार्ये देवे युगमान्तु पालिकाः ॥१००॥
 महोत्सवे प्रतिष्ठायां पवित्रारोपणे तथा ।
 जीर्णोद्धारविधां वापि सहस्रकलशे तथा ॥१०१॥
 त्रिवर्गपालिका यद्वा भवेत्तमसहस्रया ।
 भवेन्मध्यमया वापि नान्यथा द्विजमत्तमाः ॥१०२॥
 कर्मबन्धेषु सर्वेषु यथाविचं यथारुचि ।
 अङ्कुरावापनमथानमण्डपं परिकल्पयेत् ॥१०३॥
 प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणेपि वा ।
 तृतीयावरणे वापि चतुर्थावरणेपि वा ॥१०४॥
 शुभे विविक्तेऽभिमते देशे वै देशिन्नेत्तम ।
 चतुर्दिक्षु चतुर्द्वारं चतुर्वन्दनमालिकम् ॥१०५॥
 दर्भमालापगिक्षिप्तं मुक्तादामविगजितम् ।
 वितनक्षौमसन्धुचं गोमयालितभूतलम् ॥१०६॥
 प्रद्रीपमालावितनमक्षतैश्चापि सर्वत ।
 सुधाचूर्णैश्च धवळैश्चित्रिताभ्यन्तग्म्यलम् ॥१०७॥
 मण्डप कल्पयिन्वैत्र यद्वा अपनमण्डपे ।
 यागाम्यमण्डपे वापि कुर्यादङ्कुरोपणम् ॥१०८॥
 अङ्कुरानर्पयेद्वात्रां य इच्छेद्राष्ट्रवर्धनम् ।
 बीजानामधिप सोम ओषधोऽमृतात्मकः ॥१०९॥
 न प्रीणानि मृदा तत्र अङ्कुरार्पणमदि चेत् ।
 तम्मः सर्वप्रयत्नेन मन्त्रजामेनाङ्कुरार्पणम् ॥११०॥

कुर्यात्सम्यग्विधानेन भगवद्भक्तिसंयुतः ।
 तस्मिन् जगत्प्रिये प्रीते शीतांशौ प्राणिजीवने ॥१११॥
 तद्देशे सर्वसस्यानां संपत्तिर्महती भवेत् ।
 गवां च लोकमातृणां नृणामपि च सर्वशः ॥११२॥
 अज्ञानादहि कुर्याच्चेदङ्कुराणामर्धापणम् ।
 अशोभनं भवेद्राष्टमसमृद्धजनान्वितम् ॥११३॥
 सद्यःकालीनके विप्राः ! कर्मणि स्याद्दिवापि वा ।
 यद्यत्त्रोपयोग्यं स्यात्तत्सर्वं च समार्जयेत् ॥११४॥
 सम्भृत्य सर्वसम्भाराणाचार्यो मूर्तिपैः सह ।
 तदर्थमर्पयित्वा तु यजमानसमन्वितः ॥११५॥
 भगवन्तं जगद्गोत्रिं पूजयित्वा विधानतः ।
 ततस्त्वभिनये पात्रे सौवर्णे राजतेऽथ वा ॥११६॥
 तिलसर्पपनीवारशालिमाषप्रियङ्गवः ।
 कुलुत्थमुद्गनिप्पावयवगोधूमवैणवाः ॥११७॥
 बीजानि द्वादशैतानि पृथक् पात्रेषु वा द्विजाः ! ।
 सम्भृत्य तु मुनिश्रेष्ठाः ! स्थापयित्वा तु मूर्धनि ॥११८॥
 दीक्षितस्य तु विप्रस्य पुष्पाक्षतकराजलिः ।
 आचार्यः प्रविशेत्साधुं साधकैर्भगवन्मयैः ॥११९॥
 भासादाभ्यन्तरं विप्राम्नात्राधारोपरि न्यसेत् ।
 बीजपात्रं ततोऽव्येण गन्धैः पुष्पैश्च धूपकैः ॥१२०॥
 सम्पूज्य मूलविन्धस्वं तथा चोत्सवविन्धगम् ।
 बीजपात्रं ततोऽभ्यर्च्य देवाय विनिवेदयेत् ॥१२१॥
 सह शङ्खनिनादैश्च मङ्गलैर्गतिनिन्वनैः ।
 तूर्यनादैश्च विविधैः श्रुतिघोषैः समन्ततः ॥१२२॥
 स्थापयित्वा तु तत्पानं दक्षिणस्यैव मूर्धनि ।

साधकैः सहितो विप्रा ! बहिर्निर्गत्य देशिक ॥१२३॥
 धाम प्रदक्षिणीकृत्य न्यसेदङ्कुरमण्डपे ।
 विष्वक्सेनन्तु वा तार्क्ष्यं हनुमत्प्रमुखन्तु वा ॥१२४॥
 हेतीश वापि ब्रह्माद्यैरलङ्कृत्य विशेषत ।
 यानादिकं समारोप्य प्रक्षाल्याद्वि खनित्रकम् ॥१२५॥
 नवेन वाससाऽऽच्छाद्य भूपयित्वा तु माल्यकैः ।
 देशिको बाह्येद्विप्रैः शूद्रैर्वा दीक्षितैर्द्विजा ! ॥१२६॥
 चित्रध्वजपताकाभिः सार्धमङ्कुरपात्रकैः ।
 त्रिविधैः पालिकाद्यंश्च शङ्खतूर्यादिभिः सह ॥१२७॥
 आम्नायोद्धोपणपरैर्भक्तेर्भागवतैर्विभो ।
 गायकैर्गणिकाभिश्च तथान्यैर्मङ्गलैः सह ॥१२८॥
 क्रमात्प्रदक्षिणीकृत्य सर्वेष्वारण्येषु च ।
 दिशः प्राचीमुदीची वा अधवा प्रागुदग्दिशम् ॥१२९॥
 अदूरं समनुप्राप्य तत्रोद्याने मनोहरे ।
 षेवले वा शुचौ देशे मृदं शुद्धा समाहरेत् ॥१३०॥
 अम्बमन्त्रेण धरणां सम्प्रोक्ष्य प्रथमं गुरु ।
 महीरूत्तेन सम्पृश्य ध्यायन्नेकाग्रचेतसा ॥१३१॥
 मूर्तिं देवस्य वाराहीमभ्यर्च्य जुमुर्भुवम् ।
 अम्बाम्बुना प्रोक्षितेन पुष्पैरभ्यर्चितेन च ॥१३२॥
 रत्नित्रेण खनेद्गुमिं प्राद्गुम्बं क्रीटमन्त्रतः ।
 लोहजे मन्त्रेण मृत्त्रा वेत्रेण वा यथारुचि ॥१३३॥
 गृहीत्वा मूत्रमन्त्रेण वेष्टयित्वा च वाससा ।
 प्रयत्नेन तथा नद्यां बालुकां गोमयं तथा ॥१३४॥
 गोपुत्रान्पूर्वपात्रे गृहीत्वाऽऽञ्जयाम्ययम् ।
 यानादिके समारोप्य यद्वा दीक्षितमूर्धनि ॥१३५॥

गत्वा प्रदक्षिणे भ्राम प्रविशेन्मण्डप तत ।
 मण्डप शोधयित्वा तु यथोक्तविधिना द्विना ॥१३६॥
 ततो मण्डपमध्ये तु सूत्राण्यास्फालयेत्क्रमात् ।
 प्रागायतानि प्रथम क्रमात्सप्तदश क्षिपेत् ॥१३७॥
 उदगायतसूत्राणि चतुर्दश निपातयेत् ।
 सूत्रात्सूत्रादन्तराल षोडशाङ्गुलसमितम् ॥१३८॥
 त्रयाधिकदशैव स्यु पूर्वपश्चिमपङ्क्तयः ।
 एव षोडशसङ्ख्याता दक्षिणोत्तरपङ्क्तयः ॥१३९॥
 बीजसत्रप्रतिष्ठार्थं पूर्वपश्चिमपङ्क्तिषु ।
 मध्ये पङ्क्तित्रय स्थाप्य वीध्यर्थं द्वितये मृजेत् ॥१४०॥
 भूयश्च पङ्क्तित्रितय स्थापयेत्पार्श्वयोर्द्वयो ।
 दक्षिणोत्तरमध्ये तु स्थाप्य पङ्क्तिचतुष्टयम् ॥१४१॥
 द्वितय द्वितय पार्श्वे वीध्यर्थं विमृजेत्पुन ।
 चतुश्चतुश्च पङ्क्तीना स्थापयेत्क्रमयोगत ॥१४२॥
 आशाम्बष्ठालु मध्ये च शरावघटपालिका ।
 द्वादश द्वादश स्थाप्या शतमष्टोत्तर भवेत् ॥१४३॥
 आग्नेये दक्षिणे भागे नैऋतेऽपि च पालिका ।
 पटिका वारुणे ब्राह्मे तथा पौरन्दरेऽपि च ॥१४४॥
 शरावा मारुते सौम्ये ईशाने च यथाविधि ।
 प्रत्येक पालिकादीना षोडशत्वेन कल्पने ॥१४५॥
 दक्षिणोत्तरग सूत्रपञ्चक विनिवेशयेत् ।
 प्रागायतानि सूत्राणि पूर्ववद्विनिवेशयेत् ॥१४६॥
 आचरेत् पूर्ववदिप्रा ' प्राक्प्रत्येकपङ्क्तिवर्त्तनम् ।
 तत्र दक्षिणत पङ्क्तिचतुष्के स्थापयेत्क्रमात् ॥१४७॥
 पालिका षोडश पुरो मध्ये पङ्क्तिचतुष्टये ।

घटिका षोडश न्यम्ना उत्तरे विनिवेशयेत् ॥१४८॥
 शरावानपि तत्सङ्घानथ द्वादशकल्पने ।
 दक्षिणोत्तरसूत्राणि चत्वार्यत्र विनिक्षिपेत् ॥१४९॥
 पूर्वापराणि सूत्राणि पूर्ववद्विनिपातयेत् ।
 अष्टाधिकानि कोष्ठानि चत्वारिंशद्भवन्ति हि ॥१५०॥
 याम्ये द्वादशकोष्ठानि स्थापयित्वा ततो मृजेत् ।
 वीध्यर्थं भागपट्टं तु मध्यतः स्थापयेत्ततः ॥१५१॥
 भागद्वादशकं पश्चाद्भागपट्टं विलोपयेत् ।
 भूयश्चोत्तरदिक्स्थाप्य कोष्ठद्वादशकं कमात् ॥१५२॥
 न्यसेत्तु पालिकादीनि भागद्वादशकत्रये ।
 आग्नेयादीशपर्यन्तं दक्षिणाशादितः कमात् ॥१५३॥
 प्रत्येकं पालिकादीनामष्टसंख्याप्रकल्पने ।
 दक्षिणोत्तरसूत्राणि त्रीण्येव तु नियोनयेत् ॥१५४॥
 अन्यत्परं भवेत्पाग्वदथ प्रतिचतुष्टये ।
 दक्षिणोत्तरं सूत्रत्रयं विनिपातयेत् ॥१५५॥
 पूर्वपश्चिमसूत्राणि एकादश विनिक्षिपेत् ।
 सर्वार्थं पालिकानां तु षोडशानां परिग्रहे ॥१५६॥
 पञ्च दक्षिणसूत्राणि प्राक्सूत्राणि तथा क्षिपेत् ।
 प्राक्सूत्रात्पश्च चाष्टानां दक्षसूत्रत्रयं क्षिपेत् ॥१५७॥
 चतुर्विंशतिमहत्यानां पालिकानां परिग्रहे ।
 पूर्वदक्षिणसूत्राणां सप्तकं पञ्चकं क्षिपेत् ॥१५८॥
 चतुः षोडशैः सूत्रत्रयं त्रिनयं त्रिनयं क्षिपेत् ।
 पूर्वसूत्रपातं स्यादाद्यमहत्यासु पश्चात् ॥१५९॥
 पञ्चमाष्टान्यसूत्राणि विभवेच्छानुमारतः ।
 पश्येत् पालिकादानां शालिभिरादिभिस्तथा ॥१६०॥

आढकादिमितैः प्राग्बदुत्तमादिव्यपेक्षया ।
 वृत्तां वा चतुरश्रां वा कल्पयेत्पाठिकां क्रमात् ॥१६१॥
 पालिकादीनि पात्राणि क्षालयेन्मूलमन्त्रतः ।
 सहदेवीं च दूर्वा च सार्धमश्वत्थपल्लवैः ॥१६२॥
 शिरीषपल्लवैश्चापि निशापत्रैस्तथैव च ।
 कण्ठेषु पालिकादीनां बन्धयेत्तदनन्तरम् ॥१६३॥
 कुशकाशतृणैस्तेषां बिलमूलानि पूरयेत् ।
 बिलानि प्रथमं मृद्धिर्वालुकाभिरनन्तरम् ॥१६४॥
 करीपचूर्णैरुपरि समृद्धं पूरयेद्विलम् ।
 यद्वा मृदादिकं विमाः । सर्वं संमिश्रय पूरयेत् ॥१६५॥
 कोष्ठेषु विन्यसेत्तानि पालिकादीन्यनुक्रमात् ।
 आग्नेयादीशपर्यन्तं प्रतिस्कन्धं द्विजोत्तमाः ॥१६६॥
 द्वादशानां तु नवकमष्टोत्तरशते न्यसेत् ।
 ब्रह्मादीशानपर्यन्तमुदितक्रमयोगतः ॥१६७॥
 तेषां तु पश्चिमे स्थाने धान्यरागौ सलक्षणम् ।
 विन्यसेत्सोमकुम्भं तु वेष्टितं नववाससा ॥१६८॥
 गन्धसर्वौषधीरलकूर्चपल्लवसंयुतम् ।
 एवं सर्वं समापाद्य दीक्षितैः परिचाग्नैः ॥१६९॥
 तत्तत्सर्वं समापाद्य यद्यत्नागनुपार्जितम् ।
 समारभेत्तत कर्म देशिकः प्राङ्मुखः पदे ॥१७०॥
 पश्चिमे घटिकाग्नानाद्रुपविश्यामने शुभे ।
 न्याममुद्दीप्य विधिना प्रोक्षणाद्यं प्रफन्पयेत् ॥१७१॥
 देहविन्यग्जमन्त्राणां नुर्यादव्यादिनार्चनम् ।
 द्वारपात्रार्चनं कृत्वा विभवेच्छः पुरूपत ॥१७२॥
 तोरणानि भ्रजाश्चैव द्वारकुम्भांश्च पूजयेत् ।

पुण्याहं वाचयित्वा तु पूर्वोक्तविधिना गुरुः ॥१७३॥
 यजेदर्घ्यादिभिः पश्चात्पालिकाद्यधिदेवताः ।
 अङ्गनाभं परं चैव पद्मनाभं ध्रुवं तथा ॥१७४॥
 पात्रस्कन्धत्रिके विप्राः ! क्रमेण परिपूजयेत् ।
 पालिकानां द्वादशके बह्व्यादीशानपश्चिमम् ॥१७५॥
 अनन्तादि द्वादशक घटिकाद्वादशे ततः ।
 कूर्मादिक द्वादशक शरावाणा तु द्वादशे ॥१७६॥
 द्विपद्मेकशृङ्गाद्यं क्रमेण परिपूजयेत् ।
 प्रत्येक पालिकादीनां कृते षोडशकल्पने ॥१७७॥
 अनन्ताद्यं च पद्त्रिंशत्पातालशयनान्तिमम् ।
 लक्ष्म्यादिमतिपर्यन्तं शक्तिद्वादशकं यजेत् ॥१७८॥
 प्रत्येकं पालिकादीनां पद्त्रिंशत्परिकल्पने ।
 चतुष्टयं तु मूर्तीनां स्वप्नाख्यपदमस्वितम् ॥१७९॥
 प्रभवाप्ययोगेन जाग्रद्रूपं तथाऽष्टकम् ।
 मूर्त्यन्तरद्वादशकं तच्छक्तीनां चतुष्टयम् ॥१८०॥
 अनन्ताद्यं च पद्त्रिंशत्पातालशयनान्तिमम् ।
 स्वधादीनां च शक्तीनां चतुष्टयं च तत्परम् ॥१८१॥
 चक्रशङ्खौ क्रमाद्गौरीर्ध्वगन्धादिभिर्यजेत् ।
 अष्टके केशवाद्याश्च तदीया शक्तयो यजेत् ॥१८२॥
 चतुष्टके केशवाद्यास्तु केवलं द्वादशार्चयेत् ।
 सर्गाथं पालिकानां तु त्रयान्शोडशके यजेत् ॥१८३॥
 वायुदेवादि चतुर केशवादीश्च द्वादश ।
 अष्टके वायुदेवादीन् प्रभवाप्ययोगेन ॥१८४॥
 चतुष्टके वायुदेवादीन् प्रभवानुक्रमेण तु ।
 परमिदं तत्र मोगवृम्भरूपा नमाचरेत् ॥१८५॥

कुम्भे सोमात्मकं देवं करके च सुदर्शनम् ।
 अष्टदिक्षु च विन्यस्तकुम्भेष्विन्द्रादिकान्यजेत् ॥१८६॥
 एवं कुम्भार्चनं कृत्वा बीजक्षालनमाचरेत् ।
 गव्येन पयसा सम्यङ् मूलमन्त्रेण वै द्विजाः ॥१८७॥
 बीजानां नामधेयैस्तु चतुर्थ्यन्तैः पृथक् पृथक् ।
 अर्वाद्यैः पूजयित्वा तु वाससा परिवेष्य च ॥१८८॥
 कुण्डे वा स्फण्डिले वामिं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 कृत्वा सन्तर्पणं चाग्नेस्तसिन्मन्त्रासनादिकम् ॥१८९॥
 परिकल्प्य च तन्मध्ये देवमावाह्य पूर्ववत् ।
 सन्निधानादिकं सर्वं प्राग्देव समाचरेत् ॥१९०॥
 समिद्धिश्चैव नित्याभिः काम्यैश्च जुहुयात्ततः ।
 पालिकाद्यधिदेवानां मन्त्रैश्चापि यथाक्रमम् ॥१९१॥
 अष्टौ चतुः सकृद्वापि हुनेदाज्येन वै द्विजाः ।।
 हुत्वा सोमादिमन्त्रैश्च सम्पाताज्यं समाहरेत् ॥१९२॥
 हुतावशिष्टमाज्यं तु तदन्यं वापि संस्कृतम् ।
 आदाय लोहजे पात्रे मृण्मये वा यथारुचि ॥१९३॥
 उभाभ्यां चैव हस्ताभ्यां दूर्वामादाय मूलतः ।
 घृते निमज्ज्य चाग्राणि पालिकादिषु सेचयेत् ॥१९४॥
 हस्तव्यत्यासमार्गेण वह्न्यादीशानपश्चिमम् ।
 शतिस्कन्धं घृतारोपे दूर्वाभेदः प्रकीर्तितः ॥१९५॥ ।
 एवं कृत्वा घृतारोपं भूयः स्कन्धाधिदेवताः ।
 प्रपूज्य सर्वबीजानि मन्त्रयेन्मूलमन्त्रतः ॥१९६॥
 आचार्यादीननुज्ञाप्य देभिर्हेन्द्र उदद्मुखः ।
 प्राद्मुखो वा मुहूर्ते तु शोमने पालिकादिषु ॥१९७॥
 अष्टाक्षरेण मन्त्रेण सर्वबीजानि वापयेत् ।

यद्वा जितन्तामन्त्रेण ह्यभयेनाथ वा द्वित्राः । ॥१९८॥
 आग्नेयादीशपर्यन्त प्रतिष्कन्ध क्रमेण तु ।
 शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषजयनादसमन्वितम् ॥१९९॥
 बीजानि द्वादशोक्तानि वषेद्वादशमु क्रमात् ।
 यद्वा सर्वाणि समिश्रय वषेद्विच्छानुसारत ॥२००॥
 बीजानामप्यलामे तु मुद्गमेक तु वा वषेत् ।
 जाचार्यानुगताश्चान्ये देशिका साधका अपि ॥२०१॥
 वषेयुर्ध्यानसयुक्ता केवल गुरुरेव वा ।
 दृग्निद्राचूर्णसमिश्रैर्जलैः कुमुमवासितैः ॥२०२॥
 बहुभिः सेचयेद्विप्रा ! देशिकेन्द्र क्रमेण तु ।
 प्रतिष्कन्धोपरिष्ठात्तु चन्द्रमण्डलमध्यगम् ॥२०३॥
 तत्कान्तिसन्निभ देव म्वदेहोत्पैर्निरन्तरैः ।
 सिद्धन्तममृतोषैस्तु बीजान्युत्तानि सर्वत ॥२०४॥
 ध्यात्वात्वाचयित्वा पात्राणि नैवेन्तु मदशैः शुभैः ।
 आच्छादयित्वा वसनं प्रतिष्कन्ध क्रमेण तु ॥२०५॥
 वायुदेव जगद्योनिं सर्वेषामूर्ध्वतो यजेत् ।
 भूतकृग्बालं दद्यादष्टदिक्षु द्विजोत्तमाः ॥२०६॥
 भूतानां कुमुदादीनां पूर्वादिरुमयोगतः ।
 तदा प्रमृतिं ते सर्वे रक्षन्ति कुमुदादय ॥२०७॥
 आचार्यान् गुरुपूर्वांश्च माधकान् वैष्णवानपि ।
 प्रभूतैस्तु तथोद्दिष्टैस्तांबूलैः सुमन फलैः ॥२०८॥
 गुरु च तोषयेद्विद्वैर्यजमानं प्रयत्नवान् ।
 क्रमानुद्वन्य तान् मर्यान् सुगुणं म्यापयेत्तत ॥२०९॥
 मण्डपेर्मानसो वा देशेऽथवा यथाग्निः ।
 तत्रापि पालिकादीनां पग्निोऽष्टामु दिक्षु च ॥२१०॥

भूताना कुमुदादीनामैन्द्रादिक्रमयोगत ।
 बलिं तु गण्टपे दद्याद्भूतनूरविधानत ॥२११॥
 दीपान् बहूननिर्वाणान् परित परिदीपयेत् ।
 ऊनाधिक्योपशान्त्यर्थं गतमष्टोत्तर हुनेत् ॥२१२॥
 पूर्णाहुत्यादिकं कृत्वा देशिकेन्द्रो यथाविधि ।
 तत कुण्डगत देव विसृज्य हृदयान्तरे ॥२१३॥
 चतुर्द्वाराधिदेवाना मन्त्रैश्चापि यथाक्रमम् ।
 हुत्वाज्येन ततो बहिं विसृजेत्तु यथाविधि ॥२१४॥
 परित पालिकादीना प्रतिरात्र पृथक् पृथक् ।
 दद्याद्द्विवा रजन्या वा बलिं कालद्वयेषु वा ॥२१५॥
 प्रात कर्मदिने दद्याद्बलिं देशिकसत्तम ।
 यदा चोप्तानि बीजानि तदा प्रभृति नित्यश ॥२१६॥
 न कश्चित्प्रविशेन्नर न स्पृशेद्वा कथं चन ।
 आचार्य एव प्रविशेत्तच्छिष्यो वा समाहित ॥२१७॥
 उच्छिष्टादीनि सर्वाणि दूरत परिवर्जयेत् ।
 अदत्त्वा तु बलिं पाञ्चिन्न कुर्यात्पालिकात्रियाम् ॥२१८॥
 हरित्राणारीभि सिन्धेदङ्गुगण्याभिवृद्धये ।
 अङ्गुरान् श्यामळान् रक्तान् कृष्णान्तिर्यग्गतास्तथा ॥२१९॥
 अप्ररुडान् मुनिश्रेष्ठा ! वर्जयेत्तु प्रयत्न ।
 श्यामेषु द्रव्यनाश स्वाद्रक्तेषु फल्हो भवेत् ॥२२०॥
 कृष्णेषु मानसी पीडा रोगी तिर्यग्गतेषु च ।
 अप्ररुडेषु मरण भवेत्तत्र न संशय ॥२२१॥
 शुभ पीतेषु शुद्धेषु ऋजुर्गर्गनेष्वपि ।
 सर्वराग्न्यमृद्धिश्च कर्तुं कारयितुर्भवेत् ॥२२२॥
 धर्मार्थमङ्गुराण्यादा य समाशेषयेद्गुरुम् ।

स एव कर्म कात्मन्येन कुर्यात्प्राज्ञोपि नेतरः ॥२२३॥
 अनुजया वा तत्पुत्र शिष्यो वा तत्समाचरेत् ।
 एव सर्वेषु यागेषु अङ्कुरारोपणं भवेत् ॥२२४॥
 देश काल तथा निश्च ज्ञात्वा स्वार्थीनता तथा ।
 उक्तं सर्वं समभ्युद्य कुर्यात्कर्म प्रधानकम् ॥२२५॥
 एव वृत्वाङ्कुरारोप गत्वा देवस्य सन्निधिम् ।
 देवमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य नवेद्यान्त यथाविधि ॥२२६॥
 अनिर्वाणं यथादीपं रात्रिशेषं समापयेत् ।
 तदन्येषु प्रभाताया घ्नजायं पटमाहरेत् ॥२२७॥
 यथाचित्तानुसारेण क्रीतं वाभिनव शुभं ।
 दुःसूलपट्टं देवाङ्गं चित्रक्षोममथापि वा ॥२२८॥
 अथ कार्पासकं वापि नीलरोमादिवर्जितम् ।
 सुलक्षणं दृढं च्छिद्यं पटमानमिहोच्यते ॥२२९॥
 आयतं नवभिर्हस्ते सप्तभिः पञ्चभिस्तु वा ।
 मूलनेत्रसमायामं द्वागयाममथापि वा ॥२३०॥
 आयामार्धेन विस्तीर्णं पादत्रयं वृत्तशेखरम् ।
 शम्भवेण समं पुच्छं तदधं कर्णपुच्छकम् ॥२३१॥
 शालाग्र्यञ्चनवल्लं तु पटाख्यपरिसमितम् ।
 त्रिमात्रं पटतुल्यं तु पूर्वत्रच्छिद्यतरं भवेत् ॥२३२॥
 निर्णेनितं ग्रीयुक्तं शोपिनं लक्षणाञ्चिनम् ।
 पटं विचिंतयेद्विद्वान् शिल्पिना कुशलेन वै ॥२३३॥
 छत्रं तु शम्भवे कुर्यात्पार्श्वया श्वेतचामरे ।
 अपोऽजेन्द्रं पद्मं तदधं पूर्णकुम्भकम् ॥२३४॥
 कुम्भस्य पार्श्वं त्रिनिगेत्माङ्कुरं पालिकागणम् ।
 शार्ङ्गं शुभोभर्तुं कुर्यात्पाण्डिनां तु पार्श्वयोः ॥२३५॥

ध्वज तु गरुडाकारमेकमूर्तेस्तु सत्तमा । ।
 सत्य सुपर्णो गृहस्ताड्यश्च चतुरात्मन ॥२३६॥
 पञ्चमूर्तेस्तु चत्वारो विहगेश्वरसयुता ।
 सुपर्णताळमकरऋश्या वा चतुरात्मन ॥२३७॥
 ततः ऊर्ध्वं तु सर्वेषा व्यूहाना गरुडो ध्वज ।
 पटमध्ये तु गरुड द्विभुज विधृताञ्जलिम् ॥२३८॥
 पुष्पाञ्जलिपुट वाऽथ सुवर्णाचलसन्निभम् ।
 गगनेगमनारम्भपक्षविक्षेपणान्वितम् ॥२३९॥
 कुञ्चितो वामपादेस्तु दक्षिण पृष्ठत स्थित ।
 किञ्चिदायतवृत्ताक्ष नीलदीर्घाग्रनासिकम् ॥२४०॥
 अतीव शान्तवेष तु तथा प्रहसिताननम् ।
 बालचन्द्रसमाकार दण्डद्वयविराजितम् ॥२४१॥
 कुटिलभ्रुकुटीभङ्ग भङ्गगुराळरुशोभितम् ।
 कम्बुग्रीव वृद्धाहु पीवास दृढरक्षमम् ॥२४२॥
 पृथुदर निम्ननाभि रोमराजिविराजितम् ।
 सुवृत्तकनकस्तम्भपीवरोरद्वयान्वितम् ॥२४३॥
 हेमरम्भासमाकारजङ्घान्तपदद्वयम् ।
 करण्डमकुटीकान्तपुष्पापीडविराजितम् ॥२४४॥
 यूत्तं वैपुल्यमानेन लोचने पद्मपत्रवत् ।
 भ्रुकुण्ठ तागसिद्धोत्थ प्राणायाम शुम्भुण्डवन् ॥२४५॥
 सिम्भयन्मन्त्रदेशस्तु तद्भग गत्रपुष्टवन् ।
 तत्रैव देवद्रोहिण विन्मृत हनपक्षवन् ॥२४६॥
 स्वपशमानादिगुण तत्पुच्छः शतगाग्निम् ।
 सर्वेषांनेत्र नामान्य विशेषान्त्रयमथोच्यते ॥२४७॥
 मरुतादिगणदान्त नानारब्धेन शोभितम् ।

टारकेयूरकटकत्रयसूत्रविभूषितम् ॥२४८॥
 प्रलम्बकर्णपाशा तविश्रान्तशुभकुण्डलम् ।
 ललाटतिलकोपेत पुष्पकर्णावतसरुम् ॥२४९॥
 रत्नाङ्गुलीयकोपेत शिञ्जिनीरञ्जिताङ्घ्रिकम् ।
 अन्येराभरणेर्दिव्यैर्भूषित सर्पभूषितम् ॥२५०॥
 नीलाम्बरधर नीलवारवाणविराजितम् ।
 फुल्लरक्तोत्पलदलमग्निर्मण्डितकन्धरम् ॥२५१॥
 तथा विचित्रकुसुममन्धिरन्याभिरुज्वलम् ।
 अनन्तो वामनटको यज्ञसूत्र तु वासुकि ॥२५२॥
 तक्षक कटिसूत्र तु हार कार्कोटकस्तथा ।
 पद्मो दक्षिणकर्णे तु महापद्मस्तु वामत ॥२५३॥
 शङ्ख शिर प्रदेशे तु गुलिकश्च भुजान्तरे ।
 एतैरष्टोरगैराद्यैर्भूषित भुजगोत्तमै ॥२५४॥
 अनन्त शुद्धवर्णाभो रक्तवर्णस्तु वासुकि ।
 तक्षक पीतवर्णाभो धूम्र कार्कोटकस्तथा ॥२५५॥
 शङ्खस्तुहिनवर्णाभो गुलिकस्त्वळिसन्निभ ।
 पद्म पद्मममानाभो महापद्मस्तु पिङ्गळ ॥२५६॥
 पञ्चवर्णैर्लिखेदेव देव पञ्चायुध तथा ।
 चक्र सङ्घ शर चैव शङ्ख शार्ङ्ग गदा तथा ॥२५७॥
 पत्रोर्ध्वं द्युमये पार्श्वे विलिखेच्च यथाविधि ।
 तदधो दक्षिणे पाश्व वह्निमण्डलमात्रिखेत् ॥२५८॥
 तद्वद्विग्वेढामभागे स्वस्त्विह लक्षणाञ्चिनम् ।
 ह्येयैरपत्रशेष तु श्यामलेनासितेन वा ॥२५९॥
 विचित्रपुष्पसयुनपत्रवद्भिरसमन्धिनम् ।
 एव गिरिपद्मैव राग्येन्निशिहोत्तम ॥२६०॥

शूद्रेण वा द्विजश्रेष्ठा । दीक्षितेन यथाविधि ।
 कुलालेनाऽथवा मन्त्री कारयेत्कुशलेन च ॥२६१॥
 एव सर्वं समापाद्य देशिक सुसमाहित ।
 सायकाले तु समाप्ते सहितो मूर्तिधारकै ॥२६२॥
 कारशाला प्रविश्याथ तोषयित्वा तु शिल्पिनम् ।
 तत्पट तु समादाय विन्यसेच्छिष्यमूर्धनि ॥२६३॥
 शखदुन्दुभिनिर्घोषै काहळम्बनिभिस्तथा ।
 गीतैश्च विविधैरन्यै श्रुतिघोषै वृथग्विधै ॥२६४॥
 सह ध्वजपट तस्मादानयेन्मुखमण्डपे ।
 प्रविश्याभ्यन्तर मूलविम्बस्थ परमेश्वरम् ॥२६५॥
 अभिवाद्यार्घ्यगन्धाद्यै पूजयेत्पुष्पभूपकै ।
 विसृज्य शिल्पिन पश्चात्सन्प्रोक्ष्यार्घ्याम्भसा पटम् ॥२६६॥
 सिद्धार्थकान्वितै पुष्पैस्ताडयेदम्बमन्त्रत ।
 दर्शयेद्देवदेवस्य समुख साधकोत्तम ॥२६७॥
 दहनाप्यायनं कुर्याद्विधिदृष्टेन कर्मणा ।
 भूयोऽर्घ्यगन्धपुष्पाद्यै प्रपूज्य परमेश्वरम् ॥२६८॥
 गिरोच्चया त्विम मन्त्र वद्धाञ्जलिकर पठेत् ।
 भगवन् ! पुण्डरीकाक्ष ! सर्वेश्वर ! जगन्मय ! ॥२६९॥
 त्वया यथा तु कथित तथा कर्तुं न शक्यते ।
 अस्त्रातन्व्यादसामर्थ्याच्छूद्रादीनामभावत ॥२७०॥
 तस्मान्मानादिसर्वेषामृनाधिक्योपशान्तये ।
 मगलोक्य नेत्राभ्या शतित्त्राम्या पटन्वितम् ॥२७१॥
 सर्वद्रोषापहारिन्या वेनतेय प्रसोद ओं ।
 वीक्षिताना ततो विप्रा ! हस्ते दत्त्वा तु त पटम् ॥२७२॥
 चतु प्रदक्षिणीकृत्य तेन मार्गं तु देशिन ।

प्रथमावरणे वाऽपि द्वितीयावरणेऽपि वा ॥२७३॥
 प्रविशेद्यजमानेन प्रासादाग्रस्थमण्डपम् ।
 तत्र न्यम्त्वा भद्रपीठ तदूर्ध्वे शालितण्डुले ॥२७४॥
 वेदिं कृत्वा तु तत्पृष्ठे भद्राख्य मण्डल लिखेत् ।
 विभवे सति बस्र तु समान्तीर्थं तदूर्ध्वत ॥२७५॥
 तिलराशिं समुत्कीर्य तन्मध्ये स्वस्तिक लिखेत् ।
 तस्योपरिष्ठात्सम्याप्य प्रासादाभिमुख पटम् ॥२७६॥
 उपविश्यासने पश्चादाचार्यं मुसमाहित ।
 करशुद्ध्यादि पूर्वोक्तं स्वदेहार्चनपश्चिमम् ॥२७७॥
 सर्वं स्वगेणमन्त्रेण साङ्गेन तु समाचरेत् ।
 द्वार्षत्तोरणकुम्भादियजन माम्प्रदाचरेत् ॥२७८॥
 ततः पुण्याहघोष तु कारयेत्पूर्ववाङ्मना ।।
 गरुडस्याग्रतः प्राग्बलुम्भं करकमयुतम् ॥२७९॥
 भारमात्रोपकल्पे तु धान्यपीठे तु विन्यसेत् ।
 जलद्रोण्यादिकं पात्रं गन्धतोयैः सुपूरितम् ॥२८०॥
 दक्षिणे करकम्याथ विनिवेश्य च तत्र त ।

कुम्भे गरुडमावाह्य करके मन्त्रमखपम् ।
 पूजयित्वाध्वगन्धाद्यैस्ततो दिक्कलशाष्टके ॥२८६॥
 इन्द्रादिलोकपालांस्तु प्रादक्षिण्येन पूज्य च ।
 भित्तिसंसेचनं कृत्वा भूयः संस्थाप्य तत्र तु ॥२८७॥
 ततो ध्वजपटे प्राग्बदासनं परिकल्प्य च !
 ततो गरुडमन्त्रं तु सहस्रादित्यभास्वरम् ॥२८८॥
 सर्वरोगप्रशमनं सर्वोपद्रवनाशनम् ।
 सर्वासीद्धिप्रदं नृणां सर्वदारिद्र्यनाशनम् ॥२८९॥
 हृदयाद्रेच्य विप्रेन्द्राः ! पटस्थगरुडे न्यसेत् ।
 सकलीकरणं कृत्वा सत्तिथिं च समाचरेत् ॥२९०॥
 सत्तिरोषं च सांमुख्यं मुद्राबन्धं तथैव च ।
 लययागं भोगयागं यथावद्विजसत्तमा ! ॥२९१॥
 सद्यं गरुडमन्त्रेण साग्नेन तु समाचरेत् ।
 कुम्भे च करके चैव पटे च क्रमयोगतः ॥२९२॥
 महता विभवेनैव पूजनं च समाचरेत् ।
 अलङ्कारासनान्तं च यथोक्तेन क्रमेण तु ॥२९३॥
 कृत्वा सम्पूजनं विषाः ! गरुडस्य ततः परम् ।
 प्रामादाभ्यन्तरे विषाः ! देशिकानुमतेन तु ॥२९४॥
 अन्येन गुरुणा यद्वा साधकेन विशेषवत् ।
 पूजनं कारयेत्सम्यद्गूल्मूर्तिगतन्य च ॥२९५॥
 यात्रामूर्तिगतन्यापि विभोर्दानान्तमेव च ।
 तत्परं वैततेयस्य भोऽन्यामनपुरःसरैः ॥२९६॥
 विविर्भानुपुष्पान्तैर्द्वैः सप्तगूल्मैः ।
 अग्न्यग्निप्रमूर्तश्च तथान्यैर्विभिर्भगि ॥२९७॥
 भोगिभिरु जपान्तं च पूर्वपञ्चमयोगतः ।

सप्रदान पृथक्कुर्यात्कारिभ्यन्तु यथाविधि ॥२९८॥
 मन्त्रास्त्रभुम्भयोर्दत्तमाचायेभ्यो ददेत्तत ।
 पटस्त्रम्यापि नेवेद्य त्रिचिदादाय पात्रगम् ॥२९९॥
 देशिन म्वयमादद्याद्गुर्वादिभ्योपि वे ददेत् ।
 मूलविम्बस्थितम्यापि यात्राविम्बस्थितस्य च ॥३००॥
 देवस्य मधुपर्जाद्यर्नयेद्य प्रतिपादितम् ।
 दापयेद्देशिनादिभ्यस्ततो होम समाचरेत् ॥३०१॥
 कुण्ड मन्त्रेण कृत्वा प्राग्भागे गरुडस्य तु ।
 तत्रानल तु सन्वृत्य आत्राद्य विहगेवरम् ॥३०२॥
 समिधा मस्र हत्वा शान्त्यर्थं तु तिलैर्घृत ।
 आहुत्यष्टोत्तरान्न कृत्वा पूर्णां निनेदयेत् ॥३०३॥
 यद्वा नैमित्तिके पुण्डे होम कुर्यात्तु देशिक ।
 ण्व ध्वजाधिरास तु कृत्वा गर्भगृह वनेत् ॥३०४॥
 रक्षान्ध तन कुर्याद्यथाविधि मुनीश्वरा ।
 मूलमूत्रगत देवमर्घ्याद्यै सम्प्रपूज्य च ॥३०५॥
 तन्पादगौ कर्ग कृत्वा देव विज्ञापयेद्विष्णुम् ।
 भगवन् । पुण्डरीकाय । नमः कौतुकक्रियाम् ॥३०६॥
 महोत्सवार्थं देवश । नदर्थं त्व प्रसीद म ।
 इति विज्ञाप्य देवमाराधोमसर्जानुके ॥३०७॥
 अर्च्यगन्धादिनाम्यर्च्यं वागाभिरिदिके शुभे ।
 भूपर्जदित्यगर्भेश्चाप्यरुद्रान्य तत्रोपन ॥३०८॥
 गौराणां यानगोप्य ननुभेयादिमयुजम् ।
 एषाद्यथ सगयुक्त प्राणित्यग्नेय तु ॥३०९॥
 धाम्नामगण्य नै रा मावा भर्तारष्टे ।
 तत्र शुक्रादितानादिव्यगिष्टादिभूपिने ॥३१०॥

सर्वसाधनसंयुक्ते समारोप्य विधानतः ।
 पूजयित्वा जगन्नाथं प्रभूताक्षं निवेद्य च ॥३११॥
 कृत्वा सन्तर्पणान्तं च प्रासादं सम्प्रवेशयेत् ।
 ततस्तु हेमजं पात्रं राजतं वा समाहरेत् ॥३१२॥
 शालिभिस्तण्डुलैर्विप्राः ! भारमानैः सुपूरितम् ।
 तदर्धैर्वापि तत्पादैः पंडशैर्वाऽष्टमांशकैः ॥३१३॥
 तदूर्ध्वं हेमजं सूत्रं क्षौमं कार्पासमेव वा ।
 पट्टजं पञ्चभिः सूत्रैश्चतुर्भिः सप्तभिस्तु वा ॥३१४॥
 कृतं न्यम्य सतामूलं तत्पात्रं विन्यसेत्ततः ।
 गर्भाग्रमण्डपे पीठे शालिभिः परिकल्पिते ॥३१५॥
 भारमानैस्तदर्धैर्वा एवं शालिविनिर्गिते ।
 पीठे पात्रान्तरे न्यसेदपूपिकसमन्वितम् ॥३१६॥
 अर्घ्यादिना समभ्यर्च्य सम्यगाच्छाद्य वामसा ।
 पालद्वयं दीक्षितयोर्न्यस्त्वा गिरसि देशिकः ॥३१७॥
 यानादिके वा संन्याप्य विभवानुगुणं द्विजाः ! ।
 सह ताभ्यां तु पानाभ्या नृत्तगीतादिमंयुतम् ॥३१८॥
 प्रदक्षिणं परिभ्राम्य संवेष्वाचरणेष्वपि ।
 एकस्मिन्वा चतुः कृत्वा ग्रानाडी वा प्रदक्षिणम् ॥३१९॥
 नाल्पैक्या ततो विप्राः ! प्रविशेन्मन्दमन्दिरम् ।
 यदा मुदर्सनोपेतं विन्वस्मेनेन वा द्विजाः ॥३२०॥
 स्वयं वा हनुमन्तं सिद्धीपद्ममन्त्रिनम् ।
 यानादिकं समारोप्य शामदेवु यथान्वि ॥३२१॥
 गर्भगतं प्रविश्याऽथ देवदेव्य गतिता ।
 पापद्वयं नु विन्यस्य आभारोपरि पूजयेत् ॥३२२॥
 अष्टाशमेन मन्त्रेण शयंगन्धार्दिद्रव्यम् ।

कृत्वा पुण्याहवोप तु देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ॥३२३॥
 तत्र प्रतिमर चेद्वा गन्धधूपाधिवामितम् ।
 प्रथम देवदेवस्य मूलमूर्तिगतस्य च ॥३२४॥
 बन्धयेत्कौतुक मूर्त्रहेमजै पट्टजैस्तु वा ।
 हेमज मूत्रमादाय गन्धेनालिप्य बन्धयेत् ॥३२५॥
 देवस्य दक्षिणे हस्ते यात्रामूर्तिगतस्य च ।
 तिनन्तात्सेनमन्त्रेण शङ्खगीतादिमयुतम् ॥३२६॥
 मृष्टा दक्षिणहस्तेन मूत्रमम्व्रजत जपेत् ।
 श्रियो वामहस्ते कुर्यात्पट्टमूत्रेण कौतुकम् ॥३२७॥
 श्रीमूक्तमुच्यन्वाऽपि तन्मन्त्रेण द्विजोत्तमा ! ।
 पुष्ट्यास्तु वामहस्ते तु क्षौमसूत्रेण बन्धयेत् ॥३२८॥
 कुर्यात्क्षपननिम्बस्य पट्टमूत्रेण कौतुकम् ।
 बन्धिनिन्वादिमाना च हृत्सैव कौतुक तत ॥३२९॥
 कौतुक देशिकेन्द्रस्तु ऋषामेन स्वदक्षिणे ।
 करे तु मूलमन्त्रेण बन्धयेत्तु तत परम् ॥३३०॥
 तथैव र्ममर्तृणा कौतुक बन्धयेत्क्षमात् ।
 निमने सति सर्पया मूत्र हेममय भवेत् ॥३३१॥
 देवमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य अपूपादीन्निवेदयेत् ।
 ताम्बूलादीन् समर्प्याथ ताम्बूलेम्नोपयेद्विजान् ॥३३२॥
 दीपितान् वेङ्कटाश्चापि देशिकेन्द्रपुग्मरान् ।
 आचार्यं स्वयमादद्यात्तदर्थं तग्दुलादिभ्यम् ॥३३३॥
 षण् मंत्रेषु यागेषु कार्यं कौतुकबन्धनम् ।
 गृहाक्षरं तु हृत्सैव मुखेण समापयेत् ॥३३४॥
 तत्र प्रभाते मुग्धात आचान्तो देशिकेत्तम ।
 निन्द्यऽर्चनं विभो हृत्सा विन्देययत्न नया ॥३३५॥

वैनतेयं तनोऽभ्यर्च्य कुम्भपूर्वं यथाविधि ।
 महाहविर्निवेद्याथ होमं कृत्वा तु पूर्ववत् ॥३३६॥
 ततः कुर्यात् ध्वजन्तम्भस्यापनं देशिकोत्तमः ।
 प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणादिके ॥३३७॥
 स्थापयेद्गोपुगस्त्रान्तर्बहिर्वा न्मन्भमुत्तमम् ।
 अथ वा वलिर्पाठस्य पुगेभागे मुनीश्वराः ! ॥३३८॥
 पश्चाद्भागेऽपि वा कुर्यात् ध्वजर्पाठप्रकल्पनम् ।
 तयोस्तदन्तरं कुर्याद्दक्षं वा तालमेव वा ॥३३९॥
 उत्तरे ध्वजर्पाठस्य पूर्वस्यां दिशि वा द्विजाः ! ।
 शाययेच्च ध्वजन्तम्भं ध्वजयष्टिनमन्विनम् ॥३४०॥
 पूर्वाग्रमुत्तराग्रं वा लक्षणाढ्यं मुशोभनम् ।
 अन्तस्सारो बहिस्सारो निम्सारम्विविधन्तु ॥३४१॥
 अन्तस्सारश्चन्दनादिः प्रशस्तः न्मन्भकल्पने ।
 त्रमुक्तादिर्यद्विस्सारः सोऽपि शम्नो मुनीश्वराः ! ॥३४२॥
 किंशुकाद्यं तु निम्सारं वर्जयेत् स्तम्भसर्माणि ।
 आर्द्रं नवमृजुं खिद्यं नवमृजोत्तमवर्जितम् ॥३४३॥
 अयुग्मपर्यङ्कं खिद्यं गन्धचं मुग्धिरं तथा ।
 आह्वयेतु ध्वजन्तम्भं शान्तरुद्वयं परीक्ष्य तु ॥३४४॥
 शान्तरुं तु मुग्धं स्वाद्विशन्पुन मथापि वा ।
 पष्टितान्नितं वापि मानाहुत्त्वदशेन तु ॥३४५॥
 चात्राहुत्त्वदशेनापि प्रमानं परितन्वयेत् ।
 प्रान्नादग्निस्वराशेषं प्रान्नेशेषमथापि वा ॥३४६॥
 कर्षोश्च गोपुगेश्च वा मथानादि प्रदन्तयेत् ।
 चतुर्धा विभजेत् न्मन्भनेदार्शेनैव दन्तवम् ॥३४७॥
 गन्धं पाथकान्तनां त्रिष्टिम्भं विभूना ।

त्रयाणामपि पीठानां स्तम्भाग्रे त्रिनिवेशनम् ॥३४८॥
 अग्रे पीठद्वयच्छिद्रे ध्वजयष्टिं तु योजयेत् ।
 दर्भमुष्टिं तदूर्ध्वं तु बन्धयेत् घण्टया सह ॥३४९॥
 वेष्टयेद्दर्भमालाभिर्नन्दण्ड प्रदक्षिणम् ।
 एव कृत्वा च्यवनस्तम्भ प्रोक्षयेदस्त्रवारिणा ॥३५०॥
 ध्वजपीठस्थिते गते रत्नधान्यानि निक्षिपेत् ।
 देशिस्तार्क्ष्यमन्त्रेण ततो ब्राह्मणसत्तमै ॥३५१॥
 शूद्रेर्वा दीधितैर्विप्रा देवदासैरथापि वा ।
 शङ्खभेर्यादिनिघातवादित्रययुतम् ॥३५२॥
 स्थापयेत्तु ध्वजस्तम्भ तस्मिन् गते ऋजुस्थितम् ।
 प्रामादाभिमुखं स्थाप्य बालुकाभिश्च पूरयेत् ॥३५३॥
 हस्तेपादादिभिः कृत्वा सुदृढं तु यथा भवेत् ।
 स्तम्भमूलस्थले वेदिं पञ्चहस्तसमुच्छ्रिताम् ॥३५४॥
 त्रिहस्तसच्छ्रिता वापि षण्णहस्तसमुच्छ्रिताम् ।
 तारङ्गिरेव त्रिस्तीर्णां चतुरश्रा प्रकल्पयेत् ॥३५५॥
 तदूर्ध्वं मयदेधे तु पद्ममष्टदलेयुतम् ।
 क्षणिकासौ यथा स्तम्भस्तथा कुर्याद्विचक्षण ॥३५६॥
 प्रामादाऽन्तः प्रविश्याथ मूर्त्तिगतं विभुम् ।
 अर्घ्यगन्धादिनाभ्यर्च्य तन्नाटुमरुतैः पुके ॥३५७॥

प्रभया चित्रकुसुमै कृतथा भूपयेत् ध्वजम् ।
 वासोभिर्भूषणै स्रग्भिर्विचित्राभिश्च भूषयेत् ॥३६१॥
 छत्रचामरपूर्वैश्च मयूरव्यजनैस्तत ।
 विचित्रैस्तालवृन्तैश्च आतपत्रैर्मनोहरै ॥३६२॥
 'केतुदण्डैर्विचित्रैश्च दुकूलपटशोभितै ।
 चतुर्वेदमयोद्धोषै स्तोत्रघोषसमन्विते ॥३६३॥
 गीतत्रैर्विधैर्वाचै शङ्खगाहलनिस्रनै ।
 भेरीमृदङ्गपूर्वाणा घोषैरन्यैश्च मङ्गले ॥३६४॥
 आसनोपधियमाणैश्च साङ्कुरै पालिकागणै ।
 सुवेषगणिकासङ्घै सदा भक्तजनै सह ॥३६५॥
 क्ष्येच्छिताम्फोटितैर्युक्त जयशब्दसमन्वितम् ।
 बलिविम्ब पुरम्भृत्य मध्ये ध्वजपट तत ॥३६६॥
 यात्रामूर्तिं च तदनु क्रमेण आमयेत्तत ।
 प्रथमावृत्तिभारभ्य रथ्यावरणपश्चिमम् ॥३६७॥
 बलिदानपुरम्क तु वृत्त्वा ग्रामप्रदक्षिणम् :
 यात्रानिम्ब च तदनु नयेदास्नानमण्डपे ॥३६८॥
 निवेश्य विष्टरे हौमे ध्वजर्पाठस्य सम्मुखम् ।
 आचार्यो मूर्तिपै सार्धमाद्राय गृहडध्वजम् ॥३६९॥
 सह शङ्खनिनादाद्यै प्रादक्षिण्येन योगत ।
 ध्वजर्पाठ समानीय स्तम्भ प्रक्षाय्य सज्जले ॥३७०॥
 विभवे सति यन्त्रेण सवेष्टय ध्वजदण्डकम् ।
 विष्टृतैश्चु कार्पासगूँरतिहृदं टनाम् ॥३७१॥
 रज्जुनादाय तदनु गुहटा देशिगोचरम् ।
 यष्टयममन्विते यन्त्रे योजयित्वा तथा तन ॥३७२॥
 ध्वजस्य शिरार विप्रा 'वन्धये'जुह्वे तन ।

सर्वे परिजनैः सार्धं कुम्भपाश्र्वं समाश्रयेत् ॥३७३॥
 तत्कुम्भं तु समुद्घृत्य विन्यसेच्छिष्यमूर्धनि ।
 उपकुम्भाऽष्टकं चैव याहयेद्ब्राह्मणैः सह ॥३७४॥
 वर्धनीं च समादाय आचार्यं स्वकरेण तु ।
 अच्छिन्नधारया युक्तं वाद्यघोषपुरस्सरम् ॥३७५॥
 देवागारं परिभ्राम्य स्तम्भमूलं समाश्रयेत् ।
 पुण्याहं वाचयित्वा तु सम्प्रोक्ष्यास्त्रेण वै ध्वजम् ॥३७६॥
 गारुडेनैव मन्त्रेण पटस्थं गरुडं यजेत् ।
 अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं गन्धं माल्यं च धूपकम् ॥३७७॥
 अपूपान् पृथुकाश्वापि पानकं तर्पणं ततः ।
 नागलिकेरजलैर्युक्तमाचामं तदनन्तरम् ॥३७८॥
 कर्पूरादिसमायुक्तं दत्त्वा ताम्बूलमुत्तमम् ।
 तन्मुद्रां दर्शयित्वा तु ततः पुरुषसूक्ततः ॥३७९॥
 महाकुम्भस्यतोयेन सम्प्रोक्ष्य गरुडं ततः ।
 महाकुम्भस्यगरुडं पटस्थं तु निवेशयेत् ॥३८०॥
 उपकुम्भाष्टकेनैव अष्टं नागान् यथाक्रमम् ।
 आयुधानां तथैवोक्तं करकास्त्रजलेन तु ॥३८१॥
 एव क्रमेण सम्प्रोक्ष्य ततो देशिः सत्तमः ।
 मन्त्रन्यासादिकं कृत्वा पुष्पाञ्जलिपुरं सरम् ॥३८२॥
 सन्निधिं सन्निरोधं च सामुद्राय च समाचरेत् ।
 ततस्त्र्यर्घ्यादिभिः पूज्यं उपहारान् बहून्पि ॥३८३॥
 मुद्राणादीन्निवेश्याथ ताम्बूलादीन् समर्पयेत् ।
 शोतैः म्बुवीतं गरुडं बद्धाञ्जलिपुटो गुम् ॥३८४॥
 वाहनाय महाविष्णोः ताश्चर्यायामिततेनमे ।
 गरुडाय नमम्बुभ्यं सर्वमर्पेन्द्रमृग्यैः ॥३८५॥

भ्रामस्य यजमानस्य वैष्णवाना विशेषत
 तुष्टये पुष्टये चैव सर्वशत्रुजयाय च ॥४०२
 अपमृत्युजयार्थाय वैनतेय ! प्रसीद ओम्
 इति विज्ञाप्य पक्षीन्द्र विमिरेत्कुसुमाञ्जलिम् ।
 सन्निधौ देवदेवस्य गत्वा पुष्पाञ्जलि क्षिपेत् ।
 ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि यथोक्तं न वृतं मया
 तत्सर्वं पूर्णमेवास्तु सुवृत्तो भव सर्वदा ।
 ओमच्युत ! जगन्नाथ ! मन्त्रमूर्ते ! जनार्दन ! ४
 रक्ष मा पुण्डरीकाय ! क्षमस्वाद्य प्रसीद ओम् ।
 इति विज्ञाप्य देवेश यात्रामूर्तगत विभुम् ॥४०६
 अन्यत्र मण्डपे नीत्वा विशेषाचनपूर्वकम् ।
 प्रमूतान् निवेद्याथ सर्वं हृन्नयश्चिमम् ॥४०७॥
 वृत्वा यथानुमतेषु प्रामादं तु प्रवेशयेत् ।
 कथयेत् ध्वजपीठोर्ध्वं चतुस्तम्भान्विता प्रपाम् ॥४०
 यद्वा स्तम्भाष्टरापेता षोडशस्तम्भसयुताम् ।
 चतुस्तम्भसयुक्ता दूर्ध्वमालापरिवृताम् ॥४००॥
 मुपिता तु पनराध्वजेषु यमनिरान्विताम् ।
 दासान् प्रदीपमेतन्न अनिर्वाणान् समन्तत ॥४१०॥

तद्धामरात्समारभ्य पुष्पयागदिनान्तिमम् ।

त्रिसन्ध्यामर्चनं सुर्यात्मविशेषं जपान्वितम् ॥४११॥

बलिहारे बलिं दद्यादम्यापि प्रतिशामरम् ।

एव भ्यवाधिरोहान्तं दिवावृत्त्यमुदीरितम् ॥४१२॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया

महोत्सव-व्यवहारोत्थान्तविधिनाम्

दशमोऽध्यायः

विष्णोरराटमन्त्रेण दर्भम्मम्भार्ज्यं देशिक ॥७॥
 गन्धद्वारेति मन्त्रेण गोमयेनानुलेपयेत् ।
 आपउन्दन्तुमन्त्रेण सुधाचूर्णैरलङ्कृते ॥८॥
 देवम्यत्वेति मन्त्रेण विक्रिरेदक्षतान् क्षितौ ।
 श्रींप्पोहेमन्तमन्त्रेण धान्यपीठं प्रकल्पयेत् ॥९॥
 शन्नोदेवीति मन्त्रेण शतपत्रं चतुर्दिशि ।
 त्वातारमिति मन्त्रेण मध्ये पद्मं च सलिलेत् ॥१०॥
 धननागैति मन्त्रेण ऊर्ध्वं दर्भं परिस्तरेत् ।
 मूर्धानमिति मन्त्रेण नमस्कुर्याद्भुव तत ॥११॥
 तत्र कोणचतुष्के तु न्यसेद्दीपचतुष्टयम् ।
 वाचयेत् स्वस्तिं पुण्याहं ततो देशिकसत्तम ॥१२॥
 तच्चरैः प्रोक्षयेद्देवीं आपउन्दन्तुमन्त्रत ।
 अग्निरायुष्मन्त्रेण प्रोक्षयेत्सर्ववायकान् ॥१३॥
 अर्यमायेति तद्देवीं विन्यमेद्धान्यविष्टरे ।
 तत्पूर्वं शङ्खनिकरं बह्वैः काहलसञ्चयम् ॥१४॥
 याम्ये तु मर्दलं मन्त्री वशयुक्ता तु यातुदिद् ।
 वारुण्या तु मृदङ्गं च ङ्ङुङ्कान् हृगमर्दलान् ॥१५॥
 वायव्ये शङ्खरीं न्यम्य काम्यतालसमन्वितम् ।
 पटहं दस्यपटहं सोमे ङ्ङुङ्कसयुतम् ॥१६॥
 ऐशान्या ङ्ङुङ्कं शङ्खीं हृग्वण्टासमन्विताम् ।
 तेषां वाद्ये तु विमेन्द्रा ! दक्षिणे गणिक्रजनान् ॥१७॥

१-

धान्यपीठं प्रकल्पयेत् ॥७॥

शन्नोदेवीतिमन्त्रेण गोमयेनानुलेपयेत् ।

आप उन्दन्तु मन्त्रेण सुधाचूर्णैरलङ्कृते ॥

देवम्यत्वेति मन्त्रेण ऊर्ध्वं दर्भं परिस्तरेत् । इति-(७)

न्यसेन्मङ्गलगानार्थं तत्पार्श्वे मन्त्रगायकान् ।

नर्तकानग्रतः स्थाप्य उत्तरे बन्दिबृन्दकान् ॥१८॥

स्वस्वस्थानेषु संस्थाप्य अन्यान्चै वाद्यकोविदान् ।

एवं क्रमेण संस्थाप्य सम्भवानुगुणं द्विजाः ! ॥१९॥

गरुडस्यावमासाद्य अर्घ्याद्यैर्हविरन्तिमैः ।

आराध्य गरुडं पूर्वं भेरीपार्श्वं समाश्रयेत् ॥२०॥

वाससा वेष्टयेद्भेरीं यथावित्तानुसारतः ।

शब्दविग्रहमाकाशं भेर्यां संस्कृत्य पूजयेत् ॥२१॥

भेरीमध्ये ततो विष्णुं पूजयेद्विष्णुमन्त्रतः ।

ब्रह्माणं दक्षिणेभ्यर्च्य रुद्रमभ्यर्च्य वामके ॥२२॥

कोणं तद्दक्षिणे स्थाप्य वायुं तत्र सुपूजयेत् ।

शंखेषु विष्णुमभ्यर्च्य काहलेषु सरस्वतीम् ॥२३॥

मर्दलैर्विन्दुमभ्यर्च्य तन्भ्यां गन्धर्वमर्चयेत् ।

मृदङ्गे रुद्रमभ्यर्च्य पण्मुखं ङुङ्कुकेषु च ॥२४॥

ह्रस्वमर्दलवाद्येषु मेदिनीं च समर्चयेत् ।

श्लश्यां विष्णुमभ्यर्च्य ब्रह्माणं कांस्यतालके ॥ ५॥

पटहेषु श्रियं देवीं घण्टायां तु सरस्वतीम् ।

अन्येषु सर्षवाद्येषु विष्णुमेव समर्चयेत् ॥२६॥

भेर्यादिसर्ववाद्यानि यजेदेवं गुरुः स्वयम् ।

तत्काले वारवनिताः पुष्पाञ्जलिसमन्विताः ॥२७॥

भेर्दूर्ध्वे तानि पुष्पाणि विकिरेयुर्मुदान्विताः ।

ततः पारशवं स्नातं दर्भपाणिमलङ्कृतम् ॥२८॥

उपवीतादिसंयुक्तं पद्मसंस्कारशालिनम् ।

भगवद्भक्तिसंयुक्तमग्रतः स्थाप्य वीक्षयेत् ॥२९॥

अग्नेण प्रोक्षयेत्पश्चादर्घ्यतोयेन तत्परम् ।

सुहृते शोभने प्राप्ते भेरीमेव प्रपूजिताम् ॥३०॥
 कोणेन ताडयेन्मूर्तित्रय ध्यायन् गुरु स्वयम् ।
 तद्विष्णोरिति मन्त्रेण प्रथम ताडन भवेत् ॥३१॥
 ब्रह्मजज्ञान मन्त्रेण द्वितीय ताडन भवेत् ।
 कट्टुद्रायेति मन्त्रेण तृतीय ताडन भवेत् ॥३२॥
 त्रिस्थानादिषु देवाना लिधा वै तेन ताडयेत् ।
 तत पाराशवस्ता तु वहन् भेरीमलङ्कृताम् ॥३३॥
 प्रथम वामहस्तेन त्रिधा सन्ताडन चरेत् ।
 दक्षिणेन तत सम्यक्तया सन्ताडयेत्त्रिधा ॥३४॥
 प्रथम शङ्खनाद तु द्वितीय काहलस्वनम् ।
 तृतीय ताडन प्रोक्त क्रमेणैव हि कारयेत् ॥३५॥
 देवताह्वानवेलाया सर्ववाद्यानि घोषयेत् ।
 देवतावाहिनीं गाथा समृता प्राकृता तु वा ॥३६॥
 त्रामिडी वा यथेच्छातस्तदा सथावयेद्विभुम् ।
 तन्काले देवतानृत तत्तर्ङ्गितादिमयुतम् ॥३७॥
 दर्शयेद्देवदेवस्य देवताना सुवृषये ।
 ततम्नु चोत्सव भिन्व देवीभ्या सह देशिक ॥३८॥
 यानमारोप्य सुदृढमलङ्कृत्य विशेषत ।
 बन्दिभिन्वपुरम्ह तु यात्रामूर्तिमनन्तरम् ॥३९॥
 भ्रामयेत्त्रययोगेन याद्यघोषपुग्म्भरम् ।
 सर्वं परिजनै सार्धं बन्दिदानपुरम्भरम् ॥४०॥
 पायस ट्रोणमान तु समादायाथ पावन ।
 तथाप्यगन्धमाग्यानि धूप नाम्बूलमेव च ॥४१॥
 प्रामाद्विद्रागमाग्न्य बन्दिर्हारायमानकम् ।
 अचूतित्रयपि मर्यागु र्वाग्यायग्न्यपरिभिमम् ॥४२॥

चलिं प्रदाय विधिना गीतनृत्तादिसंयुतम् ।
 ततः प्रविश्य आमं तु पूर्वस्यां दिशि संस्थितः ॥४३॥
 देवताऽऽवाहनं कुर्यात्प्राङ्मुखो देशिकः स्वयम् ।
 तत्पुत्रकृतस्य शिष्यो वा स्वरेणोच्चतरेण तु ॥४४॥
 आगच्छतामरगणाः प्रागाशां येऽधिशेरते ।
 विरूपाश्च सुररूपाश्च सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥४५॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः कुमुदस्यानुयायिनः ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोऽस्तु वः ॥४६॥
 अनेन मन्त्रेणावाह्यं कुमुदं सगणं ततः ।
 अर्घ्यलेपनमाह्वयानि धूपं तोयं यथाक्रमम् ॥४७॥
 पायसान्नं पुनस्तोयं ताम्बूलं च प्रदापयेत् ।
 पश्चात्सन्तोषयेद्द्रम्यैर्महद्भिः शङ्खजै रवैः ॥४८॥
 तदीयतालसङ्गीतनृतैश्चापि ततः परम् ।
 आगच्छतामरगणाः येन्याशामधिशेरते ॥४९॥
 भीमा भामिमुक्ता रौद्राः सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः कुमुदाक्षानुयायिनः ॥५०॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ।
 अनेन कुमुदाक्षं तु समावाह्यं गणाधिपम् ॥५१॥
 प्राग्वत्सन्तोषयित्वा तु ततः सम्प्राप्य याम्यादिक् ।
 आगच्छत पितृगणाः याम्याशां येधिशेरते ॥५२॥
 दारुणा दारुणाचाराः सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः पुण्डरीकानुयायिनः ॥५३॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ।
 अनेन पुण्डरीकाख्यं समावाह्यं गणेश्वरम् ॥५४॥
 क्रमेण पूजयित्वा तु गत्वा वै यानुधानदिक् ।

आगच्छत यातुगणा यात्वाज्ञा येधिशेरते ॥५५॥
 क्रव्याशिन क्रूरधिय सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता वामनस्यानुयायिन ॥५६॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ।
 इत्यावाह्य गणेश तु वामन पूजयेत्क्रमात् ॥५७॥
 वासुणाशा ततो गत्वा शङ्करुर्गणेश्वरम् ।
 आगच्छताहिप्रथमा प्रतीची येधिशेरते ॥५८॥
 महात्रिपा दन्दशूरा सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता शङ्करुर्गणानुयायिन ॥५९॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ।
 इत्यावाह्य यजेत्प्राग्प्रश्वात्सम्प्राप्य वायुदिक् ॥६०॥
 आगन्तु गन्धर्वगणा वाय्वाशा येधिशेरते ।
 सुदर्शना भीमनेगा सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥६१॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता सर्वनेत्रानुयायिन ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ॥६२॥
 अनेनावाह्य सगण सर्वनेत्र तु तोषयेन् ।
 तत सोमदिश गत्वा सुमुत्त तु गणाधिपम् ॥६३॥
 आगच्छत यक्षगणा उदीची येधिशेरते ।
 विरूपा द्रुण्डहस्ताश्च सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥६४॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता सुमुग्गन्यानुयायिन ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ॥६५॥
 इति मन्त्रेण वासाय तोषयेत्पूर्वर्षिणा ।
 ततस्त्रीशदिश गन्व' गणेश सुप्रनिर्दिष्टम् ॥६६॥
 आगन्तु पिशाचगणा दंशाशा येधिशेरते ।
 मन्त्राशुपशुनाश्च सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥६७॥

गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः सुप्रतिष्ठानुयायिनः ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ॥६८॥
 मन्त्रेणावाह्य सम्पूज्य गत्वा वै ग्राममध्यतः ।
 तत्र चावाहयेदूर्ध्वे प्रश्विगर्भे गणेश्वरम् ॥६९॥
 आगच्छत सिद्धगणाः गगनं येधिशेरते ।
 शुचिमतयः शुचयः सर्पर्यामुद्यतामिमाम् ॥७०॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः प्रश्विगर्भानुयायिनः ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ॥७१॥
 आवाह्य तोषयित्वा तु अधस्तान्मानवं ततः ।
 आगच्छताधरगणाः पृथिवीं येधिशेरते ॥७२॥
 बहुरूपा बहुज्ञानाः सर्पर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः मानवस्यानुयायिनः ॥७३॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ।
 आवाह्य तोषयेत्प्राग्बत्क्रगात्कृत्वावसानकम् ॥७४॥
 तृप्तये सर्वभूतानां बलिशेषं ततः क्षिपेत् ।
 बलिदाने तु पूर्वादि वैवस्वतदिगन्तिमम् ॥७५॥
 आचार्यः प्राङ्मुखः स्थित्वा कुर्यादावाहनादिकम् ।
 यात्वादित्रितये कुर्यात् पूर्वोदितमुद्दङ्मुखः ॥७६॥
 सोमेशदिग्द्वये ग्राममध्येपि प्राङ्मुखो भवेत् ।
 समतालस्तथा चन्द्रतालो वै शृङ्गिणी तथा ॥७७॥
 मङ्गलालो मङ्गलश्च जयतालश्च भद्रकः ।
 दक्षरीमांश्चितस्तालो ब्रह्मतालस्तथैव च ॥७८॥
 अनन्तताल इत्येते दश तालाः प्रकीर्तिताः ।
 कुमुदादिगणेशानां दशानां क्रमशो द्विजाः ॥७९॥
 षड्जर्षभौ च गान्धारो मध्यमः पञ्चमस्तथा ।

धेवतश्चेद निपादो धैवतो मध्यमस्तथा ॥८०॥
 पञ्चमश्च क्रमेणैव कथिता स्युर्दश स्वरा ।
 गान्धारराग कौलास्य कौशिको नटभाषिक ॥८१॥
 श्री कामदश्च तत्केशी दक्षरागस्तथैव च ।
 चालापान्यभिधो रागो मेघरागश्च पञ्चम ॥८२॥
 इत्येते कुमुदादीना दक्षरागा प्रकीर्तिता ।
 त्रिगस्य सर्पतोमद्र सेटक चमण्टलम् ॥८३॥
 कान्तारकुट्टिम पृष्वकुट्टिम कटिवधनम् ।
 यामचानूर्ध्वनृत्त तु आदिम च द्वय पुन ॥८४॥
 ष्ठे नृत्तशेषाश्च कुमुदादे क्रमात् स्मृता ।
 ष्ठे ह्यावृत्तिदेवाना क्रमात्चालादय स्मृता ॥८५॥
 अन्येषा सर्पदेवाना तालो मद्र प्रशम्यते ।
 भेदरुडतालस्तु पक्षीनास्य तु मध्यम ॥८६॥
 स्वरो रागस्तु गौड स्वानृत्त वै विष्णुकान्तम् ।
 विभार्गेर्यताल म्यान्नृत्त म्बस्तिकमुच्यते ॥८७॥
 ऋषभस्तु स्वर प्रोक्तो वराटीराग एव च ।
 भेरीतान्नपूर्वं तु देवतावाहन चरेत् ॥८८॥
 घोषयेद्द्वारद तालमन्तराले तु वै दिशाम् ।
 तत्ताले देशिकेद्रेण म्वय सम्भृतगाधया ॥८९॥
 अन्ये चतुर्मुखमुखा आहृतया मन्दृणा ।
 देवस्योत्सर्गमेसार्थं तथान्ये मगवदृणा ॥९०॥
 तथान्ये मगवदृक्ता जनास्तन्पान्सेविन ।
 यद्वा शुभेऽनुर्मनेर्भगवदृक्किमुदिते ॥९१॥
 आदातव्यास्तु तीर्तिप्रैर्दृश्यया गायया द्विता ।
 एव भ्राम परिभ्रम्य भ्रामाद सम्प्रविश्य तु ॥९२॥

गरुडस्थानमासाद्य तोपयित्वा खगध्वजम् ।
 ताळादिनैस्ततस्त्वेन विष्वक्सेन तु तोपयेत् ॥९३॥
 ततस्तु चौत्सव विन्ध यागशाला प्रवेशयेत् ।
 वक्ष्यमाणप्रकारेण सर्वलक्षणसयुताम् ॥९४॥
 प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणेपि वा ।
 तृतीयावरणादौ वा यथाभिमतादिगताम् ॥९५॥
 तथा प्रागानना यद्वा यथाभिमतादिङ्मुक्ताम् ।
 एकद्वारा चतुर्द्वारा यद्वा द्वारद्वयान्विताम् ॥९६॥
 भित्तियुक्तामयुक्ता वा कोणभित्तिसमन्विताम् ।
 क्षिप्रकर्मप्रसिद्धार्थं केवल वा प्रपाकृतिम् ॥९७॥
 धूमनिर्गमनोपेता मध्ये वेदिसमन्विताम् ।
 तदूर्ध्वे होमकुण्ड तु सचतुर्मेखल भवेत् ॥९८॥
 मेखलात्रययुक्त वा द्विमेखलमथापि वा ।
 तथैकमेखल वापि चतुरश्र सलक्षणम् ॥९९॥
 तत्पूर्वे मण्डलोपेता बद्धौ दीपघटान्विताम् ।
 पश्चिमे दीप (विन्ध) सयुक्तामुत्तरे चाङ्गुर्युताम् ॥१००॥
 ईशान्ये कुम्भसयुक्ता सर्वापकरणयुताम् ।
 अलङ्कृता वितानार्घ्यन्तोरणध्यनशोभिनाम् ॥१०१॥
 ण्यविधा यागशाला प्रविश्य गुरनत्तम ।
 प्राग्दिग् प्रत्यङ्मुक्ता योज्या ऋन्त्या म्याग्नेषु च ॥१०२॥
 दक्षिणे च उद्गमरत्रान्यजुर्वेदाथ योनयेर् ।
 प्राङ्मुग्गान्पश्चिमे भागे नामगान्निनिषेणयेर् ॥१०३॥
 मद् वेत्तायनेविप्रेर्मानिगणेरन्भिने ।
 दिशुत्तरम्या च ततो नित्यरत्नगणतार् ॥१०४॥
 निषेत्ताभयवेदशान् मर्वाद् दिष्टिद्वयव्यदा ।

प्रयतिंते वेदघोषे वाचघोषे च बाह्यत ॥१०५॥
 प्रविश्य कलशस्थान समीपे तु वरासने ।
 प्राङ्मुखः सस्मरेन्मन्त्रं पूर्ववद्व्याप्तिभाविते ॥१०६॥
 उपविश्य यथान्यायमन्तर्यागान्तमाचरेत् ।
 करादिशुद्धिपूर्वं तु पश्चादध्यादिकल्पनम् ॥१०७॥
 प्राग्बल्लुत्वा ततोऽभ्यर्च्य मन्त्रसङ्घं तु देहगम् ।
 पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्सर्वसाधनम् ॥१०८॥
 द्वौ द्वौ तु पूर्वं रुद्रशौ सौवर्णौ राजतौ तु वा ।
 ताम्रजौ मृण्मयौ वाथ सापिधानौ सपल्लवौ ॥१०९॥
 फलरत्नादिकैर्युक्तौ सूत्रेण परिवेष्टितौ ।
 शालिपीठोपरि स्थाप्य प्रतिद्वारे तु पार्श्वयोः ॥११०॥
 द्वारयागं ततः कुर्यात्पूर्वाद्युत्तरपार्श्वमम् ।
 अध्यालेपनमाल्यैश्च धूपैर्गुग्गुलिश्रितैः ॥१११॥
 अथादाय दृढं शुभ्रमेकरूपं च निर्घणम् ।
 कुम्भं च मृण्मयं रम्यं सौवर्णं वाथ राजतम् ॥११२॥
 रत्नहाटकस्रग्गन्धफलसर्वोपधीयुतम् ।
 शुभपादपञ्चास्राद्यं पट्टस्रग्गन्धभूषितम् ॥११३॥
 गाळितोदकसम्पूर्णं वारिधारान्वितं नवम् ।
 चन्द्रनाथनुलितं च परितश्चाक्षताञ्जितम् ॥११४॥
 वेष्टितं परितः सूत्रैर्विनीयोंपरि तं न्यसेत् ।
 तद्देवतागरीरं तु पश्येदमल्वर्चसम् ॥११५॥
 साम्नेण चक्रमन्त्रेण मन्त्रयेद्यं वर्षनीम् ।
 पूर्वोक्तद्वयसयुक्ता परितः सूत्रवेष्टिताम् ॥११६॥
 आवाह्यं मन्त्रनाथम्यं दक्षिणे कल्शोत्तरे ।
 विन्यम्य परितमन्त्रं स्थापयेत्कल्शाष्टकम् ॥११७॥

सपल्लवं सापिधानं सूत्रेण परिवेष्टितम् ।
 कुम्भमध्ये विभोः पश्चादासनं परिकल्प्य च ॥११८॥
 तन्मध्ये पुण्डरीकाक्षं समावाह्य विधानतः ।
 सन्निधिं सन्निरोधादि भोगयागावसानकम् ॥११९॥
 पूर्ववत्सकलं कृत्वा तस्य दक्षिणदिग्गतम् ।
 अस्त्रविग्रहरूपं च ध्यात्वाभ्यर्च्य यथाविधि ॥१२०॥
 ध्वंसयन्तं च विघ्नानां जालं कर्मावसानकम् ।
 अष्टासु तत्र कुम्भेषु परितः स्थापितेषु च ॥१२१॥
 वासुदेवादयः पूज्याः प्रभवाप्यययोगतः ।
 इदमभ्यर्थयेद्देवं साक्षं बद्धांजलिः स्थितः ॥१२२॥
 यागालयं हि विश्वेश गृहाण रचितं मया ।
 आसामस्ति मज विभो क्रियाज्ञानां च सन्निधिम् ॥१२३॥
 ततोऽन्नोदकधारां चाप्यच्छिन्नां मित्तिकां नयेत् ।
 प्रदक्षिणेन प्राग्भावात्तत्पादान्तं च तत् स्मरेत् ॥१२४॥
 अथवेशानदिग्भागात्तत्पादान्तं द्विजोत्तमाः ।।
 पृष्ठतः कलशं भ्राम्य तुल्यकालं तु वा पृथक् ॥१२५॥
 कलशं वर्धनीयुक्तं विन्यस्य विकिरोर्ध्वगम् ।
 अर्घ्यदानं तयोः कृत्वा पुष्पाद्यैः पूरयेत्पुनः ॥१२६॥
 अक्षेण वस्त्रयुग्मं तु अहतं चाभिमन्त्र्य वै ।
 धूपाधिवासितं कृत्वा तावुभौ परिवेष्टय च ॥१२७॥
 अथ वा मद्रपीठं तु विन्यसेद्विकिरोर्ध्वगम् ।
 साक्षं हि मन्त्रकलशं तत्राधारगतं न्यसेत् ॥१२८॥
 चतुर्भिर्द्वैरुभारैर्वा शालिभिर्विष्टरे कृते ।
 तावन्मानास्तदर्धान्या तदूर्ध्वं तण्डुलान्यसेत् ॥१२९॥
 तत्पादांस्तत्प्रमान्यापि तदूर्ध्वं विन्यसेत्तिलान् ।

तदूर्ध्वं चाहतं वस्त्रयुग्ममास्तीर्य वै शुभम् ॥१३०॥
 कलशं वर्धनीयुक्तं तदूर्ध्वं चापि विन्यसेत् ।
 प्राग्बत्साखं तु देवेशमासनादिक्रमाद्यजेत् ॥१३१॥
 व्यापारमाचरेद्द्विभ्यं कुम्भके च स्मरन्विभुम् ।
 नानिशं युज्यते यस्मात्तस्मादेषा प्रतिक्रिया ॥१३२॥
 विभाव्य मन्त्रिणा कौम्भी अस्त्रं रक्षार्थमेव हि ।
 ततो मण्डलवेदिं तु समासाद्य च देशिकः ॥१३३॥
 उपलिप्याथ भूभागं साम्भसा गोमयेन तु ।
 तत्र मण्डलमालेख्यं सूत्रयित्वा यथाविधि ॥१३४॥
 तद्विधानं विशेषेण शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 संसाध्य यष्टियोगेन सूत्रात्पूर्वापरे पुरा ॥१३५॥
 तद्दिग्द्वयान्तरे दद्यात्पार्श्वं सूत्रचतुष्टयम् ।
 समांशेन द्विधा कृत्वा म्फुटं मध्यात्तदन्त्य च ॥१३६॥
 साधितेनार्धमानेन प्राक्प्रत्यक्स्थेन तन्तुना ।
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां समुत्पाद्य चतुष्पथौ ॥१३७॥
 सूत्रं पूर्वापरसमं कृत्वा तद्दुपरि क्षिपेत् ।
 पुनरर्धसमं दिक्षु दत्त्वा कोणचतुष्टयम् ॥१३८॥
 चतुष्पथचतुष्केण नयेद्यत्किं प्रसार्य वै ।
 समं सूत्रचतुष्कं च चतुरश्राश्रसिद्धये ॥१३९॥
 तद्विभज्याष्टदशभिश्चतुर्दिक्षु पदैः समैः ।
 क्षिपेत्सूत्रगणं तत्र घटिकारेणुरक्षितम् ॥१४०॥
 मध्ये पद्मावनीं कुर्याद्भागपङ्क्तित्रये क्रमात् ।
 तद्दक्षिः पदपङ्क्त्या तु पीठमष्टदिगन्वितम् ॥१४१॥
 तस्य भागचतुष्काद्यं दिक्चतुष्कं प्रकल्प्य च ।
 विदिक्चतुष्कं त्रिपदं पङ्क्त्या पीठप्रदक्षिणम् ॥१४२॥

अक्षिणक्षितेर्वाद्याचतुष्कं दिक्चतुष्टयात् ।
 चतुर्णां तु चतुर्णां तु वाद्याद्वाद्यं द्वयं द्वयम् ॥१४३॥
 शोधयित्वा तु तद्वाद्याचतुष्कं द्वारसिद्धये ।
 चतुष्टयं क्रमेणैव भूयो दिक्षु पदं पदम् ॥१४४॥
 सवाद्याभ्यन्तरगतं शोधनीयं प्रयत्नतः ।
 पुनः सर्वपदाभ्यां तु पट्कं पट्कं तु चान्तरात् ॥१४५॥
 सम्भार्य पूर्णशोभायै तत्र रक्तोत्पलाष्टकम् ।
 यथा दिक्षु स्थितं कुर्यात्पूजनाय दिवौकसाम् ॥१४६॥
 वाद्यास्थपदपद्मात् त्रीणि त्रीणि तु लोपयेत् ।
 क्षयाणामन्तरस्थं यत्पदमेकात्मतां नयेत् ॥१४७॥
 उपशोभं तु तं विद्धि कुर्यात्त्रिलोकभूषितम् ।
 पञ्चकं पञ्चकं कोणाद्विधौ नीत्वा लयं पुरा ॥१४८॥
 शेषैः कोणं तु निर्वर्त्य सान्तरं च ततो बहिः ।
 दद्यात्सूत्रत्रयं चैव मध्येऽथ कमलं लिखेत् ॥१४९॥
 सचक्रमष्टपत्रं तु तस्य लक्षणमुच्यते ।
 पट्त्रिंशत्कोष्ठमध्ये तु शङ्कुं संस्थाप्य यत्नतः ॥१५०॥
 सूत्रभ्रमैस्तु सुसमं कुर्यान्मण्डलपञ्चकम् ।
 तेष्व्वाद्यं मण्डलं मध्ये भवेद्वै कर्णिकास्पदम् ॥१५१॥
 द्वितीयं मण्डलं त्रेधा भक्त्वा सूत्रभ्रमैः पुनः ।
 तेष्व्वाद्यं केसरस्थानं द्वितीयं दक्षमंडलम् ॥१५२॥
 तृतीयं तत्पुनश्चेद्यथा भक्तं नाभित्रयं चरेत् ।
 नाभेर्बहिर्मण्डलयोः द्वादशाराणि करयेत् ॥१५३॥
 तद्बहिर्मण्डलं त्वेह नेमिस्थानं प्रकल्पयेत् ।
 कृत्वा च वर्णकैः पूतैः पूर्याय महोत्सवैः ॥१५४॥
 उद्यायवितनां पीता सनीजां विद्धि कर्णिकाम् ।

रेखान्वितानि पत्राणि सर्वाणि सुसितानि च ॥१५५॥
 केसरत्रितय कुर्यात्पले पलेऽऽरणप्रभम् ।
 दळान्तराळमसित श्वेत पीत च पाटलम् ॥१५६॥
 नाभित्रय क्रमेण स्याद्रक्तवर्णान्यराणि तु ।
 नेमेस्तु पूर्वभाग स्यात्कृष्णवर्ण सितोऽन्तिम ॥१५७॥
 सितानि पीठकोणानि रक्त तद्विचतुष्टयम् ।
 राजोपलप्रभा वीधी पत्रमाल्याद्यलकृता ॥१५८॥
 पश्चिमाश विना सर्वद्वाराण्यम्बुजपत्रवत् ।
 कृष्णानि सर्वशोभानि द्वारेद्देशस्थितानि च ॥१५९॥
 तदर्धाकृतितुल्यानि उपशोभानि गर्भवत् ।
 कोणानि केसराभानि सितशङ्खान्वितानि च ॥१६०॥
 शोणहेमादिवर्णं च क्रमाद्रेखागण बहि ।
 वृत्वैवमनुसन्धाय सर्वात्मत्वेन देहवत् ॥१६१॥
 रजासि विद्धि मूलानि सितपीतादिकानि च ।
 तन्मात्राण्युपशोभानि शोभानि करणानि च ॥१६२॥
 एव सर्वाणि कोणानि सद्वाराणीन्द्रियाणि च ।
 बहिरावरण यद्वै सत्त्वाद्य त्रितय हि यत् ॥१६३॥
 मन सुवितता वीधी गर्व पीठमुदाहृतम् ।
 धी पद्म तदधिष्ठाता धीनात्मा चिन्मय पुमान् ॥१६४॥
 अमूर्त ईश्वरश्चात्र तिष्ठत्यानन्दलक्षण ।
 यस्य सददर्शनादेव शश्वद्भाव प्रसीदति ॥१६५॥
 समज्ञानाममज्ञाना वपुष्पाते एते सति ।
 प्रायसो मुक्तिभाना च दृष्ट जन्मकशेषिणाम् ॥१६६॥
 देव आम्नेऽज्जना त्वा बहिर्गन्तश्च कर्मिणाम् ।
 अन्यथा दृष्टमात्राद् कथमाहादमेति वै ॥१६७॥

अन्तः संवेदनसममस्तित्वप्रतिपादकम् ।
 यद्यत्स्वलक्षणं तत्त्वं तत्तत्सर्वत्र सिद्धिगम् ॥१६८॥
 वस्तुत्वेन गृहीत्वैवं मण्डलं पूर्वनिर्मितम् ।
 नाम्नाञ्जनाभुवनं सर्वदुःखक्षयकरम् ॥१६९॥
 ततस्तस्मिन् विभोः प्राग्बदासनं परिकल्प्य च ।
 तन्मध्ये देवदेवेशं समावाह्य यथाविधि ॥१७०॥
 सन्निधिं सन्निरोधादि भोगयागावसानकम् ।
 सर्वं च पूर्ववत्कृत्वा आसनाद्यैः पुरोदितैः ॥१७१॥
 पूजयेज्जपयज्ञान्तं देवेशं मण्डले गुरुः ।
 मण्डले कुम्भयागे च प्रोक्षणे स्नानमाचरेत् ॥१७२॥
 ततस्तु मूर्तिपैः सार्धं गत्वा वै बिम्बसन्निधिम् ।
 तत्र सम्पूजयेद्देवं महता विभवेन तु ॥१७३॥
 ततः कुण्डसमीपं तु गत्वा देशिकसत्तमः ।
 कुण्डं तत्रानलं चापि संस्कृत्य विधिवत्ततः ॥१७४॥
 अग्नौ सन्तर्पणं कुर्याद्यथोक्तविधिना विभोः ।
 समिद्धिश्चैव नित्याभिः काम्याभिश्च यथाक्रमम् ॥१७५॥
 पूर्णाहुत्यादिकं सर्वं प्राग्बदेव समाचरेत् ।
 नोत्सृजेत्परिधीन् दर्भान् देवान्नोद्वासयेत्ततः ॥१७६॥
 प्रत्यहं धारयेदग्निं यावत्तीर्थदिनान्तिमम् ।
 अहोरात्रं प्रतिदिनं जुहुयादुक्तवर्त्मना ॥१७७॥
 ततो बिम्बान्तिकं गत्वा कृत्वा होमनिवेदनम् ।
 सार्धं तु सम्प्रदानान्तं क्रमात्कृत्वा ततः परम् ॥१७८॥
 विभवे सति वै कुर्याद्भूयः सम्पूजनं विभोः ।
 ततो द्वारचलिं दद्याच्चतुर्दिक्षु यथाविधि ॥१७९॥
 ततश्च यागगोहातु देवमन्तः प्रवेशयेत् ।

तत्र सम्पूज्य देवेश रात्रिशेष समापयेत् ॥१८०॥
 अङ्कुरारोपणादिनात्पुष्पयागादिनान्तिमम् ।
 व्रत सूर्यादिशिशेद्रो दिनद्वादशने क्रमात् ॥१८१॥
 स्नानार्चनादि कृत्वा पीत्वा तच्चरणोदकम् ।
 कुशोदकममायुक्त जपेदष्टाक्षर मनुम् ॥१८२॥
 नैवेद्यप्राशन पूर्वं सूर्यान्तिकाशन द्विजा ।
 जपेत् द्वादशानामानि क्रमाद्वाच्यमनुष्मन् ॥१८३॥
 द्वितीये दिवसे प्राप्ते देविशो मन्त्रवित्तम् ।
 स्नानादिनित्यनियमान् निर्वर्त्य मह मूर्तिपं ॥१८४॥
 नित्यार्चन विभो कृत्वा विशेषेण यजेत्तत ।
 प्रविश्य यागमदन पूर्वोक्तविधिना गुर ॥१८५॥
 कृत्वा द्वारार्चनान् न तु गत्वा कुम्भस्य सन्निधिम् ।
 कुम्भे च मण्डले चैव यजेद्देव यथाविधि ॥१८६॥
 कुम्भे च मण्डले चैव पूजं यत्रार्चन कृतम् ।
 अन्येषुगपि तत्रैव पूजनं तु समाचरेत् ॥१८७॥
 न पर्युषितद्रोषोऽस्ति तयोर्यम्मान् मुनीश्वरा ।

अष्टाङ्गेन नमस्कृत्य पूजयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 अर्घ्यालभनमाल्यैश्च धूपेरङ्गादिसयुतम् ॥१९३॥
 तत्सर्वं योग्यमाहर्तुं पूजान्तरनिवेदितम् ।
 पुष्पपूर्वं समादाय शिरसा चाभिनद्य तत् ॥१९४॥
 समर्प्य विष्वक्सेनस्य ह्यस्रमन्त्राभिमन्त्रितै ।
 सपीठं भगवद्विम्बं निर्मलीकृत्य वारिभिः ॥१९५॥
 प्रासादं शोधयित्वा तु देवदेव समर्चयेत् ।
 स्नानैस्तु क्षीरपूर्वैर्वा धात्रीफलपुरम्सरैः ॥१९६॥
 यथाक्रमोपदिष्टैस्तु नान्यभोगैरकृत्रिमे ।
 प्रदक्षिणप्रणामान्तं विशेषोत्सवमाचरत् ॥१९७॥
 ततो यागगृहं गत्वा वह्नौ सन्तर्पयेद्विभुम् ।
 पूर्वोक्तविधिना पश्चात्संस्कृतेनाथ वह्निना ॥१९८॥
 चरुं सश्रापयेच्च्युल्या हृदा क्षीराज्यतण्डुले ।
 समुद्धृत्याज्यपूतं तु विनिवेद्य यथाक्रमम् ॥१९९॥
 कलशस्थलविम्बानामेकाशं जुहुयात्ततः ।
 यद्वा यागसमारम्भात्पूर्वं ससाध्यं वे चरुम् ॥२००॥
 कलशस्थलविम्बानां क्रमात् कृत्वा तु पूजनम् ।
 सर्वं द्विजपदानान्तं वह्नौ सन्तर्पयेत्ततः ॥२०१॥
 दत्त्वा पूर्णाहुतिं पश्चात्सुर्याद्वारनलिं तथा ।
 गत्वा विम्बसमीपं तु कृत्वा होमनिवेदनम् ॥२०२॥
 बलिविम्बमथादाय यानमारोप्य वे ततः ।
 अलक्षुर्याद्विशेषेण वन्नाभरणमाल्यकैः ॥२०३॥
 चरुपुर्नाम्पणां यानं ध्यायन्तो विद्म्येश्वरम् ।
 प्रथमावृत्तिमारभ्य रथ्याचरणपश्चिमम् ॥२०४॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव बलिदानपुरम्सरम् ।

आमयित्वा तु देवेश ततो आम्रेऽपि पूर्ववत् ॥२०५॥
 आमस्यैन्द्रादियोगेन दिशासु विदिशासु च ।
 मध्ये च कुमुदादीना सगणाना क्रमेण तु ॥२०६॥
 पीठिनासु बलिं दद्यात्त्रिभिन्नासु पुरैव तु ।
 भूलै गोमयाघेन लेपिते वा यथारुचि ॥२०७॥
 दद्याना कुमुदादीना गणेशाना द्विनोत्तमा ।
 प्रणवाघेर्नमोन्तैस्तु सै स्वर्नामभिरेव च ॥२०८॥
 अर्घ्यं गन्ध तथा माल्य घृष गन्धाम्बुपूर्वम् ।
 बलिं मूयो जल चपि ताम्बूल क्रमशो ददेत् ॥२०९॥
 नृत्तगीतादिक सर्वं पूर्ववत्परिक्ल्पयेत् ।
 एव आमत्रलिं कृत्वा बलिनिम्बाग्रतो गुरु ॥२१०॥
 अनुत्ताना च सवपा आममध्ये मुनीश्वरा ।
 नम पाग्निदेभ्यश्चेत्युक्त्वा शिष्टत्रलिं क्षिपेत् ॥२११॥
 ततस्तु बलिनिम्ब तु प्रवेशयान्तर्मुनीश्वरा ।
 अभ्यर्च्य श्रमशान्त्यर्थं स्वस्थाने सत्रिवेगयेत् ॥२१२॥
 एव कालद्वये कुर्याद्बलि तीर्थदिनान्तिमम् ।
 आरम्भदिवसे रात्रौ समाप्तिदिवसेऽहनि ॥२१३॥
 बलिमेव भिषेन्मध्यदिवसेषु बलिद्वयम् ।
 एव त्रिवा ग्न्या च नित्यपूजापुग्मरम् ॥२१४॥
 त्रिगोपयजन कुर्याद्बल्यन्त त्रेक्षितोत्तम ।
 यादनागण रात्रौ दिवसे वा यथारुचि ॥२१५॥
 वन्यन्ते देगिष्ठ कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ।
 यात्रापिम्बगन त्रै देवीभ्या मह वा त्रिना ॥२१६॥
 अन्तर्यामिणेण विचित्रवर्गनैम्बया ।
 त्रिभिर्भूतैश्चापि मार्त्यनानाभिषेकथा ॥२१७॥

अलङ्कृतं विशेषेण यानं हेमादिनिर्मितम् ।
 समानीय तु संप्रोक्ष्य ध्यात्वा गरुडरूपिणम् ॥२१८॥
 तन्मन्त्रेण समभ्यर्च्य यानमर्घ्यादिभिस्ततः ।
 कृत्वा पुण्याहघोषं च श्रुतिघोषसमन्वितम् ॥२१९॥
 शङ्खतूर्यादिसंयुक्तं प्रादक्षिण्यक्रमेण तु ।
 याने तत्र समारोप्य यात्रामूर्तिगतं विभुम् ॥२२०॥
 दृढीकृत्य विशेषेण छलङ्कुर्याजगतप्रभुम् ।
 अर्घ्याद्यैरर्चयित्वा तु ताम्बूलादीन्निवेदेत् ॥२२१॥
 चहेयुर्ब्राह्मिणा यानं ध्यायन्तो विहगेश्वरम् ।
 अथ वा वैष्णवाः शूद्रा चहेयुर्भक्तिसंयुताः ॥२२२॥
 आमे वा नगरे वापि पट्टणे वा मुनीश्वराः ! ।
 प्रदक्षिणक्रमेणैव परिभ्रमणमाचरेत् ॥२२३॥
 ज्ञानैर्धियमाणैश्च कञ्चुकोष्णीपधारिभिः ।
 मौक्तिकैरातपत्रैश्च मायूरैश्च मुशोभनैः ॥२२४॥
 हेमदण्डसमायुक्तैस्सालवृन्तैस्तथाविधैः ।
 पट्टजैर्विधैश्चापि चामरैश्च सितासितैः ॥२२५॥
 केतुदण्डैश्च विविधैर्वैजयन्तैर्विमृषितैः ।
 केवलै रत्नदण्डैश्च तथान्यैर्माङ्गळीयकैः ॥२२६॥
 चन्द्रिवृन्दैश्च विविधैर्वाणावेषुस्वनैस्तथा ।
 सुवर्णशृङ्गघोषैश्च तथान्यैर्मङ्गळस्वनैः ॥२२७॥
 गणिकादेवदासीभिस्तथा नागरकैर्जनैः ।
 विधैर्वेत्रलताहस्तैः कञ्चुकोष्णीपभूपितैः ॥२२८॥
 सुमृष्टधूपपात्राणि वहद्भिः पार्श्वतस्तथा ।
 अनेकशतमङ्गल्यतैर्दीपैरतिसमुज्ज्वलैः ॥२२९॥
 पादुके रत्नखचिते पात्रे हेमादिनिर्मिते ।

विन्यस्य देवपुरतो वहद्भि परिचारकै ॥२३०॥
 ऋग्यजुस्सामवेदाम्बु पठद्भि पृष्ठत स्थितै ।
 ब्राह्मणैर्दक्षिणे भागे तथा चैकायनीं श्रुतिम् ॥२३१॥
 सहिता सात्वताद्याश्च पठद्भिर्भक्तिसयुतै ।
 वासुदेवस्य माहात्म्य कथयद्भिश्च सन्ततम् ॥२३२॥
 वासुदेवार्चनपरै सात्विकै पाञ्चरात्रिकै ।
 वामे तु सेतिहासानि पुराणानि म्नुतीरपि ॥२३३॥
 नानाभाषाविरचिता विष्णुपारम्यसूचका ।
 पठद्भिर्ब्राह्मणेर्भक्तैस्त्रयन्तार्थविचारिभि ॥२३४॥
 शाब्दिकैस्तार्किकैश्चैव तथा मौहूर्तिकादिभि ।
 तत्तच्छास्त्रप्रमेय तु त्रुणार्थिनयान्वितै ॥२३५॥
 गायद्भिरग्रे देवस्य द्रामिडीं श्रुतिमुत्तमाम् ।
 तथा भाषाप्रबन्धाश्च गद्यपद्यार्त्मकानि च ॥२३६॥
 तथा च वैष्णवीभक्त्या त्रुणार्थैर्वैष्णवोत्तमे ।
 त्रामणे क्षत्रियवैश्यै शूद्रैश्च भगवत्परै ॥२३७॥
 भगवद्दर्शनासक्तचित्तं प्रणतिशालिभि ।
 मेनया सर्वतो दिक्षु चतुरङ्गमलाढ्यया ॥२३८॥
 रात्रोर्चितं परिकरैरन्यैश्च विविधै सह ।
 देव भ्रामाद्विवांप्रीपु भ्रामयेत्तु प्रदक्षिणम् ॥२३९॥
 यात्राया वर्तमानया देवदेवाय भक्तित ।
 मुग्धाय मत्ताम्बूल बहुशो विनिवेदयेत् ॥२४०॥
 चन्दन श्रमगात्यर्थं कर्पूरैश्च सुभाषितम् ।
 प्रदद्याद्देवदेवाय माल्यानि विविधान्यपि ॥२४१॥
 शीतल तर्पणं नाटिकैरन्यन्वितम् ।
 श्रमगान्निनिगितानि अन्यान्यपि निवेदयेत् ॥२४२॥

दिगष्टके च आम्रादेस्तन्मध्ये च विशेषतः ।
 गीतकैर्विविधैर्नृतैस्तन्त्रीवाद्यसमन्वितैः ॥२४३॥
 सङ्गमेरीमृदङ्गाद्यैर्देवेशं परितोषयेत् ।
 एवं देवं परिभ्राम्य नयेद्बाले तु मण्डपे ॥२४४॥
 समारोप्य च सौवर्णे विष्टरे जगतापतिम् ।
 अर्घ्यं पाद्यं सथांचामं गन्धमाल्ये च दीपकम् ॥२४५॥
 धूपं नीराजनं चैव समर्प्य च यथाविधि ।
 अथार्हणजलं स्वच्छमपूपान् पृथुकानपि ॥२४६॥
 तर्पणं नालिकेरोत्थरसमाचमनं तथा ।
 मुखवाससमीपेत्तं ताम्बूलं च क्रमेण तु ॥२४७॥
 निषेद्य देवदेवाय उपहारांस्तु दर्शयेत् ।
 पूजाकाले तु सर्वत्र भूपामाल्याम्बरार्पणम् ॥२४८॥
 विसर्जनं च तेषां वै तथा चाभ्यवहारिकैः ।
 भोगैरभ्यर्चनं चैव इतरालक्ष्यमाचरेत् ॥२४९॥
 तत्सिद्धये देवमभितः स्तरेद्यवनिकापटम् ।
 ततस्तु मण्डपात्तस्नान्मान्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥२५०॥
 महापीठस्य पुरतो देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 अपूपानुपहारांश्च ताम्बूलादीन्निवेदयेत् ॥२५१॥
 देवाग्रे चतुरो वेदान् पाठयेत्तदनन्तरम् ।
 पाठयेद्द्वाद्विर्दो चापि स्तुतिं वैष्णवसत्तमैः ॥२५२॥
 शङ्खमर्दळनादैश्च नृत्तगीतादिभिः सह ।
 आमयेद्देवदेवेशं प्रादक्षिण्येन मन्दिरम् ॥२५३॥
 ततः प्रवेशयेन्मन्दं मन्दं सोपानमार्गतः ।
 सत्राणां देवदेवाय ताम्बूलादीन् समर्पयेत् ॥२५४॥
 चामरैस्तालवृन्नाद्यैर्बीजयेच्चूमशान्तये ।

स्तोत्रैः स्तुवीत देवेश सस्कृतैर्द्रामिडैस्तु वा ॥२५५॥
 वीणावेणुमृदङ्गैश्च मङ्गलं स्ताळानिस्त्रनै ।
 द्रामिडस्तुतिगीतानि कुर्वद्भिर्देव्यवोत्तमै ॥२५६॥
 तथा मङ्गलगानाभिर्गणित्वाभि पदे पदे ।
 उच्चैरुद्घुप्यमार्णश्च वन्दिस्तोत्ररवै सह ॥२५७॥
 नानारिधोपचारैश्च देवमन्त प्रवेशयेत् ।
 प्रासादद्वारदेशे तु देवदेवस्य शक्ति ॥२५८॥
 ऽर्घ्यं पाद्य तथाचाम गन्ध माल्य च घूपकम् ।
 निवेद्य देवदेवेश म्यस्थाने सन्निवेशयेत् ॥२५९॥
 चाहनागोहण त्वेव कुर्याद्देवस्य नित्यद्य ।
 प्रथमे शिभिन्नायान द्वितीये शेषपीठिका ॥२६०॥
 तृतीये चन्द्रत्रिम्ब च दिवा चेतसूर्यमण्डलम् ।
 चतुर्थे दिवसे प्राप्ते पुष्पमण्डपवाहनम् ॥२६१॥
 पञ्चमे दिवसे प्राप्ते गरुडारोहण भजेत् ।
 षष्ठे दिने तु सम्प्राप्ते तन्निशया दिवापि वा ॥२६२॥
 बल्यन्तमर्चन कृत्वा देवमास्थानमण्डपे ।
 भद्रासने सभारोप्य पुरतन्तस्य शोधिते ॥२६३॥
 मूतले धान्यपीठे तु चूर्णदुग्ध च विन्यसेत् ।
 प्रोक्ष्य पुण्याहृतेयेन श्रिय तत्र समर्चयेत् ॥२६४॥
 सदर्भमन्त्रेणाच्छाद्य चक्र तत्र नियोजयेत् ।
 रक्षार्थं च ततो देवमर्घ्यैर्द्विर्विरन्तिर्म ॥२६५॥
 सगन्धमर्घ्यं च हरिश्च चूर्णमादाय त्रेक्षिन् ।
 श्रीगन्धमुखाग्न्देव चूर्णं सप्तभिषेचयेत् ॥२६६॥
 मण्डपमर्घ्यद्वयेषु तु शान्तिगन्धुलनिमित्ते ।
 निष्टंरं तु जम्बोर्णां गौरुणां वाथ गजनाम् ॥२६७॥

हैमेन च वितानेन प्रभया च विशेषतः ॥२८०॥
 मध्यतो मद्रर्षिणेन मौवर्णेन तथैव च ।
 घ्वजैश्च विविधै रम्यैः पताकाभिश्च सर्वतः ॥२८१॥
 मूपयेद्रथयानं तु तथा गरुडकेतुना ।
 सौवर्णकुम्भाशिखरैः रथमेवमलकृतम् ॥२८२॥ ।
 सम्प्रोक्ष्य पञ्चगव्येन तथा पुण्याहवारिभिः ।
 रथस्य पादादूर्ध्वान्तं स्थितान् देवान् ममर्चयेत् ॥२८३॥
 प्रथमं पादचक्रेषु बह्व्यादीक्षानपश्चिमम् ।
 सत्यं सुपर्णं गरुडं तार्क्ष्यं चैव यथाक्रमम् ॥२८४॥
 तत्तन्मन्त्रैः समभ्यर्च्य अन्यत्र विहगेश्वरम् ।
 चक्रदण्डद्वये मायां चक्रे च शशिभाम्करौ ॥२८५॥
 अनन्तं च तदाधारे भाराक्ष्ये दण्डकद्वये ।
 विश्वरूपधरो विष्णु शक्तीशश्चाप्युभाविभौ ॥२८६॥
 परितः पञ्चिक्राज्जात्रे केशवादीननुक्रमात् ।
 गात्रेषु गात्रपादेषु धर्माद्य त्वष्टक यजेत् ॥२८७॥
 गात्राहाराण्ते न्यम्बेच्चक्राद्यायुधमज्यम् ।
 रथप्रासादमूर्धान्ते म्थूपिकायां सदाहरिम् ॥२८८॥
 कृटशाल्यासु पूर्वोन्ध्वामुदेवादिकान्वजेत् ।
 षडशृङ्गादिकान् न्यन्त्वा परितो वेदिकानले ॥२८९॥
 कूर्मादीन्द्रादज तथा श्रीवाया परितो यजेत् ।
 शिखरे तु यजेत्पश्चादनन्तादीननुक्रमात् ॥२९०॥
 सर्वेषामूर्ध्वेनो विना । पञ्चनाभं श्रुत्वा यजेत् ।
 अर्घ्यमगन्धधूपैश्च क्रमेणान् शपूज्य च ॥२९१॥
 चण्डार्यं च गुभद्रान्तं ह्रीं ह्रीं दिक्षु समर्चयेत् ।
 कुमुदादिगणेशानान् लोहसदान्यधाम्करम् ॥२९२॥

तत्तत्स्थानेषु सम्पूज्य रथ गरुडरूपिणम् ।
 ध्यात्वाभ्यर्च्य ततोऽर्घ्याद्येहविरन्त ततो गुरु ॥२९३॥
 चण्डादीना बलिं दत्त्वा रथस्य परितस्तत ।
 देवगेह समासाद्य मूर्तिवै सह देशिक ॥२९४॥
 यानमारोप्य देवेश श्रीपुष्टिभ्या समन्वितम् ।
 आस्थानमण्डप नीत्वा ममारोप्य च विष्टरे ॥२९५॥
 अर्घ्याद्यैर्देवमभ्यर्च्य विविधैरुपचारकै ।
 यात्रानिर्विघ्नसिद्धयर्थ बीजानि विधिधानि च ॥२९६॥
 फलानि च हिरण्यानि तथा दध्योदन द्विजा ।
 देवस्य सन्निधौ दत्त्वा विप्रेभ्यो देशिकोत्तम ॥२९७॥
 सुमुहूर्ते सुलभे च दैवज्ञपरिचोदिते ।
 रथमारोहणार्थं तु देवमभ्यर्च्य यत्नत ॥२९८॥
 पादुके विनिवेद्याथ यानमारोप्य पूर्ववत् ।
 वेदघोषैस्तथा घण्टाघोषैर्मङ्गलनिस्वने ॥२९९॥
 तथा जयजयारावै काहलै शङ्खनिस्वने ।
 भेरीपटहवादिन्नृत्तगीतादभि सह ॥३००॥
 छत्रचामरपूर्वैश्च यात्रेपरकरणै सह ।
 प्रथमावृत्तिमारभ्य रथ्यावरणपश्चिमम् ॥३०१॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव परिभ्राम्य च पूर्ववत् ।
 रथ प्रदक्षिणीकृत्य सुमुहूर्ते सुलग्ने ॥३०२॥
 रथमारोपयेद्देव ब्राह्मणै सुप्रयत्नत ।
 रथम्योर्ध्वतले देव विष्टरे विनिवेश्य च ॥३०३॥
 यात्रार्थं देवदेवाय अर्घ्यं पाद्यं तथैव च ।
 आचामं गन्धनाल्ये च दीपं धूपं तथैव च ॥३०४॥
 अर्पणं गुणैर्न च नेवेद्यं विविधं तथा ।

पृथुकाद्यं पानकं च तर्पणाचमने तथा ॥३०५॥
 ताम्बूलं विनिवेद्याथ मुखवामनमन्वितम् ।
 तत्काले पुत्रकामाना स्त्रीणां चारोग्यमिच्छताम् ॥३०६॥
 नेत्रेद्यं कबलीकृत्य दद्याद्देवस्य सन्निधौ ।
 आचार्यः साधकाश्चापि रथम्यान्वितले स्थिताः ॥३०७॥
 तस्याधस्तात् स्थले स्थाप्या पश्चिमे छत्रधारकाः ।
 तत्र तत्पार्श्वतः स्थाप्यौ मायूरच्छत्रधारिणौ ॥३०८॥
 दक्षिणोत्तरपार्श्वस्यावग्रे चामरधारिणौ ।
 सारथिस्तत्स्थले स्थाप्यस्त्वग्रतो मध्यदेशतः ॥३०९॥
 ततस्तद्रथयानं तु आमयेत्सर्ववीधिषु ।
 प्रादक्षिण्येन वै ग्रामे नगरे पत्तनेऽपि वा ॥३१०॥
 ततो रथात् देवेभ्यमरोप्य नुयलत ।
 यानान्तरे समारोप्य स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ॥३११॥
 अष्टमेदिं तु तद्रात्रौ टोलारोहणपूर्वकम् ।
 अश्वारोहं तत्र कुर्यात् मृगया चापि कारयेत् ॥३१२॥
 भक्तसन्त्राणलीला च ब्राह्मे नगरशोधनम् ।
 प्रणयः कलहश्च म्याद्देव्योदेवेन वै मिथः ॥३१३॥
 सन्धानमुभयो कुर्यात् धाम्यनामिति चोच्चरेत् ।
 नवमेऽगम्य कुर्यात्तद्रात्रौ शिबिन्द्रेण्मयम् ॥३१४॥
 वाहनारोहणस्यैव क्रमः सम्यग्निर्दिष्टः ।
 अपूर्वाभरणमार्ग्यपूर्वश्चास्वर्गस्तथा ॥३१५॥
 अपूर्वोद्यानयानार्थं यथा कैः नृपैः भवेत् ।
 तथा विशेषः कर्तव्यो यावत्तीर्थदिनात्पि ॥३१६॥
 अधावमृषकार्यस्य विधानं नूतनं द्विजाः ! ।
 ज्ञानार्थं मूर्खान्मृगान् प्रविश्य भगवद्गृहम् ॥३१७॥

देवे प्रपूज्य विधिवद्ब्रह्मन्त सर्वमाचरेत् ।
 आचार्यो यजमानेन साधकैश्च समन्वित ॥३१८॥
 प्रासाद सम्प्रविश्याथ मूलत्रिम्बस्य पादयो ।
 प्रणम्य दण्डवत्तत्र तीर्थविम्ब समानयेत् ॥३१९॥
 तदभावे मुनिश्रेष्ठा । नित्यरूपनक्रौतुकम् ।
 अभावेप्यस्य त्रिम्बस्य वलिविम्बे तु वा द्विजा ! ॥३२०॥
 मूलविम्बस्य पुरतः सस्थाप्यावाह्यं पूज्य च ।
 तीर्थविम्ब समुद्धृत्य वाद्यैर्घण्टारवै सह ॥३२१॥
 ध्वजपीठसमीपं तु समानीय यथाविधि ।
 शोधितेऽलकृते तत्र मण्डपे स्नानविष्टरे ॥३२२॥
 निवेश्य स्नानत्रिम्बं तु मूलत्रिम्बस्य सम्मुखम् ।
 तदग्रतस्तु सस्थाप्य रूपं त्वधमाधमम् ॥३२३॥
 पुरतः स्थण्डिलं कृत्वोत्सृज्य तत्र विन्यसेत् ।
 मुसलानि चतुर्दिक्षु विन्यस्योत्सृज्यलोपरि ॥३२४॥
 मुसलोत्सृज्ये गृह्य दूर्वाकाण्डानि बन्धयेत् ।
 नववस्त्रेण संवेष्ट्य तत्र चूर्णं विनिक्षिपेत् ॥३२५॥
 सौच्यं रजनीचूर्णसमिश्रं गन्धसद्युतम् ।
 चतुर्भिर्वेष्णवेर्विषेर्वेष्णवीभिस्तु वा द्विजा ! ॥३२६॥
 फारयेदवघातं तु गीयमाने तु मङ्गले ।
 स्थापितरूपनाद्विप्रा ! प्राग्भागे वा तदुत्तरे ॥३२७॥
 तण्डुले पीटित्वा तत्र कुम्भं निवेश्य च ।
 समूरं तत्र निक्षिप्य चूर्णं यन्त्रेण वेष्ट्य च ॥३२८॥
 अथ वा पद्मं नव वा कल्पान् चूर्णपूगितान् ।
 अर्चयित्वा तु मूलेन तत्र मन्त्रापयोद्विभुम् ॥३२९॥
 तन्नेनाभ्यज्य देवेन समुद्रर्त्यं च पूजयेत् ।

तत सखाप्य विधिना पाद्याद्यै कलशै क्रमात् ॥३३०॥
 अभ्यर्च्य देवमर्घ्याद्यैर्हेमचूर्णादिपूरितम् ।
 आदाय कुम्भ तैश्चूर्णै श्रीसुक्तेनाभिषेचयेत् ॥३३१॥
 सहस्रधारया स्नान कृत्वा सशुध्य चारिणा ।
 अधरोत्तरवस्त्राभ्या नवाभ्या परिधाप्य च ॥३३२॥
 अलकृत्य विशेषेण समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 मुद्गान्नपायसान्नादीन् विनिवेश्य तत परम् ॥३३३॥
 शिविक्रादौ समारोप्य तीर्थविन्धमलकृतम् ।
 तथैव चौत्सव विन्ध श्रीपुष्टिभ्या समन्वितम् ॥३३४॥
 शिविक्रादौ समारोप्य ह्यलकृत्य विशेषत ।
 तीर्थविन्ध पुरस्कृत्य यात्रामूर्तिगत विभुम् ॥३३५॥
 छत्रचामरशङ्खादिसर्वसाधनसयुतम् ।
 प्रदक्षिण परिभ्राम्य सर्वेष्वावरणेष्वपि ॥३३६॥
 तीर्थपार्श्व समासाद्य तत्तीरे मण्डपेऽथ वा ।
 प्रपाया देवदेवेश विनिवेश्य च विष्टरे ॥३३७॥
 यात्राविन्धस्य पुरत स्नानपीठ निधाय वै ।
 निवेश्य तत्र तीर्थाचां पञ्चविंशतिभिर्घटै ॥३३८॥
 यद्वा द्वादशभि कुम्भैर्नभिर्वाभिषेचयेत् ।
 चूर्णस्नान तु विधिवत्कृत्वा देवस्य देशिक ॥३३९॥
 अर्घ्याद्यै पूजयित्वाथ विन्ध तु परिभार्ज्य च ।
 मुक्तावशिष्ट यच्चूर्णं भक्ताना मूर्ध्नि दापयेत् ॥३४०॥
 गङ्गास्नानफल चूर्णं सर्वपापप्रणाशनम् ।
 श्रीङ्गया वापि तच्चूर्णं शिरसा धारयेत्तु य ॥३४१॥

तस्य देहगतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ।
 कृत्वा पुण्याहघोषं तु तीर्थं सम्प्रोक्ष्य देशिकः ॥३४२॥
 उत्तीर्षे सर्वतीर्थानि समावाद्य समर्चयेत् ।
 ततश्च देशिकेन्द्रस्तु यात्रामूर्तिगतं विमुम् ॥३४३॥
 समासाद्य तु तत्पादे प्रणम्य तदनुज्ञया ।
 मुहूर्ते शोभने प्राप्ते रवौ मध्यन्दिनं गते ॥३४४॥
 तीर्थविम्बं समादाय घण्टासङ्घुरवैः सह ।
 चामहन्ततले कुर्यात् क्षर्माण्डलगतः स्वयम् ॥३४५॥
 विधुयान्मध्यभागे तु पाणिना दक्षिणेन तु ।
 तीर्थतीरं समासाद्य देशिकेन्द्रः समाहितः ॥३४६॥
 आक्षीर्वादं पुरा कृत्वा राजराष्ट्रादिकस्य च ।
 जलमध्यं समासाद्य नाभिदमे जले स्थितः ॥३४७॥
 जपन् वै मूलमन्त्रं तु विम्बेन सह देशिकः ।
 निमज्जेद्भक्तिसंयुक्तो ध्यायमानोऽच्युतं हृदि ॥३४८॥
 निमज्जेयुस्तदा सर्वे भक्ता भागवता अपि ।
 देवेन सह तत्काले निमज्जन्ति च ये जनाः ॥३४९॥
 विमुक्तकल्मपास्ते वै प्राप्नुयुः परमां गतिम् ।
 स्वयं व्यक्तादिके स्थाने मध्याह्ने वापराह्णे ॥३५०॥
 रजन्यां पूर्वभागे वा कुर्यादवभृथं विमोः ।
 मुहूर्तातिक्रममाप्तदोषस्तत्र न विद्यते ॥३५१॥
 ततस्तीरे समारोप्य तीर्थविम्बं तु विष्टरे ।
 घाटकद्वितयं दत्त्वा स्नानयन्ने वित्तज्य च ॥३५२॥
 देशिकः स्वयमादाय ते वन्ते मूर्ध्नि धारयेत् ।
 अर्घ्यापैश्च समम्यर्च्य अलङ्कृत्य विशेषतः ॥३५३॥

महाहविर्निवेद्याथ ब्राह्मणान् भोजयेत्तत ।
 अत्यह भोजयेद्विप्रान् सहस्र शतमेव वा ॥३५१॥
 याने देव समारोप्य ततो गेह प्रवेशयेत् ।
 तीर्थविन्धगता शक्तिं मूलबेरे विसर्जयेत् ॥३५५॥
 सायंकाले तु सम्प्राप्ते देवदेव जगत्पतिम् ।
 वस्त्राभरणमाल्याद्यैरलकृत्य विशेषत ॥३५६॥
 शिविकादौ समारोप्य देवीभ्या सह देशिक ।
 शङ्खादिमङ्गलरत्ने छत्रचामरकेतुभि ॥३५७॥
 राजचिह्नै परिकरैर्गणिकादेवदासिभि ।
 सर्वै परिजनै सार्धं कृत्वा ग्राम प्रदक्षिणम् ॥३५८॥
 मन्दिरान्त प्रवेश्याथ वलिपीठसमीपत ।
 मधुपर्कं निवेद्याथ अपूपदीप्तिवेदयेत् ॥३५९॥
 शीतल तर्पणजल ताम्बूलादीन्निवेदयेत् ।
 देवागार परिभ्राम्य महामण्डपमाश्रयेत् ॥३६०॥
 निवेद्य विष्टरे तत्र देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 कृत्वा नीराजनान्त तु देशिकेन्द्र समाहित ॥३६१॥
 स्थानस्य राजो गप्स्य यनमानस्य मन्त्रिणाम् ।
 अजाना परिवाराणा वैष्णवाना विशेषत ॥३६२॥
 आग्नीर्वाद तव कुर्याद्वीक्षमाणो विभोर्मुग्धम् ।
 औमित्येन प्रतिश्रुतु सर्वे देवस्य सन्निधौ ॥३६३॥
 ततस्तु देवदेवेण यागशाला प्रवेशयेन् ।
 तत्र पश्चिमवेद्या तु देवमारोप्य पूर्ववत् ३६४॥
 कुम्भपूर्वं क्रमेणैव चतु स्नानम्वित विभुम् ।
 यथाविधि समभ्यर्च्य प्रमृतात्रममन्वितम् ॥३६५॥
 तत्रे द्वाराधिदेवाना प्रदाप्य रिधिना वन्निम् ।

कुण्डस्यं मण्डलस्यं च देवं हृदि विसृज्य च ॥३६६॥
 विसर्जयेद्यथावच्च तथा द्वाराधिदेवताः ।
 बाह्यत्रौत्सवं विन्वं महाकुम्भपुरस्सरम् ॥३६७॥
 करकास्त्रं समादाय आचार्यः स्वकरेण तु ।
 अञ्छिन्नधारया युक्तं कृत्वा गेहं प्रदक्षिणम् ॥३६८॥
 प्रासादं तु समासाद्य मूलविम्बस्य सम्मुखम् ।
 निवेश्य चोत्सवं विम्बं सम्पूज्यार्घ्यादिभिः क्रमात् ॥३६९॥
 प्रोक्षयेत्कुम्भतोयेन मूलमूर्तिगतं विभुम् ।
 पुंसूक्तमुच्चरन्पश्चाद्घात्राविम्बं च सेचयेत् ॥३७०॥
 महाकुम्भगतां शक्तिं मूलद्वेरे समर्पयेत् ।
 करकास्त्रगतां शक्तिमायुधेषु समर्पयेत् ॥३७१॥
 तथैव वामुदेवादीन् पीठोर्ध्वं योजयेत्क्रमात् ।
 तत्काले तु विशेषेण गुरोः सम्मानमाचरेत् ॥३७२॥
 वसनैश्च दुकूलाद्यैर्देवस्य प्राङ्निवेदितैः ।
 विविधैः स्रग्वरैश्चापि सुगन्धैश्चन्दनादिकैः ॥३७३॥
 आचार्योऽपि समादाय दुकूलाद्यमनुत्तमम् ।
 यद्वा स्वोष्णीपवत्स्नास्मिन् शिरसि द्विजसत्तमाः ! ॥३७४॥
 माल्यादींश्च यथायोगं धारयन् प्रणिपत्य च ।
 पुष्पाञ्जलिं ततः कृत्वा प्रणम्य च मुहुर्मुहुः ॥३७५॥
 सर्वं न्यूनातिरिक्तं च मया पूर्वं हि यत्कृतम् ।
 तत्सर्वं देवदेवेश ! क्षन्तुमर्हसि नः प्रभो ! ॥३७६॥
 इति विज्ञाप्य देवेशं करम्यमथ कौतुकम् ।
 विन्रज्य हृदयेनैव यात्रामूर्तिगनं विभुम् ॥३७७॥
 स्वम्याने सन्निवेश्याथ आर्घ्याद्यैः परिपूज्य च ।
 अपूपानुपदासांश्च समर्प्य च विभोन्मदा ॥३७८॥

शय्यासन समर्प्याथ रात्रिशेष समापयेत् ।
 तदन्येद्यु प्रभाताया कृतस्नान कृताहिक ॥३७९॥
 आचार्यो मूर्तिपै सार्धं प्रासाद सम्प्रविश्य तु ।
 कृत्वा नित्यार्चनान्त तु देवदेवस्य देशिक ॥३८०॥
 ततस्तु वक्ष्यमाण यत्कूपन चाधमोत्तमम् ।
 तेन सस्नाप्य देवेश हविरन्त समर्चयेत् ॥३८१॥
 सायङ्काले च सम्प्राप्ते नित्यपूजावसानत ।
 देवेशाम्याग्रत स्थित्वा विज्ञापनमथाचरेत् ॥३८२॥
 भगवन् ! पुण्डरीकाक्ष ! शरणागतवत्सल ।
 अङ्कुरार्पणमारभ्य उत्सवावभृधान्तिमम् ॥३८३॥
 यन्मयानुष्ठित कर्म तव सम्प्रीतये विभो ।
 तथान्यैर्मदनुज्ञातैर्देशिकैश्चापि यत्कृतम् ॥३८४॥
 साधकैश्च तथान्यैश्च विविधै परिचारकै ।
 तत्तत्सम्पूरणार्थं च न्यूनाधिक्योपशान्तये ॥३८५॥
 त्वामद्य वासरे यष्टु पुष्पयागविधानत ।
 प्रवृत्तमनुजानीहि मदनुग्रहफाम्यया ॥३८६॥
 इति विज्ञाप्य देवस्य तदनुज्ञामवाप्य च ।
 देवमुत्तमवविम्बस्य देवीभ्या सह देशिक ॥३८७॥
 आस्थानमण्डप नीत्वा सौवर्णे भद्रविष्टरे ।
 तत्र देय समारोप्य अलङ्कृत्य विशेषत ॥३८८॥
 ततस्तस्य पुरोभागे पुष्पमण्डलमालिङ्ग्वेत् ।
 श्वेतैर्पातैस्तथा रक्तै पाटलैश्च सिन्धुसितै ॥३८९॥
 पद्मवर्णैस्तु पुष्पाद्यै श्यामलैस्तुळमीदृशै ।
 मण्डले पुनरपि वा तु ययान्त्रोचनमुग्रियम् ॥३९०॥
 मण्डलैश्चानभागे तु महाशुभं च दिशसेत् ।

मण्डपस्य चतुर्दिक्षु द्वारकुम्भाष्टकं न्यसेत् ॥३९१॥
 मण्डपं समलङ्कृत्य वितानध्वजतोरणैः ।
 पुष्पाङ्कुरं ततः कुर्याद्यथोक्तविधिना गुरुः ॥३९२॥
 मण्डलस्योत्तरे भागे सूत्राण्यास्फाल्य पूर्ववत् ।
 पालिकादीनि पात्राणि शालिपीठोपरि न्यसेत् ॥३९३॥
 विभवेच्छानुसारेण केवलं पालिकास्तु वा ।
 प्रक्षाल्य पालिकादीनि अलङ्कृत्य यथाविधि ॥३९४॥
 कुशकाशतृणैस्तेषां विलमूलानि पूरयेत् ।
 बिलानि तण्डुलैरेव पूरयेत्तु यथाविधि ॥३९५॥
 प्रोक्ष्य पुण्याहतोयेन यजेत्यात्माधिदेवताः ।
 पूर्वोक्तक्रमयोगेन तेषु पुष्पाणि वापयेत् ॥३९६॥
 सोमकुम्भार्चनं होमं वर्जयेदत्र देशिकः ।
 रक्षाचन्धं ततः कुर्यान्मूलविम्बादिषु क्रमात् ॥३९७॥
 औत्सवं विम्बमादाय मृद्धास्तरणशोभिते ।
 पुष्पमण्डलमध्ये तु प्राद्मुखं विनिवेश्य च ॥३९८॥
 तस्य पार्श्वद्वये विप्राः ! श्रियं पुष्टिं च विन्यसेत् ।
 कुम्भपार्श्वं समासाद्य प्राग्देशिकसत्तमः ॥३९९॥
 कृत्वा मानसयागान्तं द्वारयागं समाचरेत् ।
 महाकुम्भे मूलविम्बात्किञ्चिदावाह्य पूजयेत् ॥४००॥
 फरकाल्वाद्यर्चनं तु सर्वं प्राग्त्वसमाचरेत् ।
 विम्बेऽथ पूजनं कुर्यात्प्राग्बन्नीराजनान्तिमम् ॥४०१॥
 उपहाराभिवेद्याय पुनः पूजां समाचरेत् ।
 अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं गन्धं माल्यं च दीपकम् ॥४०२॥
 धूपं ततोऽर्हणजलमपूपान् पृथुफानपि ।
 तस्मां नाग्निक्वैतोऽथरसमोर्चमने तथा ॥४०३॥

मुखवाससमोपेत ताम्बूल च समर्पयेत् ।
 एव द्वादशवार तु वृत्त्वा पूजा जगत्प्रभो ॥४०४॥
 महाहविर्निवेद्याथ कुर्यात्पुष्पाधिवासनम् ।
 सौवर्णे राजते वापि पात्रे पुष्पाणि पूरयेत् ॥४०५॥
 तत्पात्र देवपुरत शालिपीठे निधाय वै ।
 प्रोक्ष्य पुण्याहतोयेन पूजयेन्मूलमन्त्रत ॥४०६॥
 वस्त्रेणाच्छाद्य तत्पात्र गत्वा यागनिकेतनम् ।
 कुण्डमग्निं च सस्कृत्य तन्मध्ये देवमर्चयेत् ॥४०७॥
 समिद्धिश्रैव नित्याग्निं काम्याभिश्च यथाविधि ।
 पूर्णाहुत्यादिक वृत्त्वा देवार्दास्तु विसर्जयेत् ॥४०८॥
 सम्पाताज्यमथादाय गत्वा देवस्य सन्निधिम् ।
 होम समर्प्य देवाय देशिको मन्त्रवित्तम ॥४०९॥
 सम्पाताज्येन पुष्पाणि ससिच्य तदनन्तरम् ।
 देवस्य पादयो पुष्प पुसूक्तेन समर्पयेत् ॥४१०॥
 अथाष्टाक्षरबीजानि हृदयादीनि च क्रमात् ।
 मूषणानि च दिव्यानि किरीटादीन्यनुक्रमात् ॥४११॥
 आयुधानि च दिव्यानि श्रिय पुष्टिं स्वगेश्वरम् ।
 तथैव परिवाराश्च समुद्दिश्य यथाक्रमम् ॥४१२॥
 देवस्य पादयो पुष्प दद्याद्देशिकसत्तम ।
 ततस्तु देवदेवेश यान्ममरोप्य यत्नत ॥४१३॥
 अलङ्कृत्य विशेषेण वस्त्रामरणमाल्यकै ।
 सर्वमङ्गलसयुक्त प्रथमावरणादिषु ॥४१४॥
 परिभ्राम्य च देवेश तथा वै ग्रामवीधिषु ।
 प्रवेश्य देवसदन ध्वजपीठसमीपके ॥४१५॥
 सर्वमर्प्यादिनाभ्यर्च्य निवेद्य च हविस्तत ।

- ध्वजस्यानं समासाद्य पतत्रीशं समर्चयेत् ॥४१६॥
 १ महाहविर्निवेद्याथ ध्वजस्यं विहगेश्वरम् ।
 विसर्जयित्वा स्वहृदि ध्वजं समचरोपयेत् ॥४१७॥
 २ ध्वजदण्डं ध्वजपटं तथाष्टिं तत्पपां तथा ।
 आचार्यः स्वयमादद्याद्यागोपकरणान्यपि ॥४१८॥
 सतस्तु देवदेवेशं प्रथमावरणेऽपि वा ।
 द्वितीयावरणे चापि मण्डपे भद्रविष्टरे ॥४१९॥
 ३ निवेश्य प्राङ्मुखं वापि ह्युत्तराभिमुखं तु वा ।
 देवस्योत्सवसेवार्थं ये देवाः पूर्वमागताः ॥४२०॥
 वैकुण्ठवासिनश्चैव कुमुदादिगणेश्वराः ।
 ब्रह्मरुद्रादयश्चैव तथा देवर्षिसत्तमाः ॥४२१॥
 तथा वै भगवद्भक्ता. देशान्तरनिवासिनः ।
 देवदेवस्य कल्याणमनुसन्वातुमागताः ॥४२२॥
 तेषां स्वदेशयानार्थं देवानुज्ञापुस्सरम् ।
 कृत्वा विसर्जनं पश्चाद्देवमन्त. प्रवेशयेत् ॥४२३॥
 ततस्तु देवं देवीभ्यां मूलविम्बस्य सम्मुखम् ।
 निवेश्य त्र्योभयोर्मध्ये महाकुम्भं तु विन्यसेत् ॥४२४॥
 कुम्भप्रोक्षणपूर्वं तु कौतुकोत्सर्जनान्तिमम् ।
 प्राग्बद्ध्वा यथाशास्त्रं देवमन्तः प्रवेशयेत् ॥४२५॥
 अर्घ्यगन्धादिनाभ्यर्च्य मूलविम्बे विसर्जयेत् ।
 शय्यासनं समर्प्याथ जागरेण नयेन्निशाम् ॥४२६॥
 ब्राह्मे मुहूर्ते सम्प्राप्ते देशिको मन्त्रवित्तमः ।
 उद्गासनवर्तिं दद्यान्मूकैः परिजनैः सह ॥४२७॥
 ग्रामे चावाहितान् पूर्वं कुमुदादीन् गणान्वितान् ।
 सन्तोष्य बलिदानेन सविशेषं विसर्जयेत् ॥४२८॥

महातटाके नद्यादौ देशिको मन्त्रवित्तम ।
 ऋत्विग्भिः परिचारैश्च सर्वे परिजनै सह ॥४२९॥
 स्नान कृत्वा तु विधिवद्भूत्वा देवगृह तत ।
 नित्यपूजादिक सर्वं यथाविधि समाचरेत् ॥४३०॥
 यजमानो गुरु हैमैर्भूषणै कटकादिभि ।
 वसनैर्गन्धपुष्पाद्यैरलङ्कृत्याभिपूज्य च ॥४३१॥
 उत्तमा दक्षिणा दद्यात्स्वर्णानिष्कशतान्विताम् ।
 ततोधिका तु वा दद्याद्भिभवस्यानुगुण्यत ॥४३२॥
 तदर्धं मध्यमा चापि तदर्धमधमा तु वा ।
 यथावित्तानुरूप तु यथाश्रद्ध तु वा ददेत् ॥४३३॥
 सदर्थमृत्विजा दद्यात्तदर्धं परिचारिणाम् ।
 चेदपाठकपूर्वांश्च तथा गायकसत्तमान् ॥४३४॥
 अन्याश्चैव यथासक्ति दक्षिणाभि प्रतोपयेत् ।
 यागस्तु दक्षिणाहीनो निष्फल स्यान्न सशय ॥४३५॥
 तस्माद्वित्तानुगुण्येन देया स्पृष्ट्वापि दक्षिणा ।
 तत्काले यजमानस्तु अलङ्कृत्य तु देशिकम् ॥४३६॥
 बलसक्तचन्द्रनाद्यैश्च समारोप्य च यानके ।
 शङ्खकाहलवादिषुमेरीपटहसयुतम् ॥४३७॥
 छत्रदीपसमायुक्त गायत्रादिसमन्वितम् ।
 देशिक देववत् स्मृत्वा स्वगृहे सम्प्रवेशयेत् ॥४३८॥
 एव हि देवदेवस्य उत्सव कारयेत्तु य ।
 इह लोके सुख प्राप्य परलोके महीयते ॥४३९॥
 एव निगदित सम्यङ्महोत्सवविधिर्द्विजा ।।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया
 महोत्सवविधिर्नाम
 एकादशोऽध्याय

अथ द्वादशोऽध्यायः ।

नारदः ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि पक्षमासोत्सवादिकान् ।
 तथा वसन्तोत्सवादीन् शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ॥१॥
 पक्षे पक्षे च द्वादश्यां मासे मासे तथैव च ।
 अमावास्यां पौर्णमास्यां श्रवणे चोत्तरे दिने ॥२॥
 अवतारदिनेष्वेवं देवदेवस्य वै द्विजाः ।।
 यजमानादिजन्मर्क्षे चैत्रादिविषुवद्द्वये ॥३॥
 अयनद्वितये चापि तथा सङ्क्रान्तिषु द्विजाः ।।
 आचरेद्देवदेवस्य विशेषयजनं गुरुः ॥४॥
 नक्षत्रभेदे सम्प्राप्ते पूर्वमेव फलप्रदम् ।
 परेषुर्दशनाडी चेत्यरमेव शुभं भवेत् ॥५॥
 तिथिभेदे तथा प्राप्ते परमेव फलप्रदम् ।
 एकादश्याममावास्यां द्वादश्यादिषु वा द्विजाः ! ॥६॥
 परेषुश्चेत्कलामात्रं तदेव शुभदं भवेत् ।
 उत्तरायणपूर्वेषु पद्सु सङ्क्रान्तिषु द्विजाः ! ॥७॥
 पश्चात् षोडशनाडीनामन्तरे देवमर्चयेत् ।
 दक्षिणायनपूर्वेषु पद्सु सङ्क्रमणेषु च ॥८॥
 प्रागेवाभ्यर्चयेद्देवं नाडीषोडशक्रान्तरे ।
 अनुकल्पे तु तत्पुर्यान् पश्चात् षोडशक्रान्तरे ॥९॥
 एषमृष्टादिकं ज्ञान्वा कुर्यात्तद्दिनेऽर्चनम् ।
 द्वादश्यादिषु फर्नस्यं ज्येष्ठं न्यजुनोऽन्येन ॥१०॥
 पुग निन्यार्चने कृत्वा देवदेवस्य मममाः ! ।

संज्ञाप्य विधिवद्देव मूलमूर्तिगत विभुम् ॥११॥
 यात्रामूर्तिगत वापि यद्वा रूपनक्रौतुकम् ।
 अलङ्कारासन नीत्वा समभ्यर्च्य विधानत ॥१२॥
 महाहविर्निवेद्याथ होमान्त वा जपान्तिमम् ५
 सर्वं कुर्याद्विशेषेण मूलादुत्सवक्रौतुके ॥१३॥
 किञ्चिदावाह्य तदनु यात्रामूर्तिगत विभुम् ।
 यानमारोप्य सौवर्णं सपुष्पप्रभयान्वितम् ॥१४॥
 अलङ्कृत्य विशेषेण पूर्वोक्तविभवै सह ।
 उत्सवभ्रमण कृत्वा सम्यग्ग्रामप्रदक्षिणम् ॥१५॥
 भगवन्मन्दिराग्रे वा वलिपीठाग्रतोपि वा ।
 देवस्य श्रमशान्त्यर्थं कुर्यादभ्यर्चनं गुरु ॥१६॥
 अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं गन्धं माल्यं च दीपकम् ।
 धूपं तथार्हणजलं अपूपान्पृथुकानपि ॥१७॥
 तर्पणं नाञ्जिकेरोत्थरसमाचमनं तथा ।
 मुखवाससमोपेतं ताम्बूलं च निवेदयेत् ॥१८॥
 विनिधैर्नृत्तगीताद्यैस्तदा सन्तोषयेत्प्रभुम् ।
 गणिका देवदास्यश्च तथा चैवाद्यज्ञोविदा ॥१९॥
 चन्दिनश्च तथान्येपि सर्वे भक्तिसमन्विता ।
 देवप्रदक्षिणोक्त्यं वलिपीठेन चैव सह ॥२०॥
 द्विवारं वा चतुर्वारं प्रणमयेयुश्च भक्तितः ।
 ततस्तु देवदेवेशं मन्दिरान्तं प्रवेशयेत् ॥२१॥
 यानात्ममारोप्याथ पादुके विनिवेद्य च ।
 अग्रमण्डपभागे भद्रपीठे निवेशयेत् ॥२२॥
 धर्षणं प्राग्दभ्यर्च्यं म्यग्याने सन्निवेशयेत् ।
 प्पात्रीं नियोजितां शक्तिं मूलप्रिये नियोजयेत् ॥२३॥

द्वादश्यादिषु कर्तव्यमुत्सवं त्वेवमीरितम् ।
 मधुमाधवमासे तु शुक्लपक्षे विशेषतः ॥२४॥
 कल्याणि चतुर्दश्या ह्यष्टमे पर्वणि द्विजाः ! ।
 जलक्रीडां तु, देवस्य कुर्याद्देशिकसत्तमः ॥२५॥
 जलक्रीडानुसारेण सप्ताहं वा, नवाहंकम् ।
 पञ्चाहं वा त्रयहं वापि एकाहं चोत्सवं चरेत् ॥२६॥
 उत्सवारम्भदिवसात्पूर्वेषुनिशि देशिकः ।
 अङ्कुरारोपणं कृत्वा रक्षावन्धं यथाविधि ॥२७॥
 उत्सवारम्भदिवसादारभ्य प्रतिवासरम् ।
 चतुःस्थानार्चनं कुर्यात्सायम्प्रातर्यथाविधि ॥२८॥
 बलिं नित्योक्तविधिना कुर्यात्कालद्वयेपि च ।
 मध्याह्ने बलिदानान्ते यात्रामूर्तिगतं विभुम् ॥२९॥
 शिविकायां समारोप्य श्रीपुष्टिभ्यां सह द्विजाः ! ।
 नीत्वा महामण्डपं तु तत्र वै भद्रविष्टरे ॥३०॥
 समारोप्य च, देवस्य पुरतो धान्यविष्टरे ।
 चूर्णाधिवासनं प्राग्वत्कृत्वा देशिकसत्तमः ॥३१॥
 अर्घ्याद्यैर्देवमभ्यर्च्य हविरन्तं यथाविधि ।
 श्रीसूक्तेन ततो देवं शिष्यं पुष्टिं च देशिकः ॥३२॥
 अभिषिच्य च चूर्णेन हारिद्रेण यथाविधि ।
 देवीभ्यां सह देवेशं भ्रामयेद्भ्रामवीधिषु ॥३३॥
 प्रादक्षिण्येन पूर्वोक्तयात्रोपकरणैः सह ।
 तदा देवस्य देव्योश्च युद्धन्दिडां च कारयेत् ॥३४॥
 प्रथमे गन्धयुद्धं तु द्वितीये पुष्पयुद्धकम् ।
 तृतीये चूर्णयुद्धं च चतुर्थे तैलयुद्धकम् ॥३५॥
 पञ्चमे क्षीरयुद्धं स्यात् षष्ठे कर्पूरकुङ्कुमैः ।

नारिकेलजलैर्युद्ध सप्तमे तु समाचरेत् ॥३६॥
 गन्धाम्भसाष्टमे युद्ध नवमे जलयुद्धकम् ।
 गेहादिग्राममध्यान्त भक्तैर्भागवतैः सह ॥३७॥
 गणिकादेवदासीभिः कार्यं युद्ध विनोदत ।
 युद्धक्रीडा तु कृत्वैव देवमन्त प्रवेशयेत् ॥३८॥
 सप्ताहमुत्सवे कुर्यात् चूर्णयुद्धादिसप्तकम् ।
 पञ्चाहमुत्सवे कुर्यात् क्षीरयुद्धादिपञ्चकम् ॥३९॥
 अथोत्सवे नाळिकेरसयुद्धादिक भवेत् ।
 केवल जलयुद्ध तु कुर्यादेकाह उत्सवे ॥४०॥
 जलक्रीडाविधान तु शृणुध्व मुनिपुङ्गवा ! ।
 तृतीयावरणादौ वा यद्वा गोपुरवाह्यत ॥४१॥
 खात्वा पुरुषमात्र तु क्षितौ वै मुनिसत्तमा ! ।
 शिलाभिरिष्टकाभिर्वा दृढीकृत्य समन्ततः ॥४२॥
 सौपानपङ्क्तिभिर्युक्ता जलद्रोणीं प्रकल्पयेत् ।
 चतु स्तम्भसमायुक्त मण्डप वा प्रपा तु वा ॥४३॥
 कृत्योपरिष्ठात्तद्रोणीं पूरयेच्छुद्धवारिभिः ।
 प्राग्बल्कटाह वापूर्य कन्तूरीकुङ्कुमादिभिः ॥४४॥
 सुरभीकृत्य तदनु प्रसूनेर्विकिरेच्छुभैः ।
 पृथक्चूर्णाधिवास तु कृत्वा यागगृहे गुर ॥४५॥
 कुण्डे वा स्थण्डिले वामौ श्रियमावाह्य मन्त्रवित् ।
 तत्र सन्तर्प्य विधिवत्सम्पाताज्येन सेचयेत् ॥४६॥
 तच्चूर्णपात्रमादाय वाचघोषपुरस्तरम् ।
 जलद्रोणीं समामाद्य पुण्याहोक्तिपुग्मरम् ॥४७॥
 तत्र चूर्णं विनिक्षिप्य यमन्त तत्र पूजयेत् ।
 परितां श्लोकांशश्च समभ्यर्च्य विशेषतः ॥४८॥

बलिं दद्यादष्टदिक्षु गेयवाद्यपुरम्सरम् ।
 जलद्रोण्या तु सम्कारस्त्वेवमुक्तो मुनीश्वरा । ॥४९॥
 देवीभ्या सह देवेश मण्डपे प्राग्बदर्चयेत् ।
 कृत्वा चूर्णाभिषेकान्त जन्मद्रोणीसमीपत ॥५०॥
 देवमानीय देवीभ्यामर्घ्याद्यै परिपूज्य च ।
 भेरीपटहवादित्रशङ्खघोषसमन्वितम् ॥५१॥
 स्तुतिमङ्गळ्योपैश्च वेदघोषसमन्वितम् ।
 पौरुषेणैव सूक्तेन कुर्यात्तत्रावगाहनम् ॥५२॥
 यद्वा वृक्षे पादुकाया देवमावाह्य मन्त्रवित् ।
 तत्रावगाहयेद्विप्रा । तदानीं देशिकोत्तम ॥५३॥
 यजमानो मूर्तिपाश्च मूसुरा वैष्णवोत्तमा ।
 यतयो ब्रह्मनिष्ठाश्च सिद्धेयुर्मङ्गळाम्भसा ॥५४॥
 चातुर्वर्ण्यमवा सर्वे पुरुषाश्च स्त्रियोपि च ।
 गणिका देवदास्यश्च तथान्ये वाद्यवादका ॥५५॥
 परस्पर च सिद्धेयु सर्वे मङ्गळवारिणि ।
 गङ्गास्नानफल प्राप्य विष्णुसायुज्यमाप्नुयु ॥५६॥
 याने देव समारोप्य सह स्नानार्द्रवाससा ।
 जलक्रीडापुरम्क तु यात्रांपकरणै सह ॥५७॥
 भ्रामयेद्ग्रामवीधीषु प्रीतये वरुणस्य च ।
 प्रजानामपि सर्वेषा पवित्रीकरणाय च ॥५८॥
 ततस्तु देवदेवेश मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ।
 तत्र देव यथाशास्त्र पञ्चविंशतिभिर्घटै ॥५९॥
 अभिषिच्य विशेषेण हरिरन्त समर्चयेत् ।
 प्रत्यह चापि सुद्धान्ते स्वपन त्वेवमाचरेत् ॥६०॥
 तदानीं पूर्ववत्कुर्यात्सुम्भसम्प्रोक्षणान्तिमम् ।

आचार्यं पूजयेत्पश्चाद्ब्रह्महेमाङ्गुलीयके ॥६१॥
 मूर्तिपादीन्यथान्याय तोपयेद्द्रविणैस्तथा ।
 इति सङ्क्षेपत प्रोक्तो वसन्तोत्तर उत्तम ॥६२॥
 चैत्रे तु शुक्रद्वादश्या कुर्याद्दमनिकोत्सवम् ।
 पवित्रारोहवत्कुर्याच्चतु स्थानार्चनादिकम् ॥६३॥
 भूषणान्युत्तमादीनि कुर्याद्दमनिकैस्तथा ।
 तत्तु सङ्ख्याविरचित यथा शोभानुरूपत ॥६४॥
 पञ्चविंशतिकुम्भास्तु स्थापयित्वाभिषेचयेत् ।
 एक एव नारायण इति प्राक्कलशेन तु ॥६५॥
 तस्य ध्यानान्त स्थस्येति द्वितीयकलशेन तु ।
 अथ पुनरेव नारायण इति तु तृतीयत ॥६६॥
 अथ पुनरेव नारायण इति चतुर्थत ।
 सहस्रशीर्षा पुरुष इति पञ्चमकुम्भत ॥६७॥
 पतिं विश्वस्यात्मेश्वरमिति वै षष्ठकुम्भत ।
 नारायणपर ब्रह्म इति वै सप्तमेन तु ॥६८॥
 यच्च किञ्चिज्जगत्सिन्निति षष्ठमकुम्भत ।
 अनन्तमव्यय कविमिति नवमेनाभिषेचयेत् ॥६९॥
 अथो निष्पत्या वित्तम्या तु इति स्याद्दशमेन वै ।
 सन्तत सिराभिस्तु इत्येकादशमेन तु ॥७०॥
 तस्य मध्ये महानग्निरिति द्वादशमेन वै ।
 मन्तापयति स्व देहमिति त्रयोदशमेन वै ॥७१॥
 नीलतोयदमव्यम्या इति चतुर्दशमेन वै ।
 तम्या गिम्वाया मय्य इति पञ्चदशेन वै ॥७२॥
 सर्वम्य चग्निमिति षोडशमेन तु ॥

१—अथ पुम्पो नारायण । इति—(पा)

बहिरावरणस्यैस्तु कलशैरभिषेचयेत् ॥७३॥
 बहिरावरणे नास्ति इति प्राक्संस्थितेन तु ।
 यन्नाभिपद्मादभवदिति वह्निगतेन तु ॥७४॥
 धृतोर्ध्वपुण्ड्रः परमेति याम्यदिकसंस्थितेन तु ।
 दक्षिणे तु भुजे विप्र इति यातुगतेन तु ॥७५॥
 विष्णुनात्तमश्नन्तीति वारुणीसंस्थितेन तु ।
 पुम्प्रधानेश्वरो विष्णुरिति वासुगतेन तु ॥७६॥
 इमां महोपनिषदमिति सोमगतेन तु ।
 ओमिति प्रथमं नाम इतीशानगतेन तु ॥७७॥
 पुरुषो ह वै वासुदेव इति मध्यगतेन तु ।
 यद्वा पुरुषसूक्तोयैर्मन्त्रैः षोडशभिः क्रमान् ॥७८॥
 बहिरावरणस्यैस्तु कलशैरभिषिच्य च ।
 पूर्वोक्तैर्ब्रह्मसूक्तस्यैर्मन्त्रैर्द्विद्विकसंख्यया ॥७९॥
 अन्तरावरणस्यैस्तु संस्त्राप्य कलशैः क्रमान् ।
 अवशिष्टैस्त्रिभिश्चान्ते मध्यकुम्भेन सेचयेत् ॥८०॥
 रजनीचूर्णसंमिश्रान् संस्थाप्य नवकुम्भकान् ।
 अर्घ्याद्यैरर्चयित्वा तु चक्ररश्मिसमप्रभान् ॥८१॥
 रजनीचूर्णानिचयान् ध्यात्वा तैरभिषेचयेत् ।
 सर्वविघ्ननिरासार्थं सर्वसम्पूण्याय च ॥८२॥
 दक्षिणे तु भुजे विप्र इति प्राक्संस्थितेन तु ।
 निचिक्षेप सुपणमिति वह्निगतेन तु ॥८३॥
 प्रते विष्णो ! अब्जचक्रे इति याम्यगतेन तु ।
 एभिर्वयमुरुक्रमस्येति यातुगतेन तु ॥८४॥
 धृतोर्ध्वपुण्ड्रः कृतचक्रेति पश्चिमगेन तु ।
 पवित्रमित्याभिरिति वायुकोणगतेन तु ॥८५॥

चरण पवित्र धिततमिति सोमगतेन तु ।
 लोकस्य द्वारमर्चिमदिति रुद्रगतेन तु ॥८६॥
 मन्त्रैरेतैस्तु चाष्टाभिरन्यै सौदर्शनैस्तथा ।
 सस्नाप्य मध्यकुम्भेन शुद्धेद्वैरभिषिच्य च ॥८७॥
 महोपनिषदन्तस्थैर्नक्षत्रसूक्तै पुरोदितै ।
 मन्त्रैश्चतुर्भि पुसूक्तमन्त्रै षोडशभिस्तथा ॥८८॥
 वासुदेवद्विषद्मार्णवाद्द्विषद्विषद्वितयेन तु ।
 ओङ्कारादिपवित्रान्तैश्चतुर्भिर्य्यापकैस्तथा ॥८९॥
 सहस्रधारया देव स्नापयेद्विधिपूर्वकम् ।
 यद्वाष्टाक्षरमन्त्रेण सर्वं कृपनमाचरेत् ॥९०॥
 ततो न्यै सकलैर्भोगै प्राग्वादिष्टा क्रमेण तु ।
 सर्वै पुरोदितैर्मन्त्रैर्मुलमन्त्रेण वा द्विजा ॥९१॥
 होम कृत्वा विशेषेण समिद्धिस्त्रिमबुद्भुतै ।
 ततो दमनिकारोपमाचरेत्तु यथाविवि ॥९२॥
 अत्रानुक्तं तु सकल पवित्रारोहवद्भवेत् ।
 अत पर प्रवक्ष्यामि विशाखोत्सवमुत्तमम् ॥९३॥
 वृषभस्थे दिनकरे पौर्णमासी तु या भवेत् ।
 विशाखान्द्रक्षयुक्ता वा ह्ययुक्ता वा द्विजोत्तमा ॥९४॥
 चतुर्दश्या षाविद्धाया तन्यामुत्सवमाचरेत् ।
 सहकारफलादीनि नालिकेरफलान्यपि ॥९५॥
 द्राक्षाम्बर्जूरनादीनि मातुलङ्गफलान्यपि ॥
 अन्यानि चैव योग्यानि यथालब्धानि वा द्विजा । ॥९६॥
 आहत्य सर्वाण्येकत्र न्यस्य पात्रेषु च द्विजा ।।
 तानि पात्राणि विन्यस्य परिचारकमूर्धसु ॥९७॥
 विन्ध्यमेन पुग्मृत्य चाद्यघोपममन्वितम् ।

ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥९८॥
 महानसादौ निक्षिप्य फलपाल्नाण्यतः परम् ।
 वैष्णवैर्ब्राह्मणैः शुद्धैर्महाहर्षसमन्वितैः ॥९९॥
 चक्षेण पिहित्तास्यैश्च जिह्वाचापल्यवर्जितैः ।
 निस्त्वकरणयोग्यानि तथा निस्त्वधि कारयेत् ॥१००॥
 यथावस्थितरूपेण शोधनार्हाणि शोधयेत् ।
 तथैव क्षाळनार्हाणि क्षाळयेच्छुद्धवारिभिः ॥१०१॥
 फलानि सहकाराणां क्षीरेण गुडमिश्रितम् ।
 पाचयेन्नाळिकेराणां खण्डैश्चैव मरीचिभिः ॥१०२॥
 एलाकर्पूरचूर्णैश्च मिश्रयेदेवमेव हि ।
 महाहविः पायसादीनपूर्णांश्च प्रकल्पयेत् ॥१०३॥
 दिवापि वा रजन्यां वा नित्यपूजावसानतः ।
 मन्त्रासनपुरस्कं तु देवं ज्ञानासनं नयेत् ॥१०४॥
 पञ्चविंशतिभिः कुम्भैः संस्त्राप्य पुरुषोत्तमम् ।
 अलङ्कारासनेऽभ्यर्च्य ततो भोज्यासनं नयेत् ॥१०५॥
 महाहविः पायसाद्यं सहकारफलादिकम् ।
 निवेद्य देवदेवाय ताम्बूलादीनिवेदयेत् ॥१०६॥
 कारिभ्यो वैष्णवेभ्यश्च तत्प्रसादं प्रदापयेत् ।
 ततस्तु चौत्सवं विभ्रं श्रीपुष्टिभ्यां समन्विनम् ॥१०७॥
 यानमारोप्य वस्त्रार्घरलङ्कृत्य विशेषतः ।
 सर्वमङ्गलसंयुक्तं नीत्वा ग्रामं प्रदक्षिणम् ॥१०८॥
 मन्दिरान्तः प्रवेश्याथ स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ।
 यजमानोऽयं गुर्वादीन् तोपयेद्दक्षिणादिभिः ॥१०९॥
 एयं विशालोत्सवस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ।
 अथ ह्यवोत्सवविधिं शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः । ॥११०॥

शिशिराद्येषु ऋतुषु त्रिष्वेकस्मिन् समाचरेत् ।
 शुक्लक्षेत्रेऽथ चा कृष्णे देवेशम्य पुत्रोत्पन्नम् ॥१११॥
 यजमानस्य जन्मर्क्षे देवजन्मर्क्षेऽपि वा ।
 ह्यधिगेहण कुर्याद्राजराष्ट्राभिवृद्धिदम् ॥११२॥
 तत्रक्षत्तानुसारेण सप्ताह वा नवाहकम् ।
 पञ्चाह वा ब्यह वापि षड्माह षोत्सव भवेत् ॥११३॥
 उत्सवारम्भपूर्वेशुरङ्कुर्गर्पणमाचरेत् ।
 रक्षानन्ध च विधिपत्कृमा देशिकसत्तम् ॥११४॥
 आरम्भदिनमारभ्य प्रत्यह कालयोर्द्वयो ।
 चतुस्स्थानार्चन कुर्याद्द्वलिङ्गानसमन्वितम् ॥११५॥
 आदावन्ते च देवेशमधमोत्तममार्गत ।
 सन्नापयेत्प्रतिदिन बाहनारोहण भवेत् ॥११६॥
 अन्तिमे तु दिने कार्यमुद्दुपम्याधिरोहणम् ।
 प्रत्यह चापि मध्याह्ने देव देवीसमन्वितम् ॥११७॥
 यानमारोप्य वस्त्राद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ।
 ग्राम प्रदक्षिणीकृत्य सरस्तीर समानयेत् ॥११८॥
 तत्र प्रदक्षिणते दिव्ये मण्डपे सुमनोहरे ।
 मन्त्रासने देवदेव समारोप्य विशेषतः ॥११९॥
 अर्घ्याद्यैस्तु समन्वयैर्ह्य महता हविषा तथा ।
 तनस्तु देवदेवेश मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ॥१२०॥
 उद्दुपाद्यैर्ह्यदिनेष्वेव देव सरन्तटे ।
 समाराध्य विशेषेण ह्यविरन्त जगत्प्रभुम् ॥१२१॥
 न्यग्निर्दे चतुरश्रे वा वृत्ते वापि सरोवरे ।
 परितः कृत्नमोपाने चतुर्द्वारोपशोभिने ॥१२२॥
 चतुर्दिशु महोत्तुङ्गोपुर्गैश्चोपशोभिने ।

समध्यमण्डपे दिव्ये विमलोदकपूरिते ॥१२३॥

प्रकल्पितं प्लवं दिव्यं फलकाभिर्दृढीकृतम् ।

अनेकस्तम्भसंयुक्तं लोहकालैर्दृढीकृतम् ॥१२४॥

विमानसदृशाकारं मण्डपाकृतिमेव वा ।

द्वितलं त्रितलं वापि चतुःपञ्चतलान्वितम् ॥१२५॥

अलङ्कृतं च विविधैर्वितानैः पुष्पमाल्यकैः ।

दर्पणैश्चामरैश्चैव ध्वजैश्च विविधैरपि ॥१२६॥

नाळिकेरैः पूगफलस्तवकैः कदलीफलैः ।

ह्रीबेरैश्चैव घण्टाभिः परितः समलङ्कृतम् ॥१२७॥

प्रोक्ष्य पुण्याहतोयेन सरस्तोयं च देशिकः ।

दहनाप्यायनाभ्यां च संशोध्य विमलोदके ॥१२८॥

क्षीरार्णवं समावाह्य सम्पूज्यार्घ्यादिभिर्द्विजा । ! ।

प्लवे फणीन्द्रमावाह्य परितः कुमुदादिकान् ॥१२९॥

समन्व्यर्घ्यार्घ्यगन्धार्थैः कुम्भे चावाह्य पूजयेत् ।

अग्नावनन्तमन्त्रेण हुत्वा चैव यथाविधि ॥१३०॥

प्लवं तत्कुम्भतोयेन प्रोक्ष्येद्देशिकोत्तमः ।

एवं प्लवं तु संस्कृत्य मुहूर्ते तु मुशोभने ॥ १३१ ॥

देवीभ्यां सह देवेशं प्लवमारोपयेद्गुरुः ।

आचार्यः साधकश्चैव दीक्षिताः परिचारकाः ॥१३२॥

सेवापरास्तथान्ये च वैष्णवा वेदपाठकाः ॥

तिष्ठेयुः परितो देवमन्येषां तु पृथग्प्लवः ॥१३३॥

अन्ये तु न स्पृशेयुस्तं मस्तु शेषात्मकः प्लवः ।

चन्दिनो वारवनिताः ये चान्ये वाद्यवादकाः ॥१३४॥

ते ते पृथक्त्ववारुदाः कुर्युन्त्वादिकं तथा ।

शङ्खमेर्यादिनिनदैवेदसोपैः समन्ततः ॥१३५॥

पुष्पवर्षर्विनोदैश्च देव सन्तोषयेत्तदा ।
 प्रदक्षिणत्रय कुर्यात्पञ्चरु सप्तक तु वा ॥१३६॥
 व्रत सरोमध्यभागमण्डपे देवमानयेत् ।
 तत्र देव समभ्यर्च्य अर्घ्याद्यैर्देशिकोत्तम- ॥१३७॥
 अर्हणं पृथुकापूपनाळिकेररस तथा ।
 तर्पणं चैव ताम्बूलं मुखवाससमन्वितम् ॥१३८॥
 निवेद्य देवदेवाय ताम्बूलाद्यैस्ततः परम् ।
 सेवाजनाश्च सन्तोष्य यावदस्तमय रवे ॥१३९॥
 भानाविनोदैः सन्तोष्य देव नीत्वा पुनः- ह्रवम् ॥
 तीरमास्ताद्य देवेशमवरोप्य पुवाच्छत ॥१४०॥
 ग्रामप्रदक्षिणं देव मन्दिरात् प्रवेशयेत् ।
 नित्यार्चनं पुरा कृत्वा विशेषयजनं तथा ॥१४१॥
 प्राग्बलकुम्भप्रोक्षणान्तं सर्वं कुर्याद्यथाविधि ।
 यजमानो गुरु चैव तोषयेद्दक्षिणादिभिः ॥१४२॥
 एव पुवोत्सव्येभिः प्रोक्तं सङ्क्षेपतो द्विजाः ।
 अथ चाप्रयणाल्यस्य विधानं किञ्चिदुच्यते ॥१४३॥
 व्यापादे पूर्वफल्गुन्याः पुष्ये चैव विशेषतः ।
 माघमासे तु पञ्चम्याः सप्तम्यामथ वा द्विजाः ॥१४४॥
 मुहूर्ते शोभने प्राप्ते कुर्याद्भान्यस्य सङ्ग्रहम् ।
 सैनाधिप तदर्थं तु ताक्ष्यं वा मारुतिं तु वा ॥१४५॥
 आरोप्य शिविकायान् सर्वं परिजनैः सह ।
 आचार्यो यजमानश्च वापघोषपुरस्तरम् ॥१४६॥
 क्षेत्रदेशं समामाय पुण्याहं वाचयेद्गुरुः ।
 क्षेत्रमर्ष्यादिनाम्यर्च्यं भूमन्त्रेणैव मन्त्रायेत् ॥१४७॥
 स्वितं च पि सम्प्रोक्ष्य मूलमन्त्रेण पूजयेत् ।

ततस्तु क्षेत्रपालेभ्यो बलिं दद्यात्समन्ततः ॥१४८॥
 दध्योदनं पायसं वा देशिकः क्षेत्रवृद्धये ।
 सुमुहूर्ते मौनयुक्तो देशिको मूलमन्त्रतः ॥१४९॥
 धान्यानां लवनं कुर्यात्तत्तश्चैवं कृपिविलैः ।
 कारयित्वा धान्यभारान् विविधानि फलानि च ॥१५०॥
 सङ्गृह्य बाहयन् पश्चाद्देवाघरवैः सह ।
 विष्वक्सेनपुरस्कं तु कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् ॥१५१॥
 देवगेहं समासाद्य प्रासादान्तः प्रविश्य च ।
 देवस्य दक्षिणे हस्ते धान्यं किञ्चित्प्रदर्शयेत् ॥१५२॥
 आतपे शोषयेत्पश्चादवघातं समाचरेत् ।
 तत्स्थाने गोमयान्मोभिः समालिप्य समन्ततः ॥१५३॥
 सुधाचूर्णैरलंकृत्य मुसलं तदुत्खलम् ।
 क्षाळयित्वा शुद्धजलैरर्घ्यगन्धादिनार्चयेत् ॥१५४॥
 धान्यानुत्खले न्यस्य सुमुहूर्तेवघातयेत् ।
 सार्धं मङ्गळगानैश्च सर्ववाघरवैः सह ॥१५५॥
 सघवब्राह्मणस्त्रीभिर्देवदार्सागणैस्तु वा ।
 तुपानपोष्य शूर्पेण क्षाळयेच्छुद्धवारिणा ॥१५६॥
 शोधयित्वा पुनः सर्वान् गुडपाकेन मिश्रितान् ।
 मरीचिजीरकैर्युक्तान् नाळिकेरफलान्वितान् ॥१५७॥
 विधाय मूलविन्वादीनम्यर्च्यं च विशेषतः ।
 निवेद्य तानि तदनु वह्नौ सन्तर्पयेद्विभुम् ॥१५८॥
 होमान्ते सप्त समिधां तण्डुलैर्जुहुयात्ततः ।
 पश्चान्निवेदितं सर्वं गुर्वादिभ्यः प्रदापयेत् ॥१५९॥
 एवमाग्रयणाख्यं हि अश्वमेधसहस्रतः ।
 उत्तमं देवदेवस्य कारयेत्प्रतिवत्सरम् ॥१६०॥

अथ डोलोत्सवविधिं शृणुष्व मुनिपुङ्गवाः ।
 उत्तरायणकाले वा दक्षिणायन एव च ॥१६१॥
 शुक्लपक्षे विशेषेण पञ्चमीं सप्तमीं तु वा ।
 एकादशीं वा दशमीं द्वादशीं पूर्णिमां तु वा ॥१६२॥
 समारम्भोत्सवं कुर्यात्सप्तहं वा नवाहकम् ।
 पञ्चाहं वा त्र्यहं वापि विभवेच्छानुसारतः ॥१६३॥
 उत्सवारम्भपूर्वेद्युर्निशायामङ्कुरार्पणम् ।
 रक्षाबन्धं च विधिवत्कुर्याद्देशिकसत्तमः ॥१६४॥
 प्रथमावसरे वापि द्वितीयावरेणादिके ।
 बहिर्वा गोपुस्त्यारात्कृत्वाचिन्मनोहरं ॥१६५॥
 देशे डोलोत्सवार्थं तु मण्डपं परिकल्पयेत् ।
 द्वात्रिंशत्स्रम्भसंयुक्तं चतुर्विंशतिभिस्तु वा ॥१६६॥
 षोडशस्रम्भसंयुक्तं वा चतुर्द्वारसमन्वितम् ।
 मण्डपं समलङ्कुर्याद्धानावर्णवितानकैः ॥१६७॥
 विचित्रसौम्यवस्त्रैश्च मुक्ताद्रामभिरैव च ।
 नानाकुसुममाल्यैश्च दर्पणैश्चामरादिभिः ॥१६८॥
 ध्वजैश्च विविधै रभ्यैः प्रमूनस्रवकैश्चया ।
 घण्टाभिः पञ्जभारैश्च प्रदीपावलिभिस्तथा ॥१६९॥
 मण्डपाभ्यन्तरमुवं कन्तूरीकुङ्कुमादिभिः ।
 कर्पूरैश्च समालिप्य सुधाचूर्णादिभिर्मुक्त्रम् ॥१७०॥
 अलङ्कृत्य विशेषेण कुमुदैर्गन्धैः शुभैः ।
 विकीर्य दिव्यधूपैश्च घूपयित्वा समन्ततः ॥१७१॥
 मौक्तिकीं राजतीं तापीं वारुजां वा यथा रुचि ।
 यथोक्तदशगां डोलां कृत्वा वा चतुरथकाम् ॥१७२॥
 विमानमदरीं वापि शय्यद्वयतन्त्रोभिताम् ।

चतुःस्तम्भसमायुक्तां यद्वा स्तम्भद्वयान्विताम् ॥१७३॥
 वितातैर्विधैर्मात्यैर्दर्पणैः केतुभिस्तथा ।
 अलङ्कृत्य विशेषेण लम्बयेन्मण्डपान्तरे ॥१७४॥
 रज्जुभिर्लोहकलमाभिः क्षौमकार्पासतन्तुभिः ।
 कृताभिर्वा यथायोगं ततो देशिकसत्तमः ॥१७५॥
 पुण्याहं वाचयित्वा तु डोलां सम्प्रोक्ष्य मन्त्रवित् ।
 डोलायाः फलकामध्ये अनन्तं परिपूजयेत् ॥१७६॥
 पादेषु चैव धर्माद्यमष्टकं वा चतुष्टयम् ।
 स्तम्भेषु नारुडज्यूहमभ्यर्च्य क्रमयोगतः ॥१७७॥
 तथैव चतुरो वेदान् रज्जुषु क्रमशोर्चयेत् ।
 इतिहासपुराणानि वेदाङ्गानि तथैव च ॥१७८॥
 फलकायामष्टदिक्षु पूजयेन्मुनिसत्तमा ।
 व्यापकांस्तु चतुर्मन्त्रात् पादेषु परिपूजयेत् ॥१७९॥
 इद्वा ध्वजेषु सावित्रीं छत्रेषु व्याहृतीस्तथा ।
 प्रणवं तु प्रताकासु तोरणेषु स्वरांस्तथा ॥१८०॥
 व्यञ्जकानि च सम्पूज्य डोलां कृत्वा तु वाङ्मयीम् ।
 डोलायाः परितो दिक्षु इन्द्रादीन् परिपूजयेत् ॥१८१॥
 डोलायास्तु पुरोभागे यद्द्वान्यत्र यथाविधि ।
 धान्यर्षांठे महाकुम्भमुपकुम्भाष्टकान्वितम् ॥१८२॥
 विन्यस्य तत्र डोलोक्तान् देवानावाह्य पूजयेत् ।
 उपकुम्भाष्टके चैव इन्द्रादीन् परिपूजयेत् ॥१८३॥
 कुण्डे वा मण्डले वापि बहिः संस्कृत्य पूर्ववत् ।
 तान् देवांस्तत्र चावाह्य तत्तन्मन्त्रैरनुकमात् ॥१८४॥
 पृथगष्टाहुतीर्हुत्वा घृताद्यैर्देशिकोत्तमः ।
 पूर्णाहुत्यादिकं कृत्वा नियुज्यामिं तनो गुरुः ॥१८५॥

सम्पाताज्यने तां डोला संसिध्य सुमुहूर्तके ।
 कुम्भतोयेन सम्प्रोक्ष्य पूजयेच्च विशेषतः ॥१८६॥
 डोलायाः परितो दिक्षु इन्द्रादिभ्यो बलिं ददेत् ।
 एवं डोलां तु संस्कृत्य कुर्याद्धोलोत्सवं विभोः ॥१८७॥
 चतुःस्थानार्चनयुतं बलिदानसमन्वितम् ।
 आरम्भे चावसाने च पूर्वोक्तमपनान्वितम् ॥१८८॥
 सायं नित्यार्चनं कृत्वा विशेषयजनं तथा ।
 देव याने समारोप्य श्रीपुष्टिभ्यां समन्वितम् ॥१८९॥
 धाम प्रदक्षिणीकृत्य डोलापार्श्वं समानयेत् ।
 शङ्खभेरीनिनादैश्च तूर्यमङ्गलनिस्वनैः ॥१९०॥
 सुमुहूर्ते सुलभे च डोलामारोपयेद्विभुम् ।
 तत्रार्चयेज्जगन्नाथमलङ्कारासनोदितैः ॥१९१॥
 भोगैर्नाराजनान्तं च ततो भोज्यासने विभुम् ।
 नीत्वा महाहविर्दिव्यमपूपानुपहारकान् ॥१९२॥
 निवेद्य तर्पणादीनि ताम्बूलान्तं निवेदयेत् ।
 डोलारज्जुम् चतुर्दिक्षु गृहीत्वा द्विजसत्तमाः ॥१९३॥
 मन्दं मन्दं चालयेयुस्तदानीं देशिकोत्तमः ।
 पुंमुक्ताद्यैर्देवदेव स्तुवन्नुच्चरवैस्तदा ॥१९४॥
 कम्तूरीकुङ्कुमाच्चैश्च कर्पूरैः परिभाषितम् ।
 दिव्यगन्धं तु देवाय समर्प्य च विशेषतः ॥१९५॥
 वीजयेयुन्नीलवृन्तैश्चामरैश्च विशेषतः ।
 विनिश्चयसुसुमयग्निर्हेमरत्नमरादिभिः ॥१९६॥
 अलङ्कुर्यादेवमेव तत्काले द्विजसत्तमाः ।
 विविधानुपहागंश्च पुनराचमनं तथा ॥१९७॥
 सुखयागममोपनं ताम्बूलं च निवेदयेत् ।

विविधानि च नृणानि कुर्युर्वाराङ्गनास्तदा ॥ १९८ ॥
 चीपावेणुनिनादैश्च गीतैश्च विविधैस्तदा ।
 तोषयेद्देवदेवेशं स्तोत्रैश्च विविधैस्तथा ॥ १९९ ॥
 स्तुवन्तु धन्दिनः सर्वे भगवद्भक्तिवृंहिताः ।
 एवमन्यैश्च विविधैरुपचारैश्च तोषयेत् ॥ २०० ॥
 डोलाचालनवेळायां ये पश्यन्ति श्रियः पतिम् ।
 इह ते प्राप्य चार्भीष्टान् प्राप्नुवन्ति परां गतिम् ॥२०१॥
 ततस्तु देवं देवीभ्यां यानमारोप्य देशिकः ।
 धाम प्रदक्षिणं कृत्वा प्रासादान्तः प्रवेशयेत् ॥ २०२ ॥
 सकृत् श्यहं वा पञ्चाहं सप्ताहं वा नवाहकम् ।
 कृत्वैवमुत्सवं नित्यं सायङ्काले यथाविधि ॥२०३॥
 प्राम्बस्फुर्यादुत्सवान्ते कुम्भसम्प्रोक्षणान्तिमम् ।
 आचार्यं पूजयेत्प्राग्बघजमानस्तु पूर्ववत् ॥२०४॥
 इति डोलेत्सवविधिः सङ्क्षेपेण प्रदर्शितः ।
 आपादशुक्लद्रादश्यां स्वापोत्सवमथाचरेत् ॥२०५॥
 तदादि कौमुदाख्यस्य यावन्मासस्य तद्दिनम् ।
 तपसा योगनिद्रायाः सन्तुष्टो जगदीश्वरः ॥२०६॥
 योगनिद्रां प्रमज्जति लोकरक्षणहेतुना ।
 नैमित्तिकान्मासिमासि तथा संवत्सरोत्सवान् ॥२०७॥
 विशेषभागसंयुक्तान् सर्वसम्पूरणादृते ।
 नान्यं नैमित्तिकं काम्यं कुर्यान्मासचतुष्टये ॥२०८॥
 अभीष्टव्रतमाश्रित्य नेतव्यं तच्चतुष्टयम् ।
 भगवद्भक्तिनिष्णातैः कार्यं तत्रेदमुच्यते ॥२०९॥
 प्रासादस्य पुरोभागे यद्धान्यत्र मुनीश्वराः ।
 फलयेच्छयनागारं सर्वालङ्कारसंयुतम् ॥२१०॥

- सर्वोपकरणैर्युक्त पर्यङ्काद्युपशोभितम् ।
 यद्वा गर्भगृहे विष्णोर्मूलमूर्तेस्तु दक्षिणे ॥२११॥
 शयन कल्पयेद्विप्रा । सर्वोपकरणै सह ।
 सगृह्य सर्वसम्भारान् दशम्या द्विजसत्तमा । ॥२१२॥
 एकादश्या निशि त्रिमु चतुस्स्थानेषु पूजयेत् ।
 यागमण्डपमासाद्य जागरेण नयेन्निशाम् ॥२१३॥
 ब्राह्मे मुहूर्ते सम्प्राप्ते कृतस्नान कृताह्निक ।
 नित्यार्चन पुरा कृत्वा चतुस्स्थानार्चन तथा ॥२१४॥
 ततो विमृज्य देवेश कुम्भमण्डलकुण्डगम् ।
 अर्घ्येण गन्धपुष्पाभ्या धूपेन मुशुभेन च ॥२१५॥
 मूलमूर्ति समभ्यर्च्य तस्माच्छयनकौतुके ।
 ब्रूचे वा देवमावाह्य श्रीभूमिभ्या समन्वितम् ॥२१६॥
 सङ्घ्राप्य समलकृत्य अभ्यर्च्य हविरन्तिमम् ।
 निशामुखे प्रवृत्ते तु कृत्वा नित्यार्चन विभो ॥२१७॥
 ततस्तु शयनागार नीत्वा शयनकौतुकम् ।
 तत शयनदेशे तु पश्चिमे हेमविष्टरे ॥२१८॥
 तिवेद्य प्राङ्मुख देव हविरन्त समर्चयेत् ।
 होम त्रिघ्राय विधिवत्कृत्वा होमसमर्पणम् ॥२१९॥
 पर्यङ्गेनन्तमाप्राङ् तस्मिन् देव यथाविधि ।
 शाययित्वाथ तस्याग्रे नियमान् शास्त्रोदितान् ॥२२०॥
 सङ्घल्प्य चतुरो मासान् देवस्योत्थापनायधि ।
 प्रतानुष्ठाननिरत प्रत्यह देवमर्चयेत् ॥२२१॥
 सर्वेपि वैष्णवा कुर्युन्मदादि व्रतमुत्तमम् ।
 शयनाग्नौपचारैश्च प्रत्यह ज्ञोपयेद्विमुम् ॥२२२॥
 अत्र मामद्वये याते मासि भाद्रपदे द्विजा ।

द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य देशिकेन्द्रो निशामुखे ॥२२३॥
 विशेषयागपूर्वं तु परिवर्तनमाचरेत् ।
 प्रबोधनं ततः कुर्यात् शयनस्थस्य वै विभोः ॥२२४॥
 द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य कार्तिके भासि तु द्विजाः ।।
 दशम्यां पूर्ववत्सर्वसम्भारान् समुपार्ज्य च ॥२२५॥
 एकादश्यां निशायां तु चतुःस्थानस्थितं विभुम् ।
 समभ्यर्च्य विशेषेण जागरेण नयेन्निशाम् ॥२२६॥
 ब्राह्मे मुहूर्ते द्वादश्यां मन्त्रमूर्तिं प्रबोधयेत् ।
 नित्यार्चनं पुरा कृत्वा चतुःस्थानार्चनं तथा ॥२२७॥
 ततः शयनमूर्तिं च समभ्यर्च्य विशेषतः ।
 स्नानादिहविरन्तं तु गर्भगेहे प्रवेशयेत् ॥२२८॥
 विसर्जयेन्मूलमूर्तौ मन्त्रं शयनमूर्तिगम् ।
 ततस्तु चौत्सवं बिन्वं देवीभ्यां समलंकृतम् ॥२२९॥
 रथादिके समारोप्य यात्रोपकरणैः सह ।
 आमप्रदक्षिणं कृत्वा स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ॥२३०॥
 ततो विसर्जयेद्देवं कुम्भमण्डलकुण्डगम् ।
 तदा चाश्रमिणः सर्वे कुर्युर्व्रतविसर्जनम् ॥२३१॥
 यजमानोथ गुर्वादीन् साभकान् ब्राह्मणानपि ।
 हिरण्यैस्तोपयेत्सर्वान् यथाशक्ति द्विजोत्तमाः ! ॥२३२॥
 इत्येवमुक्तं देवस्य शयनं च प्रबोधनम् ।
 शयनस्थे जगन्नाथे चातुर्मासस्य मध्यतः ॥२३३॥
 पवित्रारोहणं कुर्यादनन्तस्यातिलुष्टिदम् ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां

पक्षोत्सवविधिर्नाम

द्वादशोऽध्यायः ।

अथ त्रयोदशोऽध्यायः ।

नारदः ।

जन्मोत्सयं च कृष्णस्य शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 कृष्णजन्मदिनं त्वेतद्विचित्रं परिकीर्तितम् ॥१॥
 जन्माष्टमी जयन्तीति तयोर्भेदस्तु कथ्यते ।
 अन्द्रोदयेऽष्टमीयुक्ता सप्तमीकलया विना ॥२॥
 रोहिणीरहिता वापि सा हि जन्माष्टमी स्मृता ।
 सिद्ध गतेर्कं सा मुख्या यद्वा श्रावणमासगा ॥३॥
 तस्यामभ्यर्चनं विष्णोर्धर्मकामार्थसिद्धिदम् ।
 निष्कामो यदि कैवल्यफलदं भवति भ्रुवम् ॥४॥
 सूर्योदयेपि सप्तम्या तथा कृत्तिकयापि च ।
 कलयापि ह्यविद्धा या रोहिणी द्विजपुङ्गवा ! ॥५॥
 अष्टमीसहिता वापि अष्टमीरहितापि वा ।
 तथैव बुधवारेण सहिता रहितापि वा ॥६॥
 जयन्ती नाम सा प्रोक्ता जयत्यशुभमित्यसौ ।
 अष्टम्यां वा नवम्यां वा दशम्यां वापि रोहिणी ॥७॥
 अविद्धा यदि लभ्येत कलामात्रापि वैष्णवैः ।
 प्राद्या कदापि विद्धा तु न प्राद्या वैष्णवोत्तमैः ॥८॥
 मृगशीर्षे तु वा प्राद्य शुद्धर्क्षस्य ह्यभावतः ।
 सिद्धभाद्रपदे मुख्या जयन्ती सिंहगापि वा ॥९॥
 तस्मिन् मासे मुनिश्रेष्ठाः । यदा ऋक्षद्वयं भवेत् ।
 परत्रैवोत्सवं कुर्यान्महापातकनाशनम् ॥१०॥
 पञ्चाशदोहिणी विद्धा पूर्वतैव समाचरेत् ।
 एवमेव हि सद्क्रान्तिवैभवागोपि शस्यते ॥११॥

दिवा सङ्क्रान्तियोगश्चेज्जयन्तीं पूर्वतस्त्यजेत् ।
 परतो निशि योगे तु त्यजेद्योगान्वितामपि ॥१२॥
 उभयोः क्रान्तिवेधश्चेज्जयन्त्योर्मुनिसत्तमाः ! ।
 उत्सवं भृगशीर्षं वा पूर्वमेव समाचरेत् ॥१३॥
 एवं जयन्त्यां रामस्य नरसिंहवराहयोः ।
 वामनादिजयन्त्यामप्येवमेव विनिर्णयः ॥१४॥
 जयन्त्यां तत्र कृष्णस्य दिवोपोष्य विशेषतः ।
 रात्रावभ्यर्चनं कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ॥१५॥
 नित्यकर्माणि निर्वर्त्य सायं देशिकसत्तमः ।
 भगवद्गृहमासाद्य कृत्वा नित्यार्चनं पुरा ॥१६॥
 प्रासादस्य पुरोभागे मण्डपं परिकल्पयेत् ।
 क्लृप्तं वा मण्डपं पूर्वमलङ्कुर्याद्विशेषतः ॥१७॥
 चतुर्द्वारसमायुक्तं ध्वजतोरणभूषितम् ।
 वितानैर्विविधैश्चित्तैः सर्वतः परिशोभितम् ॥१८॥
 परितश्चित्रकौशेयमहायवनिकान्वितम् ।
 मुक्तासरैश्च विविधपुष्पमाल्यैर्विराजितम् ॥१९॥
 फदलीजम्बुजम्बीरनालिकेरफलादिभिः ।
 रम्भास्तम्भैः पूगफलस्तवकैः समलङ्कृतम् ॥२०॥
 दर्पणैर्दीपमालाभिः शोभितं धूपधूपितम् ।
 कुङ्कुमागरुकमन्तूरीसमालिसमहीतलम् ॥२१॥
 सुधाचूर्णादिभिश्चित्तैः परितः समलङ्कृतम् ।
 मध्ये प्रविलसद्विव्यरत्नविष्टरशोभितम् ॥२२॥
 एवं पूर्वमलङ्कृत्य मण्डपे तु ततः परम् ।
 कृष्णविभ्यं समानीय विन्यसेद्भद्रविष्टरे ॥२३॥
 अर्प्यादिभिः समभ्यर्च्य ततस्तु सदनुशया ।

पुष्पाङ्कुरं निधायाथ रक्षावन्धं समाचरेत् ॥२४॥
 देवम्यैशानभागे तु महाकुम्भं तु विन्यसेत् ।
 मण्डलं तु पुरोभागे समालिख्य यथाविधि ॥२५॥
 मण्डपस्य पुरोभागे कुण्डं तु परिकल्पयेत् ।
 एवं मयं समापाद्य यावच्चन्द्रोदयं गुरुः ॥२६॥
 देवस्य दक्षिणे पार्श्वे जपत्रटाक्षरं मनुम ।
 मापयन् कृष्णमाहात्म्यं तथान्यः वैष्णवीः कथाः ॥२७॥
 गानैर्नृचैर्धिनोदैश्च तोषयेज्जगतां पतिम् ।
 उदिते तु निशानाथे जन्मकाले जगत्पतेः ॥२८॥
 कुम्भे च मण्डले कृष्णं यथोक्तविधिना यजेत् ।
 ततो विन्धे समभ्यर्च्य देवं मन्त्रासन्नान्तिमम् ॥२९॥
 एकाशीतिर्घटेर्देव स्नापयेद्भोमपूर्वकम् ।
 पञ्चविंशतिकुम्भैर्वा स्नापयेत्तु यथाविधि ॥३०॥
 अलङ्कारासनं नीत्वा समभ्यर्च्य विशेषतः ।
 कृत्वा नीराजनान्तं च ततो भोज्यासनं नयेत् ॥३१॥
 अप्यादिभिः समभ्यर्च्य अर्हणं च समर्पयेत् ।
 मधुपर्कं निवेद्याथ नवनीतं च शर्कराम् ॥३२॥
 गोक्षरं घृतमंजुक्तं फलानि विविधानि च ।
 पृथुकादींश्चोपहारान् गुडसण्डान्वितानपि ॥३३॥
 मापंमुद्गैस्त्रिन्वयैर्दधिमध्वाज्यदुग्धकैः ।
 हरिद्राजीरकैलायैर्वाञ्जितानि विशेषतः ॥३४॥
 विविधानि च भक्ष्याणि गोघृते. पाचितानि च ।
 कमादष्टविधाशानि गुर्गुनं क्षीरमुत्तमम् ॥३५॥
 शीतलं तरुणजलं पानकं च विशेषतः ।
 नभ्य भोज्यं तथा लेद्यं पेयं चापि क्षणेकदाः ॥३६॥

निवेद्य देवदेवाय मात्रान्तं देशिकोत्तमः ।
 मुखवाससमोपेतं ताम्बूलं विनिवेद्य च ॥३७॥
 कृत्वाथ जपयज्ञान्तं गत्वा कुण्डसमीपकम् ।
 तत्र प्रतिष्ठितामौ तु योगपीठं प्रकल्पयेत् ॥३८॥
 सन्मध्ये कृष्णमावाह्य सकलीकृत्य मन्त्रवित् ।
 कृत्वा सप्तसमिद्धोमं ततः पूर्णानि निवेदयेत् ॥३९॥
 ततो देवं विसृज्याग्नेरग्निं च विसृजेद्गुरुः ।
 ततस्तु देवदेवाय कृत्वा होमसमर्पणम् ॥४०॥
 अर्घ्यदानं विशेषेण कुर्यात्सर्वफलप्रदम् ।
 तद्विधानं श्रवश्यामि देवस्य पुरतो भुवि ॥४१॥
 योमयेनोपलिप्याथ वृत्ताकारं सुशोभनम् ।
 सुधाचूर्णैरलंकृत्य गन्धपुष्पाक्षतैः फलैः ॥४२॥
 सन्मण्डले तु रोहिष्या सह चन्द्रं समर्चयेत् ।
 ततस्तस्यै नमस्कुर्यान्मन्त्रेणानेन वै द्विजाः ॥४३॥
 ज्योत्स्नांपते ! नमस्तुभ्यं नमस्ते ज्योतिषां पते ! ।
 नमस्ते रोहिणीकान्त ! सुधाकुम्भ ! नमोस्तु ते ॥४४॥
 इति चन्द्रं नमस्कृत्य दद्यादर्घ्यं ततः परम् ।
 शङ्खे तोयं समापूर्य गोक्षीरेण विमिश्रितम् ॥४५॥
 शङ्खे चन्द्रमभ्यर्च्य तन्मूले कृष्णमर्चयेत् ।
 हस्ताभ्यां शङ्खमादाय सपुष्पफलचन्दनम् ॥४६॥
 जानुभ्यामवनिं स्पृष्ट्वा चन्द्रायार्घ्यं निवेदयेत् ।
 क्षीरोदार्षवसम्मृत ! अविनेत्रसमुद्भव ! ॥४७॥
 गृहाणार्घ्यं शशाङ्केदं रोहिष्या सहितो मम ।
 इति चन्द्रायार्घ्यदानं कृष्णसन्तोषकारणम् ॥४८॥
 प्रीणनं मर्षदेवानां सर्वमग्निरिष्टिदम् ।

कृष्णायार्घ्यं ततो दद्यान्मन्त्रेणानेन वै द्विजा । ॥४९॥
 जात. कसवधार्थाय भूमरोत्तारणाय च ।
 पाण्डवाना हिताार्थाय धर्मसंस्थापनाय च ॥५०॥
 कौरवाणा विनाशाय दैत्याना निधनाय च ।
 गृहाण्यार्घ्यं मया दत्त देवक्या सहितो हरे ! ॥५१॥
 इति कृष्णायार्घ्यदान राजराष्ट्राभिष्टुद्धिदम् ।
 सर्वसम्पत्करं चैव सर्वलोहहितार्थकृत् ॥५२॥
 यजमानोपि वा दद्यादर्घ्यमेव जगत्प्रभो ।
 इह सर्वाभीष्टसिद्धयै परत्र च सुग्रासये ॥५३॥
 तरुणाले देशिकादिभ्यो गोमूस्वर्णान्यनेकश. ।
 दद्याद्देवस्य सन्तुष्ट्यै यजमानो विशेषत. ॥५४॥
 अथोषहारैर्विविधैस्ताम्बूलाद्यैश्च देशिक. ।
 जपस्तोत्रादिभिश्चैव तोषयेतु श्रिय पतिम् ॥५५॥
 निवेदितान्नमक्ष्यादीन् चतुर्धा विभजेत्तत ।
 आचार्य. स्वयमादद्यादेकाश तु ततस्त्रिभि. ॥५६॥
 मूर्तिपान् वैष्णवानन्यान् भक्तान् भागवतोत्तमान् ।
 तोषयित्वा तत सर्वास्ताम्बूलाद्यैश्च तोषयेत् ॥५७॥
 कुम्भस्य मण्डलस्य च प्राम्बदेव विसर्जयेत् ।
 ततस्तु देवदेवस्य शयन कारयेद्गुरु ॥५८॥
 रम्ये तु मण्डपे डोला कृत्वा मणिमयीं शुभाम् ।
 मृदूपधानतूलाद्या स्वर्णरज्जुविलम्बिताम् ॥५९॥
 सौवर्णकिञ्चणीयुक्ता मुक्तादामविलम्बिताम् ।
 शम्भूरीकुडुमाद्यैश्च वासितां धूपधूपिताम् ॥६०॥
 तत्रानन्त ममम्यर्घ्यं देवमारोपयेद्गुरु ।
 शयनासनमोर्गिस्तु देव तत्र ममर्चयेत् ॥६१॥

एवं हि शयनान्तं तु कृत्वा चैकदिनोत्सवम् ।
 अनुयाणं ततः कुर्यादाचार्यो वैष्णवैः सह ॥६२॥
 वैष्णवानामुत्सवान्ते पारणं विहितं द्विजाः ! ।
 यद्वा फलेच्छया कार्यं पारणं तु परेहनि ॥६३॥
 ततोऽवशिष्टयामिन्यामाचार्यो देवसन्निधौ ।
 भक्तैर्भागवतैः सार्धं गापयन् वैष्णवीः कथाः ॥६४॥
 गानैर्नृचैस्तथा हास्यैर्जागरेण नयेन्निशाम् ।
 ततः प्रभाते त्वाचार्यः कृतस्नानः कृताह्निकः ॥६५॥
 देवमुत्थाप्य विधिवन्नित्यपूजां समाचरेत् ।
 विशेषेणार्चयेद्देवं स्नानार्चैर्विरान्तिमैः ॥६६॥
 ततः कृष्णमलंकृत्य विविधैर्वस्त्रभूषणैः ।
 दिव्ये तु कुञ्जरे वाध्वे शिविकायां रथेपि वा ॥६७॥
 समारोप्य हृदीकृत्य ह्यलंकृत्य विशेषतः ।
 उत्सवं देवदेवस्य कुर्याद्ग्रामप्रदक्षिणम् ॥६८॥
 विचित्रैर्दारुचितैश्चतुस्तम्भैर्मनोहरैः ।
 चित्रवस्त्रवितानाढ्यैः फलपङ्कवसंयुतैः ॥६९॥
 मध्यालम्बिर्क्षीरघटैर्नवनीतघटान्वितैः ।
 दधिभाण्डान्वितैश्चैव तोरणैर्विविधैस्तदा ॥७०॥
 चित्रध्वजपताकाभिः पुष्पमालाशतान्वितैः ।
 वितानैः फलभारैश्च रम्भास्तम्भादिभिस्तथा ॥७१॥
 अलङ्कृतासु सिक्तासु दिव्यकुङ्कुमवारिभिः ।
 सुधाचूर्णालंकृतासु कीर्णासु दुसुमाक्षतैः ॥७२॥
 दिव्यधूपैर्धूपितासु वाधीषु द्विजसत्तमाः ! ।
 शनैः शनैर्देवदेवं सविलासं नयेत्तदा ॥७३॥
 छत्रध्वजपताकाभिर्दन्दिभिर्गणिकादिभिः ।

नाद्यघोषैर्वेदघोषैर्मत्तैर्भागवतोत्तमे ॥७४॥
 सैः च रजनीचूर्णं विकिराद्भि परस्परम् ।
 नवनीत च दधि च क्षीर च कुमुमादिफम् ॥७५॥
 क्षिपद्भिश्च हसद्भिश्च भक्षयद्भिश्च कैश्चन ।
 अर्थान् सन्तोषयद्भिश्च नवनीतपृतादिकै ॥७६॥
 ताम्बूल रजनीचूर्णं ददद्भि पौरयोपिताम् ।
 विकिराद्भि पुष्पगन्धे कुङ्कुमै कृष्णमव्ययम् ॥७७॥
 हस्तमुद्घृत्य कूर्जद्भिस्तथा गोपालत्रालकै ।
 दध्यादिभाण्डान् भिन्दद्भि कृष्णस्य पुरतो भुवि ॥७८॥
 पिबद्भि क्षीरदध्यादीन् किरद्भिश्च परम्परम् ।
 आस्वाद्य नवनीत च क्षिपद्भिर्वहुधा मिध ॥७९॥
 रोहद्भिःशोरणस्तम्भान् नृत्यद्भिर्गर्भितैर्बुहु ।
 आभीरकुलजैर्युक्तै कृष्णानुचरभावत ॥८०॥
 यन्त्रस्यभाण्डान् दण्डेन ताडयद्भिर्बुहुर्बुहु ।
 तत्र भाण्डस्युता धारा पिबद्भिश्च पदे पदे ॥८१॥
 एव क्रीडारतैर्भक्तैर्विनोदरेवमादिभि ।
 ग्रामप्रदक्षिण कृत्वा मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ॥८२॥
 आस्वानमण्टप नीत्वा देव वै हेमपिष्टरे ।
 समारोप्य समम्यर्च्यं विविपरपहारकै ॥८३॥
 त्वाम्बूलाद्युपचारैश्च देवमन्त प्रवेशयेत् ।
 सङ्घं व्यह वा पञ्चाह सप्ताह वा नवाहफम् ॥८४॥
 पक्ष मास तु वा वैश्वान्तसैन्तोषयेद्विभुम् ।
 स्वतन्त्र परतन्त्र वा कृष्णमेव समर्चयेत् ॥८५॥
 अमावे कृष्णाविम्बम्य तत्पद्मामादसम्भितम् ।
 देवमेवापिद्रवत्या तयन्त्या तु विशेषत ॥८६॥

एव नृसिंह राम च वराह वामनादिकान् ।
 तत्तज्जन्मदिने सम्यग्विशेषरूपनेन तु ॥८७॥
 महता हविषा चैव चतु स्थानेषु पूजयेत् ।
 कुम्भे च मण्डले विन्धे वह्नौ च यजन विभो ॥८८॥
 मुख्ये कल्पे प्रकुर्वीत ह्यनुकल्पे तु मण्डलम् ॥
 विना कुम्भादिषु यजेद्विम्बवह्नयोस्तु वा यजेत् ॥८९॥
 इत्थ य कारयेद्भक्त्या जयन्त्युत्सवमुत्तमम् ।
 इहेप्सितार्थान् सम्पाद्य सायुज्य पदमाप्नुयात् ॥९०॥
 अथ चाश्वयुजे मासि कर्तव्य सर्वसिद्धिदम् ।
 वीरलक्ष्म्युत्सवविधिं वक्ष्यामि मुनिसत्तमा ॥९१॥
 तस्मिन् मासि सिते पक्षे ह्यष्टमीकल्याणि वा ।
 अविद्याया नवम्या तु श्रीदेव्युत्सवमाचरेत् ॥९२॥
 तद्वासरानुसारेण नवाहोत्सवमाचरेत् ।
 तिथिलोपे ह्यमावास्या आरभ्योत्सवमाचरेत् ॥९३॥
 वृद्धौ द्वितीयामारभ्य नवाहोत्सवमाचरेत् ।
 सप्ताह वापि पञ्चाह त्र्यहमेकाहमेव वा ॥९४॥
 आचरेदुत्सव लक्ष्म्या फलकामनया द्विजा ! ।
 नवाह वैष्णव प्रोक्त सप्ताह त्वार्यक भवेत् ॥९५॥
 पञ्चाह त्वैन्द्रक प्रोक्त त्रियह शैवमुच्यते ।
 एकाहमुत्सव ब्राह्म पञ्चधेव प्रकीर्तितम् ॥९६॥
 ब्राह्म वै ब्रह्मसिद्धयर्थं शैव रोगविनाशनम् ।
 ऐन्द्र दुर्मिक्षनाशार्थमापि राष्ट्रभिष्टद्विदम् ॥९७॥
 वैष्णव तूत्सव प्रोक्त भक्तिमुक्तिफलप्रदम् ।

उत्सवारम्भपूर्वेद्युर्निशायामङ्कुरार्पणम् ॥९८॥
 रक्षाबन्ध च विधिवत्कुर्याद्देशिकसत्तम ।
 आरम्भे चावमाने च अधमोत्तममार्गत ॥९९॥
 सन्नापयेच्छ्रिय देवी श्रीमन्त्रेणैव देशिक ।
 प्रत्यह नित्यपूजान्ते विशेषार्चनमाचरेत् ॥१००॥
 कुम्भे च मण्डले विन्धे वह्नौ चापि यथाविधि ।
 तत्र तत्र निशेषो य कथ्यते सम्प्रति द्विजा ॥१०१॥
 कुम्भार्चने श्रिय देवी मन्त्रकुम्भे समर्चयेत् ।
 सुदर्शन तु वर्धन्या प्राग्गदेव समर्चयेत् ॥१०२॥
 लक्ष्मी कीर्तिर्जया माया उपकुम्भाष्टके द्विजा ।
 प्रभवाप्यययोगेन पूज्या प्रागादिषु क्रमात् ॥१०३॥
 तत्र द्वारार्चनविधिं शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ।
 बाम्ब्वीशक्षेत्रपालौ द्वौ सर्वद्वारेषु पूजयेत् ॥१०४॥
 लक्ष्मी कीर्तिर्नया माया द्वारेषूर्ध्वस्थिता क्रमात् ।
 सृष्टिर्लज्जा जया माया सावित्री च क्षमा तथा ॥१०५॥
 शुद्धाऽऽशुद्धा तथा द्वे द्वे प्रागादिद्वारशासयो ।
 तथाऽऽदिद्वारकुम्भेषु ज्येष्ठाविध्योन्तथैव च ॥१०६॥
 श्रद्धामान्त्यो क्रियासृष्ट्यो क्षमामूर्तिनयास्त्ययो ।
 क्रमाद्द्वन्द्वप्रयोगेण पूजन तु ममाचरेत् ॥१०७॥
 चण्डी चैव प्रचण्डी च पूर्वद्वारे प्रपूजयेत् ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन तोरणमन्त्रममूल्यो ॥१०८॥
 यन्महिनी दक्षिणे तु यनेच्च वनमालिनीम् ।
 विर्गादिक्का शाङ्गी च पश्चिमे सम्प्रपूजयेत् ॥१०९॥

तथैव चोत्तरद्वारे शङ्खपद्मनिधी यजेत् ।

सत्यादींश्च पताकासु इन्द्रादींश्च यथाक्रमम् ॥११०॥

प्राग्ब्रह्मदेवार्चयेद्विप्राः । अयं द्वारार्चनक्रमः ।

प्रातर्विशेषयागान्ते उत्सवं च समाचरेत् ॥१११॥

सौवर्णाशिबिकायाने अथ वा पुष्पमण्डपे ।

श्रियं देवीं समारोप्य ह्यलङ्कृत्य विशेषतः ॥११२॥

सर्वैर्यातोपकरणैर्नयेद्ग्रामप्रदाक्षिणम् ।

एवं कृत्योत्सवं पश्चाद्देवीमास्थानमण्डपे ॥११३॥

हेमपट्टे समारोप्य ह्यलङ्कारात्तनोदितैः ।

भोगैः क्रमेण सम्पूज्य नयेद्भोज्यासनं ततः ॥११४॥

अर्घ्यादीर्नर्हणं चापि मधुपर्कं समर्पयेत् ।

मुद्राजपायसादीनि भक्ष्याणि विविधानि च ॥११५॥

पृथुकादींश्चोपहारान् श्रियै द्रेव्यै निवेदयेत् ।

शीतलं तर्पणं चैव नाञ्जिकेररसं तथा ॥११६॥

समर्प्य दद्यात्ताम्बूलं मुस्तवागममन्वितम् ।

जपयञ्च ततः कुर्यात्तस्मिन्मन्त्रेण मन्त्रविन् ॥११७॥

निवेदितं तु यद्द्रव्यं चतुर्धा विभजेत्ततः ।

तेष्वेकांशं समादाय आचार्याय प्रदापयेत् ॥११८॥

शिष्टानंशान्स्तथा सर्वान् भक्तेभ्यश्च प्रदापयेत् ।

स्तोत्रैश्च विविर्षेर्नृत्तैः गीर्वाण्यैः सह ॥११९॥

तदा मन्त्रोपयेत्तस्मात् सर्वार्थीष्टफलप्रदानम् ।

एवं कृत्या ततो लक्ष्मीं प्राप्तादान्तः प्रवेगयेत् ॥१२०॥

एवं प्रतिदिनं कुर्यात्तदभ्यन्तं मन्त्रोन्नयम् ।

गायं प्रातश्चान्मानपूजनेन मन्त्रवितम् ॥१२१॥

नयभोदिपंगं प्रागे प्रातश्चान्मानपूजनेन मन्त्रवितम् ।

रात्रौ विशेषयागान्ते कुण्डमण्डलमध्यगाम् ॥१२२॥
 श्रिय विसृज्य हृदये कुम्भ देव्यान्तु सन्निधिम् ।
 समानीय समभ्यर्च्य श्रिय श्रीसूक्तमुच्चरन् ॥१२३॥
 कुम्भतोयेन सम्प्रोक्ष्य कोतुक च विसृज्य च ।
 हविरन्त समभ्यर्च्य प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥१२४॥
 यजमानो दक्षिणाभिराचार्यादीन् प्रतोपयेत् ।
 एव य कारयेद्भक्त्या महानवमिकोत्सवम् ॥१२५॥
 आयुष्यारोग्यमैश्वर्यं तेज कीर्तिं च सन्ततिम् ।
 सर्वाभीष्टाश्च सम्प्राप्य ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ॥१२६॥
 तदन्येद्युर्दशम्या तु देवस्य मृगथोत्सवम् ।
 बक्ष्यमाणेन विधिना कुर्याद्राष्ट्राभिवृद्धिदम् ॥१२७॥
 नवम्यामेव देवस्य तुरग च विशेषतः ।
 अलङ्कृत तथास्त्रौघ देवस्य धनुरादिकम् ॥१२८॥
 बाहयस्तु नदीतीर सरस्तीरमथापि वा ।
 समानीयाथ सस्त्राप्य तुरग चायुधादिकम् ॥१२९॥
 अलङ्कृत्य विशेषेण माल्यैर्वस्त्रादिकैस्तथा ।
 छत्रध्वजपताकाचैर्नृतवाधरचै सह ॥१३०॥
 ग्रामप्रदक्षिण नीत्वा आलय सम्प्रवेशयेत् ।
 तत्र देवस्य तुरग ताश्चर्मन्त्रेण मन्त्रधित ॥१३१॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यगन्धार्चैर्हविरन्त समर्चयेत् ।
 आयुधान्यर्चयेत्तद्वत्तन्मन्त्रेण देशिक ॥१३२॥
 दशम्या देवदेवस्य तृत्या नित्यार्चन पुरा ।
 यात्रामूर्तिगण देव नयेदाम्बानमण्डपम् ॥१३३॥
 त देव तत्र रात्राप्य पञ्चविंशतिभिर्वटै ।
 अङ्गारामनेभ्यर्च्य निवेश च महाहवि ॥१३४॥

देवमध्ने समारोप्य ततस्तु मृगयोचितैः ।
 अलङ्कारैरलङ्कृत्य यात्रोपकरणैः सह ॥१३५॥
 भक्तैर्भागवतैः सार्धं सन्नद्धैः सायुधैर्भटैः ।
 महावनं समानीय तत्र तत्र विशेषतः ॥१३६॥
 वानप्रस्थैस्तापसाद्यैरर्पितानि च भक्तितः ।
 कन्दमूलफलादीनि विविधाः कुसुमस्रजः ॥१३७॥
 समर्प्य देवदेवाय वह्निवृक्षसमीपतः ।
 नीत्वा प्रदक्षिणीकृत्य देवं तत्र प्रपादिके ॥१३८॥
 भद्रासने समावेश्य वह्निवृक्षस्य मूलतः ।
 आयुधानि समभ्यर्च्य पुण्याहोक्तिपुरस्सरम् ॥१३९॥
 शमीपत्रं तु सङ्गृह्य मूलमन्त्रेण देशिकः ।
 दत्त्वा देवस्य शिरसि अर्घ्याद्यैः सम्प्रपूज्य च ॥१४०॥
 क्षाम्बूलं विनिवेश्य देशिकस्तदनुज्ञया ।
 धनुर्बाणान् समादाय सर्वदिग्विजयाय च ॥१४१॥
 सर्वशत्रुविनाशाय राजराष्ट्राभिवृद्धये ।
 चतुर्दिक्षु चतुर्बाणान् ऊर्ध्वेऽधश्च शरद्वयम् ॥१४२॥
 प्रयुजेदन्वमन्त्रेण धन्वनागेति वा ऋचा ।
 ततोऽर्चयेद्देवदेवं विविधैरुपहारकैः ॥१४३॥
 सायङ्काले तु सम्प्राप्ते आरोप्याथे जगत्प्रभुम् ।
 प्रदीपशतसंयुक्तं नानावाद्यसमन्वितम् ॥१४४॥
 ग्रामप्रदक्षिणं देवं मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ।
 देवेशं नवभिः कुम्भैः स्वाभ्यालङ्कृत्य देशिकः ॥१४५॥
 श्रीपुष्टिभ्यां मह विभुं हविरन्तं समर्चयेत् ।
 एवं दशभ्यां कर्तव्यमुत्तरं च प्रद्वीर्तितम् ॥१४६॥
 अतः परं प्रपश्यामि दीपोन्नवननुष्ठमम् ।

वृश्चिकस्ये दिनकरे पौर्णमासी तु या द्विजा । ॥१४७॥
 चतुर्दश्या भरण्याश्च कलयाप्यरुणोदये ।
 अविद्धा कृत्तिकायुक्ता ह्ययुक्ता वा मुनीश्वरा । ॥१४८॥
 तस्या वृषभकाले तु दीपारोपणमाचरेत् ।
 द्वयोरद्वो सङ्कतिश्चेत्पर्वणस्त्वन्तिमे दिने ॥१४९॥
 ग्राह्य पर्व कालमात्रमपि दीपोत्सवादिके ।
 दीप कुर्यात्प्रतिपदि त्वलब्धौ शुद्धपर्वण ॥१५०॥
 पर्वद्वये तु सम्प्राप्ते तस्मिन्मासे द्विजोत्तमा ।
 दीपोत्सव तु मासान्तपर्वण्येव समाचरेत् ॥१५१॥
 तस्मिन् सङ्क्रान्तिदुष्टे तु पूर्वमेव समाचरेत् ।
 उमयत्रापि सङ्क्रान्तौ कृत्तिकाभि समन्विते ॥१५२॥
 पर्वण्येव मुनिश्रेष्ठा ! दीपारोपणमाचरेत् ।
 पर्वद्वय कृत्तिकाभिरयुक्त चेत्तदा द्विजा । ॥१५३॥
 रोहिण्या वापि सयुक्ते पर्वण्युत्सवमाचरेत् ।
 रोहिण्या अप्ययोगे तु तदा मासान्तपर्वणि ॥१५४॥
 सङ्क्रान्तियोगदुष्टेषु दीपारोपणमाचरेत् ।
 अथ चन्द्रोपरागेण तुष्ट पर्व यदि द्विजा । ॥१५५॥
 प्राक्पश्चादुपरागस्य सन्त्यक्त्वा सप्त नाडिका ।
 दीप रात्र्यन्तरे कुर्याद्राजराष्ट्रमुग्धावहम् ॥१५६॥
 एव सम्यग्निचार्याथ कुर्याद्दीपोत्सव बुध ।
 तद्विधान विम्बरेण वक्ष्यामि मुनिमत्तमा । ॥१५७॥
 तद्दिने देवदेवस्य मन्दिर मर्तव्ये द्विजा । ।
 प्रागान्भागमागम्य वहिरावणान्तिमम् ॥१५८॥
 मशाज्येच्छुद्धनोदिस्रावणे परिचारकं ।
 शशाङ्कान्तिर्दक्षैः सहदेवीविमिधिनैः ॥१५९॥

मार्जयेत्सर्वतस्तत्रालेपयेद्गोमयाम्बुभि ।
 अस्त्रेण प्रोक्षयेत्पश्चात्पञ्चगव्यकुशाम्बुभि ॥१६०॥
 सुधाचूर्णैरलङ्कृत्य विकिरेदक्षतैर्भुवम् ।
 वितानै पुष्पमालाभिरलङ्कृत्य च सर्वत ॥१६१॥
 चन्दनागरुकर्पूरधूपै सर्वत्र धूपयेत् ।
 ततोपराहे सम्प्राप्ते देशिको मूर्तिपै सह ॥१६२॥
 प्रासाद सम्प्रविश्याथ मूलविम्बगत विभुम् ।
 समभ्यर्च्यार्घ्यगन्धाद्यैस्तस्मादुत्सवकौतुके ॥१६३॥
 समावाह्य समभ्यर्च्य श्रीपुष्टिभ्या समन्वितम् ।
 यात्राविम्ब भद्रपीठे निवेश्यास्थानमण्डपे ॥१६४॥
 पुष्पाङ्कुर तत कृत्वा मूलनिम्बादिषु द्विजा ! ।
 रक्षाबन्ध च विधिवत्कृत्वा देशिकसूचम ॥१६५॥
 चतुस्स्थानार्चन कुर्याद्यथोक्तविधिना तत ।
 सग्रापयेत्तदा देव पञ्चविंशतिभिर्घटै ॥१६६॥
 महता हविषा चैव अपूपैरुपहारकै ।
 अभ्यर्च्य देवदेवेश कुर्याद्दीपाधिवासनम् ॥१६७॥
 मूलविम्बस्य पुरतो धान्यपीठ प्रकल्पयेत् ।
 सौवर्णं रातत वापि ताम्र मृण्मयमेव वा ॥१६८॥
 दीपपात्र समादाय तन्मिन्नादङ्गसम्भिनम् ।
 गत्र्यमाज्य समापूर्य वर्ति तन्मन्थनो न्यमेत् ॥१६९॥
 नूतनैर्बर्गमण्डैर्वा टना फार्पामनन्तुभि ।
 तत्राल धान्यपीठोर्ध्वे विन्यस्य मुनिपुत्रवा ! ॥१७०॥
 तत्रात्रपरितधाद्यै शगरान् घृतनृगितान् ।
 मर्तान्निदान् न्यमेत्तत्र प्रागादिषु यथाक्रमम् ॥१७१॥
 पुण्याह वाच, शिवा तु प्रोक्षयेत्स्व गिता ।

प्रदोषे दीपपात्राणि वाहयन् दीक्षितैर्द्विजै ॥१७२॥
 गत्वा कुण्डसमीप तु तत्र कुण्डस्थवह्निना ।
 दीपान् प्रज्वाल्य नेत्रेण वाहयन् ब्राह्मणैस्तदा ॥१७३॥
 वेदघोषैर्वाद्यघोषै साक धामप्रदक्षिणम् ।
 कृत्वा देवस्य पुरत प्राग्वत्पीठे तु विन्ध्यसेत् ॥१७४॥
 नेत्रेण वामिमन्त्रेण दीपमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 तत शुभे मुहूर्ते तु वृषलगे गुरुत्तम ॥१७५॥
 देवमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य दीपपात्र समुज्वलम् ।
 आदाय नेत्रमन्त्रेण उद्दीप्यस्वेति वा ऋचा ॥१७६॥
 प्रदर्श्य देवदेवाय सर्वमङ्गलसयुतम् ।
 परिचारकहस्ते तद्दीप दत्त्वा ततो गुरु ॥१७७॥
 तैर्न द्वारेषु सर्वेषु मण्डपावरणेषु च ।
 विन्ध्यस्ता दीपिका सर्वा दीपयेद्विजपुङ्गवा । ॥१७८॥
 तदानामीत्सव विन्ध्व श्रीपुष्टिम्या समन्वितम् ।
 यानमारोप्य ब्रह्माद्यैरलङ्कृत्य विशेषत ॥१७९॥
 यात्रोपकरणै सार्धं प्रदीपाना सदृशकै ।
 अर्धायानैर्द्विजश्रेष्ठैर्मन्त्राननलदेवतान् ॥१८०॥
 प्रथमावरणाद्येषु सर्वेष्यावरणेष्वपि ।
 आमयेद्देवदेवेश प्रादक्षिण्येन वै द्विजा ॥१८१॥
 देवस्योत्सववेद्याया सर्वत्रावरणादिषु ।
 दीपा नानाविधाकारा कल्पनीया समन्तत ॥१८२॥
 तथा प्रासाददिग्भागे मण्डपे गोपुरेषु च ।
 श्रियान्नाना मन्दिरेषु परिवाराण्येषु च ॥१८३॥
 धनधान्यादिगोहेषु तथा पुष्पाल्यादिके ।
 रीसगोप तथा कुर्याद्यत्राभिम्यम्य मन्त्रिणौ ॥१८४॥

ततस्तु देवदेवेश गोपुरद्वारमानयेत् ।
 तत्र द्विजा ! वक्ष्यमाण विष्णुदीप प्रकल्पयेत् ॥१८५॥
 शैलज लोहज वापि दारुज वा यथारुचि ।
 प्रासादोच्छ्रायमान वा शततालमथापि वा ॥१८६॥
 तदर्धं वा तदर्धं वा दीपस्तम्भ समाचरेत् ।
 चतुर्धा विभनेत् स्तम्भ एकाश चतुरश्रकम् ॥१८७॥
 त्र्यश तूर्ध्वं षोडशाश्रमष्टाश्र वृत्तमेव वा ।
 एकहस्त द्विहस्त वा त्रिहस्त वा घन तथा ॥१८८॥
 स्तम्भात्रे चतुरश्र च पीठ कुर्यात्सपन्नकम् ।
 तथा स्तम्भमलकृत्य पत्रपुष्पलताचयै ॥१८९॥
 आहृत्येवविध स्तम्भ बहिर्द्वारस्य बाह्यत ।
 सस्यापयेदन्तराले स्तम्भगोपुरयोर्भवेत् ॥१९०॥
 द्वात्रिंशद्वस्तमान वा चतुर्विंशत्कर तु वा ।
 रथयात्राऽविरोधेन ततोऽप्यधिकमेव वा ॥१९१॥
 यद्वा स्तम्भ गोपुरान्त स्थापयेन्मुनिपुङ्गवा ! ।
 पीठगोपुरयोर्मध्ये यद्वा स्तम्भ प्रकल्पयेत् ॥१९२॥
 स्तम्भमूले चतुर्हस्त त्रिहस्त वायत द्विजा ! ।
 तावन्मानेन विदर्शनं द्वित्रिहस्तोच्छ्रित द्विजा ! ॥१९३॥
 * सार्धहस्तोच्छ्रित वापि चतुरश्र तु पीठकम् ।
 गिलाभिरिष्टकाभिर्वा फल्पयेन्मुनिपुङ्गवा ! ॥१९४॥
 स्तम्भाभन्तारपूर्वभागे मिह दम्भे तु सारुतिम् ।
 पश्चिमे धनतेय चाप्युत्तरे हस्तमान्निम्बेन ॥१९५॥
 एव वृत्ते दीपदण्डे यथागाम्ब मुगोभने ।
 मुहूर्तं तार्क्ष्यमन्त्रेण पूर्वमेव प्रतिष्ठिते ॥१९६॥
 एता पूर्वदिक् टापत्रमन्त्रेणैवैवै ।

इत्येव विष्णुदीपस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ॥१९७॥
 एवं कृत्वा ततो देवं नयेद्ग्रामप्रदक्षिणम् ।
 तत्र तत्र ग्रामवीथ्यां दीपारोपणमाचरेत् ॥१९८॥
 तीर्थतीरेषु चोद्याने कूपतीरादिषु द्विजाः ।।
 चत्वरेषु च सर्वत्र दीपारोपणमाचरेत् ॥१९९॥
 गृहे गृहे तथा कुर्याद्भ्रमयन् सर्ववीथिकाः ।
 ततस्तु देवदेवेशं मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥२००॥
 आस्नानमण्डपे भद्रविष्टरे सन्निवेश्य तु ।
 अर्घ्यादिभिः समभ्यर्च्य अपूपानुपहारकान् ॥२०१॥
 पायसादीन् तथा लाजान् ताम्बूलादीन्निवेदयेत् ।
 अमौ सन्तर्पयेद्देवं प्रायश्चित्ताहुतीन्तथा ॥२०२॥
 घृतेनाष्टोत्तरशतं जुहुयाद्देशिकोत्तमः ।
 ततो विसर्जयेद्देव कुण्डमण्डलमध्यगम् ॥२०३॥
 कुम्भसम्भ्रोक्षणादीस्तु प्राग्बदेव समाचरेत् ।
 ततस्तु चौत्म्यं विन्धं प्रासादान्तः प्रवेशयेत् ॥२०४॥
 तत्र चावाहितां शक्तिं पुनर्मूले नियोजयेत् ।
 यजमानो दक्षिणाभिराचार्यादीन् प्रतोपयेत् ॥२०५॥
 एवं यः कारयेद्भक्त्या दीपोत्सवमनुत्तमम् ।
 इह लोके सुखं प्राप्य परलोके महीयते ॥२०६॥
 पार्तिव्यां पौर्णमास्यां हि कर्तव्यमिदमुत्सवम् ।
 सोषण्देवदेवस्य विम्बेण प्रकीर्तितम् ॥२०७॥
 पार्तिके मामि विप्रेन्द्राः! शुद्धैकादशिका तु या ।
 नम्यामुषोप्य गत्यां तु जागरेण जगत्पतिम् ॥२०८॥
 तद्वात्येभिनगमोर्ध्वम्नोपयिन्या तु गीनकैः ।
 ब्रामे गृहर्तुं सम्प्रामे विशेषेण यजेद्विभुम् ॥२०९॥

संश्रावयेद्गीतकानि स्तोत्राणि विविधाः कथाः ।
 होमावसानं सर्वं तु सविशेषं समाचरेत् ॥२१०॥
 तत्काले ये च गायन्ति तच्च शृण्वन्ति ये जनाः ।
 तेषां पुण्यफलावार्तिं कः शक्नोत्यभिवर्णितुम् ॥२११॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि मार्गशीर्षोत्सवं परम् ।
 कोदण्डस्थे दिनकरे तत्काले सङ्क्रमे द्विजाः ! ॥२१२॥
 संस्नाप्य देवदेवेशमथमोत्तममार्गतः ।
 अलङ्कारासनं नीत्वा ह्यर्घ्याद्यैः परिपूज्य च ॥२१३॥
 दास्योभिर्भूषणैर्गार्ह्यैर्गन्धैः कस्तूरिकादिभिः ।
 अलंकृत्य च देवेशं विष्वक्सेनादिकांस्तथा ॥२१४॥
 तथैव भक्तविम्बांश्च संस्नाप्य नवभिर्घटैः ।
 अलंकृत्य विशेषेण यजेदर्घ्यादिभिः क्रमात् ॥२१५॥
 ततस्तु देवदेवेशं नीत्वा भोज्यासनं शुभम् ।
 मुद्गान्नं पायसान्नं च शर्कराघृतसंयुतम् ॥२१६॥
 नानाविधानि भक्ष्याणि विविधानि फलानि च ।
 ताम्बूलं मुखवासं च विनिवेद्य यथाविधि ॥२१७॥
 निवेदितात्तभक्ष्यादीन् विष्वक्सेनादिकस्य च ।
 भक्तानां च निवेद्याथ देवदेवं धियः पतिम् ॥२१८॥
 प्रदक्षिणीकृत्य तदा प्रणम्य च यथाविधि ।
 तोपयेद्वैष्णवंदेवं स्तोत्रैर्नानाविधैस्तदा ॥२१९॥
 संमृतैर्द्रामिर्दवापि देवपारम्यमूचकैः ।
 मानसं ध्यानमित्युक्तं फादिकं कर्मचोच्यते ॥२२०॥
 चाचिकं स्तोत्रमित्युक्तं त्रिविधं नोपयेत्प्रभुम् ।
 तनन्तु वैष्णवाः प्रघाणां वैष्णवन्तुतिगायिनाम् ॥२२१॥
 तीर्थं निवेदितात्तदीन् दद्यादेयस्य सत्तिथौ ।

वैष्णवा भगवद्भक्ता गृहीत्वा विनयान्विता ॥२२०॥
 पीत्वा तीर्थे प्रसादं च भक्षेयुर्देवसन्निधौ ।
 आरभ्य सङ्क्रमादेव मासान्तं मुनिपुङ्गवा । ॥२२१॥
 अरुणस्योदयात्पूर्वं समाराध्य यथाविधि ।
 मुद्गान्नपायसान्नादीन् भक्ष्याणि विविधानि च ॥२२४॥
 निवेदयेच्च देवाय भक्तेभ्यश्च दिने दिने ।
 भक्तप्रणीतगाधामि स्तुवीत पुरूपोत्तमम् ॥२२५॥
 तस्मिन् मासे विशेषेण देवदेवस्य सन्निधौ ।
 सर्पिषा सिलतैलैर्वा दीपारोपणमाचरेत् ॥२२६॥
 त्रिंशद्दिने विशेषेण दीपमारोपयेत्तु यः ।
 इह भुक्त्वाखिलान् भोगान् विष्णुलोकं स गच्छति ॥२२७॥
 एव त्रिंशद्दिनं कुर्यादर्चनं त्वरुणोदये ।
 तस्मिन्नन्त्ये दशदिने विशेषोत्सवमाचरेत् ॥२२८॥
 उत्सवारम्भपूर्वेद्युर्निशायामङ्कुरार्पणम् ।
 रक्षान्धं च विधिवत्कृत्वा देशिकसत्तम ॥२२९॥
 उत्सवारम्भदिवसादारभ्यान्त्यदिनावधि ।
 चतुस्स्थानार्चनं कुर्यात्सायम्प्रातर्यथाविधि ॥२३०॥
 आरम्भे चावसाने च स्वपनं प्राग्वदाचरेत् ।
 द्वितीयावरणादौ वा गोपुराद्दहिरेव वा ॥२३१॥
 कम्पयेद्देवदेवस्य महामण्डपमुत्तमम् ।
 विसर्जयेत् फल्गुपुष्पैश्च दर्पणैश्चामगदिभिः ॥२३२॥
 अरुङ्कुर्याद्विशेषेण यथालेचनमुपियम् ।
 मध्याह्ने देवदेवेशं श्रीपुष्टिम्या समन्वितम् ॥२३३॥
 त्रिबिन्धया समागेष्ये ह्यन्वृत्य विशेषतः ।
 विन्धवमेनादिभिर्भेष्ये मन्त्रविन्धादिभिः मन्त्र ॥२३४॥

यात्रोपकरणै सार्धं कृत्वा प्रामदक्षिणम् ।
 महामण्डपमानीय तत्र वै सिंहविष्टरे ॥२३५॥
 देवमारोप्य देवीभ्या विष्वक्सेनादिकानपि ।
 देवस्याभिमुखं स्थाप्य ह्यलङ्कारासनोदितै २३६॥
 भोगैर्देव समभ्यर्च्य भक्तविम्वाश्च देशिक ।
 सदागमादिकाञ्चेदान्तथा दिव्याश्च सहिता ॥२३७॥
 इतिहासपुराणानि स्तोत्र दैव च मानुषम् ।
 वेदोपबृहणचान्यत्सस्कृत प्राकृत तु वा ॥२३८॥
 भाषान्तरगत वापि तदा सश्रावयेद्विभुम् ।
 ततस्त्वष्टविधानानि भक्ष्याणि विविधानि च ॥२३९॥
 पृथुकान्नालिकेरेक्षुकदळीचणकादिकान् ।
 नालिकेरोदकादीनि ताम्बूलमुपहारकान् ॥२४०॥
 निवेद्य देवदेवाय भक्तेभ्यश्च यथाक्रमम् ।
 निवेदितान्नभक्ष्यादीन् वैष्णवेभ्य प्रदापयेत् ॥२४१॥
 ततस्तु देवदेवेश श्रीपुष्टिभ्या समन्वितम् ।
 शिविकाया समारोप्य भक्तविम्वादिभि सह ॥२४२॥
 सविलास नयेत्तत्र मण्डपे द्विजसत्तमा ।
 तत्काले भक्तविम्वाना सम्मान च समाचरेत् ॥२४३॥
 वेदघोषै स्तोत्रघोषैर्गद्यपद्यात्मकै स्तत्रै ।
 वीणावंगुरवैश्वैव नृत्तगीतादिभि सह ॥२४४॥
 मण्डप द्वि परिभ्राम्य पुन सिंहासने विभुम् ।
 समारोप्य समभ्यर्च्य सायङ्काले विशेषत ॥२४५॥
 चतु सहस्रिकामाद्या द्रामिडी म्भुतिमुचमान् ।
 गापयेद्वैष्णवैस्तत्र नैवेद्यान्ते दिने दिने ॥२४६॥
 चतस्रु देवदेवस पूर्वोक्तविधिना द्विजा ! ।

धामप्रदाक्षिण नीत्वा मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ॥२४७॥
 आस्थानमण्डप नीत्वा कृत्वा नित्यार्चन विगो ।
 चतु स्नानार्चन चापि कृत्वा स्वस्थानमानयेत् ॥२४८॥
 एव दशदिन कुर्यादुत्सव मुनिसत्तमा ! ।
 उत्सवान्ते तु कुम्भादिगत देव यथाविधि ॥२४९॥
 विसर्जयेत्ततो देव प्रणिपत्य क्षमापयेत् ।
 यजमानो दक्षिणाभिराचार्यादीन् प्रतोषयेत् ॥२५०॥
 मार्गशीर्षोत्सवविधिरित्येव सम्प्रकीर्तित ।
 मकरस्थे दिनकरे तत्काले सङ्क्रमे द्विजा ! ॥२५१॥
 सन्नाप्य देवदेवेश पञ्चविंशतिभिर्घटै ।
 अलकृत्य विशेषेण हविरादीन्निवेदयेत् ॥२५२॥
 तत्काले यजमानश्च गोभूस्वर्णादिकास्तथा ।
 कूश्माण्डव्रीहिदान च कुर्याद्देवस्य तुष्टये ॥२५३॥
 तदन्येद्युर्दवदेव समभ्यर्च्य विशेषत ।
 अश्वरत्ने समारोप्य देवमुत्सवविन्वगम् ॥२५४॥
 पूर्वोक्तविधिना कुर्यान्मृगयोत्सवमुत्तमम् ।
 वने वने समानीय सविलास जगत्पतिम् ॥२५५॥
 तत्र तत्र विशेषेण समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 मृगया कारयेत्सध्यात्मविनोद मुनीश्वरा ! ॥२५६॥
 वराहवाग्णव्याघ्रवृष्यसारशशादिजान् ।
 मध्ये तृणा तु पारित मेना विन्यम्य सायुधाम् ॥२५७॥
 अनिशुग्मटान्त्र मध्ये सविद्य यन्नत ।
 जीवन्नाह मृगान् यत्रा नयेद्युर्दवमन्त्रिणम् ॥२५८॥
 ततो विमोचयेत्सर्गान्मृगानैकैकश क्रमान् ।
 हनाना वा मृगाणा च भरेत्पुण्यगनिर्भवम् ॥२५९॥

ततस्तु देवदेवेशं मण्डपे वा प्रपादिके ।
 भद्रासने समारोप्य समभ्यर्च्य विशेषतः ॥२६०॥
 सायङ्काले तु सम्प्राप्ते पूर्वोक्तविभवैः सह ।
 ग्रामप्रदक्षिणं नीत्वा मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥२६१॥
 संज्ञाप्य देवदेवेशमलंकृत्य यथाविधि ।
 श्रीपुष्टिभ्यां सह विभुं हविरन्तं समर्चयेत् ॥२६२॥
 एवं हि देवदेवस्य मृगयोत्सव ईरितः ।
 प्रतिसंवत्सरं त्वेवं देवस्य सकलोत्सवान् ॥२६३॥
 यः कारयति विप्रेन्द्राः ! स तु साम्राज्यसंयुतः ।
 इह लोके मुखं भुक्त्वा चिरं भोगान् यथेप्सितान् ॥२६४॥
 देहसन्यासकाले तु प्राप्नोति भगवत्पदम् ।
 इति सङ्कीर्तिताः सम्पद्देवस्य सकलोत्सवाः ॥२६५॥
 इतोऽन्यच्छ्रेतुमिच्छा चेत्कथ्यतां मुनिपुङ्गवाः ! ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां
 पञ्चोत्सवादिविधिर्नाम
 त्रयोदशोऽध्यायः ।

अथ चतुर्दशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

ज्ञानस्ये जगन्नाथे चातुर्मास्यस्य मन्थनः ।
 पवित्रागेषु कार्यनिन्दुलं भवता पुनः ॥२॥
 तद्विधानं विम्लेण यदन्व यदनां वर ! ;

नागदः ।

यत्रे नोऽतिनाथाय पवित्रागेषु वनम् ॥२॥

शृणुष्व सावधानेन चेतसा मुनिपुङ्गवा ! ।
 लोपबुद्धिं विना यम्य भोगानामप्यसम्भ्र ॥३॥
 सामर्थ्येन विना यस्य कृच्छ्रादीना परिच्युति ।
 ज्वरादिव्याधिदोषेण जातो यस्याह्निरुक्षय ॥४॥
 चातुर्मास्यस्य वाऽप्राप्तिर्यस्य स्वातन्त्र्यतो विना ।
 तस्य तस्य महाबुद्धे ! शृणु यद्विहित हितम् ॥५॥
 सास्पर्शिकाना भोगाना मात्रावित्त हि पूरणम् ।
 हृदयद्रुमसज्ञानामन्न च हविषाऽऽप्नुतम् ॥६॥
 औपचारिकभोगाना बीजानि विहितानि वै ।
 कृच्छ्रज्ञान्द्रायणादीना व्रताना परिपूरक ॥७॥
 विशेषार्चनसयुक्तश्चातुर्मास्यस्य सयम ।
 सौत्र प्रतिसर चित्र मुक्ताहारोपम शुभम् ॥८॥
 शम नयति भक्ताना सर्वदा लोपमाह्निरुम् ।
 तच्च मासचतुष्वस्य मये कुर्याच्छुभे दिने ॥९॥
 आपादपञ्चदश्यास्तु यावद्वै कार्तिरम्य च ।
 सम्पूर्णं चन्द्रदिनस त काल चान्द्रमन्तिमम् ॥१०॥
 आपर्णदशसङ्गान्तेऽमुलाभागक्षयावधि ।
 काल तमष्टपक्ष च सौर मध्यमसञ्चितम् ॥११॥
 ष्कादश्या दिनान्तो यश्चातुर्मास्योपलक्षित ।
 काल त वैष्णव विद्धि तूत्तम सर्वनिद्धिदम् ॥१२॥
 अपाक्षेरम्य कालम्य त्वन्तगयेण केनचित् ।
 निर्वाटणीयोऽप्यपर कालश्चान्द्रायणादिना ॥१३॥
 सम्पाद्यश्चैव तन्मध्ये विधिवद्वागपूर्वम् ।
 प्रामादम्यापन कुर्यात्तदर्थं मण्डप द्विजा ॥१४॥
 प्रथमावगणे वापि द्वितीयावगणेपि वा ।

तृतीयावरणे वाथ चतुर्थे पञ्चमेपि वा ॥१५॥
 अग्रघालामे तदन्यत्र यथा वाञ्छितदिग्गतम् ।
 चतुरश्रं समं वापि प्राक्पश्चिमदिगायतम् ॥१६॥
 सौम्ययाम्यायतं वापि कर्तुरिच्छानुरूपतः ।
 तथा प्रागाननं यद्वा यथाभिमतदिङ्मुखम् ॥१७॥
 द्वाविंशतिधनुर्मानं मण्डपं चोत्तमं भवेत् ।
 अष्टादशधनुर्मानं मण्डपं मध्यमं भवेत् ॥१८॥
 अधमं द्वादशधनुर्मानं स्यादथ वा द्विजाः ! ।
 पञ्चहस्तात्समारभ्य द्विद्विहस्तप्रवर्धनात् ॥१९॥
 त्रिसप्तकरपर्यन्तं मानैर्नवविधं भवेत् ।
 यद्वोत्तमं दशकरं मध्यमं चाष्टहस्तकम् ॥२०॥
 षड्दस्तं त्वधमं विद्यात् क्षुद्रं हस्तत्रयायतम् ।
 त्रिंशत्करावसानं वा षट्करात्पञ्चविंशतिः ॥२१॥
 एकं सङ्गृह्य मानेषु द्वेषु वित्तानुरूपतः ।
 सोपपीठमधिष्ठानं केवलं वा मसूरकम् ॥२२॥
 अधिष्ठानोपरि स्तम्भं प्रस्तरं च त्रिवर्गकम् ॥
 कपोतप्रतिसंयुक्तं यद्वोक्ताकृतिवर्जितम् ॥२३॥
 एकतिपञ्चसप्तादिभित्तिभेदैः समावृतम् ।
 प्रत्यङ्गोक्तैरलङ्कारैर्युक्तं वा तद्विर्जितम् ॥२४॥
 शिलयेष्टकया वापि पक्कया वाप्यपक्कया ।
 एकद्वारं चतुर्द्वारं यद्वा द्वारद्वयान्वितम् ॥२५॥
 भित्तियुक्तगयुक्तं वा कोणभित्तियुत तु वा ।
 केवलं वा प्रपामातमुक्तलक्षणवर्जितम् ॥२६॥
 शिप्रकर्मप्रसिद्धार्थं शरकाष्टमयं शुभम् ।
 गवाक्षकान्वितं चैव द्वारैस्तु परिभूषितम् ॥२७॥

छत्रं वितानकेनोर्ध्वे प्रासादं परिकल्पयेत् ।
 क्षेत्तसङ्कोचविम्तारौ कर्तुरिच्छानुसारतः ॥२८॥
 शिल्पशास्त्रानुसारेण कृत्वैव मण्डपं द्विजाः ! ।
 यागार्थं सुशुभं विप्रास्तन्मध्येथ प्रकल्पयेत् ॥२९॥
 मसूरकमधिष्ठानं वाम्वाधार धरातलम् ।
 दृढा समा तदाकारार्मापत्प्रागुत्तरप्लवाम् ॥३०॥
 प्रोच्छ्रिता च विशेषेण स्थली दर्पणसन्निभाम् ।
 सामान्या न भवेद्येन मेदिनी मण्डपस्य तु ॥३१॥
 द्विद्विकेनाङ्गुळानां तु प्रोन्नतेर्यावदष्टकम् ।
 एकवृद्ध्याल्पमानानां यागानां तु स्थलाङ्गणम् ॥३२॥
 नवाङ्गुळोन्नतेस्तावद्यावत्पञ्चदशाङ्गुळम् ।
 प्रोन्नतत्वं स्थलानां च मध्यमानं मितात्मनाम् ॥३३॥
 चतुर्विंशत्यङ्गुळान्तमुच्छ्राय षोडशाङ्गुळात् ।
 प्रागुक्तवृद्ध्या कर्तव्यं ज्येष्ठमानं मितात्मनाम् ॥३४॥
 एवमुच्छ्रायमानं च कथितं च स्थलीषु हि ।
 पादमर्धं तु इन्द्र वा विम्नारात्मर्वद्विषु वै ॥३५॥
 स्थलीनामिष्टकाद्यैश्च चिन्वीयात्प्रथमं ततः ।
 मृदा सम्पूर्णं तन्मध्येर्मापद्वाङ्गुल्यान्वितम् ॥३६॥
 परीक्ष्य केशकीटादीनाकोट्य तदनन्तरम् ।
 यावद्भवति पूर्वोक्तलक्षणं वा विशेषतः ॥३७॥
 स्थली मध्योन्नता गम्या मत्तान् सम्परीक्ष्य सा ।
 न ददाति यदा भेदं यागयोग्या भवेत्तदा ॥३८॥
 तदूर्ध्वं वेदिकां सुर्यादनेकचरणान्विताम् ।
 तोरुश्व समानुक्ता मिभवेच्छानुमागतः ॥३९॥
 पार्वनेयजकाष्टैश्च गृह्येदं सरले मर्म ।

यथालक्षणयुक्तानि तोरणानि चतुर्दिशि ॥४०॥
 द्वाराणा बाह्यतो विप्रास्तदन्तर्वा नियोजयेत् ।
 त्रीणि त्रीण्यथ वा सम्यगेकैकस्या न्यसेद्विशि ॥४१॥
 बुध्वा मण्डपविस्तार पञ्चक सप्तक तु वा ।
 एतानि हेमरत्नाद्यैश्चित्रयेद्विमवे सति ॥४२॥
 श्रीवृक्षोदुम्बरवटल्लक्षोत्थैरथ वा द्विजा । ।
 पूर्वाद्युत्तरपर्यन्त तोरणाना चतुष्टयम् ॥४३॥
 चतुष्टय चतुर्दिक्षु द्वेषामेकैकमेव वा ।
 तोरणाना समुच्छ्राय स्तम्भायागसम स्मृत ॥४४॥
 स्तम्भद्वयान्तरस्थेन मानेन स्यात्तु विस्तृति ।
 स्तम्भमस्तकमानेन साधिकेन सदैव हि ॥४५॥
 तद्दण्डान् विन्यसेद्भूमौ स्तम्भाभ्यन्तरगा स्थिति ।
 सदैव दृक्स्वरूपाणा कार्या वेदविदा वरा । ॥४६॥
 द्वाराणा बाह्यतो विप्रास्तोरणाना यदा स्थिति ।
 तलाच्छिखरपर्यन्त मानमुच्छ्रायतस्तदा ॥४७॥
 सार्धं सग वा द्विगुण तद्दण्डेषु च भूगतम् ।
 चक्रद्वितयमध्यस्थ पक्षमण्डलमण्डितम् ॥४८॥
 तोरणे तोरणे कुर्याद्गुरुड चोर्ध्वसस्थितम् ।
 तत्पार्श्वयोश्चक्रचिह्नौ नानावर्णभवनौ न्यसेत् ॥४९॥
 सितरक्तादिभेदेन प्रागादौ तु ध्वजाष्टकम् ।
 निवेश्य मध्यवेद्या तु प्रभवाप्यययोगत ॥५०॥
 गत्स्यादीनवताराश्च प्रादुर्भावाननेरश ।
 चित्रोदितेन विधिना चतुर्दिक्षु समालिखेत् ॥५१॥
 मुनिसिद्धामरघातैरनेकाहुतर्गशिभि ।
 द्वीपाचलानोद्यानैर्गुह्यैर्मृगयुधै ॥५२॥

सरस्वारमङ्गहारचलनीडापरान्विते ।
 खेचैररङ्गनायुक्तेर्नृपेविद्याधराधिपे ॥५३॥
 प्रशान्तमानसविप्रेरात्मध्यानपरायणे ।
 एवमाद्यैरनन्तैश्च व्यापारेश्चित्रसम्भवै ॥५४॥
 तद्यागवेश्म सकल रज्जनीय प्रयत्नत ।
 कुर्यात्सुधावलिप्त वा भूययेत्तदनन्तरम् ॥५५॥
 दर्पणैश्चामरैर्वज्रैर्दुर्लैर्विदिधोज्जलै ।
 घण्टाभिरर्षच द्राघेसातपन्नैर्मनोहरे ॥५६॥
 प्रोच्छ्रितै कदलीपूगै द्रुमाङ्ग पावनेर्दृढे ।
 मध्वाज्यदधिसत्क्षीरसम्पूर्णे कास्यभाजनै ॥५७॥
 शालितण्डुलपात्रैश्च सहिरण्यै फलै शुभै ।
 लानसिद्धार्थकैर्ग्रीनभाजनै षड्सान्वितै ॥५८॥
 सत्सुगन्धैस्त्वगोलाद्ये पर्णै पूगफलैस्तथा ।
 मधूकन्दरद्राप्साक्षुभिस्त्रिफले फलै ॥५९॥
 यथर्तुप्रभवै पुष्पै बहुभि प्रकरीयकै ।
 इत्येवमाद्यैर्विनिधैर्भोगपूगस्तु पावनै ॥६०॥
 पवित्रेण वितानेन सुसिनेनोज्वलेनवा ।
 चक्राम्बुरहचिह्नेन भूपयेद्य तदूर्ध्वत ॥६१॥
 स्तम्भान् मनेष्टयेत्पश्चात्तुष्टुगैःप्रविधै पृथक् ।
 प्रागुत्तगतिर्दिग्भागाद्यानत्लोण च मास्तम् ॥६२॥
 मित्तात्तिर्णभेत्नेया पताङ्गम्नत्र योनयेन् ।
 ण्य रागनिभागेन प्रयग्भागाच्च वै पुन ॥६३॥
 दक्षिणागारधिर्यावदिनीय च चतुष्टयम् ।
 ण्यैव स्वर्ग(मर्त्य)द्वारा च नामी कार्या विमानके ॥६४॥
 बाधतो वेत्तिक्रमास्तु मण्डपस्य त्रिगष्टके ।

चद्विकोणात्समारभ्य यावत्कोणं तु शाङ्करम् ॥६५॥
 सितारुणं च पीतं च कृष्णं कुर्याच्चतुष्टयम् ।
 भूयश्चोत्तरदिग्भागाद्यवत्पश्चिमदिक् द्विजाः । ॥६६॥
 तथाविधं चतुष्कं तु ध्वजानां परिकीर्तितम् ।
 राजपाषाणवर्णाभं चक्रपक्षीश्वरोपगम् ॥६७॥
 वैजयन्तीत्रयं कुर्यात्तोरणे पूर्वदिक्स्थिते ।
 दक्षिणे स्फटिकाभं तु आप्ये सिन्दूरवर्चसम् ॥६८॥
 हेमामं चोत्तरे कुर्यात्तोरणे ध्वजकत्रयम् ।
 चतुष्केणपताकानां युक्तं श्वेतादिकेन च ॥६९॥
 एकैकं तोरणं चात्र तृतयं पञ्चकं तु वा ।
 अर्धेन तोरणायामात्पताकानां च दीर्घता ॥७०॥
 एवं त्वामिनवं कृत्वा यागार्थं मण्डपं द्विजाः ! ।
 स्रपनाद्युत्तवान्तस्य वैशेषिकगणस्य च ॥७१॥
 पुरा प्रकल्पितं वाथ मण्डपं भूपयेत्तदा ।
 एवं कृते ततः पश्चाद्द्वेदिकां तोरणैः सह ॥७२॥
 विलिप्य चन्दनाद्यैस्तु गन्धवर्णोज्ज्वलैः क्रमात् ।
 चन्दनेन समालभ्य वेदिकां केवलेन च ॥७३॥
 चाह्निकभावितेनैव तेनैवाद्यं च तोरणम् ।
 लिप्तं मृगमदेनैव कुर्याद्दक्षिणादिगतम् ॥७४॥
 तुषारपूष्पीभवत्तं पश्चिमं कारयेत्ततः ।
 कुङ्कुमेन समालभ्यं केवलेनोत्तरे स्थितम् ॥७५॥
 क्षीरेण चन्दनेनैव कुङ्कुमेन कृतां म्यलीम् ।
 रजनीचूर्णयुक्तेन ईविरेणाम्बुना सह ॥७६॥
 पुण्यगन्धौषधीभिस्तु द्वाराणां मण्डपावनिम् ।
 ततस्तु विविधैर्धूपैर्बहुभिर्धूपयेद्द्विजाः! ॥७७॥

ततस्तिरस्करिण्या तद्वेष्टयेत्सर्वतो बहि ।
 मण्डपस्योत्तरे भागे कुर्यात्कुण्ड पुरैव तु ॥७८॥
 यद्वा द्विजाम्ततोऽन्यत्र यागाग्रस्था च वर्ज्यदिक् ।
 दिक्त्रयेऽभिमता या दिक्कुर्यादनलमण्डपम् ॥७९॥
 धूमनिर्गमनोपेत नानाकुण्डविभूषितम् ।
 साद्रैश्च सुपलाशैश्च सयुक्त तोरणादिकै ॥८०॥
 यद्वा पचनगेहे तु कुण्ड कुर्यात्सलक्षणम् ।
 अन्यत्रैमिच्छिकार्थं तु पुरा क्लृप्तं तु वा भवेत् ॥८१॥
 यागमण्डपविन्यास सर्वत्रैव समाचरेत् ।
 एव कृते तत कुर्यात्सम्भारग्रहण द्विजा ! ॥८२॥
 तत्र तावत्पवित्राणा निर्माणमधुनोच्यते ।
 तेषां तु द्विविध रूप सूक्ष्ममथूलविभेदत ॥८३॥
 सर्वभावेन भक्ताना यत्पालयति सर्वदा ।
 मनोवाक्चित्तज कृत्स्न व्यापार शुभलक्षणम् ॥८४॥
 परिश्रेयमतस्तस्मात्स्वरूप तस्य यादृशम् ।
 फल्मेति च वै येन भक्ताना तत्समापनात् ॥८५॥
 यदच्छिन्न जगद्योनेरनन्तप्रसर सितम् ।
 विच्छेदमट्टनज्ञानामेति नानात्मना म्वयम् ॥८६॥
 जगत्तु तद्विद्धि हेममूत्रादिना तु वै ।
 पादगुण्यमदिमान यद्वत्ते प्रतिमगात्मना ॥८७॥
 ज्ञानगगोपरक्तं तु युक्त कार्यंस्तु वीर्यं चै ।
 नैतन्मराट्टन मन्त्रैर्ब्रह्मिणागमितं परि ॥८८॥
 पेश्येत्सुपुनारं तु मन्वरी शक्तितोऽव्ययम् ।
 एव पदिप्रक्त तच्चन्द्रिज्ञेय जगत्प्रभो ॥८९॥
 ब्रह्मसाधिवती विष्णो तद्वाक्ये प्रनिष्ठिते ।

भक्त्या च विधिवद्दत्तं ददाति भगवत्पदम् ॥९०॥
 स्थूलस्य व्यतिरिक्तस्य व्यवहारपदे स्थितैः ।
 पदार्थैः कल्पनीयं च तद्विधानमिहोच्यते ॥९१॥
 सूक्ष्मं दृढं सितं श्लक्ष्णं सूत्रं ब्रह्मप्रसूतया ।
 विनिर्मितं कुमार्या वा वृद्धया वा विनीतया ॥९२॥
 शुद्धया वा विधवया सम्पादितमथापि वा ।
 क्षौमं वा पट्टजं वापि केशरोमादिवर्जितम् ॥९३॥
 यथालब्धं समादाय सम्यक्प्रक्षाल्य वारिणा ।
 तस्य शुद्धिं पुरा कृत्वा दहनाप्यायनेन च ॥९४॥
 अवलोक्य सरन्मूलं विनिष्पाद्य चतुर्गुणम् ।
 चातुरास्वव्यपेक्षायामथ वाष्टगुणं द्विजाः । ॥९५॥
 प्रभवाप्ययबुध्या तु भेदभिन्नोपलक्षितम् ।
 केशवादिष्वधिष्ठातृभावेन त्रिचतुर्गुणम् ॥९६॥
 तन्तुभिर्विषमैर्विष्णोः समस्य परिवर्जयेत् ।
 पावित्रिकी क्रिया यन्माद्विषमा सा न कस्य चित् ॥९७॥
 पवित्रकाणि कार्याणि तन्तुभिल्लैः सितासितैः ।
 मूलमन्त्रादिमूर्ध्नि मन्त्राणां मुनिसत्तमाः ! ॥९८॥
 कुम्भन्वमन्त्रमूर्तेः प्राबन्धयेद्दूषणं द्विजाः ।।
 अर्घ्यर्षशतज्ञैर्व्यामाद्वाराकारैश्च तन्तुभिः ॥९९॥
 शतेनाष्टोत्तरेणाद्यं द्विगुणेन द्वितीयकम् ।
 त्रिगुणेन तृतीयं तु व्याममेवं तु नञयेत् ॥१००॥
 पट्टादिदमन्धिकं चाद्यं द्वितीयं द्विगुणं मृतम् ।
 तृतीयं त्रिगुणं कुर्यादेवमेव महामतिः ॥१०१॥
 मण्डलमस्य च विधोमशा यद्विगतम्य च ।
 विष्णुमस्य परिधानां विदोक्तोप्यथार्थानाम् ॥१०२॥

मालाकृतिं तु शिरसि यथेच्छग्रन्धिपूर्वकम् ।
द्वितीयमंसयोर्यावल्लम्बितं जानुमण्डले ॥१०३॥
मूर्ध्नेः पादावधिर्यावत्तृतीयमिति विश्रुतम् ।
आमूर्ध्नेः पीठपर्यन्तं वनमालापवित्रकम् ॥१०४॥
पृथक्पीठस्य वै कुर्यात्स्वप्रमाणेन शोभनम् ।
विम्बप्रतिसराणां च व्यासश्चानियतः स्मृतः ॥१०५॥
सूत्रमानं च पूर्वोक्तं द्विगुणं सति सम्भवे ।
त्रिगुणं वा मुनिश्रेष्ठाः ! वनमालारूपभूषणम् ॥१०६॥
अष्टोत्तरेण सूत्राणां सहस्रेण समन्वितम् ।
यद्वा तदर्थं पादं वा कुर्याद्विज्ञानुरूपतः ॥१०७॥
लेपभित्तिपटस्थे तु मूलविम्बे यदा द्विजाः ! ।
कुर्यादुन्सवविम्बस्य भूषणानां तु पञ्चकम् ॥१०८॥
तदापि मूलविम्बस्य भूषणान्यपि पूर्ववत् ।
कल्पयेदाद्यपूर्वाणि विम्बप्रतिसरेषु तु ॥१०९॥
विभवे देवदेवेशे हारपञ्चकसंयुतम् ।
नानाकाराणि तन्तूनि मुक्ताहारमन्वितम् ॥११०॥
त्र्यङ्गुलान्तरिणा देया सर्वेषां ग्रन्थय समाः ।
सङ्घघानेन विना सम्यङ्मातुलुङ्गोपमा शुभाः ॥१११॥
अष्टोत्तरशतग्रन्धिसंयुक्ता वनमालिका ।
चतुःस्थानावतीर्णस्य विभोरामन्त्रणाय च ॥११२॥
पवित्रमाद्यमदृशमेकैकं वा द्वयं द्वयम् ।
नर्षेया कर्मविम्बानां तथा वै गोपुरादिषु ॥११३॥
मितानां मन्त्रविम्बानां भजतां सन्निधिं सदा ।
उत्तमादीनि कर्माणि कुर्याद्वै मुख्यकल्पने ॥११४॥
प्रवृत्तयेणमदृश मध्यमेनोपमेन वा ।

द्वितयं द्वितयं वापि. द्वैकैकं वानुकल्पने ॥११५॥
 अज्ञानां भूषणानां च लञ्छनानां तथैव च ।
 शर्त्तानां विहगेशस्य पवित्रं कल्पयेत्तथा ॥११६॥
 प्राग्वत्त्रीण्यथ वा द्वे द्वे एकैकं वाथ वा द्विजाः । ।
 यथेच्छामानसंख्योत्थैः सूत्रैस्तु परिकल्पयेत् ॥११७॥
 सूत्रभ्रमसमोपेतैर्गर्भभूषणसञ्चयम् ।
 अन्येषां मण्डलाङ्गानां देवानां विभवे सति ॥११८॥
 पवित्रकगणं कुर्याद्यथेच्छामन्धितन्तुभिः ।
 तथैव विष्वक्सेनादेः परिवारगणस्य च ॥११९॥
 मन्तात्मकुम्भयोर्द्वे वै द्वैकं वै मण्डलस्य च ।
 द्वयं च कुण्डानलयोः शास्त्रृपीठस्य च द्वयम् ॥१२०॥
 लिपेर्वाक्तत्वभूतस्य शब्दतत्त्वस्य च प्रभोः ।
 घण्टाक्षसूत्रपूर्वाणां क्रियाङ्गानां महात्मनाम् ॥१२१॥
 बलिपीठाधिदेवानां देशान्तरनिवासिनाम् ।
 गुर्वादीनां चतुर्णां तु हरिलिप्साप्रलापिनाम् ॥१२२॥
 द्विजोत्तमादिवर्णानां नित्यमच्युतभाषिनाम् ।
 गृहस्यब्रह्मचारिणां यतीनां बनवासिनाम् ॥१२३॥
 वृद्धानां जनकादीनां भगवत्त्ववेदिनाम् ।
 बन्धूनां भ्रातृपुत्राणां नारायणरतात्मनाम् ॥१२४॥
 जाप्याया भक्तिनग्राया रताया अर्चने हरेः ।
 सम्भन्धिनां च निताणां भगवद्भानर्षामिनाम् ॥१२५॥
 तदुत्तरमहापार्षां चाद्गुगत्याग्निश्रपिनाम् ।
 भृत्यानां म्यानुहृत्तानां पुण्योत्तमयात्रिनाम् ॥१२६॥

बृद्धये योग्यतायै च पवित्रीकरणाय च ।
 यथाभिमतमानैस्तु तन्तुभिर्ग्रन्थिभिस्तथा ॥१२७॥
 कुर्यात्पवित्रनिचयमथ वा मुनिसत्तमा । ।
 गुर्वादीनां चतुर्णां तु यतीनां च कुटुम्बिनाम् ॥१२८॥
 क्रमाच्चतुर्विंशतिभिः सूत्रैः षोडशभिस्तथा ।
 ततो द्वादशभिश्चैव अष्टभिः षट्त्रिंशत्भिस्तथा ॥१२९॥
 पवित्रकाणि कार्याणि ग्रन्थयः सूत्रसख्यया ।
 आराधकस्य च गुरोः कुर्याद्वै भूषणद्वयम् ॥१३०॥
 स्थूलकल्पमिदं प्रोक्तं सूक्ष्मकल्पमिहोच्यते ।
 शिरःप्रमाणेनार्चायां भूषणं प्रथमं स्मृतम् ॥१३१॥
 चतुःशतेन सूत्राणां द्वान्त्रिंशद्भिस्तथाधिकैः ।
 सूत्रावर्तैश्च सुसमैः परिकल्प्य च शोभनम् ॥१३२॥
 सप्तविंशत्प्रमाणेन दत्त्वास्मिन् ग्रन्थिसञ्चयम् ।
 कर्णादूर्ध्वगतं नाभिप्रमाणेन पवित्रकम् ॥१३३॥
 परिकल्प्य द्वितीयं च सूत्राणां मुनिसत्तमा । ।
 शतत्रयेण च तथा चतुर्विंशद्भिरेव च ॥१३४॥
 द्विगुणैर्ग्रन्थिनिचयैरनुगमं तु तत्स्मृतम् ।
 स्वन्धदेशात्ममारभ्य यावत्पादद्वयावधि ॥१३५॥
 नेत्रमूर्धेऽभिभागोर्नैः सूत्रप्रामैश्च कल्पयेत् ।
 त्रिगुणैर्ग्रन्थिनिचयैस्ततोऽन्यद्विजमत्तमा । ॥१३६॥
 अष्टोत्तरेण सूत्राणां शतेन ग्रन्थिभिस्तथा ।
 शिरःपूर्वावनाराद्रौ यावत्पीठं तु वैष्णवम् ॥१३७॥
 सूत्रैर्मैथिलगणैश्चैव गर्भेऽस्तु विविधैस्ततः ।
 मण्डलम्यं प्रमाणेन कुर्यात्तान्यष्टाष्टयम् ॥१३८॥
 प्रथमं पद्ममानेन नाभिमानं द्वितीयकम् ।

अरतुल्यं तृतीयं स्यात् चतुर्थं नेमिभिः समम् ॥१३९॥
 एकाशीतिभिरावर्तैः सूत्राणां द्विजसत्तमाः ।
 अग्नेः कुण्डप्रमाणेन ग्रन्थिभिस्तावदेव हि ॥१४०॥
 भूषणत्रितयं कुर्याद्यथायोगं महामतिः ।
 अष्टोत्तरशतादर्धैस्तुत्रैस्तद्ग्रन्थिभिस्तथा ॥१४१॥
 भूषणं सुसमं चैव सुशुभं परिकल्पयेत् ।
 द्विजेन्द्रा द्विजमुख्यानां ब्राह्मणानां तदर्धतः ॥१४२॥
 मुख्यमेतत्समृतं कल्पमनुकल्पोधुनोच्यते ।
 अष्टाधिकेन सूत्रेण शतेन प्रथमं त्विदम् ॥१४३॥
 चतुर्भागोनमपरं तदर्धेन तृतीयकम् ।
 आद्याचतुर्थभागेन चतुर्थं कल्पयेत्ततः ॥१४४॥
 त्रिभागोनं चतुर्थास्तु अग्नेः कुर्यात्तु भूषणम् ।
 द्विजेन्द्राणां प्रकुर्वीत सप्तविंशतितन्तुजम् ॥१४५॥
 ब्राह्मणानां प्रकुर्वीत तन्तुभिर्नवभिर्द्विजाः ।
 स्तनादूर्ध्वमधो नाभेर्न कर्तव्यं कदाचन ॥१४६॥
 सूत्रत्रयेण चान्येषां भक्तानां तु जगद्गुरोः ।
 सूक्ष्मकल्पमिदं प्रोक्तं परकल्पमिहोच्यते ॥१४७॥
 चतुःस्थानावतीर्णस्य मुख्यमन्त्रस्य च विभोः ।
 शतेनाष्टोत्तरेणैव ह्यर्धेनांशेन वा द्विजाः ! ॥१४८॥
 तन्तूनां भूषणं कुर्यादिकैकं वा त्रयं त्रयम् ।
 जपहोमादिका संख्या पूर्णा रिक्ता महात्मनाम् ॥१४९॥
 समीकरोति भक्तानां मन्त्रिणामत एव हि ।
 कुर्यात्तद्ग्रन्थिनिचयं सूत्रसंख्योपलक्षितम् ॥१५०॥
 यदृच्छया ततोन्वेषां याज्यानां परिकल्प्य च ।
 सूत्रभ्रमसमोपेतैर्गर्भैर्भूषणसञ्चयम् ॥१५१॥

ततस्तु देवदेवस्य चतुस्थानस्थितस्य यत् ।
 पवित्रकमण विप्रा । प्रोक्तमाद्यपुरस्सरम् ॥१५२॥
 कुर्यात्तु गर्भरचना तस्य सर्वस्य सत्तमा । ।
 हेमसद्रत्नकर्पूरमलयक्षोदकुङ्कुमै ॥१५३॥
 सर्वौषधिसमोपेतैस्त्वोगेलादिविभिश्चितै ।
 पावनैर्विधिधैर्द्रव्यैर्नील्यैः सपिबुना सह ॥१५४॥
 वीनपूरसमाकारमात्रामलकशङ्खवत् ।
 तदन्तराळानि पुनस्त्वच्छिन्नेन तु तन्तुना ॥१५५॥
 विभागप्रतिपत्त्यर्थं ग्रथनीयान्यदूरत ।
 अन्येषा सर्वविम्बाना यथावितानुरूपत ॥१५६॥
 कल्पयेद्गर्भरचना पूर्वोक्तैर्द्रव्यसञ्चयै ।
 आराधकस्य च गुरो सगर्भं भूषणद्वयम् ॥१५७॥
 विहितं भगवन्मन्त्रन्यासात्तादात्म्यभावेनात् ।
 जतोन्येषामगर्भं च रचनीयं यथाक्रमम् ॥१५८॥
 अन्तराळगणं गर्भं कुर्याद्वाहीकरजितम् ।
 अलङ्कृत्य च सौवर्णैरुपरिष्ठाद्य रूप्यकै ॥१५९॥
 पवित्रच्छेदसमूलं जातरूपमयैस्तु वा ।
 शङ्खपद्मगटाचक्रमालाश्रीवत्सपूर्वकै ॥१६०॥
 षड्भ्यैव बहूना वा यथावितानुसारत ।
 ष्वं कृत्वा पवित्राणि क्रमेण द्विजमत्तमा ! ॥१६१॥
 धानुजे विप्रे भाण्डे वसच्छत्रे निधाय च ।
 अथ वा वैदले भाण्डे मृण्मये वा सुशोभने ॥१६२॥
 पात्नान्ते यापि वैदमिन् मान्त्र भूषणमद्ययम् ।
 अयामिन् वैदिकं स्थाप्य गमन् द्विजसत्तमा ! ॥१६३॥
 जच्छाद्य पागगा पद्मान् सुगिनेनाऽऽत्तेन च ।

बन्धयित्वा तु सूत्रेण दृढेन सुसितेन च ॥१६४॥
 मध्ये तु यागद्रव्याणां ते भाण्डे विनिवेशयेत् ।
 एवं हि सर्वसम्भारान् सम्पाद्य द्विजसत्तमाः ! ॥१६५॥
 चातुर्मास्ये त्वन्यतमे मासे वै शुक्लपक्षके ।
 द्वादश्यां देवदेवस्य पवित्रारोपमाचरेत् ॥१६६॥
 पूर्वं दशम्येकादश्योः कुर्यात् कर्माधिवासनम् ।
 एकादश्यां वानुकल्पे अधिवासनमाचरेत् ॥१६७॥
 सद्योधिवासं द्वादश्यां कुर्याद्वा शक्यभावात् ।
 अधिवासदिनात्पूर्वदिने कृत्वाङ्कुरार्पणम् ॥१६८॥
 अधिवासदिने कुर्याद्रक्षाबन्धं च देशिकः ।
 अधिवासादिकं सर्वं शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ॥१६९॥
 आचार्यो मूर्तिपैः सार्धं दशम्यां तु निशामुखे ।
 मन्त्रेशसन्निधिं गत्वा श्रुत्वाद्यादिभिः क्रमात् ॥१७०॥
 तस्मादनुज्ञामादाय प्रासादाप्रक्षितं शुभम् ।
 यागमण्डपमासाद्य द्वारार्चनपुरस्तरम् ॥१७१॥
 पूर्ववत्पूजनं कुर्यात्कलशे मण्डलाक्षितौ ।
 सम्प्रविश्य ततः प्राग्यन्मूलमूर्तेौ तु पूजनम् ॥१७२॥
 श्रद्धक्षिणप्रणामान्तं सविशेषं समाचरेत् ।
 लेपभित्तिपटसं तु मूलबिम्बं यदा द्विजाः ! ॥१७३॥
 तदा नैमित्तिके बिम्बे सर्वं कुर्याद्विशेषतः ।
 ण्तस्य सन्निधौ विप्राः ! कृत्वा दापननायकम् ॥१७४॥
 सपनापिशृते बिम्बे नित्यनैमित्तिकेपि वा ।
 सर्वमन्यत्पवित्रान्तं मूलबिम्बे समाचरेत् ॥१७५॥
 नित्योत्सवार्थं बिम्बे तु तदा कुर्यात्तदुत्सवम् ।
 तेषामसन्निधौ विप्राः ! दर्पणे तन्मयीपणे ॥१७६॥

कुर्यात्क्षपनमात्र तु तदा कुर्यात्तदुत्सवम् ।
 दर्भमञ्जरिजे कूर्चे चक्रे वा कुम्भकेपि वा ॥१७७॥
 प्राग्बदन्यत्समस्त तु मूलविम्बे समाचरेत् ।
 ततो होमगृह गत्वा कुण्ड सम्कृत्य पूर्ववत् ॥१७८॥
 तलानल च सस्कृत्य कुर्याद्वै मन्त्रतर्पणम् ।
 प्रासाद सम्प्रविश्याथ कृत्वा होमसमर्पणम् ॥१७९॥
 प्रणम्य देवदेवेश ततस्त्वेक पवित्ररुम् ।
 दहनाप्यायसशुद्ध प्रोक्षित चार्घ्यवारिणा ॥१८०॥
 वासित गन्धधूपाभ्या चतुस्स्थानस्थितस्य च ।
 निवेद्य च क्रमेणैव धूप दत्तार्घ्यपूर्वकम् ॥१८१॥
 निजानन्दमयैर्भोगैर्नित्यतृप्तस्त्वमव्यय ।
 तथापि भक्त्या नृसोह त्वा यजाम्यात्मसिद्धये ॥१८२॥
 इति विज्ञाप्य देवम्य ततोस्त्रेणार्घ्यवारिणा ।
 सर्वं भूषणपूर्वं तु सम्प्रोक्ष्य द्रव्यसञ्चयम् ॥१८३॥
 अथ पाणिद्वयेनैव अग्नीषोमारमकेन तु ।
 योग्यतापदवीं नीत्वा सर्वं भूषणसञ्चयम् ॥१८४॥
 मूलमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य सम्पृदयाथ निरीक्ष्य च ।
 तुम्भयोग्यानि चैकस्मिन् मण्डलीयानि चापरे ॥१८५॥
 विम्बयोग्यानि चैकस्मिन्नभियोग्यानि चापरे ।
 अन्यानि मन्त्रयोग्यानि एकस्मिन् द्विजसत्तमा ! ॥१८६॥
 पात्रे पात्रे पृथक् न्याप्य पात्रलामानुरूपत ।
 आच्छाद्य वामगा पश्चानुसितेनाङ्गतेन तु ॥१८७॥
 तानि भूषणपात्राणि क्रमेण च पृथक् पृथक् ।
 बाधनीयानि मूत्रेण दूडेन गुणितेन च ॥१८८॥
 शान्तिभिन्नपुष्पैर्वाग्निं त्रिनयेन वा ।

चतुस्त्रिद्व्येकभारैर्वा कृते पीठेथ वा स्थले ॥१८९॥
 तानि भूषणपात्राणि संस्थाप्य पुरतो विभोः ।
 प्रणवेनार्चयित्वा तु वर्मणा स्थगयेत्पुनः ॥१९०॥
 देवागारं बहिश्चान्तः मन्दिरं यागसंज्ञितम् ।
 संवेष्ट्य सितसूत्रेण चतुर्धा तद्गुणेन तु ॥१९१॥
 ततोऽभ्यर्च्य समूहं तु पञ्चकालपरायणम् ।
 षट्कर्मनिरतं चापि यतिवृन्दं तु वैष्णवम् ॥१९२॥
 समक्षं भवता भक्त्या श्वः प्रमुं पूजयाम्यहम् ।
 सन्निधानमतः कार्यं मदनुग्रहकाम्यया ॥१९३॥
 एवमभ्यर्च्य तेभ्यस्तु ह्यनुज्ञां प्रतिगृह्य च ।
 सन्निधौ देवदेवस्य जागरेण नयोन्रिशाम् ॥१९४॥
 एकादश्यां प्रभातेथ कृतस्नानः कृताह्निकः ।
 आचार्यो ब्राह्मणैः सार्धं यतिभिर्वैष्णवोत्तमैः ॥१९५॥
 स्वधर्मनिरतैश्चैव विष्णुभक्तैर्हृद्ब्रतैः ।
 प्रविश्य भगवद्गोहं कृत्वा नित्यार्चनं विभोः ॥१९६॥
 चतुःस्थानार्चनं चापि सविशेषं समाचरेत् ।
 तथैव रात्रावपि च सविशेषं समाचरेत् ॥१९७॥
 हवनान्तं क्रियाकाण्डं जपस्तुतिपरस्ततः ।
 आराध्यस्याग्रतः स्थित्वा जागरेण नयोन्रिशाम् ॥१९८॥
 स्नात्वा ब्राह्मे मुहूर्तेथ देशिको वैष्णवैः सह ।
 प्रविश्य देवसदनं कृत्वा नित्यार्चनं विभोः ॥१९९॥
 चतुःस्थानस्नितं देवं समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 ततस्तु चौत्सवं विम्बं श्रीपुष्टिम्यां समन्वितम् ॥२००॥
 यानमारोप्य वस्त्राद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ।
 मण्डपं तु सर्गनाय विनिवेश्य च विष्टरे ॥२०१॥

पाठयेच्चतुरो वेदान् चतुर्दिक्षु यथाविधि ।
 अथ भूषणपानस्य गत्वा वै सन्निधिं द्विजा ! ॥२००॥
 पूजयित्वा समुद्रयात्र्य पात्रं प्रतिसरीयकम् ।
 अवलोक्य समादाय ध्यायेदाद्येखिलं द्विजा ! ॥२०१॥
 सावत्सरं तु यत्कर्म आप्रभातान्निशान्तिमम् ।
 ध्यानोत्थं निष्कलं सम्यगपवर्गप्रदं तु यत् ॥२०४॥
 सस्मृत्यं निष्कलं मन्त्रं शुद्धोच्चारक्रमेण तु ।
 मन्त्रे सन्धाय तत्सूत्रं सूत्रे मन्त्रं तथैव च ॥२०५॥
 एकीकृत्यात्मना सार्धं दद्याद्वै मन्त्रमूर्धनि ।
 समादायापरं सूत्रं तस्मिन् सकलनिष्कलम् ॥२०६॥
 ध्यानकर्मस्वरूपं तु कर्म ध्यायेच्च वात्सरमम् ।
 स्मृत्वा चोभयरूपं तु मन्त्रं कलशपूजितम् ॥२०७॥
 पूर्ववच्चानुसन्धानं कृत्वा दद्यात्पवित्रकम् ।
 ततः प्रतिसरं विप्रा ! तृतीयं च समाचरेत् ॥२०८॥
 दद्यात् सावत्सरं कर्म सकलं चाखिलं स्मरेत् ।
 पूजयन्त स्वमात्मान् आधाराच्च परावधिम् ॥२०९॥
 लयभोगाधिकाराख्यक्रमेण सफलान्मना ।
 सकलं मन्त्रनाथं तु लयभोगादि विग्रहम् ॥२१०॥
 स्मृत्वा कृत्वा च सन्धानं दद्यात्प्रतिसरं ततः ।
 अप्यर्प्युपैस्तथा गन्धैर्मात्स्यैर्धूपैस्तथा द्विजा ! ॥२११॥
 पूजया सम्पुटीकुर्याद्भूषणानि पृथक् पृथक् ।
 अन्तरान्तरयोगेन घण्टाशब्दसमन्विता ॥२१२॥
 रामान्तरसद्धानुपुण्याक्षतफलांविता ।
 सानुगन्धार्य्यदभांश्या लाजसिद्धार्थैर्युता ॥२१३॥
 प्रमेय्या मु बहुनो नृष्टिं करगैर्मुदा ।

केवलापुष्पवृष्टिर्वा शङ्खादीनपि नादयेत् ॥२१४॥
 दत्त्वैवं कलशस्थस्य पुरा विप्राः ! पवित्रकम् ।
 अनेन विधिना दद्यान्मण्डलस्थस्य वै पुरा ॥२१५॥
 पवित्रकलयं शुभ्रं भोगस्थाने च नारद ! ।
 दद्यात्समस्तमन्त्राणां त्रीण्येकं वा यथेच्छया ॥२१६॥
 विन्धस्वं तु समभ्यर्च्य प्रदद्याद्भूषणानि तु ।
 कलशोक्तऋगैव वनमालास्यभूषणे ॥२१७॥
 पूर्ववच्चानुसन्धानं सर्वं कृत्वा निवेदयेत् ।
 पृथङ्न्यासो यदा प्रोक्तः किरीटाद्यं चतुष्टयम् ॥२१८॥
 क्रमेणावाहयेद्विप्रा भूषणानां चतुष्टये ।
 किरीटाख्य ! सुरेशस्य भानुतुल्यप्रभान्वित ! ॥२१९॥
 परिवारयुतास्त्रिष्ट त्वमस्मिन् शीर्षभूषणे ।
 श्रीवत्सागच्छपूर्णेन्दु समाने ! भगवत्प्रिय ! ॥२२०॥
 वक्षःस्थले जगद्योनेर्भूषणं कल्पितं मया ।
 कौस्तुभागच्छ रत्नानामीश ! त्वं भगवत्प्रिय ! ॥२२१॥
 वक्षःस्थले जगद्योनेर्भूषणं कल्पितं मया ।
 धातुपुष्पसमार्कीर्णे प्रवालमणिभूषिते ॥२२२॥
 वनमाले ! समागच्छ देवदेवप्रिये ! शुभे ।
 चतुर्भिरेतैर्मन्त्रैस्तु क्रमेणावाहयेद्विजाः ! ॥२२३॥
 अम्बानां भूषणानां च लाञ्छनानां तथैव च ।
 शक्तीनां विद्मोदस्य तथैव मुनिसत्तमाः ! ॥२२४॥
 पीठस्य च पवित्राणि प्रदद्यात्क्रमशस्ततः ।
 एवमेव विभोर्दद्यान्मूलविन्धगतस्य च ॥२२५॥
 गर्वेषां मूलविन्धानां लक्ष्म्यादीनां तथैव ।
 बन्धेषामङ्गविन्धानां परिवारगणस्य च ॥२२६॥

शाम्तृपीठस्य च लिपे. शब्दतत्त्वस्य च प्रभो ।
 घण्टाक्षसूत्रपूर्वाणां अर्घ्यपात्रादिकस्य च ॥२२७॥
 छत्रचामरपूर्वाणां सर्वोपकरणस्य च ।
 द्वारावरणदेवानां सर्वेषां च द्विजोत्तमा ! ॥२२८॥
 क्रमेण भूषणं दत्त्वा यायादाम्निनेकेतनम् ।
 अभिस्थस्य विभोर्दद्याद्भूषणानि तु पूर्ववत् ॥२२९॥
 अग्नौ निवेदयेद्विष्णो ! भूषणं न तु होमयेत् ।
 यस्मात्सन्व्यासमूर्ध्वं तु विहितं भूषणम्य च ॥२३०॥
 नाहतुं युज्यते दग्धं दोषमाभरणं विना ।
 तथैव स्रुत्सुवादीनां दद्यात्प्रतिसरं तदा ॥२३१॥
 देशिकस्य हृदारोप्यं पूजितम्य च देववत् ।
 स्व स्व चारोप्यं चान्येषां देशिकानां तथैव च ॥२३२॥
 साधकानां ततो दद्याद्यागाङ्गानामपि क्रमात् ।
 मूलविम्वे यदा कुर्यात्पावित्रारोपणं द्विजा ! ॥२३३॥
 तदा तु मूलवेरम्यं दत्त्वा प्रतिसरं पुरा ।
 नैवेद्यान्तं समभ्यर्च्यं पश्चाद्दुत्सवकौतुके ॥२३४॥
 यागमण्डपमानीयं अथ वाम्थानमण्डपे ।
 मद्रासने ममारोप्यं पूर्वोक्तविधिना ततः ॥२३५॥
 चतुःस्थानस्थितम्यापि दद्यात्प्रतिसरं द्विजा ! ।
 एव हि देवदेवम्यं चतुःस्थानस्थितम्यं च ॥२३६॥
 अलङ्कारासने मूलमन्त्रेण प्रणवेन वा ।
 भामूर्धं क्रमगो दत्त्वा भूषणानि यथाविधि ॥२३७॥
 भोग्यामनं ततो नीत्वा विविधाम्यन्तरिकैः ।
 भोग्यम्यर्च्यं देवेशं ब्रूयाद्दद्यात्प्रतिसरं ॥२३८॥
 नावनेवात्तं मोहाद्यं कर्मत्यागो मया कृतः ।

त्वमेव सर्वं ज्ञानासि सर्वेश ! हृदये स्थितः ॥२३९॥
 यथाशक्त्या त्वनिच्छातन्त्रापि परमेश्वर ! ।
 तन्निमित्तमिदं कर्म कृतं त्वत्प्राप्तये मया ॥२४०॥
 एवमुक्त्वा समभ्यर्च्य चतुरः पाञ्चरात्रिकान् ।
 भगवत्प्रतिपत्त्या तु शक्त्या प्रावरणैर्धनैः ॥२४१॥
 तथा प्रतिसरान्तैस्तु ब्रह्मचारीन् यतीन् गुरुन् ।
 तर्पयित्वाथ चाग्नेन पूतेन विविधेन तु ॥२४२॥
 पश्चादुत्सवविम्बं तु यानमारोप्य देशिकः ।
 महोत्सवविधिप्रोक्तसर्वमङ्गलसंयुतम् ॥२४३॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव प्रासादं तु प्रवेशयेत् ।
 देशिकस्त्वथ नैवेद्यपूर्वं कुर्याच्च भोजनम् ॥२४४॥
 बन्धुभ्रातृसमोपेतः सविशेषं द्विजोत्तमाः । ।
 सायम्प्रातः प्रतिदिनं भूषणोत्सर्जनावधि ॥२४५॥
 चतुःस्थानस्थितं देवं समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 मण्डपे चोत्सवं विम्बं सविशेषं समर्चयेत् ॥२४६॥
 उत्सवं देवदेवस्य कुर्यात्कालद्वयेपि च ।
 बाहनारोहणं रात्रौ दिवसे वाचरोद्विजाः ! ॥२४७॥
 समाप्तिदिवसे प्रातर्विशेषयजनं ततः ।
 चतुःस्थानस्थितस्यापि मध्ये मध्येऽर्चनैः सह ॥२४८॥
 अवरोप्य पवित्राणि रात्रौ मण्डलवाहिनम् ।
 विस्तृत्य विधिवत्कुर्यात्कुम्भसम्प्रोक्षणादिकम् ॥२४९॥
 षडरात्रं त्रिरात्रं वा पञ्च वा सप्तरात्रकम् ।
 पवित्रकं म्यापयित्वा नतः सन्यासमाचरेत् ॥२५०॥
 अध वार्चागतं विषाः ! तावत्संस्थाप्य भूषणम् ।
 यावदेकादशी शुक्ला संवृता फार्तिकस्य तु ॥२५१॥

अपनीय च माल्यादीन् प्रदद्याद्वा दिने दिने ।
 नो याति म्लानतां यावत्सम्प्राप्ते कालवासरे ॥२५२॥
 अपनीय गुरोर्भक्त्या निवेद्य ब्राह्मणस्य वा ।
 पञ्चकालप्रसक्तस्य तद्रभावात्तु नारद ! ॥२५३॥
 पट्कर्मसम्प्रवृत्तस्य विष्णुभक्तस्य तत्त्वतः ।
 विशेषयागहोमान्ते कृत्वाचार्यप्रपूजनम् ॥२५४॥
 वैष्णवा. पूर्ववत्पूज्या. दद्यादाच्छादनं ततः ।
 तेषां चैव यथाशक्ति अभावादथ नारद ! ॥२५५॥
 युग्ममेकं तु वा ब्रह्ममेकस्यावश्यमेव हि ।
 उपवीतानि चान्येषां सोत्तरीयाणि योजयेत् ॥२५६॥
 प्रार्थना च ततः कार्या यतीनां संयतात्मनाम् ।
 युग्मद्वयसादसामर्थ्यान्ममास्तु परिपूर्णता ॥२५७॥
 क्रियाज्ञाना च सर्वेषां सा मेस्तु समयच्युतिः ।
 एवमभिवृत्तिं वक्तव्यं सर्वस्त्रालसमान्वितम् ॥२५८॥
 संवत्सरकृताकृत्यदोष समयपूर्वकः ।
 नात्रमायाति चै क्षिप्रं पवित्रारोपणावतु ॥२५९॥
 पानि यस्मात्सदोषं हि पतनान्परिरक्षति ।
 विशेषेण द्विजास्त्राति पूर्णं कर्म करोति च ॥२६०॥
 साधके च क्रियाहीने तन्मादुक्तो मया महान् ।
 याग एव पवित्रस्य उक्तलक्षणलक्षितः ॥२६१॥
 वध्यने सूक्ष्मरूपोऽयं प्रकारो मुनिपुङ्गवाः । ।
 केवलेऽपि चैव वापि यागमन्दिरसंस्थिते ॥२६२॥
 प्रामादमंस्थिते वापि दशम्यामधिवासिते ।
 कल्पयेद्दुपचारोपं विना कलशमण्डले ॥२६३॥
 अग्निस्थेऽपि तदा कुर्यात्तत्राग्न्यधिवासिते ।

एकं द्वे त्रीणि वा दद्यात्पवित्राणि तदा विभो ॥२६४
 समानीयोत्तमाद्येन भेदेन तु कृतानि वा ।
 द्रव्याभावे द्विजश्रेष्ठा अशक्तिर्यदि वा भवेत् ॥२६५॥
 सद्योधिवासं द्वादश्यां कृत्वा शक्त्या तु फारयेत् ।
 सोपवास द्विजश्रेष्ठा अर्चाया भूपणं विभो ॥२६६॥
 यथेच्छाकल्पितैः सूत्रैर्ग्रन्थिभिस्तु यथेच्छया ।
 निशारोचनया वापि पवित्राणां च धातुना ॥२६७॥
 केनचिद्ग्रन्थयो विप्रा विधिवत्परिरक्षयेत् ।
 पुष्पपूर्णानि गर्भाणि कृत्वा वा केवलान्यतः ॥२६८॥
 प्रपूज्य पूर्ववद्विप्रा विम्बसन्निहितं विभुम् ।
 निवेद्य भूपणं दद्याद्वाणीगुच्चारयेदिमान् ॥२६९॥
 यन्मया ब्रह्मसूत्रं च कल्पितं ग्राहयस्व च ।
 कर्मणां पूरणार्थाय यथा दोषो न मे भवेत् ॥२७०॥
 इत्युक्त्वा च ततो दद्यात्पूज्योपरि पवित्रकम् ।
 मृत्या च देवदेवेश द्विर्तायेद्वि प्रयत्नत ॥२७१॥
 पूजयित्वाथ देवेश तुर्यात्तदुपसंहरतिम् ।
 गृहे पवित्रयागे तु विशेषोयमर्भोच्यते ॥२७२॥
 विम्बमे मण्डलमे वा चतु म्मानभितेपि वा ।
 पवित्राणां त्रय दद्यादेकं वा यथेच्छया ॥२७३॥
 इत्युक्तं योगिना श्रेष्ठा ! पवितरारोहण परम् ।
 एव कृते मति तदा मिद्धिर्भवति शाश्वती ॥२७४॥
 गर्वार्थां ग्राहकानां च वैतमर्भाप्तिन तदा ।
 तपोदानप्रदानां च विदितम्यादित्य च ॥२७५॥
 निदेशपयागभोगानां कृत्वा मन्वृणत्तियाम् ।
 अयोऽपि च तुर्यात्तदुपसंहरति वा ॥२७६॥

स्त्रपन पूज्यमन्त्रस्य तीर्थेर्द्दिगेऽथ सङ्गमे ।
 नद्या समुद्रगामिन्या देवखाते हृदे तु वा ॥२७७॥
 प्रीतये परमेशस्य त्वात्मनो दुःखहानये ।
 अहादायामराणा च पितृणा तृप्तये तु वै ॥२७८॥
 आप्यायनार्थं मृतानां भुवनानां च मृतये ।
 देशदोषप्रशान्त्यर्थं गोत्राह्वणहिताय वै ॥२७९॥
 यथावत्स्त्रपन कुर्यात्तीर्थविम्बे विशेषतः ।
 नित्यस्त्रपनविम्बे तु कुर्यात्तदसन्निधौ ॥२८०॥
 नित्योत्सवपरे विम्बे द्वाचरेत्तदसन्निधौ ।
 तदभावे पवित्रे तु दर्भमञ्जरिजे शुभे ॥२८१॥
 विधानमत्र मे सम्यक् शृणुष्व सुसमाहिता ।
 बहुशरामभगात्र समूलं यदपुष्पितम् ॥२८२॥
 प्राङ्मुखो दर्भमादाय प्रणवेन पुरा क्षिते ।
 ततन्नेनैव तन्मूलं प्राग्कुर्यादधिष्ठितम् ॥२८३॥
 तस्य मध्यमनाळं यन्न्यग्भूतमवातिष्ठते ।
 आराध्य मन्त्रनाथेन सरैर्द्वयास्त महात्मना ॥२८४॥
 विवर्तं परमासीयमध्यक्षाम्य च विद्धि तम् ।
 अनेन दर्भमुच्च यत्काण्डं काण्डेषु चोत्तमम् ॥२८५॥
 अग्निमादिगुणैर्युक्तं पुस्तत्त्वं तेन कल्प्यते ।
 वाचकं तस्य योक्तव्यं हसयुक्तं द्विलक्षणम् ॥२८६॥
 बहिः काण्टचतुष्पेण चित्तपूर्वं चतुष्टयम् ।
 अथनीयमथोत्तरतमव्यक्तात् स्वकैः पदैः ॥२८७॥
 अणवादिनमोत्तैस्तु व्यापकं सूक्ष्मलक्षणम् ।
 एव श्रोत्रादिनां पञ्च भवनाम्ना अर्धयत्तदा ॥२८८॥
 कर्मत्रियाणि तन्मु तनन्तमात्रपञ्चरुम् ।

पञ्चकं त्वथ भूताना वध्वा वे क्ष्मावसानिकम् ॥२८९॥
 अवशिष्टस्तु तत्काण्डैर्बन्धीयात्तु करण्डवत् ।
 विना शिखासमूहेन समुत्थानावधेरथ ॥२९०॥
 किञ्चित्दूर्ध्वदेशाच्च यथा नो याति वै पुन ।
 बहुधा काण्डसङ्घस्तु कल्पितस्तत्वसङ्ख्यया ॥२९१॥
 विभिन्नाना च काण्डाना भङ्गादेकरतस्य च ।
 उत्पद्यतेन्यथात्व च तस्मात्तद्ग्रभयेत् दृढम् ॥२९२॥
 दर्भमङ्गरिज त्वेवं सम्पाद्यादौ पवित्रकम् ।
 अनुसन्धीयते तत्र मात्राभ्यान् यथास्थितम् ॥२९३॥
 पूजयित्वाभ्यर्च्यपुष्पाद्यैरलङ्कृत्य पठेदिदम् ।
 त्वमेव तीर्थं भगवन् । त्वमेवायतन परम् ॥२९४॥
 त्वयैवाधिष्ठित सर्वभिद् जानामि तत्त्वत ।
 तत्रापि च त्वयाऽऽदिष्ट क्रियाकाण्ड शुभप्रदम् ॥२९५॥
 यद्यर्चिर्वाहयाम्यथ त्वदनुग्रहकाम्यया ।
 एव विज्ञाप्य भगवन्मन्त्रमूर्तिं परात्परम् ॥२९६॥
 तत्पात्रपात्रग कृत्वा ब्रह्मयानगत तु वा ।
 वेदगेयध्वनीशङ्खशब्दमङ्गलपूर्वकम् ॥२९७॥
 नीत्वा तीर्थान्तिरु तत्र नीरदेशे निधाय च ।
 पूर्वामुख च तथानमादाय च पवित्रकम् ॥२९८॥
 वामहस्तले कुर्यान् क्ष्माण्डलगत त्विव ।
 विष्णुयान्मध्यभागे च पाणिना दक्षिणेन तु ॥२९९॥
 अवनीर्याम्भमो मध्य निमज्जेन्मह तेन वै ।
 सानिधिं तत्र तन्कान् प्रशुभ्रत्यचिरानु वै ॥३००॥
 अशेषाणि च तीर्थानि लोङ्करयगतानि च ।
 मन्त्रात्मा यत्र रक्षार्थं शष्पाम्भे जन्मानये ॥३०१॥
 तत्रामननतीर्थाना सर्वेषा म्याममागम ।

किं पुनर्यत्र भगवान् मन्त्रमूर्तिरघोक्षज ॥ ३०२ ॥
 साधकाभ्यर्थित स्नायात्मर्यानुग्रहया धिया ।
 विद्वान् योनेन विधिना तीर्थमासाद्य तत्त्ववित् ॥ ३०३ ॥
 स्नापयेद्द्वान्धवादीना प्राप्नुवन्त्यचिराच्च ते ।
 तैर्धै फलमनायासान्मन्त्रमूर्ते प्रसादत ॥ ३०४ ॥
 किं तु तद्यानवादित्रयर्जितम्तु भवेद्विधि ।
 इम विद्यान्महाबुद्धिर्विशेष चात्र कर्मणि ॥ ३०५ ॥
 सामान्यमविनाश यच्चिन्मय रूपवर्जितम् ।
 विशेषज्ञानमम्बन्ध जीवहस विभाव्य तम् ॥ ३०६ ॥
 पवित्रक तदाकार म्मृत्वा ह्यन्य ततोम्भसा ।
 एव तेनैव चान्येषा बहूना बहुभिस्तु वा ॥ ३०७ ॥
 सम्पाद्य विष्टरे स्नान दूरस्थाना सदैव हि ।
 सम्पन्ने स्नपने त्वेव द्वितीयेद्दि महामति ॥ ३०८ ॥
 रथे कृत्वार्चिते त वै प्रपूज्य च यथाविधि ।
 यात्रास्यमुत्सव कुर्यादन्नदानपुरस्सरम् ॥ ३०९ ॥
 सनृत्तगेयवादित्र जागरेण समन्वितम् ।
 एकरात्र द्विरात्र वा त्रिरात्र भक्तिपूर्वकम् ॥ ३१० ॥
 सकृत्सवत्सरस्थान्ते तूत्सव स्नपनादिकम् ।
 कुर्याद्वै मन्त्रनाथस्य स सिद्धिं लभते पराम् ॥ ३११ ॥
 अथ वा मन्दिरे देवमुत्तमोत्तममार्गत ।
 सन्नाप्य समलकृत्य रथादौ जगता पतिम् ॥ ३१२ ॥
 समारोप्य विशेषेण यात्रोत्सवमथाचरेत् ।
 इति पावित्ररु सम्यग्विधान परिक्कीर्तितम् ॥ ३१३ ॥
 इत पर च श्रोतव्यमस्ति चेत्कथ्यता द्विजा ।

इति श्रीपाञ्चराने ईश्वरसहिताया
 पवित्रोत्सवादिविधिर्नाम
 चतुर्दशोऽध्याय ।

अथ पञ्चदशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

रूपनानां विधिं सम्यक्समाख्याहि मुनीश्वर ! ।

यद्ज्ञानात्सकलाः पूर्णा नित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ॥१॥

नारदः ।

शृणुष्वं मुनयः ! सर्वे सावधानेन चेतसा ।

विधानं रूपनानां तु बहुभेदविनिर्मितम् ॥२॥

प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं तु तदर्थतः ।

प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणेपि वा ॥३॥

तृतीयावरणे वापि चतुर्थे पञ्चमेपि वा ।

आग्नेय्यां दक्षिणस्यां वा नैर्ऋत्यां पश्चिमे तु वा ॥४॥

वायव्यामुत्तरस्यां वा ऐशान्यां वा यथारुचि ।

कुर्यान्मानादिकं सर्वं यागमण्डपवद्विजाः ! ॥५॥

विना यागस्थलं मध्ये वेदीं चापि तदूर्ध्वतः ।

अधियासश्च कुम्भानां स्थापनं रूपनं तथा ॥६॥

युज्यते वै यथैकस्मिन् तथाभ्यूह्य समाचरेत् ।

आचार्याश्चतुरो विप्राः ! षडष्टौ द्वादशापि वा ॥७॥

यजमानस्तु वरयेच्छास्त्रज्ञान् गुरणा सह ।

प्रवीणांश्च बहुत्वे तु तत्संख्यानियतिः कृता ॥८॥

तेषां यथोक्तसंख्यानामभिजानामसन्निधौ ।

तादृशान् वरयेद्विप्रांश्चतुस्त्रिद्वैऋमेव वा ॥९॥

साधकाश्चतुरः षड्वा षष्टौ द्वादश षोडश ।

वरयेच्छास्त्रकुशलान् प्रवीणानुक्तकर्मसु ॥१०॥

एवं सर्वेषु यागेषु नित्यनैमित्तिकात्मसु ।

आचार्याणां साधकानां सङ्ख्यानिगम इरितः ॥११॥

नववस्त्रधराः सर्वे सर्वालङ्कारसंयुताः ।
 नववस्त्रोत्तरीयाश्च सोष्णीषा गुरुसन्मताः ॥२५॥
 नियमस्यास्तु बहवस्तथैव परिचारकाः ।
 यद्यद्योग्यं भवेद्विप्राः! क्षपने यत्र यत्र तु ॥२६॥
 तत्समस्तं समाहृत्य मण्डपे सम्प्रवेश्य च ।
 क्षपनं प्रारभेतपश्चाद्देशिकः शास्त्रपारगः ॥२७॥
 क्षपनं द्विविधं विद्धि परापरविभेदतः ।
 परं तु दशधा प्रोक्तं प्रधानादिविभेदतः ॥२८॥
 प्रधानं प्रथमं विद्धि द्वितीयं तु परं स्मृतम् ।
 तृतीयं परसूक्ष्मं स्यात्परस्थूलं चतुर्थकम् ॥२९॥
 पञ्चमं स्यात्सूक्ष्मपरं सूक्ष्मसूक्ष्मं तु षष्ठकम् ।
 सूक्ष्मस्थूलं सप्तमं स्यात् स्थूलं स्यात्परमष्टमम् ॥३०॥
 स्थूलसूक्ष्मं तु नवमं स्थूलस्थूलं तदुत्तरम् ।
 उत्तमादिविभेदेन त्वपरं नवधा स्थितम् ॥३१॥
 परापरविभेदानामेषां साधारणं स्मृतम् ।
 अनन्तकलशं नाम्ना क्षपनं सर्वपूरकम् ॥३२॥
 एषां प्रधानपूर्वाणां सूत्रपातपुरस्सरम् ।
 सर्वमुद्धारपर्यन्तं क्रमेण शृणुत द्विजाः ! ॥३३॥
 लोहजं दारुजं वापि मृण्मयं वा सुशोभनम् ।
 मण्डपेशानदिग्भागे संस्थाप्य जलभाजनम् ॥३४॥
 वेदिं प्रक्षाल्य तोयेन बह्वैः संवेष्ट्य नूतनैः ।
 सूत्रपातं ततः कुर्यात्कुम्भसंग्व्यानुरूपतः ॥३५॥
 यथोक्तमानविन्तीर्णं क्षेत्रमण्डपमध्यतः ।
 मण्डपस्य तु विप्रेन्द्राः ! प्राग्मागमवलम्ब्य वा ॥३६॥
 स्वीकृत्य पश्चात्प्राक्प्रत्यग्दद्यात्पूतचतुष्टयम् ।

दक्षिणोत्तरग सूत्रपञ्चक विनिवेशयेत् ॥३७॥
 एव कृते भवन्त्यत्र पदानि द्वादश द्विजा ।
 एकैरस्य तु विस्तार ताल प्रादेशमेव वा ॥३८॥
 इक्षु वारनिमात्र वा मण्टपस्वानुरूपत ।
 महत्त्वस्य च कुम्भानामेव सर्वत्र चोर्ध्वत ॥३९॥
 पिष्टचूर्णैरलकृत्य चतुर्दिक्षु समन्तत ।
 कोष्ठेषु पीठिका कुर्यात्तद्भुलैर्वाहिभिस्तु वा ॥४०॥
 तासा हि प्रतिकोष्ठ तु कुर्यादाढकसम्मितै ।
 अर्धाधिकैस्त्रिभि प्रस्यैरथवा केवलैस्त्रिभि ॥४१॥
 अर्धोत्तरेण वा विप्रा । कुर्यात्प्रस्यद्वयेन वा ।
 यद्वा प्रस्यद्वयेनैव प्रस्येनार्धोत्तरेण वा ॥४२॥
 प्रस्येन वा तदर्धेन तत्पादेनाथ वा द्विजा ।
 तुर्याश्रामथ वा वृत्ता कृत्वैव पीठिका तत ॥४३॥
 सौवर्णा राजता प्राद्यास्ताप्रा वा भेदवर्जिता ।
 श्लक्ष्णा असुपिरा कुम्भाश्चतुर्विंशाद्भुलोज्रता ॥४४॥
 निस्तृतेर्मध्यतस्तद्भुलव्यङ्गुलोज्रतम् ।
 ततमहुळिपत्रकेन तत्रास्य व्यङ्गुळ स्मृतम् ॥४५॥
 मेखला भरितो ज्ञेया व्यङ्गुळा द्विजसत्तमा ।
 यद्वा तदर्धमान तु सर्वमुच्छ्रयपूर्वकम् ॥४६॥
 यद्भोक्तमोत्तमा विप्रा । द्रोणमानोदपूरका ।
 तदष्टमाशनो न्यूना क्रमात्प्रस्यद्वयावधि ॥४७॥
 अधमाधमकुम्भास्तु प्रस्यमात्तोदपूरका ।
 एव लक्षणयुक्तान्तु कार्या विज्ञानुसारत ॥४८॥
 पक्वाथगोपग्न्यान्तु विनता कमटोदरा ।
 पाथय यवलिर्प्रावा क्षतपत्रमुग्रानना ॥४९॥
 ऊर्वाथ कौमुदीमालामण्डलालङ्घना द्विजा ।

मकराननशेषाभिरमृताम्बुप्रवाहका ॥५०॥
 नदीसमुद्रश्रीवृक्षनानामाल्ये परिष्कृता ।
 चक्राधारादिभिर्यद्वा रहिता सत्यसम्भवे ॥५१॥
 मृण्मया वानुकल्पे तु भेदच्छिद्रविवर्जिता ।
 न द्वितप्ता सुतप्ताश्च द्वेकवर्णास्तु सुस्वरा ॥५२॥
 सद्गृह्य क्षाळयेत्सम्यक् शुद्धतयैश्च सर्वत ।
 सूत्रेण वेष्टयेद्यत्नादङ्गुळाङ्गुळमन्तरम् ॥५३॥
 पश्चिमे कलशस्थानात्कलशानधिवासयेत् ।
 शालिभि म्थण्डिल कृत्वा केवले स्थण्डिले तु वा ॥५४॥
 पूर्वामानुत्तराम्नाश्च कुशाम्तल परिसरेत् ।
 तारेण तत्र कलशान् न्यस्य पुष्पेण पूजयेत् ॥५५॥
 अथोमुखास्तु तानेव न्यस्य पङ्क्तिमेण तु ।
 कुशानुपरि सस्तीर्य प्राङ्मुख परमेष्ठिना ॥५६॥
 दर्भमुद्रा प्रदद्यात्थ गन्धतोयेन सर्वत ।
 सम्प्रोक्ष्य पुसा विश्वेन विकिरेदक्षतानि च ॥५७॥
 निष्कृत्या चोन्मुखीकृत्य सर्वेण मुनिपुङ्गवा । ।
 पृथग्पृथुत्य कलशान् स्वस्थानेषु क्रमान्न्यमेत् ॥५८॥
 कुम्भन्यामादिक सर्वै मूलमन्त्रेण वाचरेत् ।
 निरीक्षणादिसुशुद्धान् कृत्वा सहृदयेन तु ॥५९॥
 अष्टाक्षरेण मन्त्रेण मन्त्रयेत्तान् ममृत्मकृन् ।
 तैर्नैव पूजयेत्पश्चादप्यसकचन्द्रनादिना ॥६०॥
 तद्वाहरणहोम तु यथाशक्ति समाचरेत् ।
 पूर्णान्तमथ सम्पूर्य क्रमाद्भव्यैर्नियोजयेत् ॥६१॥
 पाङ्क्तित्रये पश्चिमादि पूर्णान्त च चतुश्चतु ।
 तत्र दक्षिणादिचन्द्रो कन्दरे पश्चिमग्निने ॥६२॥

धात्रीफलोदकं चैव लोभतोयमनन्तरम् ।
 रक्तचन्दनतोयं च रजनीनीरमुत्तमम् ॥६३॥
 ततस्तु मध्यपङ्क्तौ तु तथैव विनिवेशयेत् ।
 मन्धिपल्लववार्यैव ततस्तु तगरोदकम् ॥६४॥
 प्रियङ्गुवारि तदनु मासीजलमत परम् ।
 तथैवोत्तरपङ्क्तौ तु भवेदेतच्चतुष्टयम् ॥६५॥
 सिद्धार्थकोदकं चैव सर्वापाधिजलं ततः ।
 सर्वरक्तोदकं चैव शुद्धोदकमत परम् ॥६६॥
 न्यसेत्कूर्चं कुशं दार्भमुदमं षोडशाङ्गुलम् ।
 अङ्गुलं मन्धिमानं तु मूलं वै द्वादशाङ्गुलम् ॥६७॥
 शेषममं विजानीयादित्येतत्कूर्चलक्षणम् ।
 अथ वार्धाङ्गुला मन्धिरमं वै द्वादशाङ्गुलं भवेत् ॥६८॥
 मूलं कुर्यात्तु विप्रेन्द्राः । द्वादशाङ्गुलसम्मितम् ।
 ब्राह्मणस्य चतुर्दशं त्रिदशं क्षत्रियस्य तु ॥६९॥
 द्विदशं तु विशा कूर्चं स्त्रीशुद्धाणां तथा भवेत् ।
 सर्वेषामथ वा कूर्चं चतुःसप्तकृतं तु वा ॥७०॥
 मूलमन्त्रेण तदनु पूजयेत्कल्शान् क्रमात् ।
 अर्घ्यालमनपुष्पैश्च धूपेन मुनिपुङ्गवाः । ॥७१॥
 अपिधाय क्रमेणैव पिधानैः सूत्रवेष्टितैः ।
 प्रतिगुम्भं तु वसनैर्वेष्टयेद्विभवे सति ॥७२॥
 आच्छाद्य नववस्त्रेण सर्वतः प्रागुदङ्मुखम् ।
 पूर्ववत्सूनयित्वा तु ततो होमं समाारभेत् ॥७३॥
 अष्टोत्तरशतं हुत्वा ममिदादीन् पृथक् पृथक् ।
 पूर्णाहुतिं ततो हुत्वा कल्पज्ञानगिमन्त्रेण ॥७४॥
 मूलमन्त्रेण सर्वेषां मन्त्रेण विहितं द्विजाः ।
 अन्नरान्नरयोगेन कुम्भीं शुद्धोदपरिते ॥७५॥

। क्षपन चार्घ्यदान च द्रव्याणा तु समाचरेत् ।
 द्रव्यन्यासक्रमेणैव तदुद्धार प्रकीर्तित ॥७६॥
 प्रधानमेतत्कथित द्विषट्ककलशात्मकम् ।
 सर्वेषा कारणमिदं कार्याण्यन्यानि सत्तमा ॥७७॥
 अम्बुना पञ्चगव्येन क्षीरेण तदनन्तरम् ।
 दध्ना घृतेन मधुना सर्वेषधिजलेन तु ॥७८॥
 बीजाम्बुफलतोषेण गन्धपुष्पाम्बुना तत ।
 हेमरत्नोदकेनाथ पूरित तु यथाक्रमम् ॥७९॥
 कलशाना द्विषट्क यत्परमेतदुदाहृतम् ।
 पञ्चगव्यदधिक्षीरघृतमध्विसुधारिणा ॥८०॥
 सर्वेषधिगन्धरत्नफलपुष्पजलैस्तथा ।
 केवलेनोदकेनापि क्रमेण परिपूरितम् ॥८१॥
 द्विषट्कमेतन्कुम्भाना परसूक्ष्ममुदाहृतम् ।
 सूत्रपातादिक चामिन् द्वितयेपि प्रधानवत् ॥८२॥
 प्राद्यमर्घ्यं तथाचाम सर्वेषधिजलं तथा ।
 दधि क्षीरं मधु घृतं तथा शुद्धोदकं द्विजा ॥८३॥
 कुम्भाना नवरु त्वेतत्परस्थूलमुदाहृतम् ।
 सूत्रपातादिक चाम्य प्रागेव परिकीर्तितम् ॥८४॥
 पञ्चधा भाजिते क्षेत्रे भागा म्यु पत्रविंशति ।
 बहिं प्रागादियोगेन कलशाना द्विरष्टके ॥८५॥
 क्षीरं दधि घृतं चैव मधु चैव रसमेशवम् ।
 धात्रीफलादिदशरु सर्वाप्यन्तमेव हि ॥८६॥
 पत्रोदकं तत पश्चात्तदन्तं कलशाष्टके ।
 प्रागादि पुष्पतोयं च फलबीजोदके त्वय ॥८७॥
 गन्धोदकं च तदनु हेमरत्नले तथा ।

पुण्यतीर्थसरितोये मध्ये शुद्धोदकं न्यसेत् ॥८८॥

द्रव्यन्यासक्रमेणैव तदुद्धार उदाहृतः ।

एवं क्रमाद्द्रव्ययुक्तकलशैर्द्विजसत्तमाः । ॥८९॥

रूपनं पञ्चविंशद्विरेतत्सूक्ष्मपरं स्मृतम् ।

पञ्चविंशत्तु कोष्ठानि कल्पयित्वा तु पूर्ववत् ॥९०॥

मध्ये शुद्धोदकं न्यस्य बहिरिन्द्रादियोगतः ।

पूर्वं क्षीराम्भसा पूर्णं परं शुद्धेन वारिणा ॥९१॥

तृतीयं रत्नतोयेन हेमतोयेन चापरम् ।

गन्धाबुमिश्रित चान्ये फलपुष्पोदकान्विते ॥९२॥

शालिर्वाजाम्भसा पूर्णमष्टमं परिकीर्तितम् ।

कुम्भाष्टकं तु तद्वाह्यदिगष्टकसमाश्रितम् ॥९३॥

धात्रीफलोदकं पूर्वं पथ्यातोयं ततोपरे ।

गुळूचीक्षोदमन्यासिन् विधीतकजलं परे ॥९४॥

कुमारीकथित तोय व्याघ्रसलिलमेव च ।

नागरोदकमन्यमिन् तथा न्यसिन् मधूदकम् ॥९५॥

विहितोत्र ममुद्धारो द्रव्यन्यासक्रमेण तु ।

नृसिंहमन्त्रैर्जपेन केवलेनोदकेन तु ॥९६॥

सत्याद्यैः पञ्चभिर्मन्त्रैस्त्रिभिः सिंहादिभिः क्रमात् ।

अन्तरायरणस्नाना कलशाना मुनीश्वराः ॥९७॥

एकैकं सप्तवामन्य प्राणाद्यौ तद्बहिः स्थितान् ।

कलशाध्यक्रमन्त्रेण हृदाद्येनाभिमन्त्रयेत् ॥९८॥

गायत्र्यान्तर्गर्भविंशः । कलशैः आपमेत्क्रमात् ।

द्विर्नायायरण्यैस्तु उपचारा हृत्तर मत्तः । ॥९९॥

केवलेनोदकेनाथ अम्बजपेन सेचयेत् ।

यद्वा प्रागुदिनेनैव वर्त्मना सर्वमाचरेत् ॥१००॥

दशभिः सप्तभिः कुम्भैः सूक्ष्मसूक्ष्मामिदं स्मृतम् ।
 चतुर्हस्तं त्रिहस्तं वा क्षेत्रं सार्धद्विहस्तकम् ॥१०१॥
 द्विहस्तं वा समापाद्य तदर्धं तु द्विधा भवेत् ।
 एकेन कर्णिका कुर्याद्वितीयेन द्विरष्टकम् ॥१०२॥
 दळानां तु ततो विप्राः । कर्णिकोपरि विन्यसेत् ।
 कलशानां चतुष्कं तु दिक्चतुष्कसमाश्रितम् ॥१०३॥
 पूर्वं तु पञ्चगव्येन ततश्चैव मृदम्बुना ।
 सर्वापधुदकेनैव केवलेनाम्भसाऽथ च ॥१०४॥
 पूर्वपत्रात्समारभ्य यावदीशानगोचरम् ।
 पोडशान्यान् प्रतिष्ठाप्य तत्रैव कलशान् क्रमात् ॥१०५॥
 प्रथमं पञ्चगव्येन केवलेन तु पूरयेत् ।
 गोमूत्रेण द्वितीयं तु तृतीयं गोमयाम्बुना ॥१०६॥
 त्रेताभिभूतिना विप्राः । चतुर्थं सोदकेन तु ।
 गजगोवृषभशृङ्गबल्मीकारण्यमृदा परम् ॥१०७॥
 शालिक्षेत्रान्नादीमध्यापन्नपण्डाच्च पर्वतात् ।
 मृद्धिं पृष्ठं तु कलशं पूरणीयं ततो द्विजाः ॥१०८॥
 सप्तमं सर्पपाम्मोभिः सर्वापधिभिरष्टमम् ।
 क्षीरेण नवमं विद्धि दध्ना दशममुच्यते ॥१०९॥
 घृतेनैकादशमं मधुना द्वादशं द्विजाः ।
 सर्वस्त्वयोदशं भीजैः फलैः सर्वैश्चतुर्दशम् ॥११०॥
 समस्तपान्यैरपरं सर्वगन्धैस्तु षोडशम् ।
 विहितोत्र समुद्धारो द्रव्यन्यामक्रमेण तु ॥१११॥
 द्वादशभिर्मन्त्रितं कृत्वा एकैकं कलशं पुनः ।
 ग्रापयेन्मन्त्रेण षडङ्केन तत्र त्रयान् ॥११२॥
 इति विंशतिभिः कुम्भैरपि च द्विंशत्तमाः ।

सूक्ष्मशूलमिदं प्रोक्तं ततोऽन्यत्कथ्यते द्विजाः ॥११३॥
 प्राग्प्रत्यगायतं सूत्रपत्रकं विनिवेदय च ।
 दक्षिणोत्तरमृत्राणामेकादशं विनिक्षिपेत् ॥११४॥
 एवं कृते तु कोष्ठानि चत्वारिंशद्भवन्ति हि ।
 तत्र पश्चिमदिक्पङ्केरारभ्य क्रमयोगेन ॥११५॥
 दक्षिणादुत्तरान्तं च कलशानां शतं तु शतं ।
 विन्यस्य पृथ्येत्तामनु क्रमाद्द्वयैर्निबोधत ॥११६॥
 पाद्याभ्यां च मनीषीयार्थद्वयैः पूर्वोदितं ह्ययम् ।
 नगादाद्यन्तमध्यभ्यां नदीमृषीरसम्भवा ॥११७॥
 इदादूर्वाः शिखराद्दण्डान्तं क्षतीकृतात् ।
 हलोत्था गोवृषशृङ्गशालीना तु समुद्रवा ॥११८॥
 तथा च पद्मपण्डोत्था त्वेकस्मिन्गोमयं परे ।
 वनदाहसमुद्भूतं तथैव च महानसात् ॥११९॥
 त्रेताग्निभस्म त्वपरे विनिवेदय घटान्तरे ।
 अन्यस्मिन् पद्मगव्यं तु कुशोदक्रममन्वितम् ॥१२०॥
 मघ्नत तैलकुम्भं तु चमरीयागिपूरितम् ।
 पलाशग्रादिगन्धैश्चर्मण्योहितचन्दनम् ॥१२१॥
 कपायोदकमन्यस्मिन् परे तु त्रिफलोदकम् ।
 वचा शतावरी कन्या व्याघ्री मिर्ही कुन्दाजलि ॥१२२॥
 गोश्रीमी मिर्हलेयी च कुष्ठं भूष्यजनं तथा ।
 महागण्डेनेगा च रज्जुशैत्यं च मत्तमा ॥१२३॥
 महानीला गुल्मी च मन्देवी शनावरी ।
 विष्णुनन्ना च वारंटा गाढा वद्विशिखा परे ॥१२४॥
 यष्टी वगण्डर्शी चाप्यन्यस्मिन् गजपिण्डी ।
 श्रावणाद्यानि चान्यस्मिन् पादानानि पद्मानि च ॥१२५॥

दधिक्षीराज्यकुम्भांश्च द्वौ मध्विक्षुरसान्वितौ ।
 मूलान्यम्भोरुहाणां च तान्यन्यस्मिन् द्वये न्यसेत् ॥१२६॥
 दृमाणां पावनानां तु सक्षीराणां विशेषतः ।
 पत्रपुष्पफलोपेतमेकस्मिन् मञ्जरीगणम् ॥१२७॥
 जाल्यादिकमथैकस्मिन् कौस्तुभीयं लताचयम् ।
 रोचनारजनीयुगमं बला मोटाथ पद्मकम् ॥१२८॥
 इति पञ्चकमन्यस्मिन् दर्भदूर्वाङ्कुराणि च ।
 सास्यं शाल्यंकुरचयं फलशेषपरं तु वै ॥१२९॥
 सिद्धार्थकान् सिताद्यांस्तु प्रियङ्गुं गन्धसज्जितम् ।
 अपरस्मिन् न्यसेत्कुम्भे सह वै नागकेसरैः ॥१३०॥
 ग्राम्याश्चौपधयः सप्त सप्तारण्या घटद्वये ।
 वाहीकं चन्दनं चैव रसं कर्पूरमेव च ॥१३१॥
 चतुष्कमेतदपरे त्वन्यस्मिन् घातवः शुभाः ।
 ताम्रजाम्बूनदाद्यास्तु परे रत्नचयं महत् ॥१३२॥
 न्यसेद्विदुमजालं च द्वयोर्मुक्ताफलानि च ।
 अव्योदकमथैकस्मिन् नदीतीर्थोदकं द्वये ॥१३३॥
 सर्वौषधिघटं चैव सुशीताम्भोघटं ततः ।
 सुगन्धपुष्पफलं चत्वारिंशत्त्वर्मा मृताः ॥१३४॥
 द्रव्यन्यासक्रमोद्धार इदं स्थूलपरं मृतम् ।
 शीताम्बुपुरितानां च घटानां केवलं द्विजाः ! ॥१३५॥
 चत्वारिंशत्समायुक्तं स्थूलमुद्गं प्रकाशितम् ।
 गन्धोदकेन पूर्णानां चत्वारिंशद्विरेव च ॥१३६॥
 समन्वितं घटानां तु स्थूलस्थूलं प्रकीर्तितम् ।
 नूतपातविधानं च कुम्भन्यासक्रमं तथा ॥१३७॥
 उद्धारं चानयोः कुर्यात् स्थूलाचमद्वयं द्विजाः ! ।

भक्तिश्रद्धावशाच्चापि विभवानुगुणं तु वा ॥१३८॥
 त्रिविधं स्थूलभेदं तु द्विगुणं तु समाचरेत् ।
 अनुकल्पे तदर्थं वा पादमष्टांशमेव वा ॥१३९॥
 चतुष्टयं वा कुम्भानां प्रत्येकं वा द्वयं द्वयम् ।
 एकैकं वापि विप्रेन्द्राः । सर्वद्रव्यमयं घटम् ॥१४०॥
 नवानां परिपूर्णानामुक्तादन्यदपेक्षितम् ।
 कुर्यादभ्यूह्य तत्सर्वं प्रधानोदितवर्त्मना ॥१४१॥
 एवं तु दशधा विधाः । परभेदाः प्रकीर्तिताः ।
 अपरस्य विभेदांस्तु क्रमेण शृणुत द्विजाः । ॥१४२॥
 चतुरश्रीकृते क्षेत्रे ह्येकत्रिंशद्विभाजिते ।
 कोष्ठकानां नवशतमेकपष्टिस्तथैव च ॥१४३॥
 मध्ये पङ्क्तित्रयं स्थाप्य मार्जयेत्तद्बहिर्द्वयम् ।
 वीध्यथं तद्बहिर्भूयः स्थाप्य पङ्क्तित्रयं पुनः ॥१४४॥
 द्वयं विमृज्य वीध्यथं स्थापयेत्सप्तकं पुनः ।
 विमज्य वा त्रिनवधा ह्येकैकं विमृजेद्विजाः ! ॥१४५॥
 वीध्यथं सङ्घटे देशे कलशानां तु पूर्ववत् ।
 क्रमेण तेषु कोष्ठेषु कलशान् पूर्ववन्न्यसेत् ॥१४६॥
 घृतमुष्णोदकं चैव रत्नवारि फलोदकम् ।
 लोहाम्भो मार्जनाम्भश्च गन्धाम्भोक्षतवारि च ॥१४७॥
 यवोदकमथेशान्तं मध्यादारभ्य मध्यमे ।
 पाद्यमथं तथाचामं पञ्चगव्यं क्रमेण तु ॥१४८॥
 द्विचतुष्टोणसंवीतनवकानां तु मध्यमे ।
 ऐन्द्राणुतरपर्यन्तं विदिवसानां तु मध्यमे ॥१४९॥
 दधि क्षीरं मधु तथा कृपायं वह्निदिवकमात् ।
 एवं सप्तदश प्रोक्ताः प्रपानद्रव्यसंयुताः ॥१५०॥

शेषाश्चान्ये चतुष्पष्टिः शुद्धोदकसमन्विताः ।
 इत्येकाशीतिकलशा मध्यतः संस्थिता द्विजाः ! ॥१५१॥
 ततस्त्वेकोनपञ्चाशत्कलशास्तद्दिगष्टके ।
 तत्र मध्यमकुम्भेषु दिक्स्थितानां तु सेचयेत् ॥१५२॥
 शुद्धोदकं चेश्वरसं नाळिकेररसं तथा ।
 शान्तिवारि मुनिश्रेष्ठाः । पूर्वादिकमयोगतः ॥१५३॥
 विदिक्स्थन्नक्षत्रकुम्भेषु सेचयेन्मङ्गलोदकम् ।
 आम्रयादीशपर्यन्तं शिष्टमन्यच्छततन्त्रयम् ॥१५४॥
 अशीतियुक्तं कुम्भानां तथैव चतुरुत्तरम् ।
 सुगन्धैः शीतलैस्तोयैः सम्पूर्णं द्विजसत्तमाः ! ॥१५५॥
 पश्चान्मध्यस्थनवके मध्यादीशानपश्चिमम् ।
 चासुदेवाद्गराहान्तं मूर्तीनां नवकं यजेत् ॥१५६॥
 अर्घ्यालमनमाल्यैश्च घृतेन च यथाक्रमम् ।
 तद्बहिर्नवकानां तु ब्रह्मकुम्भेषु पूजयेत् ॥१५७॥
 केशवाद्यामनान्तं च द्विचतुः पूर्वदिक्क्रमात् ।
 तत एकोनपञ्चाशत्कलशानां मुनीश्वराः ! ॥१५८॥
 पूजयेद्ब्रह्मकुम्भेषु श्रीधराद्यं चतुष्टयम् ।
 पूर्वाद्युत्तरपर्यन्तं ब्रह्मादीशानपश्चिमम् ॥१५९॥
 नारायणं कृष्णपर्यन्तं चतुष्कं पूजयेद्विजाः ! ।
 प्राग्बत्कूर्चानि विन्यस्य चक्रिकाभिः पिषाम् च ॥१६०॥
 ततः प्रच्छादयेद्रसैः नूतनैस्तु पृथक् पृथक् ।
 तत ऊर्ध्वं यजेद्देवं वामुदेवं जगत्पतिम् ॥१६१॥
 पापान्धैर्मङ्गलान्मैस्तु कुम्भैः संयापयेद्विभुम् ।
 मष्टाक्षरेण मन्त्रेण द्विपद्काक्षरतोपि वा ॥१६२॥
 विष्णुगायत्रिया वापि तन्मूर्तिमनुनापि वा ।

स्नपन सर्वकलशैविहित त्वथवा द्विजा । ॥१६३॥
 देव वेष्णवगायत्र्या स्नापयेत्पाद्यवारिणा ।
 तद्विष्णोरिति मन्त्रेण स्नापयेदर्घ्यवारिणा ॥१६४॥
 प्रतेविष्णो इति ऋचा स्नानमाचमनेन तु ।
 विष्णो कर्मेति मन्त्रेण स्नान स्यात्पञ्चगव्यके ॥१६५॥
 दधिक्राविष्णमन्त्रेण दत्ता सस्नापयेद्विभुम् ।
 आप्यायत्येति मन्त्रेण गोक्षीरेणाभिषेचयेत् ॥१६६॥
 मधुवातेति मन्त्रेण मधुना स्नपन विभो ।
 ओषध्य इति मन्त्रेण कपाये स्नपन भवेत् ॥१६७॥
 त्व विष्णुरिति मन्त्रेण स्नपन तूष्णवारिणा ।
 फलिनीत्यादि मन्त्रेण स्नापयेत्फलवारिणा ॥१६८॥
 शन्नो देवीति मन्त्रेण स्नपन मार्जनाम्बुभि ।
 सावित्र्याक्षततोयेन अग्न आयाहि मन्त्रत ॥१६९॥
 रत्नोदकैरिषेत्वेति लोहतोयेन सेचयत् ।
 गन्धद्वारेति मन्त्रेण स्नपन यववारिणा ॥१७०॥
 शतधारेति मन्त्रेण स्नपन गन्धवारिणा ।
 घृतेन स्नापयेद्देव तत शुक्रममीत्यृचा ॥१७१॥
 अथ वा पाद्यपूर्वं तु यावत्तोयाग्रमानम् ।
 ऋग्भि पुष्पमृक्तम्य तत शुक्रमसीत्यृचा ॥१७२॥
 आज्य च गुडतोयाद्य चतुष्क श्रावित्पश्चिमम् ।
 न्य विष्णुरिति मन्त्रेण विष्णोर्नुरुमिति द्विजा ! ॥१७३॥
 स्नापयेन्नद्रज्जग्नेन तोयेन मुनिपुत्रवा ।
 येनाभिषिद्येद्देश प्रधानकण्ठेन तु ॥१७४॥
 तत्तृद्वारिणां मन्त्रेणाभिषेचयेत् ।
 प्रतिष्ठस्य तु मन्त्रेण हर्ष्यान्भनमाल्यैः ॥१७५॥

धूपेन च समभ्यर्च्य ततस्तेनाभिपेचयेत् ।
 यद्वाघ्यं पाद्यमाचाम गन्धसङ्घूपदीपकम् ॥१७६॥
 दद्याद्यथाक्रम सर्वं केवल चार्घ्यमेव वा ।
 युक्तं प्रतचतुष्फेण सप्तत्या च त्रयेण च ॥१७७॥
 कुम्भाना स्नपनं ह्येतदुत्तमोत्तममुच्यते ।
 हीनमष्टाष्टसङ्ख्यातैरन्तं शुद्धोदवारिभिः ॥१७८॥
 कलशौ स्नपनं यत् तस्यादुत्तममध्यमम् ।
 तथा पङ्क्तिचतुष्कं तु हीनं स्यात्पूर्वनिश्चितात् ॥१७९॥
 यदेतत् स्नपनं युक्तमेकाशीत्या च मध्यत ।
 त्रिषु चैकोनपञ्चाशच्चतुष्फेण विदिक्षु च ॥१८०॥
 ब्राह्मणैर्विक्रमभागस्यै कलशैरन्वितं द्विजाः ।
 शेषैः पञ्चत्तरशतसङ्ख्यातैः शुद्धवारिभिः ॥१८१॥
 विहीनं कलशैर्विनास्तद्भवेदुत्तमाधमम् ।
 शतद्वयेन कुम्भानां चतुर्विंशत्सहितेन च ॥१८२॥
 चतुर्हीनेन वै विप्रा ह्येकाशीत्या च मध्यत ।
 सयुक्तं स्नपनं प्राग्वत्तद्भवेमध्यमोत्तमम् ॥१८३॥
 अष्टाष्टपरिसङ्ख्यातैरन्तं शुद्धोदवारिभिः ।
 कलशैर्ध्वजैर्द्वेदीनां तस्यामध्यममध्यमम् ॥१८४॥
 एकाशीत्या च कुम्भानां मध्यतस्तु समन्वितम् ।
 त्रिषु चैकोनपञ्चाशन्मन्त्रस्यनवसयुनम् ॥१८५॥
 शेषैः शुद्धोदककलशैर्विहीनं मध्यमाधमम् ।
 पद्मीनामष्टेनात्र हीनमेतत्तु नल्पयेत् ॥१८६॥
 एकाशीत्या च कुम्भानां केवलं पूर्ववद्विजाः ।
 अधमोत्तमभेतत्तु स्नपनं परिकीर्तितम् ॥१८७॥
 द्वाविंशत्सु फलशेषैः कौण्डिने शुद्धवारिभिः ।

विहीन स्नपन यत्तद्भवेदधममध्यमम् ॥१८८॥
 यच्चतु षष्टिफलशैविहीन सर्वदिक्स्थिते ।
 शुद्धोदकैर्द्विजश्रेष्ठान्तद्भवेदधमाधमम् ॥१८९॥
 नवधा सप्तधा वात्र क्षेत्रं कृत्वा तु पीडयेत् ।
 द्वयं चतुष्कं वा शिष्टं कुम्भानां स्थापनार्थत ॥१९०॥
 इत्येवमपरं प्रोक्तं नवधा मुनिसत्तमा ।
 कुम्भाधिवासपूर्वं तु सर्वं पूर्ववदाचरेत् ॥१९१॥
 आज्यस्य देवतं देवो वासुदेव परं स्मृतं ।
 उष्णाम्भमं सङ्कर्षणं प्रसुम्नो रत्नवारिण ॥१९२॥
 फलाम्भसोऽनिरुद्धस्तु भगवान् देवतं द्विजा ।
 नारायणस्तु मन्त्रात्मा लोहतोयस्य देवतम् ॥१९३॥
 मार्जनस्य ह्यग्नीवो विष्णुः स्याद्गन्धवारिण ।
 नृसिंहोक्षततोयस्य वराहो यवनारिण ॥१९४॥
 पादस्य केशनो देवोऽर्घ्यस्य नारायणं स्मृतं ।
 देव आचमनीयस्य माधनस्त्रधिदेवता ॥१९५॥
 गोविन्दं पञ्चगव्यस्य विष्णुस्तु दधिदेवतम् ।
 मधुसूदनसञ्ज्ञस्तु पयसो देवता स्मृता ॥१९६॥
 त्रिविक्रमाख्यो मधुन कपायस्य च वामन ।
 भगवान् श्रीधरारूपस्तु गुह्यतोयस्य देवता ॥१९७॥
 देवदेवो हृषीकेश इक्षुमारम्य देवतम् ।
 नामोद्गोऽधिर्देव तु नाञ्जिरेरामसो द्विजा । ॥१९८॥
 पद्मनाभस्तु भगवान् शान्तितोयस्य देवता ।
 नरो नारायणश्चैव हरिः कृष्णमन्थेव च ॥१९९॥
 आभेयादीनापर्यन्तं देवता मन्त्राभ्यः ।
 एकादशतिभिस्तानां तु शुद्धोदानां च देवतम् ॥२००॥

कान्त्याद्युन्नतिपर्यन्तमष्टकं प्रतिदिवक्रमात् ।
 बहिरेकोनपञ्चाशच्छुद्धतोयेषु च क्रमात् ॥२०१॥
 स्वधादिगायत्र्यन्तास्तु शक्तयो ह्यधिदेवता ।
 अष्टावष्टौ तु पूर्वादिदिक्ष्वग्न्यादिविदिक्षु च ॥२०२॥
 कलशानां तु गरुड शेष सूत्रस्य दैवतम् ।
 कूर्चानां तु पर ब्रह्म चक्रिकाणां तु चक्राद् २०३॥
 वाससा वासुदेवस्तु सर्वेषां च स एव वा ।
 मार्जन प्रोक्षणं चैव शकृदा चानुलेपनम् ॥२०४॥
 सूत्रपातमलङ्कारं पिष्टचूर्णैः समन्ततः ।
 अष्टाक्षरादिमन्त्रेण कारयेत्पञ्च मन्त्रवित् ॥२०५॥
 पञ्चोपनिषदा मन्त्री कलशानधिवासयेत् ।
 विष्णुगायत्रियां तत्र कोष्ठेषु कलशान्वयेत् ॥२०६॥
 तत्र द्रव्याधिदेवानां वाचकैः पूरयेत्क्रमात् ।
 कूर्चांस्तु प्रक्षिपेत्तेषु द्विषट्कत्रह्यविद्यया ॥२०७॥
 तत्तद्द्रव्याधिदेवास्तु तत्तद्द्रव्येषु पूजयेत् ।
 चक्रिकां स्वापयेत्पश्चाच्चक्रमन्त्रेण साधकः ॥२०८॥
 वासोभिइडादेयत्पश्चाद्विषट्कार्णेण मन्त्रवित् ।
 वस्त्रापनयनं कुर्यान्मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥२०९॥
 प्रणवेन तु सूत्राणि छित्वा तेनाभिवन्द्य च ।
 उद्धृत्य विष्णुगायत्र्या दद्याद्दत्तं गुरोस्तथा ॥२१०॥
 यस्मिन्यस्मिन् मन्त्रोक्तं विहितं कर्मणि द्विजा ।
 अष्टाक्षरेण मन्त्रेण तत्तत्कुर्याद्विनक्षणं ॥२११॥
 अथ वा सर्वकर्माणि मूलेनैव समानरेत् ।
 पूर्वोक्तं परभेदानां स्तपनानां द्विजोत्तमा ॥२१२॥
 अर्घ्यादिद्रव्यनिचय इतरेषां तु कन्यते ।

विष्णुपर्णां च दूर्वा च पद्म श्यामाकमेव च ॥२१३॥
 एतानि पाद्यस्याङ्गानि चत्वारि द्विजपुङ्गवा ।
 गन्धपुष्पाक्षतफले यवसिद्धार्थक तिलम् ॥२१४॥
 कुशाभ्रमर्घ्यस्याङ्गानि हेतान्यष्टौ भवन्ति हि ।
 लवङ्गजातितक्रोलमङ्गमाचमनीयके ॥२१५॥
 शङ्खद्वस च गोमूत्र क्षीर दधि घृत तथा ।
 अङ्गानि पञ्चगव्यस्य पञ्चैतानि च सर्वत ॥२१६॥
 शम्बुदुम्बरविल्वाना पलाशवटयोस्तथा ।
 खट्विरश्वत्थयोश्चापि विकङ्कततरोस्तथा ॥२१७॥
 त्वन्सार तु कषाय म्यात्सर्वपापापनोदनम् ।
 कदलीविम्बचूताश्च पनस मातुलुङ्गकम् ॥२१८॥
 नाटिकेर चामलक बीजपूर फलाम्भस ।
 अङ्गान्येतानि चैवाष्टौ फलानि कथितानि वै ॥२१९॥
 सहदेवी शिरीष च रजनी सूर्यवर्तिनी ।
 सदाभद्रा कुशाभ्राणि मार्जनाङ्गानि षट् द्विजा ॥२२०॥
 सूर्यस्तान्त पद्मरागमिन्दुस्तान्त तथैव च ।
 वैडूर्ये चाप्ययम्यन्तमिन्द्रनीलप्रवाळकौ ॥२२१॥
 गारुड पुष्यराग च स्फटिकप्रलसगगकौ ।
 वज्र मौक्तिकमङ्गानि रत्नोदम्याथ वा द्विजा ॥२२२॥
 मणिमुक्ताफल वज्र प्रवाळ पुष्यक तथा ।
 रत्नोदकाङ्गान्येतानि पद्मं मुनिपुङ्गवा ! ॥२२३॥
 वार्हाङ्ग चन्द्रन चैव सर्पूरमगर तथा ।
 गन्धाङ्गानि च चत्वारि त्वन् वा मुनिपुङ्गवा ॥२२४॥
 चन्द्रन पुष्पम मार्गो हरिद्वर मुग् तथा ।
 उर्गार सुशुभ्रगर्गोन्नाम्भोज तु चाष्टकम् ॥२२५॥

रूपम् रूप्य च ताम्र चाप्ययस्त्रपुत्रमेव च ।
 अङ्गानि कथितान्येव पत्र चै लोहवारिण ॥२२६॥
 तिलासिद्धार्थनीवारयववेणुयवानि च ।
 तुळसीपत्रयुक्तानि शान्त्यम्भोज्ञानि चैव पद् ॥२२७॥
 इन्द्रवल्क्यङ्कुर पद्ममश्वत्थाङ्कुरमेव च ।
 एकपद्म च चत्वार्यङ्गानि मङ्गलवारिण ॥२२८॥
 शुद्धोदकलशा सर्वे चन्दनेकाङ्गसयुता ।
 इत्युक्तोपरभेदाना खपनाना यथाक्रमम् ॥२२९॥
 द्रव्याणा निचयश्चाथ सर्वापध्यादि चोच्यते ।
 कुष्ठ मामी हरिद्रे द्वे मुरारोलेयचम्पका ॥२३०॥
 यचारुर्चौरमुस्ताश्च सर्वापध्य प्रकीर्तिता ।
 पलाशबिल्ववकुळकदन्नाम्रशिरीषजा ॥२३१॥
 न्यग्रोधाम्बुतजश्चापि पद्मवा पत्रवारिण ।
 केतकीमहिद्वानातिनन्वावर्तात्पलोद्भवा ॥२३२॥
 पद्मचम्पकुरुन्दोत्था कुमुमा पुष्पवारिण ।
 यवगोधूमकत्रीरिशालिमुद्गमियद्भुका ॥२३३॥
 मापनीवारत्रौ चाह कथित वीनवारिण ।
 अथ चानन्तफलश नाम्ना सकलपूरकम् ॥२३४॥
 यदेतस्य विधान तु शृणुष्व मुनिसत्तमा ! ।
 पूर्ववन्मष्टप सुर्याश्वत्वारिणशत्कगयतम् ॥२३५॥
 त्राशिशत्तरविन्नाह चतुर्द्वागाटसयुतम् ।
 ध्वजार्षरप्यलङ्कारं पूर्ववन्सुविभूषितम् ॥२३६॥
 आपाद्य वा प्रथमान्न यथाभिमतदेशगम् ।
 यागार्थं मष्टप प्राण्यन्त्येत्तन्मार्गान्न ॥२३७॥
 उत्ते त्रिनेत्रुगंगेन कृत्वा षमदिनात्पुग ।

तदर्धान् सर्वसम्भारान् सभृत्य सुसमाहित ॥२३८॥
 देशिकेन्द्रस्तु पूर्वेषु सुखातश्च कृताह्निकः ।
 भूपणैर्विविधैर्वस्त्रैर्नृतनैश्च विभूषित ॥२३९॥
 सितोष्णीपोत्तरीयश्च चित्रैर्माल्यैरलङ्कृतः ।
 चतुर्भिरष्टभिर्वार्यस्तादृशैरपि साधकैः ॥२४०॥
 तत्सङ्ख्यैः शास्त्रकुशलैः कञ्चुकादिविभूषितैः ।
 अन्यैश्च सुसितैर्वस्त्रैः स्थागितानननासिकैः ॥२४१॥
 तत्तत्प्रयोगजुश्लैरनेकैः परिचारकैः ।
 प्राप्तेऽपराहसमये कृत्वा द्वार्यार्चनं विशेषत् ॥२४२॥
 यागार्थं मण्डपं तत्र देवकुम्भादिके यजेत् ।
 तत्रैव वा यजेद्विम्बं बहौ सन्तर्प्य पूर्ववत् ॥२४३॥
 ततोऽनुज्ञा समादाय क्रमेण मुनिपुङ्गवाः ।
 अनुत्तरविधाने तु प्रासादं सम्प्रविश्य च ॥२४४॥
 मूलविम्बं तु सम्पूज्य अर्घ्यालभनमाल्यके ।
 धूपेन च ततोऽनुज्ञा समादायारभेत्ततः ॥२४५॥
 द्वार्यार्थं चर्चनपूर्वं तु विशेषत्प्रपन्नमण्डपम् ।
 प्रोक्षयेत्पञ्चगव्येन मूलमन्त्रेण सर्वतः ॥२४६॥
 नानाविधानि पुष्पाणि विस्तिरेत्सर्वदिक्षु च ।
 सिद्धार्थं चाथ व्रीचानि ततो मण्डपमध्यतः ॥२४७॥
 सार्धं द्वार्यं शक्तिहरं भजेत् क्षेत्रं तु पञ्चधा ।
 एकैकं नवधा भूयश्चत्वारिंशच्च पञ्च च ॥२४८॥
 पद्मपद्मश्चापि षोष्ठानां पञ्चविंशोत्तरं भवेत् ।
 द्विमहसं ततो मध्ये वन्द्याम्यापनार्थतः ॥२४९॥
 षण्णवार्थात् च षोष्ठानि सम्पाप्य परिमार्जयेत् ।
 परितो वीथयः पदच्छिद्विद्वितयं तद्बहिः पुनः ॥२५०॥

पूर्वादिदिक्चतुष्के तु एकाशीतिपदानि च ।
 कल्पयेत्पार्श्वतो वीध्यै पुन पङ्क्तिद्वय भवेत् ॥२५१॥
 चतुर्षु कोणेष्वेकोनपञ्चाशत्कोष्ठकानि च ।
 कल्पयेत्तत्र चाप्येकाशीतिमध्यानुसारत ॥२५२॥
 मध्यतो नवक स्थाप्य पङ्क्त्येका लोपयेत्परि ।
 बहि पङ्क्तिद्वये दिक्षु षट्क षट्क विदिक्षु च ॥२५३॥
 चतुश्चतुश्च सस्थाप्य शेषाणि परिमार्जयेत् ।
 तद्वहि परितो वीध्यै लुम्पेत्पङ्क्तिद्वय तत ॥२५४॥
 कोणानि कल्पयेद्यत्पदपोडशकानि तु ।
 तत्पार्श्वे लोपयेत्पङ्क्तिमेकैका दिक्चतुष्टये ॥२५५॥
 पङ्क्तिद्वये तु द्वाराणामन्तर्भागास्त्रयो बहि ।
 पञ्च पार्श्वे तु शोभार्थं चतुर तद्वद्विद्वयम् ॥२५६॥
 तदन्त पङ्क्तित्रितये त्रयस्त्रिंशत्पदानि तु ।
 वीध्या सहैकता नीत्वा द्वेनैक स्थापयेद्बहि ॥२५७॥
 द्वाराणामपि कोणाना मध्ये षोडशसहस्रया ।
 पञ्चविंशतिकोष्ठानि स्थापयित्वा तु पार्श्वत ॥२५८॥
 अन्योन्य लोपयेत्पङ्क्तिमेकैका तु मुनीश्वरा ।
 एवमापाद्य कुम्भाना पदानि स्थापनार्थत ॥२५९॥
 तत सुमन्धरजसा सितेन सुसमा द्विजा ।
 अङ्गुष्ठविस्तरोत्सेधा ऋग्नी रेखास्तु कल्पयेत् ॥२६०॥
 विनीर्य कोष्ठेषु रज पश्चाद्द्वाराणि पूरयेत् ।
 तेनैव शोभा परितेन विचित्रे कुमुदाञ्चितै ॥२६१॥
 लनावृन्दैर्मुनिश्रेष्ठा । वीधी सर्वत्र मूषयेत् ।
 तत सङ्गृह्य कलशान् सर्वलक्षणलक्षितान् ॥२६२॥
 अष्टोत्तरशत हुत्वा मूलमन्त्रेण वै घृतम् ।

गायत्र्या वा ततो द्वारचतुष्के पूर्वदिक्क्रमात् ॥२६३॥
 द्वौ द्वौ सस्याप्य कलशौ कुमुदादीन्प्रपूज्य च ।
 पुष्पैरभ्यर्च्य कौष्ठानि विचित्रैर्मन्त्रमन्त्रितै ॥२६४॥
 सर्वधान्यै प्रयत्नेन कल्पयित्वा तु वीथिका ।
 ताम्बु द्वौ द्वौ कुशाभौ च निक्षिपेन्मूलमन्त्रत ॥२६५॥
 सूत्रेण वेष्टितान् कृत्वा कलशान् पूर्ववद्विजा ! ।
 गायत्र्या क्षाळयित्वा तान् कोष्ठेषु न्यस्य तानत ॥२६६॥
 अधोमुखान् न्यसेत्पृष्ठे परमेष्ठ्यात्मना कुशान् ।
 तत सम्प्रोक्षयेत्पुमा पद्मगव्येन तान् कुर्यैः ॥२६७॥
 विश्वेन विक्रिगैत्सिकान् अक्षताश्च तदूर्ध्वत ।
 उत्तानथेन्निवृत्त्या तान् क्रमाद्यत्नेन वै तत ॥२६८॥
 गाळितेन तु तोयेन सुगन्धैश्चन्दनादिकैः ।
 वासितेन तु तान् विप्रा । संवणापूरयेत्क्रमात् ॥२६९॥
 मध्यैकाशोतिमध्यस्थनवके मध्यकुम्भके ।
 सूर्यक्रान्त पद्मराग वैडूर्यं चन्द्रक्रान्तकम् ॥२७०॥
 अयम्नान्त चेन्द्रनील प्रवाल गारुड तथा ।
 पुष्यराग स्फाटिक च ब्रह्मराग च मेचकम् ॥२७१॥
 वज्र च रजत चैव मौक्तिकं ताम्रमेव च ।
 सर्वाप्येतानि निक्षिप्य तद्दृष्टिर्नक्शाष्टके ॥२७२॥
 पूर्वादीशानपर्यन्त मध्यकुम्भेषु वै क्रमात् ।
 द्रव्याणि षोडशतानि द्वन्द्वयोगेन विन्यसेत् ॥२७३॥
 द्विमहातिकमध्येषु न्यसेच्छेषेषु मौक्तिकम् ।
 पूर्वकार्गानिमध्यस्थनवके मय्यगोचरे ॥२७४॥
 दृष्ट्वापि नमात्राणा क्षीरिकावत्प्रगव्ययो ।
 मातृपुत्रकेशवयोऽभयवर्धनयोऽपि ॥२७५॥

फलानि निक्षिपेत्पश्चात्तद्दहिर्नवकाष्टके ।
 प्रागादीशानपर्यन्तं मातुलुङ्गं च दाडिमम् ॥२७६॥
 नारङ्गं चापि जम्बीरं तक्षोलं बदरी तथा ।
 क्षीरिकाफलके चैव द्राक्षाखर्जूरके तथा ॥२७७॥
 आम्रं च सहकारं च पनसस्य फलं तथा ।
 सुद्रपूर्वं च पनसं कदलीमोचके तथा ॥२७८॥
 क्रमाद्बद्धप्रयोगेण मध्यकुम्भेषु विन्यसेत् ।
 नवकाष्टककुम्भेषु बदराणि विनिक्षिपेत् ॥२७९॥
 उशीरं कुङ्कुमं चैव मांसीं मलयजं तथा ।
 सुरं च हरिवेरं च कुष्ठं चागरुमेव च ॥२८०॥
 एकाशीतिपदे याम्ये विश्वान्येतानि निक्षिपेत् ।
 मध्ये मध्यस्वफलशे पूर्वादिक्रमयोगतः ॥२८१॥
 शेषेषु मध्यकुम्भेषु न्यसेदेकैकजं पठम् ।
 विनिक्षिपेन्मलयजमेतेषामष्टकेषु च ॥२८२॥
 समुद्रवापीकूपानां तटाकानां हृदस्य च ।
 वृष्टेर्नदीहिमानां च तोयानि प्रतिपादयेत् ॥२८३॥
 वारुणे मध्यमे कुम्भ एकैकं शेषमध्यमे ।
 शेषेषु चाष्टवर्गेषु शुद्धोदानि विनिक्षिपेत् ॥२८४॥
 यवगोपूमकत्रीहिशालिमुद्गद्वियङ्गुकान् ।
 माषनीवारह्नी चापि नवमे मध्यमे घटे ॥२८५॥
 शेषेषु यान्येकैकं मध्यकुम्भेषु च क्रमान् ।
 अष्टकेषु च शुद्धानि तोयानि प्रतिपादयेत् ॥२८६॥
 आम्रेथैस्त्रोनपञ्चाशत्तदके पूरयेद्घृतम् ।
 पद्मेष्विन्द्रादियोगेन गोमूतं गोमयं तथा ॥२८७॥
 क्षीरं दधि विनिक्षिप्य कौण्डिन्पोदकं न्यसेत् ।
 नैऋते मध्यनवके तन्नं विन्यस्य तद्दहिः ॥२८८॥

शेषेषु चत्वारिंशत्सु कलशेषु गुडोदकम् ।
 वायव्यनवके मध्ये न्यसेत्तैलं तु सर्षपम् ॥२८९॥
 कलशेषु च शेषेषु विन्यसेदैक्षवं रसम् ।
 ईशानैकोनपञ्चाशन्नवके मधु विन्यसेत् ॥२९०॥
 शेषेषु नाळिकेराम्भस्तत्क्षीरं वापि विन्यसेत् ।
 ऐन्द्रादिपञ्चविंशत्सु प्रथमे मध्यमे घटे ॥२९१॥
 क्षेत्रतीर्थाब्धिशैलेभ्यः सूकराल्यविलाद्गजात् ।
 वर्त्मिकादवृषशृङ्गाच्च मृदमादाय पूरयेत् ॥२९२॥
 शेषेष्वष्टसु चेकैकं षोडशे गन्धवारि च ।
 सहदेवी वचा चैव शतमूली शतावरी ॥२९३॥
 कुमारी च गुळूची च सिंही व्याघ्री तथैव च ।
 द्वितीये मध्यमे कुम्भे विन्यसेद्दहिरष्टके ॥२९४॥
 एकैकं प्राक्क्रमेणैव षोडशे पूर्ववद्भवेत् ।
 न्यम्रोधोदुम्बराश्रत्यजम्बुविल्वपलाशजैः ॥२९५॥
 शिरीषमधुकोत्थैश्च त्वग्रसैर्मध्यमं घटम् ।
 तृतीये पूरयित्वाष्टौ व्यसैः षोडश पूर्ववत् ॥२९६॥
 पलाशविल्ववकुल्लकदम्बाम्रशिरीषजान् ।
 न्यम्रोधाश्रत्यजान् क्षिप्त्या चतुर्थे पण्डवान् घटे ॥२९७॥
 मध्यमेऽष्टासु च व्यस्तान् प्राग्वत् षोडश विन्यसेत् ।
 मल्लिकाजातिवकुल्लनन्यावर्तमियद्भुजैः ॥२९८॥
 पद्मचन्पककुन्दैश्च पुष्पैरापूर्य मध्यमम् ।
 कलशं पद्ममे व्यसैरष्टौ शेषाश्च पूर्ववत् ॥२९९॥
 सिद्धार्थं सर्षपं माषं रोचनां गोक्षुद्रवाम् ।
 इन्द्रयव बेणुयवं शुभोदयामाकर्षजकं ॥३००॥
 षष्ठे मध्यमिते कुम्भे न्यसेदष्टासु च क्रमान् ।

व्यस्तानि तानि द्रव्याणि प्राग्बच्छेषांश्च षोडश ॥३०१॥
 तिलं वनतिलं चैव जीरकं कृष्णजीरकम् ।
 अतसीं शतपुष्पां च कुठारच्छिन्नमेव च ॥३०२॥
 ऋषिवीजं च विन्यस्य मध्यकुम्भे तु सप्तमे ।
 एकैकं बहिरष्टासु प्राग्बत् षोडशसु द्विजाः । ॥३०३॥
 पटीश्यामाकशालीनां नीवारस्य च तण्डुलम् ।
 दूर्वाकुशेन्द्रवल्लीनामङ्कुरान् पिप्पलस्य च ॥३०४॥
 न्यसेन्मध्येऽष्टमेऽष्टासु व्यस्तानन्येषु पूर्ववत् ।
 कुशोदीच्येक्षुकाशानामुशीरशरपुङ्खयोः ॥३०५॥
 अगर्वपामार्गयोश्च मूलानि नवमे न्यसेत् ।
 कुम्भे मध्यस्वित्तेऽष्टासु व्यस्तानन्येषु पूर्ववत् ॥३०६॥
 तुलस्याः कृष्णतुलस्या ग्रन्धिवेणोरपि च्छदाः ।
 मृङ्गराजस्य निव्वस्य शम्याः केनाकिञ्चतयोः ॥३०७॥
 दशमे मध्यमेऽष्टासु व्यस्तान् शेषेषु पूर्ववत् ।
 मुस्तानागरमुस्तास्यरुन्दे कुवलयस्य च ॥३०८॥
 कुमुदोत्पलयोश्चापि शीतलीयकरुन्दकम् ।
 कर्हारस्य फशेरोश्च रुन्दे एकादशे क्षिपेत् ॥३०९॥
 मध्यकुम्भेषु चैतानि क्रमादन्येषु पूर्ववत् ।
 मुद्गमापकनिष्पावशिन्धिनीहियवाङ्कुरान् ॥३१०॥
 आढकानां कुड्म्यानामङ्कुरान् द्वादशे क्षिपेत् ।
 मध्यकुम्भेऽष्टके व्यस्तान् प्राग्बत् षोडशसु द्विजाः । ॥३११॥
 शङ्खपुष्पी सदाभद्रा विष्णुकान्तैकपद्मयोः ।
 बलायाः म्बरमञ्जर्याः सहायाश्च तथैव च ॥३१२॥
 अङ्कुरान् सहदेव्याश्च मध्ये कुम्भे त्रयोदशे ।
 विन्यम्याऽष्टानु च व्यस्तानन्येषु प्राग्बदाचोत् ॥३१३॥

श्वेतानि ब्रह्मदण्डी च तथा ब्रह्मसुवर्चलाम् ।
 सरक्ता च विरक्ता च प्रश्लिपर्णी स्थिरा तथा ॥३१४॥
 एरण्ड चापि विन्यस्य मध्ये कुम्भे चतुर्दशे ।
 अष्टासु तानि व्यस्तानि प्राग्वदन्येषु विन्यसेत् ॥३१५॥
 सुरभिं पद्मकिञ्जल्क नागकेसरमेव च ।
 पत्रमेलात्वच चैव लता कस्तूरिका तथा ॥३१६॥
 जातीफल च वै पञ्चदशमे मध्यसस्थिते ।
 कुम्भे न्यस्याष्टके व्यस्त शेष पूर्ववदाचरेत् ॥३१७॥
 सुवर्णं रजत ताम्रमायस ऋषु सीसकम् ।
 आर कास्य च विन्यस्य षोडशे मध्यसस्थिते ॥३१८॥
 कलशेऽष्टासु च व्यस्त प्राग्वत् षोडशसु द्विजा । ।
 एव द्रव्याणि विन्यस्य क्रमेण सुसमाहित ॥३१९॥
 तत आग्नेयकोणे तु देवस्याराधनार्थत ।
 अर्घ्यादिद्रव्यनिचय मधुपर्कं च विन्यसेत् ॥३२०॥
 ततो नैर्ऋतकोणे तु हरिद्राशालिपिष्टके ।
 दूर्वामश्वत्थपत्र च सिद्धार्थं च तथाक्षतम् ॥३२१॥
 माल्यानि पूर्णकुम्भं च न्यसेन्नीराजनार्थत ।
 तथा चोद्धर्तनार्थं च चूर्णं गोधूमशलिजम् ॥३२२॥
 रजनीचूर्णसम्मिश्रमौपत्यसम्भावितम् ।
 चमसीं च राक्ष्सीं चैव तथैव मुनिपुङ्गवा ! ॥३२३॥
 चन्दन मुररलेपार्थं घृष्टकर्मूरभावितम् ।
 चम्पकैर्मुरमानीभ्या हरिचैरे समन्वितम् ॥३२४॥
 पिष्टगामन्त्रं चैव शिर ध्यानार्थकं न्यसेत् ।

तत ईशानकोणे तु शलकान्यायसानि तु ॥३२६॥
 आयसा गुळिकाश्चैव तथा सन्दशन द्विजा ।
 अन्यद्यदुपयोगि स्यात् स्थापयेत्तद्यथास्तुचि ॥३२७॥
 एतदुक्त समस्त वा यथाभिमतकोणगम् ।
 मध्यैकाशीतिमध्यस्थनवके मध्यसस्थिते ॥३२८॥
 कुम्भे यजेद्वासुदेव तत प्रागादियोगत ।
 दिक्स्थाना नवकाना तु मध्येषु प्रभवक्रमात् ॥३२९॥
 चतुरो वासुदेवादीन् विदिक्स्थाना तु मध्यत ।
 ईशादिवह्निपर्यन्त तानेराध्ययोगत ॥३३०॥
 मध्यशुद्धोदकुम्भेषु सत्य सर्वेषु पूजयेत् ।
 बहिर्दिङ्नवकाना तु शुद्धोदेषु च दिक्क्रमात् ॥३३१॥
 सुपर्ण गरुड चैव तार्क्ष्यं च विहगेश्वरम् ।
 बह्व्यादीशानपर्यन्त नवकाना चतुष्टये ॥३३२॥
 शुद्धोदेषु च तानेव क्रमेण परिपूजयेत् ।
 एकाशीतिषु दिक्स्थेषु पूर्वोदिक्रमयोगत ॥३३३॥
 मध्यकुम्भेषु षट्त्रिंशत्सख्यातेषु यथाक्रमम् ।
 पद्मनाभादयो विप्रा । देवा वेदविदन्तिमा ॥३३४॥
 पूज्या गवक्युक्त्या तु मध्यादीशानपश्चिमम् ।
 मध्यशुद्धोदकुम्भेषु यजेत्कल्किस्वरूपिणम् ॥३३५॥
 बहिर्नवकशुद्धोदकलशेषु यजेद्विसुम् ।
 पाताळशयनाख्य तु पश्चादग्निदिगादित ॥३३६॥
 चतुर्षु कोणेष्वेकोनपञ्चाशन्नवकेषु च ।
 मध्येषु केशवादीना क्रमात्त्रिकचतुष्टये ॥३३७॥
 आघान् दिक्स्थेषु कुम्भेषु द्वितीयाम्तु चतुर्ष्वपि ।
 विदिक्स्थेषु तृतीयाश्च षट्कपोऽशके क्रमात् ॥३३८॥

चक्रादिवज्रपर्यन्तमस्त्रपोडशक यजेत् ।
 कोणस्थेषु चतुष्केषु न्यसेच्छक्तिं तत परम् ॥३३९॥
 ऐन्द्रीदक्षिणत पञ्चविंशतौ प्रथमे यजेत् ।
 सर्वसम्पत्प्रदा लक्ष्मीं मध्यकुम्भेषु तद्बहि ॥३४०॥
 अष्टासु पुष्टिं तद्बाह्ये कान्तिं पोडशके द्विजा ।
 एवमाद्येषु चान्येषु षड्विंशतिषु क्रमात् ॥३४१॥
 प्रभादीनां च शक्तीनां त्रितयं त्रितयं यजेत् ।
 तत्रापि पञ्चदशमे बहि पोडशके न्यसेत् ३४२॥
 किरीटमन्त्रिमे पञ्चविंशतौ त्रितयं यजेत् ।
 श्रीवत्स कौस्तुभ चापि वनमाला तथैव च ॥३४३॥
 वासुदेवादिमन्त्रैस्तु वनमालातिमै क्रमात् ।
 अष्टाविंशतिसख्यं तु हुत्वाज्य वै यथारुचि ॥३४४॥
 पूर्णां दत्त्वा तत कुम्भान् सम्पातविधिना स्पृशन् ।
 पिधाय चक्रिकाभिस्तु सर्वानुक्तक्रमेण तु ॥३४५॥
 वासोभि छादयेत्पश्चान्नूतनैस्तु पृथक् पृथक् ।
 भूय पूर्णाहुतिं दत्त्वा दिक्षु मूतबलिं हरेत् ॥३४६॥
 मृदादि सर्वरत्नान्तमुद्धारक्रम इष्यते ।
 पूर्वं विष्णोर्नुक्रमिति मन्त्रेण च मुनीश्वरा ॥३४७॥
 पूर्वादिशानपर्यन्त मृत्कुम्भैरभिषिच्य च ।
 सर्वमृत्कलशैरेव मध्यस्थेन ततो बहि ॥३४८॥
 कुम्भे पोडशभिर्विप्रा ! प्रागादिक्मयोगत ।
 षवमेव क्रम सर्वपञ्चविंशतिषु द्विजा ॥३४९॥
 प्रतद्विष्णुरिन्यनेन मूलाद्विरागिषेनयेत् ।
 प्रतथे विष्णुरास इति कर्पादेरयिनाम्बुभि ॥३५०॥
 यम्य त्रिपूर्णत्यनेन षड्शै पद्मरान्विते ।

तदस्येति च मन्त्रेण पुष्पैरापूरितैर्घटैः ॥३५१॥
 तावामिति च मन्त्रेण सिद्धार्थादिसमन्वितैः ।
 प्रवः पान्तमित्यनेन तिलाद्यन्वितवारिभिः ॥३५२॥
 परोमात्रेतिमन्त्रेण पप्प्यादिद्रव्यवारिभिः ।
 नते विष्णोरित्यनेन कुशमूलान्विताम्बुभिः ॥३५३॥
 इरावतीति मन्त्रेण तुलस्यादिजलैस्ततः ।
 अतो देवेति मन्त्रेण मुस्ताकन्दादिसंयुतैः ॥३५४॥
 इदं विष्णुरित्येतेन मुद्गाद्यङ्कुरपूरितैः ।
 स्त्रीणि पदेति मन्त्रेण शङ्खपुष्यादिवारिभिः ॥३५५॥
 विष्णोः कर्माणीत्यनेन श्वेतार्काद्यम्बुभिस्ततः ।
 तद्विष्णोरिति मन्त्रेण सुरभ्यादिजलैस्ततः ॥३५६॥
 तद्विप्रास इत्यनेन स्नापयेद्गोहवारिभिः ।
 प्रागेकाशीतिकलशैः स्नापयेत्क्रमयोगतः ॥३५७॥
 पूर्वादिमध्यपर्यन्तनवकल्पने क्रमः ।
 ऐन्द्रेण नवकेनादौ पुरूयज्ञाय इत्यृचा ॥३५८॥
 इन्द्राविष्णु दृंहितेति वह्निदिवसंस्थितेन च ।
 यं मनीषेति याम्येन नवकेनाभिषेचयेत् ॥३५९॥
 यपद्वते विष्णुवासेति नैर्ऋतेन ततः परम् ।
 तिस्रोवाच इत्यनेन वारुणेन मुनीश्वराः ! ॥३६०॥
 योवर्द्धं औपधिमन्त्रेण वायव्यनवकेन तु ।
 स्तरिरतुकं भवतीति सौम्येन नवकेन तु ॥३६१॥
 ईशानादिविस्पृतेनैव यस्मिन्निश्वेन्येत्पृच्छा ।
 इदं वचः पर्जन्यायेति स्नापयेन्मध्यमेन तु ॥३६२॥
 याम्यैकाशीतिकलशैस्ततः संस्नापयेद्विभुम् ।
 सहस्रभ्रापं देवमिति मन्त्रपुरस्सरैः ॥३६३॥

सन्तत सिराभिरिति पर्यन्तैश्च क्रमेण तु ।
 अष्टमन्त्रैर्मुनिश्रेष्ठा ! प्रागादिनवकाष्टकै ॥३६४॥
 पृथैरेव समस्तैस्तु स्नापयेन्मध्यमेन तु ।
 एकाशीत्या तु वारुण्या कलशैरभिषेचयेत् ॥३६५॥
 समुद्रज्येष्ठा इत्यनेन पूर्वादिनवकेन तु ।
 वापीरूपतटाकोत्थै हृदयष्टिसमुद्भवै ॥३६६॥
 या आपो दिव्या इति मन्त्रेणैवाभिषेचयेत् ।
 नद्यम्भसा स्नापयित्वा यासा राजेत्युचा तत ॥३६७॥
 यासु राजेतिमन्त्रेण हिमतोयेन वे तत ।
 समुद्रज्येष्ठपूर्वैस्तु चतुर्भिर्मध्यमेन तु ॥३६८॥
 ततोऽभिषिञ्चेत्सौम्यैकाशीतिकुम्भै क्रमेण तु ।
 यदिमा इति मन्त्रेण शक्रेण नवकेन तु ॥३६९॥
 यस्थौपर्धिरित्येतेन वह्निदिवसम्भितेन तु ।
 साक्रयक्ष्मेति याम्येन अन्यावो इति नैर्ऋते ॥३७०॥
 या फलिनीरिति मन्त्रेण वारुण्या नवकेन तु ।
 मुञ्चन्तु मा शपथ्यादिति वायुदिङ्मनवकेन तु ॥३७१॥
 अवपतन्तीरित्यनेन सोमदिवसम्भितेन च ।
 या ओपर्धा सोमराज्ञीरिति मन्त्रेणैशानकेन तु ॥३७२॥
 या ओपर्धा सोमराज्ञीविष्टिता इति मध्यत ।
 ततोऽग्न्येकोनपद्याशत्कलशैरभिषेचयेत् ॥३७३॥
 गायत्र्या चैन्द्रपट्टकेण गन्धहारेति याम्यत ।
 पयम्बतीरोपपय इति पट्टकेण पश्चिमे ॥३७४॥
 दधिह्रासप्लवङ्ग, हृत्प्लवङ्ग, शौण्ड्यपट्टकेण, नक्षत्रम् ।
 गम्यक्सवन्तिमग्निम्पुच्छेनैव घृतेन च ॥३७५॥
 नैर्ऋतेषानपद्याशत्कलशैरभिषेचयेत् ।

तेजोसीत्यादियजुषा तलेन स्नापयेत्तत ॥३७६॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण प्राक्क्रमेण गुडोदकै ।
 तेजोसीत्यादिमन्त्रेण वायौ तैलैस्तु सर्पपै ॥३७७॥
 द्वादशार्णाख्यमन्त्रेण सर्वैरिक्षुरसैस्तत ।
 मधुवातादिभिर्मन्त्रे कलशैर्मुपूरिते ॥३७८॥
 पूर्वोदितेन मन्त्रेण नाळिरेरजलै क्रमात् ।
 तेनैवोष्णचलै पश्चाद्ब्रह्मचार्दाशानपश्चिमम् ॥३७९॥
 सुतप्तयोमुळक्षेपात्सज्जातोष्णस्तदैव तु ।
 उद्धर्त्येत्ततो देव द्रुपदादिति मन्त्रत ॥३८०॥
 शिरस्यामलक-दद्यान्मानस्तोत्रेति मन्त्रत ।
 प्रक्षाल्य शुद्धतोयश्च बहुभिश्च सुगन्धिभि ॥३८१॥
 मध्येकाशीतिकलशैस्तत सस्नापयेत्क्रमात् ।
 सहस्रशीर्षेत्यनया ऋचैर्न्दीनवर्कैर्षटै ॥ ३८२॥
 अष्टाभिरष्टदिवसस्यैर्मध्यमेन द्वितीयया ।
 द्वाभ्या द्वाभ्या तथा ऋग्भ्या क्रमानवक्रसप्तके ॥३८३॥
 पौरुषेण तु सूक्तेन समन्तेन शनै शनै ।
 स्नापयेद्देवदेवेश मध्यस्थनवरेण तु ॥३८४॥
 यद्वा सर्वस्य वशिनमित्याद्यैर्मनुभि क्रमात् ।
 महोपनिषदन्त सैर्दिक्क्षितै कलशाष्टकै ॥३८५॥
 एक एव नारायण इति मध्यगतेन तु ।
 यद्वाष्टाक्षरमन्त्रेण सर्वकुम्भै त्रमेण तु ॥३८६॥
 मृदादि सर्वरत्नान्त स्नापयेद्दिनसप्तमा ।
 उद्धार एव कथित कर्मत्रय इहोच्यते ॥३८७॥
 प्रभाते तु दृत्तस्नान हूननीतुक्कगद्गळ ।
 त्रैशिकेद्रमन्था चान्यैर्दानिभ्यश्च समन्वित ॥३८८॥

प्रासाद सम्प्रविश्याथ नित्य निर्वर्त्य पूर्ववत् ।
 यागमण्डपमासाद्य रजोभि पूर्य मण्डलम् ॥३८९॥
 कुम्भमण्डलयोरिश्वा प्रासाद सम्प्रविश्य च ।
 तनस्त्वर्ष्यादिभिर्भोगैर्मूलनिम्ब तु पूजयेत् ॥३९०॥
 तस्मात् क्षपनविम्बे तु समावाह्य तथैव च ।
 इद्दालद्दृत्य विविधैर्वस्त्रैर्माल्यैश्च मूषणै ॥३९१॥
 शिविकादौ समारोप्य सर्वालङ्कारसयुतम् ।
 पूर्वोक्तनिधिना विप्रा ! निनयेत्क्षानमण्डपम् ॥३९२॥
 क्षानपीठे समारोप्य पूर्वोदितविधानतः ।
 यथाक्रम समभ्यर्च्य यावदात्मनिःश्रेयसम् ॥३९३॥
 ततस्तु देवदेवस्य कुर्यात्कौतुम्बन्धनम् ।
 कुम्भानां विहितं कर्म न कृतं यदि वै पुरा ॥३९४॥
 क्रत्या त्वनुपपत्त्या तु तदा तत्पर्यमाचरेत् ।
 क्षानासनोदितैर्मगिर्मुखलेपान्तिमै क्रमात् ॥३९५॥
 पूजयित्वा तत कुम्भे क्षापयेदुक्तवर्त्मना ।
 सर्वेषामपि कुम्भानां क्षानशेष तु पूरयेत् ॥३९६॥
 घटान्तरं तु द्रव्याणामन्तर्गन्तरयोगतः ।
 शुद्धाम्भसा क्षापयित्वा वस्त्रेणार्घ्यादिभिर्यजेत् ॥३९७॥
 षड् सन्नाप्य विविधद्रवनीचूर्णपूरितैः ।
 अलङ्कृते धान्यपीठे पुरस्तादधिवासिनै ॥३९८॥
 पद्मविंशतिभिः कुम्भैर्नवभिः पद्मभिस्तु वा ।
 षड्भेन वापि तच्चूर्णं श्रीसूक्तेन द्विजोत्तमा ! ॥३९९॥
 प्रक्षाल्य मूर्तिं देवस्य भूयश्चार्यादिभिर्यजेत् ।
 सर्वाङ्ग परिमृश्याथ मक्तानां मूर्तिं दापयेत् ॥४००॥
 रिशकमेतस्य श्रव्या तु तन्मन्त्रेण ततो द्विजा ! ।

सहस्रधारास्रपनमाचरेच्छुद्धवारिभिः ॥४०१॥

सचन्दनादिकं दत्त्वा ततः पीठन्ततः प्रभुम् ।

अलङ्कारासनं नीत्वा आसनादिक्रमाद्यजेत् ॥४०२॥

भोगैः सांस्पर्शिकैः प्राग्बद्धिविधैरौपचारिकैः ।

हृदयङ्गमसंज्ञैश्च विचित्रैश्च मनोहरैः ॥४०३॥

एवं द्विजप्रदानान्तं होमान्तं वा प्रपूज्य च ।

शिबिकावौ समारोप्य पूर्ववत्सम्प्रवेशयेत् ॥४०४॥

प्रदक्षिणक्रमेणैव प्रासादाभ्यन्तरं ततः ।

तत्रावरोप्य तद्विम्बं स्वस्थाने सन्निवेश्य च ॥४०५॥

इष्टा चार्घ्यादिभिर्भोगैर्मूलविम्बं तथैव च ।

समर्प्य च कृतं कर्म कुर्याच्चैव विसर्जनम् ॥४०६॥

मृण्मयादौ मूलविम्बे विधिरेवं प्रकीर्तितः ।

शिलामयादिके मूले स्रपनार्हे मुनीश्वराः ! ॥४०७॥

तमेव स्नाप्य पूर्वोक्तविधिना कौतुकादिमम् ।

हविरन्तैः समभ्यर्च्य होमान्तं सर्वमाचरेत् ॥४०८॥

ततस्तु चौत्सवं विम्बं विचित्रैर्वसनैस्तथा ।

अनेकैर्मूषणै रम्यैर्माल्यैश्च मुमुगान्धिभिः ॥४०९॥

अलङ्कृत्य समारोप्य शिबिकां सम्प्रवेशयेत् ।

आस्थानमण्डपं सम्यगुत्सवोदितवर्त्मना ॥४१०॥

तत्रावरोप्य यानाद्य सौवर्णे विल्लते शुभे ।

मद्रासनेथ वा विप्राः ! विचित्रास्तरणान्विते ॥४११॥

यथाक्रमौदितेनैव वर्त्मना सम्प्रपूजयेत् ।

सांस्पर्शिकादिकैर्भोगैर्विधिस्तु विशेषतः ॥४१२॥

महाहविर्निवेद्याथ कृत्वा सर्वं क्रमेण तु ।

द्विजप्रदानपर्यन्तमग्नी सन्तर्पयेत्कमान् ॥४१३॥

समर्पणादिकं सर्वं कृत्वा देव जगत्पतिम् ।
 समारोप्य च यानादौ मर्ममङ्गलमयुतम् ॥४१४॥
 प्रवेशयेत्तु प्रासादं यानादेरवरोप्य च ।
 स्वस्थाने सन्निवेशयथ अर्घ्यगन्धादिभिर्यजेत् ॥४१५॥
 मूलविम्बं तथाभ्यर्च्य कृतं कर्म समर्पयेत् ।
 स्नानशेषेण तोयेन कुम्भस्थेन क्रमेण तु ॥४१६॥
 द्वारस्थान् सफलान् देवान् तथा चावरणस्थितान् ।
 बलिदानक्रमेणैव सम्प्रोक्ष्य पत्रिपूज्य च ॥४१७॥
 बलिं च दत्त्वा शेषेण गणेशमभिषिच्य च ।
 पूजयेदर्घ्यगन्धाद्यैरथ वा ह्यनुकल्पके ॥४१८॥
 पूजावसाने देवस्य स्नपनव्यक्तिगस्य च ।
 प्रोक्षणं देवतानां च गणेशस्याभिषेचनम् ॥४१९॥
 आचरेत्क्रमयोगेन यजमानस्ततो द्विजा ।
 आचार्यान् साधकाश्चैव तोषयेद्विप्रैर्धनैः ॥४२०॥
 अन्याश्च चैष्णवान् सर्गान् यथाशक्ति च तोषयेत् ।
 अनिवारितमन्नाद्यं सार्वजन्यं तु कारयेत् ॥४२१॥
 एवमेव हि सर्वेषु स्नपनेषु नियान्तम् ।
 प्रोक्षणं परिवाराणां बलिदानं च वर्जयेत् ॥४२२॥
 महाहविर्विधानं च विभवे सति कल्पयेत् ।
 प्रधानादिऋमेणैव स्नपनानां तु पञ्चकम् ॥४२३॥
 कुर्यान्नित्ये विधीं विप्रां ' तथा नेमित्तिरेषुच ।
 तनस्तु सूक्ष्मम्-म्नादिस्थूलस्थूलान्तपञ्चकम् ॥४२४॥
 चातुरारम्पादिदेवानां कार्यं स्नापनऋमणि ।
 अयने विपुत्रे चैव प्रहणे च द्रग्मूषयो ॥४२५॥
 स्नपनं मुख्यकल्पे तु षाचरेत्तुसमाप्तमम् ।

अनुकल्पे तु तन्मध्यं तन्न्यूनादिचतुष्टयम् ॥४२६॥

अयनद्वयमध्यस्थसङ्क्रान्तिद्विचतुष्टये ।

आवृत्तिक्रमयोगेन कल्पयेन्मुनिपुङ्गवाः ! ॥४२७॥

उत्सवारम्भादिवसे तदन्ते च समारभेत् ।

अथमोत्तमसंज्ञं तु तन्मध्यं चानुकल्पके ॥४२८॥

महाहाविर्विधाने तु तन्न्यूनं तु समाचरेत् ।

प्रायश्चित्तेषु कार्येषु सर्वाण्येतानि कल्पयेत् ॥४२९॥

तेषां स्नपनभेदं तु वक्ष्याम्युपरि विन्वृतम् ।

स्नपनानां विधानं तु दिव्यशास्त्रोक्तवर्त्मना ॥४३०॥

यथावत्कथितं सम्यक् किमन्यच्छेत्तुमिच्छथ ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां

स्नपनविधिर्नाम

पञ्चदशोऽध्यायः ।

अथ षोडशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवन्मुनिशार्दूल ! सर्वज्ञ ! वदतां वर ! ।

प्रतिष्ठा मन्त्रविम्बस्य कथं कार्या ! नरोत्तमैः ॥१॥

प्रासादस्य च विम्बस्य पीठादेर्लक्षणं कथम् ? ।

तत्सर्वं विस्तरेणैव वदन् कृपयाधुना ॥२॥

नारदः ।

शृणुष्वं मुनयः ! सर्वे मावधानेन चेतना ।

मन्त्रविम्बप्रतिष्ठाया विधानं लक्षणादिकम् ॥३॥

तत्सर्वं देवदेवेन सात्वतादिषु कीर्तितम् ।
 तेषां सारं समुद्धृत्य प्रवक्ष्यामि समासत ॥४॥
 ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्य शूद्रो वा भगवन्मय ।
 श्रद्धामक्तिसमायुक्तं सम्पन्नं शान्तमानस ॥५॥
 आस्तिकं सत्यसन्धश्च सदाचारसमन्वित ।
 आचार्यं वरयेत्पूर्वं भगवच्छास्त्रकोविदम् ॥६॥
 तत्त्वज्ञं भगवद्भक्तं भगवद्दशसम्भवम् ।
 आचार्यो यजमानश्च सह सम्मन्थ्य शिल्पिभिः ॥७॥
 पुण्ये देशेऽनुकूले च मनोशे साधुसेविते ।
 मृद्वाग्निफलपुष्पाढ्ये कुशेन्धनसमन्विते ॥८॥
 गोसन्ध्याशालिमुभगे क्षुद्रप्राणिविचरिते ।
 पर्वताग्रे च तन्मध्ये सानुदेशे द्विजोचिते ॥९॥
 मृगते तु वने रम्ये षाडपौषधिसङ्कुले ।
 मन्त्रे चोपवने ह्यथ प्रशस्ते कमलान्विते ॥१०॥
 शूलेषु निम्नगानां च तासामपि च सङ्गमे ।
 समीपे पुण्यतीर्थानर सुखिरे सारसङ्कुले ॥११॥
 दुष्टप्राणिविनिर्मुक्ते चोरातङ्गभयोजिते ।
 सर्वदोषविनिर्मुक्ते देशे दिव्ये मनोहरे ॥१२॥
 मुखं परीक्ष्य तन्नादौ शास्त्रदृष्टेन वर्मना ।
 ततः परं द्विजश्रेष्ठा ! क्षमापरिमहमाचरेत् ॥१३॥
 क्षमापरिमहदूर्वाणामारम्भे सर्वकर्मणाम् ।
 द्वादशाक्षरपूर्वम्भु मन्त्रे सर्वेश्वरं पुरा ॥१४॥
 आगव्यो भगवान्भक्त्या चैर्वा वा वन्द्यो म्यले ।
 मन्त्रोऽर्प्याद्यादिकैर्मक्त्या मन्त्रे शुनिर्मदस्तन ॥१५॥
 भगवान् विश्वकर्मात्मा भगवत्पुत्रस्तु याजयेत् ।

विविधैरुपचारैस्तु पुष्पधूपानुलेपनैः ॥१६॥
 विसर्जने कृते विष्णोः सानले कमलोद्भव ! ।
 शिल्पिपन्नो यत्र ये द्रक्षाः मान्यास्ते तदनन्तरम् ॥१७॥
 तथा प्रसन्नबुद्ध्या तु शश्वन्नैर्वैर्तयन्ति च ।
 तैरपि प्रयतैः स्नातैस्तर्पणीयः स्वकः पतिः ॥१८॥
 ततः परिगृहीतव्यं क्षेत्रं त्वभिमतं द्विजाः ! ।
 अभुक्तमथवा भुक्तं वसुधागुणलक्षितम् ॥१९॥
 निश्शल्यमनुकूलं च स्वपतीनां च सम्मतम् ।
 समादाय प्रतिष्ठार्थं यथाभिमतविस्तृतम् ॥२०॥
 महेन्द्रोपांपतिर्वासुर्वितपेशानदिक्षु च ।
 पदमासाद्य वै कुर्याद्दिव्याघायतनाश्रितम् ॥२१॥
 पञ्चायतनपूर्वं तु शुभं देवगृहं महत् ।
 सिद्धये तस्त्वमार्गास्तु विमार्गात्तद्वसिद्धये ॥२२॥
 एतावदर्धनाम्भुक्तमतोन्वेषां तु दोषकृन् ।
 स्वमार्गं परमार्गं वा येषां सर्वगतो हरिः ॥२३॥
 स्फुरत्यविरतं बुद्धौ गुरुं तं शारुतः स्वयम् ।
 शुभेनुकूले नक्षत्रे नमस्कृत्याच्युतं विभुम् ॥२४॥
 निर्वृत्य नित्यं विज्ञेयपूर्वमर्चापयेद्विजाः ! ।
 सह वैरायनैश्चान्यैः ऋग्यजुस्सानपाठकैः ॥२५॥
 सान्त्वरैश्च सोऽर्षैः सिताम्बार्थैस्तथा ।
 ममालभनमाल्यैश्च भूपितैः माहृद्धीयकैः ॥२६॥
 शङ्खादित्रनिर्घोषैर्गीतिभिर्गायत्र्यैः ।
 फलपुष्पाशनकरो लाजमिद्वार्धकादिकम् ॥२७॥
 समादाय शुचिः कर्त्ता देशिकेन सह द्विजाः !
 गानमावाप्य शर्षेणां वासुदेवं दद्वि साग्न ॥२८॥

पुण्याह वाचयित्वा तु पूर्वोक्तविधिना तत ।
 जपत्रयाक्षर तिष्ठन् कर्त्रास्ते देशिकस्तत ॥२९॥
 वहि क्षेत्रस्य चैशान्या प्राच्या वा मुनिपुङ्गवा ।
 तता पर्णकुटीं कृत्वा चातयृष्टिक्षमा शुभाम् ॥३०॥
 तत्र पुण्यार्घ्यधूपाद्य कृत्वा वै भद्रपीठगम् ।
 पञ्चगव्य समापाद्य सार्धं मन्त्रैर्विलक्षणै ॥३१॥
 नारायणमपा मूर्तिं हेमाद्ये कुतपे शुभे ।
 सान्निधीकृत्य सम्पूज्य सरितीर्थाभ्युपूरिते ॥३२॥
 हेमसर्वापथीरत्नदर्भवर्गस्रगन्विते ।
 मन्त्रास्त्रकलशाभ्या तु सम्पाद्य रचना तत ॥३३॥
 साधारमासन ताभ्या ध्यात्वा कुर्यात्तदर्चनम् ।
 इदि मन्त्रेश्वर सास्त्र पूजयित्वा यथाविधि ॥३४॥
 न्यन्तत्र्यमासने कौम्भे प्रणव नमसा सह ।
 सौम्यनाडीपथा चैव ततो ह्यस्त्र समन्तराद् ॥३५॥
 दक्षिणेन तु मार्गण त्रपसव्यघटे विभो ।
 अवनार्यं ज्वलद्रूप दहन्त विघ्नसञ्चयान् ॥३६॥
 मन्त्रत्रय तु सामान्य सर्वत्र विहित द्विजा ।
 पडमाक्षरमन्त्र यत्तथा वै द्वादशाक्षरम् ॥३७॥
 हेतीश यत्सहस्रार परिजेय तथायुधम् ।
 वृन्दीभेण यद्द्वय सुप्रसन्नाच्च वै गुरो ॥३८॥
 अत्र तदद्रमापाद्य सविशेषमिदं शुभम् ।
 सास्त्र समर्चयित्वा तु भोगैर्मात्रावसानकै ॥३९॥
 मगूर्त्तयैजुभि सार्धैर्यथावमरलक्षणै ।
 त्र्यर्जुनैश्च सर्वशमय होम समाचरेत् ॥४०॥
 सप्तमशतमहास्य यत्पूर्णात्न साक्षरैस्ति ॥
 गुण्टे मन्त्रास्त्रविष्णवे ष्व गुर्वाणु देशिक ॥४१॥

स्वलेपु बालुकाद्येषु प्रागादौ विनिवेश्य च ।
 चत्वारश्चातुरात्मीयाः मन्त्रज्ञाः कृतमण्डनाः ॥४२॥
 ऋग्वेदाद्याश्चतस्रो ये ईशाद्वायुपञ्चावधि ।
 भक्त्यानया परा योज्या होमार्थं क्षेत्रसंद्भृते ॥४३॥
 होतव्यं भूमिलिङ्गैस्तेर्मन्त्रैराज्यादिकं बहु ।
 चतुर्भिश्चातुरात्मीयैर्द्विपट्कार्णपुरस्तरैः ॥४४॥
 होतव्यमपैरिविधैः स्मरन् सर्वेश्वरं हरिम् ।
 उपद्रष्टा चतुष्कोणे एकैकं विनियोज्य च ॥४५॥
 होमार्थं सर्वकुण्डेषु मन्त्रविन्मस्तविग्रहम् ।
 शुचयः संयता दक्षा वास्तुशास्त्रकृतश्रमान् ॥४६॥
 विश्वकर्मकुलोद्भूतानाह्वयाग्रे निवेश्य च ।
 पद्मगव्यादिनाभ्युक्ष्य सिताम्बरधरांस्तु वै ॥४७॥
 माल्यचन्दनमूर्ष्पापैः भूषितान्शुद्धीयकैः ।
 संवीक्ष्य पावनीकृत्य ह्याद्राय घटिकाञ्चितम् ॥४८॥
 कार्पासं गुह्यदं सूत्रं सहसाराभिमन्त्रितम् ।
 न्यपतीनां करे दद्यान्महं चैकरालाकृया ॥४९॥
 प्रोक्षितान् पद्मगव्येन सहसाराभिमन्त्रितान् ।
 विकीर्य न्यजमग्निधान् वीजान् मिदार्थं कञ्चित्तान् ॥५०॥
 जपज्ञानं मन्त्रं च लिप्या कुर्यात्प्रदक्षिणम् ।
 प्राक्पश्चात्तत्पदं यावत्सह घण्टारथैः शुभैः ॥५१॥
 क्षेत्रमानमघाद्राय कर्मभिर्नैतानः ।
 विन्मन्त्रैर्निष्कान्तैर्विधेयैर्नैतान् वा ॥५२॥
 ईशकोणादि तन्मूर्त्तं चतुर्दिशु प्रणार्थं च ।
 नटुभिर्वज्रदान्धैर्मुद्रादेश दिशाष्टकम् ॥५३॥
 तत्रै भूतपति दद्यान्नादशित्येन बुद्धिमान् ।

मृदोपलैश्च सम्पूर्य जातिषु न्निग्वया तथा ॥७९॥
 आक्रोद्य पौन पुन्येन बालाद्वै वारिसेचनात् ।
 सर्माकृत्योषलिप्याथ गोगणास्तत्र वासयेत् ॥८०॥
 बालरत्नसमेत च वृक्षेन्द्रगणसयुतम् ।
 सतोयाः शालयश्चैव प्रभूततृणसञ्चयम् ॥८१॥
 विकीर्य सलिलं तत्र सन्त्यक्ते गोमयादिके ।
 अपास्य गोगण तत्र त्रिदिनान्ते पुनर्महाम् ॥८२॥
 शोधयित्वा चतुर्थेहि लाङ्गलैः परिवर्तितम् ।
 प्रद्रीसेनेष्टकेनाथ स्पर्शनीया च सर्वश ॥८३॥
 ततः काञ्चनज रेणु ताम्रतारमयं त्वपि ।
 रत्नजं गन्धमाल्याढ्य सस्यशालिफलान्वितम् ॥८४॥
 सपुष्पाक्षतलाजाढ्य सिद्धार्थैश्च तिलैर्युतम् ।
 श्रीकरं पञ्चगव्येन भूमौ सर्वत्र संचयेत् ॥८५॥
 अकृते वा कृते खाते शुद्धिमेति च तत्क्षणात् ।
 यस्मात्तस्माद्रिदं सम्यग्यत्रकुत्र समाचरेत् ॥८६॥
 ततो मुख सर्माकृत्य गोमयेनोषलिप्य च ।
 समर्चयित्वा विधिवत्ततो द्विविधाद्विमाचरेत् ॥८७॥
 शाम्ब्रदृष्टेन मार्गेण शङ्कुमन्यापनादिकम् ।
 कृत्वा यथोक्तविधिना प्रामाद फर्तुमारभेत् ॥८८॥
 आरभ्यमाणे प्रासादे ये वै प्रत्यूहकारिण ।
 मूत्रदानवयशाश्च राक्षमास्तन्प्रशान्तये ॥८९॥
 बान्नालये देवदेव प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 अर्चयेद्विधिभिर्भोगीर्यावद्दे मूलमन्दिरे ॥९०॥
 न्यापन देवदेवश्च तदन्ते चालविश्वगाम् ।
 शक्तिं शुम्भे ममावाय मूलविम्बे ममर्पयेत् ॥९१॥

एव चालगृहे विष्णो पूजिते मुनिपुङ्गवा ।
 मत्पूहकारिण सर्वे प्रणश्यन्ति ततो गुरु ॥९२॥
 शुभे दिनेनूकूले च नक्षत्रे पूजितग्रहे ।
 लभे स्थिरे स्थिराशे च दृक्शुद्धे चोचरायणे ॥९३॥
 दिव्याद्युत्पातसशुद्धे सितपक्षेऽमलेऽम्बरे ।
 आजलान्त वृत्ते खाते पूर्ववत्सम्प्रपूरिते ॥९४॥
 विमुक्तदोषे भूभागे सर्वलक्षणलक्षिते ।
 पूरणादशशेषे तु सूपलिप्ते धरातले ॥९५॥
 चतुष्पष्टिपदे भूते प्राग्बत्पूरेण सर्वदिक् ।
 स्नात शुक्लान्वर स्रग्वी वृत्तन्याम सुशान्तर्था ॥९६॥
 सर्वसाधनसयुक्तश्चार्घ्यपात्रसमन्वित ।
 मङ्गल्यकुम्भमादाय ध्यायमानोऽच्युत हृदि ॥९७॥
 सह चैकाग्र्यनैर्दिशैः । सदागमपरायणे ।
 तथा ऋद्धमयपूर्वस्तु आमूलाद्गगनन्मयै ॥९८॥
 विभेत्प्रागादभूभाग मध्ये कुम्भ निधाय तम् ।
 कुर्यान्निरीक्षण भूमेस्ताडन प्रोक्षण तथा ॥९९॥
 सेचन पद्मगव्येन सह चाम्बोदकेन तु ।
 ओङ्काराय पवित्रान्त मन्त्राणा प्राक्चतुष्टयम् ॥१००॥
 पाठयेच्च सपुण्याह ब्राह्मणान् कृतमङ्गलान् ।
 बह्वृचान् शाकुन सूक्त ततो भद्र यजुर्मयान् ॥१०१॥
 इहामयेति सामजान् शान्ताधर्मित्वधर्षणान् ।
 ईग्नोणात्सगारम्य प्रागादौ मनिपद्मिषु ॥१०२॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण स्वनाम्ना तु षडे षटे ।
 नतिमणवगर्भेण देवत देहलक्षणम् ॥१०३॥
 षट्पयो वाम्नुपुष्पो दधिमयचन्द्रनाडिना ।

सात्विकेनोपहारेण अग्नौ सन्तर्पयेत्तत ॥१०४॥
 यद्वा विध्यन्तर भूय ऋणुत्र मुनिपुङ्गवा । ।
 सर्वद्विषु समेर्भागर्नवधा सविभज्य च ॥१०५॥
 सूत्रं मुशवलिसेश्च यागागारवमुन्धगम् ।
 एकाशीतिपदोपेता कृतैता सम्प्रयत्नत ॥१०६॥
 प्रत्येकस्मिन् पदे कुर्यात्ततुर्थांशेन चाम्बुजम् ।
 दद्यात्कृत्युत चैव काणनाम्नगान्वितम् ॥१०७॥
 अग्नीदारक्षोवायव्यत्रहि ऋणपदेषु च ।
 चतुष्टयं यत्पद्माना केवलं तच्चतुर्लम् ॥१०८॥
 ईशानपदपद्मात्तु समारभ्य प्रपूजयेत् ।
 चाक्षपाङ्गिषु पद्मेषु त्रमाद्देवानुरान् ऋषीन् ॥१०९॥
 वृषाङ्कपदपद्मे तु, त्रत्वाण कर्णिकारतरे ।
 ईश्वर तपन चैव दिति चैव तथाऽदितिम् ॥११०॥
 पूर्वपत्र समारभ्य विन्यसेधावटुत्तरम् ।
 एत्र तस्मिन् पदावने तु पूजयित्वा तु पञ्चरम् ॥१११॥
 दष्टव्यं च ततः सम्यग्विजुधानां च सप्तकम् ।
 क्रमात्मसप्तदम्बानां पद्मानां कर्णिकोपरि ॥११२॥
 बाह्याभ्यं चापवत्सं च जयेन्द्र समरीयक ।
 रश्मि सत्यात्मदेवौ च तनो वद्विपदाम्बुने ॥११३॥
 भूय पिनामह मय्ये परपत्रे न्यसेद्गुम् ।
 गगनं त्रिभु पूषा त्रिषो पद्मिभोत्तरे ॥११४॥
 इष्टं च ऋणपद्मेषु पत्रस्य च चतुष्टयम् ।
 यनेद्राशमक्राणान्नमम्बुनेष्वथ सप्तकम् ॥११५॥
 माविशाम्यश्च मावित्र समेन्यश्च गृह्यम ।
 विदम्बान् धर्मत्रेम्बु गार्धर्वाधिपति मृत ॥११६॥

पद्मे नैर्ऋतकोणस्थे भूयो ब्रह्माणमन्तरे ॥
 भृङ्गास्थो भृङ्गराद् चैव ततः पितृगणाधिपः ॥११७॥
 देवदौवारिकास्थश्च प्राक्पत्रादौ चतुष्टयम् ।
 ततोऽष्टपत्रपद्मेषु देवतासप्तकं क्रमात् ॥११८॥
 ।।कार्णिकान्तर्गतं न्यस्य यावद्वायुपदावधि ।
 इन्द्रश्चेन्द्रपदास्थश्च सुग्रीवः कुसुमद्विजः ॥११९॥
 मित्रास्थो वरुणश्चैव त्वसुराधिपतिः पुनः ।
 वायव्यपदपद्मे तु मध्ये चैव प्रजापतिम् ॥१२०॥
 प्राक्पूर्वेषु च पत्रेषु शेषधार्म एव च ।
 यन्मयाधिपतिश्चैव नागेन्द्रस्तदनन्तरम् ॥१२१॥
 सप्तकं देवतानां च पूर्ववत्पूजयेत्ततः ।
 ।।पूर्वास्थो रुद्रदासश्च मुगो भद्रकसोमकौ ॥१२२॥
 धाराधरश्च मत्स्य इत्येते देवतागणम् ।
 पूजयित्वा ततः पश्चादेकैकस्मिन्स्तु पङ्कजे ॥१२३॥
 स्वनाम्ना वाम्नुनाथं तु पत्रमध्ये स्थितं यजेत् ।
 कोणभागम्यपदानां केसराधो यजेच्च तम् ॥१२४॥
 प्रणवं वाम्नुनाथाय नमश्चान्ते प्रपूजयेत् ।
 पूजयित्वा विधानेन पुष्पधूपसदिकेन च ॥१२५॥
 दधिशीरोदकेनैव भक्ष्यैः सफलमूलकैः ।
 इष्ट्वैवं विबुधनातं शस्त्रे त्वावरणे पुरा ॥१२६॥
 सत्तन्तरपदाब्जानामाशिकोणादितः पुनः ।
 यावन्नव्यपदाब्जं तु पूर्य यर्णाष्टकेन तु ॥१२७॥
 मातृकावर्णभेदेन अक्रागदिक्रमेण तु ।
 यावद्दकावर्णं तु ततोऽब्जेऽब्जद्वयेषु च ॥१२८॥
 तैरेव क्रमयोगेन पूजयेद्देवतागणम् ।

द्वितीयावरणे चैव अन्तरीये निबोधत ॥१२९॥
 धाता याता भ्रुव काल काम कर्ता जयन्तक ।
 जीव प्राणस्तरो यज्ञो रविश्च मृगयाम्यकौ ॥१३०॥
 लोकाथो विधाता वै भृगु स्रष्टा नियामक ।
 मनोजवश्च कल्याण पर्जन्यो द्रविणस्तत ॥१३१॥
 स्रष्टारो विश्वकर्मा च इत्येता मुनिपुङ्गव ।
 देवताश्चान्तरे पूज्याश्चतुर्विंशतिसख्यया ॥१३२॥
 एतेषामन्तरे भूयस्तृतीयावरणे तथा ।
 षोडशाना तत सभ्यग्देवताना गण क्रमात् ॥१३३॥
 समुद्रा मातरो द्वीपा मासा नद्यश्च तारका ।
 विश्वे देवाश्चाप्सरसो मनवो ऋषयस्तथा ॥१३४॥
 वसवो महत सिद्धा नागा साध्या अहा क्रमात् ।
 इन्द्रादिलोकपालास्तु चतुर्थावरणे न्यसेत् ॥१३५॥
 तत्पादादौ तु चेशान्त पद्माना पत्रमध्यत ।
 मध्यपत्रे तु पद्मस्थ विश्वरूप यजेत्प्रभुम् ॥१३६॥
 यस्यैव देवताचक्र वाहनास्त्रानुयायिभि ।
 सयुक्त तिष्ठते देहे सकलस्य महात्मन ॥१३७॥
 प्रणवेन स्वनाम्ना च नमस्कारयुतेन तु ।
 एकैकं पूजयेद्देव तथैकैकमिहाक्षरम् ॥१३८॥
 इष्टैश्च देवता प्राग्ब्रह्मैः सन्तर्पयेत्तत ।
 सुर्यात्कुम्भप्रतिष्ठान यथा तदवधार्यताम् ॥१३९॥
 पूर्ववचोरणाद्यैस्तु भूभागमुपशोभयेत् ।
 निर्णिक्तान्यवक्रम्य अग्रतस्तत्क्षितेर्नहि ॥१४०॥
 पूर्वोपररणोपेत सुर्यान्मण्डलमुत्तमम् ।
 गुण्डाष्टमन्तरम्य च म्यल तत्राष्टहस्तम् ॥१४१॥

सपिण्डिका द्विहस्तास्तु कुण्डाः पूर्वोक्तलक्षणाः ।
 त्रिहस्तपरिता वीधी स्यादेवं द्विनवः क्षमः ॥१४२॥
 पूर्ववत्प्रतिकुण्डे तु विनिवेद्य च साधनम् ।
 आत्मनश्चोत्तरे कुर्यात्कुण्डं चाथ समस्यले ॥१४३॥
 दक्षिणे पूर्ववद्देवमवतार्य यजेत्क्रमात् ।
 स्यलायां स्यण्डिलस्योर्ध्वे उन्नतायां च पूर्ववत् ॥१४४॥
 तर्पयित्वा यथाकाममुद्धृत्याग्निगणं ततः ।
 दिक्कुण्डेषु विनिक्षिप्य संस्कृतेषु च पूर्ववत् ॥ १४५॥
 तथैव च विदिकस्येषु उद्धृत्याभ्यर्च्य वै क्रमात् ।
 ततः प्रभवयोगेन चतुर्दिक्षु निवेशयेत् ॥१४६॥
 चतुरो वासुदेवादीन् नासा एकायनान् द्विजान् ।
 स्वाभिः स्वाभिरसंख्यं तु तैः कार्यमभिधाय च ॥१४७॥
 कर्मावसानं हवनं साग्यैस्तु तिलतण्डुलैः ।
 एवमप्यययोगेन वाप्वादीशानगोचरम् ॥१४८॥
 ऋग्वेदाद्यांस्तु चतुरः संस्कृत्यादौ तथा न्यसेत् ।
 तैरप्यच्युतभिर्गैस्तु स्वशाखोक्तैश्च पावनेः ॥१४९॥
 हवनं विधिवत्कार्यं भक्तियुक्तेन चेतसा ।
 अथेदाकोणमासाद्य ब्राह्मणैरपरैः सह ॥१५०॥
 प्राङ्निर्दिष्टं न्यसेत्तत्र स्नानोपकरणं तु यत् ।
 दशाधंगव्यपूर्वं तु कन्दोषु पृथक् पृथक् ॥१५१॥
 तानर्घ्यांर्घ्यादिना पश्चाद्दिपदफेनाभिमन्त्र्य च ।
 समानीय शिनोपेतान् कण्डशान् पूर्वसम्भृतान् ॥१५२॥
 उच्छृष्टभानुसम्भृतान् नव शैलमपांस्तु वा ।
 मसान् सुपकान् सुपनान् सुप्नयान्दभावत ॥१५३॥
 द्वादशाहृष्टदिसीर्गान् तन्मानेन तु चोन्नतान् ।

द्विगुणान् सति सामर्थ्ये नृपाणा हेमजान् हितान् ॥१५४॥
 तत्सख्य चतुरश्र तु द्वादशाङ्गुलविस्तृतम् ।
 तत्तद्यशतुल्य बाहुल्याच्छिलावृद समाहरेत् ॥१५५॥
 सस्थाप्य विधिवत्कुम्भान् पूर्वोक्तेन क्रमेण तु ।
 कन्वुतुल्यमथैक वा तत्कण्ठ व्यङ्गुलोन्नतम् ॥१५६॥
 तद्गुणैरपि विस्तीर्णं तत्स्वातोऽष्टाङ्गुल स्मृत ।
 परित कर्णवर्जं तु शहो वा सुस्तितो महान् ॥१५७॥
 विहितो हत नासस्तु अन्त शुद्धस्तु साक्षत ।
 एव हि सान्तराद्वाद्यात्समालभ्याधिवाप्य च ॥१५८॥
 फलैर्हेमादिकै रत्रै सर्वाधिमयैस्तत ।
 गार्ध्वैर्बाजैस्तथा धान्यैर्विदुमाद्यैस्तु मौक्तिकै ॥१५९॥
 नेत्रवल्लैरलङ्कारैर्भूपयेत्सम्बरै शुभै ।
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण एकैकस्य समाचरेत् ॥१६०॥
 मूर्तिससिद्धये न्यास प्रणवैस्ताच्चिदात्मनाम् ।
 ततश्चाध्यादिकैर्भोगैर्बल्यन्तैर्विविधैर्यजेत् ॥१६१॥
 शिलास्वेव वृते पश्चान्निनयेत्कुण्डसन्निधिम् ।
 सशिल कुम्भवृन्द तु आधारेषूपरि न्यसेत् ॥१६२॥
 तदाधारशिला पश्चात्तत्र वा मण्टपाद्वाहि ।
 एवमेव च सस्कृत्य भावयेत्प्रणवेन तु ॥१६३॥
 ज्वलन्तीं गौसहस्रेण खचिता सूर्यबिम्बवत् ।
 तनश्चाराध्य मन्त्र तु सन्तर्प्य शतसङ्ख्यया ॥१६४॥
 मध्ये तत्कलश न्यस्य साङ्ग सपरिवारकम् ।
 निदोषशक्तिगर्भं तु व्यापक ब्रह्मतत्त्ववित् ॥१६५॥
 अत उर्ध्वे निर्धगाभिर्वागाद्याभिश्च शक्तिभि ।
 व्रतमूर्तिसमेतागिरभिन्नाभिन्दु तन्वन ॥१६६॥

पाठयेद्वाङ्गणान् तत्र आत्मव्यूह तु मन्त्रराट् ।
 तथैवात्मानुवाद च प्रणवाद्यन्तगन्तु वै ॥१६७॥
 तमर्चयित्वा विधिवत्तर्पयित्वा त्वनन्तरम् ।
 दिक्स्थिताना च कुम्भाना वासुदेवादिकान् न्यसेत् ॥१६८॥
 पूर्ववच्चानिरुद्धाद्यान् विदिक्सस्थापितेषु च ।
 पाठयेच्चालुरात्मीय सज्ञामन्त्रचतुष्टयम् ॥१६९॥
 प्रमवाप्यययोगेन तत सूक्त तु पौरुषम् ।
 ऋग्वेदान पाठयेद्भक्त्या युञ्जतेत्यपरान् यजु ॥१७०॥
 रथन्तराख्य यस्ताम सामज्ञान् भगवन्मयान् ।
 सहस्रशिरस चेति मन्त्र चाधर्वण तत ॥१७१॥
 प्रफसिन् वा मुनिश्रेष्ठा । सर्वोक्त कलशे हितम् ।
 तथैव हृषन कुण्डे मध्यमे विहित स्वयम् ॥१७२॥
 किं तु क्रमेण वै मन्त्रान् पाठयेच्च यथास्थितान् ।
 एव सम्पातद्दोम तु कृत्या पूर्णान्तिक तत ॥१७३॥
 महाशक्तिसमूहस्तु पर सामर्थ्यलक्षण ।
 अभेदेन च मन्त्रादिमूर्तीना य स्थित स्फुटम् ॥१७४॥
 ससन्धेय शिलाना च स्वनात्ता प्रणवेन तु ।
 ज्ञानभासा निवसति तथा नन्दवला प्रभा ॥१७५॥
 सर्वगा ब्रह्मवदना घोटकी सत्यविक्रमा ।
 सम्पूर्णा चेति कथिता शक्तयो विश्वधारिका ॥१७६॥
 या शिला कलशाधारसज्ञा सा विद्धि सर्वगाम् ।
 सामर्थ्यशक्तिसामान्या निष्कञ्जा पारमेश्वरीम् ॥१७७॥
 सन्तर्प्य मूल्मन्त्राद्य शिस्तामन्त्रेण लाङ्गलिन् ।।
 अनम्यनाभावध्येकमन्त्रेणैवायनैस्तत ॥१७८॥
 तादर्थ्येन तु होतव्य मूष्मयैस्तु तथैव हि ।

होतव्यमस्य वाग्मीय गायत्रीभिरतोषै ॥१७९॥
 होतव्य ब्राह्मणै सम्यक्तद्याप्तेरपलक्षकै ।
 दत्त्वा पूर्णां स्वयं कृत्वा स्थलस्थस्यार्चनं पुन ॥१८०॥
 बलिदानं च भूतानां समाचम्य ततो ब्रजेत् ।
 प्रासादब्रह्मभूभागं न्यसेत्तत्र महाशिलाम् ॥१८१॥
 सप्सरश्चक्रमन्त्रं तु सानन्तं प्रणवेन वै ।
 बीजंभूतं तदन्तं स्थमध्वपट्कं सरन् यजेत् ॥१८२॥
 निःशेषमन्त्रवृन्देन तामर्घ्यादेरनन्तरम् ।
 द्वारदिग्वीक्षमाणं तु मध्ये मन्त्रघटं न्यसेत् ॥१८३॥
 स्वदिक्ष्वन्यान्यथावस्थान् स्वै स्वैर्मन्त्रैर्निवेशयेत् ।
 ततः स्वशक्तिपापाणैरेकैकं स्थगयेद्घटम् ॥१८४॥
 पूरयेदलमन्त्रेण धटानामन्तरं ततः ।
 मृदुमृद्वालुकाभिस्तु सुधयाऽचलासिद्धये ॥१८५॥
 सवेष्ट्य नेत्रबलैस्तु ऋग्वेदान् पाठयेत्ततः ।
 आत्वा ह्यर्पेति सूक्तं तु प्रतिष्ठासाम सामगान् ॥१८६॥
 द्वादशाक्षरसयुक्तं बलमन्त्रं पुनः पुनः ।
 वक्तव्यं ब्रह्मनिष्ठैस्तु प्रणवान्तं सुभाषितैः ॥१८७॥
 तदेकतनुता यात मसरेत्प्रणवेन तु ।
 मूर्त्यादिशक्तिनिष्ठं यन्नामरूपक्रियारमकम् ॥१८८॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण मूयं सद्दयद्रुमैः ।
 मन्त्राराध्यं मूर्तिं तु सप्सरेत्तेजसा निधिम् ॥१८९॥
 ततस्त्वोद्भगवन्वेगं पाठयेत्पाचरात्रिकान् ।
 अर्चामितेति क्रमवेदान् अर्चासामं च तद्विद् ॥१९०॥
 ततः पंगिगृहीते तु क्षेत्रे देवगृहीयके ।
 द्वादशाहृतमानं तु दिग्विदिक्ष्वष्टकं न्यसेत् ॥१९१॥

स्नापितं पूजितं सम्पक् शिष्याणां शुभलक्षणम् ।
 तदन्तः सनिरोद्धव्यो बुद्धिधर्मगुणः क्रमात् ॥१९२॥
 भर्माशाश्चाभिकोणात्तु यावदीशपदं पुनः ।
 प्रागादावुत्तरान्तं च अधर्माद्यं चतुष्टयम् ॥१९३॥
 शिलानामन्तरे नृमौ षट्कं षट्कं क्रमेण तु ।
 न्यस्तव्यं पूर्ववर्णाच्च वर्णानां सावसानकम् ॥१९४॥
 शब्दब्रह्मानुविद्धां च कृत्वैवं बुद्धिवागुराम् ।
 सूत्रभूतां न्यसेत्सम्यक् प्रासादतलसंस्थिताम् ॥१९५॥
 न्यसेत्प्राङ्गणभित्त्यर्थं तथैव हि शिलाष्टकम् ।
 तासु संरोधयेत्सम्यक् प्रागुक्तांस्तु दिगीश्वरान् ॥१९६॥
 चक्रं तदन्तभूमीनां भ्रमद्वहिस्फुलिहवत् ।
 क्षार्णेन चिन्तयेद्व्यासं भूभागं चाङ्कणीयकम् ॥१९७॥
 आभोगं तदधः शेषं तदूर्ध्वं गगनेश्वरम् ।
 बहिः प्राङ्गणभिचीनां सास्त्रं सपरिवारकम् ॥१९८॥
 प्रागादावीशकोणान्तमिन्द्रार्धं चाष्टकं न्यसेत् ।
 तथाविधेषूपलेषु अन्तर्भूमिगतेषु च ॥१९९॥
 तत्स्वनाम्नाऽर्चयित्वा तु ऋग्वेदान् पाठयेत्ततः ।
 ह्रींशो न विद्वानिति वै ये देवास्तु यजुर्मयान् ॥२००॥
 देववतं च सामज्ञान् प्रविश्याभ्यन्तरं ततः ।
 स्थित्वाग्रतो मन्त्रमूर्तेरध्वन्यासिमनुसारेत् ॥२०१॥
 बीजतश्चाङ्कुरीगूता पुरस्ताद्व्यक्तिमेति सा ।
 प्रासादपटपर्यन्तं कुम्भाधारोपलात्तु वै ॥२०२॥
 सुवनाध्या यथावस्थो यावनीयस्तु सर्वदा ।
 गर्भोच्छ्वायधिर्यावत्पदाध्वानं विलोकयेत् ॥२०३॥
 मन्त्राध्या शुकनासान्तं तत्त्वाध्या वेदिकावधि ।

कालाध्वा तु गळान्त च वर्णाध्वा तु तदूर्ध्वत
 समीकृत्य पुरा सर्वे प्रासाद प्रारभेत्तत ।
 प्रासादस्थैर्यसिध्यर्थं देवसान्निध्यसिद्धये ॥२०५॥
 सर्वदोषप्रशान्त्यर्थं सर्वसम्पत्तिसिद्धये ।
 गर्भन्यास पुरा कुर्याद्गर्भगेहे यथाविधि ॥२०६॥
 रत्नैर्लोहैस्ताथा बीजै कन्दैर्मुद्गैश्च पूरिताम् ।
 सौवर्णीं राजतीं वाऽथ ताम्रजा वा स्वशक्तित ॥२०७॥
 नवगर्तसमायुक्ता मञ्जूषा सापिधानकाम् ।
 सम्प्रोक्ष्य चास्रतोयेन वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् ॥२०८॥
 धान्यराशौ तु विन्यस्य मूलमन्त्रेण देशिक ।
 अर्घ्यगन्धादिनाभ्यर्च्य कुण्डे वा म्थाण्डिलेपि वा ॥२०९॥
 देवमभ्यर्च्य विधिवत्समिद्धि सप्तभि क्रमात् ।
 हुत्वा पूर्णाहुतिं पश्चादाचार्य समुपोषित ॥२१०॥
 शुभ्रवस्त्रोत्तरीयश्च भूपणैरपि भूषित ।
 गन्धमाल्यालङ्कृताङ्ग रात्रौ लभे सुशोभने ॥२११॥
 भाजन तत्समादाय वेदघोषैश्च मङ्गलै ।
 वाद्यघोषैश्च सहित वृत्वा गेह प्रदक्षिणम् ॥२१२॥
 प्रविश्य गर्भभूभाग तत्र द्वारस्य दक्षिणे ।
 कृत श्वभ्र पञ्चगव्यै सेचयित्वा समन्तत ॥२१३॥
 तत्र भूमिं तु चार्घ्याद्यै समभ्यर्च्य ततस्तु ताम् ।
 परिचिन्त्य ऋतुश्रातामात्मान च हरि स्मरन् ॥२१४॥
 सर्वभूतधरे ! कान्ते ! पर्वतस्तनमण्डिते ।
 सशुद्धपरिधानीये! देवि! गर्भं समाश्रय ॥२१५॥
 इत्युक्त्वा भाजन श्वभ्रे निधाय सुधया तत ।
 हर्षावृत्य तत श्वभ्र मृदापूर्यं समन्तत ॥२१६॥

त्रिचतु पञ्चरात्रं वा रक्षा कुर्यान्मुनीश्वरा । ।
 गर्भन्यासस्त्वय विप्रा । देवधाम्नोश्च वृद्धिद ॥२१७॥
 अकृते गर्भविन्यासे प्रत्यवायो महान् स्मृत ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गर्भन्यास समाचरेत् ॥२१८॥
 प्रासादस्याथ वक्ष्यामि लक्षण मुनिपुङ्गवा । ।
 तलादूनाधिकाच्चैव साङ्गुळैरुचितै करै ॥२१९॥
 द्विद्वादशकर यावत्तलेनोनाधिकेन तु ।
 शुभाम सिद्धये विद्धिगर्भं देवगृहस्य च ॥२२०॥
 कृत्वा क्षेत्रागुळानां च कराणां वा घन पुरा ।
 त्यजेत्तदष्टभि सम्यग्यच्छेषं तद्विचार्य च ॥२२१॥
 एकाद्यष्टमपर्यन्ता ध्वजधूममृगेश्वरा ।
 श्वा च शोखरमातङ्गवायसास्तु तत शुभा ॥२२२॥
 एकत्रिपञ्चसप्तत्या सर्वत्रैव विधीयते ।
 एवमन्तर्भ्रमेणैव सह भित्तिगणेन तु ॥२२३॥
 गर्भद्विगुणाविस्तीर्णं क्षेत्रं देवगृहस्य च ।
 मन्दिरे त्वेकभित्तीये क्षेत्रमानं विधीयते ॥२२४॥
 गर्भोक्तं तत्त्रिभागेन युक्तं युक्तेन वर्त्मना ।
 तत्रापि द्वासवृद्ध्या तु आयशुद्धिं विचारयेत् ॥२२५॥
 एव निर्जगतीकं च भागपीठं विवर्जितम् ।
 प्रासादक्षेत्रमानं च तद्युक्तमवधार्यताम् ॥२२६॥
 षड्भागेनाथ पादेन त्रिभागेनोभयात्मिका ।
 अधिकाथं चतुर्विधु तत्पञ्चाशैस्तु वै त्रिभि ॥२२७॥
 तृतीयाशेन वै मध्ये निर्गमस्तु विधीयते ।
 कोणात्कोणालु वै शेषं भागं भागं प्रवेशयेत् ॥२२८॥
 दक्षं गर्भसमं पीठं नत्पीठेन दलेन वा ।

पीठोक्तालप्यपीठस्य लक्ष्मस्थित्यंशकल्पना ॥२२९॥
 चतुर्दिक्षु विधेया वै बहुधानन्तपूर्विका ।
 अथोच्छ्रायं तु वै क्षेत्रात् त्रिकोणं मन्दिरस्य च ॥२३०॥
 कुर्याद्वर्धगुणं चैव द्विगुणं वा यथेच्छया ।
 द्विरेकादशधा कुर्यात्तं च भागैः समं पुरा ॥२३१॥
 विधेयं पीठवत्पश्चादेकांशेन मसूरकम् ।
 तद्भूर्ध्वं विहिता जङ्घा गर्भमानेन चोन्नता ॥२३२॥
 भवोपकरणीयाभिर्देवताभिरलङ्कृता ।
 जङ्घायामंशयुग्मेन उपयूनाधिकेन वै ॥२३३॥
 कार्यं शिखरपीठं तु पूर्वलक्षणलक्षितम् ।
 किं तु प्रवेशनिर्योसौ तत्र चार्धांशसम्मितौ ॥२३४॥
 शिखरं चात्र विहितं भूमिकानवकान्वितम् ।
 सन्नोच्य तन्पुरा सूत्रमादायोन्नतिसम्मितम् ॥२३५॥
 एतस्मादेकवर्णात्तु जङ्घोर्ध्वायात्प्रसार्य च ।
 संस्पृशेच्छिखर पीठमञ्जसा तन्निरोध्य च ॥२३६॥
 प्रासादाद्दहिराद्यत्र भूभागे त्वमलेक्षण ! ।
 कर्णाद्भूर्ध्वं नयेत्सूत्रं लाञ्छद्यमानं क्रमेण तु ॥२३७॥
 शिखरोन्नतिपर्यन्तं चतुर्दिक्ष्वेवमेवहि ।
 पर्यट्टेह्याञ्छद्यमानं तु कर्णात्कर्णं मुनीश्वरा ! ॥२३८॥
 यावत्सुमुदपत्राभा सा स्याच्छिखरमञ्जरी ।
 एवमालेख्यदृष्ट्या तु सम्पाद्यातन्तुपाततः ॥२३९॥
 भूमिद्वान्द्वयप्रसिध्यर्थं कार्या सा दशधा पुनः ।
 उपरिष्ठात्तु भागेन भवेद्भागलसारकम् ॥२४०॥
 भूमयो भागमानास्तु तत्रघ्रासां समाचरेत् ।
 क्षयद्वया विधानं तु तद्विष्टांशसम्मितम् ॥२४१॥

विभिन्ना पीठरचना तासु कार्या यथास्थिता ।
 सचक्रैर्विविधै पद्मै प्रादुर्भावैस्तु चाखिलै ॥२४२॥
 सर्वैर्वा लज्जन्तैर्मूर्तै वृत्तगीतरसास्थितै ।
 नवाशेनोर्ध्वभागात् स्वपादेन विनिर्गतम् ॥२४३॥
 उष्णीषमूर्ध्वभूमेस्तु कार्यं वै रचनोज्जितम् ।
 शिष्टं कृत्वा विधा पीठ मण्डलमध्येन पूर्ववत् ॥२४४॥
 द्वितीयेन तत कण्ठ तृतीयेनोर्ध्वगेन तु ।
 सुसप्त श्रीयुत कुर्यादण्ड धात्रीफलाण्डवत् ॥२४५॥
 नवधोष्णीपक कृत्वा चतुर्भिर्वेदिकाध्रमम् ।
 त्रिभागपृथुभागेन सस्तम्भा ह्यथ केवला ॥२४६॥
 उन्नता शिखरार्धेन साप्युत्पलदब्धोपमा ।
 कार्या शिखरपीठोर्ध्वे दिव्यकर्मविभूषिता ॥२४७॥
 तत शुभतर कुर्यान्मण्डप स्तम्भसयुतम् ।
 भूषित विहगेन्द्रेण यलिमण्डलगेन तु ॥२४८॥
 चतुर्द्वारे तथा त्रिषु विधेय मण्डपत्रयम् ।
 प्रवेशधितयोपेत मण्डपे मण्डप भवेत् ॥२४९॥
 कुर्यान्मण्डपमुक्त वा यथाभिमतनिर्गमम् ।
 रयोपरथकाद्य तु तेषा गर्भाद्विधीयते ॥२५०॥
 निर्यासो दशमासेन द्वादशासेन लाङ्गलिनि ।
 ज्य वा षोडशासेन ते कार्या नेमिबत्पुन ॥२५१॥
 चतुर्दिकपक्षसालिना पीठकर्मविभूषिता ।
 शिखरस्य चतुर्दिषु पीठोपरि समापयेन् ॥२५२॥
 सम रथपुष्पत्वा तु नासिनामउर्रिगणम् ।
 मध्यदेशचतुर्दिषु कुर्याद्धारणा समम् ॥२५३॥
 त्रिचतु पञ्चपद्भागे ततो गर्भाद्विधीयते ।

द्विगुणं चोन्नतत्वेन त्रिपञ्चनवशाखिकम् ॥२५४॥
 युक्तं द्वास्त्यद्वयेनैव कुम्भेभदजनैस्तु वा ।
 विधिवन् स्थापनं तस्य मन्त्रपूर्वं समाचरेत् ॥२५५॥
 सस्त्राप्य मूलमन्त्रेण सम्पूज्यार्घ्यादिना हृदा ।
 शशाङ्गामूलगता कुर्याद्भ्रातुरल्लमयी स्थितिम् ॥२५६॥
 सर्वाधागमय मन्त्र सन्निगोध्य हि तत्र च ।
 ज्ञानक्रियात्मक ध्यात्वा शिखामन्त्रेण शाश्वतम् ॥२५७॥
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां शशाङ्गायुगल तु विन्यसेत् ।
 हृन्मन्त्रेण तदूर्ध्वं तु रुध्वाद्य परमेश्वरम् ॥२५८॥
 सन्निधीकृत्य सम्पूज्य गगनस्थे ह्यदुम्बरे ।
 द्विविधं धातुजाल तु रत्न सिद्धार्थकान् तिलान् ॥२५९॥
 चन्दनाद्या हि गन्धा ये शीरं दधि घृतं मधु ।
 शालय सर्ववीजानि सर्वौषध्य सविद्रुमा ॥२६०॥
 कृत्वा नेत्रेण नेत्रस्थान् द्वारोर्ध्वे विनिवेश्य तान् ।
 दृश्यं भोगाप्तये चैव त्वदृश्य मोक्षभिद्धये ॥२६१॥
 चतुष्पात्मकलो धर्मं तदूर्ध्वं सन्निरोध्य च ।
 चत्वारि शृङ्गा इति यत् पाठयेद्दृग्मयान्तत ॥२६२॥
 कर्महोमचय कृत्वा पूर्णां मूलेन पातयेत् ।
 एतद्विम्बमतिष्ठानात्प्रग्नत्वधात्ममाचरेत् ॥२६३॥
 स्थित्यपेक्षाचयेनैव क्षालयन्म्य तु वै विभो ।
 जनन्तभुवनं नाम सर्वकामापवर्गदम् ॥२६४॥
 चतुष्प्रकारमेवं हि प्रासादं चिद्धि पीठवन् ।
 रचनामन्त्रेणोत्थभेदेनानेकधा तथा ॥२६५॥
 पनर्त्ताशमृगेन्द्रैस्तु निधिभूतोपमर्धटे ।
 शशपञ्चाङ्गितागिन्तु सौगानपदपक्षिभिः ॥२६६॥

युक्त द्वारवशेनैव तथा पीठप्रशात्तु वै ।
 विस्तार प्रतिदिक्मन्धस्वरुणस्य विधीयते ॥२६७॥
 गर्भोर्ध्वक्षेत्रसजा च जगतीन्म्य लाङ्गलिन् । ।
 ज्ञेय सजगतीकम्य तन्मानेनापि सर्वदिग् ॥२६८॥
 पृथ्व्य पादादिक कुर्यात्पादाद्यशोज्जित तु वै ।
 बुध्वा चायतनाना च सास्थितश्चाङ्गणे पुरा ॥२६९॥
 चतुरायतन हेतत्पासादैः दिक्त्रयस्थितैः ।
 आयेन सह कोणसौ तत्पञ्चायतन म्मृतम् ॥२७०॥
 विज्ञेयमष्टायतन त्रिभिरन्यैस्तु दिग्गतैः ।
 विना मध्यस्थितेनैव दिग्गतैस्तु द्विभिर्दिग्भिः ॥२७१॥
 तदष्टायतन तेन युक्तमेकाधिक भवेत् ।
 प्रतोर्द्ध्वक्षेत्रेणैव प्रासादाद्वितयेन तु ॥२७२॥
 द्वादशायतन हेतत्सह मध्यस्थितेन तु ।
 तदेवाधिकसज तु अतोन्व्येऽनन्तसजिक ॥२७३॥
 परम्परमुत्थो कुर्यात्प्रासादौ द्वारदेशगौ ।
 प्रासादानिमुत्थाचैव दिक्त्रयेऽवस्थितास्तु ये ॥२७४॥
 कोणस्याभ्या च सामुख्य द्वाभ्या द्वाभ्या विधीयते ।
 द्वाभ्या चाभिमन्त्रम्या तु कुर्यादुचितदिग्मुखात् ॥२७५॥
 द्वा परम्परवक्त्रौ तु कोणदेशसमाश्रितौ ।
 द्वाराण्यनन्तायतने प्रासादाना मुनीश्वरा । ॥२७६॥
 यथाभिमतदिक्स्थानि कर्तव्यान्व्यविशङ्कया ।
 न तत्र तेना भवति वेधदोष परम्परम् ॥२७७॥
 अङ्गभास्वगतत्वाच्च प्रधानायतनस्य वै ।
 अर्धेन च त्रिभागेन हित पाठेन चाङ्गणान् ॥२७८॥
 परणदकम्य चोच्छ्रयायन्दिक्साग्स्तशोज्जिते ।

तच्च पीठोपम कुर्यात् श्लक्ष्ण सोष्णीपमेव वा ॥२७९॥

युक्त कौटिगणेनाथ नानादेवान्तगेन तु ।

यदेकायतन चैव त्वङ्गण त-मुनीश्वरा । ॥२८०॥

युक्त लघुपरण्डेन केवल वा परण्डकम् ।

यदा द्यायतनाद्य च द्वादशायतनान्तिमम् ॥२८१॥

एकदिग्बोक्षमाण च चतुरश्रायतेऽङ्गणे ।

वृत्तायते वा वितते प्रासादे चोक्तलक्षणे ॥२८२॥

यस्माद्देवालयाना च अङ्गणाना विशेषत ।

चतुरश्रादिपीठाना नित्यमेव मुनीश्वरा । ॥२८३॥

अन्योन्यानुगतत्व तु हित बापेक्षिक तु वै ।

भूमिभागवशेनैव तथैवार्चाविशेन तु ॥२८४॥

नानाफलवशेनापि तथा शोभावशेन च ।

भूलाभश्चतुरश्रात् चतुरश्रायतादघनम् ॥२८५॥

वर्तुलात्सर्वकामासिर्निर्वृतिस्तु तदायतात् ।

दृष्टादृष्टफलेप्सूना लोकास्तु महदादय ॥२८६॥

यच्छान्ति वैष्णव स्थानमारोग्य भूतिमुत्तमाम् ।

वैष्णवानामक्रामाना च्युतेरन्ते पर पदम् ॥२८७॥

मुनय ।

प्रासादलक्षणाभिद श्रुत त्वत्तो मुनीश्वर । ।

तस्य सम्भाषनविधि विस्तरेण प्रनाशय ॥२८८॥

नारद ।

प्रामादादिप्रतिष्ठाना शृणुष्व विधिमुत्तमम् ।

प्रामादम्याग्रन दृत्वा पूर्वप्रघागमण्टपम् ॥२८९॥

मर्वोपररर्षेषुक्त सर्वेऽक्षणासयुतम् ।

प्रमादम्यापि पणित कुर्यात्कुण्डाष्टकं गुम् ॥२९०॥

सामग्र्यादेरभावे तु प्रासादाग्रप्रकल्पिते ।
 यागमण्डपभूभागे कुण्डमेकं प्रकल्पयेत् ॥२९१॥
 समस्तमूर्तिपीयं च होमं तत्रैव कल्पयेत् ।
 प्रासादस्थापनारम्भातृतीये पञ्चमेपि वा ॥२९२॥
 दिवसे त्वङ्कुरारोपं यथाविधि समाचरेत् ।
 शैलोत्थं पूर्ववत्कुम्भं कृत्वा धातुमयं तु वा ॥२९३॥
 तद्विगोळकमानेन मन्त्रविम्बेन वै सह ।
 शुभेऽन्यस्मिन् दिने यागमण्डपे ह्युक्तलक्षणे ॥२९४॥
 अधिवास्य यथान्यायं सर्वोपकरणान्वितम् ।
 स्नानाद्यमखिलं ताभ्यामापाद्य च यथाविधि ॥२९५॥
 तस्मिन् रत्नादिसंयुक्ते विम्बं कुम्भे निवेश्य च ।
 वस्त्रैराभरणैः पुष्पैश्छत्रं कृत्वाऽर्घ्यपुष्पवत् ॥२९६॥
 शनैः प्रासादपर्यङ्कगारुहेऽन्यैः सह ।
 तत्र प्रासादादीन्स्तु कुर्यात्सङ्क्षालनादिकान् ॥२९७॥
 आचरेद्द्वैलविन्यासं सर्वं वाऽऽवाहनोदितम् ।
 निवेशनीयमित्येव विम्बं कुम्भसमन्वितम् ॥२९८॥
 हृदाद्यन्तनिरुद्धेन मूलमन्त्रेण लाङ्गलिन् ! ।
 तत्राद्यमनुसन्धानमेकं कृत्वा परान्वितम् ॥२९९॥
 सामान्यलक्षणं पश्चात्पूर्वाक्तं वै कलात्मकम् ।
 सम्पूज्य वाससाच्छाद्य सुधया व्यक्ततां नयेत् ॥३००॥
 सतः पिण्डं तदूर्ध्वं तु साण्डं कुर्याद्यथोदितम् ।

१— हृदादि इति—(पा)

२— प्रागास-न्तिमान्- इति—(पा)

३— बीज-इति—(पा)

प्रासाद स्नापयेत्पश्चान् पद्भि सिद्धार्थकादिभि ॥३०१॥
 मुधामय च प्रासाद दर्पणे स्नानमाचरेत् ।
 सभात्प्रार्चयित्वा च मन्त्राद्येर्मण्डयेत्तत ॥३०२॥
 प्रासादपट्टिकाया तु पञ्चविंशतितन्तुभि ।
 न वा तु कौतुक पश्चात्कुर्याच्छायाधिवासनम् ॥३०३॥
 रूपेण दर्पणे कुर्यात्साग्नेदिकमत्तम ।
 प्रासादम्य चतुर्दिक्षु मूर्तय कल्पिता यदि ॥३०४॥
 तेषा नेत्राणि चोन्मील्य यथाविधि मुनीश्वरा । ।
 सर्वमन्त्रध्यायोग वच्यमाणेन वर्त्मना ॥३०५॥
 प्रासादम्यापि कुर्वीत कूर्चद्वाराधिवासनम् ।
 प्रासादम्याप्रपर्यन्त कुम्भाधारोपलातु वै ॥३०६॥
 लोकाध्वत्तत्त्वदेवाना न्यास प्राग्बन्समाचरेत् ।
 दिङ्मूर्तिना तथाऽङ्गेषु मूलमन्त्रादिकान् न्यसेत् ॥३०७॥
 कलशे मण्डले चैव प्रासादस्थान् समर्चयेत् ।
 प्रासादपरित कलसकुण्डेष्वग्नि यथाविधि ॥३०८॥
 समृत्त्य वासुदेवादीन् प्रभवाप्यययोगत ।
 सन्तर्पयेत्प्रशासा यद्वा तत्पुरत स्थिते ॥३०९॥
 कुण्डे तु सनल होममाचार्य स्वयमाचरेत् ।
 मन्त्राश्च पाठयेद्विप्रान्तर्ध्यातिष्ठा नयेत् वै ॥३१०॥
 सरोध्य वर्ममन्त्र तु तत्र ध्यानधिया स्वयम् ।
 पूर्णान्तमरिख कृत्वा विधिनानेन वै पुन ॥३११॥
 क्षुरोदरेति वै साम पाठयेत्सामगाम्नु वै ।
 चनमामलमागम्य मध्यत सन्निवेशयेत् ॥३१२॥
 यथाभिमतरूप तु दिग्बक्त्र वाम्बराननम् ।
 स्वस्त्यर्णदण्डम्य चण्डमार्ताण्डगाम्बरम् ॥३१३॥

चक्रमन्त्रं न्यसेत्तस्मिन् वर्षाञ्चानं पुरोदितम् ।
 गत्यागतिप्रयोगेण प्राक्प्रभयज्ञलक्षणम् ॥३१४॥
 नान्यथावत्पुरा ज्ञात्या द्रव्यमूर्तिगते विभुम् ।
 कुर्यात्ततोऽध्वसन्धानं नान्यथा तु मुनीश्वराः ! ॥३१५॥
 अमलं शान्तसंज्ञं वै तथा शान्तोदितोदितम् ।
 एकमेव हि तन्मूर्तिं यश्चक्रेवेति तत्त्वतः ॥३१६॥
 सोऽस्मिन् संसारचक्रे तु सर्वाश्रमनिवासिनाम् ।
 सर्वधर्मरतानां च चक्रवर्तित्वमाप्नुयात् ॥३१७॥
 यच्छक्तिर्ब्रह्ममूर्त्यैव सिद्धा साक्षाभिराश्रया ।
 अन्तर्ग्रहिस्यं सर्वेषां मोक्षदं चामलं स्मृतम् ॥३१८॥
 क्षीरोद्गार्णवतुल्यं यत्सहस्रादित्यसन्निभम् ।
 निरञ्जं तीक्ष्णधारं वै तच्छान्ताख्यं हि योगतः ॥३१९॥
 यत्तु नानाङ्गभावेन स्वातन्त्र्यात्स्वयमेव हि ।
 सर्वदिक्प्रसृतां कृत्वा स्वात्मवृत्तिं हि वर्तते ॥३२०॥
 ईषद्वलयवज्राभिरराणामन्तरे खचत् ।
 शान्तोदितं च तद्विद्धि चक्रमिच्छाफलप्रदम् ॥३२१॥
 यच्छान्तमूर्तेः मन्मध्ये मयं कृत्वायतिष्ठते ।
 पृथुतं नाभिपूर्वं तु उदिताम्बुं तु चक्रगट् ॥३२२॥
 ताम्बिलागधितो मन्त्रनादौ सम्पूजितं स्मृतम् ।
 जप्तं मन्त्रपितं भक्त्या सर्वेषां सर्वगृच्छेति ॥३२३॥
 एयं चाभिमतं चक्रं सर्वविपक्षघ्नरम् ।
 प्रतिष्ठाप्य मन्मन्त्रैश्च तस्यैवं मननन्तम् ॥३२४॥
 च्छंशेन शिखरगुप्तं म्गराद्भरिभूषितम् ।
 संसृज्य घनदण्डं च शिखरान्ध्रेण विन्ध्यमेत् ॥३२५॥
 नभो विविधवर्णं च त्रिदिव्ययोगभूषितम् ।

ध्वजाग्रशिरारात्र तु यत्तद्दीर्घमकृत्स्नम् ॥३२६॥
 दैर्घ्याद्वादशमाशेन द्विनवाशेन वा ततम् ।
 कृत्वास्त्रसन्निधिं तस्मिन् लाञ्छनाख्ये पुरा पटे ॥३२७॥
 निवेश्य ऋजदण्डाग्रे गन्धाद्यैरर्चयेत्तत ।
 सुधामयादिविम्बाना स्थापने मुनिपुङ्गवा ! ॥३२८॥
 विम्बप्रासादयोर्विप्रा ! युगपत् स्थापन भवेत् ।
 प्रासादस्य प्रतिष्ठेत्थ समासात्कीर्तिता मया ॥३२९॥
 मण्डपादि प्रतिष्ठा च शृणुध्व मुनिपुङ्गवा ! ।
 प्रथम मण्डप चाग्रज तथैवास्थानमण्डपम् ॥३३०॥
 प्राकार पचनावास कोशागाराम्बरास्पदे ।
 पुष्पपानोदशाले च तथा वै यागमण्डपम् ॥३३१॥
 धान्यागारादिकं सर्वं सद्दक्षाल्य बहुभिर्जले ।
 पर्यामिकरण चैव मार्जनोत्तेखनादिकम् ॥३३२॥
 कारयित्वा द्विजवरैर्गव्यै सम्प्रोक्ष्य पञ्चभि ।
 बितानाद्यैरलकृत्य मण्डपादीन् विशेषत ॥३३३॥
 प्रधूपयित्वागरभिर्दापानारोप्य सर्वत ।
 सुधाचूर्णरलकृत्य अक्षतान्विन्निरेद्भुवि ॥३३४॥
 पुण्याह वाचयित्वा तु वाम्तुपूरुपमर्चयेत् ।
 धान्यपीठं प्रनल्प्याथ कुम्भं तत्र सलक्षणम् ॥३३५॥
 सोपकुम्भं सत्तरकं न्यम्य प्राग्बल्लक्षणम् ।
 तत्र देव समभ्यर्च्य साद्रं सपरिवारम् ॥३३६॥
 कुण्डे वा मण्डिले वापि प्रतिष्ठाप्यानन्त तत ।
 तत्र देव तु सन्तर्प्य पूर्णान्तं देगिकोत्तम ॥३३७॥
 सुमूर्ते तु सम्प्राप्ते प्रोक्षयेत्कुम्भतोयत ।
 गर्वत्र मूर्त्तमन्त्रेण देगिको मन्तवित्तम ॥३३८॥

इत्येव मण्टपादीना प्रतिष्ठाविधिरीरित ।
 मण्टपादिप्रतिष्ठाया गोपुरस्थापने तथा ॥३३९॥
 क्षमापरिग्रहपूर्वं तु गर्भन्यास समाचरेत् ।
 गर्भं तु मण्टपादीनामन्तिकोणे तु वि यसेत् ॥३४०॥
 गोपुरस्य भोग्याम्ये गर्भन्यासो मुनीश्वरा ।
 गोपुरस्य प्रतिष्ठा तु कुर्यात्प्रासादवद्बुध ॥३४१॥
 तत्र वै देवतान्यासे विशेष कथ्यतेऽधुना ।
 शाखामूलादिषु यजेच्चक्राद्यान् धर्मपश्चिमान् ॥३४२॥
 कवाटद्वितये पूज्यौ कालाग्निर्वरुणस्तथा ।
 न्यसेज्जङ्घासमूहे तु भवोपकरण महत् ॥३४३॥
 मूर्तय केशवाद्यास्तु जङ्घामोपरि सस्थिता ।
 विन्यसेत्प्रस्तरोद्देशे चक्राद्यायुधसञ्चयम् ॥३४४॥
 पूर्ववद्वेदिकाग्नीवाशिखरोद्देशभूमिषु ।
 न्यम्या विभवदेवाश्च पद्मनाभान्तिम द्विजा ! ॥३४५॥
 तले तले गोपुरस्य दिङ्गूर्तीश्च यथापुरम् ।
 प्रासादोक्तविधानेन कल्पयेन्मुनिपुङ्गवा ! ॥३४६॥
 ततस्तु कलशाधारवेदिनायात्तले द्विजा ।
 सुदर्शनं तु षडर यजेत्कुम्भचतुष्टये ॥३४७॥
 वासुदेवादिका पूज्या कुम्भषट्के कृते सति ।
 सम्पूज्य केशवादीना षट्क कुम्भाष्टके कृते ॥३४८॥
 केशवाद्यष्टक पूज्य द्विषट्के द्वादशाचयेत् ।
 युगयोगेन कुम्भाना स्थापन मोक्षनाद्क्षिण ॥३४९॥
 इतरस्यायुगमयुक्त्या कुम्भन्यापनमाचरेत् ।
 एकस्मिन् स्थापिते कुम्भे वासुदेव समर्चयेत् ॥३५०॥
 तथादौ केशवादींश्च पूजयेद्रिजसत्तमा ।

इत्येव देवतावृन्द गोपुरे न्यस्य पूजयेत् ॥३५१॥
 प्रासादादिप्रतिष्ठाया विधिरेव मुनीश्वरा ! ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया
 प्रासादादिप्रतिष्ठाविधिर्नाम
 षोडशोऽध्याय ।

अथ सप्तदशोऽध्याय ।

नारद ।

अथ बिम्बस्य पीठादेर्लक्षण वक्ष्यते द्विजा ! ।
 चित्रमृत्काष्ठशैलोत्थ सत्त्रोहमयमेव वा ॥१॥
 भेदभिन्न द्विजातीना हित बिम्ब फलार्थिनाम् ।
 तदभिन्नमकामाना प्राप्त चाप्यविरोधकृत् ॥२॥
 अत्र चित्रमय विद्धि भित्तिकाष्ठाभ्रान्श्रितम् ।
 पुनर्वर्णक्रमेणैव चतुर्धा चाम्बरोत्थितम् ॥३॥
 तच्च कार्पासकौशेयक्षौमशाणमय तु वै ।
 मृज्जमेव सिताद्युत्थ वासं विविधमेव च ॥४॥
 आश्वत्थ ब्रह्मवृक्षोत्थ श्रीपर्णीसुरदारजम् ।
 सालतालमय चैव शार्शवतीन्दुमारजम् ॥५॥
 ष्व द्वय द्वय विद्धि द्विजातीना यथाक्रमम् ।
 भतोन्ये दृढमूलाश्च सारवन्तो हि याजिका ॥६॥
 साधारणाश्चतुर्णां तु प्रतिमाद्ये च कर्मणि ।
 सामान्य मुक्तिमुक्त्यर्थमदम मृण्मयवत्सृजतम् ॥७॥

तारहाटकताम्रोत्थमारकूटमयं तथा ।
 एवं हि भूमयो वस्त्रपापाणा धातवो द्रुमाः ॥८॥
 वज्रादयोखिला रत्नाः सितरक्तादिलक्षणाः ।
 भसामान्याः फलेप्सूनां लाभालाभवशात्पुनः ॥९॥
 सम्यक् स्वमूर्तिमन्त्रैस्तु जपहोमार्चनादिना ।
 नयेत्सामान्यभासित्वं तथा तत्कारणार्चनात् ॥१०॥
 यजेत्सेन्द्रां धरां शैलमृदापादनकर्मणि ।
 एवं पटद्रुमार्थं तु वरुणं सवनस्पतिम् ॥११॥
 सरत्नानां च धातूनां सम्बन्धेर्केन्दुयावकान् ।
 रत्नाश्रयेण धात्वर्थे नाचार्यादेशेन वै विना ॥१२॥
 तथार्चनासनेनैव चक्रपद्ममयादिना ।
 न राक्षी प्रतिभा शस्ता ध्यायिनां ध्यानसिद्धये ॥१३॥
 केवला लघुमाना च प्रमाणावयवो जिज्ञता ।
 वर्णाश्रमगुरुत्वाच्च स्वामित्वादखिलस्य च ॥१४॥
 भूतादिदेवरूपत्वादुत्तमाद्येषु वस्तुषु ।
 नृपश्चार्हति वै नित्यं सविशेषपदे स्थितः ॥१५॥
 किं पुनर्योऽफलाकाङ्क्षी भक्तिश्रद्धापरः सदा ।
 बुधैवं चित्रभिन्वार्था यत्नेनेदं समाचरेत् ॥१६॥
 गुह्यकान् गृहदेवास्तु हृदाचार्यार्घ्यादिना पुरा ।
 मलभस्मतुपाङ्गारकेशकीटनखास्तृणम् ॥१७॥
 मूलकण्टकचर्मास्थिसामान्येऽश्माहि भित्तिका ।
 भवत्यनर्थदावश्यमतः प्राक्चतुरङ्गुलम् ॥१८॥
 विहाय मृदुलं भित्तेरीषद्विन्वागु वाधिकम् ।
 उक्तद्रोपविमुक्ताथ पञ्चगव्येन साम्भसा ॥१९॥
 मर्दितया मृदा भूयस्तद्वित्यशं मपूयं च ।

शस्त्रेण काष्ठफलना मृगचर्मसमा पुरा ॥२०॥
 द्रविं विहाय शुद्धयर्थं तुगीमुक्तं तु वै घटम् ।
 प्रक्षाल्य सलिलनैव त्वास्त्रजसेन सप्तधा ॥२१॥
 हृन्मन्त्रेण तु सास्त्रेण मूर्तिमन्त्राद्यितेन च ।
 तीर्थदेशान्नदीतीरात्पुण्यक्षेत्राच्च पर्वनान् ॥२२॥
 अपाम्य दोषसङ्कीणामूर्ध्वादादाय मृत्तिकाम् ।
 सावचूर्ण्यथ सशोप्या मूपलिप्ते धरातल ॥२३॥
 शान्मूर्णं च कर्पास समूत्र चादिन्न तथा ।
 कृत्वा पापाणभिक्ष प्राग्योज्य तत्र सवानुक्रम ॥२४॥
 ईषद्गोमययुक्तं न मूरिक्षीरघृतादिना ।
 भावयेत्पञ्चगव्येन स्वादिरेण क्षेपेण च ॥२५॥
 सिद्धार्थकान्त(ल)सीस्त्रेहृत्तिलो धेन तु वै सह ।
 द्वेदयेच्च त्रिसाह भाण्डे कृत्रायमात्मिके ॥२६॥
 मारतानलमूर्ध्वेन्दुदधनेन विधेव हि ।
 तथा समाप्य तद्विम्बं शुभफाष्टानरीकृतम् ॥२७॥
 यस्त्रयन्चेत्त एतानां कृत्रा प्रशाळनं तत ।
 मार्जनं मूनिना न्यस्तया तमत्रितेन च ॥२८॥
 गत्रत्या प्रवर्तमानम्नु त्रिम्बमाघनकर्मणि ।
 सर्वत्र चास्त्रमन्त्रम्यं हुयान्निर्दिष्टान्नातये ॥२९॥
 पूजनं हवनं मृतवलिदानं सदानिणम् ।
 सम्यग्मन्त्रणशक्ते तु एनमामात्यमेव हि ॥३०॥
 सत्कृत्याग्रहणे विशेषमन्त्रपुणोऽन्यते ।
 मर्षत्राग्भक्तान्ते तु निमित्तमुपलक्ष्य च ॥३१॥

विशेषार्चनयात्रया तच्छुभेन शुभोदय ।
 अशुभेन निमित्तेन यात्रा विनवती भवेत् ॥३०॥
 विरामेण तु जप्येन शान्तिस्तत्पयनादिना ।
 निवर्तनेन तद्वन्याद्दहने शुभकृ(य)त्यत ॥३१॥
 मन्त्रमभ्यर्च्य यात्रायामभ्यर्थाज्ञा विनन्द्य च ।
 नैवेद्यशेषमुग्रामचारस्य सखतेन्द्रिय ॥३४॥
 प्राङ्मुख सम्परेम्बन्त समुत्थायागृतोदये ।
 परित्राय परा मूर्ति तन्मूर्त्यन्तरमेव वा ॥३५॥
 यायात्तदीय दिग्भाग तद्भावात्तु चान्यदिक् ।
 सहायैरप्रमत्तैस्तु शिल्पिभि मह सवृत ॥३६॥
 लाजदभ्यर्तते कुम्भै यावात्पुष्पपुरम्सरै ।
 सौमनस्य महोत्साहस्त्वगम्पन्दस्तु दक्षिण ॥३७॥
 शुभा दार्णी षड्ज शङ्खस्त्रीवाक्फलादय ।
 गोगजाश्रद्धिजा कन्या गरभाण्ड च मृदधि ॥३८॥
 आर्द्रनासान्यन्क्षारो मडिरामिर्घृत पय ।
 भिद्धान् शालित्रीजादि दर्भा सद्द्रुममङ्गरी ॥३९॥
 छत्र वस्त्र ध्वजो यान रोचना कुङ्कुम गधु ।
 दर्पण चामरो हागे धातन शम्बर्वाजिता ॥४०॥
 रत्नानि वैबुध निम्ब मधुमसोद्यकातर ।
 जीवन्मत्स्या निमित्त च मनमो यदमेष्टम् ॥४१॥
 तन्मयं दर्शने श्रेष्ठ तन्स्येददमशोनभम् ।
 स्वगृहद्वारदेशाद्य पथि समस्तद्वारधि ॥४२॥
 व्रममाणे निमित्त च फल पच्छति तेन हि ।
 निर्गत्य नगमत्प्रामात्रेणार्थे प्रोशमेव वा ॥४३॥

गृहीयाच्छाकुन चिह्नं नकुलादिमय त्वत् ।
 पूर्णात्सार्धाधिकालकोशात् हितकृन्मृगदर्शनम् ॥४४॥
 दिङ्मुखे निर्मले सिद्धिर्व्रजेद्यत्र विशेषत ।
 सिद्धिकृच्चाम्बर स्वच्छ सुदीप्ता भास्करादय ॥४५॥
 मरुत्सुखावह स्निग्धप्रदक्षिणगति स्थिर ।
 दिव्याद्युत्पातनिर्मुक्त स काल सिद्धिसूचक ॥४६॥
 हस शुको भरद्वाज कोकिल खञ्जरीटक ।
 मयूरो अमरश्वक्रवाकाद्या खेचरा शुभा ॥४७॥
 भूचरा नकुला सौम्या सितोहिर्ग्रहगोधिका ।
 गन्धाखुर्जम्बुकश्चैव सर्वेषा दर्शनं शुभम् ॥४८॥
 मृगाणा हरिण सिंहो व्याघ्र शशकचित्रका ।
 सिद्धिससूचना सर्वे सर्वेषा विहित तु वै ॥४९॥
 प्रदक्षिण विशेषेण व्यत्यये जम्बुक शुभ ।
 द्विजातिक(दीना)रुत स्निग्ध सिद्धिकृतचसौरुयदम् ॥५०॥
 समुत्पन्ने निमित्ते तु धातुसङ्क्षेपकर्मणि ।
 प्रतीक्षितु न युज्येत यदा शान्ति तदाचरेत् ॥५१॥
 पूर्वोक्ता चित्तशुद्धयर्थं सविशेषा सदक्षिणाम् ।
 प्रविश्य विधिवत्क्षेत्र निरीक्षेत स्वतेजसा ॥५२॥
 पश्येच्छिला गुणवती तरु वा कर्मणि क्षमम् ।
 वर्जयेदतिवृद्धा च परिक्षीणत्वच तथा ॥५६॥
 सभङ्गा दावदग्धा च निशब्दा रूक्षविग्रहाम् ।
 सवालका च सच्छिद्रा बिन्दुयुक्ता पुटोद्ग्रहाम् ॥५४॥
 आरुददुर्मीनाहिमार्जारशशकोपमाम् ।
 सवर्णपरवर्णोत्थमिराजालेन सन्तताम् ॥५५॥
 प्रागुक्तरूपम्यागावादमीषा ग्रहण हितम् ।

पारावतशुक्राब्जाभा मधुमाङ्गिष्ठमाषभा ॥५६॥
 गुर्वी हृद्या शुभा स्निग्धा अतो वान्याभिदास्यते ।
 सुहृद्ये भूतले मगा जलाशयतलस्थिता ॥५७॥
 छन्ना तरुवरेणैव वनराजिष्वयस्त्रिता ।
 वेष्टिता बलिचन्द्रेण तथैवौषधिभिर्वृता ॥५८॥
 ऊर्ध्वगा जानुदेशाच्च एकपिण्डीकृता मृदुः ।
 मोक्षदा च खवक्त्रा वै भोगदा सुतलानना ॥५९॥
 दिङ्मुखी चोभयकरी प्राङ्मूर्धा भूतिरायुषे ।
 अतोऽन्यमस्तका कीर्तियशोवृद्धिकरी मता ॥६०॥
 वंशवृद्धिदमारोग्यगान्तिवृत्कं यदाप्यदिक् ।
 पुष्टिमुन्नतिसन्मोघां यच्छस्युत्तरमस्तका ॥६१॥
 एवं पुरा परिज्ञाय पृष्ठोरुचरणं शिरः ।
 बलात्मना सर्वीर्येण प्रोद्भृत्य सह शिरिगिः ॥६२॥
 प्राङ्मुखं चोत्तरस्यां वै प्राग्भागे चोत्तराननम् ।
 स्वलेवतार्य मन्त्रेशमिष्टा सवचन्दनादिना ॥६३॥
 ध्यात्वा शिलान्तः संरुद्धं सम्पूज्य जुहुयात्ततः ।
 उक्तदिग्द्विगतपस्यैकदेशे कुण्डेथ वा स्वले ॥६४॥
 दत्त्वा पूर्णाहुतिं ध्यानजपयुक्तः शिपेदहः ।
 निशागमेर्चनं कुर्याद्भलिभिर्भूततर्पणम् ॥६५॥
 नैवेद्यशेषमश्रीयान्मन्त्रविन्यस्तविग्रहः ।
 तद्भिक्षणेन दर्भेषु प्राक्शिराः मस्रपेज्जपन् ॥६६॥
 पूर्ववत्समलागार्धमुत्थाय रजनीश्वये ।
 कुर्यात्सकृत्यं जुहुयादशुभसमशान्तये ॥६७॥
 अभिनन्द्य शुभं स्वां हृदयावर्जकं स्फुटम् ।
 पर्वतं च स्वमात्मानं स्वानं तदुपलक्ष्यत् ॥६८॥

स्फटिकामलसङ्काश पञ्चेदा तसहेमवत् ।
 निर्धूमाङ्गारकूटाभ तदाशु लभते शुभम् ॥६९॥
 सशस्त्रमथ चादाय मुद्गर चास्त्रमन्त्रितम् ।
 प्राङ्मुखश्चतुरो वारान्नाड्येन्मस्तकापधे ॥७०॥
 पाददेशाच्च वा मध्यादवेक्ष्य च फल पुरा ।
 चतुरथायता कृत्वा भिन्ना पीटेन यन्त्रगाम् ॥७१॥
 आनाय्य वा पृथक्पीठा छन्ना कर्मालय शुभम् ।
 विन्यस्य वै पुरा तेन विधिना चोद्धरेच्छिलाम् ॥७२॥
 पीठार्थं भिन्नवर्णां च तद्रूपा वा यथेच्छया ।
 अङ्गाङ्गिभावगुणवदृष्टदा तु मुनीश्वरा ! ॥७३॥
 काष्ठलोहमणीना चाप्यलभे सति वै शुभम् ।
 सति लभे न वै कुर्याद्वैपम्य व्यत्यय च वा ॥७४॥
 तत्कालमेव चाहस्य रक्षाधारा शिला शुभाम् ।
 पुष्पीनपुसको थाभि शिलाभिसितय हित्तम् ॥७५॥
 विन्नालय विद्धि चाभायात्मनै विभ्रोपलात्तु वै ।
 निषिद्ध भगवद्विम्ब रत्नपीठमयोपलात् ॥७६॥
 लक्ष्म्याद्या देवताकारा स्वापला सर्वसिद्धिदा ।
 या हतानलविन्दुन्वै सनादगमिमुञ्चति ॥७७॥
 पुमानिति शिला सा वै बिलोज्ञा सखनाऽवला ।
 आदिमध्यावसानेषु नाग्निर्यस्या न च ध्वनि ॥७८॥
 नपुसकेति सा ज्ञेया स्वपदस्था फलप्रदा ।
 ज्ञास्वैव देवदेवस्य लक्ष्म्यादीना तथैव च । ७९॥
 सर्वेषा पण्याराणा पीठादीना तथैव च ।
 प्रासादादे शिलाश्चैव तत्तन्मन्त्रैर्यथाक्रमम् ॥८०॥
 समभ्यर्च्य शिला सर्वा गद्गृह्य शक्यादिषु ।

समारोप्य समानीय भिन्वादीन् कारयेद्गुरुः ॥८१॥
 शिलाग्रहणमित्युक्त दारुग्रहणमुच्यते ।
 आपर्वतान्त-सञ्चारो निर्वणं सरळं बृहत् ॥८२॥
 रोगमुक्तं न सिंहाद्यैः प्राङ्मूर्तैः सक्षतीकृतम् ।
 नानिलाशनिदावाग्निहतवीर्यं न बाह्यगम् ॥८३॥
 सलक्षणे तु तुल्लिग्ने भूभागे चोन्नते स्थितम् ।
 प्राग्बत्तमधिवास्यादौ परेऽहन्यर्चयेत्ततः ॥८४॥
 तदाश्रितामभिज्ञातस्वरूपां देवतां पठन् ।
 इहाश्रितात्मने तुभ्यं नमः सर्वेश्वराय च ॥८५॥
 क्षमस्वावतरान्यत्र सन्तिष्ठात्र चिदात्मना ।
 अथास्रोदकशुद्धेन विलिप्तेन घृतादिना ॥८६॥
 जपन्यन्त्रवरं दौषद् छिन्वाद्धै क्रकचादिना ।
 प्राच्यामुदीच्यामैशान्यां पतत्यभिमुखं यदि ॥८७॥
 परिज्ञेयं शुभं कुर्यादन्यपातेऽर्चनादिकम् ।
 आनाय्या देवभागं चाप्यनादेयेन वै विना ॥८८॥
 विम्बमिच्छति वै कर्तुं वार्क्षं चैवातिविस्तृतम् ।
 अनेकभुजवक्त्रास्त्रभूषितं तत्तल्लिखितैः ॥८९॥
 भिल्लैरवयवैर्मानयुक्तैः शिष्टैर्न दुप्यति ।
 भक्तिश्रद्धावशाच्चैव सर्वं चार्णमयं यतः ॥९०॥
 एवमेकतमस्यापि भक्तिपूर्वस्य वस्तुनः ।
 सद्ग्रहं च पुरा कृत्वा कुर्यादाकारमोप्सितम् ॥९१॥
 तादर्थ्येन तु सामान्यं सौम्यमानं पुरोच्यते ।
 ऋग्वाल्गुयमधिकारं च व्यापकं त्वेकवर्तिमतम् ॥९२॥
 भूभागं सुममे श्लक्ष्णे मानमुत्तीर्य तत्र वै ।
 निरूप्यावयवानां च लक्ष्म विष्णुतिपूर्वकम् ॥९३॥

अष्टाधिकशतांशो य सांज्ञनेरद्भुलं च तत् ।
 द्वे अद्भुले कला नेत्रं गोळकं भाव एव च ॥९४॥
 अद्भुलादष्टभागो य स यव परिकीर्तित ।
 षट्कल च परित्रेय तालं विम्बादिकर्मणि ॥९५॥
 सुखात्तनाभिमेदूक्षमास्तालमानाम्बथोत्सुक ।
 द्विकले च तथा जट्थे गुल्फं जानुर्गळं च फम् ॥९६॥
 व्यद्भुलं व्यद्भुल त्रेयमित्युन्मानमुद्राहृतम् ।
 जटाधगणा विम्बाना र्धर्षिद्वस्ववशेन तु ॥९७॥
 चतुष्कल च त्रिकल मान मानाद्बहि क्षिपेत् ।
 त्रिपञ्चततशिव्यरो मौळिरष्टकल्येवत ॥९८॥
 निर्जटाना ललाटोर्ध्वं मकुट वा मुशोभनम् ।
 तालेन ह्यामवृद्धी तु कार्ये त्वत्र व्यपेक्षया ॥९९॥
 यथोदितेषु भागेषु एकैकेनाद्भुतेन तु ।
 आम्यनामालन्याटार्थं वदनाश भोजित्तिधा ॥१००॥
 तनेऽग्रत कलामान घ्राण म्याच्चुलपुष्पत्र ।
 कलाधेन तु विन्वार मोतनिम्नपुटद्वये ॥१०१॥
 नामाग्रग्रामनिर्मुक्त गोर्जीमान चतुर्यधम् ।
 तच्चतुर्यधमानेन घ्राणाग्रगान्तरं कृतम् ॥१०२॥
 अर्धाद्भुलं चोत्तरोष्ठमधरोष्ठ तु चाद्भुलम् ।
 गोळकं त्रिचुक्रं दित मृक्षिण्यौ चतुरद्भुलं ॥१०३॥

कुर्यात्सद्मदलाकार नेत्रार्थं वृत्ततारकम् ।
 तारादेष्यत्रिभागेन त्वाद्यम्यान्यस्य चाधिका ॥१०६॥
 यवेनैकेन सार्धेन ज्योतिस्तन्त्रस्यभागिकम् ।
 त्रिभागेनापि विहितं तत्सद्मदललोचनं । ॥१०७॥
 द्विपञ्चमं नेत्रकोशं विस्तारेण यथाधिकम् ।
 सार्धांगुळद्वयं दैर्घ्याद्भूलते द्विफले स्मृते ॥१०८॥
 मन्त्रतो द्वियवे बालचन्द्रतुल्ये क्रमक्षते ।
 तदन्तरं शलार्थं च तरकोटीं समस्त्रके ॥१०९॥
 श्रोत्रे द्वाद्गुळविस्तीर्णे आयामेन द्विगोळके ।
 द्वियव कण्ठपरिधिं पर्वणी द्वे चतुर्यवे ॥११०॥
 मध्यं ताम्ब्या तथा विद्धि द्रोणीं सार्धांगुळा तु वै ।
 कलार्धेन तु तच्छिष्टं पाशमानं यथारुचि ॥१११॥
 अद्गुळाद्विरुलान्तं तु वैपम्यमपि तत्र तत् ।
 अन्तरिक्षद्वयनिर्मुक्तं तद्विशेषं चतुर्यवम् ॥११२॥
 सदलद्वरणोपेतमेव श्रोत्रद्वयं मृतम् ।
 चतुष्कळं ललाटन्तु गिलेरे द्वे द्विगोळके ॥११३॥
 उच्छ्रयात् व्यद्गुळे चैव अग्रतोद्गुळविस्तृते ।
 केशभूमे समुद्रत ललाटोपरि सस्वितम् ॥११४॥
 कुर्यात्कलार्धमानं तु वक्त्रं चान्तरुमध्यम् ।
 कपोलपरिधिं कुर्यात्कर्णात्कण्ठगतं समम् ॥११५॥
 तन्मध्ये वर्तुलौ गण्डौ परिक्षिप्तौ पुरोदितौ ।
 शिरसि परिणाहं तु वित्तं षट्त्रिंशद्गुळम् ॥११६॥
 श्रोत्रकोटिद्वयाद्यैव मस्तकस्य यदन्तरम् ।
 तत् षोडशाद्गुळं वित्तं वार्तिभ्यां पृष्ठतन्मथा ॥११७॥
 सार्धतया पन्त्रिये ललाटारकगुहान्तम् ।

अष्टाधिकशताशो य न्मोक्षतेरङ्गुळ च तत् ।
 द्वे अङ्गुळे कला नेत्र गोळक भाव एव च ॥९४॥
 अङ्गुळादष्टभागो य स यव परिकीर्तित ।
 पट्फल च परिज्ञेय ताल विम्बादिकर्मणि ॥९५॥
 मुत्पाङ्गनाभिमेदूक्षमास्तालमानाः वथोरुयुक् ।
 द्विकैले च तथा जट्वे गुल्फ जानुर्गळ च कम् ॥९६॥
 त्र्यङ्गुळ त्र्यङ्गुळ जेयमित्युन्मानमुदाहृतम् ।
 जटाधरणा विम्बाना दीर्घह्रस्ववशेन तु ॥९७॥
 चतुष्कळ च त्रिकल मान मानाद्बहि क्षिपेत् ।
 त्रिषञ्चसप्तशिखरो मौळिरष्टकलोत्तत ॥९८॥
 निर्जटाना ललाटोर्ध्वे मकुट वा मुशोभनम् ।
 तालेन ह्यामृद्धी तु कार्ये त्वत्र व्यपेक्षया ॥९९॥
 यथोदितेषु भागेषु एतेकेनाङ्गुठेन तु ।
 आभ्यनामाल्याटायं वदनाश भवेत्त्रिधा ॥१००॥
 ततेऽग्रत ऋगमान प्राण स्यात्तुत्पुष्पत्रत् ।
 ऋगधेन तु विलास सावतिस्तत्पुटद्वये ॥१०१॥
 नामाग्रग्रामनिर्मुक्त गोपीमान चतुर्थवम् ।
 तच्चतुर्थवमानेन प्राणाग्नेयान्तरीकृतम् ॥१०२॥
 अर्धाङ्गुळ चोत्तरोष्टमधरोष्ट तु चाङ्गुळम् ।
 गोत्रक चिदुक्त वित स्युक्तिर्गो चतुरङ्गुळे ॥१०३॥
 आभ्य नागिकाशय मयभागममाश्रिते ।
 कुर्यान्नेत्रश्रुतिच्छिद्ये तत्र नेत्रे ऋगन्तरे ॥१०४॥
 फलायामगम देव्यात्फलार्धेन तु विमृतम् ।
 यत्पुण्ड्रकंकार द्वियवेनात्रिक तु तत्र ॥१०५॥

कुर्यात्पद्मदलाकार नेत्रार्थं वृत्ततारकम् ।
 तारादैर्घ्यत्रिभागेन त्वाद्यम्यान्यस्य चाधिका ॥१०६॥
 यवनेवै न सार्धेन ज्योतिस्तत्पञ्चभागिकम् ।
 त्रिभागेनापि विहित तत्पद्मदललोचन । ॥१०७॥
 द्विपञ्चम नेत्रकोश विस्तारेण यवाधिकम् ।
 सार्धांगुलद्वय दैर्घ्याद्भूलते द्विगुले स्मृते ॥१०८॥
 मध्यतो द्वियवे बालचन्द्रतुल्ये कमक्षते ।
 तदन्तर कलार्धं च तत्कोटी समसूत्रके ॥१०९॥
 श्रोत्रे द्यद्गुलविस्तीर्णे आयामेन द्विगुलके ।
 द्वियव कण्ठपरिधि पर्वणी द्वे चतुर्यवे ॥११०॥
 मध्य ताभ्या तथा विद्धि द्रोणी सार्धांगुला तु वै ।
 कलार्धेन तु तच्छिद्र पाशमान यथारुचि ॥१११॥
 अद्गुलाद्विकलान्त तु वैपम्यमपि तत्र तत् ।
 अन्तश्छिद्रविनिर्गुक्त तद्विशेष चतुर्यवम् ॥११२॥
 सदलद्वरणोपेतमेव श्रोत्रद्वय म्भृतम् ।
 चतुष्कल ललाट-तु शिखरे द्वे द्विगुलके ॥११३॥
 उच्छ्रयात् त्र्यद्गुले चैव अग्रते,द्गुलविस्तृते ।
 केशभूमे समुद्भूत ललाटोपरि सस्वितम् ॥११४॥
 कुर्यात्कलार्धमान तु वक्त्र चान्तरमध्यम् ।
 कपोलपरिधिं कुर्यात्कर्णात्कण्ठगत समम् ॥११५॥
 तन्मध्ये वर्तुलौ गण्डौ परिक्षिप्तौ पुरोद्वितौ ।
 शिरस परिणाह तु वित्त षट्त्रिंशद्गुलम् ॥११६॥
 श्रोत्रकोटिद्वयाच्चैव मस्तकस्य यदन्तरम् ।
 तत् षोडशाद्गुल वित्त वार्तिभ्या पृष्ठमन्त्रा ॥११७॥
 सार्धताळ पश्चिमे ललाटान्कगुहान्तम् ।

सत्कम्बुसदृशी ग्रीवा मूलमध्याग्रतो हि सा ॥११८॥
 परिधेर्द्वादशकला एकविंशाद्गुळाग्रतः ।
 अष्टादशाद्गुळा चैव स्वांशात् त्र्यंशेन विस्तृता ॥११९॥
 तन्मूलं विस्तृतौ स्कन्धौ तुङ्गा वृत्तायतौ समौ ।
 षड्गुळं तद्बाहुव्यं बाहुमानं तथोच्यते ॥१२०॥
 स्कन्धोत्तमाङ्गं त्रिकलं सन्ध्यन्तं षट्कलं स्मृतम् ।
 सन्धेर्वै मणिवन्धान्तं मानं नवकलं स्मृतम् ॥१२१॥
 मणेर्मध्यमशारखान्तो हस्तः सप्तांगुळो मतः ।
 परिज्ञेयं कलाहीनं तन्मानं मध्यमांगुळे ॥१२२॥
 तच्चतुर्यवहीनाच्च सनामा तु प्रदेशिनी ।
 द्विकला च परिज्ञेया सांगुष्ठा तु कर्णायमी ॥१२३॥
 द्विपर्वा च स्मृतौगुष्ठः सर्वांश्चांगुळि विस्तृता ।
 सर्वासां मूलपर्यन्ताद्भ्रामयेच्च यवं यवम् ॥१२४॥
 अग्रपर्वाधमानेन कार्या लिङ्गोपमा नखा ।
 मानमंगुष्ठमूलस्य परिधेश्चतुरंगुळम् ॥१२५॥
 तच्चतुर्यवहीनं च ज्ञेयं त्रिष्वगुळीषु च ।
 न्यूनांगुळेः कला मर्धा प्राग्बद्धासश्च वेष्टनान् ॥१२६॥
 अङ्गुष्ठमद्गुळं चाग्रात्सोऽन्या पञ्चवा स्मृता ।
 अर्धांगुळाग्रतोऽन्यूना वित्त मध्यं क्राशतम् ॥१२७॥
 न जलक्ष्मो(चलक्ष्मा)चाग्रात्सांगुळाद्विकलं करम् ।
 इंपनिमतलं चैव लक्ष्मरेखाविमुपितम् ॥१२८॥
 शाम्बामूलावधे पाणी बाहुव्य द्वे यवंगुळम् ।
 चतुर्यवधिकं चैव मणिवन्धारधे स्मृतम् ॥१२९॥
 मध्ये कर्णधेहीनं तु तद्बाहुज्यमुदाहृतम् ।

मणिवन्धावधेर्बाहुवेष्टनं पट्कलं स्मृतम् ॥१३०॥
 सन्धेः सप्तकलं वित्तं साहस्रं व्यवमप्युत ।
 हीनमर्षांगुलेनैव मूलाद्वै नवगोळकम् ॥१३१॥
 तथैव सन्धेरूर्ध्वं तु विस्तारः प्राग्भवत् च ।
 अक्षापि पूर्ववदृष्ट्या कार्यान्तस्था क्षितिः स्वयम् ॥१३२॥
 तालं गळावधेस्त्यक्त्वा तन्मानेनान्तरीक्षते ।
 स्तनद्वयं समं कुर्यात्तद्वारा च समांसळा ॥१३३॥
 निसं हृद्गोळकार्धेन ऊर्ध्वतो रत्नराड्युतम् ।
 स्तनाभ्यां त्रिकलौ पार्श्वौ त्रियवं स्तनमण्डलम् ॥१३४॥
 ययोक्तं तथात्प्राद्विस्तृतं तेन चूचुकम् ।
 लोचनं त्रियवं सार्धं कक्षमानमुदाहृतम् ॥१३५॥
 स्कन्धमानविनिर्मुक्तं प्रैष्टमंसावधेः समम् ।
 द्रोणीनिकाशसदृशमध्वराशेः समांसळम् ॥१३६॥
 कक्षान्तर्वेष्टनं वित्तं पञ्चताळं सलोचनम् ।
 विनांगुळद्वयेनैव द्वे ताले द्विगुणीकृते ॥१३७॥
 यवत्रयसमायुक्ते वित्तं तत्कुक्षिवेष्टनम् ।
 त्रियवोनं कलामानं विज्ञेयं नामिमण्डलम् ॥१३८॥
 तन्मानं तु त्र्यवोनं तु तत्रिमत्वं विधीयते ।
 परिधिर्नाभिमध्ये तु त्रितालं सत्रिलोचनः ॥१३९॥
 पद्मगोळकं च तन्मानं परिध्यर्थं कटेः स्मृतम् ।
 करिकुम्भोपमौ पीनौ परितः पद्मगोळकौ ॥१४०॥
 स्त्रिकलौ कौपीनराजौ च द्वांगुळा मूलतः स्मृता ।
 परितोऽंगुळमानासौ मेढू तु त्रिकळं स्मृतम् ॥१४१॥
 चतुर्यवं च तत्कोशं वेष्टनं तु पदंगुळम् ।

द्यगुळौ वृषणौ देर्घ्यान्मूलान्त समविस्तृतौ ॥१४२॥
 परितो द्यगुळ वित्त वायुरन्ध्र सुवर्तुळम् ।
 रुहमान परिज्ञेय मन्व्यभूर्मेर्नवागुळम् ॥१४३॥
 पत्फल मूलदेशाच्च अत्रा त त्रिकरु स्मृतम् ।
 हीनमेकागुळेनैव द्विगुल जानुमण्डलम् ॥१४४॥
 विस्तारेणोन्नतत्वेन चतुर्यवसम तु तत् ।
 जङ्घामूले परिज्ञेये वेष्टन नवगोळरुम् ॥१४५॥
 द्विमहागुळरु मध्ये सार्धपञ्चरुल तत ।
 अत्रापि वेष्टनाद्वित तृतीयाशेन विस्तृतिम् ॥१४६॥
 मध्यमूलारसानेभ्यो विस्तारमनुगुण्यत ।
 भुजाभ्या मध्यदेशस्य तथागुळिगण्य च ॥१४७॥
 ऊरुयुगमस्य जङ्घाभ्यामापाद्या द्विपटस्तता ।
 सताळभागमान च देर्घ्यं वे चरण स्मृतम् ॥१४८॥
 पाष्णीं द्विगोळरुतले तन्मध्ये सागुळ कले ।
 त्रिफल चाग्रतश्चैत्र बाहुल्येन कलासमा ॥१४९॥
 पद्मगुष्ठनिरुगणियज्ञेन प्रकीर्तितम् ।
 बाहुल्यं च ऋगमान गुरुपदेशाच्च सागुळम् ॥१५०॥
 कर्नायोडगुळिमूलाच्च गुल्फान्त पिण्डनागुळम् ।
 जङ्घानमानदेशाच्च वेष्टन सप्तल्लेखनम् ॥१५१॥
 ऋगर्त्तान गङ्गावाग्निपरिणालो विधीयते ।
 चरण विधिना तेन तूर्मपृष्ठ समाप्य च ! ? ॥१५२॥
 द्यगुष्टेन च तद्देर्घ्यान्गुष्ठस्य च दीर्घता ।
 पञ्चागुळ परिज्ञेय पगिविन्नस्य लाङ्गिन् ॥१५३॥
 यद्व्यापिना वार्या तद्देर्घ्यात्तु प्रदेहिनी ।
 अगुष्टायामनुच्यते कर्त्तव्यं च पद्मगुष्टता ॥१५४॥

मध्यागुले द्विरष्टाशहीना तदनु या स्थिता ।
 तद्वत्तदनुगा या च त्रिपर्वास्तास्तु पूर्ववत् ॥१५५॥
 सशुक्ता नखजालेन कर्मष्टोपमेन च ।
 द्विफल तु यवार्धेन पादतर्जनिवेष्टनम् ॥१५६॥
 त्रुधुतुर्यवो न च तच्छेषाणा प्रकीर्तितम् ।
 व्यशेन वेष्टनाद्भेय सर्वाणा चैव विस्तृतम् ॥१५७॥
 सर्वे समासळा सौम्या समास्त्ववयवा शुभा ।
 दशनावलिग्राह्ये दष्टे सप्तयवोन्नते ॥१५८॥
 यवद्वयोन्नत मान मध्यद्वन्तचतुष्टये ।
 सत्यक्षगाना सर्वेषा मान वित्त चतुर्यवम् ॥१५९॥
 त्रियव द्विजविस्तारमग्नान्मूलाद्यवद्वयम् ।
 तत्सार्धं मध्यदेशाच्च सर्वे दन्ता निरन्तरा ॥१६०॥
 लोमप्रदक्षिणार्धमयुग्ज मोत्थित शुभम् ।
 सुनिश्चित हित चैत मानमव्यभिचारि यत् ॥१६१॥
 मनोहारित्वमेकत्र रूपलावण्यभूषितम् ।
 सर्वदा चानयोर्वित्त अन्योन्यत्वेन संस्थितिर् ॥१६२॥
 ससौन्दर्यं तु मानस्य कश्चिदाक्रम्य वर्तते ।
 लावण्यस्य क्वचिन्मान समाच्छाषावतिष्ठते ॥१६३॥
 यथाभिरूपवान् लोके दृष्टिरोप्येति मान्यताम् ।
 विरूपोप्येतिवित्ताब्धौ शरूपो नैव निर्धन ॥१६४॥
 एष द्वयोर्जित विम्बमनादेयत्वमेति च ।
 आदेयमेव्युक्तं च तित्य यस्मान्मुनीश्वरा ॥१६५॥
 सम्यग्माने च सौन्दर्ये भक्तानुग्रहकाम्यया ।
 मन्त्रसन्निधिशक्तिर् सफलहासतिष्ठते ॥१६६॥
 सा मय्यवप्रतिपश्य विम्बे दृग्गोचरगन्धिने ।

आमूर्त्याहादयत्याशु जात्वैवं यत्नमाचरेत् ॥१६७॥
 मानोन्मानप्रमाणानामथ सौन्दर्यसिद्धये ।
 ऋजोः सुसमपादस्य व्यगुळ चरणान्तरम् ॥१६८॥
 तद्वै विषमपादस्य अत्रात्ताळसम स्मृतम् ।
 तत्पार्श्विणद्वयमध्यात्तु परिज्ञेयं द्विगोळकम् ॥१६९॥
 स्थित्यर्थे ब्रह्मनाड्या वै तथा मार्गद्वयस्य च ।
 सूत्रेण सुसमे कुर्याद्देहोत्थे दक्षिणोत्तरे ॥१७०॥
 समपादस्य बिम्बस्य ललाटान्मेढूमस्तकम् ।
 प्रसार्य सूत्रमाच्छाद्य तेन नाभिहृदन्तरम् ॥१७१॥
 प्राणाग्रमळकानां च सिद्धिर्येस्तिलकोर्ध्वगः ।
 एवं विषमपादस्य दक्षांगुष्ठाग्रं नयेत् ॥१७२॥
 गात्रसाम्य समापाद्यं क्षेत्रात् क्षेत्रगतेन च ।
 सूत्रेण सर्वबिम्बानां वैषम्यविनिवृत्तये ॥१७३॥
 चतुस्त्रिद्व्यश्रिपरित परिशुद्धा यत् शुभा ।
 अशुभा परिशुद्धा तु बिम्बोत्थावयवी स्थितिः ॥१७४॥
 ललाटमश्वक्त्रस्य विस्ताराद्वादशागुळम् ।
 अष्टलोचनमायामादग्रतश्चतुरगुळम् ॥१७५॥
 कल्पार्धमुपिरे घ्राणरन्ध्रे भागान्तरीकृते ।
 अष्टागुळे तु हनुके सृक्विण्यौ द्वेऽथ तत्समे ॥१७६॥
 मध्यतश्चोत्रशुक्ती द्वे व्यंगुळे द्विक्रलोन्नते ।
 व्यंगुळ प्राणवश तु तदूर्ध्वं द्विकल स्मृतम् ॥१७७॥
 विष्वक्वक्त्रविकास च द्विष्वक् चाम्रत क्रमात् ।
 तमेव हि यथाशेन हन्वन्तं तनुता नयेत् ॥१७८॥
 प्राणवंशस्य पक्षौ द्वौ मध्यनिगौ च सहतौ ।
 यवद्वयेन सार्धेन दृग्प्राणाभ्यां तु नान्तरे ॥१७९॥

अथो दळ तु दृग्द्रोणेर्यवमानेन सञ्चितम् ।
 ललाट साळक प्राग्बद्धमध्य सागुळा कला ॥१८०॥
 नृसिंहस्य मुखे वित्त परितश्चाष्टलोचनम् ।
 ततोऽखण्डदेशाच्च कुर्यात्कर्णद्वयोत्थितम् ॥१८१॥
 तत्कर्णद्वयमानेन ललाटान्त नयेत्सुन ।
 ममाष्वात्प्राक्प्रणीताच्च सरभाघ्राणलक्षण ॥१८२॥
 प्रकुल्लविरुमच्छिद्र घ्राणवशान्वित भवेत् ।
 तच्छिद्रे पूर्वमानाच्चाप्यस्य वै त्रियवाधिकम् ॥१८३॥
 सगोळमुत्तराङ्गेषु सकलाश च लोचनम् ।
 अधरोष्ठ परिज्ञेय सचतुर्यवमगुळम् ॥१८४॥
 सार्धं चतुष्कल वक्त्र शेषायामो हनो स्मृत ।
 तद्विकास परिज्ञेय नेत्रमान यवाधिकम् ॥१८५॥
 अप्रतो हासमायाति सुकिण्वन्त हि चागुळम् ।
 सर्ववृत्त तदर्धेन नेत्रयुग्म सविसयम् ॥१८६॥
 पूर्ववद्विस्तृत श्रोत्र कलाधेन तदुन्नते ।
 तुल्या चेन्द्रकलायुगयोगस्य भूमिगोळका ॥१८७॥
 तन्मध्य तु कलामान शङ्खावर्तोपम महत् ।
 भागमान समावृत्त कार्यं तच्छिडरसि स्फुटम् ॥१८८॥
 वैर्धयेण सार्धंताल च क्षमाधरस्यानन स्मृतम् ।
 विस्तारेण ललाटाच्च तन्मान द्यगुळोऽङ्गितम् ॥१८९॥
 सौम्यरूपस्य च विभो प्रोद्यतस्य फलोऽङ्गितम् ।
 तच्चतुर्धाशमानेन पोत्रदेशस्य विमृति ॥१९०॥
 तस्योपरिष्ठाद्बाहुव्य तन्मम चागुळ त्वथ ।
 हनुद्वयस्य वै मान सार्धं सप्तागुळ स्मृतम् ॥१९१॥
 शेषमाननगन्ध तु मूर्च्छिणीभ्या यदन्तरम् ।

तद्विकामश्च सार्धेन फलाधेनाप्रदेशत ॥१९२॥
 स पदागुष्ठमानेन विशेष मृक्किणीद्वयात् ।
 प्राणरन्ध्रश्च चक्रोक्ते दष्टे त्वर्धमन्त्रोक्तते ॥१९३॥
 नासाग्रश यथापूर्वं ऋद्धीनाडिपृष्ठवत् ।
 श्रोत्रे वाजिमुखोक्ते तु को(कि)टे सप्तकलान्तरे ॥१९४॥
 तत्तुल्ये लोचने किं तु प्रान्तनीक्षणे यवोज्जिते ।
 पतेपा विहिता ग्रीवा ह्यङ्गुळद्वितयेन तु ॥१९५॥
 ग्रन्थेऽन्देशात्मयुक्ता सौम्यमूर्त्युदिता च या ।
 विनोच्छ्रयेण नृदरे यम्य गात्रम्य या प्रमा ॥१९६॥
 सा सा सवेष्टनाद्यासारफलाधेनान्निका भवेत् ।
 चक्षुःकुन्दरासम्पिचलामानाधिकानि च ॥१९७॥
 तथैव नखपत्राणि देहश्चास्य मम,सतः ।
 सम्पूर्णा दक्षिणावनर्गेमभिश्चानिदुश्चिरे ॥१९८॥
 त्रिचतुष्षट्त्रयस्य त्रिनेवोर्ध्वमुग्धेन तु ।
 दक्षिणोत्तरयकत्राभ्या ह्यम दुर्गाङ्गिगोळकम् ॥१९९॥
 विकाम सिंहचक्रोक्त उदग्चक्रम्य तत्र च ।
 समो दृक्पत्रिवेशन्तु चतुर्णां मोक्षमिद्वये ॥२००॥
 धामेभ्यर्भागकैवल्यप्राप्तयेऽर्धांगुलेन च ।
 दुर्यामव्यापमयाभ्यामधो दृक्पत्रिवेशनम् ॥२०१॥
 महपूर्वाननेनैव सम्यक्प्रत्यङ्गमुखम्य च ।
 निष्का(ष्टा)मायामविस्तारम्राणदग्मृश्रुतिव्यथ ॥२०२॥
 ईषतिर्यद्दक्षिनिन्यमनदृढमुख दक्षिण शुभम् ।
 नद्वच्च प्रोक्तदृग्चक्रमुत्तर मर्धमिद्विदृत् ॥२०३॥
 स्वकार्यपूर्वना नून तन्मन्त्रम्य च गन्धिधि ।
 जनांन्यथा ममाधित्य शास्त्रिमन्त्रे च मन्त्रगद् ॥२०४॥
 त्रिन्य न गन्धिधनाच्च नूनयेनादृगन्त्र ।

आदर्शनात्पलायन्ते आविशन्ति च दर्शनम् ॥२०५॥
 आदाय शिरसा मन्त्रिसमाज्ञा सम्प्रयान्ति ते ।
 अत समाचरेद्यत्तघेन स्याद्विन्वसन्निधि ॥२०६॥
 न हि तरसन्निधानाद्दे कश्चिदारभते शुभम् ।
 वराहवप्द्रु सिंहाक्ष तथा चिपिटगासिकम् ॥२०७॥
 विधेय पश्चिम वक्त्र पञ्चवक्त्रस्य वै विभो ।
 अस्याधरोत्तराम्बामप्योष्ठाभ्या समता भवेत् ॥२०८॥
 विभिन्नतागुलाधेन ताम्या तन्मध्यगा स्फुटा ।
 कार्या दशनपाळी वै मूलमध्याग्रत समा ॥२०९॥
 कलाधेनोल्बण वृत्त तद्रूपद्वितय तत ।
 द्विकल चाग्रत इमथु फला चार्धकला क्रमात् ॥२१०॥
 सम्बन्धवेणि पूर्वोक्तमानेन शुभकृद्भवेत् ।
 सिंहसूकरवन्मुख्यवक्त्राणा सौम्यता नयेत् ॥२११॥
 प्रमाण दृग्माताल्लक्षाद्यवहारमयात्तु वै ।
 विकासश्चाद्ववक्त्रोक्त सौम्यरूपस्य भूभृत ॥२१२॥
 तदापोक्तस्तु नृहरे पाशुको य समाचरेत् ।
 तथा वक्त्राङ्गभावित्वे विभो शर्त्तीद्वरस्य च ॥२१३॥
 हारनूपुरवन्तसकटकाहटभूषिना ।
 माल्योपवीतनेधूरमकुटाद्युपशोभिता ॥२१४॥
 प्रतिमा मन्त्रपूर्तीना कृत्वा भवति सिद्धिदा ।
 यत्पुरा पञ्चधा प्रोक्त वाहन प्राणदेवतम् ॥२१५॥
 तस्य निम्बममुत्थेन तालेन मुग्गमण्डलम् ।
 द्यद्गुळ तु ललाटोक्त चटानधो द्विलोचन ।२१६॥
 द्वयद्गुत्तेनोत्तत कर्ण उर पञ्चकल स्मृतम् ।
 अष्टागुळ तद्गुदर कटि पद्मागुळोत्तता ॥२१७॥

नवागुळोन्नतावूरु जानुनी द्वचङ्गुळे स्मृते ।
 अष्टागुळोच्छ्रिते जङ्घे द्वचङ्गुळे पदपिण्डके ॥२१८॥
 शममेक कलाहीन तद्धीवायाश्च वेष्टनम् ।
 विम्वतुल्या परिज्ञेया सर्वदा साङ्गविस्तृति ॥२१९॥
 तद्विभागाधिक विस्त वेष्टन ह्युदरस्य च ।
 परिधि कटिदेशस्य चतुर्नेत्राधिकस्तु वै ॥२२०॥
 निम्बोकसदृश विस्त तदूर्ध्ववेष्टनम् ।
 तदेव जङ्घामध्यस्य जङ्घान्तम्य तदेव हि ॥२२१॥
 पाद पञ्चकलायाम चतुरगुळविस्तृतम् ।
 व्यङ्गुळ पाणिदेशाच्च अङ्गुष्ठोर्ध्वकलासम ॥२२२॥
 विज्ञेया अङ्घ्रिदेशाच्च यवेनागुळय क्रमात् ।
 नाभिरन्ध्र मुविस्तीर्णं द्वयर्धलोचनविस्तृतम् ॥२२३॥
 मध्यमागुठिपर्यन्त मणिवन्धान्नागुळम् ।
 तिस्रल पाणिविन्तार तन्नखा निशितोन्नता ॥२२४॥
 तद्वाहुमस्तक विस्त उच्छ्रायेण द्विलोचनम् ।
 भुजोपभुजपुग्म यत्तत् द्वितालसम स्मृतम् ॥२२५॥
 कर्णार्धनाधिक विम्वत्राहोन्तद्वाहुवेष्टनम् ।
 २० विम्बोष्ठा सद्विधीर्धैव स्तनमूर्धोचनोल्द्वणा ॥२२६॥
 वृत्तवैपुल्यमानेन लोचने पञ्चपत्रम् ।
 भयुग्म नरसिंहोत्थ घ्राणाश्च शुक्चन्चुवत् ॥२२७॥
 कर्णार्धमान दीर्घं च तद्भ्रंश गजपृष्ठवत् ।
 स्वायामदीर्घं तपक्षयुगळ कुशिदेशगम् ॥२२८॥
 तदेव देर्घ्यादर्धेन विम्वृत ह्मपक्षवत् ।
 म्यपक्षमानाद्विगुणं हागुळं शनशास्त्रम् ॥२२९॥
 तपक्षमिगमायाम मय तत्रयत्राचिनम् ।

सर्वेषा वित्त सामान्य विशेषाख्यमधोच्यते ॥२३०॥

ऊरुद्वयाजयेद्भासमङ्गुळाना त्रय तथा ।

जङ्घाकाण्डोच्छ्रिते कुर्याज्जङ्घाभ्या चात्र वेष्टनम् ॥२३१॥

बिम्बाख्य मणिवन्धस्य सममूलान् महामते ।

जालदेशात्तादर्थेन सह चार्धांगुलेन तु ॥२३२॥

पादे जाल परिज्ञेय विस्तारेण पङ्गुळम् ।

शेष सत्योदित सर्व सर्वेषा वित्त सर्वदा ॥२३३॥

किं तु पादोञ्जितौ पक्षौ दैर्घ्यात्तहलविस्तृतौ ।

एषा चोद्गीयमानाना स्थायाना पक्षविस्तृति ॥२३४॥

पञ्चानाञ्च परिज्ञेया स्थितानामर्धलक्षणा ।

एतदादाय मान तु पुच्छभूपक्षवर्जितम् ॥२३५॥

विद्धि वामनरूपस्य लक्षणं किं तु लाङ्गलिन् ।

ललाटनासावक्त्रेभ्य समादायांगुळत्रयम् ॥२३६॥

मस्तकस्योपरिष्ठासु जटाबन्ध प्रकल्पयेत् ।

जटापसानमायाम यथा स्वाल्पश्चतालरुम् ॥२३७॥

ततस्तु कर्मविम्बेषु विशेषं कथ्यतेऽनुना ।

कर्मार्या चोत्सवार्चा च बल्यर्चा तीर्थकौतुकरुम् ॥२३८॥

निमित्ताखपनार्चा च शयनार्चेति पञ्चविधा ।

अर्चा कार्यास्त्रिविधा विधा । बहुचेरविधानके ॥२३९॥

एकनेरे तु कर्मार्या विना पञ्च प्रकल्पयेत् ।

एतै सर्वैरङ्गविम्बैर्युक्त चेन्मूलकौतुकरुम् ॥२४०॥

उत्तम स्यात्त्रिभिर्युक्त मध्यम परिकीर्तितम् ।

एकेन युक्तमधम तरान्मानमिहोच्यते ॥२४१॥

मूलविम्बसमुच्छ्राय द्विधा वापि त्रिधापि वा ।

चतुर्धा वा साविगज्य एकभागेन कल्पयेत् ॥२४२॥

उत्सवार्चा तदुच्छ्राय द्विधा वापि त्रिधापि वा ।
 चतुर्धा वा विभज्यैकभागेन परिकल्पयेत् ॥२४३॥
 कर्मार्यादीनि विम्बानि पञ्चापि द्विजपुङ्गवा । ।
 विम्बपट्क च देवीभ्या सहित परिकल्पयेत् ॥२४४॥
 अथ वा चौत्सव विम्ब तथा शयनकौतुकम् ।
 श्रीपुष्टिसहित कार्यं मूलविम्बे द्विजोत्तमा । ॥२४५॥
 स्थिते वा बाह्यरूढे समासीनेपि वा द्विजा । ।
 कर्मविम्बादिपट्क च तथैव स्यात् स्थित तु वा ॥२४६॥
 मूलविम्बे शयाने तु कर्मविम्बादयो द्विजा । ।
 स्थितावपि समासीना विघातव्या मुनीश्वरा । ॥२४७॥
 नित्योत्सवार्थविम्ब तु सर्वत्रैव म्यित भवेत् ।

मुनय ।

कैलिङ्गैर्मुनिशार्दूल । वैरेकत्ववहुत्वकम् ॥२४८॥
 ज्ञातव्यं तदशेषेण वदन्व वदता वर । ।

नारद ।

शिलया मणिना वापि लोहैर्वापि कृता तु या ॥२४९॥
 नित्यादिमङ्गलानविषया रहिता सदा ।
 कर्मार्यापि देवीभि स्थिताप्यासीनता गता ॥२५०॥
 स्वाप्यते केवला मूर्तिरेकत्रेण तु त्रिस तन् ।
 मृद्गाञ्ज तु यद्विम्ब कर्मार्यादिममन्विलम् ॥२५१॥
 नित्यादिमङ्गलार्थे शक्तिभि महित न वा ।
 मणिवज्रादिशैल्यै निमित्ताग्रपनक्षमम् ॥२५२॥
 सदा नू नित्यग्रानार्थं कर्मार्यामन्त्रित तु यत् ।
 मृद्गाद्विम्ब तु लक्ष्म्यादिमन्त्रित महित तु वा ॥२५३॥
 नित्यनैमित्तिकागुक्तमङ्गलपनक्षमम् ।

लक्ष्म्यादिभि समोपेत यद्विम्ब शक्तिभि सदा ॥२५४॥

तदेतत्त्रिविध वित्त बहुवेर मुनीश्वरा । ।

यत्तु चित्रमय विम्ब भित्तिकाष्ठाभ्यराश्रयम् ॥२५५॥

कर्मविम्बसमोपेत नित्यादिह्यानकर्मणि ।

यच्चापि मृण्मय विम्ब त्रिविध चापि नित्रजम् ॥२५६॥

नित्यनैमित्तिकरुहाने दर्पणादिसमन्वितम् ।

कर्मविम्बान्वये योग्य विभवेच्छानुसारत ॥२५७॥

एतच्चतुर्विध वित्त बहुवेर विशेषणम् ।

बहुवेर यथायाम स्थितमासीनमेव वा ॥२५८॥

शयान यानग वापि भवेदिच्छानुरूपत ।

चहुवेरादिभेदास्तु पञ्चधा परिकीर्तिता ॥२५९॥

अन्यानि कर्मविम्बानि चात्राविम्बपुरस्सरम् ।

तत्तत्कर्मविशेषार्थं बहुवेरैकवेरयो ॥२६०॥

द्वयोश्च कल्पनीयानि विभवस्यानुरूपत ।

इत्युक्त लेशतो विम्बलक्ष्म पीठमथोच्यते ॥२६१॥

विम्बानामुपविष्टाना चतुरश्र तु तद्भवेष् ।

चतुरश्रायत चं प्रोत्थिताना सत्तं व हि ॥२६२॥

वृत्तवृत्तायतत्वेन ह्यनयो रूपमन्यथा ।

यागुष्ठे परमाणुत्थैराराधकमवैस्तु वा ॥२६३॥

धत्तेर्चा तु समायामद्वाराद्वा मन्दिरोत्थितान् ।

तन्मानेन तु पीठस्य दैर्घ्यमर्धेन विन्तृति ॥२६४॥

द्वारोर्ध्वार्धे अत्रिन्नानि एकपूर्वाणि वै पुरा ।

सत्यज्य द्वादशांशाद्वा अथ पीठोन्नतिम्बिभि ॥२६५॥

शेषेणात्राशमधेन प्रतिमा चोन्निता मवेत् ।

अथ वा वाहनाब्दा न्यूना वा मन्यमोत्तमा ॥२६६॥

चतुर्भिर्द्वादशांशस्तदुपविष्टस्य चोन्नति ।
 विहिता चास्य सर्वत्र प्रतिमार्धेन त्रिस्तृति ॥२६७॥
 तयशकविलुमा वा चतुर्थांगोऽग्निताथ वा ।
 परिवारवशेनैव चातुरात्म्यस्य वै पुन ॥२६८॥
 अलुप्ताश्च च विहितपीठायाम च सर्वदिक् ।
 चतुर्दिग्गतस्यैव एकदिग्गतस्य च ॥२६९॥
 तदेव दैर्घ्यं द्विगुण लाञ्छनैरावृतस्य च ।
 सार्धं चानावृतस्यैव तद्वाहुव्यं पुगेदितम् ॥२७०॥
 चतुष्पमेरुपीठाना केवल लक्ष्मवर्जितम् ।
 एकैक लक्ष्मभेदेन तत्सङ्ख्यं त्रित्त वे पुन ॥२७१॥
 अनन्तासनमाद्य च द्वितीय पक्षमन्दिरम् ।
 कमलाङ्क तृतीय तु चतुर्थं चक्रमूपितम् ॥२७२॥
 एव हि सर्वसामान्य पीठाना हि द्विरष्टकम् ।
 भेदभिन्न समासेन पुनरेव निबोधत ॥२७३॥
 दिक्षु लक्ष्माणि पीठाना त्रित्त रुष्टगतानि च ।
 अन्योन्यसन्निवेशाच्च तेषा बह्वात्मना पुन ॥२७४॥
 चक्राम्बुजाभ्या तन्म्याभ्या लुप्ताभ्यामथ तत्स्थिते ।
 ताभ्याम योन्ययोगाच्च दिक्ष्वनन्तवगाश्रयात् ॥२७५॥
 द्विद्वयात्मना द्वयात्मना वा बहुत्वमवधार्यताम् ।
 पद्मेनोर्ध्वगतेनैत्र द्वय चक्रेण तद्बहि ॥२७६॥
 एव द्वाभोगतेनैव परिज्ञेय द्वय द्वयम् ।
 उपरिष्ठातु पद्माभ्यामधश्चक्र द्वय द्वयम् ॥२७७॥
 द्वितयव्यत्ययाच्चान्यत्पग्निज्य मुनीश्वरा ।
 अतर्पि स्थितिपशाच्चक्रं तद्द्वयस्य च ॥२७८॥
 व्यत्ययाद्द्वयोर्वित्त ऊ र्भोगान्चतुष्टयम् ।

अधोभागादेवमेव चतुष्कनपर तु वै ॥२७९॥
 पीठानामष्टकमिदमधस्तादूर्ध्वतस्तु वा ।
 युक्तमेकेन वै कुर्याच्चक्रेण कमलेन वा ॥२८०॥
 चक्राकारास्तु विहिता श्लोकभ्रमसमाश्रिता ।
 बहवोपि तलाम्तद्वदीपद्वै कर्णिकान्विता ॥२८१॥
 इति लाञ्छनसञ्चारो बहुधा तन्मयोदितम् ।
 यस्मिन् प्रकृतिगूते तु पीठे तदधुनोच्यते ॥२७२॥
 कृत्वा द्विर्दशधा पीठं पुरायामात्समै षडै ।
 एकेन चरणं जपाकलशौ च लिभिसिताभि ॥२८३॥
 कण्ठवीधीमयैकेन षड्भि कण्ठं तदूर्ध्वत ।
 भागेन कण्ठसूत्रं तु शुक्तिकाशत्रयेण तु ॥२८४॥
 उष्णीषं च तदूर्ध्वे तु कुर्यादशद्वयेन वै ।
 निर्गमं स्वदलेमेव विहितश्चरणस्य तु ॥२८५॥
 चतुर्दिक्षु महात्मान् । क्षेत्रतो ह्यधिकं स्मृतं ।
 सर्ववृत्तं घटं कुर्यात्पल्लवैर्बार्क्यैर्द्युतम् ॥२८६॥
 परितोशद्वयेनैव कर्णपीठं प्रवेशयेत् ।
 अन्तं प्रवेशमेकेन वीश्व्यशेन गळम्य च ॥२८७॥
 कुर्याद्गळप्रवेशस्य समा सूत्रस्य निरुतिम् ।
 शुक्तेरधः कण्ठसूत्रभागात्पादेन निर्मितम् ॥२८८॥
 चदनान्तं समासेन शक्ते सङ्कोचमाचरेत् ।
 उष्णीषघटजयानामाश्रितास्य यथासितम् ॥२८९॥
 घटवदूपयेच्चतुक्तिमरकैर्वाङ्गनपल्लवै ।
 तत्रोपरिष्ठात्परिधिं चतुरशकसमितम् ॥२९०॥
 सन्त्यज्य निखनेद्रोणीमदानिम्रा समन्तत ।
 विम्बुतेर्मध्यभागेथ स्वय्यशेन च निर्गमम् ॥२९१॥

तन्मान चतुरश्र तु पीठक्षेत्रादिनिर्गतम् ।
 तच्चाग्रतस्त्रिधा कृत्वा पक्षभागौ क्षय नयेत् ॥१९२॥
 अनुपादेन चामूलात्सम्यक् लाङ्गलवकजवत् ।
 अग्रतो मूलदेशाच्च कृत्वादौ वै त्रिधा त्रिधा ॥१९३॥
 भूयस्तन्निखनेन्मध्याज्जल याति यथा द्रुतम् ।
 सूकराननतुल्य तु भवत्येव मुनीधरा ! ॥१९४॥
 कुर्याद्वै शङ्खसदृश मकरास्योपम तु वा ।
 जलनिर्गममेतद्वै पीठेपूदितलक्षणम् ॥१९५॥
 न कुर्यात्कर्मविम्बानामाशमादिमितात्मनाम् ।
 चित्रमृत्काष्ठजाना तु चलाना तु विशेषत ॥१९६॥
 तथैव चतुरश्रस्य चतुर्भूर्तिगतस्य च ।
 प्रणाळमग्रग मूर्तेर्यत ससिद्धिहानिट्टत् ॥१९७॥
 प्रयोजन विना का चित् न क्षतिस्तस्य तद्विना ।
 सामान्यस्य तु वै यस्मादाधारस्य विशेषत ॥१९८॥
 सप्रणाळ भवेत्पीठमासन च प्रणाळरुम् ।
 भूरि नीरादिना खान यत्र यच्छति साधक ॥१९९॥
 प्रत्यह तद्विना तत्र प्रत्यवायो भवेत् स्फुटम् ।
 एवमेव बृहद्विम्ब भूपिताना विधीयते ॥२००॥
 धातुशैलोत्थिताना च निमित्तास्त्रपनार्थत ।
 भद्रासनगते कर्मविम्बे तस्य समाचरेत् ॥२०१॥
 सतत च यथालाभ दधिक्षीरघृतादिना ।
 तोयेन तत्रयेद्यत्राद्भाग वा प्रतिग्रहम् ॥२०२॥
 यथा नाक्रम्यते पादै जन्तुभिस्तन्महर्षिदम् ।
 अत प्रणाळ विहित निषिद्धमत एव हि ॥२०३॥
 जन्मान्त वा जगत्यन्त वैरवान्त गजान्तम् ।

पश्चिमद्यन्तलं पञ्चमेदं सर्वेषु धामसु ॥३०४॥
 तत्संस्थापनकाले तु देवानां दिग्द्वये हितम् ।
 प्राक्प्रत्यगाननानां च तदुदग्दिगतं शुभम् ॥३०५॥
 उदग्दक्षिणवक्त्राणां प्राग्भागे विहितं सदा ।
 तत्पुनर्भद्रपीठीयदेवाद्भामैर्थासिद्धिकृत् ॥३०६॥
 सदैवाराधकानां तु विलोमाद्विपरीतदम् ।
 इत्येवं पीठलक्ष्मापि समास्तात्कथितं मया ॥३०७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्
 प्रतिमादिलक्षणं नाम

सप्तदशोऽध्यायः ।

अथाष्टादशोऽध्यायः ।

अतः परं प्रबक्ष्यामि मन्त्रविम्बनिवेशनम् ।
 भोगेषूनां च वर्णानां साम्प्रतं यदभीष्टदम् ॥१॥
 कैवल्यदं शमाद्यैव चातुराधम्यसेविनाम् ।
 यज्ञकर्मरतानां च सहायं च फलैस्तु तत् ॥२॥
 प्राग्देवगृहस्याग्रे दिग्भागे सति मण्डपम् ।
 चतुरथं चतुर्द्वारं दर्भमालान्तर्गकृतम् ॥३॥
 अन्यत्र तदलाभे तु यथाभिमतदिग्मुखम् ।
 चतुर्दशकराद्यैव यात्रांशकरावधि ॥४॥
 पङ्करान्तं पुरस्तात्ताद्विम्बमानव्यपेक्षया ।
 कार्या मध्ये स्थली तेषां द्विमस्तांगीशानोऽपि ॥५॥
 समन्तपद्मा मुकुराद्या चिन्ता पवेष्टकादिभिः ।

तालोन्नते समारभ्य सामान्येस्मिन् हि फर्मणि ॥६॥
 उन्नतागुळवृद्ध्यात् नीता तद्भासता क्रमात् ।
 द्वित्रिरष्टाशकैर्मध्ये सर्वासा मण्डल भवेत् ॥७॥
 चतुरश्र चतुर्द्वार चक्राबुरुहभूषितम् ।
 दक्षिणे शयन सौम्ये कुण्डममेस्तु पूर्ववत् ॥८॥
 समेखल द्विहस्त तु चक्रपद्माङ्कित शुभम् ।
 तदधश्चतुरश्र प्राम्दामर्भखलिकान्त्रितम् ॥९॥
 अथ दक्षिणदिग्भागे कुर्याद्वे चक्रचिह्नितम् ।
 वर्तुळ पश्चिमे सोम्ये कमलाङ्ग मनोहरम् ॥१०॥
 शङ्काङ्ग सर्वकोणेषु मानमेपा यथोर्ध्वगे ।
 सर्वे दशान्तहस्ताना चतुर्णामेकमेखला ॥११॥
 मण्डपाना तु किं त्वत्र ऊर्ध्वग सर्वमेखलम् ।
 अतोधस्सखिता सर्वे एककुण्डाम्तु मण्डपा ॥१२॥
 तेषा समेखल चाद्य द्वाविशत्यगुळर्भवेत् ।
 द्वासादगुळयुग्मस्य यावद्वै षोडशागुळम् ॥१३॥
 स्यात् पत्करे गृहे कुण्ड कार्या वा मेखलाधिरा ।
 अष्टहस्तोच्छ्रित पूर्वमथो र्करवर्धिता ॥१४॥
 न द्वासप्पट्कारानाना न्यूनानामुच्छ्रितेर्भवेत् ।
 त्रयोदशकरादीना चतुर्णा पातयेत्तत ॥१५॥
 अष्टक चागुळाना तु सप्तपञ्चतु क्रमात् ।
 ष्व म्नानगृहाणा तु विम्बार्थोन्नते मह ॥१६॥
 द्विं तु वै वातुकार्पाठि मव्यतश्चोपशोभिता ।
 द्विचतुर्भि द्विहस्तादीर्भिमृता प्राग्गदुन्नता ॥१७॥
 खानीया अग्रमेहाद्वै दिक्त्रयेभिर्मने शुभे ।
 अर्धमानमम मुम्यात्तुर्पाठयनान्त्रितम् ॥१८॥

दृग्दानभवन कुर्यान्माङ्गल्यकलशौ सह ।
 सर्वेषामपि भूभागे कोणस्तम्भैर्विभूषितम् ॥१९॥
 मुनेत्रैवेष्टित कुर्याच्चक्राद्यै पूर्वप्रद्युतम् ।
 सुस्थित दृढपाद च क्षान्तान्भोऽग्रहणक्षमम् ॥२०॥
 भर्षेन बालुकर्पाठ दीर्घमाद्यक्रमेण तु ।
 वर्धित चार्धहस्तोऽन ह्यसित चतरद्भुक्ते ॥२१॥
 म्वदैर्ध्यादर्धविस्तीर्णं कृत्वैव सप्रणाळम् ।
 तेन तद्बालुनापीठ भूपयेन्मध्यगेन तु ॥२२॥
 यागागारान्य वै दिक्षु द्वारार्थं तत्र चान्तरे ।
 शमार्धवृद्धियोगेन ह्यसोन्यत्र कलादिक ॥२३॥
 तारणानि वहि कुर्यात् दृढे ऋष्टे सुपूजितै ।
 पञ्चहस्तानि चार्धेन वर्धितानि करेण तु ॥२४॥
 न ह्यसमाचरतेषामन्यत्र करेण सति ।
 न समात्पञ्चहस्तानामृते नमो प्रवेशयेत् ॥२५॥
 शमार्धं वर्धितानां च द्वे द्वे सवर्षयेत्कले ।
 दैर्ध्यात्प्रवेशशिष्टास्तु त्रिभागेन तदन्तरम् ॥२६॥
 सर्वे चक्रध्वजा कार्या वस्त्रसङ्गमञ्जरीयुता ।
 सुधावैवर्णिकै पीतैश्चन्दनाद्यैस्तु लेपिता ॥२७॥
 भिन्नाङ्गमेतदखिल बधैरुसिन् हि युज्यते ।
 कर्म यागगृहे शब्दाद्विभूतेर्वावनेर्विना ॥२८॥
 पद्मत्रिशङ्कर क्षेत्र खतुर्यागेन विन्वृतम् ।
 तन्मध्ये तु चतुर्हस्त त्वापाय म्बलसप्तरुम् ॥२९॥
 स्थलानां व्यवधानं तु तुर्याद्वे ताञ्जसमिन्म् ।
 एकापायं वै कुर्यात् द्विहस्तान्त म्बलाङ्गणम् ॥३०॥
 क्रमेणाष्टागुक्तान्मानात् द्यगुक्त द्यगुक्त विना ।

स्वलाना सङ्कटाना च व्यवधान द्विगोळकम् ॥३१॥
 एवमेव समुच्छ्राय सर्वेषा परिकीर्तित ।
 परितो विहित वीधे मानमत्र स्वपीठजम् ॥३२॥
 एव वा सङ्कटे कुर्यादाद्योक्तात्मण्डपद्वयात् ।
 मध्यमण्डलपीठ तु तस्य दक्षिणदिग्भवेत् ॥३३॥
 समीपे शयनस्थान कुम्भाना स्थापनायनम् ।
 एव हि वामनिःकटे भोगाना मन्त्रतर्पणम् ॥३४॥
 ऋग्यजुस्सामपूर्वाणा शुतीना हवन परे ।
 इन्दान शयनस्थान ह्यन्यस्मिन् शयने हितम् ॥३५॥
 प्रासादस्याष्टदिग्भूमूर्तिपानामेव यथोदितम् ।
 स्थण्डिलेष्वथ कुण्डेषु तादर्थ्येनाथ वा स्वयम् ॥३६॥
 स्वकुण्डे हवन कुर्याच्चतुर्वेदमये परे ।
 समस्तमूर्तिपीय वा स्वयमेव समाचरेत् ॥३७॥
 सामग्रीविरहाद्योग्यमूर्तिपानामभावत् ।
 एव त्वभिनव कृत्वा यागार्थं मण्डप द्विजा । ॥३८॥
 पूर्वोदितैरलङ्कारैरलङ्कृत्य पृथग्विधै ।
 सितरक्तादिभेदेन प्रागादौ तु ध्वजाष्टकम् ॥३९॥
 निवेश्य मध्यवेद्या तु पुनरप्ययवतथा ।
 तदर्धम् सर्वमम्भारान् सम्भृत्य मुसमाहित ॥४०॥
 दिने यर्मदिनात्पूर्वं सप्तमे पञ्चमेपि वा ।
 अङ्कुरानर्पयित्वा तु तत कर्म समारभेत् ॥४१॥
 प्रधानदिवसात्पूर्वं दिने देशिकमत्तम ।
 स्नात शुङ्गार सखी वृत्त्यन्यास मुशान्तधी ॥४२॥
 कृतादिकोपिवामार्थं सर्वाङ्गशरभूषित ।
 सर्वसाधनसयुक्तम्व्यर्प्यपात्रसमन्वित ॥४३॥

माङ्गल्यकुम्भमादाय ध्यायमानोच्युत हृदि ।
 सह चैकायनैर्विप्रैः सदागमपरायणैः ॥४४॥
 तथा ऋग्मयपूर्वैस्तु आमूलाद्भगवन्मयै ।
 भेरीपटहवादित्रशङ्खशब्दादिकैः सह ॥४५॥
 ऋज्यजुस्तामपूर्वैस्तु प्रशस्ता सम्पठन् श्रुती ।
 झारपालार्चनं कृत्वा यागागारं प्रविश्य च ॥४६॥
 सस्मृत्यं खासने व्याप्तिमर्चयित्वापनिश्य च ।
 मध्यपीठसमीपे तु प्राङ्मुखं पश्चिमे पदे ॥४७॥
 अत्रे मागळ्यकलशमाधारस्योपरि न्यसेत् ।
 विमानृद्मयपूर्वांश्च उपवेश्य च पूर्ववत् ॥४८॥
 पूर्वोक्तस्त्वधिकैर्युक्तो द्रव्यैर्द्रव्यगण शुभ ।
 यश्च यत्रोपयोज्यस्तु तत्र तं सप्रवेशयेत् ॥४९॥
 मन्त्राणामुपदेष्टा च अनुकूलो महामति ।
 योक्तव्यं कर्मदक्षस्तु सर्वेष्ववसरेषु च ॥५०॥
 दक्षिणे छात्मनो विष्णोः एकचित्तं समाहितं ।
 स्वयं वस्त्वनुसंधाय हवनार्चनकर्मणाम् ॥५१॥
 आन्ते ह्युत्पत्तिपूर्वाणां न्यासान्तान्नामनन्यधी ।
 करशुध्यादि सर्वं तु चक्रादिन्यासपश्चिमम् ॥५२॥
 सर्वं क्रमेण कृत्वा तु पुण्याहं वाचयेत्ततः ।
 पूर्वोक्तविधिना कुर्यात्सहोमं कलशार्चनम् ॥५३॥
 कुर्यात्सतोरणानां च ध्वजानां स्थापनं ततः ।
 सत्यादिकं चतुष्कं तु मध्यवेश्यां ध्वजाष्टके ॥५४॥
 प्रभन्नाप्यययोगेन यजेत्प्रागादियोगतः ।
 उत देवा अवहिता ऋग्मयान् पाठयेत्ततः ॥५५॥
 प्रागादिदिक्चतुष्केषु तोरणानां चतुष्टये ।

सुशोभनं सुभद्रं च सुगंधं च मजेत्कमात् ॥५६॥
 सुगोत्रं च ततश्चक्रं विद्गोश्वरसंयुतम् ।
 उपरिष्टान्मुनिश्रेष्ठाः ! पूजयेत्प्रतिचौरणम् ॥५७॥
 एतेषामथ वा पूर्वं भवेद्गार्थं सहापनम् ।
 पाठयेत् द्वारपालीयं साम सामविदस्ततः ॥५८॥
 अथार्घ्यपुष्पभृन्मूर्तिधरैर्वायात्समावृत ।
 यत्र तिष्ठति विश्वेश पीठत्रयशिलान्वितः ॥५९॥
 तत्राप्योक्तं तेषां कुर्यात्सन्ताडनादिकम् ।
 चक्राम्त्रमन्त्रितै स्नानकलशैः स्नापयेत्ततः ॥६०॥
 मिद्धार्थकैः तथा पञ्चगव्यमृद्धतिवारिणा ।
 चूर्मीकमृज्जलेनाथ चक्रार्द्धोपविवारिणा ॥६१॥
 संक्ष्वाद्याम्यर्घ्यं चोद्धृत्य क्षाळयेद्मन्त्रवारिणा ।
 तमर्घ्येणार्चयित्वा च तनन्तन्मान्त्रितान् करे ॥६२॥
 मिद्धार्थकान् दक्षिणे तु चध्वात्रे पाठयेद्दक्षम् ।
 प्ररोहणं तथा सर्वाङ्गयेत्प्रतिसरे मणीन् ॥६३॥
 सर्वत्र वेष्टित कृत्वा ममारोप्य ग्धोत्तमे ।
 कर्मारम्भं च पठनस्तस्य दक्षिणदिङ् न्यसेत् ॥६४॥
 ऋष्यामपूर्वान् वामे तु ब्राह्मणाश्च चतुश्चतुः ।
 पुस्तोम्प्र म्मान्ध्यायात्स्वयं विघ्नास्तु सृद्यन् ॥६५॥
 सन्तुष्टगतिवादिभ्रम्भुनिगन्तुपाठकैः ।
 इदविष्णुर्विचक्रम इति ऋद्धमयै सहपाठकैः ॥६६॥
 एकामनाम्नदन्ने नु ओजमोद्गमणे तु यत् ।
 तदैव शाकुनं मूकन श्रीमूषेतन मनन्वितम् ॥६७॥

स्वर्णादिनार्धिनः शक्या तर्पयंस्तान्निवेशयेत् ।
 चागभूमिं ततो विन्धमवरोप्य रथादिकात् ॥६८॥
 निषण्णं दृढकाष्ठोत्थतोरणे सन्निवेश्य च ।
 खानभूमौ ततः कुर्यादस्त्रेणाज्यतिलाहुतीः ॥ ६९ ॥
 यद्वा पूर्वं समानीय पीठं ब्रह्मशिलान्वितम् ।
 भूमिष्ठे भद्रपीठे तु वेदिकायां निवेश्य च ॥ ७० ॥
 ततो विन्धं समनीय म्यापयेद्विण्डिकोपरि ।
 स्थाप्यमाने बृहद्विन्धे विशेषः कथ्यते द्विजः ! ॥७१॥
 पूर्ववत्कर्मशालायां संस्थाप्याकारशुद्धये ।
 संस्थाप्य विधिना कृत्वा नयनोन्मीलने ततः ॥ ७२ ॥
 स्थापनं बृहदापाद्य केवलं वा गृहदकैः ।
 खानकर्म शिलादीनामीपत्कृत्वा तु सार्चनम् ॥७३॥
 उत्थाप्य मूर्तिपादैस्तु बहुभिस्तु रथस्थितम् ।
 समानीय ततो यत्कृत्वासादाभ्यन्तरं तु वै ॥७४॥
 यथायद्रत्नविन्यासपूर्वं पीठे निवेश्य च ।
 बृहद्विन्धं ततः कुर्यात्कर्मविन्धेऽखिलं तु वै ॥ ७५ ॥
 सन्निरोधस्तु मन्त्राणां तत्र लघोदये स्मृतः ।
 आबृहत्कृत्वात्पूर्वं यत्किञ्चिदपि तत्र तत्र ॥७६॥
 निर्वर्तनीयं पूर्णान्तं बुध्वैवं प्राङ्मुनीश्वराः ! ।
 तथा कार्यं शुभो येन मुहूर्तो नावसीदति ॥७७॥
 एवं हि चित्रपूर्वाणामन्येषां मुनिसत्तमाः ! ।
 सरत्नब्रह्मराषाणवर्जितानां सथापयेत् ॥७८॥
 खानाद्यं कर्म विन्धे तु तत्तमीपेऽथ दर्पणे ।
 कर्मविन्धं विनान्येषां प्रस्थापयं हि विष्टरे ॥७९॥
 कुर्यात्प्रवेशपूर्वं तु सर्वमुत्सवपश्चिमम् ।

सुशोभन सुभद्र च सुगंध च यजेत्कमात् ॥५६॥
 सुगोत्र च ततश्चक्र विहगेध्वरसयुतम् ।
 उपरिष्ठा मुनिश्रेष्ठा । पूजयेत्प्रतिनोरणम् ॥५७॥
 पृतेपामथ वा पूर्वं भवेद्भास्वैर् सहाचनम् ।
 पाठयेत् द्वारपालीय साम सामविदस्तत ॥५८॥
 अथार्धपुष्पभृन्मूर्तिधरैर्भायात्समावृत ।
 यत्र तिष्ठति विश्वेश पीठब्रह्मशिलान्वित ॥५९॥
 तत्रावलोकन तेषा कुर्यात्स-ताडनादिकम् ।
 चक्रास्त्रमन्त्रिते स्नानकलशै स्नापयेत्तत ॥६०॥
 सिद्धार्थकै तथा पञ्चगव्यमृद्भूतिवारिणा ।
 बल्मीकमृज्जलेनाथ चक्राङ्कौपधिवारिणा ॥६१॥
 सक्षाज्याभ्यर्च्य चोद्धृत्य क्षालयेदम्ब्रवारिणा ।
 तमर्प्येणार्चयित्वा च ततस्तन्मान्त्रितान् करे ॥६२॥
 सिद्धार्थकान् दक्षिणे तु बध्वाग्रे पाठयेद्दक्षम् ।
 प्ररोहण तथा सर्वाङ्गयेत्प्रतिसरे मणीन् ॥६३॥
 सर्वत्र वेष्टित कृत्वा समारोप्य रथोत्तमे ।
 कर्मारम्भ च पठतस्तस्य दक्षिणदिङ् न्यसेत् ॥६४॥
 ऋक्सामयजुर्मान् वामे तु प्राङ्गणाश्च चतुश्चतु ।
 पुरतोऽत्र स्मरन्ध्यायात्मवय विघ्नास्तु सूदयन् ॥६५॥
 सप्तर्षीर्गातवादित्रन्मुक्तिमङ्गलपाठैरे ।
 इदविष्णुर्विचराम इति ऋग्मये सहपाठकै ॥६६॥
 षष्ठापनामन्तदन्ते तु जौन्नमोन्नमणे तु यत् ।
 तथैव शाशुन सुवत श्रीमूषनेन ममन्वितम् ॥६७॥

स्वर्णादिनाधिना शक्यता तर्पयन्तान्निवेशयेत् ।
 यागभूमिं ततो विम्बमवरोप्य रथादिकात् ॥६८॥
 निषण्ण दृढकाष्ठोत्थत्तोरणे सल्लिवेश्य च ।
 स्नानभूमौ तत कुर्यादक्षेणाज्यतिलाहुती ॥ ६९ ॥
 यद्वा पूर्वं समानीय पीठ ब्रह्मशिलान्वितम् ।
 भूमिष्ठे भद्रपीठे तु वेदिकाया निवेश्य च ॥ ७० ॥
 ततो विम्ब समानीय म्थापयेत्त्रिण्डिमोपरि ।
 स्थाप्यमाने बृहद्विम्बे विशेष कथ्यते द्विज । ॥७१॥
 पूर्ववत्कर्मशालाया सम्थाप्याकारशुद्धये ।
 सङ्गाप्य धिधिना कृत्वा नयनोन्मीलन तत ॥ ७२ ॥
 स्नान नृहदापाय केवल वा बहुदकै ।
 स्नानार्थं शिलादीनाभीपत्कृत्वा तु सार्चनम् ॥७३॥
 उत्थाप्य मूर्तिपादैस्तु बहुभिस्तु रथस्थितम् ।
 समानीय ततो यज्ञात्प्रासादाभ्यन्तर तु वै ॥७४॥
 यथावदलविन्धात्पूर्वं पीठे निवेश्य च ।
 बृहद्विम्ब तत कुर्यात्कर्मविषेऽखिल तु वै ॥ ७५ ॥
 सन्निरोधस्तु मन्त्राणा तत्र लभोदये स्मृत ।
 आचूहृत्क्षपनात्पूर्वं यत्किञ्चिदपि तत्र तत ॥७६॥
 निर्वर्तनीय पूर्णान्त बुध्नैव प्राङ्मुनीश्वरा । ।
 तथा फापं शुभो येन मुहूर्तो नावसीदनि ॥७७॥
 एव हि चित्रपूर्वाणामन्येषा मुनिसत्तमा । ।
 सरत्नरत्नपापाण्यार्चिताना समापयेत् ॥७८॥
 स्नानाद्य कर्म निने तु तत्समीपेऽथ दर्पणे ।
 कर्मविष विनान्येषा प्रस्वापाय हि विश्वे ॥७९॥
 कुर्यात्प्रवेशपूर्वं तु सर्वमुत्तानपश्चिमम् ।

शक्तिभिः ऋषिभिश्च गरुडाद्यैश्चैव सह ॥८०॥
 सगाचेत्प्रनिष्ठान मूलत्रिचम्य वै सह ।
 तदानीं तानि विज्ञानि यागभूमौ प्रवेशयेत् ॥८१॥
 एत प्रवेश्य तद्विव स्नानार्थं स्थापये घटान् ।
 अथ वा कर्मदिवमातृर्नये वानरे पुरा ॥८२॥
 प्रागुक्तविधिना कृत्वा सहोम कलशार्चनम् ।
 आचार्यो मूर्तिपे सार्धं कर्मशाला प्रविश्य च ॥८३॥
 प्राप्तेऽपराहणसमये विनम्यकारशुद्धये ।
 सल्लाप्य त्रिधिना पश्च द्विजन्तोयेष्वियाम्य च ॥८४॥
 अदग्मिग्निने प्राप्ते देशिस्तु कृताह्निक ।
 जरादुस्थाप्य तद्विव यागभूमौ प्रवेशयेत् ॥८५॥

मुनय ।

तोयाधिवासनविधि कथं कार्या मुनीश्वर ।
 तद्विधानं विस्मरेण वदस्व वदता वर । ॥८६॥
 नारद ।

जलाभिवासनविधि शृणु च मुनिपुत्रवा ।
 प्रामादस्य विशुद्धघर्षे विम्बशुद्धउर्ध्वमेव च ॥८७॥
 मानान्मानप्रसाणानामूनधिक्योपशान्तये ।
 जगद्राध्यायनावैच सर्गमभूर्णामिद्धये ॥८८॥
 प्रतिष्ठानं त्रयाम्भ्यात्पूर्वमेव शुभे दिने ।
 पञ्चम्यादिना स्नान पूजाहोमौ तथा उपम् ॥८९॥
 ममाचरे म्वनत्रम्य यत्रैव न एत पुग ।
 हेतुना तेन तित्तत्र जन्माम ननाचरेत् ॥९०॥
 नदीषु दीपिकाया ता नटादे निशेरे हृदे ।
 गम्भवे गनि तुषात उरुदग्ग यथाविधि ॥९१॥

असम्भवे जलद्रोण्या कटाहे धातुनिमित्ते ।
 यथासम्भवमन्यस्मिन् पात्रे वा मृण्मयादिके ॥९२॥
 अल्पतोमे श्मशानान्ते खणोद्गारिप्लुते ।
 कटुके च कपाये च तिक्ते फर्मेश्च दूषिते ॥९३॥
 चैत्ववृक्षसमीपे च नीचावाससमीपके ।
 वर्णान्तरयुते स्वल्पे ऊपरे शैबलान्विते ॥९४॥
 एवमादिषु दुष्टेषु जलवास न कारयेत् ।
 एकत्रिपक्षरत्न वा जलमध्येधिवासयेत् ॥९५॥
 देशकालानुसारेण सद्यो वा जलवासनम् ।
 मतिष्ठादिवसारपूर्वं तृतीये पचसामने ॥९६॥
 दिनेपराहसमये कर्मशाला प्रविश्य च ।
 अस्त्रमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य विम्ब सन्ताडयेत्तत ॥९७॥
 सिद्धार्थकैन्तिलैर्दीर्घैरस्त्रमन्त्रानिमन्त्रितैः ।
 सस्त्राप्याकारशुद्धयर्थं षड्भिः सिद्धार्थकादिभिः ॥९८॥
 वस्त्रामरणपुष्पाद्यैरलकृत्य वा भूषणैः ।
 पूर्ववत्कौतुकं बध्वा समारोप्य रथादिके ॥९९॥
 पूर्ववच्छ्रुतिघोषैश्च शङ्खभेर्यादिकैः सह ।
 विविधैर्तृप्तमैश्च तथान्यैर्मङ्गलैः सह ॥१००॥
 ग्राम वा नगर वापि प्रासाद च प्रदक्षिणम् ।
 ग्रामयित्वा जलोदेशमानयेन्मूर्तिषु सह ॥१०१॥
 प्रपाया तु जलान्मर्जे अयरोप्य रथादिकात् ।
 विष्टरे विनिवेश्याथ प्राद्मुख्य वाप्युद्मुख्यम् ॥१०२॥
 मण्डप जलमध्ये तु यातवृष्टिदाम शुभम् ।
 चतुस्तम्भसमायुक्तं चतुर्भोरणमूषितम् ॥१०३॥
 वितानध्वजमयुक्तं वेष्टितं दर्भमालया ।

विचिलैश्च फलैर्बुक्त द्रुमागै पावनैस्तथा ॥१०४॥
 मुक्तादामसमायुक्त स्रग्दामभिरलकृतम् ।
 कोणे प्रदीपसयुक्त चामरैरुपशोभितम् ॥१०५॥
 पुरैव कारयित्वा तु कुर्यात्पुण्याहघोषणम् ।
 प्राग्बच्चुद्धिमपा कृत्वा तन्मध्ये विन्यसेत्तत ॥१०६॥
 प्रतिमानुगुण शद्रपीठमास्तरणान्वितम् ।
 सोपधान तदूर्ध्वे तु कल्पयेन्मान्मासनम् ॥१०७॥
 अनन्त कल्पयित्त्वोर्ध्वे अर्ध्यागन्धादिनार्चयेत् ।
 मूलमन्त्रेण विंशत्य अर्घ्यं पाद्य तथैव च । १०८॥
 आचाम वासित गन्धमुपवीतोत्तरीयके ।
 भूषणानि च माल्यानि दीप वृष यथाक्रमम् ॥१०९॥
 दत्त्वा कृत्वा घृतारोप सम्मरेत्सहस्रिक्रमम् ।
 सहारम्य क्रम वक्ष्ये समाहर्णयत द्विजा । ॥११०॥
 आत्मान सर्वगन्ध्यात्ता मर्जज विष्णुमन्त्रयम् ।
 कुर्वाद्वावाचितो मन्त्री तद्विष्णोराधिरामनम् ॥१११॥
 प्रणयेन समारोप्य जीवमर्चाभिमानिनम् ।
 उक्तम्यात्मेकता कृत्वा म्वस्मिन् सर्वधरे हरे । ११२॥
 सशोध्य मलिना पृष्ठा दग्धा बीजाविनाभिना ।
 जडि सप्लाप्य ता वायुगुप्फा बद्धा त्रिलाप्य च ॥११३॥
 सहस्र्य वायुना वद्धि वायुमाशयता नयेत् ।
 आत्यामिसाधिदेवन्तु स्पर्णावपयै सह ॥११४॥
 नन्मात्रामग्धितान्येव क्रमात्सहस्र्य देशिक ।
 नभो गनगि सहस्र्य मनोऽहृति तपुन ॥११५॥
 गन्धान्यानि त चादि नयेद्व्याहृदेकताम ।
 शान्तात्ते परे त्येति निष्क्रे शान्तिरिहते ॥११६॥

त ध्यायेत्परमानन्दे सस्थित शान्तविग्रहम् ।
 यस्मिन्नन्याकृत लीन सावस्थ यत्स्वरूपकम् ॥११७॥
 वासुदेवोपि विज्ञेय सर्वात्मा सर्वकृत्यभु ।
 तस्मिन्नेव तु सद्गत्य पृथिव्यादीनि देशिक ॥११८॥
 एव ध्यात्वा यथान्याय त्रिव वस्त्रेण वेष्टयेत् ।
 स्थगयित्वाशुकैर्द्विव्यैर्दग्धैः सर्वैः सगादिभि ॥११९॥
 आचार्यो मृत्तिपैर्मन्त्रान् व्यापकाश्चतुरोपि वा ।
 पठद्भिः शाकुन सूक्त तथा चान्यैस्त्रयीमयै ॥१२०॥
 आम्नायोद्धोषणपैः सार्धमादाय तीरत ।
 तद्विष्व जलमध्ये तु पीठोर्ध्वे शाययेस्त्वयम् ॥१२१॥
 अम्भस्येति च मन्त्रेण प्राङ्मूर्धानमुदङ्मुखम् ।
 दुन्दुभीर्विधिधाकारा नादायित्वा दिशो वक्ष ॥१२२॥
 जयशब्दैश्च गीताद्यैः सपुण्याहपुरस्सरम् ।
 आत्मन्यास क्रमात्कृत्वा दिशोऽम्बेणावगन्धियात् ॥१२३॥
 अधलोक्य च नेत्रेण कवचेनाघकुण्ठयेत् ।
 लोकपालान् बहिर्ध्यात्वा स्थानादम्मात्समन्तत ॥१२४॥
 तीरदेशमनुप्राप्य कुम्भ सूत्रेण वेष्टितम् ।
 वेष्टितं नववस्त्राभ्यां सापिधानं सगल्लवम् ॥१२५॥
 सस्थाप्य तद्दक्षिणत करकं च तथैव हि ।
 इन्द्रादीशानपर्यन्तं कलशान् परितो न्यसेत् ॥१२६॥
 सवस्त्रान् सापिधानाश्च सहिरण्यान् सकूर्चकान् ।
 कुम्भे विशालव्यूषं तु करके च सुदर्शनम् ॥१२७॥
 आवाद्यार्ष्यादिनाभ्यर्च्य इन्द्रादीन् कम्पशापके ।
 विम्बम्य शिरसो देशे कुम्भं च करकं न्यसेत् ॥१२८॥
 अर्चितं परितश्चाष्टौ कलशां चिन्त्यमेवमान् ।

प्राङ्मुख समवस्थाप्य वारिभि क्षाळयेत्तत ॥१५४॥
 लोहजाश्वेद्विशुद्धयन्ति तिन्त्रिणीफलवारिभि ।
 प्राग्बत्सृष्टिक्रम कृत्वा विधानेन मुनीश्वरा । ॥१५५॥
 वस्त्राभरणपुष्पाद्यैरलकृत्य मनोहरै ।
 यानमारोप्य तद्धिम्ब शङ्खभेर्यादिसयुतम् ॥१५६॥
 ग्राम प्रदक्षिणीकृत्य क्षालय वा समानयेत् ।
 यागगेह तु यानादेरवरोप्य निवेदयेत् ॥१५७॥
 स्थाने पूर्वोदिते पश्चादारगेत्स्नपन गुरु ।
 लेह्यादौ सप्रविश्याथ प्रासाद मूर्तिपै सह ॥१५८॥
 प्राक्चाधिवासित कूर्चं जलात्तस्मात्समुद्धरेत् ।
 त्रिम्बाच्च वस्त्राभरणमात्न्यान्यपनयेत्तत ॥१५९॥
 पीठे तु स्नानकुम्भाना स्थापनार्थं प्रकल्पिते ।
 पूर्वोदित स्थूलपर स्नपन स्थापयेद्विजा ॥१६०॥
 पूर्वादिपश्चिमाद्यान्त पृथक्स्नपनमण्डपम् ।
 विहित यत्र तत्रैव देवदेवस्य वामत ॥१६१॥
 यातुधानपदयानदामिकोणादितो न्यसेत् ।
 स्नपन स्थूलपगाय स्थूलसूक्ष्मतु पृष्ठत ॥१६२॥
 ईशकोणात्समारभ्य यावदाभयगोचरम् ।
 देवस्य दक्षिणे पार्श्वे ईशानाद्वायुपश्चिमम् ॥१६३॥
 स्थूलस्थूलाभिध स्नान स्थापयेत्क्रमयोगत ।
 अधिवासदिने नुर्यात्स्नान स्थूलपराभिधम् ॥१६४॥
 पतिष्ठादिवसे त्रयोत्स्नपन स्थूलसूक्ष्मकम् ।
 वनुर्ये दिवसे स्नान स्थूलस्थूलाभिध भवेत् ॥१६५॥
 तत्र तद्यदिने तद्यत्स्नपन स्थापयेद्गुरु ।
 तत्र ति स्नानस्थानान् प्रमात्सन्धाप्य पूर्ववत् ॥१६६॥

तदर्पणावसानेथ शयनं कल्पयेत् द्विधा ।
 नयनोन्मालिनार्थं तु शयन कल्पयेत्पुरा ॥१६७॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण पीठ सप्रोक्षयेत्ततः ।
 प्रगग्रानुदगग्रान्वा दर्शानाम्तीर्थं पुष्कलान् ॥१६८॥
 पञ्चभारमिहान् शालीनथ वा चार्थसमितान् ।
 वृत्त वा चतुरश्र वा कनकानुपरि न्यसेत् ॥१६९॥
 उपधानानि चित्राणि शयनागानि कल्पयेत् ।
 मागव्यदुम्भान् सम्थाप्य दिगष्टरुसमाश्रितान् ॥१७०॥
 ततो विंशतिवासार्थं शयन परिऋल्पयेत् ।
 तदूर्ध्वं वेदिशोर्ध्वं तु कुर्यात्स्वस्तिकमण्डलम् ॥१७१॥
 रजसा कुसुमैर्वाथ चतुर्वर्णैर्महोज्वलैः ॥
 प्रागग्रानुदगग्रान्श्च दर्शानास्तीर्थं तत्परम् ॥१७२॥
 पञ्चभारप्रमाणेन शालीन्तत्र विनिक्षिपेत् ।
 तदूर्ध्वं तण्डुल शुद्ध तदूर्ध्वं तु तिल तथा ॥१७३॥
 उपर्युपरि निक्षिप्य लाजानूर्ध्वं तु विन्यसेत् ।
 काष्ठज सुहृद क्षिप्र चतुर्गात्रसमन्वितम् ॥१७४॥
 चतुष्पादसमायुक्त चतुरश्रायत ततम् ।
 रत्नवासजितपर्यङ्क तदूर्ध्वं स्थापयेत्तत ॥१७५॥
 दृक्कूल मृदतरु च विन्यसेत्सोपरिच्छदम् ।
 केवल तलमात्र वा विन्यसेदथ वा द्विजा । १७६॥
 स्वत्थातूले विसृज्याथ लाजोर्ध्वं रत्नकम्बलम् ।
 न्यसेदभिनव पद्माद्वस्त्र कार्पासज नवम् ॥१७७॥
 क्षौमप्रभं न्यसेन्मन्त्रे चित्रवत्स ततोपरि ।
 शिरोपधानसयुक्त पादगण्डूफसयुतम् ॥१७८॥
 सर्वानभिनवान् शुभान् सकपोलोपधानकान् ।

सुगन्धधूपितान् वस्त्रान् कुमुमामोदसम्मितान् ॥१७९॥
 इन्द्रादीशानपर्येत कलशान् सूत्रवेष्टितान् ।
 तोयपूर्णान् समान् स्निग्धान् सापिधानान् सबस्त्रकान् ॥१८०॥
 सरन्नपल्लवैर्युक्तान् धान्यराशिषु निक्षिपेत् ।
 शश्वचक्रगदापद्मैर्ध्वजैश्चेन्द्रादिषु क्रमान् ॥१८१॥
 श्रीवत्स गरुड कूर्म सौवर्णं तेषु निक्षिपेत् ।
 मध्ये मध्ये च कुम्भानां धान्योर्ध्वं मङ्गलान् न्यसेत् ॥१८२॥
 शश्व चक्र तथा लक्ष्मीं कुम्भं श्रीवत्समेव च ।
 दर्पणं स्वस्तिकं मत्स्ययुग्मं वै मङ्गलाष्टकम् ॥१८३॥
 चत्वारोच्छ्रितास्तास्तद्वत् न्यसेत्कोणेषु पालिका ।
 एव शयनयुग्मं तु प्रकल्प्य तदधो यजेत् ॥१८४॥
 सर्वाधारमनन्तं तु तदूर्ध्वं सर्वगं प्रभुम् ।
 प्रभवाप्यययोगेन यजेत्प्रागादियोगतः ॥१८५॥
 पाठयेत्सर्पसानादिं सजां ज्ञानबलात्मिकाम् ।
 हुत्वा शताष्टसहस्रं तु मूलं तदनु कल्पयेत् ॥१८६॥
 मण्डलं पावनैरागैः सिताद्यैर्मांगळीयकैः ।
 तदूनाधिकज्ञान्त्यर्थं हुत्वा कुण्डगणं ततः ॥१८७॥
 सम्कुर्यात्प्रतिकुण्डम्यं निकटे कुम्भमध्यगम् ।
 प्रभवाप्यययोगेन चातुरात्म्यं तु सयजेत् ॥१८८॥
 हृदादि यद्वा दिक्स्थेषु विदिक्स्थेषु तदस्त्रपम् ।
 दत्त्वा तदर्थं पूर्णं तु पूर्णात्पूर्णं च पाठयेत् ॥१८९॥
 एकायनान्यजुर्मयानाश्रावितमनन्तरम् ।
 ण्यं सर्वं समापाद्य प्रयायाद्दिवसनिधिम् ॥१९०॥
 विप्रमर्ष्यादिनाभ्यर्च्यं गुरुं अपनमात्मेन ।
 अधाभ्यमन्त्रेण पुनः मागळ्यफलदाभया ॥१९१॥
 गमेच्च पितृ तदनु श्रापयेत्तन्मृदाभया ।

पाठयेत्तत्र कृशमाण्डान् बलमन्त्रादनन्तरम् ॥१९२॥
 ततो गोमयकुम्भेन इह गावः प्रपाठयेत् ।
 भूतिस्त्वमिति मन्त्रेण पाठ्यमाने विभूतिना ॥१९३॥
 पञ्चगव्येन तदनु पाठयेच्छाकरन्ततः ।
 पूर्ववच्च ततोऽभ्यर्च्य विधिवच्चमसांबुना ॥१९४॥
 क्षाळयित्वा जलैः शुद्धैरभिषिज्य ततोऽर्चयेत् ।
 शिल्पिदोषविनाशार्थं स्नानमेतदुदाहृतम् ॥१९५॥
 परिधाय ततो विप्रा वाससी अधरोत्तरे ।
 नयनोन्मीलनार्थं तु शयनं यत्प्रकल्पितम् ॥१९६॥
 तत्र पूर्वशिरस्कं च विंबं प्रस्वापयेत् द्विजाः ।
 ततः समन्ताद्दिवं तु छादयेत्कम्बलादिभिः ॥१९७॥
 सौवर्णं राजतं चैव पात्रमादकपूरणम् ।
 धान्यराशौ निधायाम्रे पूरयेत् यथाक्रमम् ॥१९८॥
 मधुना सर्पिणा चैव ततस्तु मधुपात्रके ।
 अर्कमण्डलमध्यस्थं मार्ताण्डायुतसन्निभम् ॥१९९॥
 घ्यात्वा मन्त्रेशमभ्यर्च्य तदन्यस्मिन् मुनीश्वराः ! ।
 चन्द्रमण्डलमध्यस्थं धेनुमुद्रासमन्वितम् ॥२००॥
 मन्त्रं वै सौरभीयं च स्फुरदिन्दुशतप्रभम् ।
 तदन्तरस्थं मन्त्रेण हिमाचलनिभं स्मरेत् ॥२०१॥
 तत्क्षतैरमृतैश्च शशिशैर्धेनुजैरपि ।
 मुभावितं स्मरोद्दिवं मधुवातेति मन्त्रतः ॥२०२॥
 घृतादि मन्त्रमेतपश्चाद्द्वस्तेषाञ्छादयेत्तु तत् ।
 अष्टांगुला च सौवर्णी शलाका राजती तथा ॥२०३॥
 केवलं वापि सौवर्णी शलाका न्यात् द्विजोत्तमाः ।
 अष्ट धान्यानि परितः पात्रेषु विनिवेशयेत् ॥२०४॥

गाः कन्यकाः शुभाकारा भूपणैश्चापि भूषिताः ।
 आनीय स्वापयेत्पार्श्वे ब्रह्मघोषेण घोषयेत् ॥२०५॥
 स्वयं शलाका सौवर्णीं कृत्वा नेत्राभिमन्त्रिताम् ।
 मध्वाक्ता च तथा नेत्रं दक्षिणं त्वीपदुञ्जिखेत ॥२०६॥
 संमग्न् परमं ज्योतिर्नेत्रमन्त्रेण देधिक ।
 आज्याक्त्या तथा वापि राजत्या वाममुल्लिखेत् ॥२०७॥
 तन्मन्त्रितेन शस्त्रेण शिल्पी स्नानोऽवलोकित ।
 यथावत्प्रकटीकुर्यात् विधिदृष्टेन वर्त्मना ॥२०८॥
 वारुण पाठयेत्साम सह चान्द्रेण सामगान् ।
 पूर्येन्मधुमर्षिभ्यां नेत्रयुग्म क्रमेण तु ॥२०९॥
 वीपदन्तेन मूलेन तेनैव जुहुयात्तत ।
 सिचन्तममृतापं तु हृदाद्यन्तेन रोचयेत् ॥२१०॥
 तन्मूर्ध्नि शशिमिथ्य तु ध्यायेत्तापादिशान्तये ।
 व्यपोष्याच्छादनपट्टं दर्शयन्मधुमर्षिणी ॥२११॥
 अष्ट धान्यानि गार्श्वे च कन्यका पुरत स्थिता ।
 मन्वाज्ये च शन्यके च प्रदद्याच्छिल्पिने द्विजा ' ॥२१२॥
 अष्ट धान्यानि गार्श्वे च शय्योपकरण तथा ।
 प्रदद्याद्देशिकेन्द्राय साधक मिद्धिलालस ॥२१३॥
 यद्वा मन्वादि मन्त्रमाचार्याय निवेदयेत् ।
 यथाशक्ति तथान्येषा मूर्तिपामा च दक्षिणा ॥२१४॥
 मृगमये मूलविम्बे तु गिनिम्बेय प्रविश्य तु ।
 प्रागात् सत्र कुर्यात् नयनोन्मीलनक्रियाम् ॥२१५॥
 षड् श्रियादिशर्काना नयनोन्मीलनं भवेत् ।
 एव नेत्रे ममुन्मील्य विम्बस्य तु तत्र परम् ॥२१६॥
 दन्नाप्याथने पुर्यादमेण इदयेन च ।

आमूर्ध्नो मूलगन्त्रं तु मूर्त्यर्थं पूर्ववत् न्यसेत् ॥२१७॥
 स्नानार्थतः-पुरा कल्शे पीठे बिम्ब नयेत्ततः ।
 व्याप्तिसदासमायुक्ते सम्कृते प्रोक्षणादिना ॥२१८॥
 आधारादिकमोपेते समालम्बे सुपूजिते ।
 पीठेवतार्यं सवेष्ट्य वाससी द्वधरोत्तरे ॥२१९॥
 भय क्रमोदितैः कुम्भैर्द्विष्णोद्वावर्तितैर्हृदा ।
 स्नापयेत्पाठयेद्विधानोपधीनामिति श्रुतिम् ॥२२०॥
 या ओषधय इत्यादि ऋग्मेदास्तदनन्तरम् ।
 एव दशावशिष्टान्तैः सेचिते कलशैः सति ॥२२१॥
 ततः कुम्भचतुष्केण चतुर्भिर्मूर्तिधारकैः ।
 ऋक्सामपूर्वैर्विधिवत् स्तूपनीयं च पाठयेत् ॥२२२॥
 उदुत्तमं हि ऋग्वेदान् पाठयेद्भविष्यं यजुः ।
 ततस्तु वारुणं सामं सामज्ञोऽध्वर्यवस्ततः ॥२२३॥
 अयन्ते वरुणश्चेति पवित्रं ते ततो ऋचम् ।
 वसो पवित्रं हि यजुः पाठयेत्सुनहास्ततः ॥२२४॥
 पवित्रं ते हि यत्सामं सयोज्यैक्येनास्ततः ।
 मूर्तिषान् समुदायेन पादमानीचतुष्टयम् ॥२२५॥
 तदन्ते तु परं मन्त्रं व्यूह्य भगवानिति ।
 पवित्रमन्त्रं तदनु इदं विष्णुर्विचक्रमे ॥२२६॥
 ततो विभवमन्त्रैस्तु सर्वैस्सम्मन्त्रितेन च ।
 कुम्भेन सेचयित्वा तु व्यूहमन्त्रैः परेण तु ॥२२७॥
 स्नापयित्वाऽर्चयित्वा च जुहुयात्साधिकं शतम् ।
 यथावत्प्रणवेनाथं व्यार्तिं कृत्वा च पाठयेत् ॥२२८॥
 साप्रगामेति ऋग्मेदान् अग्नेवापुर्वजुर्मयान् ।
 प्राणायानं दि यत्सामं ततः प्राणाय वै नमः ॥२२९॥

पुण्याहजयवोषण वेदञ्चनियुतेन च ।
 शङ्खादित्रनिर्घोषपट्टहैर्गीतिभि सह ॥२५१॥
 कगप्रघ्नितौ कृत्वा देवदेवस्य देशिकः ।
 पाठयेद्दृढमय मन्त्रमुत्तिष्ठति ततस्सह ॥२५२॥
 यात्रोपकरैर्मन्त्र कृत्वा ब्रह्मरथे स्थिरे ।
 मुयन्त्रिते च क्षीगज्यद्व्योदनममन्त्रिते ॥२५३॥
 सुभिक्षेभ्योऽन्यथैः परमाक्षफलैर्युते ।
 पाठयेदन्वयार्थमिदमृद्धमय तदनन्तरम् ॥२५४॥
 तन्मगान् बलमन्त्र तु दशार्थेति मुनीवरा । ।
 म्वयमाद्यन्तमरुद्ध हृदा तु क्वच जपेत् ॥२५५॥
 आमयेद्वलिदान च नियमाण तु मर्मादिक् ।
 रत्नराचनरज्जाणा पूर्ववत् क्षेपमाचरेत् ॥२५६॥
 दिव्याद्यायतनाना च कार्या पूजा यथोचिता ।
 पञ्चगव्यदिदा चैव यत्नाना ब्रह्मचाग्निनाम् ॥२५७॥
 पद्ममनिगताना च दान दीनजनेष्वपि ।
 रथस्थे मन्त्रभिन्ने तु सावत्तदशत नरेत् ॥२५८॥
 तदथ नूर्यघोषेण तावत्कतुशत फलम् ।
 आप्नोत्यागवक्त्र शश्वत्सनाम्नो नियतत्रते ॥२५९॥
 तनसोरणदेशस्थ रथ कृत्वाचयेत्प्रभुम् ।
 पाश्चात्पुष्पघूर्णश्च नमस्कृत्य च पाठयेत् ॥२६०॥
 उत्तिष्ठति द्विपट्टक्षणं मन्त्रितं तु चास्त्रिलम् ।
 मन्त्रेणैव नृक्त यागवेद्यम प्रवेशयेत् ॥२६१॥
 शय्याया पार्श्वे विम्ब शाययेद्भृष्टयेन तु ।
 देशिको मूर्तिपै माधं यात्राहोम समापयेत् ॥२६२॥
 तन्मन्त्रिणो देशे चत्वाधारम्भिते घटे ।
 पूर्वोक्तानि नेत्रमन्त्रमप्युत्तितं यजेत् ॥२६३॥

पूजयेन्मङ्गलान्यष्टौ प्रागादौ तु स्वनामभिः ।
 अष्टामु तत्र कुम्भेषु पुरैव स्थापितेषु च ॥२६४॥
 चासुदेवावयः पूज्या प्रभवाप्यययोगतः ।
 हृदादि यद्वा दिक्क्षेपु विदिक्क्षेपु तदस्त्रपम् ॥२६५॥
 यद्वा प्राच्या तु वाराहो नारसिंहस्तु दक्षिणे ।
 प्रतीच्या श्रीधरो देवो हयवक्त्रस्तथोत्तरे ॥२६६॥
 आग्नेय्यां भार्गवो रामो नैर्ऋते राम एव च ।
 चायव्ये वामनश्चापि विष्णुरीशानगोचरे ॥२६७॥
 स्वनाम्ना पूजयित्वैतानर्घ्यगन्धादिभिस्ततः ।
 पूजयित्वाप्यगन्धाद्यै शयनस्थं विभु ततः ॥२६८॥
 चर्मणाच्छादनपटं दत्त्वा धूपाधिवासितम् ।
 मूलेन शयनस्थस्य कुर्यादाप्यायनं ततः ॥२६९॥
 देवाग्निनिकटोद्देशे उपविष्टस्तु देशिकः ।
 मन्त्रविद्देवबिम्बस्य मन्त्रन्यासं समाचरेत् ॥२७०॥
 ऋत्विजादौ मन्त्रविन्वे तु मासादस्ये द्विजोत्तमाः ! ।
 ऋत्सवं कर्मबिम्बे तु विष्टरे वा प्रकल्प्य च ॥२७१॥
 प्रस्वाप्य शयने प्राग्ब्रह्मासादं सम्प्रविश्य च ।
 मन्त्रन्यासादिकं कुर्याद्वक्ष्यमाणविधानतः ॥२७२॥
 सुविस्तृतं तद्विधानं शृणुष्वं मुनिपुरुषाः ! ।
 पीठे पुष्पाञ्जलिं कृत्वा गन्धयुक्तं च साक्षतम् ॥२७३॥
 न्यसेद्दद्याक्षरं प्राग्ब्रह्मासादं श्रृणुष्वन्तिमम् ।
 न्यसेद्दधुदादिपणमन्त्रान् स्थानेषु हृदयादिषु ॥२७४॥
 किरीटं शिरसो देशे श्रवत्सं तु गज्जादधः ।
 वक्षसो चागभागे तु विन्यसेत्तदनन्तरम् ॥२७५॥
 कौस्तुभं हृदये न्याम्य वनमालां च कण्ठतः ।

देवस्य दक्षिणे हस्ते चक्र शस्त्र तु वामत ॥२७९॥
 वामहस्ते गदाखड्गौ ह्यथ वा दक्षवामयो ।
 क्रमाल्लाछनमन्त्रास्तु चक्रादीन् लाछनान्यसेत् ॥२७७॥
 श्रिय दक्षिणभागे तु पुष्टिमुत्तरतो न्यसेत् ।
 ऊरूमूले वैनतेयमधेदानीं निबोधत ॥२७८॥
 चतुर्भुजस्य देवस्य चक्रादेर्विनिवेशनम् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तेऽब्ज गदा वामकरे न्यसेत् ॥२७९॥
 अपरे दक्षिणे चक्र शस्त्र वामकरे परे ।
 अन्यान् लाछनमन्त्रास्तु यथायोग च विन्यसेत् ॥२८०॥
 अन्येषु षड्भुजाक्षेषु मुख्यदक्षादित क्रमात् ।
 सर्वान् लाछनमन्त्रास्तु यथास्थानगतान् न्यसेत् ॥२८१॥
 संस्थाप्या भगवन्मूर्तिर्धत्ते चक्रादिलाछनम् ।
 हस्ते येन क्रमेणैव लाछनानि न्यसेत्तथा ॥२८२॥
 मन्त्रान् किरीटपूर्वांश्च प्राग्बत्सर्वत्र विन्यसेत् ।
 पादादिद्वादशांगेषु ततो दामोदरादिकान् ॥२८३॥
 तच्छक्तिकास्तथा मन्त्रान् तद्बद्धघ्रापकलक्षणान् ।
 ऐश्वरेणाथ बीजेन यथावस्थेन भावयेत् ॥२८४॥
 पादादि तन्मयेनैव तद्बन्मन्त्रचरेण तु ।
 प्राग्बदप्पयमुक्तया तु घन्तज्योतिर्मयात्मना ॥२८५॥
 विभुना वाक्स्वरूपेण तदेवाथ पर पदम् ।
 मुशात् सर्वग बुध्वा निस्तरङ्गमिवोदधिम् ॥२८६॥
 विद्या गदामित्याद्य यत्पाठयेत्पाश्चरात्रिकान् ।
 देहसान्यासिक मन्त्र धारणाभ्यमनन्तरम् ॥२८७॥
 जीमूतम्येति श्रुत्वेदान् नासदासीत् पाठयेत् ।
 क्रमेणानेन हुरा तु पदार्थशतसाम्यया ॥२८८॥
 तिग्ना च नभाज्यम्य मन्त्रैरेभिर्मुनीश्वरा ।

दत्त्वा पूर्णाहुतिं प्राग्बहुपसंहारलक्षणाम् ॥२८९॥
 ततस्तत्परमं ब्रह्म हृद्यदितं पूर्ववत् स्मरेत् ।
 सर्वशक्तिमयेनैव स्वभावेन स्वफेन तु ॥२९०॥
 भोजो बलात्मना यद्वद्वन्धो द्रव्यात्मना तु वै ।
 नीलं तरुस्वरूपेण समुद्रो बुद्बुदात्मना ॥२९१॥
 एवमन्यपदेश्या या शक्तिः स्वे शक्तिदर्पणे ।
 स्थितमादाय विश्वेशं स्वातन्त्र्याच्च मुनीश्वराः । ॥२९२॥
 मन्त्ररूपां तनुं धत्ते सम्यगाराभनाम च ।
 नानात्वमुपयातस्य प्रसरं तस्य चं स्वयम् ॥२९३॥
 निष्प्रभत्वं प्रयातस्य चिद्बीजनियमस्य च ।
 भाविष्कृतस्य भेदे वाप्यमूर्तेन बलीयसा ॥२९४॥
 भजानगहनेनैव नित्यानित्यामलात्मना ।
 स्मृतैवं मूलमन्त्रं तु विंशद्वत्यक्षरं स्मरेत् ॥२९५॥
 षट्छाक्तिकरणोपेतं तैस्तद्द्रव्यमयीं तनुम् ।
 संस्मरेत्संहरन्तं च प्रागुक्तेनैव वर्त्मना ॥२९६॥
 स्वरूपममलं भूमः स्मरेन्मूर्त्यात्मना तु तत् ।
 नयन्तं पूर्वविधिनाप्येवं स परमेश्वरः ॥२९७॥
 मन्त्रात्मना स्वतन्त्रत्वमुपयातो भवा तदा ।
 सहस्रशिरसं देवमिति सर्वास्तु पाठयेत् ॥२९८॥
 पाठयेद्ब्राह्मणान् घातर्यद्विद्वेति च मन्त्रपम् ।
 योविश्वतश्चक्षुरिति ध्यातव्यो भवतीति च ॥२९९॥
 द्वासुपर्णेति तदनु अनोदेधेति वै ततः ।
 ऋङ्मयं पौरुषं सूक्तं ततः परतमानिति ॥३००॥
 शाश्वताचततः कालकलेति समुदाहरेत् ।
 एषाबुद्धिः सप्तयेति अत्रेदानीं च पाठयेत् ॥३०१॥

ततोऽर्चयित्वा मन्त्रेशं शयने विचवृत्तिकम् ।
 सांस्पर्शिकैरासनावैर्विविधैरौपचारिकैः ॥३०२॥
 हृदयङ्गमसंज्ञैश्च मधुपर्कादिभिर्द्विजा ! ।
 परमात्मादिभिश्चात्त्रै पवित्रै पावनैस्तथा ॥३०३॥
 अथैश्च विविधैर्भोगैर्यथा चानुक्रमेण तु ।
 सर्वं तु सम्प्रदानान्तं कृत्वा पश्चात्तु गणह्ये ॥३०४॥
 सन्निधीकृत्य सम्पूज्य मन्त्रा विभवंन तु ।
 अग्नौ सन्तर्पयेत्प्राक् समिन्मसकपूर्वकम् ॥३०५॥
 जुहुयुर्मानिपाश्चापि स्वे स्वे कुण्डे यथाक्रमम् ।
 प्रागादि दिक्षु कुण्डेषु क्रमेण सगिष्य स्मृता ॥३०६॥
 पलाशवृक्षम्वदिराविल्वोदुम्बरमून्हाम् ।
 आग्नेयादिविद्विक्षु स्यु पिप्पलप्लक्ष्मम्भवा ॥३०७॥
 न्यप्रोधप्रभवाश्चैव कश्मर्यप्रभवान्ता ।
 पलाशसामिधोन्यत्र भूयना परिहृष्येन ॥३०८॥
 उक्ताभावे तु सर्वत्र पाशद्वय समिश्रे मता ।
 चतस्रो धेनव स्थाप्या दक्षिणन्वामुदन्मुखा ॥३०९॥
 गङ्गा सरस्वती गोदा यमुना रूपधाग्निः ।
 दृग्धैस्तर्दयैश्च श्रवण चरुणामातिस्तथा ॥३१०॥
 श्रपयन्त्यना पूर्वं शालिनशुक्रमादृक् ।
 कृसरदक्षिणामौ तु पाश्चात्ये गुडमिधिनम् ॥३११॥
 उदीच्यामौ ऋषिद्वारं शुद्धान्नमितरसिषु ।
 प्रत्येकं शतमर्शं च होमा स्यु समिदादिभि ॥३१२॥
 तदर्थं वापि पाद या देशकालानुरूपत ।
 निरुत्थात्रिपर्वणुत्तमनीजान्यनुत्तमान् ॥३१३॥
 निर्भग्निशुक्रकुण्डेषु तैर्मा सर्वत्र कल्पयेत् ।

स्वमूर्तिकुम्भाम्बनेण जलमुद्धृत्य भाजने ॥३१४॥
 विंशमूर्द्धि क्रमादेय सर्वरेकायनादिकै ।
 चतुर्दशकृतेनैव कूर्चैः तदनन्तरम् ॥३१५॥
 पलाशखदिराश्वत्थविन्वशाखाभिरम्बुभि ।
 सिञ्चेयुर्मूर्तिषा सम्यक् वेदिकाकलशस्थितै ॥३१६॥
 आचार्यं क्रोणदेशस्थैर्मन्त्रैश्चेतसशाखया ।
 सम्तर्पयित्वा तदनु मन्त्र सापरिवारकम् ॥३१७॥
 आज्यादिना प्रभूतेन दत्त्वा पूर्णाहुतिं तत ।
 विंशतमना प्रयाताना द्दमादीनामङ्कलिणाम् ॥३१८॥
 आपादनेपि प्राणार्थं पिण्डीभूतार्थमेव च ।
 भारम्भादेव जाताना छिद्राणां शमने तु वै ॥३१९॥
 आप्यायनार्थं मन्त्राणां द्रव्यैर्होम समाचरेत् ।
 द्विषट्केणाहुतीनां च एवैकेन चतुर्हृदा ॥३२०॥
 आचार्यैर्जानुपर्यन्त स्पृष्ट्वाज्य होमयेत्पुरा ।
 जानामि जानुदेशाच्च तथैव जुहुयाद्बधि ॥३२१॥
 नाभेराकण्ठत क्षीरमामूर्त्तं कण्ठतो मधु ।
 समिध जुहुयात्सर्वं स्पृष्ट्वा देहन्तु चात्किलम् ॥३२२॥
 दत्त्वा घृतेन वै पश्चात्पूर्णां मूलेन तत्परम् ।
 सम्कृत्य विन्धवत्पीठं भिन्नं ब्रह्मशिला तथा ॥३२३॥
 प्राणामिमानदेव वा यस्य यो त्रिहितस्तु वै ।
 वेष्टयित्वाचरैश्चिन्तै चक्रान्त्रेण वे तत ॥३२४॥
 कार्यो ब्रह्मशिलाहोम शताष्टाधिकसङ्ख्याया ।
 गायत्रीभिस्तदर्थं च गद्गुच्चाद्यै पृथक् पृथक् ॥३२५॥
 अजस्यनाभावित्यादि मन्त्रैरेकायनेस्तत ।
 अप्यादिभूतमूर्त्तं तु भोग्यं वापि पृथक् स्थितम् ॥३२६॥

देवसानां स्वधिष्ठानं पीठं कृत्वा तु बुद्धिगम् ।
 होतव्यं प्रणवेनैव स्वयं व्याहृतिभिस्ततः ॥३२७॥
 अपरैर्बलमन्त्रेण प्रणवान्तेन हावयेत् ।
 ततो हवनमन्त्रेण तर्पणीयं तथैव हि ॥३२८॥
 स्वनाम्ना प्रणवेनैव स्वाहान्तेनापरैस्तथा ।
 संरोभस्तर्पितानां च कार्यः पूर्णान्तमेव हि ॥३२९॥
 साम्भसा विष्टरेणैव भावेन सजपेन च ।
 सर्वेश्वरस्य देवस्य स्वकीयास्तु च मूर्तिषु ॥३३०॥
 शब्दात्मिकासु मूर्तास्तु तद्वच्छ्रुतिमयस्य च ।
 कृत्वैवं च तदा दिक्षु मूर्तिपान् विनिवेश्य च ॥३३१॥
 पार्श्वदेशे तु कुण्डानां तर्पयेत्पायसेन तु ।
 दक्षिणां च यथाशक्ति दद्याद्द्वैमादिकां तर्तिः ॥३३२॥
 गृहीत्वा दक्षिणां मन्त्रः प्रीणनीयस्तु तैस्ततः ।
 अथ निद्रायमाणं तु देवं स्तुत्वावकुण्ठ्य च ॥३३३॥
 भर्चयित्वा नमस्कृत्य तत्र सर्वान् प्रवेशयेत् ।
 विप्रानेकामनांश्चापि तथा वै बह्वृचादिकान् ॥३३४॥
 स्वस्वशास्त्रोदितान् मन्त्रान् पाठयेत्कमयोगतः ।
 स्तुतिपाठकपूर्वांश्च नृत्तगीतपरायणान् ॥३३५॥
 भीणावेणुमृदङ्गार्दानिततरांश्च प्रवेशयेत् ।
 विदिवस्मान् प्रणवे जापे मूर्तिपान् विनिवेशयेत् ॥३३६॥
 दिक्स्थितान् मूर्तिपान् विमान् द्वादशार्णो नियोजयेत् ।
 रक्षामुद्रां ततः कृत्वा दर्शयेत्सर्वदिक्ष्वथ ॥३३७॥
 शाययेद्दशध्यायां यजमानमुपोषितम् ।
 मण्डले स्वप्नसिद्धयर्थे मार्शिरम्फन्ततो द्विजाः ॥३३८॥
 एवं कृत्वाधिवासं तु जागरेण नयेन्निशाम् ।
 प्रभातायां तु सर्वयां कृत्वा ज्ञानादिकाः क्रियाः ॥३३९॥

प्रतिष्ठासारभेत्पश्चाद्देशिक शास्त्रवित्तम ।
 मबुद्ध यजमान तु स्वप्न पृच्छेच्छुभाशुभम् ॥३४०॥
 तत्ताशुभोपशान्त्यर्थं तदानीं जुहुयाद्गुरु ।
 शत सहस्र साष्ट वा यथाशक्त्यथ वा द्विजा । ॥३४१॥
 गन्धान्ज्यक्षीरसामिश्रान् सफलाश्च तिलात्तपि ।
 जलसम्पुटितेनैव नाम्ना स्वाहान्वितेन तु ॥३४२॥
 दोष जहि जहीत्येव पद नागावसानकम् ।
 केवलेनाथ वाक्येन सिंहगन्त्रेण होमयेत् ॥३४३॥
 एव दुम्बवन्नशान्तिस्तु कृत्वा स्थापनमाचरेत् ।
 प्रासाद दर्भशाखाभिर्निहिरन्तश्च मार्जयेत् ॥३४४॥
 त्रिकीर्यं साक्षत पुष्प गुग्गुलु धूपयेत्पुन ।
 सहस्रमूर्तिभरैर्विप्रा ! शिल्पिभिश्चाथ देशिक ॥३४५॥
 सार्व्यपुष्पाक्षतकर प्रासादान्त व्रजेतत ।
 हन्यात्सिद्धार्थकैस्तत्स्थान् विद्वान्ब्रह्माभिमन्त्रितै ॥३४६॥
 प्राङ्मध्ये विभिन्नानेव श्वभ्र वा स्थापत खनेत् ।
 तदर्धे गर्भगेह तु सूत्रपातैर्विमाजयेत् ॥३४७॥
 प्रासाद एकद्वारे तु गर्भमान विविशितम् ।
 द्वाारात्तश्चिममित्यन्त दक्षिणोत्तरमायतम् ॥३४८॥
 सप्तधा विभजेत्सम्पक्वैशान् प्रथम स्मृत ।
 द्वितीयो मानुषो भागस्तृतीयो देवसहित ॥३४९॥
 ब्राह्मश्चतुर्थो विज्ञेय क्रमादन्ये त्रयस्तथा ।
 दैवमानुषपैशाचा विज्ञेया द्विजसत्तमा । ॥३५०॥
 प्रासादे तु चतुर्द्वारे चतुर्दिक्षु समै पदै ।
 विभजेत्सप्तधा मर्ष्यो भाग स्याद्ब्राह्मसहित ॥३५१॥
 दिव्यमानुषपैशाचा क्रमात्पङ्क्तिक्रमेण तु ।

चतुर्द्वारैरत्रभवने ब्राह्मणस्य मध्यमे पद ॥३५२॥
 चतुर्दिग्वाक्षमाणस्य स्थापन चतुरात्मन ।
 प्रासाद एकद्वारे तु देव सस्थापयेत् द्विजा ! ॥३५३॥
 ब्राह्मणैर्विक्रमाभाभ्या दैवमानुषयोस्तु वा ।
 ब्राह्मे वा दैविके वाथ तस्मिन् दिव्याश्रिते तु वा ॥३५४॥
 मानुषाश्रितदैवेन फलभेदवशात्तु वै ।
 ब्राह्मभागेतु मोक्ष स्यादिव्य स्थानाभिवृद्धिकृत् ॥३५५॥
 भोगमोक्षफलावाप्तिर्ब्राह्मे दिव्यसमाश्रिते ।
 दिव्यभागफलावाप्तिर्मानुषाश्रितदैवके ॥३५६॥
 दैवमानुषभागाच्च त्वैहिकामुष्मिक फलम् ।
 विभुधत्तत्रभागाच्च सैहिक तु गुणाष्टकम् ॥३५७॥
 अग्नेदेशे च निम्बस्य वेदिर्भागद्वयोपरि ।
 आराधनार्थतो विमा ' स्थापनीया शिलान्विता ॥३५८॥
 पीठोपर्यथ वा देव यन्तनागधयने सदा ।
 मध्ये रत्नोपठ पीठे न्यस्योर्ध्वे स्थापयेत्तु तम् ॥३५९॥
 देवीसमन्विता यत्र स्थापन भवति द्विजा ! ।
 मूलनिम्बस्य पार्श्वे तु पीठदेश विमृज्य च ॥३६०॥
 सपीठाना तु देवीना स्थापन तु समाचरेत् ।
 एका सव्ये दक्षिणे वा म्याप्या द्वे दक्षवामयो ॥३६१॥
 चतसस्तु त्रमेणैव स्थाप्या दक्षिणवामयो ।
 ममादाद्बुद्धिपूर्वाद्वा तत्तत्स्थानविपर्ययम् ॥३६२॥
 न कुर्याद्वाजराण्यदिर्द्विजैर्वा देदिकोत्तम ।
 भिन्नप्रशासनात्मन्ये सति भूय ममाचरेत् ॥३६३॥
 क्षात्रिणैश्चाश्विना जिने हृदा वै चन्द्रनादिना ।
 श्वश्रेणो षट्पदाना मन्त्राणा च निगेषनम् ॥३६४॥

पूर्वोक्तेन विधानेन धिया स्वे स्वेमने तथा ।
 कृत्वार्चन यथोद्दिष्ट पूर्णान्त तत्र विन्यसेत् ॥३६५॥
 बाहुल्येन तु षट् पच चतुर्गोळरुसमिताम् ।
 पीठाद्विनिर्गता किञ्चिद्भूतये सुस्थिरा शिलाम् ॥३६६॥
 अस्ता पीठेन मुक्त्यर्थं नवरन्ध्रकृता पुरा ।
 स्वमन्त्रेण तु तत्रापि प्रतिष्ठासीति पाठयेत् ॥३६७॥
 प्रागादौ प्रभवेनाथ पचक पचक न्यसेत् ।
 शिलावटेषु द्रव्याणां तत्र वज्र च हाटकम् ॥३६८॥
 हरितालमुशीर च व्रीहयो दक्षिणत्वथ ।
 इन्द्रनीलमयश्चैव कासीस चन्दन तिलम् ॥३६९॥
 मुक्ताफल च रजस पारदस्त्राप्यादिकथा ।
 सङ्घोशीराश्च वै मुद्गा पद्मारागमथोत्तरे ॥३७०॥
 कास्य सराजपाषाण राजेन्द्र चणकै सह ।
 विंशक विन्यसेन्मध्ये पूर्वमेव ततो यहि ॥३७१॥
 विदिक्ष्वप्यययोगेन त्वेषमन्यत् पृथक् पृथक् ।
 एव वैदूर्यपूर्वन्तु चक्राक चाक्रक तथा ॥३७२॥
 षाष्टिका त्वीशदिग्वायो पुष्यरागो हरीतिका ।
 गेरिक शारिकात्रैव मसूराप्यथ यावु दिक् ॥३७३॥
 महानीलञ्च वङ्गञ्च तथा पाषाणमाक्षिकम् ।
 यवान्सागरुकाश्चैव आमेय्या स्फटिक तथा ॥३७४॥
 ताम्र मनदिशलाचैव गोभूमादशङ्खपुष्पिका ।
 मध्ये सर्वाणि तदनु ततो गर्तगण तु तत् ॥३७५॥
 लैपैराच्छादित कृत्वा साम्न मन्त्र पदे पदे ।
 पूजयित्वा यजुर्वेदाश्मषट्काश्च पाठयेत् ॥३७६॥
 तदूर्ध्वं विन्यसेत्पीठ तच्छत्रभ्रे विनिवेश्य च ।

अष्टलोहमय चक्र तदूर्ध्वं तु महामते ॥३७७॥
 द्वादशाख्या द्विशेषोत्थादाधारो यस्य य स्वक ।
 हैमन्तदूर्ध्वं कमल तज्ज वा ताम्रमेव वा ॥३७८॥
 यथात्र मस्थित होतत्पञ्चक चतुरात्मनि ।
 न्यसेदन्त चक्रस्य मीनकूर्मौ तु तस्म वै ॥३७९॥
 कूर्मान्तौ तु मीनस्य मीनान्तौ तु तस्य च ।
 सर्वस्य त्रिहित पञ्च तस्यानन्त तु विन्यसेत् ॥३८०॥
 लक्ष्म्यादीना च शक्तीना चक्रस्थापनकर्मणि ।
 न्यस्य पूर्णान्तिक कृत्वा कर्माण्यत्र च तर्पणम् ॥३८१॥
 मण्डपे तु खगेशस्य एवमेव समाचरेत् ।
 सह मूर्तिभर प्रान्वत्कार्या दर्भोदकक्रिया ॥३८२॥
 चतुर्गुणितसूत्रेण वेष्टयेद्देवमन्दिरम् ।
 छादयेन्नवबन्धेण तथा वै दर्भमात्मया ॥३८३॥
 ततस्तु मूर्तिपै साधं प्रविशेद्यागमण्डपम् ।
 प्रतीक्षिह्यमफाल तु यावत्काल न याति च ॥३८४॥
 तावद्विनोदैर्होमैश्च हस्त्रियै पाठैश्च साक्षिषेत् ।
 प्राप्ते लभोदये विप्रा ! शयनस्थ प्रबोधयेत् ॥३८५॥
 अर्घ्यान्भनमाख्याद्यैरर्चयित्वा त्विम पठेत् ।
 मन्त्रात्मन् रूपमात्मैयमाग्नेयमुपसहर ॥३८६॥
 समाभयस्य सौम्यत्व स्थित्यर्थं परमेश्वर ।
 नमस्तेऽस्तु हृषीकेश ! उत्तिष्ठ परमेश्वर ! ॥३८७॥
 मदनुग्रहेत्वर्थं पीठभूमि समाश्रय ।
 उदभूय हृदयेनाथ त्यक्तनिद्र च मन्त्रपम् ॥३८८॥
 उत्थाप्य मूर्तिमन्त्रेण सह मूर्तिभौर्बलान् ।
 तथा तच्छिष्टमो देशे चनाधारमिवापठत् ॥३८९॥

तदष्टदिक्स्थिताश्चापि कुम्भास्तन्मङ्गलैः सह ।
 उत्थाप्य मूर्तिपाद्यैस्तु वाहयन् देशिकोऽथ ॥३९०॥
 यायात्प्रक्षिपमाणस्तु रक्ताश्च विविधान् बहून् ।
 नानाविधैस्तु कुसुमैर्लाजाद्यान् मिश्रितान् बहून् ॥३९१॥
 प्रतिमामुद्बहन्त्री ये मूर्तिधारास्त्वनन्तरम् ।
 अन्ये यथा न गच्छेयुरन्तराचार्यबिम्बयो ॥३९२॥
 भृष्टकुम्भधराश्चान्ये ये च मङ्गलपाठकाः ।
 परितस्तेऽपि गच्छेयुः पठन्त शाकुन तथा ॥३९३॥
 वाग्यतो यजमानस्तु कुशपाणि प्रणामवान् ।
 तेषां वै पृष्ठतस्त्वन्ये गच्छेयुः परिवारका ॥३९४॥
 तोरणेन च निष्क्रान्त्य प्रदक्षिणचतुष्टयम् ।
 कुर्यात्पासादपीठस्य द्वाराग्रे सन्निकेत्य च ॥३९५॥
 पाद्यार्घ्याचमनं दत्त्वा हृन्मन्त्रेण प्रवेशयेत् ।
 शाखाधममृशन् तं च पाठयेत्तद्विदस्ततः ॥३९६॥
 चतुश्चकेति तदनु पुरमेकादशेति च ।
 वर्माभिर्मन्त्रितेनाथ दुकूलेन सितेन च ॥३९७॥
 पादाम्बुरुहनाळं प्राक् शिखामन्त्रेण वेष्टयेत् ।
 भग्नीषोमौ समीकृत्य प्रणवाद्यन्तकेन तु ॥३९८॥
 मूलमन्त्रेण पीठोर्ध्वे विंश सस्थापयेत् स्थिरम् ।
 द्वारमध्यं न सन्त्याज्यं देवस्थापनकर्मणि ॥३९९॥
 न ततश्चाग्रतः स्थाप्य न पार्श्वे न च पृष्ठतः ।
 नागतो माहृत पश्चात् सन्त्यजेद्देशिकोत्तम ॥४००॥
 प्रतिष्ठालिङ्गशब्दौ च द्वौ मन्त्रौ पाठयेत्कृत्वा ।
 शान्तं ब्रह्ममयं रूपं स्वकं समवलम्ब्य च ॥४०१॥
 यत्रापि केवले ब्राह्मे स्थापनं समुदीरितम् ।

तत्रापि वामत किञ्चिद्विव्यभाग समाश्रयेत् ॥४०२॥
 यतो हितार्थं सर्वेषा निर्गतप्यह्गुणात्मना ।
 अतो ब्रह्मपदादिपद्देवभागे समागयेत् ॥४०३॥
 मोक्षादिफलसिद्धीना प्राप्तये ह्यविचारत ।
 करस्वमथ मोक्तव्य कौतुक हृदयेन तु ॥४०४॥
 सर्वाङ्गमर्घ्यमन्त्रेण दत्त्वा मूलमनुष्मरेत् ।
 हृदाह्वपरिजप्तन बज्रलेपेन वै तत ॥४०५॥
 बिंबपीठशिलाना चाप्येकत्वेनाचरेत् स्थितम् ।
 ततस्तु नेत्रकुम्भस्थैस्तथा कुम्भाष्टकस्थितै ॥४०६॥
 तोयै रूर्चाग्रसलग्रैर्बिंब सप्रोक्ष्य मन्त्रत ।
 तत्तत्कुम्भगतान् मन्त्रान् बिम्बेन सह योजयेत् ॥४०७॥
 बालबिम्बगता चापि शक्तिं मूले न्यसेत्तदा ।
 मूलबिम्बे मुनिश्रेष्ठा मृदादिद्रव्यनिर्मिते ॥४०८॥
 कर्मार्चाया विष्टरे वा दर्भमज्जाभिजे द्विजा ।
 प्रबोधनच वै कर्म तथा प्रादक्षिणम्रियाम् ॥४०९॥
 प्रासादे सप्रवेश च कृत्वान्यत्सर्वमाचरेत् ।
 मूलबिम्बे क्रमेणैव . देशिकेन्द्र समाहित ॥४१०॥
 मूलमन्त्र ततो ध्यात्वा सशतत्रद्वलक्षणम् ।
 आधारादिव्यनामान्त व्यास तोषाविल स्मरेत् ॥४११॥
 इति सामान्यसन्धान प्राक्कृता तद्विशिष्यते ।
 स्थूलसूक्ष्मपरत्वेन स्थूल पीठा शिलातगम् ॥४१२॥
 पिण्डकाया तथा सूक्ष्म तत्पर बिम्बनिर्गते ।
 विन्यास पीठमूलेष देवताया समाचरेत् ॥४१३॥
 भद्रोषरुग्णायानामेतासा मुनिपुद्गवा ।
 विन्यास मूलबिम्बे तु न पञ्चाचित्ममाचरेत् ॥४१४॥

पीठोर्ध्वं तु मुनिश्रेष्ठाः! प्रतिष्ठैवं विनैव तु ।
 न्यसेद्विभवदेवांस्तु ह्युपर्युपरि पूर्ववत् ॥४१५॥
 घटोद्देशात्समारभ्य परमर्चागतं ततः ।
 एवं हि सर्वदेवानां विनिवेशवशात्तु वै ॥४१६॥
 चिन्तामणीमयो न्यासः कृतो भवति सिद्धिदः ।
 मन्त्रन्यासं ततः कुर्याद्विम्वारङ्गेषु यथाविधि ॥४१७॥
 सृष्टिसंस्थितिसंहारन्यासं कुर्यात् त्रयं विभोः ।
 स्थितेपि च तथासीने शयाने यानगेपि च ॥४१८॥
 एतेष्वपि च सर्वेषु कुर्यान्न्यासत्रयं द्विजाः ! ।
 यद्वा स्थिते स्थितिन्यासमासीने सृष्टिसंज्ञितम् ॥४१९॥
 शयाने संहतिन्यासमाचरेत् द्विजसत्तमाः! ।
 अङ्गमन्त्रस्थितिं कुर्यात् स्थानेषु हृदयादिषु ॥४२०॥
 अन्यानि भूषणादीनि विन्यस्य गरुडान्तिमम् ।
 ततः सम्पूजयेत्तत्र लययोगेन चाखिलम् ॥४२१॥
 पीठस्थं भोगयोगेन मन्त्रचक्रं यजेत्पुनः ।
 स्वनाभिं स्वामिशब्दं तु समारोप्य परं तु वा ॥४२२॥
 हरिकेशवपूर्वं तु ततस्तारसमन्वितम् ।
 प्रद्युम्नूर्तिपाद्या वै सुप्रतिष्ठितमस्त्विति ॥४२३॥
 पुष्पाक्षताज्जलि पूर्णं क्षिपन्नाणाश्च सर्वतः ।
 सर्वे वदेयुस्तत्रस्थाः सुप्रतिष्ठितमस्त्विति ॥४२४॥
 आत्वाहार्येति सह वै प्रतिष्ठयतीति पाठयेत् ।
 विश्वस्य निम्नमित्यादि मन्त्रप्रेक्षासमा द्विजाः! ॥४२५॥
 ॐ नमोस्तु नमश्चान्तो ऋग्वेदाद्यैस्तु तै सह ।
 ॐ नमो ब्रह्मणेर्गादिषु जितन्तेत्येवमेव हि ॥४२६॥
 जयशब्दसमोपेतं स्तोत्रं श्रोतृमनोहरम् ।

देशिकैः सह सर्वैस्तु याम्भिरुच्चाभिरुच्चरेत् ॥४२७॥
 जीवभूतेन चैतेन विभुना मन्त्रमूर्तिना ।
 प्रतिष्ठितेन विषेन्द्रा वित्त सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥४२८॥
 एव कृत्वाधिवासादि मूलबिंबेन वै सह ।
 स्थापयेत्कर्मबिंबादीन् मूलबिंबाग्रतो द्विजा ! ॥४२९॥
 लक्ष्म्यादींश्च यथाशक्ति स्थापयेत्तु विधानतः ।
 अथ मण्डपमध्येतु देवदेवस्य सम्मुखम् ॥४३०॥
 स्थितेपि तन्मुहूर्तांशे स्थापनीयश्च पश्चिरात् ।
 स्नातोनुलिप्तो मन्त्रेण स्वेन य संस्कृत पुरा ॥४३१॥
 शशक्त्या सह विनेन यस्माद्धितेषु वस्तुषु ।
 विवसन्निकटस्थेषु अथवान्यत्र सत्तमा ॥४३२॥
 तत्कालमङ्गभावत्व व्रजमानेषु सर्वदा ।
 हवनान्तं च निश्शेष ध्यानार्चनपुरस्सरम् ॥४३३॥
 स्वयमेवानुरूपेण कर्म सामान्यता व्रजेत् ।
 तस्मात्तद्यागभवनादुत्थाप्यादाय विंशवत् ॥४३४॥
 देव प्रदक्षिणीकृत्य प्राग्ब्रह्मस्थापनापदे ।
 एकस्मिन् मध्यरन्ध्रे तु वस्त्राद्य पञ्चक न्यसेत् ॥४३५॥
 एक एव तदूर्ध्वत आभारो य उदीरितः ।
 प्राग्ब्रह्मिण्येवार्चनीयश्च तर्पाणोर्ध्वेथ भावनम् ॥४३६॥
 भावनीय शरीरे च शेष विजसिलक्षणम् ।
 पाठयेद्ब्राह्मणान्ब्रह्मसुपर्णासीति मन्त्रराट् ॥४३७॥
 तमेवाभ्यर्चितं कृत्वा स्वयंप्राग् शाङ्करे ततः ।
 सोमैगानान्तरे वापि अहणे वापि तत्पदे ॥४३८॥
 अथ वा मूर्तिगोष्ठ्या भवनाभ्यन्तरेपि च ।
 स्वर्गाङ्गेन विधानेन विष्वक्मेन निवेद्य च ॥४३९॥

द्वारस्थानखिलान् देवान् तथा चावगन्धिन्यन्त ।
 पूर्वोदितान् क्रमेणैव स्वापयेद्देशिकेत्तम् ॥२२०॥
 सम्प्रोक्ष्य कुम्भतोयेन यायापाङ्गुद्वे त्तु ।
 चुल्लीप्वर्षिं प्रतिष्ठाप्य अग्निमीळितिशोण्ये ॥२२१॥
 तत्र वै पायसादीनि हवींषि विविधानि च ।
 पाचयेच्च ततो विप्रा यायाद्देवनिफेनम् ॥२२२॥
 कलशै पृष्ठभागस्यै स्नापनीयमन्तो विभु ।
 सह मूर्तिधरै सर्वै यथा जानुक्रमेण तु ॥२२३॥
 सहाघमर्षणेनैव गायत्र्यावर्तितेन तु ।
 प्राङ्मुख्यस्तु तदनु चतुर्धावर्तितै स्वयम् । ॥२२४॥
 हृदाद्यावर्तितै षड्भिर्यजुर्ज्ञेन मेचयेत् ।
 भूय स्वयं तथा कुम्भै सामन्नि स्नापयेत्तम् । ॥२२५॥
 षड्भिरन्यै स्वयं पश्चात्तेनैवाथर्वणमन्त ।
 पवित्रावर्तितैरेव कलशैरन्तरान्तरा ॥२२६॥
 सह चैकायनीयैस्तु स्नापनीयमनन्तरम् ।
 चतुर्मुर्तिमयैर्मन्त्रैर्बहुश परिभाषितै ॥२२७॥
 स्नापयेत्कलशेनाथ शेषमादाय वै घटम् ।
 तच्छ्रुतावर्तित कृत्वा समूलेनाद्यमूर्तिना ॥२२८॥
 साध्यं वै देवदेवस्य मूर्ध्नि चोत्कर्ष्य पाटयेत् ।
 जितन्त इति वै सर्वास्ततश्चाभ्याङ्गकेन तु ॥२२९॥
 प्रासाद शोधयित्वा तु गत्वा वै कुम्भम् ।
 तत्र सम्पूज्य देवेश पूर्वोक्तेन क्रमेण तु ।
 गण्डले पूजयित्वाथ प्रथायाद्द्विम्बसंज्ञके ॥२३०॥
 तत्र सम्पूजयेद्देव स्नानवर्जं विशेषतः ।
 रास्पर्शिकैरासनाद्यैर्विविधैरौपचाग्नि ॥२३१॥

हृदमङ्गमसञ्ज्ञैश्च पायसाञ्चैश्चतुर्विधै ॥४५२॥
 अथै प्रभूतैरन्यैस्तु गक्ष्यभोज्यादिभिस्तथा ।
 सम्प्रदानावसानान्त क्रमात्कृत्वा द्विजोत्तमा । ॥४५३॥
 सदाक्षिण विशेषेण गुरौ र्भूतिधरेषु च ।
 समित्सप्तकपूर्व तु बहौ सन्तर्प्य वै क्रमात् ॥४५४॥
 महानसेपि नित्याग्निं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 हुत्वा नित्योक्तमार्गेण कृत्वा होमसमर्पणम् ॥४५५॥
 देव प्रणम्य विज्ञाप्य कर्मणा मनसा गिरा ।
 त्वमर्चान्तर्गतो देव मया यच्चानलादिषु ॥४५६॥
 नीतोसि चाभिमुख्य तु क्षन्तव्य तन्ममाच्युत ।
 एव प्रणम्य विज्ञाप्य कान्त्वा निष्क्रम्य समुत्सवम् ॥४५७॥
 भामूलात् ध्वजपर्यन्त प्रासादो य पुराकृत ।
 देव प्रदक्षिणीकृत्य अष्टाङ्गेन प्रणम्य च ॥४५८॥
 गृहीत्वा चार्घ्यपात्र तु यायाद्देवगृहाद्बहि ।
 स्नानादिना समभ्यर्च्य वाहन भगवन्मयम् ॥४५९॥
 पूर्वोदिताना द्वास्तर्धाना दिक्पतीना तथैव च ।
 पूर्ववत्तु बलिं दद्यात्क्रमेण च तत परम् ॥४६०॥
 प्रभूताना च भूताना बलिदान समाचरेत् ।
 गृह्णन्तु भगवद्भक्ता भूता प्रासादबाह्यगा ॥४६१॥
 बलमन्त्रपवित्राश्च तेषामनुचराश्च ये ।
 एव क्रमाद्बलिं दत्त्वा सर्वेषा पाठयेत्तत ॥४६२॥
 ऋग्विधिरण्यगर्भति या देवास्त्विति वै क्रमात् ।
 सामशाश्वान्नसामानि सहधेनुमयानि च ॥४६३॥
 सर्वेष्वारणेष्वेव बल्यर्थे तु प्रदक्षिणम् ।
 कृत्वा तु देशिक पश्चादाचम्य भवन विशेषत् ॥४६४॥

॥ न्यूनतिरेकशान्त्यर्थं पूर्णान्तं जुहुयाच्छतम् ।
 हृन्मन्त्रेण तु साक्षेण दद्यात्पूर्णाहुतिं ततः ॥४६५॥
 एवं तद्दिनमारभ्य कुर्याद्विनचतुष्टयम् ।
 पूजनं देवदेवस्य चतुःस्थानेषु च क्रमात् ॥४६६॥
 प्राप्ते ऽहनि चतुर्थे तु अपनीय सगादिकम् ।
 कलशान् मण्डलाद्विवाचतो यागगृहेऽर्चनम् ॥४६७॥
 होमावसान मन्त्रस्य कृत्वा पूर्वं यथा पुरा ।
 आचम्य च बलिं दत्त्वा यामाद्देवगृहं ततः ॥४६८॥
 तत्रासनादिकैरिष्ट्वा ज्ञानान्तैः पूर्ववत्प्रभुम् ।
 अपनीताम्बरैः कुम्भैर्षान्यपीठोपरि स्थितैः ॥४६९॥
 हृन्मन्त्रपूजितैर्भूयः सलिलेन सुपूरितैः ।
 सह मूर्तिधरैः प्राम्थदन्तरान्तरयोगतः ॥४७०॥
 कार्यं वै ज्ञानकर्माथ विधिदृष्टेन कर्मणा ।
 निरोदकेयप्रासादे पुनराराध्य पूर्ववत् ॥४७१॥
 भोगैरासनपूर्वैस्तु सम्प्रदानान्तमच्युतम् ।
 मुद्रां बध्वा जपेन्मन्त्रं स्तुत्वा क्षान्त्वा वह्निर्भवेत् ॥४७२॥
 शतं सहस्रं साष्टं वा जुहुयान्मन्त्रराट् स्वयम् ।
 साङ्गं सपरिवारं च संहितोच्चारयुक्तितः ॥४७३॥ ६
 भूर्तिपैः प्रणवाद्याभिर्गायत्रीभिः शतं शतम् ।
 एकायनैरभिज्ञाभिस्स्वकीयाभिस्तु तत्समम् ॥४७४॥
 प्रदापयेत्ततः पूर्णामृगवेदाद्यांस्तु मूर्तिपान् ।
 एकायनांस्तदन्ते तु क्रमात्तान् पाठयेत्ततः ॥४७५॥
 पूर्णात्पूर्णेति वै मन्त्रमाथात्पूर्णमसीति यत् ।
 सनमस्कृत्य मन्त्रेण स्वयं साक्षेण निक्षिपेत् ॥४७६॥
 बलिभिस्तु ततः सर्वान् भूतपूर्वांस्तु तर्पयेत् ।
 प्रविश्याचम्य तदनु क्षान्त्वा देवन्तु कुम्भगम् ॥४७७॥

पूर्ववन्मण्डलस्थं तु कुण्डस्थं तदनन्तरम् ।
 विष्वक्सेनं यजेत्प्राग्बदिष्टशिष्टैस्तु वै क्रमात् ॥४७८॥
 भूपयेद्गुरुपूर्वास्तु मूर्तिपान् कटकादिकैः ।
 गुरोर्वा गुरुपुत्रस्य यागद्रव्यं निवेदयेत् ॥४७९॥
 सिद्धिमूर्त्योर्भीप्सार्थं स्नायादबभूधेन च ।
 इत्येतत्साधकस्मोक्तं मन्त्राराधनकांक्षिणः ॥४८०॥
 मन्त्रमूर्तिप्रतिष्ठानं यत्रस्थस्सिद्धिमाप्नुयात् ।
 स्थापने यजमानस्य फलं चक्ष्ये समासतः ॥४८१॥
 आ देवाल्लयभूभागात् ध्वजान्ताद्वापि मण्डपात् ।
 सर्वोपकरणोपेतात्सर्वेष्व्वावरणेषु च ॥४८२॥
 समन्तात्परमाणूनां सर्वेषां द्विजसत्तमाः ! ।
 यावती नायते संख्या तावत्कर्ता समावसेत् ॥४८३॥
 भोगमुग्विष्णुलोके च यात्यन्ते परमं पदम् ।
 कर्ता वै ब्राह्मणो विप्रः सर्वविद्याधिपो भवेत् ॥४८४॥
 क्षत्रियो यजमानस्तु सर्वदेशाधिपो भवेत् ।
 वैश्यस्तु यजमानः स्याद्जनधान्यसमृद्धिमान् ॥४८५॥
 शूद्रस्तु यजमानः स्यान्मोदते बन्धुभिः सह ।
 सज्जन्मना च ज्ञानेन एवमेव भवेत्तु सः ॥४८६॥
 पुत्रार्थं पुत्रमाप्नोति राज्यार्थं राज्यमाप्नुयात् ।
 अकामानां तु भक्तानां भक्तिरव्यभिचारिणी ॥४८७॥
 यथापि शाश्वतं ज्ञानं भवेत्तद्धर्मणा सह ।
 स्वयं कृतानां विद्वानां स्थापनं संप्रकीर्तितम् ॥४८८॥
 एषं विंशं प्रतिष्ठाप्य प्रासादे स्वगृहे तु वा ।
 ततः प्रभृति कालाच्च पूजयेत्प्रतिवासरम् ॥४८९॥
 जीर्णोद्धारविधिर्यावत्तावत्कालं विधानतः ।
 प्रमादाद्बुद्धिपूर्वाद्वा पूजालोपं न कारयेत् ॥४९०॥

एवं श्रियादिदेवीनां चक्रादीनां तथैव च ।
 सर्वेषां विष्णुभक्तानां प्रतिष्ठां च समाचरेत् ॥४९१॥
 प्रथमावरणादौ वा मण्डपे बांकणादिके ।
 लक्ष्मीप्रतिष्ठया सर्वा समृद्धिर्जायते नृणाम् ॥४९२॥
 चक्रसंस्थापनात् स्थानसंरक्षा भवति ध्रुवम् ।
 विष्णुभक्तप्रतिष्ठानादैहिकामुष्मिकं फलम् ॥ ४९३ ॥
 तस्मात्कार्यं श्रियादीनां स्थापनं देवमन्दिरे ।
 देवप्रतिष्ठाकाले वा ह्यन्यकालेषु वा पृथक् ॥४९४॥
 सह संस्थापने त्वेषां न पृथक्त्वङ्कुरादिकम् ।
 न यागोहनिर्माणं परिवारोक्तवद्भवेत् ॥४९५॥
 सर्वं तत्रापि कर्तव्यं शृणुष्वं मुनिसत्तमाः ।।
 सिद्धार्थकादिभिः षड्भिः यानं कौतुकबन्धनम् ॥४९६॥
 जलाधिवासनं चैव सूक्ष्मसूक्ष्मादिपञ्चसु ।
 ज्ञानेभ्यन्यतमज्ञानं नयनोन्मीलनं तथा ॥४९७॥
 शय्यायामपिवासं च तत्तन्मन्त्राधिकृत्य च ।
 तत्तन्नाञ्छननालस्य न्यसनञ्च यथाविधि ॥४९८॥
 तत्तन्मन्त्रैस्तथा होमं कुर्यात्कुण्डे पृथक्कृते ।
 तत्तत्पीठादिसंस्कारं पीठसंस्थापनं तथा ॥४९९॥
 यन्त्रादिपञ्चकन्यासं प्राग्बत्संस्थापनं पदे ।
 तदाधारनिवेशं च यस्य यः सष्टुर्दारितः ॥५००॥
 विवसंस्थापनं चैव पीठोर्ध्वे तु यथाविधि ।
 तत्तत्स्थापनकाले तु तत्तन्मन्त्रप्रपाठनम् ॥५०१॥
 पतत्सर्वं समम्युष्ट जुयद्दिशिकसत्तमः ।
 पृथक्संस्थापने कुर्यात्सर्वं कर्म यथाविधि ॥५०२॥
 तत्तन्मन्त्रैस्तथा तत्तत्पारिवर्चनैः सह ।

चक्रसंस्थापने कश्चिद्विशेष श्रूयता द्विजा । ॥५०३॥
 अमूर्तं द्वादशारन्तु अष्टार पडरन्तु वा ।
 चक्र संस्थापयेत्तत्र प्रासादशिखरोपरि ॥५०४॥
 मूर्तमङ्कणदेशे तु षोडशाष्टभुज तु वा ।
 तस्य स्थापनकाले तु तस्य सज्जामनु जपेत् ॥५०५॥
 विद्या गदामित्याद्य यत्पाठयेत्तद्विदो जनान् ।
 चमूषच्छ्रयेन इति च प्रतेविष्णो इति त्वृचौ ॥५०६॥
 पाठयेद्बृहवृचान् पश्चाच्छाकुन सूक्तमेव च ।
 घृतोर्ध्वपुण्ड्रं कृतचक्रेति मन्त्रं तत परम् ॥५०७॥
 पवित्रन्ते विततमिति मन्त्रान्यजुर्मयान् ।
 आरोहेति च सामज्ञान् पवित्रन्तेमिरित्यपि ॥५०८॥
 एभिर्वयमुरुक्रम्येत्याधर्वाणिकान् द्विजान् ।
 एव संस्थाप्य विधिवन्नवभि कलशैस्तत ॥५०९॥
 स्थापयेद्ब्रह्मसूक्तस्यैर्मन्त्रैरष्टभिरेव च ।
 विश्वस्य वसिन देवमिति प्राक्स्थापितेन तु ॥५१०॥
 वहिरावरणेनास्तीत्यामिदिव्स्थितेन तु ।
 यन्नाभिपद्मादभवदिति याम्यस्थितेन तु ॥५११॥
 घृतोर्ध्वपुण्ड्रं च यातुधानगतेन तु ।
 दक्षिणे तु भुजे विप्र इति पश्चिमगोल वै ॥५१२॥
 विष्णुनाचमश्नन्तीति वायुदेवमभ्येन च ।
 पुमधानेधरो विष्णुरिति सोमगतन वै ॥५१३॥
 इमा महोपनिषदमितोदानगतेन त ।
 मन्त्रैरेते समस्तैस्तु मध्यरुम्भेन सेचयेत् ॥५१४॥
 प्रामादात्प्रार्थिते चन्द्रे प्रोक्षणं तु समाचरेत् ।

महोपनिषदन्तस्वानष्टौ मन्त्रान् पुरोदितान् ॥५१५॥

यद्वा पुरुषसूक्तं तु सर्वज्ञान्त्यै ततो जपेत् ।

अत्रानुक्तं तु सकलं पूर्वोक्तं तु समाचरेत् ॥५१६॥

इत्थं हि वीरलक्ष्म्यादि प्रतिष्ठा च प्रकीर्तिता ।

भूपोषकरणानां तु प्रतिष्ठा तूच्यतेऽधुना ॥५१७॥

० । तदर्धमिह सर्वेषां शृणुध्वं देवताक्रमम् ।

किरीटे कौस्तुभे चैव श्रीनस्तवनमालयोः ॥५१८॥

। ता एव देवतास्तासां रूपं प्रागेव कीर्तितम् ।

प्रमायां तु प्रभा देवी पीठेनन्तादयस्तथा ॥५१९॥

पादुकायां वैनतेयो घण्टायां तु सरस्वती ।

शिविकायां तथा याने हंसकेसरिणोस्तथा ॥५२०॥

गजाश्वयो रथेचैव गरुडानेव देवता ।

शेषपक्षीशयोश्चैव तथा चन्द्रार्कबिम्बयोः ॥५२१॥

वायुसूनौ ध्वजाः साक्षाच्छेषाद्या एव देवताः ।

एवं ज्ञात्वा पुरा तत्तद्देवताः क्रमशो द्विजाः ॥५२२॥

तत्तत्संस्थापनं कुर्यात् तत्तन्मन्त्रेण देशिकः ।

अङ्कुरारोपणं कृत्वा सद्योङ्कुरमथापि वा ॥५२३॥

सिद्धार्थकादिभिः गृह्मिः स्नाप्य कौतुकवन्धनम् ।

कृत्वा छायाधिवसनं जलाधिवसनं तु वा ॥५२४॥

कृत्वा मूर्तस्य नयने समुन्मीस्य यथाविधि ।

कुम्भैः संस्नाप्य विधिवत्कृत्वा शय्याधिवासनम् ॥५२५॥

कुम्भं संस्थाप्य तत्रेद्वा तत्तद्देवास्तदङ्गके ।

तत्तन्मन्त्रादिकान्यस्य तत्तन्मन्त्रैः समर्चयेत् ॥५२६॥

कुण्डेषु वा-स्थण्डिलेषु हुनेदेकाज वा द्विजाः ।

वतः शुभग्रहर्ते तु प्रोक्षयेत्कुम्भायोपतः ॥५२७॥

आचार्यदक्षिणादीनि यथाशक्ति प्रदापयेत् ।
 एवं सामान्यतः प्रोक्तः सर्वेषां स्थापनक्रमः ॥५२८॥
 रथस्य स्थापने ज्ञेयो विशेषो मन्दिरोक्तवत् ।
 अन्यत्सर्वेष्वकरणं छत्रचामरपूर्वकम् ॥५२९॥
 भूषणानि च दिव्यानि धूपपात्रादिकानि च ।
 भर्त्यादिसर्वपात्राणि वाद्यानि विविधानि च ॥५३०॥
 शाळनार्हाणि प्रक्षाल्य कृत्वा पुण्याहवाचनम् ।
 सम्प्रोक्ष्य पञ्चगव्येन दहनाप्यामनादिकैः ॥५३१॥
 संस्कृत्य देवदेवस्य पूजनादौ नियोजयेत् ।
 नानारत्नप्रभाङ्गानि अञ्जनान्यङ्गदानि च ॥५३२॥
 निर्मितानि सुवर्णाद्यैः प्रभोः संयोजयन्ति ये ।
 ते धूतकल्मषाः सर्वे देहमासाद्य निष्कलम् ॥५३३॥
 सम्यक् ज्ञानेन युज्यन्ते भावं नायन्ति येचन ।
 आत्मनश्चोपकाराय सर्वदुःखनिवृत्तये ॥५३४॥
 अहुष्टामाश्च गुरुफान्तमाजान्वंसावधीहवा ।
 मणिमुक्ताप्रवाळाढ्यं कवचं काञ्चनादिकम् ॥५३५॥
 यः क्षिपत्यतिमक्त्या वै स्वशक्त्या चागतेच्युते ।
 स याति परमं स्थानं सर्वत्र पशुवान्धवाः ॥५३६॥
 लमं यद्गवन् मृतावद्भदं नू पुरादिकम् ।
 वियोजयति यो मोहात्तस्य बीचौ स्थिता स्थितिः ॥५३७॥
 यः पञ्चकालसक्तानां विप्राणामधिकारिणाम् ।
 पञ्चकालविदां चैव भक्तानां सिद्धिकाङ्क्षिणाम् ॥५३८॥
 अथ योच्छिन्नशास्त्रानां नारायणरतात्मनाम् ।
 तपस्विनां व्रतानां वा स्मृतकर्मचारिणाम् ॥५३९॥
 भक्तानामथयान्येषामर्चनानिरतात्मनाम् ।
 प्रीत्यै गुरुभेदाय कृत्वा सम्यक्प्रयच्छति ॥५४०॥

शालाघायतनोपेतमश्मपकेष्टकान्वितम् ।
 ग्राम्यैर्धास्यैस्तथारण्यैः पूर्णं सदवृत्तिसङ्कुलम् ॥५४१॥
 वणिक्कुडुम्बभृतकरक्षापालैः समन्वितम् ।
 सोनन्तं फलमाप्नोति कालमाचन्द्रतारकम् ॥५४२॥
 संस्थितिं शाश्वते लोके प्राप्नुयादक्षयं यशः ।
 भोगोपयोगिनीं भद्रां रम्यां पूर्वोक्तलक्षणाम् ॥५४३॥
 यागनिष्पत्तये कुर्याद्योग्यतः पीठसन्निधेः ।
 बहिरावरणार्थं वा कर्मिणां ब्रह्मयोनिनाम् ॥५४४॥
 ऋषिदेवपितृभ्यश्च मुच्यते स ऋणत्रयात् ।
 मध्यतो गरुडाकान्तं सचकाम्बुरुहाङ्कितम् ॥५४५॥
 सुर्योश्मथवा इत्थं कुण्डवत्पदवीयुतम् ।
 बलिपीठं बहिः कुर्याद्दाता यस्त्वच्युतालये ॥५४६॥
 स याति चाच्युतं स्थानं विमानैः सूर्यवर्चसैः ।
 यस्तु प्राग्ग्रामभारामं सम्प्रयच्छति वै विभोः ॥५४७॥
 नानापुष्पफलोपेतं वापीद्वमसमाकुलम् ।
 सान्नतोयाशयोपेतं मारुखद्गसमन्वितम् ॥५४८॥
 स नन्दनवने भोगान् भुक्त्वा यात्यच्युतालये ।
 क्षोर्णि यः सस्यसम्पूर्णां युक्तां सद्गन्धशालिना ॥५४९॥
 केदारं जलपातैस्तु पारिच्छन्नं समन्ततः ।
 स गच्छति जगद्योनेः कालमासाद्य शाश्वतम् ॥५५०॥
 स थायात्सुसितद्वीपं तत्रार्त्तं भगवानिव ।
 ज्ञानोपभोगमन्त्रार्थसवृषेन्द्रन्तु गोगणम् ॥५५१॥
 समर्चयित्वा योर्चां वै वैष्णवीं प्रतिपादयेत् ।
 सोनिरान्मुक्तदोषस्तु विष्णुलोकं प्रयाति च ॥५५२॥
 गजं रभं वराश्वं च दीपस्थालीं मुलक्षणाम् ।

ज्वजन चामर छत्र वादित्र गणिकागणम् ॥५५३॥
 शुभवस्त्राणि नेत्राणि दिव्याभरणानि च ।
 वितान वैजयन्ती च चित्रपत्रलतागणम् ॥५५४॥
 सुस्वरासुपघण्टा च धूपस्थाली सुलक्षणाम् ।
 भृङ्गार दर्पण तोयकुम्भ गन्धोपल महत् ॥५५५॥
 पूर्वोद्दिष्टानि चान्यानि धान्यानि विविधानि च ।
 यो ददाति हरेर्भक्त्या स तल्लोकमवाप्नुयात् ॥५५६॥
 ईक्षमाण विभोर्वक्त्र वहन्त दीपभाजनम् ।
 महान्त चाथवा दीप यन्त्र कूर्मादिरूपधृक् ॥५५७॥
 शरयज्ञासनस्थ च चित्तसम्पुटभूषितम् ।
 सच्छास्त्रपीठ विविध श्रद्धया यो मुनीश्वरा ! ॥५५८॥
 ददाति देवदेवस्य पर स्थान प्रयाति स ।
 पुरस्ठृत्य जगद्योनिं यद्यद्भक्त्या प्रदीयते ॥५५९॥
 तदाराधनसक्तानां तत्तदक्षय्यतामियात् ।
 इत्येव निम्नपूर्वाणां प्रतिष्ठाविधिरीरित ॥५६०॥
 इतोऽन्यच्छ्रोतुमिच्छा चैतच्छ्रद्धया मुनिपुङ्गवा ! ।
 इति श्रीपाद्मरात्रे ईश्वरसहितायाम्

प्रतिष्ठाविधान नाम

अष्टादशोऽध्याय ।

अथ एतानविंशोऽध्याय ।

मुनय ।

भगवन्नागदमुने! जीर्णोद्धारविधिं तथा ।

चिनम्यागृह्यगम्पर्शं महोत्पातादिसम्भवे ॥१॥

नित्यपूजादिलोपे च प्रायश्चित्तं तु कृत्स्नशः ।
 श्रोतुमिच्छामहे योगिन तत्सर्वं सम्प्रकाशय ॥२॥

नारदः ।

शृणुतेह प्रवक्ष्यामि जीर्णाद्वारादिकं द्विजाः ।
 यत्कृत्वा देशिकादीनां चतुर्णां सुखमेधते ॥३॥
 मनुष्यनिर्मिते स्थाने वक्ष्ये जीर्णविधिं पुरा ।
 धातुमृच्छैलदारुत्थो ब्रह्मादिप्यवतारितः ॥४॥
 यो यो भगवदाकारस्तस्य तस्य मुनीश्वराः । ।
 उपाङ्गभङ्गे सन्धानं कुर्याद्भङ्गे महाङ्गके ॥५॥
 तद्विबन्तु परित्यज्य मूर्ध्निद्विवान्तरं पुनः ।
 तत्र तावत्प्रवक्ष्यामि महाङ्गोपाङ्गकर्मम् ॥६॥
 शिरो वक्त्रं तथा कर्णौ पाणी वक्षस्तथोदरम् ।
 नाभिमेहूपदं चैव महाङ्गानि द्विजोत्तमाः । ॥७॥
 चक्षुः श्रोत्रं तथा नासा तालहस्तपदाङ्गुलिः ।
 केशदमश्रु च रोमाणि नखदन्तास्त्रयैवहि ॥८॥
 चक्राद्यायुधसंपक्ष वनमालादिभूषणम् ।
 उपाङ्गानि मुनिश्रेष्ठा मूर्ध्निचे शृणुताभिना ॥९॥
 प्रधानशूलं यत्तत्र महाङ्गमिति कथ्यते ।
 बक्षोदण्डः कटीदण्डो बाहुर्कूर्परकोष्ठकम् ॥१०॥
 जंघोरुजानु चान्यानि उपाङ्गानि मुनीश्वराः ।
 महाङ्गभङ्गे जातेऽपि विंशत्य मुनिपुङ्गवाः ॥११॥
 सति सन्धानयोग्यत्वे न कदाचित्परित्यजेत् ।
 तस्य त्यागो विनाशश्च ह्युपर्युपरि बाधकृत् ॥१२॥
 विन्वादीनां तु बृहतां परित्यागो न युज्यते ।
 वक्त्रभङ्गे तु विन्वस्य सर्वथा त्यागमाचरेत् ॥१३॥

परित्यक्तानि विम्बानि धातुद्रव्योद्भव विना ।
 जलाशये ह्यगाधे वा समुद्रे विधिना क्षिपेत् ॥१४॥
 भूमौ वा निखनोद्विशा देशकालानुसारत ।
 उत्कृष्टाणां हेमतारताम्रजानां विशेषत ॥१५॥
 नोचितं स्यात्परित्यागं तस्मात्सन्धानमाचरेत् ।
 प्रयत्नेनाप्ययोग्यत्वे परित्यागं समाचरेत् ॥१६॥
 परित्यक्तं तु वा द्रव्यं द्रवीकृत्य यथा विधि ।
 तद्द्रव्येण यथापूर्वं विंशकर्म समापयेत् ॥१७॥
 अथवा हीनताम्रोत्थमारकूर्टमयं तु यत् ।
 सन्धानकरणायोग्यं तद्वयं तु परित्यजेत् ॥१८॥
 परित्यक्तं तु तद्विम्बं क्षिपेत्पूर्वोक्तवर्त्मना ।
 ततो विंबान्तरं कुर्याद्वाजतं वा सुवर्णजम् ॥१९॥
 उत्कृष्टतज्जातीयद्रव्यजं वा मुनीश्वराः ।
 कर्मविन्नेषु सर्वेषु ह्येवमेव समाचरेत् ॥२०॥
 भस्मागस्य तु सन्धानप्रकारं शृणुत द्विजाः ।
 लोहाश्मदारुविम्बानां भस्मागं लोहपट्टकैः ॥२१॥
 बन्धयेदथ वा लोहविंशानां भस्ममेव तु ।
 स्वर्णादिनां द्रावितेन योज्यं यत्नाद्विजोत्तमाः ॥२२॥
 चित्रमृण्मयविंबानां भस्मागं मुनिसत्तमाः ।
 तत्तत्सजातिद्रव्येण सन्धेयं यत्नगौरवात् ॥२३॥
 सर्वेषां भस्मजं तु नष्टं चेत्तत् तदा पुनः ।
 तत्तत्सजातिद्रव्येण शृत्वा योज्यं प्रयत्नतः ॥२४॥
 महश्चे रत्नविन्मयं भस्मोऽपि मुनिमत्तमाः ।
 सन्धेयमेव न त्याज्यं स्वयन्व्यत्तादर्शविद्यतः ॥२५॥
 सर्वशस्त्रसमाधाने पुनः शशौ नु या द्विजाः ।

जीर्णविम्बगतां शक्तिं कुम्भे त्वावाह्य देशिकः ॥२६॥

कुर्वन्नभ्यर्चनं तत्र विम्बसन्धानमाचरेत् ।

भासादर्वाक्समाधाने कुम्भे शक्तिं समर्चयेत् ॥२७॥

तदूर्ध्वं द्वादशाब्दान्तं समाधानविलम्बने ।

कृत्वा बालगृहं तत्र बालविषं यथाविधि ॥२८॥

संस्थाप्य तत्र तच्छक्तिं समावाप्त समर्चयेत् ।

अह्नमात्रसमाधाने कुर्यात्संप्रोक्षणं द्विजाः ! ॥२९॥

विद्यान्तरस्य करणे प्रतिष्ठां पुनराचरेत् ।

मूलविंबांगसन्धाने कुर्याद्बालगृहादिकम् ॥३०॥

कर्मविंबांगभङ्गे तु तत्तद्विम्बगतं विभुम् ।

मूलविम्बे समुद्रास्य सन्धानादि समाचरेत् ॥३१॥

बालालये तु प्रथमे जीर्णोद्धारामिधेऽन्तिमे ।

प्रायश्चित्तं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ॥३२॥

भर्तृति प्रार्थिते काले कर्त्रा प्रासादवेरयोः ।

निर्माणे क्षपणं कुर्यादुत्तमं शासत्रोदितम् ॥३३॥

पश्चादभ्यर्चयेत्कालं वाञ्छितं तत्समापने ।

अकृत्वैवं गते पश्चात्काले द्वादशवार्षिके ॥३४॥

पुनः प्रतिष्ठां कुर्वीत मूले बालालये तु वा ।

विम्बे चोरादिभिर्नष्टे बालगृहे प्रमादतः ॥३५॥

तदेवापाद्य तामर्चां प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।

उत्तमक्षपणं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥३६॥

चोरैरपहनं विम्बं पुनःप्राप्तं यदि द्विजाः ! ।

पुनः प्रतिष्ठां कुर्वीत नयनोन्मीलनं विना ॥३७॥

स्वग्यानाद्यन्तिते तस्मिन् देवतुना येन येन चित् ।

यथापूर्वं प्रतिष्ठाप्य स्थापयेत् पुरपोत्तमम् ॥३८॥

सर्वं बालगृहे कार्यं नित्यनैमित्तिकादिकम् ।
 पूर्वं सस्थापितं विन्धुं लक्षणैरज्जितं यदि ॥३९॥
 जीर्णोद्धारस्य काले तु कुर्याच्छक्षणसयुतम् ।
 जीर्णाख्यस्य विधे पूर्वं न रुदाचित्समाचरेत् ॥४०॥
 रीम्तेजे ताम्रजे वापि आरकृतमयेऽपि वा ।
 प्रणतिं पूज्यमाने तु कर्मविन्वादिक्के सति ॥४१॥
 कालान्तरेण जीर्णेऽस्मिन् उत्कृष्टसमुपस्थिते ।
 निवृष्टं सन्त्यजेद्विद्वान् न दोषस्तत्र पिद्यते ॥४२॥
 लोहपाषाणमृत्फाष्ठैः स्थापिते मूलकौतुके ।
 न सम्पाद्यमतोन्वेन कदाचिन्मुख्यवस्तुना ॥४३॥
 पुरावर्ज्जार्णिता यात कर्तव्यं मूलकौतुकम् ।
 प्राक्स्थितं बहुवेरं वा एकपेरमथापि वा ॥४४॥
 जीर्णोद्धारोऽपि कर्तव्यं पूर्ववन्मुनिपुङ्गवाः । ।
 व्यत्यासं नैव कुर्वीत बहुपेरैरुपेरयो ॥४५॥
 लक्ष्म्यादिमान्तराहिते बहुपेरपुरन्धिते ।
 जीर्णोद्धारो तु देवीभ्यां कल्पयत्सहसा विना ॥४६॥
 सर्वदा बहुपेरत्वहानिर्न स्याद्विपर्ययात् ।
 शयनं वासनं यानं स्थानं वा प्राग्भ्याम्विधत् ॥४७॥
 तथैव स्यात्पुनस्सृष्ट्यावन्यथा वेच्छयानप्रेतः ।
 जीर्णे देवे पुनस्सृष्टे देव्यो यदि यथा क्षिता ॥४८॥
 देवीभिस्ताभिरेवायं योज्यो देवो न चान्यथा ।
 एवमातुपरिव्रज्य जीर्णोद्धारं प्रकीर्तितं ॥४९॥
 स्वयं ध्यत्ते तथा दिव्ये स्मैद्धे चार्पाद्यमानुषे ।
 जीर्णोद्धारविधिं वक्ष्ये शृणु त्वं मुनिव्रतमा ॥५०॥
 स्वयं यत्कृत्वादिविन्वाना मन्त्राङ्गे वाऽयुपाह्वये ।

- भस्मे सन्धानमेव स्यात्त्यागस्तु न कदाचन ॥५१॥
 सन्धानायोग्यमपि तन्न त्याज्यं मुनिसत्तमाः ।
 सालिग्रामशिलाविंशं मिलं भग्नं बृहत् क्षतम् ॥५२॥
 अल्पक्षतं च सौवर्णैः पट्टैर्दृढतरं यथा ।
 बन्धयेच्च तथैवैषु स्वयंव्यक्तादिकेष्वपि ॥५३॥
 शिलामयेषु चिन्हेषु भिन्नं भग्नं च योजयेत् ।
 सुवर्णनिर्मितैः पट्टैर्यथा दृढतरं भवेत् ॥५४॥
 यद्वा तदङ्गं हैमेन कृत्वा सन्धयन्निव्योजयेत् ।
 दारुणे लाहनेष्वेवं स्वयंव्यक्तादिकेष्वपि ॥५५॥
 भेदेऽप्यङ्गे समाधिः स्यात्स्वयंव्यक्ताश्मभिवचत् ।
 रत्नेऽपि समाधानमेवमेव समाचरेत् ॥५६॥
 मृष्मये मूलधिने नु जीर्णे वाथ जलादिभिः ।
 हीनाङ्गे वा तथा कुर्यात्सन्धानन्तु प्रयत्नतः ॥५७॥
 एवं वर्णविहीनेऽपि सन्धानन्तु समाचरेत् ।
 मृत्तिकाशूलस्ज्वादीन् कदाचित्परित्यजेत् ॥५८॥
 तथैव चित्रविंशंगं गळितं गन्धमावितैः ।
 सितरक्तादिकैः रोगैः पावनैरस्त्रमन्त्रितैः ॥५९॥
 चित्रयेतु यथापूर्वं शिल्पिभिः शास्त्रकोविदैः ।
 अत्रायं हि विशेषः स्यात्स्वयंव्यक्तादिषु द्विजाः ॥६०॥
 न बालगोहविन्वाचं कुर्यात्तत्रैव पूर्वपत् ।
 पूज्यां भर्तृगानायां समाधानादिकं चरेत् ॥६१॥
 सन्धानार्थं तु विधिवत्कुर्यात्संप्रोक्षणादिकम् ।
 देवादिपूजिते वापि स्वयंव्यक्ते तु कौतुके ॥६२॥
 मृदास्त्रे तु सङ्गीर्णे क्रिमिबहिजलादिभिः ।
 तत्पट्टात्पट्टं कृत्वा पूज्यमाने तु पूर्ववत् ॥६३॥

नमादर्चान्तरं कृत्वा स्थापयेच्च यथाविधि ।
 वातनिम्बे तु जीर्णेऽथ कुर्यादेव पुन पुन ॥६४॥
 स्वयव्यक्तादिनिम्बानि यादृशानि भवन्ति हि ।
 रक्षणैश्च प्रमाणैश्च युक्तानि रहितानि वा ॥६५॥
 उत्कृष्टलोहजातानि अपकृष्टोत्थितानि वा ।
 तादृशानि भवन्त्येव न कुर्यादन्यथा पुन ॥६६॥
 न रक्षणान्तरं कुर्यान्न प्रमाणान्तरं तथा ।
 न तु द्रव्यानन्तरं चैव न तु कुर्यात्क्रियान्तरम् ॥६७॥
 मन्त्रान्तरं न कुर्वीत सर्वं कुर्याद्यथापुरम् ।
 कुर्याच्चैल्लक्षणादीनां विपर्यासं मुनीश्वरा । ॥६८॥
 राज्ञो राष्ट्रम्य सर्वेषां प्रत्यवायो महान् भवेत् ।
 तस्मात्पौराणिकस्थाने न विपर्यासमाचरेत् ॥६९॥
 रक्षणादिष्वपि तथा न कुर्यादन्यथा पुन ।
 येषु व्यक्तेषु चिह्नानि नाभिव्यक्तानि वै द्विजा ॥७०॥
 तान्यपि म्वानि चिह्नानि शलाटे वासपट्टके ।
 पृष्ठे वाप्यङ्गपट्टे वा पाणिपादतलेषु वा ॥७१॥
 मूर्ध्नि वा दधते तस्मात्तत्र तत्र निरीक्षयेत् ।
 तस्मादलक्षणा व्यक्तिविद्यते न कदाचन ॥७२॥
 स्वयव्यक्तादिके चैव मानुषे च मुनीश्वरा ।
 शिलामयादिनिम्बानां नासाद्ययवेषु च ॥७३॥
 पञ्चद्वितीयवा मात्रं न्यूनता सम्भवेद्यदि ।
 पूर्वसंस्कारयेत्तत्तदीक्षणशस्त्रेण यत्नत ॥७४॥
 तत्र समोक्षणं कुर्यादेवम्यं मुनिपुङ्गवा । ।
 एव पीठादिमन्त्रेषु सन्धानं सम्यगाचरेत् ॥७५॥
 प्रतिमा चैव सर्वाटं प्रासादे गर्भमन्दिरम् ।

विग्रहं देवदेवस्य चतुष्टयमिदं समम् ॥७६॥
 समाधिश्च तथा शान्ति कार्या तत्र सदा समा ।
 प्रभाभङ्गो यदिभवेद्बन्धयेन्नोहपट्टकै ॥७७॥
 पीठभङ्गे तु त पीठ सर्वटा सन्त्यजेद्बुध ।
 किञ्चिन्पूज्य तु त पीठ बन्धयेन्नोहपट्टकै ॥७८॥
 प्राक्तनार्चाङ्गभङ्गादिदोषैर्भा चातिदूषिता ।
 निर्दोषादासनात्तस्मात्तामुत्थाप्य विसृज्य च ॥७९॥
 पूर्ववन्निर्मिता पीठे स्थापयेत्तु यथाविधि ।
 पीठभङ्गे तथान्यस्मिन् कल्पिते योजयेद्दृढम् ॥८०॥
 प्रतिमापीठयोरष्टबन्धविश्लेषणेपि च ।
 अष्टबन्ध पुन कृत्वा सम्प्रोक्षणमथाचरेत् ॥८१॥
 स्वयम्बुक्तादिके वापि मानुषे वा मुनीश्वरा १ ।
 बिम्बे चोराद्यपहृते तत्तद्रव्येण पूर्ववत् ॥८२॥
 निर्माय लक्षणोपेत प्रतिष्ठाप्य तदैव तु ।
 पूर्ववत्पूजयेन्मन्त्री बिम्ब सर्वत्र सर्वदा ॥८३॥
 द्रव्यान्तरेण वा कुर्यात् देशिको यागसिद्धये ।
 चौरैरपहत बिम्ब पुन प्राप्त यदि द्विजा १ ॥८४॥
 कृत्वा सम्प्रोक्षण पूज्य मानुषे तु द्विजोत्तमा १ ।
 पुन प्रतिष्ठा कुर्वीत नयनोन्मीलन विना ॥८५॥
 मूलबिम्बेऽग्निना दग्धे मानुषे वाप्यमानुषे ।
 सहस्रकलशस्नानमाचर्तव्य विधानत ॥८६॥
 वह्निना कर्मविम्बादौ दैवर्ष्यं समुपागते ।
 तत्तद्विम्बेषु कुर्वीत रूपन चोत्तम क्रमात् ॥८७॥
 वह्निदाहादिना मूलबिम्बे वा कर्मकौतुके ।
 भिन्नाङ्गे षति सधेय प्राग्बत्तिष्ठस्त्रिसप्तमै ॥८८॥

सन्धानान्त तु सर्वत्र कुर्यात्सम्प्रोक्षण विभो ।
 प्रासादादे ततो विप्रा जीर्णोद्धारश्च वक्ष्यते ॥८९॥
 तत्र पूर्वं मानुषस्य विधानं शृणुत द्विजा । ।
 भग्ने विमानैकदेशे शिखाकुम्भादिकेपि वा ॥९०॥
 विमानसंस्थितान् देवान् मूलवेरस्य पीठके ।
 समावाह्यार्चयन् भग्नं प्रासादावयव दृढम् ॥९१॥
 सन्धाय पश्चाद्देवस्य सप्रासादस्य सत्तमा ! ।
 सम्प्रोक्षणादिकं कुर्याच्छास्त्रदृष्टेन वर्त्मना ॥९२॥
 विमाने सर्वतो भग्ने बालस्थानं प्रकल्प्य च ।
 प्रासादान्तर्गता यास्तु देवतास्ता मुनीश्वरा । ॥९३॥
 बालविम्बस्य पीठस्था कृत्वा पूज्यास्तु पूर्ववत् ।
 तथैव बालविम्बे तु नित्यनैमित्तिकादिकम् ॥९४॥
 पवित्रारोहणात् च सर्वं कर्म समाचरेत् ।
 प्रासादं तु पुनः कृत्वा प्रतिष्ठाप्य यथा विधि ॥९५॥
 सम्प्रोक्षणादिकं कुर्यात् देवस्य मुनिपुङ्गवा । ।
 एव हि मण्डपे साले गोपुरे माळिकादिके ॥९६॥
 जीर्णे तत्रस्थिता सर्वा नीत्वान्यत्र तु देवता ।
 यथापूर्वं नव कृत्वा प्रतिष्ठाप्य विधानतः ॥९७॥
 उत्तमभ्रपनकुर्यात् तस्य दोषस्य शान्तये ।
 प्रासादादि पुराकलस लक्षणैरुज्जितं यदि ॥९८॥
 जीर्णोद्धारप्रकरणे कुर्यात् नल्लक्षणाञ्चितम् ।
 प्रासादादौ पुराकलसो मृण्मये चैष्टकेऽपि वा ॥९९॥
 जीर्णे पुनः समुद्दारे शिलाभिर्वा प्रकल्पयेत् ।
 स्वयम्यक्तादिके धाम्नि जीर्णोद्धारस्तु वक्ष्यते ॥१००॥
 प्रासादादेरेकदेशभङ्गश्चेत् तत्र संस्थिता ।
 देवास्तन्मन्त्रं नोद्घाता पूजयन्नेव तत्र ता ॥१०१॥

भग्नैकदेशं सन्भाय कुर्यात्सम्प्रोक्षणं द्विना । ।
 भ्रामादे सर्वतो भग्ने प्रासादस्यास्तु देवता ॥१०१॥
 मूलविम्बस्य पीठे तु समावाह्य समर्चयन् ।
 आक्तनैरेवेष्टकाद्यैस्तत्सजातीयवस्तुभिः ॥१०२॥
 नूतनैश्चापि मिळितैः प्रासादं कल्पयेत्पुनः ।
 पूर्वं विमानं यद्व्यं यादृग्लक्षणसमुत्तम् ॥१०४॥
 तादृशेषु पुनः कुर्यान्न कुर्यादन्यथा पुनः ।
 पुनः कृत विमानायं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥१०५॥
 सम्प्रोक्षणादिकं कुर्याद्दिव्यं मुनिपुङ्गवाः । ।
 स्वयं व्यवक्तादिके वापि देवसिद्धादिकल्पिते ॥१०६॥
 विम्बे विमाने प्राकारे गोपुरे द्वारि मण्डपे ।
 पीठे वा पञ्चनावासे कोशागारादिकेषु वा ॥१०७॥
 लक्षणैरन्विते वापि लक्षणैरुल्लिखितेषु वा ।
 जाणैः पुनस्तथा कुर्यात्सूर्यरूपानुसारतः ॥१०८॥
 अन्यथा करणे विप्रा ! प्रत्यवायो महान् भवेत् ।
 स्वयं व्यवक्तादिके धाम्नि तथा देवादिकल्पिते ॥१०९॥
 चिरकालवर्षात्कञ्चिच्चैथिल्यं समुपायते ।
 निर्वाहकृत्वा भक्तानां शास्त्रज्ञानामनुज्ञया ॥११०॥
 बाह्ये वाभ्यन्तरे धाम्नि रक्षणार्थं शिलादिभिः ।
 निपुणैः शिल्पिभिः कार्यं मित्तिवन्ध तमन्ततः ॥१११॥
 विमाने वह्निदग्धे तु मानुषे वाप्यमानुषे ।
 तद्दोषशान्तये कुर्यादधमयपन्नं विभो ॥११२॥
 वह्निदाहादिना भग्ने प्रासादे पूर्ववत्तु तन् ।
 सन्धाय शिल्पनिपुणैः कुर्यात्समोश्रणादिकम् ॥११३॥
 क्षमाभेदजलवेगावैः पतितं भगवद्गृहम् ।

प्राग्निम्बसहित तस्माद्देशादन्यत्र कल्पयेत् ॥११४॥
 नष्टे सविम्बे सद्रवे दिव्यादा प्राग्प्रदाचरेत् ।
 चोरनद्यादिवेगाद्यैरतिनष्टे तु मानुषे ॥११५॥
 निम्बे पश्चात्प्रकुर्वीत पूर्ववद्द्वान्यथा तु वा ।
 न शून्यमूलविम्बे त्रिद्वालार्चवाहनादिकम् ॥११६॥
 न कुर्याद्देशिकेन्द्रस्तु पूर्ववत् स्थाप्य पूजयेत् ।
 एव हि सर्वदेवानां परव्यूहादिरूपिणाम् ॥११७॥
 विष्णुक्सेनगणेशादि परिवारगणस्य च ।
 कल्लस्रानां गोपुराद्येषु विनवव्यूहरूपिणाम् ॥११८॥
 सान्निध्यातिशयाद्येषु पूजितानां दिनं प्राप्ति ।
 जीर्णोद्धारविधिं प्रोक्त सर्वेषां मुनिपुङ्गवा ! ॥११९॥
 तत्तत्सान्निध्यानुगुणं प्रतिष्ठादिकमाचरेत् ।
 प्रायश्चित्तं समभ्यूह्य साधकस्तु समाचरेत् ॥१२०॥
 विम्बादीनां च धामादेशरङ्गभङ्गादिके सति ।
 आचार्यस्त्वनुतापार्तं स्वमन्त्रमयुतं जपेत् ॥१२१॥
 तदारभ्य ब्रह्मवर्षव्रतस्य साधकैः सह ।
 यावद्विम्बममापत्तिं जपेन्मन्त्रमतन्द्रित ॥१२२॥
 चतुस्स्थानार्चनं कुर्यात् सर्वदांप्रशान्तये ।
 त्रिरात्रं वा सप्तरात्रं पात्रेभ्यो दानमाचरेत् ॥१२३॥
 गोमूहेमादिकानां तु यथाशक्ति मुनीश्वरा ! ।
 ब्राह्मणान् भोजयेन्नित्यं शतं वापि सहस्रकम् ॥१२४॥
 यावद्विम्बम्य सन्धानं विशेषणार्चयेद्विभुम् ।
 सन्धानान्ते तु देवस्य वृत्त्या समोक्षणादिकम् ॥१२५॥
 शान्तिहोमं तथा दानं ब्राह्मणानां च भोजनम् ।
 कारयेद्यत्नमानस्तु आचार्ये दक्षिणादिभिः ॥१-६॥
 तोषयेच्छुच्यनुगुणं तेन तुष्यति केशव ।

अपूर्वकरनाञ्जीर्णसमुद्गरेऽधिकं फलम् ॥१२७॥
 लभते यजमानन्तु नात्र कार्या विचारणा ।
 इत्येवं मुनिशार्दूल जीर्णोद्धारो मयोदितः ॥१२८॥
 ततन्तु विन्वप्याम्पृश्यस्पर्शादो मुनिपुङ्गवाः । ।
 प्रागश्रितं प्रवक्ष्यामि शृणुष्वमवधानतः ॥१२९॥
 असातो देयिकश्चैवं चण्डालाद्युपघातितः ।
 केशास्यजाघशुचिस्पृष्टभिर्यं गत्वा घनाप्लवः ॥१३०॥
 स्पृष्टेचेद्भगवद्भिर्न स्नापयेन्नवभिर्गटैः ।
 आचरेच्छान्तिहोमं च शतवारं जपेन्मनुम् ॥१३१॥
 एतेषा गर्भोहान्त प्रवेशश्चेत्तदा विभुम् ।
 संजाप्य पञ्चभिर्गव्यै शान्तिहोमादिकं चरेत् १३२॥
 अदीक्षितैरन्यत्तन्परीक्षितैरर्कवैः ।
 स्पृष्टे विन्वे तदा कुपीत्स्नानं त्वधमाधमम् ॥१३३॥
 शान्तिहोमं जपं चापि तदोषस्त्रं प्रशान्तये ।
 एतेषा गर्भोहान्त प्रवेशे नवभिर्गटैः ॥१३४॥
 संजाप्य देवदेवैश्च शान्तिहोमादिकं चरेत् ।
 स्त्रीभिर्वापुपनीतैर्वा तथा वैरान्तैर्हिजैः ॥१३५॥
 अवैष्णवैर्वा संस्पृष्टे विन्वे त्वधममध्यमम् ।
 स्नापनं विधिवत्कृत्वा शान्तिहोमादिकं चरेत् ॥१३६॥
 एतैः प्रविष्टे गेहा त्वधमाधममार्थतः ।
 संजाप्य विधिवद्देवं शान्तिहोमं समाचरेत् ॥१३७॥
 परितः परतर्ही यपि कृष्णारम्भारोहयत् ।
 घ्राणो नान्यथ मूर्धो वा यधरो वाङ्गहीनकः ॥१३८॥
 रस्नीगणतःपक्तः कुण्डो वा गोद्वयेपि वा ।
 रजस्वलाग्न्यजाधैश्च संस्पृष्टो गर्दभादिभिः ॥१३९॥

स्पृशेच्चेद्भगवद्विन्ध्वमधमोत्तममार्गत ।
 सस्त्राप्य देव विधियच्छान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४०॥
 एतै प्रविष्टे धामान्त कुर्यादधममध्यमम् ।
 स्नपन देवदेवस्य शान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४१॥
 क्षत्रैर्वैश्यैस्तथा शूत्रैः तत्तत्स्त्रीनिस्तु वा द्विजा ! ।
 विन्ध्वे स्पृष्टे क्रमात्कुर्यात्स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥१४२॥
 मध्यमाधमसज्जं च तथा म यममध्यमम् ।
 एतैर्गर्भगृहाभ्यन्त प्रवेशे मुनिपुङ्गवा । ॥१४३॥
 अधमाधमसज्जं च तथा ह्यधममध्यमम् ।
 अधमोत्तमसज्जं च क्रमात्स्नपनमाचरेत् ॥१४४॥
 सर्वत्र शान्तिहोमं च महत् जपमाचरेत् ।
 अनुलोमजसस्पर्शे विन्ध्वस्य स्नपनम्भवेत् ॥१४५॥
 म यमोत्तमसज्जं तु प्रविष्टे तैर्गृहान्तसे ।
 विमाने वापि सम्पृष्टे स्नपन मध्यमाधमम् ॥१४६॥
 प्रतिलोमजसम्पृष्टे विन्ध्वे तूत्तममध्यमम् ।
 स्नपन त्वाचरेत्तेषां प्रवेशे गर्भमन्दिरे ॥१४७॥
 प्रासादे वापि तैः स्पृष्टे स्नपन तूत्तमाधमम् ।
 कुर्यात्सर्वत्र होमं च जपं प्राग्मन्मुनीवरा ! ॥१४८॥
 चौरभूतो ब्राह्मणो वा क्षत्रियो वैश्य एव वा ।
 शूद्रोऽनुलोमजो वापि प्रतिलोमज एव वा ॥१४९॥
 स्पृशेच्चेद्देवविन्ध्वं तु क्रमेण स्नपनम्भवेत् ।
 मध्यमाधमसज्जं च तत्र मध्यममयनम् ॥१५०॥
 मयमोत्तमसज्जं च ह्युत्तममयनम् ।
 तत्र यमं च स्नपनं ताम्यात्तमोत्तमम् ॥१५१॥
 एतैस्तु गर्भगेहान्त प्रवेशे अधमोत्तमम् ।

स्पृशेच्चेद्भवावद्विन्ध्वमधमोत्तममार्गत ।

सहाप्य देवं विभिवच्छान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४०॥

एतै प्रविष्टे धामान्त कुर्यात्प्रथममध्यमम् ।

स्नपन देवदेवस्य शान्तिहोम तथाचरेत् ॥१४१॥

क्षत्रैर्वैश्यैस्तथा शूद्रैः तत्तत्स्त्रीनिस्तु वा द्विजाः ।

विन्ध्वे स्पृष्टे क्रमात्कुर्यात्स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥१४२॥

मध्यमाधमसज्ञं च तथा मध्यममध्यमम् ।

एतैर्गर्भगृहाम्ब्यन्त प्रवेशे मुनिपुङ्गवाः । ॥१४३॥

अधमाधमसज्ञं च तथा ह्यधममध्यमम् ।

अधमोत्तमसज्ञं च क्रमात्स्नपनमाचरेत् ॥१४४॥

सर्वत्र शान्तिहोमं च सहस्रं जपमाचरेत् ।

अनुलोमजसस्पृशे विन्ध्वस्य स्नपनम्भवेत् ॥१४५॥

मध्यमोत्तमसज्ञं तु प्रविष्टे तैर्गृहान्तरे ।

विमाने वापि तस्पृष्टे स्नपन मध्यमाधमम् ॥१४६॥

प्रतिलोमजसस्पृष्टे विन्ध्वे तूत्तममध्यमम् ।

स्नपन त्वाचरेत्तथा प्रवेशे गर्भमन्दिरे ॥१४७॥

शासाद्रे वापि तै स्पृष्टे स्नपन तूत्तमाधमम् ।

कुर्यान्सर्वत्र होमं च जपं प्राग्मुनीश्वराः । ॥१४८॥

चोरभृतो ब्राह्मणो वा क्षत्रियो वैश्य एव वा ।

शूद्रोऽनुलोमजो वापि प्रतिलोमज एव वा ॥१४९॥

स्पृशेच्चेद्देविन्ध्वं तु क्रमेण स्नपनम्भवेत् ।

मध्यमाधमसज्ञं च तथा मध्यममध्यमम् ॥१५०॥

मध्यमोत्तमसज्ञं च त्र्युत्तमाधमसज्ञं च ।

तन्गर्भं च स्नपनं तथाभ्यादुत्तमोत्तमम् ॥१५१॥

एतैस्तु गर्भगेहान्त प्रवेशे अधमोत्तमम् ।

सप्रोक्षणं प्रकुर्वीत सहस्रकलशाप्त्रवम् ॥१७८॥
 शान्तिहोम च कुर्वीत जप चायुतसहस्रया ।
 भानुप चित्रविन्वाद्य नवीकृत्य यथाविधि ॥१७९॥
 पुन प्रतिष्ठा कुर्वीत सहस्रकलशाप्त्रवम् ।
 तैदशवैर्गर्भमेहान्तर्विमाने वापि दूषिते ॥१८०॥
 कुर्यात्सप्रोक्षण चापि स्नपने चोत्तमोत्तमम् ।
 प्रतिलोमजचण्डालसूतिरुशवदूषिते ॥१८१॥
 विन्धे प्रतिष्ठा कुर्वीत नयनोन्मीलन विना ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥१८२॥
 प्रासादे दूषिते तैस्तु शवै सप्रोक्षण चरेत् ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेद्विधिपूर्वकम् ॥१८३॥
 प्रथमावृत्तिमारभ्य रथ्यावरणपश्चिमे ।
 बाह्यगादिशवैर्वापि प्रतिलोमशवादिकै ॥१८४॥
 दूषिते प्राङ्गणक्षेत्रे चतुर्हन्तमिता क्षितिम् ।
 स्वात्वा मृद समुद्धृत्य वहि प्रक्षिप्य शुद्धया ॥१८५॥
 सम्पूर्य च समीकृत्य कारयेन्मार्जनादिकम् ।
 शिलातल चेत्ता भूमिं दाहयेत्स्नानन विना ॥१८६॥
 गोमयेनोपलिप्याथ पुण्याहोद्गोपणादिकम् ।
 पञ्चगव्येन चान्युक्ष्य गोगण तत्र वासयेत् ॥१८७॥
 वाचयित्वा महाशान्ति भोजयेत्तत्र वै द्विजान् ।
 कृत्वैव स्थूलसशुद्धिं शान्तिं कुर्यादत परम् ॥१८८॥
 मुह्योत्तमास्तु स्नपनात् नीचान्तिममनुक्रमात् ।
 स्नापयित्वा विशेषेण शान्तिहोमादिक चरेत् ॥१८९॥
 आलये जने वापि प्रसादान्मुनिपुङ्गवा ।।
 प्रायश्चित्त भवेदेव तत्तदावरणक्रमात् ॥१९०॥

अथमाधममार्गेण देवं संस्त्रापयेत् द्विजाः । ॥१६५॥
 सर्वत्र शान्तिहोमं च कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
 चण्डालैश्चपचैर्वापि प्रमादाद्विष्णुमन्दिरे ॥१६६॥
 निरन्तरं कृते वासे मासमेकं मुनीश्वराः ।।
 मृत्यान्नाणि परित्यज्य सम्मार्ज्यं भगवद्गृहम् ॥१६७॥
 गामयेनोपलिप्याथ पर्यभिकरणं चरेत् ।
 पुण्याद् वाचयित्वाथ प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यैः ॥१६८॥
 भोगेण वासमेतत्र सर्वदोषप्रशान्तये ।
 वाचयित्वा महाशान्तिं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥१६९॥
 भोजयित्वा द्विजान्तत्र तेभ्योद्वात्तु दक्षिणाम् ।
 पूर्वं मासं तु मासाद्धिं सप्तपञ्चन्यहन्तु वा ॥१७०॥
 कृत्वा शुद्धिं मन्दिरेभ्य निम्बाना गोघृतैः पुरा ।
 कृत्वाभिषेचनं प्राग्प्रोक्षणमथाचरेत् ॥१७१॥
 मानुषं मृष्यं चित्तं तथा चित्तमयं द्विजा ! ।
 नवीकृत्य यथापूर्वं पतिष्ठा पुनरारभेत् ॥१७२॥
 चण्डालश्चपचाद्यान्तु प्रमादाद्भगवद्गृहे ।
 कर्मण्यधिकृताश्चेत् सहस्राभेपि च द्विजा ! ॥१७३॥
 स्नात्वा सर्वे कुशाम्बुश्च पीत्वा चान्द्रायणादिकम् ।
 कृत्वा चालयमशुद्धिं द्विजभोजनपश्चिमम् ॥१७४॥
 संप्रोक्षणादिकं सर्वं प्राग्प्रदेव समाचरेत् ।
 अन्ते महोत्सवं कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥१७५॥
 तथैव प्रनिर्गमाद्या कर्मण्यधिकृता यदि ।
 प्राग्प्रदालयशुच्यन्त सर्वं कृत्वा यथाविधि ॥१७६॥
 सप्तसहस्रशः स्नानमुत्सवं च समाचरेत् ।
 अथानिबन्दिद्गर्गवर्धवानुलोमजैः ॥१७७॥
 शवैः सृष्ट्यैः श्वैः तु गोतृनेनाभिवन्द्य तम् ।

सप्रोक्षणं प्रकुर्वीत सहस्रकलशाप्नवम् ॥१७८॥
 शान्तिहोम च कुर्वीत जप चायुतसरुयया ।
 भानुष चित्रविम्बाय नवीकृत्य यथाविधि ॥१७९॥
 पुन प्रतिष्ठा कुर्वीत सहस्रकलशाप्नवम् ।
 तैश्शवैर्गर्भगेहान्तर्विमाने वापि दूषिते ॥१८०॥
 कुर्यात्प्रोक्षण चापि स्नपने चोत्तमोत्तमम् ।
 प्रतिलोमजचण्डालरूतिकाशवदूषिते ॥१८१॥
 विम्बे प्रतिष्ठा कुर्वीत नयनोन्मीलन विना ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेत्पुरोत्तमम् ॥१८२॥
 प्रासादे दूषिते तैस्तु शवै सप्रोक्षण चरेत् ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेद्विधिपूर्वकम् ॥१८३॥
 प्रथमावृत्तिमारभ्य रथ्यावरणपश्चिमे ।
 ब्राह्मणादिशवैर्वापि प्रतिलोमशवादिकै ॥१८४॥
 दूषिते माङ्गणक्षेत्रे चतुर्हस्तगिता क्षितिम् ।
 स्वात्वा मृद समुद्धृत्य बहि प्रक्षिप्य शुद्धया ॥१८५॥
 सम्पूर्य च सर्माकृत्य कारयेन्मार्जनादिकम् ।
 शिलातल चेत्ता भूमि दाहयेत्सनन विना ॥१८६॥
 गोमयेनोपलिप्याय पुण्याहोद्धोषणादिकम् ।
 पञ्चगव्येन चाम्युक्ष्य गौगण तत्र वासयेत् ॥१८७॥
 वाचयित्वा महाशान्ति भोजयेत्तत्र वै द्विजान् ।
 कृत्वैव स्थूलसञ्जाद्वि शान्ति कुर्यादत्त परम् ॥१८८॥
 मुख्योत्तमातु स्नपनात् नीचान्तिममनुक्रमात् ।
 स्नापयित्वा विशेषेण शान्तिहोमादिक चरेत् ॥१८९॥
 आलये जनने वापि प्रमादान्मुनिपुङ्गवा ! ।
 प्रायश्चित्त भवेदेव तत्तदावरणक्रमात् ॥१९०॥

साल्मण्टपदीठेषु गोपुरे मन्दिरेषु वा ।
 विमानाद्वाह्यतो वापि परिवारालयादिषु ॥१९१॥
 वर्णानां ब्राह्मणादीनामनुलोमादिक्रम्य च ।
 मरणे जनने वापि तत्तदावरणोक्तवत् ॥१९२॥
 प्रायश्चित्तं प्रकुर्वीत रिम्बम्पर्शादिकेषु च ।
 तत्तत्सा विध्यानुगुणं प्रायश्चित्तं समाधरेत् ॥१९३॥
 एव महानसे वापि यागमण्डप एव वा ।
 चण्डालादिप्रवेशे वा श्वाद्यैर्नापि दूषिते ॥१९४॥
 मृत्पात्राणि पण्डित्यज्यं खननाद्यैर्महीतलम् ।
 सशोध्य कुण्डचुल्लीस्यमग्निं त्यक्त्वा यथा विधि ॥१९५॥
 पुनरग्निं प्रतिष्ठाप्य शान्तिहोमादिकं चरेत् ।
 स्वयञ्चक्राद्यालयानामङ्गत्वेन प्रकल्पिते ॥१९६॥
 ग्रामादौ ब्रह्मवर्णम्यं मरणं सम्भवेद्यदि ।
 ग्राममध्ये गतो यावच्छवन्निष्ठति वै द्विजा ॥१९७॥
 ग्रामस्य तावदाशौचं तदा देवस्य पूजनम् ।
 न कुर्यात्तच्छवे ग्रामाद्दहिर्नाति मुनीश्वरा ॥१९८॥
 सप्रोक्ष्य सर्वानो ग्रामं पुण्याहोद्बोधपूर्वकम् ।
 ततस्तु देवदेवस्य प्रकुर्यात्पूजनादिकम् ॥१९९॥
 आरुढे पूजने रिषा ! ग्रामदचेच्छवदूषितं ।
 आरुढपूजनं शीघ्रं कुर्यात्तन्त्रेण देशिनः ॥२००॥
 प्राग्वद्ग्रामप्रोक्षणान्ते पुनः पूजनमाचरेत् ।
 ग्रामे शूद्रादिमरणं सम्भवेद्यदि वै तदा ॥२०१॥
 आशौचं गृहमात्रस्य ग्रामाशौचं न दिशते ।
 तत्रापि भगवद्देहसमीपे द्विजमत्तमा ! ॥२०२॥
 एकादशधनुर्म्यान्तं शूद्रादिजवदूषिते ।
 निष्काम्य तच्छयं पश्चात्कुर्याद्देवस्य पूजनम् ॥२०३॥

पुरग्रामाद्यङ्गतया क्लृप्तेषु भावद्गृहे ।
 अन्तश्शवं चेद्ग्रामाद्यं न कुर्याद्देवपूजनम् ॥२०४॥
 चतुश्शतब्राह्मणैस्तु युक्ते ग्रामपुरादिके ।
 अन्तश्शवेपि नैवास्ति ग्रामशौचं मुनीश्वराः ॥२०५॥
 तत्रापि भगवद्रेहसमीपे चैकत्रीधिषु ।
 श्वास्तिष्ठति चेद्देवं नार्चयेत्प्रोक्षणात्पुरा ॥२०६॥
 उत्सवाङ्गतया क्लृप्तग्रामादौ राष्ट्रसंकुलात् ।
 चण्डालप्रतितोदय्यासूतिकाशबरादिभिः ॥२०७॥
 अधिष्ठिते च श्वानार्थैर्मद्यमांसादिभिस्तथा ।
 श्वास्तिभिश्च संदुष्टे सर्वत्रैकत्र वा क्षितिम् ॥२०८॥
 स्नात्वा गृहं समुद्धृत्य बहिः प्रक्षिप्य शुद्धया ।
 समापूर्य समीकृत्य पञ्चगव्योक्षणादिभिः ॥२०९॥
 शुद्धिं कृत्वा ग्रामशान्तिं कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 रेतोमूत्रपुरीषाद्यैः रुधिरापेयवान्तिभिः ॥२१०॥
 निष्ठीवनास्त्रिगांसाद्यैर्भिन्वे स्पृष्टे मुनीश्वराः ।
 उत्तमोत्तममार्गेण स्नापयेच्छान्तिमाचरेत् ॥२११॥
 एतैः प्रासादसंस्पर्शे मध्यमोत्तममार्गतः ।
 संस्नाप्य देवदेवेशं नान्तिहोमं समाचरेत् ॥२१२॥
 प्रथमावरणे तैस्तु संस्पृष्टे मुनिपुङ्गवाः ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥२१३॥
 द्वितीयावरणादौ तु शकृन्मूत्रादिदूषिते ।
 तत्क्षणात्तद्बहिर्नात्वा मार्जनोल्लेपनादिभिः ॥२१४॥
 शोषयित्वा सुवं पश्चात्पञ्चगव्यैस्तु सेचयेत् ।
 दान्तिहोमं ततः कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥२१५॥
 तथैव भगवद्रेहे प्रथमावरणादिषु ।

रजसा दृषिते स्त्रीणा तद्भुव जानुमात्रकम् ॥२१६॥
 स्वात्ना तु मृद्धिर्नव्याभिरापूर्य धरणीतलम् ।
 गोमयाम्भोभिरालिप्य पर्यभिकरण तथा ॥२१७॥
 पुण्याहवाचन पञ्चगव्यैरभ्युक्षण तथा ।
 कृत्वा रजरवलाभिस्तु स्पृष्ट द्वारकवाटकम् ॥२१८॥
 सङ्क्षाल्य वारिणा भूयस्तासा मार्गं च मार्जनै ।
 गोमयालेपनेश्चैव शोधयित्वालयस्थितान् ॥२१९॥
 मृद्गाण्डाश्च परित्यज्य प्रासादान्त स्थित विभुम् ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नापयित्वा तथैव हि ॥२२०॥
 रजस्वलासन्निकृष्ट त्रिम्ब च स्नाप्य शास्त्रत ।
 शान्तिहोम जन चापि कुर्याद्देशिकसत्तम ॥२२१॥
 मार्जालमृषिनासर्पमण्डू रुमरटादिभि ।
 गोळीभिश्चापि रज्योतै त्रिम्बसस्पर्शने सति ॥२२२॥
 स्नापयेन्नवभि कुम्भैर्देवदेव मुनीश्वरा ! ।
 विपीलिक्राद्यैर्विम्बस्य स्पर्शं दोषो न विद्यते ॥२२३॥
 त्रिम्बे गोमुखसस्पृष्टे तथा वै वर्षत्रिन्दुभि ।
 अधमाधममार्गेण स्नाप्य शान्ति समाचरेत् ॥२२४॥
 श्वानैश्च गर्दभैश्चैर्वराहैश्च शिवाशशै ।
 त्रिम्बे स्पृष्टे स्नापयेत्तप्तुत्तमोत्तममार्गत ॥२२५॥
 सत्ससस्त्रया शान्तिहोम च जपमाचरेत् ।
 षट्कर्षभगृहाम्यन्त प्रवेशे स्पर्शनेपि वा ॥२२६॥
 मध्यमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुर्योत्तमम् ।
 प्रथमावरणाम्यन्त प्रवेशे त्वधमोत्तमम् ॥२२७॥
 जपन फारषेतेषा द्वितीयावरणादिषु ।
 प्रवेशेदेवदेवगधमाधममार्गेण ॥२२८॥

संस्नाप्य शान्तिहोमं च सहस्र जपमाचरेत् ।
 मार्जालादिशवैर्विन्ध्यस्पर्शने त्वधमोत्तमम् ॥२२९॥
 स्नापनं शान्तिहोम च कुर्याद्देशिकसत्तमम् ।
 तैस्तु गर्भगृहाभ्यन्तर्दूषिते गवभिर्पटैः ॥२३०॥
 स्नापयेद्देवदेव तु शान्तिहोम तथा चरेत् ।
 प्रथमावरणादौ तैर्दूषिते तद्बहिर्नयेत् ॥२३१॥
 मार्जनैर्गोमयालेपे पञ्चगव्यैश्च शोधयेत् ।
 गोमहिष्यव्यजावैस्तु वानरादिशबैस्तथा ॥२३२॥
 विन्ध्यस्पर्शे स्नापयेत्तमुत्तमोत्तममार्गत ।
 एतैस्तु गर्भगृहान्तर्दूषिते मध्यमोत्तमम् ॥२३३॥
 स्नापनं शान्तिहोम च कुर्याद्देशिकसत्तमम् ।
 पूर्वोक्तानां गवादीनां प्रथमावरणादिषु ॥२३४॥
 जनने मरणे चैव तद्दुवं ग्वननादिभिः ।
 सशोध्य स्नापयेद्देवधमोत्तममार्गत ॥२३५॥
 श्वगर्दभवरादादिगवैः स्पृष्टे तु कौतुके ।
 सप्रोक्षणं तथा शान्तिहोमादींश्च समाचरेत् ॥२३६॥
 एतैः प्रासादसम्पर्शे उत्तमोत्तममार्गत ।
 स्नापयेद्देवदेव तु प्रथमावरणादिषु ॥२३७॥
 तैर्दूषिते देवदेव मध्यमोत्तममार्गत ।
 संस्नाप्य शान्तिहोमादीन् कुर्याद्देशिकसत्तमम् ॥२३८॥
 तथा महानसे यागगेहे श्वादिप्रवेशने ।
 तच्छवैर्दूषिते वापि मृत्पात्राणि पृग्विज्ञेत् ॥२३९॥
 लोहपात्राणि मशोध्य कृत्वा सम्मार्जनादिभ्यः ।
 पञ्चगव्यैश्च सप्रोक्ष्य शान्तिहोमं समान्ते ॥२४०॥
 तैस्तु बुध्नादिस्पर्शे सुहृत्स्पर्शे तथा द्विज ।

त्वक्त्वा तमग्निमन्यन्तु स्नापयेद्विधिवद्विजा ! ॥२४१॥
 कार्कशैश्चैस्तथा धूके कुक्कुटैश्च कपोतकै ।
 श्येनादिभिश्च गोधाभिर्विन्ध्यस्पर्शे मुनीश्वरा ! ॥२४२॥
 मध्यमोत्तममार्गेण स्नापयेच्छान्तिमाचरेत् ।
 एतेषा गर्भगेहान्त प्रवेशे मुनिपुरुषा ! ॥२४३॥
 अधमोत्तममार्गेण स्नाप्य शान्तिं समाचरेत् ।
 प्रथमावरणाद्येषु ह्यप्रवेश्यस्थले द्विजा ! ॥२४४॥
 एषा प्रवेशे तत्स्नान प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ।
 शान्तिहोमादिक कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥२४५॥
 कार्कशादीनां श्वै स्पृष्टे विन्ध्ये चैवोत्तमोत्तमम् ।
 स्रपन शान्तिहोम च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ॥२४६॥
 तैस्तु प्रासादसस्पर्शे मध्यमोत्तममार्गत् ।
 स्नापयेद्देवदेव तु प्रथमावरणादिषु ॥२४७॥
 तैर्दृषिणे स्थले तत्तु मार्जनोल्लेपनादिभि ।
 सशोष्य पञ्चगव्यैश्च प्रोक्षण शान्तिमाचरेत् ॥२४८॥
 महानसादौ तैर्दृष्टे प्राग्गतसर्वं समाचरेत् ।
 शिथिलीसरपातुम्भीवल्मीकादौ तु वा द्विजा ! ॥२४९॥
 विन्धोपरि समुत्सन्ने तत्समुद्रघृत्य तत्क्षणात् ।
 विन्ध्याभिपेचन कृत्वा पञ्चगव्यैर्यथाविधि ॥२५०॥
 कृत्वा सम्प्रोक्षण पश्चाच्छान्तिहोम समाचरेत् ।
 गोभूतिलादिक दद्यात्तद्दोषस्य प्रशान्तये ॥२५१॥
 सहस्र ब्राह्मणाश्चैव भोजयेन्मुनिपुरुषवा ! ।
 प्रासादे गर्भगेहे वा शिथिल्यादिसमुद्भवे ॥२५२॥
 उत्तमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरपोत्तमम् ।
 शान्तिशोभादिषु सर्वा प्राग्गतेषु तत्रान्तरे ॥२५३॥

प्राकारे मण्डपे वापि गोपुरे वाहनादिके ।
 शिथिलीसरघादीना बल्मीकादेस्तमुद्भवे ॥२५४॥
 छत्राकाणा समुत्पत्तौ ब्रह्मदण्डसमुत्थितौ ।
 तत्क्षणात्तत्समुद्गत्य प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ॥२५५॥
 अधमोत्तममार्गेण सस्त्राप्य पुलोत्तमम् ।
 शान्तिहोमादिक सर्वं प्राग्बदेव समाचरेत् ॥२५६॥
 भगवन्मन्दिरे विप्रा । कृत चेत्पूजकेतरे ।
 आसनेष्वासन चैव शयन भोजनादिकम् ॥२५७॥
 तत् स्थान पञ्चगव्येन प्रोक्ष्य शान्ति समाचरेत् ।
 विन्धोपर्यक्षणे पाते भग्नमङ्ग यथाविधि ॥२५८॥
 सन्धाय प्रोक्षणं कृत्वा सहस्रफलशैलमथा ।
 सस्त्राप्य देव शान्त्यर्थं हुत्वा ब्राह्मणभोजनम् ॥ ५९॥
 सहस्रसख्यया कृत्वा कुर्यादन्ते महोत्सवम् ।
 प्रासादे त्वशने पाते भग्न सन्धाय पूर्ववत् ॥२६०॥
 सप्रोक्षणादिकं कृत्वा उत्तमोत्तममार्गत ।
 सस्त्राप्य देव तदनु शान्तिहागादिकं चरेत् ॥२६१॥
 प्रथमावरणाद्येषु गोपुरे मण्डपे तु वा ।
 भवेदशनिपातधेनुभगोत्तममार्गत ॥२६२॥
 रूपेण शान्तिहोमं च ब्राह्मणानां च भोजनम् ।
 अथोत्पातस्य शान्तिं तु वक्ष्यामि शृणुत द्विजा ! ॥२६३॥
 उत्तराश्विन्यादिपाते च नक्षत्रे पतिते च स्यात् ।
 संप्रभूमे च दिशा वाहे भूतायाबोधिते नृपे ॥२६४॥
 दुर्भिक्षे व्याधिते राष्ट्रे तथा वै शत्रुसङ्घटे ।
 सूर्योदयस्य व्यत्यासे भूरुम्पे तद्विदारणे ॥२६५॥
 अतिवृष्टावनावृष्टौ दिव्यदन्द्राभिनिष्वने ।

रात्राविन्द्रधनुर्दर्शं जलेऽग्निजनने तथा ॥२६६॥
 चन्द्रोदयेऽन्धकारे च विनाभिं धूमदर्शने ।
 प्रतिमूर्धप्रदर्शं च दिवा नक्षत्रदर्शने ॥२६७॥
 दर्शने बालमीनस्य रात्रौ सूर्यप्रदर्शने ।
 स्वप्न तु चन्द्रपतने भूमौ ज्वलनदर्शने ॥२६८॥
 भूतादिदर्शने चैव न्योम्नि नेमिस्वने तथा ।
 धाकाशे ग्रहयुद्धे च निमित्तं तु विना द्विजा । ॥२६९॥
 अर्द्रवृक्षस्य पतने तथैव पतिते गिरौ ।
 वृक्षे त्वन्यफले दृष्टे शिलायामङ्कुरे तथा ॥२७०॥
 शिलावर्षे तटाकादौ रक्तसौवालदर्शने ।
 द्विशीर्षजतुप्रसवे द्रुमे शोणितसम्भवे ॥२७१॥
 विभिन्नजतुप्रसवे मनुष्यपशुपक्षिषु ।
 एवमन्येष्वद्रुतेषु महोत्पातेषु सत्स्वपि ॥२७२॥
 तद्दोषशान्तिं विप्रेन्द्रा । कारयेदचिरान्नृप ।
 स्थापनोक्तविधानेन कल्पिते मण्डपे शुभे ॥२७३॥
 चक्राङ्गुरहपूर्वेषु यथान्तकल्पितेषु च ।
 कुण्डेषु दशसन्ध्येषु ब्रह्मवृक्षादिसम्भवे ॥२७४॥
 समिद्रणैस्तिरैराज्ये सेचितै प्रागुदीरितै ।
 पद्मभिर्मधुराद्यैश्च मिश्रीभूतै क्रमेण तु ॥२७५॥
 महेशराणा दोषाणा शान्तये मन्त्रपित्तमै ।
 अयुत नियुत लक्ष कोटिनिष्ठ यथाबलम् ॥२७६॥
 होतव्य पूर्णया सार्धं दशभिर्मन्त्रपित्तमै ।
 कुण्डेषु मध्यपूर्वेषु मन्त्राणा नियति क्रमात् ॥२७७॥
 चक्रावने द्वादशार्जनं चन्द्रेऽष्टाभरणं तु ।
 पठनेन पदार्थेषु शद्धामे प्रणयेन तु ॥२७८॥

जितन्तया चतुरश्रे विश्वत्रात्रा त्रिकोणके ।
 द्वात्रिंशद्वलपन्नाख्ये तृसिंहानुष्टुभेन तु ॥२७९॥
 सुदर्शननुसिंहेन चक्रकुण्डाक्षगरके ।
 वाराहेणार्धचन्द्राख्ये वृत्ते सौदर्शनेन तु ॥२८०॥
 विष्वयद्वय मध्यवेद्या प्रागुक्त दक्षिणोत्तरे ।
 शेषाणि परित कुर्याद्विष्णु चैव विदिक्षु च ॥२८१॥
 सिद्धमन्त्रा नियोक्तव्या होतार शान्तिकर्मणि ।
 सर्वकुण्डानि सर्वेषा मन्त्राणामिच्छया गुरो ॥२८२॥
 कल्पनीयानि वा मन्त्रा यत सर्वफलप्रदा ।
 न्यस्तमन्त्रैर्यथान्याय जप्यास्ते सक्रयया तथा ॥२८३॥
 गोमूहेमतिराप्ताना दानैर्योग्यजनम्य च ।
 तृप्ति कार्या विशेषेण दिव्याद्यायतनम्य च ॥२८४॥
 प्रजापालनशीलेन भूषेनात्महितेच्छुना ।
 शान्तिरेवविधा कार्या शास्त्राङ्गैर्बहुभिर्घनै ॥२८५॥
 मुख्यकल्पे विधिरयमनुकल्पे द्विजोत्तमा ।।
 पूर्ववद्यागगेहे तु पञ्चकुण्डेष्वनुक्रमात् ॥२८६॥
 व्यापकै पञ्चभिर्मन्त्रैरष्टाक्षरपुरस्सरे ।
 मधुक्षीरादिभिर्द्रव्यै पञ्चभिर्नियुताख्यया ॥२८७॥
 सख्यया जुहुयान्मन्त्री लक्षसख्या यथा भवेत् ।
 गोमूतिलादिक दद्यात्प्राग्देय मुनीधरा । ॥२८८॥
 सर्वत्रान्ते पञ्चारोहपूर्वक तूरसव चरेत् ।
 तथा निम्बम्य हसने चलने रोदने तथा ॥२८९॥
 पत्तने भ्रमणे श्वेदसम्भवे रक्तसम्भवे ।
 सम्भोक्षण तु कृत्वाय पूर्वोक्ता शान्तिमाचरेत् ॥२९०॥
 गहोत्सवान्त देवम्य सर्वदोषप्रशान्तये ।

प्रासादान्त म्थिते विन्वे अरुम्मादुष्णसम्भवे ॥२९१॥
पयोमधुघृतैश्चैव नाळिकेरजलैस्तथा ।

पृथक्प्रस्थसहस्रैस्तु स्नापयेत्सप्त वासरान् ॥२९२॥

तत पूर्वोदिता शान्तिमुत्सवान्त समाचरेत् ।

रक्तचर्पेतु सजाते प्रासादादीन् मुनीवरा । ॥२९३॥

शुद्धोदकै क्षालयित्वा गोमयालेपन तथा ।

पर्याम्भिकरण पचगव्यै सम्प्रोक्षण तथा ॥२९४॥

कृत्वा देवम्य विधिब्रह्मप्रोक्षणमथाचरेत् ।

सन्नाप्य मधुसर्पिर्म्या देव प्रस्थसहस्रकै ॥२९५॥

कुर्यात्पूर्वोदिता शान्तिमुत्सवान्त यथाविधि ।

मधुवर्षे क्षीरवर्षे तत्प्रस्थसहस्रकै ॥२९६॥

सन्नाप्य देव सप्ताह प्राग्बच्छान्ति समाचरेत् ।

अरुम्माद्दामपतने तदूर्ध्वे पतिते द्रुमे ॥२९७॥

सन्धाय पूर्ववच्छीघ्र कृत्वा सम्प्रोक्षण विभो ।

कुर्यात्पूर्वोदिता शान्तिमन्ते कुर्यान्महोत्सवम् ॥२९८॥

एष महोत्पातद्रोषशान्तिर्विप्रा । प्रक्रीर्तिता ।

अथ नित्यार्चनादीना प्रायश्चित्त तु वक्ष्यते ॥२९९॥

अस्नातेनूर्ध्वपुण्ड्रश्चापवित्रोनुपरीतर ।

नमो वा क्षेत्रवस्त्रो वा जीर्णस्त्रधरस्तु वा ॥३००॥

तथा पर्युषित वासो दधानो नीलवस्त्रधर ।

दग्धवस्त्रधरो वापि द्वाद्विवस्त्रधरस्तु वा ॥३०१॥

धनाचान्तो ध्यानर्हानो मुक्तदेशस्तथा द्विजा ।

म्विक्ताश्च ह्मन् रुप्यन् धसश्च प्रल्पन् द्विजा ॥३०२॥

निष्ठीवादिद्युतश्चापि देव सम्पूजयेद्यदि ।

तदोपगान्पे विप्रा अष्टाक्षरगनुत्तमम् ॥३०३॥

जपेत्सहस्रवारं तु शतवारं तु वा द्विजाः ।
 पुनः सम्पूजनं कुर्यादेवस्य विधिपूर्वकम् ॥३०४॥
 केशास्थिलोष्टचीरासृगस्पृश्यस्पर्शदूषितः ।
 तथा मूत्रपुरीषादीन् समाक्रम्य ह्यनाप्लुतः ॥३०५॥
 आशौचवाद्भिः संस्पृष्टश्चण्डालाद्युपघातकः ।
 रुधिराद्यन्विताङ्गश्च पूजयेद्यदि केशवम् ॥३०६॥
 पञ्चगव्यैः ज्ञापयित्वा पुनः पूजनमाचरेत् ।
 काकगृध्रादिभिः स्पृष्टः श्वनैर्वा गर्दमादिभिः ॥३०७॥
 पापण्डप्रतिलोमाद्यैः पतितैर्हीनशृङ्गिभिः ।
 चैत्यवृक्षादिभिश्चापि संस्पृष्टः पूजयेद्यदि ॥३०८॥
 अधमाधममार्गेण ज्ञापयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 चण्डालैर्वा तथा म्लेच्छैर्हृदक्यासृत्तिकादिभिः ॥३०९॥
 महापातकिभिः स्पृष्टः सियं गत्वा ह्यनाप्लुतः ।
 पूजयेद्यदि देवेशं नीचमधममार्गतः ॥३१०॥
 संज्ञाप्य देवं तदनु पुनः पूजनमाचरेत् ।
 परस्त्रीगमनासक्तः कुष्ठी वाप्यब्रह्मीनकः ॥३११॥
 काणो बान्धोपि मूको वा बधिरः पंगुरेव वा ।
 अपस्मारी तथोन्मत्तो देवं सम्पूजयेद्यदि ॥३१२॥
 अधमोत्तममार्गेण देवं संज्ञापयेत् द्विजाः ।
 आशौचवान्या पतितः गुण्डो वा गोष्ठकोपि वा ॥३१३॥
 महापातकवांश्चापि देवं सम्पूजयेद्यदि ।
 उत्तमोत्तममार्गेण संज्ञाप्य पुरुषोत्तमम् ॥३१४॥
 शान्तिहोमं मूलमन्त्रजपं चापि समाचरेत् ।
 क्रिमिकीटादिभिर्दुष्टधान्यपुष्पचन्दनादिभिः ॥३१५॥
 प्राप्यऋतुपथस्नानस्यंक्रेशदन्तनत्नादिभिः ।

स्पृष्टद्रव्यैस्तथा स्पर्शयपाणिस्पृष्टे फलादिभि ॥३१॥
 तथा पर्युपितैरन्यै पत्रपुष्पफलादिभि ।
 पूजने सति देवस्य मूलमन्त्र शत जपेत् ॥३१७॥
 चण्डालपतितोदस्यामूतिनाप्रतिलोमनै ।
 शरराद्यैश्च सम्स्पृष्टैर्द्रव्यैश्चास्त्रविनिन्दितै ॥३१८॥
 पत्रपुष्पादिभिश्चैव स्पृष्टैर्वा गोमुग्गादिभि ।
 मनुष्यैर्लघितद्रव्यैस्तथा स्पर्शयमृगादिभि ॥३१९॥
 त्रिमिक्रीटपतङ्गास्थिदन्तनेशनखादिभि ।
 तुष्यैश्च भम्मलोष्टाद्यैर्युक्तेर्द्रव्यैस्तथा द्विजा १ ॥३२०॥
 पूर्वं समर्पितैर्द्रव्यैस्तथा पर्युपितोदकै ।
 पूजने सति देवस्य पुमूक्तेन कुशोदकै ॥३२१॥
 स्नापयित्वा मूलमन्त्रमष्टोत्तरशत जपेत् ।
 शान्तिहोम तु वा कुर्यात्सर्गदोषप्रशान्तये ॥३२२॥
 जन्तुभक्षितपुष्पाद्यर्नाचावामसमीपगै ।
 अन्यागमोद्भवै पुष्यैर्ग्रथितैर्दानितैरै ॥३२३॥
 शूद्रार्नातै पुष्पगोहाद्वर्हिर्वद्धैश्च रोगिभि ।
 भृगतै पत्रपुष्पाद्यै फलाद्यैर्नार्चने हरे ॥३२४॥
 क्षीरेण स्नाप्य देवेशमष्टोत्तरशत जपेत् ।
 मूलमन्त्र पुन शुद्धपत्रपुष्पादिभिर्बिजैर् ॥३२५॥
 जर्णवन्मैरधौतैश्च जर्णैश्छत्रादिभिस्तथा ।
 अशोधितार्घ्यपाराद्यै कृते देवस्य पूजने ॥३२६॥
 अष्टोत्तरशत जप्त्वा पुन पूजनमाचरेत् ।
 देशान्ध्याद्यग्निस्पृष्टे स्पृष्टेऽशुद्राणिशुभ्रथा ॥३२७॥
 धानादिभिर्मा सस्पृष्टैश्चण्डालानुपघातकै ।
 वस्त्रैस्सपुत्रिणे देवे अथमोक्षममार्गते ॥३२८॥

संस्नाप्य देवदेवं तु शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 चण्डालसूतिकोदक्यास्पृष्टैर्वस्त्रैः प्रपूजने ॥३२९॥
 उत्तमोत्तममार्गेण स्नाप्य शान्तिं समाचरेत् ।
 केशास्थिश्वादिभिर्दशूद्रैः स्पृष्टं कार्पासवस्त्रकम् ॥३३०॥
 पुनस्संशोध्य देवाय दद्याच्चण्डालपूर्वकैः ।
 स्पृष्टं कार्पासवस्त्रं तु सन्त्यजेन्मुनिपुङ्गवाः! ॥३३१॥
 पट्टवस्त्रं तु शूद्राचैः स्पृष्टं संप्रोक्षयेद्द्विजाः! ।
 चण्डालपूर्वैः स्पृष्टं तु जलैः संक्षालयेद्गुरुः ॥३३२॥
 अजाविमहियोपद्राज्यैस्तैलैरेरण्डजैस्तथा ।
 प्राण्यङ्गसम्भवैस्तैलैः कलजैर्वापि दीपने ॥३३३॥
 अजादिक्षीरदध्याज्यहोमे वा मुनिपुङ्गवाः! ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत तद्दोषस्य प्रशान्तये ॥३३४॥
 पूर्वोक्ताज्यादिभिर्देवस्त्रपने वा निवेदने ।
 अधगोत्तममार्गेण स्नपनं शान्तिमाचरेत् ॥३३५॥
 नरभुक्तैर्वस्त्रस्त्रण्डैर्दीपवर्त्यादिके कृते ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत सहस्रं जपमाचरेत् ॥३३६॥
 धूपैः प्राण्यङ्गसंमिश्रैस्तैलजैः स्तुहिजैरपि ।
 अन्यैर्दुर्गन्धजैश्चैव पूजयेद्यदि मोहतः ॥३३७॥
 कपिलागोघृतेनैव हुत्वाहुतिराहसकम् ।
 जातिपुष्पसहस्रेण देवमभ्यर्च्य देशिकः ॥३३८॥
 पुनः शुद्धं मुनिश्रेष्ठाः! कर्पूरागरु धूपयेत् ।
 देवतान्तरनिर्माल्यदुष्टद्रव्यैः प्रपूजने ॥३३९॥
 अधमाधममार्गेण स्नाप्य शान्तिं समाचरेत् ।
 चण्डालसूतिकोदक्यास्पृष्टाद्वा शवदूषितात् ॥३४०॥
 कृपात्समुद्धृतैस्तोयैः कृते देवस्य पूजने ।

उत्तमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥३४१॥
 अन्तस्तिर्यक्कृवात्कूपात्स्पृष्टाद्वा प्रतिलोमजै ।
 समुद्धृतैर्जलेर्देवमर्चयेद्यदि मोहत ॥३४२॥
 तद्दोषशान्तये कुर्यात्स्नानमुत्तममध्यमम् ।
 अन्तर्जन्तुशवात्कूपाद्धिण्मूत्रापेयदूषितात् ॥३४३॥
 देवतान्तरनिर्मात्यदुष्टाद्दोद्धृतवारिमि ।
 पूजने देवदेवस्य स्नान स्यादुत्तमाधमम् ॥३४४॥
 अन्तश्शवोपिताद्वापि स्पृष्टाच्चण्डालपूर्वकै ।
 सरस प्रोद्धृतैस्तोयै पूजने मध्यमोत्तमम् ॥३४५॥
 स्नान कुर्यात्तु देवस्य अन्तस्तिर्यक्कृवापितात् ।
 स्पृष्टाद्वा प्रतिलोमाद्यै सरस प्रोद्धृतैर्जले ॥३४६॥
 पूजने सति देवस्य स्नान मध्यममध्यमम् ।
 स्पृष्टाच्चण्डालपूर्वैर्वा मनुष्यशवदूषितात् ॥३४७॥
 तटाकादुद्धृतैस्तोयै पूजने त्वधमोत्तमम् ।
 स्नान देवदेवस्य कुर्याद्देशिकसत्तम ॥३४८॥
 अन्तश्शवोपिते कृपे स्पृष्टे चण्डालपूर्वकै ।
 सर्वमुद्धृत्य ततोय तदधं वा मुनीश्वरा ! ॥३४९॥
 पुण्याद् वाचयित्वाथ प्रोक्षयेत्पद्मगव्यकै ।
 तिर्यक्कृवादिभिर्दुष्टे जलस्यार्धं समुद्धरेत् ॥३५०॥
 पाद वापि समुद्धृत्य प्रोक्षयेत्पद्मगव्यकै ।
 सुचन्द्रयादिवन्तुना शवैर्मूत्रपुरीषकै ॥३५१॥
 दृष्टे वा शिवनिर्मात्यै कृपे तज्जलमुद्धरेत् ।
 गद्ग वापि तदधं वा सेचयेत्पद्मगव्यत ॥३५२॥
 चण्डालाद्यशुचिम्पर्शमनुष्यशवदूषिते ।
 प्रतिगोमजसम्पर्शतिर्यक्कृवाविदूषिते ॥३५३॥

कुर्यात्सरसि कूपोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 तटाके शवचण्डालस्पर्शनाद्यैर्विदूषिते ॥३५४॥
 आचरेत्सरसि प्रोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 यद्वा सरसि विस्तीर्णे तटाके च महत्तरे ॥३५५॥
 कुम्भानां तु सहस्रं वा शतं वा जलमुद्धरेत् ।
 दिवा समुद्धरेत्तोयं रात्रौ चेदग्निसन्निधौ ॥३५६॥
 चण्डालसूतिकोढक्याश्वरैर्मद्यपादिभिः ।
 श्वसूगालयराहाद्यैः काकगृध्रादिभिस्तथा ॥३५७॥
 स्पृष्टान्नपानभक्ष्यादेर्देवाय विनिवेदने ।
 तथा रुधिरमांसास्त्रिस्पृष्टान्नविनिवेदने ॥३५८॥
 शवादिदूषिते गेहे पक्वान्नस्य निवेदने ।
 मृत्पात्राणि परित्यज्य लोहपात्राणि शोधयेत् ॥३५९॥
 कृत्वा चालयत्तंशुद्धिं सर्वं ज्ञात्वा यथाविधि ।
 कुर्युः कुशोदपानं च स्नपनं चोत्तमोत्तमम् ॥३६०॥
 कृत्वा देवस्य विविदच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 परस्तीगमनासक्तैर्भक्ष्याभक्ष्याविवेकिभिः ॥३६१॥
 अवैष्णवैश्च संस्पृष्टहविषो विनिवेदने ।
 त्यक्तं पर्युषितं वापि दृष्टं वाऽयोग्यमानुषैः ॥३६२॥
 मण्डूकमूषिकासर्पैर्विडालैः स्पृष्टमेव वा ।
 क्रिमिकीटपतङ्गाद्यैः स्पृष्टं केशादिदूषितम् ॥३६३॥
 श्वासाहतं तथाघातं तथा पूर्वं निवेदितम् ।
 निवेदयेच्चैदन्नाद्यं कुम्भैर्द्वादशभिः क्रमात् ॥३६४॥
 पञ्चाप्य देवदेवेशं शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 श्वगृध्रादिस्पृष्टचुल्लयां पक्वान्नविनिवेदने ॥३६५॥
 प्राग्घ्नद्वादशभिः कुम्भैः स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ।

उच्चमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥३४१॥
 अन्तस्तिर्यक्छवात्कूपात्सृष्टाद्वा प्रतिलोमजै ।
 समुद्घृतैर्जलेदेवमर्चयेद्यदि मोहत ॥३४२॥
 तद्दोषशान्तये कुर्यात्स्नानमुत्तममध्यमम् ।
 अन्तर्जन्तुशवात्कूपाद्विष्णुमूत्रापेयदूषितात् ॥३४३॥
 देवतान्तरनिर्माल्यदुष्टाद्बोद्धृतवारिभि ।
 पूजने देवदेवस्य स्नान म्यादुत्तमाधमम् ॥३४४॥
 अन्तश्शवोपिताद्वापि सृष्टाच्चण्डालपूर्वकै ।
 सरस प्रोद्घृतैस्तोत्रै पूजने मध्यमोत्तमम् ॥३४५॥
 स्नान कुर्यात्तु देवस्य अन्तस्तिर्यक्छवोपितात् ।
 सृष्टाद्वा प्रतिलोमाद्यै सरस प्रोद्घृतैर्जले ॥३४६॥
 पूजने सति देवस्य स्नान मध्यममध्यमम् ।
 सृष्टाच्चण्डालपूर्वैर्वा मनुष्यशवदूषितात् ॥३४७॥
 तटाकादुद्घृतैस्तोत्रै पूजने त्वधमोत्तमम् ।
 स्नपन देवदेवस्य कुर्याद्देशिकसत्तम ॥३४८॥
 अन्तश्शवोपिते कूपे सृष्टे चण्डालपूर्वकै ।
 सर्वसुद्घृत्य ततोय तदर्धं वा मुनीश्वरा । ॥३४९॥
 पुण्याह वाचयित्वाथ प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ।
 तिर्यक्छवादिभिर्दुष्टे जलस्यार्धं समुद्धरेत् ॥३५०॥
 पाद वापि समुद्घृत्य प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ।
 चुचुन्दर्यादिजन्तुना शवैर्मूत्रपुरीषकै ॥३५१॥
 दृष्टे वा शिवनिर्माल्यै तृपे तज्जलमुद्धरेत् ।
 पाद वापि तदर्धं वा सेचयेत्पञ्चगव्यत ॥३५२॥
 चण्डालाद्यशुचिम्पर्शमनुष्यशवदूषिते ।
 प्रतिलोमजसम्पर्शतिर्यक्छत्रविदूषिते ॥३५३॥

कुर्यात्सरसि कूपोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 तटाके शवचण्डालस्पर्शनाद्यैर्विदूषिते ॥३५४॥
 आचरेत्सरसि प्रोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 यद्वा सरसि विस्तीर्णे तटाके च महत्तरे ॥३५५॥
 कुम्भानां तु सहस्रं वा शतं वा जलमुद्धरेत् ।
 दिवा समुद्धरेद्योयं रात्रौ चेदग्निसन्निधौ ॥३५६॥
 चण्डालसूतिक्रोदक्याशवरैर्मद्यपादिभिः ।
 श्वश्रुगालवराहाद्यैः काकगृभ्रादिभिस्तथा ॥३५७॥
 स्पृष्टान्नपानभक्ष्यादिर्देवाय विनिवेदने ।
 तथा रुधिरमांसास्त्रिस्पृष्टान्नविनिवेदने ॥३५८॥
 शवादिदूषिते गेहे पक्वान्नस्य निवेदने ।
 मृत्पात्राणि परित्यज्य लोहपात्राणि शोभयेत् ॥३५९॥
 कृत्वा चालयसंगुर्दि सर्वे खात्वा यथाविधि ।
 कुर्युः कुशोदपानं च सपनं चोत्तमोत्तमम् ॥३६०॥
 कृत्वा देवस्य विविचच्छान्निहोमं समाचरेत् ।
 परस्त्रीगमनासक्तैर्भक्ष्याभक्ष्याविद्योनिभिः ॥३६१॥
 अथैष्णवैश्च संस्पृष्टहविषो विनिवेदने ।
 त्यक्तं पर्युषितं वापि दृष्टं वाऽयोम्यमानुरः ॥३६२॥

चण्डालाद्यै स्पृष्टचुल्लया पक्वान्निविनेदने ॥३६६॥
 पञ्चविंशतिभि कुम्भै स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 अत्युष्ण चातिशीत च रजस्तुपक्वान्निदितम् ॥३६७॥
 मृत्पाषाणैर्दूषित वा हविश्चेद्विनिवेदयेत् ।
 जपेत्सहस्रवार तु मूलमन्त्र द्विजोत्तमा ! ॥३६८॥
 अयाज्ञीयै क्रोद्रवाद्ये कृतस्य हविषोऽर्पणे ।
 निषिद्धशाकमूलाना फलाना वा निवेदने ॥३६९॥
 गोघृतेन स्नाप्य देव शान्तिहोम समाचरेत् ।
 महाहविर्विधाने तु विशेष श्रूयता द्विजा ! ॥३७०॥
 पचनालयतोन्मत्र साधित दीक्षितेतरे ।
 अमन्त्रससृष्ट चान्नमविभक्तमलक्षणम् ॥३७१॥
 निरीक्षितमयोम्यैश्च सस्पृष्ट मक्षिकादिभि ।
 सम्प्रोक्ष्य चाश्वतोयेन निवेद्य यज्ञगौरवात् ॥३७२॥
 अन्यत्रैव दुष्टहवि कल्पने शान्तिमाचरेत् ।
 मक्षिकापुणभृङ्गाद्यैर्दुष्ट दुष्ट पुरीषकै ॥३७३॥
 पत्रपुष्पफलाद्यन्न त्यक्तव्य तदधिष्ठितम् ।
 अश्वोदकेन सम्प्रोक्ष्य दद्याद्देवाय भाक्ति ॥३७४॥
 अट्वा भूतसशुद्धिं मन्त्रन्यासादिकं तु वा ।
 हृदि देयमनभ्यर्च्य निर्माल्योद्भासनादिकम् ॥३७५॥
 निम्बसशोधन वापि स्थानसशोधन तथा ।
 अट्वा देययजन कुर्याच्चेन्मोहतो द्विजा ! ॥३७६॥
 तद्दोषशान्तये मूलमन्त्र जप्त्वा सहस्रकम् ।
 उक्त कर्म तत कृत्वा पुन पूजनमाचरेत् ॥३७७॥
 अपर्यादीना द्रव्यलोपे दहनाप्यायनादिके ।
 उक्ते वा विष्णुगायत्रीं जपत्वा यथाविधि ॥३७८॥
 उच्यन्त्यासादिमन्कारं कृत्वापर्यादीन् समर्चयेत् ।

प्रासादद्वारदेवानां तथाऽऽवरणवासिनाम् ॥३७९॥
 लुप्तेऽर्चने तत्पुरतस्तत्तन्मन्त्रान्यथाक्रमम् ।
 अप्टोत्तरशतं जप्त्वा पुनरर्चनमाचरेत् ॥३८०॥
 प्रासादद्वारदेवानां परिवारगणस्य वा ।
 विपर्यासे मूलमन्त्रं शतं जप्त्वा क्रमाद्यजेत् ॥३८१॥
 पीठार्चनमकृत्वैव देवसम्पूजने कृते ।
 पीठादिदेवतामन्त्रं शतं जप्त्वा यथोदितम् ॥३८२॥
 पुनः पीठार्चनं कृत्वा देवमभ्यर्चयेद्गुरुः ।
 कर्मार्चाबद्धविम्बेषु विनाऽऽवाहनमर्चने ॥३८३॥
 लययागं भोगयागं विना वाभ्यर्चने कृते ।
 सहस्रवारं संजप्त्वा मूलमन्त्रं यजेत्पुनः ॥३८४॥
 मन्त्रहानौ क्रियाहानौ मुद्राहानौ तथैव च ।
 भोगमन्त्रक्रियादीनां विपर्यासेपि च द्विजाः! ॥३८५॥
 तद्दोषशान्तये मन्त्रमप्टोत्तरशतं जपेत् ।
 पूजाकाले तु घण्टायाश्चालने तु विवर्जिते ॥३८६॥
 वेदयोषविहीने वा शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 पूर्वकल्मसोपचारे तु न्यूने द्विगुणवस्तुभिः ॥३८७॥
 पुनरभ्यर्चनं कृत्वा अप्टोत्तरशतं जपेत् ।
 औपचारिकसांस्पर्शहृदयङ्गमरूपिणाम् ॥३८८॥
 परिच्युतौ च भोगानां त्रयाणां क्रमशो द्विजाः! ।
 पूजने सर्वबीजानि मात्रावित्तं घृतोदनम् ॥३८९॥
 निवेदनीयं देवस्य विशेषेज्यापुरस्सरम् ।
 मात्रादानादिहानौतु देवं गङ्गळ्यारिभिः ॥३९०॥
 संस्नाप्य शान्तिहोमं च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 अरुस्माद्दीपनिर्वाणे पूजामध्ये मुनीश्वराः! ॥३९१॥

पुनर्दीप्य शान्त्यर्थं हुत्वा नेत्रमनु जपत् ।
 अनिर्वाणस्य दीपस्य नाशे तु मुनिपुङ्गवा । ॥३९२॥
 क्षीरेण स्नाप्य देवेश शान्तिहोम समाचरेत् ।
 पुनरारोप्य तद्दीप जपेन्मूलसहस्रकम् ॥३९३॥
 पाकस्थानादाहृतेषु देवनीराजनार्थत ।
 दीपेष्वेकतमो दीपो यायादुपरतिं यदि ॥३९४॥
 प्रमादाद्वातवेगाच्चै पुरस्ताद्धिनिवेदनात् ।
 श्रीमङ्गो जायते पश्चाद्यदि व्याध्याद्विपीडनम् ॥३९५॥
 तस्मात्प्रदीप्य सहसा मूलमष्टोत्तर जपेत् ।
 तथा नीराजने नष्टे प्राक्पश्चाद्वा समर्पणात् ॥३९६॥
 पुन प्रदीप्य सहसा जपेन्मन्त्र सहस्रधा ।
 अयोग्यजनसस्पृष्टे तत्कुम्भे त विहाय तु ॥३९७॥
 कुम्भान्तर समापाद्य तेन तत्तु समाचरेत् ।
 पूजाकाले धूपपात्रे दीपपात्रे तु वा द्विजा ! ॥३९८॥
 नीराजनार्थकुम्भे वा प्रमादात्पतिते सति ।
 घण्टायाश्चार्यपात्रादेश्छत्रदीना तु वा द्विजा ! ॥३९९॥
 पतने प्रजपेन्मन्त्रमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 धूपपालादिके भस्मे पुन सन्धाय पूर्वजत् ॥४००॥
 पद्मगत्यैस्तु सम्प्रोक्ष्य पूजनादौ नियोजयेत् ।
 क्लृप्तेषु पूजाकालेषु लृप्ते कर्मिश्चिदचने ॥४०१॥
 तदनन्तरकाले तु देव द्विगुणवस्तुभि ।
 पूजयेद्वित्रिकालेषु लृप्तेषु मुनिसत्तमा ! ॥४०२॥
 त्रिचतुर्गुणितैर्द्रव्यैः पूजयेत्पुण्येन्द्रामम् ।
 एकादमर्चनार्हानि त्वधमाधममार्गत ॥४०३॥
 देव सन्नाप्य विधियच्छान्तिहोम समाचरेत् ।

यजेत् द्विगुणितैर्द्रव्यैर्भाक्षगान् भोजयेत्तथा ॥४०४॥
 द्विदिनादौ च पक्षान्ने पूजाहीने मुनीश्वरा । ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नाप्य शान्तिं समाचरेत् ॥४०५॥
 तानद्भिगुणितैर्द्रव्यैर्दिनसप्त्यावशेन तु ।
 देवमारोध्य विधिवद्भाक्षणान् भोजयेद्बहून् ॥४०६॥
 एकमासेर्चनाहीने तूत्तमोत्तममार्गेत ।
 सप्तम्य देव विधिवत्प्रायश्चटा त्यादिकं चरेत् ॥४०७॥
 सवत्सरत्रयादर्वाद्मासादूर्ध्वं द्विजोत्तमा । ।
 पूजालोपे तु देवम्य कुर्यात्सप्रोक्षणं तथा ॥४०८॥
 तानद्भिगुणितैर्द्रव्यैर्माससप्त्यावशेन तु ।
 देवमभ्यर्च्य विधिवत्सहस्रं भोजयेत् द्विजान् ॥४०९॥
 सवत्सरत्रयादूर्ध्वं पूजालोपे तु मानुषे ।
 पुनः प्रतिष्ठां कुर्यात् स्वयन्वक्त्रादिकेषु तु ॥४१०॥
 कुर्यात्सप्रोक्षणं चापि सहस्रकलशाप्लवम् ।
 मनुष्यानिर्मिते स्थाने पूजालोपादिके द्विजा । ॥४११॥
 प्रायश्चित्तं तु कृत्वैव नित्यपूनादिकं चरेत् ।
 स्वयन्वक्त्रादिके स्थाने पूजालोपादिके सति ॥४१२॥
 पूजायां वर्तमानायां प्रायश्चित्तं समाचरेत् ।
 समित्परिधिदर्माणां कूर्चानां हविषामपि ॥४१३॥
 आज्यस्याल्यादिपात्राणामग्रे स्पण्डिलकुण्डयो ।
 सक्लृप्तम्य प्रणीतायां अभाये लक्षणोज्जिते ॥४१४॥
 शान्त्यर्थं जुहुयान्मन्त्रीं प्राग्ब्रह्मचापकपञ्चकैः ।
 एतेषां भेदने छेदे बाहिदाहादिके सति ॥४१५॥
 पुनरन्यं समापाद्य शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 अभावे काष्ठसमिधामाज्येन चरुणा हुनेत् ॥४१६॥

समिद्धिराज्याभावे तु तिलैर्वा होममाचरेत् ।
 अलाभे हविषान्येषामाज्येन जुहुयात्सुधी. ॥४१७॥
 सर्वथा होमकर्मार्यं तिलमाज्यं न लोपयेत् ।
 तिलाज्यव्यारभावे तु हवनं स्यान्निरर्थकम् ॥४१८॥
 शान्तिहोमं प्रवृत्तं तद्दोषस्यापनुदाये ।
 वह्नौ कुण्डे स्थले चुब्या सस्कृतेनुगतिं गते ॥४१९॥
 पुनराधाय सस्कृत्य शान्तिहोमादिकं हुनेत् ।
 अग्निप्रतिष्ठाकर्मादौ मोहादविधिवत्कृते ॥४२०॥
 पुनर्विधिवदापाद्य शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 वह्नौ स्पृष्टे तथाऽस्पृष्ट्यै केशास्थिनस्त्रैररपि ॥४२१॥
 यथावन्मूलमन्त्रेण जुहुयात्सर्पिषा शतम् ।
 उदक्यामृतिर्वाद्यैश्च सन्निकृष्टेष्युत हुनेत् ॥४२२॥
 संस्पृष्टेष्वप्यसमाधाय जुहुयाच्चापुत जपेत् ।
 असमिद्धे हुतेऽग्नौ तु पुनर्होमं समाचरेत् ॥४२३॥
 नैमिचित्त्वेऽपि काम्येषु चोत्सवेषु विशेषतः ।
 तदङ्गहुतभुग्याग कुण्डेष्वन्यस्मिन् समाचरेत् ॥४२४॥
 विपर्यासे कृते मोहाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 हुतशेषविशेषे भुक्ते योऽयजनेर्विना ॥४२५॥
 जपेन्मूलायुत मन्त्री दाता किल्बिषशान्तये ।
 एकद्वित्रिचतुःपञ्चपट्कालेषु यथाक्रमम् ॥४२६॥
 सद्गुरव्यं यागं होमान्तं हवनं न कृतं यदि ।
 द्विगुणं हवनं कुर्यात्पूर्णात्तन्मन्त्रविचमं ॥४२७॥
 एकं दिनं समाह्वयं मासान्तं होमलोपने ।
 अधमोऽधमार्गेण सत्राप्यं पुरयोऽधमम् ॥४२८॥
 तत्रद्विगुणं त्रिगुणं चोत्सवेषु समाचरेत् ।

मासोर्ध्वं वत्सरादर्वाक् होमलोपेऽधमोत्तमम् ॥४२९॥
 स्वपन शान्तिहोम च सहस्राहुतिभिश्चरेत् ।
 वर्षोर्ध्वं होमलोपे तु स्वपन मध्यमोत्तमम् ॥४३०॥
 शान्तिहोम च गोदान कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
 पतने बलिवस्तूना तत्त्यक्तवान्येन देशिक ॥४३१॥
 बलिं दत्वाथ तच्छान्त्ये शान्तिहोम समाचरेत् ।
 तथैव बलिवस्तूनामम्पृश्यस्पर्शने द्विजा । ॥४३२॥
 तथैव पात्रेऽभिमते केशलोष्टादिदूषिते ।
 तत्त्यक्तवान्येन निर्वर्त्य मूलमष्टोत्तर जपेत् ॥४३३॥
 बलिं दुष्टेन दद्याच्छेच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 बलिं दत्वा विशेषेण परिवारमनु जपेत् ॥४३४॥
 मुद्रामन्त्रक्रियाध्यानद्रव्याणा भोगरूपिणाम् ।
 तत्तद्दानम्बराणा च ताळनृत्तादिकस्य च ॥४३५॥
 विशेषाद्दलिकाले तु हानिरुत्पद्यते यदि ।
 जपेन्मूलमहस तु मन्त्री ध्यानसमाञ्चित ॥४३६॥
 यानस्ये बलिविन्द्ये तु व्यूढेऽयोग्यजनै सति ।
 कुशोदकेन सप्तोक्ष्य शान्तिहोम समाचरेत् ॥४३७॥
 अस्पृश्यैर्यदि सन्पृष्टा बलिविन्द्यस्य वाहका ।
 पञ्चगव्येन सप्तोक्ष्य शुचिनान्येन वाहयेत् ॥४३८॥
 बलिनाले दीपनागे पुनरारोप्य दीपनम् ।
 शृत्वा चोत्सवनेषु तु शान्तिहोम समाचरेत् ॥४३९॥
 बलिविन्द्ये निपतिने गिनिनादी सुनीधरा ।
 व्यापयित्वा यथापूर्वं बलिनोप नयेत्तत् ॥४४०॥
 तद्दोषनात्तथे तुम्भैर्नैवभिम्गापयोद्विभुर् ।
 सविन्धयानपत्नैप्येव शान्तिं समाचरन् ॥४४१॥

नित्योत्सवार्थं त्रिम्बे तु यानान्निपतिते भुवि ।
 तदैवोद्घृत्य तद्विम्बमक्षतं व्याप्य मन्त्रवित ॥४४२॥
 अधमाधममार्गेण शान्त्यर्थं जुहुयादनु ।
 तथैव च क्षतं त्रिम्बं समाधाय यथापुरम् ॥४४३॥
 कृत्वा प्रातिष्ठिकं कर्म स्वस्थाने स्थापयेदनु ।
 यावत्समाधिकालं तु तावद्विम्बान्तरेण वा ॥४४४॥
 कूर्चेन वाऽन्यत्रिम्बेन कुर्यान्नित्योत्सव हरेः ।
 बलिनिम्बस्य मूर्द्धस्थपुष्पादिपतने तु वा ॥४४५॥
 किरीटपतनेचापि तद्दोषस्य प्रशान्तये ।
 स्रपनं नवभिः कुम्भैश्शान्तिहोमं समाचरेत् ॥४४६॥
 बलिकाले तु नृत्यन्त्या पतने वारयोपित ।
 तद्दोषशान्तये कुर्याच्छान्तिहोमं द्विजोत्तमा ! ॥४४७॥
 बलिदानविहीने तु एककालार्चनादिके ।
 बलिं द्विगुणितं दद्यात्तथा त्वेकदिने द्विजा ! ॥४४८॥
 बलिप्रदानहीने तु हुत्वा मूलशतं ततः ।
 तत्तदावरणद्वारदेवानां स्वस्वसंज्ञया ॥४४९॥
 जुहुयात्तिलमिश्रेण घृतेनैव शतं शतम् ।
 द्विदिनादौ च मासान्तं तदूर्ध्वं वत्सरान्तिमम् ॥४५०॥
 वर्षादूर्ध्वं च रहिते बलिदानेऽधमाधमम् ।
 तदुत्तमं च स्रपनं क्रमाद्वै मध्यमोत्तमम् ॥४५१॥
 शान्तिहोमं च कुर्यात् त्रिव्यैर्द्विगुणितैर्बलिम् ।
 सूतकं वा मृताग्नौ च पूजामले श्रुतं यदि ॥४५२॥
 आर्शाचमाचरेद्विमा ! पूजान्ते देविकोत्तम ।
 देवस्य नित्यपूजादौ भोहास्तिद्वान्तसङ्घरे ॥४५३॥
 सहितारङ्घरे वापि जाते तद्दोषशान्तये ।

संप्रोक्षणं पुरा कृत्वा सहस्रकलशाप्लवम् ॥४५४॥
 महोत्सवं च कुर्वीत नान्यथा शान्तिरिष्यते ।
 एकत्र दीक्षितस्तन्त्रे सिद्धान्ते वा मुनीश्वराः! ॥४५५॥
 न कुर्याद्देशिकोऽन्यत्र पूजनादीनपि द्विजाः! ।
 तन्त्रभेदे च सिद्धान्तभेदे वाप्युत्सवादिषु ॥४५६॥
 आचार्यत्वं तथारविज्यं न कार्यं मोहतः कृते ।
 दोषाय कल्पते राजराष्ट्रधानक्षयात्मने ॥४५७॥
 पञ्चरात्रोक्तमार्गेण पूज्यमाने प्रतिष्ठिते ।
 वैखानसैः पूजिते तु प्रतिष्ठां पुनराचरेत् ॥४५८॥
 तथैव कर्मविम्बानां साङ्कर्यमपि नाचरेत् ।
 कर्मणां स्तपनादीनां यत्कर्म विहितं द्विजाः! ॥४५९॥
 यस्मिन्चै कर्मविम्बे तु तत्रैव च समाचरेत् ।
 तत्तत्कर्मार्थविम्बे तु तत्र सन्निहिते सति ॥४६०॥
 तत्तत्कर्मविशेषाणां व्यत्ययं न समाचरेत् ।
 असन्निधाने तेषां तु राष्ट्रभङ्गादिदोषतः ॥४६१॥
 तद्देशपालानुगुणं तत्र सन्निहितं भवेत् ।
 यत्तत्कर्मार्थविम्बं तु तत्र सर्वं समाचरेत् ॥४६२॥
 स्तपनद्वितयद्यैव नित्यनैमित्तिक्रात्मरुम् ।
 नित्योत्सवविधानं न तथा नैमित्तिकोत्सवम् ॥४६३॥
 तीर्थयात्राविधानं चेत्येवं कर्माणि पंच वै ।
 शयनोत्थापनं कर्म तदा कूर्चं समाचरेत् ॥४६४॥
 यद्वा गोमार्थविम्बे तु पूज्यमाने प्रतिष्ठिते ।
 एवं कथितमेकस्मिन् विम्बे सन्निहिते सति ॥४६५॥
 विम्बद्वये सन्निहिते तत्तत्कर्मविभेदतः ।
 कृत्वा तदन्वयाकृत्य यथायोग्यं मनान्तेन ॥४६६॥

एवमभ्यूह्य कर्तव्यं तत्तद्विन्धे प्रकाशिते ।
 सर्वेषु कर्मविन्धेषु तत्र सन्निहितेषु वै ॥४६७॥
 तदा तेषां तु विन्धानां व्यत्यय न समाचरेत् ।
 प्रमादाद्यत्यये जाते कुर्यात्स्वपनमुत्तमम् ॥४६८॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रायश्चित्तं तु चोत्सवे ।
 पुरस्तात्सर्वकर्मार्थमर्पितेष्वङ्गुरेष्वनु ॥४६९॥
 रक्तेषु श्यामवर्णेषु तथा तिर्यग्गतेषु च ।
 वज्रेषु चाप्ररूढेषु दक्षिणाभिमुखेषु च ॥४७०॥
 विधिहीनेषु चास्पृश्यस्पृष्टेष्वधिकृतैर्विना ।
 पालिकादिषु भित्तेषु नष्टेषु पतितेषु च ॥४७१॥
 मृषिकाद्यैश्च दष्टेषु मूलमन्त्रायुतं जपेत् ।
 पुनः कृत्वाङ्गुरारोपं शान्तिहोमं समाचरेत् ॥४७२॥
 सकृन्नियुक्तपात्रेषु मृण्मयेषु पुनर्द्विजा ।
 बीजावापे कृते विप्र ! महान् दोषं प्रजायते ॥४७३॥
 तच्छान्त्यै शान्तिहोमं तु कृत्वा मूयोऽङ्गुरार्पणम् ।
 समाचरेत्पालिकादौ बल्मीकादिसमुद्भवे ॥४७४॥
 तान् त्यक्त्वान्येषु पात्रेषु बीजावापं समाचरेत् ।
 शान्तिहोमं तथा कृत्वा भोजयेद्ब्रह्मणान् शतम् ॥४७५॥
 कर्मार्थमङ्गुरं कृत्वा तत्कर्मकरणे द्विजा ।
 अङ्गुरानपि तान् त्यक्त्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥४७६॥
 अनर्प्यं त्वङ्गुरं मोहादारब्धे तु महोत्सवे ।
 सद्यः कृत्वा तदन्येषुर्बीजावापं यथाविधि ॥४७७॥
 शान्तिहोमं प्रतुर्वीत तद्दोषम्यापनुत्तये ।
 देवताव्यत्यये जाते पालिकादौ मुनीश्वरा ! ॥४७८॥
 अष्टोत्तरशतं जप्त्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ।

तथैव पालिकादीना स्थानव्यत्ययसम्भवे ॥४७२॥
 अष्टोत्तरशत जप्त्वा क्रमेण स्थापयेत्पुन ।
 पात्राणा पालिकादीना विह्वानि लक्षणादिके ॥४८०॥
 जपेदष्टाक्षरमनुमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 फरस्थे देशिकादीना दवदेवस्य वा द्विता । ॥४८१॥
 नष्टे कौतुकसूत्रे तु छिन्ने वा मुनिपुङ्गवा ।
 सूत्रान्तर पुनर्वध्वा शान्तिहोम समाचरेत् ॥४८२॥
 रक्षाबन्ध विना कर्ममारम्भे मुनिसत्तामा ।
 सद्यो बध्वा प्रतिसर शान्तिहोम समाचरेत् ॥४८३॥
 महोत्सवाद्युत्सवेषु प्रतिष्ठाप्रोक्षणादिके ।
 कर्मणि स्नपनादौ वा बद्धप्रतिसरो गुरु ॥४८४॥
 ऋत्विजश्च तथाभूता मध्येप्याशौचसम्भवे ।
 भवन्ति नैवाशुचयस्तच्चत्कर्मावसानकम् ॥४८५॥
 श्राव वा सूतकाशौच कर्मनिन्तरमाचरेत् ।
 कर्ममध्ये स्नानमात्र कार्यं श्रावस्य सम्भवे ॥४८६॥
 कर्ममध्येपि वाशौच भवेदात्मान्विते मृते ।
 पिता माता ज्येष्ठपुत्रो भार्या चात्मान्विता स्मृता ॥४८७॥
 तदा गुरोरभ्यनुज्ञा लब्धान्यो देशिकोत्तम ।
 तदोपस्य प्रशान्त्यर्थमुत्तमोत्तममार्गत ॥४८८॥
 देव सम्नाप्य शान्त्यर्थं हुत्वाहुतिसहस्रकम् ।
 गोमूत्रिलादिक दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेद्ब्रह्मन् ॥४८९॥
 तत समापयेत्कर्मशेष भक्तसमान्वित ।
 एव गुरौ व्याधिते वा मृते वान्य समाचरेत् ॥४९०॥
 कर्मशेष द्विबध्नेषु प्रापञ्चितपुरस्सरम् ।
 प्रमाणरहिते वशे पृष्टे बालध्वजेपि च ॥४९१॥

वर्णभूषणनामाद्ये दण्डयष्टौ तु वैणवे ।
 फेणके चावटे पीठे प्रपाया ध्वजरज्जुषु ॥४९२॥
 आचरेच्छान्तिहोम च अष्टोत्तरशत जपम् ।
 छिन्ने भिन्नेऽग्निना दग्धे नष्टे मूषरुदशिते ॥४९३॥
 विष्णुत्ररुधिरापेयरेतोनिष्ठीवनादिभि ।
 दूषिते ध्वजमुत्सृज्य प्राग्बदन्य समाचरेत् ॥४९४॥
 प्रतिष्ठाप्याथ दण्डाग्रमानयित्वाधमेन तु ।
 सम्नाप्य दोषशान्त्यर्थं जुहुयात्सर्पिषा शतम् ॥४९५॥
 स्तम्भाग्रे ध्वजबलस्य रक्षा कार्याथ दीक्षितैः ।
 आरोहणे न दोषोऽत्र रक्षाहेतोर्द्विजातिभिः ॥४९६॥
 ध्वजस्य रज्जुविच्छेदे किञ्चिच्छिन्ने तु वा ध्वजे ।
 यष्टिघण्टाबिहीने वा शान्तिहोम समाचरेत् ॥४९७॥
 सुजीर्णान् फेणदण्डादीन् परित्यज्य ततोपरान् ।
 सस्कृत्य योजयेत्तत्र बध्वा तु ध्वजमङ्गसा ॥४९८॥
 मध्यमस्नपनान्ते तु शान्तिहोम समाचरेत् ।
 वर्षवातात्पस्पर्शैर्द्विसवर्णे रगध्वजे ॥४९९॥
 न किञ्चिदप्यनिष्ट स्यात् स्तम्भाग्रे यावदुत्सवम् ।
 बद्धध्वजपटे स्तम्भे वातवेगादिहेतुभि ॥५००॥
 मूलदेशे तु विच्छिन्ने सध्वजे पतिते सति ।
 अट्टत्वा ध्वजविश्लेष म्यापयेच्छेषमञ्जसा ॥५०१॥
 स्नपन चोत्तम कुर्यात् चतु स्यानार्चनादिकम् ।
 गोमूहेमतिलादीना दान शक्त्या समाचरेत् ॥५०२॥
 उत्तमध्वजमग्नेन राज्याद्द्रष्टो भवेन्नृप ।
 तम्मात्स्वरिदारभं त्वरया शान्तिमाचरेत् ॥५०३॥
 हेतुभिर्यातवेगार्धध्वजे निपतिते मुवि ।

क्षिप्रमुद्धृत्य तद्वत्त्वा स्नपनं चाधमेन तु ॥५०४॥
 शान्त्यर्थं जुहुयादाज्यं तिलेन शतसंख्यया ।
 ध्वजे निपतिते छिले कुर्यात्स्नपनमुत्तमम् ॥५०५॥
 पुनरन्यं समुत्पाद्य बध्नीयात्संस्कृतं तथा ।
 अन्यथा यदि दोषः स्याद्राज्ञो राष्ट्रस्य मन्त्रिणः ॥५०६॥
 ग्रामप्रदक्षिणे काले ध्वजे वातादिना भुवि ।
 पतिते तत्पुनर्यानि स्वाप्य नीत्वालयं ततः ॥५०७॥
 स्नाप्याधमाधमेनाथ शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 सकृन्वियुक्तस्तम्भादौ पुनश्चापि नियोजिते ॥५०८॥
 अधमोत्तममार्गेण स्नपनं शान्तिमाचरेत् ।
 विपरीतध्वजपटं बन्धयेद्यदि मोहतः ॥५०९॥
 तं मोचयित्वा बध्वान्यमधमाधममार्गतः ।
 स्नपनं शान्तिहोमं च कुर्याद्दोषापनुत्तये ॥५१०॥
 पक्षीशाधिष्ठिते कुम्भे नष्टे वा पतिते भुवि ।
 स्पृष्टेऽस्पृष्टयैस्तथा केशलोष्टास्त्रिशकृदादिभिः ॥५११॥
 कुम्भेऽन्यस्मिन् समारोप्य तां शक्तिं कुम्भमध्यगाम् ।
 हुत्वा मूलायुतं जप्त्वा शेषं कर्म समाचरेत् ॥५१२॥
 ध्वजारोहणकाले तु अतिक्रान्ते द्विजोत्तमाः ।
 शान्तिहोमं तु वा कुर्यात्सहस्रं जपमेव वा ॥५१३॥
 ध्वजस्तम्भेऽग्निना किञ्चिद्दग्धे सन्धाय पूर्ववत् ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत तद्दोषस्यापनुत्तये ॥५१४॥
 स्तम्भस्य तु महद्दाहे छेदे भेदे तु वा द्विजाः ।
 स्तम्भान्तरं प्रतिष्ठाप्य देवस्योत्तममार्गतः ॥५१५॥
 स्नपनं शान्तिहोमं च कुर्याद्देशिकसत्तमः ।
 ध्वजस्तम्भे तु चण्डालोदक्याविस्पर्शदूषिते ॥५१६॥

तं त्यक्त्वान्यं प्रतिष्ठाप्य प्राग्वच्छान्तिं समाचरेत् ।
 सूतकृपेतकस्पृष्टे स्पृष्टे वा प्रतिलोमजै ॥५१७॥
 पञ्चगव्यैस्तु सप्रोक्ष्य शान्तिहोम समाचरेत् ।
 ध्वजसम्भे स्वगेशम्य पूजालोपे मुनीश्वरा । ॥५१८॥
 पूजालोपोदितं प्राग्वत्प्रायश्चित्त समाचरेत् ।
 देवतावाहनार्थं तु भेरीताडनकर्मणि ॥५१९॥
 वाद्यजालेषु सर्वेषु मृदभ्रपणवादिषु ।
 न स्थापितेषु स्वस्थाने तत्तत्पूजाविलोपने ॥५२०॥
 पुण्याहपाठराहित्ये जप्त्वा मनुसहस्रकम् ।
 तत्तत्कुर्याद्यथाशास्त्रं भेरीताडनलोपने ॥५२१॥
 अवमामममार्गेण देव स्नाप्य यथाविधि ।
 पुनस्तत्ताडनं कुर्याच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ॥५२२॥
 भेरीताडनकाले तु शोणच्छेदे द्विजोत्तमा ! ।
 चर्मविच्छेदने चैव शान्तिहोमपुरस्सरम् ॥५२३॥
 जप्त्वा गारुत्मत मन्त्रं पुनरन्य समाचरेत् ।
 ताडयेद्विधिवद्भेरीं तथाऽऽनाहनगाधया ॥५२४॥
 सगणेषु च मृतेषु सगृहेषूत्कटादिषु ।
 स्वासु दिक्षु यथान्यायमनाहृतेषु सस्रु च ॥५२५॥
 द्वारावरणरथ्यासु ग्रामवास्तुप्वनुक्रमात् ।
 बन्धिप्रदानहीने तु तथा ताळम्बरादिषु ॥५२६॥
 गेयनृत्तेषु हीनेषु शान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 प्रत्येकं देवनामन्त्रमष्टधावर्तयेद्ब्रह्म ॥५२७॥
 पुनरापादयेत्सर्वं देवतावाहनादिकम् ।
 धारम्भस्यपने हीने शान्तिहोमपुरस्सरम् ॥५२८॥
 देव सस्नापयेत्सुभे मद्वाहनिधि सधमा ! ।

शान्तिहोमपुरस्कृतं द्विगुणं हविराचरेत् ॥५२९॥

द्वाःस्थानां यागगेहस्य पूजालोपे प्रमादतः ।

तत्तन्मन्त्रानष्टवारं जप्त्वा भूयः समर्चयेत् ॥५३०॥

चतुःस्थानार्चनाहीने त्वेककालं द्विजोत्तमाः । ।

शान्तिहोमपुरस्कृतं तु यजेद्विगुणवस्तुभिः ॥५३१॥

एकाहमर्चनाहीने चतुःस्थानसितस्य तु ।

अघमाघममार्गेण देवं द्वाप्य यथाविधि ॥५३२॥

शान्तिहोमपुरस्कन्तु यजेद्विगुणवस्तुभिः ।

भेदे च्छेदे तु वा जाते महाकुम्भस्य सत्तमाः ! ॥५३३॥

तथा चास्पृश्यसंस्पर्शे तच्छक्तिं मण्डलावनौ ।

समावाह्य तु तत्कुम्भं त्यक्त्वान्यस्मिन् सलक्षणे ॥५३४॥

कुम्भे प्राग्वत्समावाह्य यजेच्छान्तिं समाचरेत् ।

मण्डलेऽप्येवमादीनां दोषाणां सम्भवे द्विजाः ! ॥५३५॥

कुम्भे देवं समावाह्य प्राग्वत्सर्वं समाचरेत् ।

वल्मीकशिशिलीदुष्टे मण्डले तन्स्थदेवताः ॥५३६॥

कुम्भे विसृज्य तद्वेदीं स्नात्वापूर्व्यं च सैकतैः ।

पुनर्मण्डलमालिरूय प्राग्वत्तत्र समर्चयेत् ॥५३७॥

संहोपशान्तये देवमथमाघममार्गतः ।

संस्नाप्य शान्तिहोमं च कुर्याद्देशिकसत्तमः ॥५३८॥

ध्वजतोरणकुम्भानां कूर्चपल्लववाससाम् ।

प्रतिमाधान्यपीठादेर्लोपे शान्तिं समाचरेत् ॥५३९॥

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा यथाशक्त्वं प्रकल्पयेत् ।

ध्वजतोरणपूर्वाणां पीठानामङ्गरूपिणाम् ॥५४०॥

प्रपामण्डपपात्राणाग्न्येषां वा मुनीश्वराः ! ।

अभिदाहे समुत्पन्ने पुनरुत्थाय तानपि ॥५४१॥

शान्तिहोम प्रकुर्वीत मूलमन्त्रजप तथा ।
 प्रमादाद्दुत्सवाग्नेस्तु नाशे जाते मुनीश्वरा । ॥५४२॥
 पुनरग्निं प्रतिष्ठाप्य देवमावाह्य पूर्ववत् ।
 शान्तिहोम प्रकुर्वीत शतब्राह्मणभोजनम् ॥५४३॥
 यागशालानुम्भदीपनिवाणे मुनिपुङ्गवा ! ।
 शान्तिहोमपुरस्कन्तु दीपमुद्दीप्य पूर्ववत् ॥५४४॥
 जपेदष्टोत्तरशत नेत्रमन्त्र द्विजोत्तमा ! ।
 चण्डालसूतिकोदक्यागर्दमश्वानसूकरै ॥५४५॥
 ऊष्ठादिभिः सूतक्रिभिस्तथैव प्रतिलोमजै ।
 प्रविष्टे यागगेहान्त कुम्भमण्डलवह्निषु ॥५४६॥
 स्थितान् देवान् म्वहृदये समावाह्य यथाविधि ।
 कुम्भमण्डलवह्ण्यादीन् त्यक्त्वा लोहमयानि चेत् । ५४७॥
 पात्राणि तानि सशोऽयं मार्जनोद्देशनादिभिः ।
 यागगेहं शोधयित्वा सेचयेत्पञ्चगव्यैः ॥५४८॥
 पुन कुम्भादिभ्यः स्वाप्य हृदयस्वास्तु देवता ।
 यथापूर्वं समावाह्य शान्तिहोम समाचरेत् ॥५४९॥
 मूलमन्त्रायुत जप्त्वा भोजयेद्ब्राह्मणान् शतम् ।
 प्रतिरात्रं बलिद्रव्ययत्यामे सर्पिषा शतम् ॥५५०॥
 हुत्वाग्नीं मूलमन्त्रेण जपेदष्टोत्तर शतम् ।
 काले तस्मिन् बलिं दद्यात्तत्काले प्राप्तमन्नमा ॥५५१॥
 व्यत्यासे बलिदेवानां जपो होमश्च तादृश ।
 अश्वतन्त्रान्तये ग्रामबलिदानेऽवृत्ते द्विजा ! ॥५५२॥
 शान्तिहोम प्रकुर्वीत तद्दीपस्य प्रशान्तये ।
 सायं प्रातश्चु कर्तव्यमुत्तरेषु बलिद्रवम् ॥५५३॥
 सन्न्यूनाधिक्यदोषे तु अपमोक्षमार्गते ।

संस्त्राप्य देवं विधिवत् शान्तिहोमं समाचरेत् ॥५५४॥
 बिम्बाधिष्ठितयानस्य पतने भुवि सत्तमाः ! ।
 उद्दृष्ट्योत्सवशेषं तु कृत्वा नववटैर्विभुम् ॥५५५॥
 संस्त्राप्य शान्तिहोमं च कुर्याद्देशिकसत्तमः ।
 अधिष्ठितेषु बिम्बेन यानेषु पतनादिना ॥५५६॥
 भिन्नेष्वपि च वाहेषु प्रमादाद्यत्र कुत्र चित् ।
 यानान्तरे समारोप्य वाहने वाथ कौतुकम् ॥५५७॥
 शान्तिहोमं पुरा कृत्वा जपेन्मूलसहस्रकम् ।
 गोमूहेमादिकं दद्याद्द्विष्णवेभ्यो गुरोरापि ॥५५८॥
 यानाद्वा वाहनाद्वापि बिम्बे तु पतिते सति ।
 उत्तमं स्तपनं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥५५९॥
 यानमारोप्य तद्विम्बं पुनरुत्सवमाचरेत् ।
 तथैव च क्षतं विम्बं समाधाय यथापुरम् ॥५६०॥
 कृत्वा सम्प्रोक्षणं पश्चादुत्सवं शेषमाचरेत् ।
 समाधौ दीर्घकालीने कुर्याच्छोमार्थकौतुके ॥५६१॥
 शेषकर्म महार्चायां निर्वृत्ते सन्धिकर्मणि ।
 पूर्ववत्त्वां प्रतिष्ठाप्य यथावच्छान्तिमाचरेत् ॥५६२॥
 बिम्बेनाधिष्ठिते याने व्यूढेऽस्पृश्यजनैस्तदा ।
 यानादीन् क्षालयेद्देवमघमाघममार्गतः ॥५६३॥
 स्नापयेत्केवलं याने व्यूढे तैः शुद्धवारिणा ।
 सङ्क्षाल्य यानं विधिवत्प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकैः ॥५६४॥
 देवस्योत्सवकाले तु जातायां दीपनिर्वृत्तौ ।
 पतने वापि दीपस्य मूलमन्त्रेण मन्त्रयित् ॥५६५॥
 अष्टोत्तरसहस्रं तु हुत्वा तत्संस्त्यया जपेत् ।
 छत्रचामरपूर्वाणां पतने तु शतं जपेत् ॥५६६॥

वह्निदाहे समुत्पन्ने पुनरुत्पाद्य तानपि ।
 सजपं शान्तिहोमं तु कुर्यादष्टोत्तरं शतम् ॥५६७॥
 देवस्योत्सवकाले तु ग्रामे भरणसम्भवे ।
 पश्चाद्ग्रामं तु सम्प्रोक्ष्य अघमाघममार्गतः ॥५६८॥
 देवं संस्त्रापयेत्पश्चाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 देवस्योत्सवकाले तु ग्रामादौ वह्निदाहतः ॥५६९॥
 दूषिते पञ्चगव्यैस्तु प्रोक्ष्य ग्रामादिकं बुधः ।
 शान्तिहोमं च कृत्वाथ पुनरुत्सवमाचरेत् ॥५७०॥
 ग्रामादावग्निना दग्धे वात्यासारादिदूषिते ।
 शान्तिहोमं पुरा कृत्वा पश्चादुत्सवमाचरेत् ॥५७१॥
 अन्यथा चोत्सवे क्लृप्ते त्वघमोत्तममार्गतः ।
 देवं संस्त्राप्य विधिवच्छान्तिहोमं समाचरेत् ॥५७२॥
 शून्येषु ग्रामनगरपत्तनादिषु चोत्सवम् ।
 बलिदानं न कुर्वीत कृते तत्रापि निष्फलम् ॥५७३॥
 धामन्येवोत्सवं कुर्याद्बलिदानं च देशिकः ।
 अन्यथा करणे देवमुत्तमोत्तममार्गतः ॥५७४॥
 संस्त्राप्य शान्तिहोमं च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 समाहिते तु ग्रामादौ ग्रामशान्तिपुरस्सरम् ॥५७५॥
 पुनरप्युत्सवं कुर्याद्ब्राह्मणानामनुज्ञया ।
 रिपुचौराग्निवृष्ट्यादिभयात्कस्मिंश्चिदुत्सवे ॥५७६॥
 विहिते मुनिशार्दूलाः! केवलं बलिमाचरेत् ।
 अतिक्रान्तोत्सव कुर्यादन्येषुः शान्तिपूर्वकम् ॥५७७॥
 विहिते बलिदानेपि घन्येधुरधमोत्तमम् ।
 यपनं शान्तिहोमं च कृत्वातिक्रान्तमुत्सवम् ॥५७८॥
 बलिदानं च कुर्वीत द्विदिनं त्रिदिनं तु वा ।

चतुष्पञ्चदिन बापि उत्सवे विहिते स्ति ॥५७९॥
 तत्तद्दोषानुरूपेण प्रयश्चित्त विधाय च ।
 अतिक्रान्तोत्सवान् कुर्याद्द्वलिदानानि च क्रमात् ॥५८०॥
 देवस्योत्सवकाले तु महावातैस्तथाऽऽतपै ।
 पासुभिर्वर्षनीहारै स्पृष्टे विम्बेऽधमोत्तमम् ॥५८१॥
 स्नपन शान्तिहोम च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 विम्बे चोरादिभिर्नष्टे वर्तमाने महोत्सवे ॥५८२॥
 विम्बान्तर समापाद्य प्रतिष्ठाप्य यथापुरम् ।
 महाभिषेक हवन जप चैव यथाविधि ॥५८३॥
 कुर्यादुत्सवशेष तु कर्माचारिषु नाचरेत् ।
 रथस्य यात्राकाले तु चक्रच्छेदेऽक्षभेदने ॥५८४॥
 रज्जुच्छेदेपि वा ह्यन्य सयोज्य च यथापुरम् ।
 यात्रान्ते शान्तिहोम तु कुर्यात्तद्दोषशान्तये ॥५८५॥
 शिखाकुम्भस्य पतने सारथे पतने तु वा ।
 पुनर्यथापुर स्नाप्य कृत्वा पुण्याहवाचनम् ॥५८६॥
 रथ सम्प्रोक्ष्य यात्रान्ते शान्तिहोम समाचरेत् ।
 रथोपरि त्वयोग्यानामारोहे पचगव्यकै ॥५८७॥
 रथ सम्प्रोक्ष्य यात्रान्ते त्वयमाधममार्गत ।
 व्यापयेद्देवदेवेश रथे वै किञ्चिदग्निना ॥५८८॥
 दग्धे पुनर्नवीकृत्य सेचयेत्पचगव्यकै ।
 यात्रान्ते स्नपन कुर्यादधमोत्तमसहकम् ॥५८९॥
 रथस्य तु महद्दोहे रथादेव स्वगोपरि ।
 समारोप्यालय मीत्वा उत्तमोत्तममार्गत ॥५९०॥
 स्नपन शान्तिहोम च कुर्यात्त्रासनाभोजनम् ।
 रथाद्द्विम्बम्य पतने रथोपरि स्वगे तु वा ॥५९१॥

पुनर्देव समारोप्य नीत्वा वै मन्दिर तत ।
 उतमोत्तममार्गेण स्नपन हवन तथा ॥५९२॥
 मूलमन्त्रायुतजप कृत्वा गोभूतिलादिभ्यम् ।
 दत्त्वा तद्दोषशान्त्यर्थं सदृश भोजयेद्विजान् ॥५९३॥
 संविष्वस्य रथस्यैव पतने प्राग्वदाचरेत् ।
 प्रायश्चित द्विजश्रेष्ठा । रथभङ्गे तु त पुन ॥५९४॥
 सन्धायोत्सवशेष तु कृत्वा शान्त्यै हुनेद्गुरु ।
 असन्धेये रथे देवमारोप्य च खगोपरि ॥५९५॥
 नीत्वालय तत्र देवमघमोत्तममार्गत ।
 सस्नाप्य शान्तिहोमादि कुर्यात्तद्दोषशान्त्ये ॥५९६॥
 रथचक्रादिघातैस्तु मनुष्यमरणे सति ।
 शव बाहिर्विनिष्कास्य तद्देशखननादिकाम् ॥५९७॥
 पञ्चशुद्धिं क्रमात्कृत्वा यात्रान्ते त्वघमोत्तमम् ।
 क्षपन शान्तिहोम च कुर्याद्ब्राह्मणमोजनम् ॥५९८॥
 चक्रघातादिना तिर्यङ्मरणे प्राग्वदाचरेत् ।
 भूमिशुध्यादिक सर्वं क्षपन त्वघमाघमम् ॥५९९॥
 यात्राकाले तथान्योन्यविरोधादायुधादिना ।
 रथान्तिके जनमृतौ प्राग्वन्निष्कृतिरीरिता ॥६००॥
 तदक्ताद्यै रथे स्पृष्टे रथ सञ्जाव्य वारिमि ।
 पञ्चगव्येन सप्रोक्ष्य यात्रान्ते त्वघमाघमम् ॥६०१॥
 क्षपन शान्तिहोम च कुर्याद्देशिकसत्तम ।
 रथोत्सवस्य काले तु तद्ग्रामे यत्र कुत्र वा ॥६०२॥
 मरणे ब्राह्मणादीना तच्छव ग्रामतो वहि ।
 निष्कास्य ग्रामदीधीस्तु मार्जनोत्प्रेखनादिभि ॥६०३॥
 सशोष्य पञ्चगव्येन प्रोक्ष्य यात्रा समाचरेत् ।
 ततोऽप्यमाघम यान् शान्तिहोम समाचरेत् ॥६०४॥

एकद्वित्रिदिनान्ते तु रथे स्वस्थानसंस्थिते ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नपनं हवनं तथा ॥६०५॥
 कृत्वा ततस्त्वतिक्रान्तमुत्सववलिमाचरेत् ।
 तथा तीर्थदिने वापि क्षप्रविष्टे रथे स्थलम् ॥६०६॥
 अक्षरोप्य रथोद्देव समारोप्य स्वगेश्वरे ।
 ग्रामप्रदक्षिणं नीत्वा उत्तमोत्तममार्गत ॥६०७॥
 स्नपनं शान्तिहोमं च कृत्वातिक्रान्तमुत्सवम् ।
 बलिदानं च कुर्वीत ततस्तीर्थीदिकं चरेत् ॥६०८॥
 एकद्वित्रिदिनान्तं तु रथारोहे तु विप्रिते ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नपनं हवनं तथा ॥६०९॥
 द्विजानां भोजनं कृत्वा सद्यः कुर्याद्रथोत्सवम् ।
 एकद्वित्रिचतुर्वर्षं विप्रिते तु रथोत्सवे ॥६१०॥
 उत्तमस्नपनं होमं सहस्रद्विजभोजनम् ।
 गोभूदानादिकं कृत्वा रथप्रोक्षणमाचरेत् ॥६११॥
 रथस्थां देवतां पूज्य स्वगेशमनुना ततः ।
 अष्टोत्तरशतं हुत्वा तिलैराज्यैश्च तण्डुलैः ॥६१२॥
 रथस्थदेवतामन्त्रैः पृथगग्राहूनिर्हुनेत् ।
 एव कृत्वाथ देवस्य रथयात्रां समाचरेत् ॥६१३॥
 महोत्सवाङ्गभूते तु वसन्तोत्सवकर्मणि ।
 ढोलोत्सवे च मृगयाद्युत्सवे च मुनीश्वराः ॥६१४॥
 युद्धारम्भे च देवीभ्यां तथा चूर्णाभियेचने ।
 उत्ते कुर्यात् शान्तिहोमं तदहोपोषशान्तये ॥६१५॥
 मुहूर्तातिक्रमेप्येवमुत्सवे सर्वकर्मणाम् ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत अष्टोत्तरत्रयं तथा ॥६१६॥
 दिवारान्बुस्तथ कुर्यादाभ्यांस्त्रयमयोदयात् ।

पुनरप्युत्सव कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥६४२॥
 तस्मिन् मासेऽप्यतिक्रान्ते मासि स्यात्तदनन्तरे ।
 एव सवत्सरान्त स्यादतिक्रान्तेऽपि वत्सरे ॥६४३॥
 सहस्रकलशस्नान शान्तिहोमोऽयुत जप ।
 सहस्रब्राह्मणानां च भोजन कारयेद्विजा ! ॥६४४॥
 तेनैव शान्तिर्भवति न गतोत्सवमाचरेत् ।
 नवाहोत्सवपूर्वेषु पूर्वं यावाद्दिनोत्सवम् ॥६४५॥
 सङ्कल्पित तथैव स्यात्प्रतिमवत्सर द्विजा ! ।
 तावन्न्यूनाधिकदिन नोत्सव परिकल्पयेत् ॥६४६॥
 अमत्या यदि कुर्वीत पुनरुत्सवमाचरेत् ।
 वैशेषिकेषु प्राप्तेषु वर्तमाने महोत्सवे ॥६४७॥
 द्वादश्यादिषु तत्सर्वं यथान्याय समाचरेत् ।
 न लोपयेत्प्रयत्नेन प्राप्त वैशेषिक सुधी ॥६४८॥
 जपेदस्त्रायुत मन्त्री त्वकृतेषु च शान्तये ।
 एवमादिषु चान्येषु दोषेषु मुनिसत्तमा ! ॥६४९॥
 उत्सवामौ यथाशास्त्र शान्तिहोम समाचरेत् ।
 पर्वोत्सवेषु लुप्तेषु स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥६५०॥
 दधिनिर्वेदन चापि विशेषेण समाचरेत् ।
 श्रवणाद्युत्सवे लुप्ते स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥६५१॥
 लुप्ते तु वृषिकादीषु तदनन्तरमासि वा ।
 कुर्वीत वद्विनक्षत्रे स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥६५२॥
 दीपोत्सव प्रकुर्वीत शान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 अन्येष्वप्युत्सवेष्वेव लुप्तेषु मुनिपुङ्गवा ! ॥६५३॥
 तदगन्तर्मासे वा तत्तदुत्सववासरे ।
 जाचरेदुत्सव प्राग्ब्रह्मज्ञानहोमपुरस्सरम् ॥६५४॥

प्रायश्चित्तमथो वक्ष्ये पवित्रारोपणे द्विजा ।
 अप्रमाणे पवित्रे तु अल्लमन्त्रायुत जपेत् ॥६५५॥
 अतीत उक्तकाले तु चातुर्मास्यस्य मध्यत ।
 मध्यम स्नपन कृत्वा काले ऽन्यस्मिस्तदाचरेत् ॥६५६॥
 पवित्रे केशपापाणचर्माङ्गारनखादिभि ।
 दूषिते वाग्निना दग्धे छिन्ने दष्टेऽतिभक्षिते ॥६५७॥
 मृषिकाधैश्च काकाधैस्स्पृष्टे त्यक्त्वा तु तत्पुन ।
 सूत्रैस्तथाविध कृत्वा विधिवच्चाधिवासयेत् ॥६५८॥
 एव दुष्टपवित्राणा मोहादारोपणे कृते ।
 तत्परित्यज्य देवेशमधमोत्तममार्गत ॥६५९॥
 सस्नाप्य हुत्वा शान्त्यर्थं दद्याच्छुद्धपवित्रकम् ।
 अक्रमेण तु देवस्य पवित्रारोपणे कृते ॥६६०॥
 शान्तिहोम तदा कृत्वा सहस्र जपमाचरेत् ।
 मुहूर्ते समतिक्रान्ते शुद्धे यजनविस्तरान् ॥६६१॥
 तदन्यस्मिन् विभोर्दद्यात्पवित् शान्तिपूर्वकम् ।
 पावित्रिकी तीर्थयात्रा न कृता चेन्मुनीश्वरा । ॥६६२॥
 उत्तम स्नपन कृत्वा पुनरत्सवमाचरेत् ।
 पवित्रे देवदेवस्य अयोग्याना नियोजिते ॥६६३॥
 शान्तिहोम तदा कृत्वा सहस्र जपमाचरेत् ।
 चातुर्मास्ये तु देवस्य कुर्यात् शयनोत्सवम् ॥६६४॥
 तद्यत्यये विलोपे च चतु स्नानार्चनादिकम् ।
 जप्त्वा मूलायुत मन्त्री शान्त्यर्थं जुहुयात्तथा ॥६६५॥
 कलशम्पापनार्थं चैत्र कुर्यादङ्कुरार्पणम् ।
 तथा प्रतिसर वन्य मूलमन्त्रायुत जपेत् ॥६६६॥
 पुरस्तादङ्कुरानर्प्य यथा निम्बे तु ज्यैष्ठ्येन ।

अमत्यावा समत्या वा स्नपन नाचरेद्यदि ॥६६७॥
 शान्तिहोम पुरा कृत्वा जपेदष्टाक्षरायुतम् ।
 कौतुकाकुरपूर्वं तु पुनरेवाभिषेचयेत् ॥६६८॥
 अकृत्वाकुरयाग तु तथा कौतुकबन्धनम् ।
 स्नापितो यदि देवेश स्नपन निष्फल भवेत् ॥६६९॥
 विधिमच्चाकुरावाप कृत्वा कौतुकबन्धनम् ।
 स्नापयेद्विधिवन्मन्त्री शान्तिहोमपुरस्सरम् ॥६७०॥
 सङ्कल्पिते तु स्नपने त्वकृते द्विगुण चरेत् ।
 नासादितैर्द्रव्यहीनै स्नापितेष्वेवमाचरेत् ॥६७१॥
 स्नापितेष्वथ कुम्भेषु हीनेषु स्नाप्य पूर्ववत् ।
 जपेत्कलशदैवत्य मन्त्रमष्टोत्तर शतम् ॥६७२॥
 समुद्भूतेषु कुम्भेषु रिक्तेषु सुपिरादिना ।
 प्राग्वदन्य प्रतिष्ठाप्य जपेदष्टोत्तर शतम् ॥६७३॥
 मार्जालमूषिकाद्यैस्तु स्पृष्टे वा लघिते घटे ।
 केशास्थिलोष्टसम्पृष्टे भेदच्छेदादिदूषिते ॥६७४॥
 पिपीलिकादेर्गव्यादी पतने सूत्रवस्त्रयो ।
 अभिदाहे तथा कुम्भे कालमण्डलदूषिते ॥६७५॥
 त त कुम्भ परित्यज्य स्नाप्य कुम्भान्तर पुन ।
 सम्पूज्य कुम्भदैवत्य मन्त्रमष्टोत्तर जपेत् ॥६७६॥
 स्नापिते स्नानकलशे श्वानयुक्कुटवायसै ।
 अम्पृश्यैश्चापि सम्पृष्टे ङदक्यासूतिकादिभि ॥६७७॥
 चण्डाद्वैरा मन्त्रिदृष्टे स्पृष्टे सूतकिभिर्नरे ।
 मर्मान् कुम्भान् परित्यज्य शुद्धान् सम्याप्य पूर्ववत् ॥६७८॥
 पुण्यादृष्टान् जपेत्पञ्चा त्पञ्चा मूत्रमन्त्रम् ।
 मन्त्र पञ्चशदैवत्यमष्टवार जपेत्पृथक् ॥६७९॥

दुष्टैस्सन्नापिते देवे पुनरप्यभिषेचयेत् ।
 गाहिपानोन्द्रसम्भूतदधिक्षीरघृतादिभि ॥६८०॥
 मासातीतघृदैर्वापि पयोभिर्दधिसंयुतै ।
 क्षीरयुक्तैश्च दधिभिर्गुडमिश्रैश्च माक्षिकै ॥६८१॥
 अन्यैश्च सङ्करद्रव्यैस्तथा पर्युपितोदकै ।
 अगाढितैश्च सलिलैस्तथा वै पल्वलोदकै ॥६८२॥
 सन्नापितेषु देवेशे पुनरप्यभिषेचयेत् ।
 शान्तिहोम च कुर्यात् तत्तद्दोषप्रशान्तये ॥६८३॥
 अधिवासितवृम्भस्वतोयाना पूर्वमेव तु ।
 न पर्युपितदोषोस्ति अधिवासैस्तथार्चनै ॥६८४॥
 अनर्चने च कुम्भानामक्रमेण समर्चने ।
 अक्रमेण समुद्धारे स्वापने द्रव्ययोजने ॥६८५॥
 द्रव्ये न्यूनैर्जधिकेवापि शरावे कलशे तथा ।
 कूर्चे वस्त्रे तथा कोष्ठे पीठादौ तोरणादिके ॥६८६॥
 प्रमाणरहिते धान्यपीठाभावे मुनीश्वरा ! ।
 सूत्रवस्त्राद्यभावे च शतवार जपेन्मनुम् ॥६८७॥
 गेयमञ्जळवादित्रस्तोत्रनृत्तादिभिर्विना ।
 वीणावेणुनिनादैश्च तथा पुण्याहवाचनै ॥६८८॥
 विनाभिषेचने मूलमष्टोत्तरस्रत जपेत् ।
 मोक्षार्थी स्नापयेद्देव सर्वफल यथाविधि ॥६८९॥
 रिपूणा निग्रहार्थीतु दिवा कुर्यात्तु सर्वदा ।
 स्वर्गदानस्तु पूर्वाह्ने धर्मार्थी दिनमध्यमे ॥६९०॥
 दिनान्ते सर्वभोगार्थी प्रायश्चित्तेषु सर्वदा ।
 चन्द्रसूर्योपरागे च तत्काले स्नापयेत्प्रभुम् ॥६९१॥
 सकान्तिषु च सूर्यस्य प्राग्दत्तश्चात्तथैव च ।

सन्यान्तिकाला विज्ञेया नाड्य षोडश षोडश ॥६९२॥
 तदानीं स्नापयेद्देवमतिक्रान्ते हुनेन्मनुम् ।
 सहस्रकृत्वस्तदनु तत्समजसमाचरेत् ॥६९३॥
 वद्धप्रतिसरे विम्बे स्नपनार्थं तु मन्त्रिणा ।
 सम्प्राप्तं स्नपनेन्यन्मिन् प्रायश्चित्तनिमित्ततः ॥६९४॥
 तदर्धं कौतुकं बध्वा स्नानकर्म समाप्य च ।
 पूर्वोर्व्यं प्रकुर्वीत प्रायश्चित्तादनन्तरम् ॥६९५॥
 अन्यत्र क्रमशः कुर्यात्पूर्वोर्व्यं समाप्य च ।
 अन्यथा चेदिदं कर्म निष्फलं भवति द्विजा ! ॥६९६॥
 तद्दोषपरिहारार्थं शान्तिहोमो जपस्तथा ।
 सहस्रसंख्यया युक्तो मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥६९७॥
 विनावभृथकालं तु देवमालयतो वहि ।
 स्नापयेद्यदि समोहाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ॥६९८॥
 बहुद्वेरेऽभिषेकार्थां तां गृह्णात्वाग्रमण्टपात् ।
 न गच्छेद्द्वारद्वारं मन्त्री स्नपनार्थं वहिर्गते ॥६९९॥
 शान्तिहोमं प्रसुर्याति तस्य दोषस्य शान्तये ।
 विम्बेऽभिषिच्यमाने तु पतिते स्नानविष्टरात् ॥७००॥
 प्रतिष्ठास्नपनं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 स्नानकाले विशेषेण विम्बस्य चलने द्विजा ॥७०१॥
 चलने स्नानवेद्याश्च शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 प्रभार्षाणाम्ब्रह्मभेदगङ्गादिदूषिते ॥७०२॥
 तत्रद्विम्बगता शक्तिं नियोज्य धृतनौतुके ।
 सन्धानं शिल्पिभिः कृत्वा गुममृत्य तदेव तु ॥७०३॥
 शेषकर्मणि निवृत्ते स्नापयेदुच्यते क्रमात् ।
 तिलेन चरणान्येन प्रत्यङ्गं सदस्यम् ॥७०४॥

- ११ जुहुयान्मूलमन्त्रेण तेन शान्तिर्भविष्यति ।
 तदा न षटितुं शक्तिर्यदि स्याद्यज्ञगौरवात् ॥७०५॥
 शोभार्थनिग्ने पुरतः स्थापिते शेषमाचरेत् ।
 एवमुत्सवतीर्थार्थशयनादिषु मूर्तिषु ॥७०६॥
 तत्तदङ्गादिसन्धानं स्थापनं योजनं पुनः ।
 क्षमापरिग्रहकाले तु दुर्निमित्तोदये द्विजाः! ॥७०७॥
 शान्तिहोमं पुरा कृत्वा सहस्रं जपमाचरेत् ।
 तथैव क्षेत्रमानार्थं सूत्रं यस्तंप्रसारितम् ॥७०८॥
 विच्छेदे तस्य सूत्रस्य शङ्कनां वा विदारणे ।
 भूतानां बलिकाले तु पतिते बलिपात्रके ॥७०९॥
 भूतले खन्यमाने तु भस्माङ्गारतुषादिके ।
 किमिकीटादिके वापि दृष्टे तच्छान्तये द्विजाः! ॥७१०॥
 नारसिंहेन मन्त्रेण तिलैराज्यैः सहस्रशः ।
 हुनेदाचार्यवरणमकृत्वा क्षमापरिग्रहम् ॥७११॥
 मन्दिरे निर्मिते विमा ब्राह्मणानामनुज्ञया ।
 शान्तिहोमपुरस्कन्तु क्षमापरिग्रहमाचरेत् ॥७१२॥
 बालस्नानमकृत्वैव मन्दिरे निर्मिते द्विजाः! ।
 मूलार्चास्थापनात्पूर्वं यजमानान्वितो गुरुः ॥७१३॥
 रविमण्डलमध्यस्थं देवं सम्पूज्य भक्तितः ।
 औन्नमः पुण्डरीकाक्ष भक्तानुग्रहकारक ॥७१४॥
 क्षन्तुमर्हसि देवेश यन्मयाप्यकृतं कृतम् ।
 इति प्रणम्य देवेशं वासस्वानं यथाविधि ॥७१५॥
 निर्माय तत्र देवं तु प्रतिष्ठाप्य समर्चयेत् ।
 स्वातप्रदेशे प्रासादभूमध्ये मुनिसत्तमाः! ॥७१६॥
 विना प्रासादानिर्माणे कुम्भसंस्थापनादिकम् ।

ब्राह्मणान् समनुजाप्य स्वात्वा प्रासादमध्यत ॥७१७॥
 तत्र कुम्भस्थापनादि यथासम्भ्रमाचरेत् ।
 शान्तिहोम च कुर्वीत सर्वदोषप्रशान्तये ॥७१८॥
 गर्भन्वासेषि न कृते तथा गर्भं च विन्यसेत् ।
 आयशुद्ध्यादिहीने वा प्रासादे लक्षणोज्जिते ॥७१९॥
 यथाशास्त्रं पुन कृत्वा शान्तिहोम समाचरेत् ।
 न स्थापिते शिम्बाकुम्भे प्रासादे चापतिष्ठिते ॥७२०॥
 तत्तत्कर्म पुन कुर्याच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 प्रान्तरमण्डपादीनां गोपुरादेस्तथा द्विजा । ॥७२१॥
 अकृते स्थापने शान्तिपूर्वं तत्तत्समाचरेत् ।
 दारलोहशिलादीनां सप्रहावसरे द्विजा । ॥७२२॥
 दुर्निमित्तोदये चैव तथा दुम्बप्रदर्शने ।
 नारासिंहेन मन्त्रेण तिलाज्यैस्तु सहस्रश ॥७२३॥
 शान्तिहोमं प्रकृत्वा सर्वदोषप्रशान्तये ।
 दारलोहशिलामृत्स्नावस्त्रादीनां परिग्रहे ॥७२४॥
 तत्तद्द्रव्यतयोदीर्णद्रव्यमन्त्रक्रियादिषु ।
 परिच्युतेषु तत्कुर्याच्छान्तिहोमनपादिकम् ॥७२५॥
 अकृते पर्वतादौ तु दारवादीनां परिग्रहे ।
 आनीतम्यालयक्षेत्रे शिल्पिभिः सत्क्रिया विना ॥७२६॥
 यथावदाचरेद्विद्वानर्चाद्व्यस्य सहस्रहम् ।
 विनेन सप्रहं कर्मनिम्बादौ निर्मिते मति ॥७२७॥
 पश्चादपि च तत्कुर्याच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 विन्धर्षाटशिलादीनां मानेन्मानादिलक्षणे ॥७२८॥
 रहिते शान्तिहोमं तु कुर्यात्तद्दोषप्रशान्तये ।
 विन्धर्षाटशिलानां नु व्यस्यन्ने पुशिन्यादिके ॥७२९॥

तत्तत्त्यक्त्वा पुनः कुर्याद्यथोक्तशिलया द्विजाः! ।
 निर्मिता प्रतिमा शीघ्रं स्वगृहे न निवेशिता ॥७३०॥
 राज्ञो राष्ट्रस्य तत्कर्तुरनिष्टमुपपादयेत् ।
 एकविंशदिनादूर्ध्वमासुरी सा भवेद्ध्रुवम् ॥७३१॥
 कृत्वा महाभिषेकाद्यं स्थापयेदन्यथा त्यजेत् ।
 जलाधिवासे स्नपने तथा नयनमोक्षणे ॥७३२॥
 शयने वेदिकायां च मन्त्रन्यासादिकर्मणु ।
 कुम्भमण्डलपूजायां द्वारतोरणकुम्भयोः ॥७३३॥
 होमे पीठादिसंस्कारे अकृते बान्यथा कृते ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत सहस्राहुतिसंख्यया ॥७३४॥
 मूलमन्त्रायुतजपं शतब्राह्मणभोजनम् ।
 अस्थाने स्थापिते भिन्ने पादाधाराशिलाङ्घितम् ॥७३५॥
 तदानीमेव चोद्धृत्य स्थापयेत्तं स्वके पदे ।
 उत्तमवपनं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥७३६॥
 न स्थापिते मुहूर्तेऽस्मिन् न तदा भिन्नुद्धरेत् ।
 पूर्ववत्स्नपने होमे कृते शान्तिर्भविष्यति ॥७३७॥
 स्थापनेऽधिकृते मुख्ये देशिके व्याधितेऽसति ।
 न्यस्तदेहे ऽथवा मध्ये वर्तमाने क्रियाक्रमे ॥७६८॥
 क्रियामन्तोपदेष्टा च प्रतिष्ठाकर्मणि स्थितः ।
 पुत्रो वा देशिकेन्द्रस्य स्थापने शेषमाचरेत् ॥७६९॥
 अन्ते सहस्रकलशैरभिषिच्य सुरेश्वरम् ।
 चक्रांबुल्लकुण्डे तु मधुक्षीरादिभिः क्रमात् ॥७७०॥
 शान्त्यर्थं मधुना हुत्वा तत्संख्यं जपमाचरेत् ।
 प्रतिष्ठाकर्मकालादावाचार्यपञ्चगानयोः ॥७७१॥
 शतविगाचार्यवीर्यापि संजाते कलदे द्विजाः ! ।

कर्म निष्फलता याति शान्तिहोम समाचरेत् ॥७४२॥
 नमस्कृत्याभ्यर्च्य गुरु क्षम्यतामिति चोचरेत् ।
 दोषाणामेवमादीना सम्भवेपि मुनीश्वरा । ॥७४३॥
 तत्तच्छान्तिं प्रकुरीत शान्तिहोमजपादिभि ।

मुनय ।

प्रायश्चित्तान्यशेषाणि श्रुतानि मुनिपुङ्गव । ॥७४४॥
 तत्र तत्र त्वया प्रोक्तं कर्म संप्रोक्षणाभिधम् ।
 ग्रामशान्तिविधिश्चापि शान्तिहोमश्च भूयश्च ॥७४५॥
 तद्विधानादिकं सर्वं शान्तिमिच्छामहे मुने ।

नारद ।

संप्रोक्षणविधानार्दान् वक्ष्यामि मुनिसत्तमा ! ॥७४६॥
 शृणुध्वमधुना सर्वे सावधानेन चेतसा ।
 बिम्बपीठविमानाना भस्माङ्गे तु समाहिते ॥७४७॥
 प्रतिमाषाठयोरष्टबन्धने तु पुन कृते ।
 आशौचवद्भिर्मनुजैर्महापातकभिर्नरै ॥७४८॥
 चण्डालोदक्यादिभिश्च म्लेच्छैर्वा कुलकसादिभि ।
 देवनिम्बेतु सस्पृष्टे चण्डालध्वज्यादिभि ॥७४९॥
 निरन्तर त्वेकमासमालये सम्प्रापिते ।
 चण्डालध्वज्यादीना प्रमादाद्भगवद्गृहे ॥७५०॥
 फर्मण्यधिष्ठितौ तैस्तु सहवासेपि च द्विजा । ।
 निम्बे प्रासादभागे वा श्वे स्पृष्टे द्विजोत्तमा ! ॥७५१॥
 निम्बे चलनीकशिबिर्त्तरघाणा समुद्धवे ।
 निम्बेत्पन्निसस्पृष्टे प्रासादे वा मुनीधरा । ॥७५२॥
 निम्बम्य दसने चैव चलने रोदने तथा ।
 पतने भ्रमणे चैव श्वेदरक्तादिमम्भवे ॥७५३॥

कम्पने च तथा विप्राः । रक्तवर्षादिसम्भवे ।
 आराधने च विच्छिन्ने मासादूर्ध्वं मुनीश्वराः । ॥७५४॥
 संहितासङ्घे चैव तथा सिद्धान्तसङ्घे ।
 मृगुसे चोद्धृते विन्धे मासादूर्ध्वं द्विजोत्तमाः । ॥७५५॥
 सम्प्रोक्षणं प्रकुर्वीत तत्तद्दोषप्रशान्तये ।
 दोषैरुपहतं ज्ञात्वा प्रासादप्रतिमादिकम् ॥७५६॥
 असम्प्रोक्ष्यार्चनं कुर्वन् राजानं राष्ट्रमञ्जसा ।
 देवतायतनं ग्रामं नाशयेन्नल संशयः ॥७५७॥
 तस्मात्सम्प्रोक्षणं कार्यं मासादप्रतिमादिषु ।
 पुरा सम्प्रोक्षणदिनं राजराष्ट्राभिवृद्धिदम् ॥७५८॥
 निश्चयीकृत्य कालज्ञैः पुरस्तादुक्तवासरे ।
 अङ्कुरानर्प्य विधिवत्सध्यात्मशोधिते गृहे ॥७५९॥
 सर्वत्र गोमयाम्भोभिः पुण्याहोक्तिपुरस्सरम् ।
 सम्प्रोक्ष्य षष्ठभिर्गव्यैः कुशोदकसमन्वितैः ॥७६०॥
 मूलवैरादिविम्बानां षड्भिस्सिद्धार्थक्रादिभिः ।
 पवित्रार्चितैरङ्घ्रिर्वहुशः क्षालने कृते ॥७६१॥
 मघानदिनपूर्वम्यां रात्रौ यागादिमण्डपे ।
 तोरणद्वारकलशे वितानध्वजशोभिते ॥७६२॥
 दीक्षाधिवासवत्कृत्वा कुम्भे वै मण्डपस्थले ।
 पूजनं विभवेनैव जपान्तं मूलमन्दिरे ॥७६३॥
 क्षीराद्यैः षष्टविंशद्भिः व्यापयेद्भुवःशुक्लम् ।
 लेपमिष्टिपटम्यस्य पुरम्नाद्रद्रविष्टरे ॥७६४॥
 कर्माचानयवा कूर्चदर्पणे प्रतिविम्बितम् ।
 संम्नाप्य विधिवत्कुम्भैः स्थापितमण्डपे ॥७६५॥
 उन्मवाचादिपिम्बानामत्तानानामयात्पनान् ।

पूजन स्नपन कार्यं पाश्चात्ये यागमण्डपे ॥७६६॥
 तत्रस्ये हवन कुण्डे शङ्खचक्रादिलक्षणे ।
 मधुक्षीरादिभिः कार्यं सहस्रशतसलयया ॥७६७॥
 कर्मत्रिम्ब विनान्येषा विम्बानामङ्गलपिणाम् ।
 दक्षिणे मण्डपस्याथ शयने कल्पयेन्महत् ॥७६८॥
 तिलतण्डुलशालीना भरैर्वस्त्रादिभिः सह ।
 तदूर्ध्वे शाययेदर्चा विधिवद्द्वकौतुकाम् ॥७६९॥
 सम्पूज्य कबळाद्यैश्च छादयेत्ता सितादिभिः ।
 वर्णकैर्मण्डल कुर्याच्चक्रानुरुहभूपितम् ॥७७०॥
 यावत्प्रभातसमय विम्बस्थस्य समीपत ।
 देशिको मूलमन्त्रस्य जपेनैव नयेन्निशाम् ॥७७१॥
 प्रभाताया तु शर्वर्या कृतसन्ध्याविधिर्गुरु ।
 चतु स्थानार्चन कृत्वा पूर्यवत्प्रपनान्वितम् ॥७७२॥
 पूर्णाहुत्यादिक सर्वं विभाय तु यथाविधि ।
 कुण्डस्थ मण्डलस्थञ्च देव हृदि विसृज्य च ॥७७३॥
 उद्गाम्य द्वारदेवाश्च बलिदानपुरस्सरम् ।
 मुहूर्ते शोभने प्राप्ते नववस्त्रपरिष्कृतम् ॥७७४॥
 सोत्तरीयोपवीत च कृतकौतुकनन्धनम् ।
 समस्ततत्त्वनिन्यस्तमभ्यर्च्यार्घ्यादिभिः क्रमात् ॥७७५॥
 ताम् स्वहृदयाम्भोजात्पुष्पाञ्जलिपुरस्सरम् ।
 अग्राद्यमपरिच्छेद्यममूर्तममल महत् ॥७७६॥
 नित्यशुद्धमनौपम्य सुसूक्ष्ममचल स्फुटम् ।
 सन्धिद्वय त्वमामान्य भाम्बर सुदृढ महत् ॥७७७॥
 तेजम्बु सन्नभय्याथ दण्डवत्प्रणिपत्य तु ।
 विनिवेद्य विमो सर्वं कृत कर्म द्विजोत्तमा ! ॥७७८॥

उरथाप्योत्सवविन्वादीन् पुर्वन्मज्जलै सह ।
 महाकुम्भ च पुरतो वाहयन् मूर्तिपादिभि ॥७७९॥
 करकात्र समादाय त्वाचार्यं पुरतो व्रजेत् ।
 शलाकामात्रयाऽच्छिन्नधारया सेचयन् भुवम् ॥७८०॥
 प्रादक्षिण्येन धामान्त प्रवेश्य मुनिपुङ्गवा ! ।
 महोत्सवोक्तमार्गेण कुम्भप्रोक्षणमाचरेत् ॥७८१॥
 द्वारावरणदेवाश्च आलयाश्रयवर्तिन ।
 स्वगोशविष्वक्सेनादीन् परिचाराश्चसर्वश ॥७८२॥
 कुम्भावशिष्टतोयेन प्रोदायेत्सर्वत क्रमात् ।
 अवशिष्ट कुम्भतोय बलिपीठेऽभिषेचयेत् ॥७८३॥
 एव सप्रोक्ष्य विधिवत्प्रासादान्त प्रविश्य च ।
 करम्य कौतुक चाथ हृदयेन विसृज्य तु ॥७८४॥
 गोभूहेमादिकं द्रत्वा सवेदोषप्रशान्तये ।
 देवमर्त्यादिनाभ्यर्च्यं हविरन्त विस्रेपत ॥७८५॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात्सहस्र शतमेव वा ।
 सद्यो वा सकल त्वेव कुर्यात्सम्प्रोक्षण विभो ॥७८६॥
 पुष्पाङ्कुरपुरस्कन्दु तत्तद्दोषमशान्तये ।
 न तिथिर्न च नक्षत्र कालवेळा न विद्यते ॥७८७॥
 सद्य सम्प्रोक्षण विद्या ! निशि वा दिवसेपि वा ।
 प्रायश्चित्तविळम्बे तु कुर्यात्कालनिरीक्षणम् ॥७८८॥
 इति सम्प्रोक्षण प्रोक्तं सर्वं चापि द्विजोत्तमा ! ।
 प्रायश्चित्तं तु वै कुर्यात्सङ्गाते तन्निमित्तके ॥७८९॥
 तत्तद्देवाथ कर्मान्ते त्रिदिनाभ्यन्तरेपि वा ।
 तद्गुरुत्वानुगुण्येन षड्वसतिदिनान्तरे ॥७९०॥
 तदारम्भसमाप्तिर्वा ह्यन्यथा द्विगुणं चरेत् ।

प्रायश्चित्तं तु सर्वत्र स्वयव्यक्तादिके स्थले ॥७९१॥
 अथात् सप्रवक्ष्यामि ग्रामशान्तिविधिं द्विजाः । ।
 राज्यक्षोभावसाने च शून्ये ग्रामे च हेतुना ॥७९२॥
 ग्रामे च बहिना दग्धे वात्यासारादिदृषिते ।
 पुनः समाहिते रक्तमधुवर्षादिसम्भवे ॥७९३॥
 ग्रामे बहुब्रह्मवधे तथा गोवधसम्भवे ।
 चण्डालशवराद्यैस्तु ग्रामे बहुदिनोपिते ॥७९४॥
 महामार्यादिरोगेण सघातमरणादिक्ले ।
 ग्रामशान्तिं प्रकुर्वीत सर्वदोषप्रशान्तये ॥७९५॥
 तद्ग्रामे मुनिशार्दूल ! सर्वत्रैकत्र वा क्षितिम् ।
 स्वात्वा मृद समुद्धृत्य बहिः प्रक्षिप्य शुद्धया ॥७९६॥
 सम्पूर्णं च समीकृत्य कुशाद्रिः परिमृज्य च ।
 पर्वमिकरण विप्रैः कारयित्वा समन्तत ॥७९७॥
 ससिच्य गोमयाम्भोभिः पुण्याहोद्घोषपूर्वकम् ।
 पञ्चगव्येन चाभ्युक्ष्य गोगण तत्र वासवेत् ॥७९८॥
 वाचयित्वा महाशान्तिं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ।
 भोजयित्वा द्विजास्तत्र तेभ्यो दद्यात्तु दक्षिणाम् ॥७९९॥
 कृत्वैव स्थलसगुद्धिं शान्तिं कुर्यादनुक्रमात् ।
 देवगेहपुरोभागे बहिर्द्वारस्य सन्निधौ ॥८००॥
 मण्डप कारयेत्पूर्वं चतुर्द्वारादिसयुतम् ।
 तन्मध्ये वेदिका कुर्यादूर्ध्वमुण्डसमन्विताम् ॥८०१॥
 परितः कल्पयेत्कुण्डानष्टौ वा चतुरोपि वा ।
 मध्यमुण्डेपि वा सर्वं होम कुर्याद्विज्ञोत्तमाः ॥८०२॥
 सर्वांश्च यागसम्भारान् सम्भृत्य सुसमाहितः ।
 निजामुखे पश्येत्तु कृतयानः कृतादिकः ॥८०३॥

देवगेह समासाद्य ऋत्विग्भि सह देशिक ।
 देवदेव समभ्यर्च्य तदनुज्ञापुरस्सरम् ॥८०४॥
 सर्वे परिजनै सार्धं यागगेह प्रविश्य तु ।
 द्वारकुम्भादिकास्तत्र परिकल्प्य यथाविधि ॥८०५॥
 वेदिकोर्ध्वे तु कुण्डस्य दक्षिणे करफान्वितम् ।
 महाकुम्भ च विन्यस्य वामे शान्तिघट न्यसेत् ॥८०६॥
 करशुद्ध्यादिक सर्वं कृत्वा ह्य्यागपश्चिमम् ।
 पुण्याह वाचयित्वा तु सम्भारान् प्रोक्ष्य कृत्वाश ॥८०७॥
 द्वारार्चनपुरस्कन्तु महाकुम्भे यथाविधि ।
 अभ्यर्च्य देवमर्घ्याद्यैर्हविरन्तैस्तथास्त्रपम् ॥८०८॥
 परितो वासुदेवादीन् तत शान्तिघटे द्विजा ।
 शान्तिं पुष्टिं च तुष्टिं च समभ्यर्च्य यथाविधि ॥८०९॥
 वास्तुदेवगणाश्चापि तत्रैव परिपूजयेत् ।
 तदष्टदिक्षु कुम्भेषु कुमुदादीन् समर्चयेत् ॥८१०॥
 अथोर्ध्वकुण्डे विधिवत्प्रतिष्ठाप्य हुताशनम् ।
 तत्र देव तु सन्तर्प्य समिद्धि समभि क्रमात् ॥८११॥
 अष्टोत्तरसहस्राख्यसख्यया सघृतैस्त्रिलै ।
 तर्पयित्वा तु शान्त्यर्थमुद्धृत्याग्निगण तत ॥८१२॥
 दिक्कुण्डेषु विनिक्षिप्य विदिककुण्डेषु च क्रमात् ।
 प्रागादिदिक्षु चतुरो ऋत्विच सन्निवेश्य तु ॥८१३॥
 वासुदेवादिभिर्मन्त्रै स्सङ्गित्सप्तपूर्वकम् ।
 सहस्रसख्यया देवान् तर्पयेत्सघृतैस्त्रिलै ॥८१४॥
 एवमप्ययोगेन वाय्वादीशावसानकम् ।
 ऋग्वेदाद्याश्च चतुर सन्निवेश्य यथानामम् ॥८१५॥
 तैश्चापि वैष्णवै सूक्तै शान्तिसूक्तैश्च पावने ।

सहस्रसस्यया साज्यतिलहोम तु कारयेत् ॥८१६॥
 शान्तिं पुष्टिं च तुष्टिं च वास्तुदेवगणास्तथा ।
 कुमुदादिगणाश्चापि मध्यकुण्डे यथाक्रमम् ॥८१७॥
 प्रत्यक्रमग्राहुतिभिस्तर्पयेद्बृहत्धारया ।
 ब्रह्मा मरीचिरत्रिश्च विवस्वान् पृथिवीश्वर ॥८१८॥
 चित्रशैवापवत्सश्च सन्धिता च सविलफ ।
 रुद्रो रुद्रजयश्चैव इन्द्र इन्द्रजयस्तथा ॥८१९॥
 ईशश्चैवाथ पर्जन्यो जयन्तश्च महेन्द्रक ।
 भानु सत्यो भृगुश्चैव अन्तरिक्षश्च पूर्वक ॥८२०॥
 अग्नि पूषा कृशो भानुर्गुण क्षेत्राधिपस्तथा ।
 गन्धर्वा भृङ्गराजश्च मृत्युञ्जैव तथान्तक ॥८२१॥
 पितृदौवारिकश्चैव सुग्रीव पुष्पदन्तक ।
 वरुणश्च भृशश्चापो यक्षमासमनोजघ ॥८२२॥
 योगो नागश्च मृत्यन्तो भल्लाट सोम एव च ।
 अदितिर्वास्तुनाथश्च आमवास्तुगणा स्मृता ॥८२३॥
 प्तास्तु स्वस्वनाम्नैव स्वाहान्तेन हुनेत्क्रमात् ।
 आम्राश्रितास्तथादेवान् नगराश्रितदेवता ॥८२४॥
 भूपालाश्रितदेवाश्च चैत्यप्रासाददेवता ।
 उद्यानोपवनम्याश्च पर्यतद्रुमसन्धितान् ॥८२५॥
 सर्वानभ्यागतान् देवान् तर्पयेद्बृहत्धारया ।
 सग्याताज्य तु सगृष्ट शान्तिकुम्भे तु मेचयेत् ॥८२६॥
 कुम्भस्य देवदेर तु पुनरभ्यर्च्य देशिक ।
 गेटादिमागमज्यान्त वलिदान समाचरेत् ॥८२७॥
 रात्रिर्गप मगाप्याथ प्रभाते देनिकोत्तम ।
 जित्यङ्गमाणि निर्वर्त्य गत्वा वै यागमग्निदम ॥८२८॥

द्वाराभनपुरस्कन्तु महाकुम्भादिपु खितान् ।
 देवानर्घ्यादिभिर्भोगैर्हविरन्त यजेत्क्रमात् ॥८२९॥
 ततस्तु मूर्तिषु सार्धं मध्यकुण्डादिषु क्रमात् ।
 देव सन्तर्प्य विधिना पूर्वोक्तेन गुनीश्वरा । ॥८३०॥
 पूर्णाहुत्यादिक सर्वं विधाय च यथाविधि ।
 अग्निमध्यस्थित देव विसृज्य स्वहृदि क्रमात् ॥८३१॥
 द्वारदेवान् विसृज्याथ बलिदानपुरस्सरम् ।
 महाकुम्भादिकान् सर्वान् वाहयन्मूर्तियादिभि ॥८३२॥
 पठद्भि शान्तिसूक्तानि ब्राह्मणै सह देशिक ।
 सखादिमङ्गलरघैर्वण्टारषसमन्वितै ॥८३३॥
 देवगेह समासाद्य देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 पुस्तकेन प्रोक्षयेत् महाकुम्भस्यतोयत ॥७३४॥
 प्रासादद्वारमारभ्य बलिपीठान्तिम क्रमात् ।
 कुम्भावाशिष्टतोयेन प्रोक्षयेत्पूर्ववद्विजा । ॥७३५॥
 शान्तिकुम्भजलेनाथ शान्तिसूक्तै समन्तत ।
 ग्राम सप्रोक्षयेद्विप्रा । सर्वदोषप्रशान्तये ॥८३६॥
 ततो गेह समासाद्य सम्पूज्य पुरुषोत्तमम् ।
 महाहविर्निवेद्याथ होमान्त सर्वमाचरेत् ॥८३७॥
 ततस्तु बलिविम्ब तु धानमारोप्य देशिक ।
 नित्योत्सवविधानेन यात्रोपकरणै सह ॥८३८॥
 द्वारावरणदेवाना बलिं दत्त्वा विशेषत ।
 कुमुदादिकानि दद्याद्ग्रामेपि च यथाविधि ॥८३९॥
 बलिविम्ब ततोऽभ्यर्च्य स्वस्थाने सन्निवेश्य तु ।
 मूलविम्ब समभ्यर्च्य प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥८४०॥
 गोभूहेनादिक दद्यात्तत्काले सर्वशान्तये ।

आचार्यऋत्विगादींश्च दक्षिणाभिः प्रतोषयेत् ॥८४१॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात्सहस्रं शतमेव वा ।
 तेभ्यश्च दक्षिणां दद्याद्राजराष्ट्रसुखावहः ॥८४२॥
 ग्रामशान्तिविधिस्त्वेष कथितो मुनिपुङ्गवाः ।
 अथातः संप्रवक्ष्यामि शान्तिहोमविधिक्रमम् ॥८४३॥
 सर्वदोषप्रक्रमन सर्वच्छिद्रप्रपूरणम् ।
 सर्वैश्वर्यप्रद नृणां सर्वारिष्टविनाशनम् ॥८४४॥
 कर्तुः कारयितुश्चैव प्रजानां वाञ्छितप्रदम् ।
 अतिवृष्टावनावृष्टौ दुर्भिक्षे रोगसम्भवे ॥८४५॥
 दुस्वप्नादौ दुर्निमित्ते महोत्पातेषु सत्सु च ।
 आराधनाङ्गवैकल्ये गलिते चोत्सवाङ्गके ॥८४६॥
 प्रतिष्ठास्नानादीनामङ्गवैकल्यसम्भवे ।
 विम्बोपकरणार्दीनामस्पृश्यस्पर्शनादिके ॥८४७॥
 पूर्वोक्तेषु निमित्तेषु सर्वेषु मुनिपुङ्गवाः ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वन्ति तत्तद्दोषप्रशान्तये ॥८४८॥
 प्रसादस्याग्रतो वापि प्रथमाचरणादिके ।
 तदर्थं गण्डपं कुर्याच्चतुर्द्वारसमन्वितम् ॥८४९॥
 यद्वा पूर्वं वृत्ते विप्राः । कुलचिन्मण्डपादिके ।
 यागार्धमन्दिरे वापि पञ्चालय एव वा ॥८५०॥
 गोष्ठागारादिके वापि उद्यानोपवनादिषु ।
 द्विहस्तमेमहस्तं वा वृत्तं वा चतुरश्रकम् ॥८५१॥
 गुण्डं प्रसल्पयेद्यद्वा म्बण्डले होममाचरेत् ।
 उण्डम्य दक्षिणे पार्श्वे धान्यपठि सलक्षणम् ॥८५२॥
 सोपकुम्भं सकरकं महाकुम्भं तु विन्यसेत् ।
 शान्तिकुम्भं च तन्पार्श्वे विन्यस्य तु सलक्षणम् ॥८५३॥

कृत्वा मानसयागान्तं करशुध्यादिकं द्विजाः! ।
 पुण्याहं धाषयित्वाथ सम्भारान्प्रोक्ष्य कृत्स्नशः ॥८५४॥
 अर्प्यादीन् परिकल्प्याथ द्वारार्चनपुरस्सरम् ।
 महाकुम्भे योगपीठं परिकल्प्य यथाविधि ॥८५५॥
 तत्रावाह्य नृसिंहं तु सर्वदोषप्रशान्तिदम् ।
 सकळीकृत्य विधियत्तयभोगादिकं क्रमात् ॥८५६॥
 कृत्वासनादिभिर्भोगैर्हविरन्तं समर्चयेत् ।
 सुदर्शनं च करके प्रागादिक्रलशेषुच ॥७५७॥
 वासुदेवादेकां चेष्ट्वा प्रभवाप्यययोगतः ।
 शान्तिं पुष्टिं च तुष्टिं च शान्तिकुम्भे समर्चयेत् ॥८५८॥
 कुण्डं संमृत्य तत्रार्थिं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 तत्रापि गृह्णति देवं समावाह्य यथाविधि ॥८५९॥
 सामिद्धिः सप्तभिश्चापि सन्तर्प्याथ स्वमन्त्रतः ।
 विशेषेण हुनेद्दोषशान्त्यर्थं मुनिपुङ्गवाः । ॥८६०॥
 ओं ह्रीं नमश्चेतिमन्त्रसंयुक्तेनादितो द्विजाः! ।
 ॐ नमोभगवतेनारसिंहायैत्यनेन तु ॥८६१॥
 एतद्दोषं जह्निजहि स्वाहेत्यन्तेन देशिकः ।
 मध्वाज्यक्षीरसंमिश्रान् सफलांस्तु निलान् द्विजाः! ॥८६२॥
 शतं सहस्रं साष्टं वा यथाशक्त्ययदा हुनेत् ।
 पानासं स्नादिरं चैव विन्ध्यमौदुम्बरं तथा ॥८६३॥
 अश्वत्थप्लक्षन्वप्रोधमसामार्गमिति द्विजाः । ।
 समिधामष्टकं प्लुतं मधुक्षीरान्विवैर्तृतं ॥८६४॥
 भद्राक्षरेण जुहुयात्प्रथमशोषरं मतम् ।
 ह्यदन्नाक्षरमन्त्रेण केचिज्जग्यं हुनेत्तथा ॥८६५॥
 पदक्षरेण मन्त्रेण त्रिसं सान्यं हुनेच्छतम् ।

बीजानि विष्णुगामच्या हुत्वा चाष्टोत्तरं वृत्तम् ॥८६६॥
 चरु पुरुपसूक्तेन जुहुयाद्देशिकोत्तम ।
 कृत्वाथ स्विष्टकृद्धोम प्रायश्चित्ताहुतीस्तथा ॥८६७॥
 नारसिंहेन मन्त्रेण दद्यात्पूर्णाहुतिं तत ।
 सम्पाताज्य समादाय सेचयेत्कुम्भमध्वत ॥८६८॥
 पुन कुम्भे स्थित देव समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 शान्तिकुम्भ तु सस्पृष्ट्वा ब्राह्मणै सह देशिक ॥८६९॥
 नारसिंहेन मन्त्रेण शान्तिसूक्तैश्च मन्त्रयेत् ।
 ततश्च द्वारदेवेभ्यो बलिं दद्याद्यथाविधि ॥८७०॥
 षड् पूर्वदिने रात्रौ कृत्वा देशिकसत्तम ।
 परेषु प्रातरुत्थाय कृतस्नान कृताह्निक ॥८७१॥
 इष्ट्वा कुम्भस्थित देव सन्तर्प्यामौ यथाविधि ।
 द्रव्यै पूर्वोदितैश्चापि अष्टाविंशतिसख्यया ॥८७२॥
 पूर्णाहुतिं च कृत्वाथ विसृज्याग्निस्थित विभुम् ।
 विसृज्य द्वारदेवाश्च बलिदानपुरस्सरम् ॥८७३॥
 यहाकुम्भ शान्तिकुम्भ बाह्यन् ब्राह्मणै सह ।
 वेदभोषैर्वाद्यवोषैर्घण्टारयसमन्वितै ॥८७४॥
 आसाद्य देवसदन समभ्यर्च्य जगत्पशुम् ।
 पुसूक्तेन महाकुम्भतोयेन प्रोक्षयेद्विभुम् ॥८७५॥
 शान्तिकुम्भजलेनाथ देव वा मन्दिरादिकम् ।
 सर्पोपकरण वापि दृपित दोषशान्तये ॥८७६॥
 प्रोक्षयेच्छान्तिसूक्तेन दोषशान्तिर्भविष्यति ।
 यत्प्रमानो गुर पश्चात्तपोपयेद्दक्षिणादिभि ॥८७७॥
 सद्य कोटिपि वा तेन तच्छोषानुसारत ।
 शान्तिहोम प्रहुरीत मर्ददोषमशान्तये ॥८७८॥

कुम्भार्चन विना वापि केवल होममाचरेत् ।
 महोत्सवाद्युत्सवेषु प्रतिष्ठास्नपनादिके ॥८७९॥
 तत्तत्कर्माङ्गभूतेभ्यो शान्तिहोम समाचरेत् ।
 इति सर्वं समाख्यात किमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥८८०॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहिताया-

प्रायश्चित्तविधिनाम

एकोनविंशोऽध्याय ।

अथ विंशोऽध्याय ।

मुनय ।

भगवन्मुनिशार्दूल सर्वशास्त्रविशारद ।
 भयता तत्र तत्रेह स्वयव्यक्तादिभेदत ॥१॥
 विशेष कीर्तित पूर्वं जीर्णोद्धारादिकर्मसु ।
 किं किं भुवि स्वयव्यक्त महत्त्वं तस्य कीदृशम् ॥२॥
 तत्सर्वं विस्तरेणैव प्रकाशय दयानिधे ! ।

नारद ।

स्वयव्यक्तादिभेद च तन्माहात्म्यं च कृन्क्षुष ।
 प्रवक्ष्यामि शृणुष्व तत्सावधानेन चेतसा ॥३॥
 क्षेत्रेषु पुष्कराद्येषु यामुदेवो जगत्पति ।
 स्वयं व्यक्तिं समन्वयेत्य भक्तानां हितकाम्यया ॥४॥
 स्थित सतिहितो देव स्वयव्यक्तो मुनीश्वरा ! ।
 क्षेत्रेषु केषुचिद्देव स्थापितो देवसोत्तमै ॥५॥
 तथैव केषुचिद्विद्वै केषुचिदापिपुद्गवै ।
 गन्धर्वैश्चादि यर्धैश्च तत्राविधाधरोत्तम ॥६॥

अमुरै राक्षसैश्चैव मनुजेन्द्रैश्च केषु चित् ।
 स्थापितो विषिवहेव सन्निधत्ते जगत्प्रभु ॥७॥
 एव भगवदाकारैर्नानासस्थानलक्षणै ।
 नानाविशेषरूपैश्च नानाकार्यवशेन तु ॥८॥
 विश्वमापूरित सर्वं सर्वानुग्रहकाम्यया ।
 भगवद्भक्तिनिरतैर्मनुजेन्द्रै प्रतिष्ठितात् ॥९॥
 माहात्म्य स्यादशगुण राक्षसेन्द्रप्रतिष्ठिते ।
 तत शतगुण प्रोक्तमसुरै स्थापिते विभौ ॥१०॥
 सहस्रगुणित प्रोक्त विद्याधरकृते द्विजा । ।
 ततो दशगुण विप्रा । माहात्म्य यक्षकल्पिते ॥११॥
 ततो दशगुण प्रोक्त गन्धर्वैश्च प्रतिष्ठिते ।
 वार्ये कोटिगुण प्रोक्त सैद्धे दशगुण तत ॥१२॥
 कोटिकोटिगुण दिव्ये स्वयव्यक्ते मुनीश्वरा । ।
 माहात्म्य स्यादसंख्यातमिति शास्त्रेषु निश्चितम् ॥१३॥
 तत्स्यद्देधा स्वयव्यक्तविम्ब भगवतो विभो । ।
 सालग्रामशिलारूपैरितरैस्तु शिलादिभि ॥१४॥
 उभयत्र समान स्याद्धरे सान्निध्यमुत्तमम् ।
 सालग्रामशिलान्निभ्ये तत्तन्मूर्तिविनिर्णयम् ॥१५॥
 तत्तद्वचनस्थितैश्चिद्द्वै शात्वा कार्यं समर्चनम् ।
 क्षेत्रेषु पुष्कराद्येषु स्वयमेव जगत्पति ॥१६॥
 अर्चारूपेणवतीर्य व्यक्तेश्चक्रादिलाटनै ।
 समन्वित सन्निधत्ते भक्ताना हितकाम्यया ॥१७॥
 तत्तत्क्षेत्रस्थितान् देवान् प्रवक्ष्यामि मुनीश्वरा । ।
 यन् ज्ञात्वा मनुजो लोके सर्वपापै प्रमुच्यते ॥१८॥
 पुष्कर क्षेत्रमाश्रित्य पुण्डरीकाक्षसजया ।
 वासुदेवम्भु भगवान् नित्य सन्निहित स्थित ॥१९॥

एव क्षेत्रगरे दिव्ये श्रान्ते नैमिशाहये ।
 क्षेत्रेष्वन्येषु च तथा वासुदेवादिसङ्ख्या ॥२०॥
 चतुर्भूर्तिस्त्रितो देवो लोकरक्षणहनुना ।
 केशव केशिहा लोकैः कुरुक्षेत्रादिषु स्थित ॥२१॥
 नारायणो मुनिश्रेष्ठा । स्थितो नारायणाचले ।
 माधवो वेङ्कटगिरौ गोविन्द पुरुषोत्तम ॥२२॥
 भूभागपदमाश्रित्य सस्थितो नाभसाहये ।
 स्वाने वृन्दावनाख्येषु द्विधैव कमलोद्भव ॥२३॥
 विष्णुर्लोभापहे विष्णोः । स्थितो विष्णुपदेपि च ।
 मन्दराख्य गिरिं चैव आसाद्य मधुसूदन ॥२४॥
 भूतानामनुकम्पार्थमवतीर्य च सस्थित ।
 यामुन जलमाश्रित्य देवदेवन्निवित्रम ॥२५॥
 स्थित कमलसम्भूत । तरण मुगतिप्रदम् ।
 मूर्त्यन्तर वामनाख्य सिंहादौ कमलोद्भव ॥२६॥
 स्वसत्त्वादेत्य विधान्त भविना शोकदान्तरे ।
 नर्मदाख्य हि चाक्रम्य जल शपक्षयनरम् ॥२७॥
 श्रीशर सस्थितो देव कौण्डलेपि श्रिया सह ।
 हृषीकेशस्तु भगवान् सस्थितोप्यात्मना मुनि ॥२८॥
 धरामरे ध्वनारये तु क्षेत्रे कुठजाम्रफेऽञ्जना ।
 पद्मनाभस्तु देवेशस्त्ववतीर्य च सस्थित ॥२९॥
 दक्षिणा दिशमाश्रित्य समीपे जलधिक्षिते ।
 गिरौ रंभवत्के विप्र स्वसत्त्वादेत्य वर्तते ॥३०॥
 दामोदरस्तु भगवान् पितृभ्यो भावितात्मनाम् ।
 षडभिर्मूर्त्यन्तरैः सार्धं मूर्तिभिर्विधनान्दिरम् ॥३१॥
 समानान्त द्विजश्रेष्ठ जतोन्मेषा च सस्थितिम् ।

निबोधतु महाबुद्धे! सावधानेन चेतसा ॥३२॥
सिद्धामराश्रितं विद्धि श्वेतद्वीपे तु हसराट् ।
मत्स्त्रात्मा भगवानप्सु अश्वत्थात्मा वडवामुखे ॥३३॥
रसातले तु कूर्मात्मा विन्ध्यारण्ये तु पौष्कर ! ।
विजातव्यो मृगेन्द्रात्मा पापहा सर्वदेहिनाम् ॥३४॥
सौनरीयेण रूपेण क्षेत्रे तत्तश्चेतु वै ।
गाङ्गे शुभजले कूले सुरसिद्धनिषेविते ॥३५॥
हेमोत्तमागधृग्देवो हेमशैलमहान्तरे ।
नोचन्धनमिगवेव मीनवक्त्रा स्थित प्रभु ॥३६॥
कृष्णाश्वेश्वशिरा देव नितिक्षेत्रे च मार्चिते ।
लक्षणोद्दिपयन्ते भूभागे सिद्धसेविते ॥३७॥
कूर्मवक्त्रश्च भगवान् सस्थित शम्भुचक्रदृग्म् ।
नृहरिं कृतशौचे तु उल्लथिन्यामपिद्विजा ! ॥३८॥
विशाम्बमूल्यजे तु स्थाने त्वेव स्थितस्त्रिधा ।
कोष्कामुग्ने वगहन्तु वागडे तु नगोत्तमे ॥३९॥
मन्दमाले विवैतस्ते पुण्ड्रुद्वौ हिमाचले ।
वामनं सर्वमूर्तिश्च वै प्ररूप्येण सस्थित ॥४०॥
मन्थदेशे तु गङ्गायां सुरलोत्रे तु पौष्कर ! ।
यामुनं कूलमात्रिन्य प्रादुर्भाषान्तर महत् ॥४१॥
स्थितं त्रिविक्रमाय यन् त्रैलोक्याक्रान्तविग्रहम् ।
नगोत्तमे महेंद्राग्र्ये परवधकरं द्विजा ॥४२॥
रामनजश्च भगवान् सस्थित क्षत्रियान्नक ।
धराधरे चित्रकूटे रक्ष क्षयत्रगे महान् ॥४३॥
सस्थितश्चापगे गम पद्मपत्रानेजण ।
रामान्यं मांघाजिर्दं यामुनं आमयन् जन्म ॥४४॥

सस्थितो मानुषीयेषु भूभागेषु शुभेषु च ।
 सामुद्रेषु तत्रो द्वीपे द्वारकाल्येऽमराचिते ॥४५॥
 वर्तते भगवान् वृष्ण सर्वात्मा परमेश्वर ।
 कल्की विष्णुश्च भगवान् स्तूयमानो द्विनै स्थित ॥४६॥
 समासाद्य विपाशा च नदी नियतमानस ।
 धर्ममूर्तिर्महात्मा वै धर्मारण्ये सुराचिते ॥४७॥
 अनुग्रहपरस्त्वास्ते लोकाना लोकपूजित ।
 नरसज्ञो जगन्नाथ सिद्धे सम्पूजितेषु च ॥४८॥
 भूभागेषु च रम्येषु नित्यसतिहितस्थिति ।
 गिरौ गोवर्धनाल्ये तु देव सर्व्ववरो हरि ॥४९॥
 सस्थित पूजिते स्थाने गवा निष्कमणेषु च ।
 सालग्रामे च भगवान् रात्रे द्वालये वने द्विजा । ॥५०॥
 तथैव चमुयाशे च स्थितो देवव्रताभिधे ।
 वृष्णोपरश्चतुर्भुक्तिरत्रतीर्थ धरातल ॥५१॥
 स्थित पिण्डारके विप्र मोचयन् दुष्टताज्जनान् ।
 श्वेतद्वीपे कुरुक्षेत्रे हिमवन्ताचलेऽप्यन । ॥५२॥
 वेदिकायामपि तटे विश्वरूप स्थित प्रभु ।
 क्षीरोत्थौ पद्मनाभ शेषादिजयनो हरि ॥५३॥
 स्थितो नन्वव्यसम्भूत । यस्माच्चेद पितामह ।
 चतुर्था रूपमाश्रित्य विश्वेस्मिन् सेव वर्तते ॥५४॥
 हिताय सर्व्वलोकाना यथावदवधारय ।
 आसाद्य शयन ब्रह्मन् पाताळतलसस्थित ॥५५॥
 चटनादाय चामेय योन्ते सहरते जगत् ।
 चटमूल समाश्रित्य प्रयागे सुरपूजिते ॥५६॥
 जगदेकार्णव कृत्वा दिव्यमासाद्य पादपन् ।
 सान्तिष्ठते स भगवान् तस्मिन् तारे क्षितौ द्विजा । ॥५७॥

न्यग्रोधगायिन चैव ध्यायेद्दिव्यगतिप्रदम् ।
 हिमाचलेकदेशे तु तुङ्गे वै भृगुसङ्गके ॥५८॥
 मधुकैटभमायी च सम्थित सोवनीतले ।
 क्षीरोदकक्षितिक्षेत्रे सुरासुरनिषेविते ॥५९॥
 मन्दराद्रिकरो देवो वर्तते देवपूजित ।
 तत्रैवामृतचिह्नैव सम्थित सिद्धसेवित ॥६०॥
 कान्तारूपधरश्चैव सुधाकलशधृक्प्रभु ।
 सिद्धाना च मुनीना च देवाना मृत्युजित् स्थित ॥६१॥
 द्विधा कर्ता गणोपेतो देवो गरुडवाहन ।
 सालवृक्षभुजोद्देशे सालग्रामे स्थितो विभु ॥६२॥
 त्रिवृटगिरिपृष्ठे तु गम्ये गगनचारिणाम् ।
 गजोद्धृतिच्छलेनैव अप्रमेयास्थया स्थित ॥६३॥
 श्वेतद्वीपपतिर्देव अवतीर्य च सस्थित ।
 गङ्गासमुद्रसयोगे क्षित्युद्देशे मनोरमे ॥६४॥
 यजमुग्भगवान् देवो नैमिषे सिद्धपूजिते ।
 सैन्धवारण्यमाश्रित्य अनन्तो भगवान् स्थित ॥६५॥
 शार्ङ्गपाणिस्तु देवेशो दण्डकारण्यसङ्गके ।
 उत्पलावर्तके देशे शौरिसङ्गोऽच्युत स्थित ॥६६॥
 धितो समुद्रमन्धेऽधे सङ्गमे सिद्धसेविते ।
 जानोपदेष्टा भगवान् सस्थितो तु सदान्तये ॥६७॥
 आसाद्य सूकरक्षेत्र देवो गरुडवाहन ।
 सस्थितो गरुडारूढ पारिजातकराङ्कित ॥६८॥
 सिद्धै सुरगणै साधुं गगने चापि पौष्कर ।
 देवदेव जगन्नाथ दम्तिपर्वतमन्तरे ॥६९॥
 ण्डदेशे समासाद्य सर्वम्य वरद स्थित ।
 माक्योदपानिर्वृष्टो भागवाया मशामने ॥७०॥

उड्डीय पुण्यभूभागे संस्थितः पुरुषोत्तमः ।
 जचिन्त्यात्माथ भगवान् पर्वते गन्धमावने ॥७१॥
 शिपिविष्टाप्यया देशे शिपिविष्टावृतः स्थितः ।
 प्राक्समुद्रापयाने तु भूभागे शुभलक्षणे ॥७२॥
 कापिलीं मूर्तिमासाथ दामुदेवः स्थितः प्रभुः ।
 अयतीर्य स्वसत्वाच्च ब्रह्मसंज्ञः प्रजापतिः ॥७३॥
 मणिबन्धं समासाद्य नित्यं सन्निहितः स्थितः ।
 मगधामण्डले विप्र महाबोधधराश्रयः ॥७४॥
 संस्थितो लोफनाथात्मा देवदेवो जनार्दनः ।
 देवदक्षिणगाक्ष्णो वै यो ऽभिमानतनुर्द्विज ॥७५॥
 सूर्पसंज्ञस्तु भगवान् हेमशैलोपरि स्थितः ।
 आच्युते वामनेत्रे तु योऽभिमानतनुर्विभुः ॥७६॥
 भगवान् सोमसंज्ञस्तु सोमतीर्थाश्रमेपि च ।
 अग्निस्वरूपमजितं संस्थितं बाढवानले ॥७७॥
 वस्वात्मा भगवान् विप्र ! भासते त्वसुरान्तकृत् ।
 विष्णुनाम्ना पुनर्देवस्त्वनेकायुधमण्डितः ॥७८॥
 जयाख्ययोज्जयिन्यां वै स्थितः पापजयो नृणाम् ।
 काश्मीरमण्डले पुण्ये क्षेत्ते चक्रधराभिधे ॥७९॥
 चक्रपाणिस्तु भगवान् भक्तानां मोक्षदः स्थितः ।
 सुरोत्तमाभिधानं च गदापाणिं तु पौष्करं ॥८०॥
 सदासन्निहितं विद्धि गङ्गाद्वारे सुरैः सह ।
 चतुर्भुजश्चतुर्भूर्तिश्चतुर्वक्त्रश्चतुर्गतिः ॥८१॥
 स्थितः पिण्डारके देवो विष्वक्सेनः सनातनः ।
 शुभमासाद्य भूभागं प्राक्ज्योतिषपुरे तथा ॥८२॥
 देवं विश्वेश्वरारूपं च स्थितिमेत्य स्वगोचरात् ।

सातत्रनाभिधक्षेत्रे सिद्धविद्याधरान्विते ॥८३॥
 स्वामिनजो जगन्नाथ स्थितो मन्दाकिनीवटे ।
 मद्रातके महायोगे ध्यायिनामपवर्गद ॥८४॥
 धरातले नृसिंहाख्ये देविकायान्तदाश्रिते ।
 रिपुक्षयाख्यया विप्र । देव सर्वेश्वर स्थित ॥८५॥
 शङ्कराख्ये तु भूभागे सर्वदेवनिषेविते ।
 ज्ञानमूर्तिजगन्नाथ सम्भित शुभकृन्नुष्णाम् ॥८६॥
 पृथिव्या तु पितक्षेत्र मोचयन्तमृणत्रयात् ।
 जनार्दनाख्यया ब्रह्मन् । विधात्मा भगवान् स्थित ॥८७॥
 एतेऽप्रतारा कविता लेशत कमलोद्भव ।
 एभि क्षितितल व्याप्त पौन पुन्येन च स्वयम् ॥८८॥
 ससारिणा जनाना तु अनुग्रहधियाऽनज ।
 सद्गर्तनमगम्याना त्रिसन्ध नित्यमाचरेत् ॥८९॥
 मर्ति चक्रे च गम्याना सेवने दर्शनेपि च ।
 म्लेच्छाना तेषु देशेषु क्षितौ क्षेपादयो हि ये ॥९०॥
 साङ्ख्यपरितारेण ब्रह्मन्वास्ते सदैव हि ।
 ऋणिभि सामरे सिद्धै स्वाश्रमेषु महत्सु च ॥९१॥
 प्रलासयेषु पुण्येषु पृथिव्या त्रिविधेषु च ।
 सर्वे भगवदाकारा विभवव्यूहलक्षणा ॥९२॥
 उक्ता गताश्च ये चान्ये समुत्प्रेक्ष्य धिया स्वयम् ।
 प्रतिष्ठिताश्च विधिवत्समन्त्रा सत्यविक्रमा ॥९३॥
 स्थित्या नानाप्रकारा ये भूतभव्यादिकाख्यया ।
 सौम्याग्नेयोगयाख्येन सन्निवेशवशेन वै ॥९४॥
 दीप्कारचिमयेनैव चित्तसौरयप्रदेन च ।
 मुजापायुपसन्धानकेतुमेदेन वै सह ॥९५॥

अलंकृतं च भूभागं मनुजैस्त्वेवमेव हि ।
 भक्तैरनुगृहीतैश्च सिद्धावैश्च यथोदितम् ॥९६॥
 आदिदेवादयश्चैते तत्त्वेषां समुदीरिता ।
 परस्मिन् भगवत्तत्त्वे त्वभेदेन व्यथस्थिताः ॥९७॥
 सूर्यस्य रश्मयो यद्दृष्ट्वेवार्चिर्गणा यथा ।
 जलधेरूर्मयोयद्दृष्ट्वेवोद्भवजसम्भवः । ॥९८॥
 चित्सामान्या नित्यशुद्धा व्यापका परमेश्वरा ।
 तत्त्वसत्त्वा समाश्रित्य ज्ञानार्थे समलकृता ॥९९॥
 अणिमाद्यष्टकोपेताः सस्थिता स्वात्मना तु वै ।
 अध्यावानिषु सर्वास्तु नित्यं कुर्वन्ति साविधिम् ॥१००॥
 मुक्तये सर्वभूतानां विशेषेण तु वै भुवि ।
 आधिश्चप्रभवात्फालादारभ्य प्रव्यापयति ॥१०१॥
 क्षेत्रेषु तीर्थक्षेत्रेषु शब्दब्रह्ममयात्मना ।
 सामान्येनापि मन्त्रेण सद्भिर्वर्तेन भात्मना ॥१०२॥
 ततो व्यक्तेतरं रूपमाश्रयन्ति च धार्थिकम् ।
 हितार्थं सर्वलोचनानामवतीर्गमनश्चरम् ॥१०३॥
 जगत्यावतनास्वाभास्य सिध्यन्ति योगिनः ।
 कालान्तरेण व्यक्तीनां मज्जनं जयते यदि ॥१०४॥
 साविधिं साक्तिभावेन नित्यं कुर्वन्ति तत्र च ।
 योगेश्वरामरा सिद्धा स्मृत्यान्तरं तदात्मकम् ॥१०५॥
 शैलमृदारघातूया व्यक्तिं सत्साप्यन्ति यः ।
 यत्रानुवेदं कुरुते मन्त्रसाक्तिघरास्तु ये ॥१०६॥
 येनाच्युतीयनाम्नो वै यच्च स्नानान्तरं स्मृतम् ।
 साविधिस्तत्र वैरूपा शब्दमूर्तिधरस्य च ॥१०७॥
 भिद्रात्मना म्वयन्यक्त्वरूपेऽव्ययेषु च ।

वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ कृत्वा त पुरुषोत्तम ॥१२०॥
 सृष्टौ नियोज्य ब्रह्माण ततस्त्वन्तर्हितोऽभयत् ।
 तस्मिन्नन्तर्हिते देवे विपर्यस्तमतिर्विधि ॥१२१॥
 इति कर्तव्यतामुग्यो बभूवोद्विग्रमानस ।
 तदासौ तप आतिष्ठद्ब्रह्मणाम्भो जगत्पतिम् ॥१२२॥
 बहुकालेष्वतीतेषु तप्यमाने पितामहे ।
 आविरास जगन्नाथो ब्रह्मण पुरतो द्विजा । ॥१२३॥
 त दृष्ट्वा कमलाकान्त परमाश्चर्यसयुत ।
 तुष्टाव विद्विवै स्तोत्रै श्रुतिसिद्धैश्चतुर्मुख ॥१२४॥
 तेन स्तुतो जगद्भाता करुणापूर्णमानस ।
 ब्रह्माण समुवाचेद् मेघमम्भारिया गिरा ॥१२५॥
 त्वया वत्स कुतस्त्वेव तपस्तप्त सुदुस्तरम् ।
 तुष्टोह तपसा तेऽद्य किं तरामीष्यित वद ॥१२६॥

ब्रह्मा ।

नान्यदस्ति फल देव भवतो दर्शनादृते ।
 त्वया नियोजिनोह हि जगत्सृष्टौ पुरा विभो' ॥१२७॥
 स्रष्टु जगदिद सर्वं का शक्तिमम माधव' ।
 अत्रापय समाचक्ष्व करुणागृतवारिणे ॥१२८॥
 इत्युक्तो ब्रह्मा देवो मन्त्रमष्टाक्षर परम् ।
 तस्योपदिश्य भगवान् तदर्थंथ विशेषत ॥१२९॥
 अष्टाक्षरमिम मन्त्र सन्तत हृदि चित्तपन् ।
 मन्त्रस्यास्य प्रभावेण जगत्स्रष्टु त्वमर्हसि ॥१३०॥
 सर्गकर्मणि सवृत्ते एतन्मन्त्रममारत ।
 आविर्भावयति पुन सायाजागयन्ते विभु ॥
 तमभ्यर्चय देवेश मन्त्रेणनेत्र पद्मज' ।

ततस्त्वदधिकारान्ते मत्पद प्राप्स्यसि ध्रुवम् ॥ १३२ ॥
 इत्युक्त्वान्तर्दधे देव ततस्तुष्टश्चतुर्मुख ।
 जपमानो मूलमन्त्र चेतनाचेतनात्मकम् ॥ १३३ ॥
 सृष्ट्वा जगदिदं सर्वं विरञ्चिर्मुनिपुङ्गवा ।
 नारायण द्रण्टुकामस्तपस्तेपे सुदुस्तरम् ॥ १३४ ॥
 आविरासीत्ततो दिव्य विमान शुभलक्षणम् ।
 श्रीवैकुण्ठाच्चतुर्वक्त्र तप फलमिवाद्भुतम् ॥ १३५ ॥
 अनेककोटिमार्ताण्डविलसत्तेजसावृतम् ।
 अनन्तविहगेशानविष्णक्सेनपुरोगमम् ॥ १३६ ॥
 श्रिया सुदर्शनेनापि पार्श्वयो समनुद्भूतम् ।
 कुमुदाद्यै परिवृत सर्वावयवशोभितम् ॥ १३७ ॥
 वृत्ताकार शुभकर सर्वालङ्कारशोभितम् ।
 त दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय सन्तुष्ट कमलासन ॥ १३८ ॥
 पुळकाञ्चित्तसर्वाङ्ग सन्तोषोद्भूतलोचन ।
 प्रणम्य पाञ्जलि भ्रिता विमानमवलोकयत् ॥ १३९ ॥
 धीठायेषु शिरसान्तेषु विमानावयवेषु च ।
 भूराद्य सत्यपर्यन्त लोमाना सप्तक रुमात् ॥ १४० ॥
 अध्वना भुवनाध्वादिपङ्क्त वर्णा ज्यपश्चिमम् ।
 धरादिपुण्यन्त च तत्रवृन्द मुनीश्वरा । ॥ १४१ ॥
 सत्कारूपमवस्थाय गन्धित सन्दर्श ह ।
 ततस्तु देवतावृन्द क्रमेण समलोचयत् ॥ १४२ ॥
 पद्मधारशिखाधम्नावनन्तममितद्युतिम् ।
 अत्र तदूर्ध्वं मामर्च्यशक्ति चापि शिखा-तरे ॥ १४३ ॥
 मात्रनाम मध्यकुम्भे प्राणादिकशाष्टके ।
 वागुरेतादिकार्धेण प्रभवत्प्यययोगत ॥ १४४ ॥

सस्थितान् तत्पिधानेषु मध्यादीशदिगन्तिमम् ।
 ज्ञानभासादिकाना च शक्तीना नवक क्रमात् ॥१४१॥
 धर्मादीनामष्टक च तथा पादशिलाष्टके ।
 अकारादिक्षकारान्त वर्णचक्र तदन्तरे ॥१४६॥
 सर्वाधारमय चक्र शाखामूल समाश्रितम् ।
 ज्ञानक्रियात्मके तत्वे शाखयो परमेश्वरम् ॥१४७॥
 आद्य ह्युदुम्बरस्योर्ध्वे तत्पृष्ठे धर्ममेव च ।
 क्वाटयोस्तु कालाभिं वरुण च मुनोश्चरा । ॥१४८॥
 शङ्खपद्मनिधी चैव तदग्रद्वारपार्श्वयो ।
 ततो जघासमूहे तु तथैवान्तरभूमिषु ॥१४९॥
 कालादिवसुबानाश्च भावोपकरणामरान् ।
 जघामे केशपादीना द्विपङ्क्त प्रन्तरखले ॥१५०॥
 चक्राद्यायुधसद्य च सत्तारूपेण सशितम् ।
 नासाचतुष्कक्षानेषु वराहादि चतुष्टयम् ॥१५१॥
 सशक्तिक तु पत्राद्यैर्भूषिते वेदिकातले ।
 सुदर्शन शिखाकुम्भे वामुदेव परात्परम् ॥१५२॥
 तदग्रदेशे हेतोः सूर्यकोटिसमप्रभम् ।
 सर्वलोकमय विप्रा । सकलाध्वमय तथा ॥१५३॥
 सर्वतत्त्वमय चैव सर्वदेवमय तथा ।
 आनन्दमयसज्ज तन्निर्माण कमलासन ॥१५४॥
 एव क्रमेणावलोक्य प्रणिपत्य पुन पुन ।
 तथा मद्दक्षिणीवृत्त्य रिप्यक्षेपेनाभ्यनुज्ञया ॥१५५॥
 विमानान्त सम्प्रविश्य जपश्छाशर मनुम् ।
 अभ्यन्तरे विमानस्य गर्भभूमौ तु गम्यत ॥१५६॥
 सरधीरत्मान्वाय सन्धिन पुरयोत्तमम् ।

प्रावृद्धजलदसन्दोहविलसदिव्यविग्रहम् ॥१५७॥
 सर्वदेवमय देव सर्वेषां तेजसान्निधिम् ।
 सर्वलक्षणसम्पूर्णं सार्वज्ञ्यादिगुणैर्युतम् ॥१५८॥
 वपुषा सुन्दरेणैव दिव्येनानिष्कृतेन च ।
 मुञ्चन्तमनिश देहादालोक ज्ञानलक्षणम् ॥१५९॥
 प्रयत्नेन विना ज्ञाननाशकृद्दद्यायिना महत् ।
 धनवृद्धितनीलालिदक्रिताजनसन्निभै ॥१६०॥
 कर्पूरधूमरैर्दिव्यै पुष्पसबलितान्तरै ।
 किरीटमकुटाकान्तै शोभित स्वशिरोरुहै ॥१६१॥
 बालचन्द्रप्रतीकाशालोद्यत्तिरुकोज्ज्वलम् ।
 सुभ्रुव सुनस शान्त सविलासस्मिताधरम् ॥१६२॥
 त्रिचिदारक्तगोक्षीरशुद्धनीलाब्जलोचनम् ।
 शीतलैर्दृष्टिपातैस्तु जगदाप्यायकारिणम् ॥१६३॥
 विलसद्गण्डफलक श्रवणोज्ज्वलकुण्डलम् ।
 सुग्वसौन्दर्यनिष्पन्नचुतुकस्थलशोभितम् ॥१६४॥
 निरालङ्कारचन्द्रनिरसन्मुरामण्डलम् ।
 चम्बुमीर पीत्ररास दीर्घबाहु महोरमम् ॥१६५॥
 चतुर्भुजमुदारान्न त्रिसत्पाणिपङ्कजम् ।
 पतङ्गाद्येथवमन निम्ननाभि तनूदरम् ॥१६६॥
 चारुयुगळ चारुजघाद्वितयमुज्ज्वलै ।
 मणिनूपुरभूषणैर्विलरत्नदपङ्कजम् ॥१६७॥
 दिव्यगन्धानुलेपाद् दिव्याम्बरधर तथा ।
 दिव्यधरोपनेनेन दिव्याङ्गद्वारमण्डितम् ॥१६८॥
 जगत्प्रज्ञानचिन्तितं गीटमकुटाङ्गम् ।
 दीप्तभोगेनोपनेन शोभनाप्यङ्गम् ॥१६९॥

रक्तकाञ्चनसन्मुक्तायुक्तया वनमालया ।
 सत्रहस्रत्रया चैव शोभितं परमेश्वरम् ॥१७०॥
 मुख्यदक्षिणहस्तेन भीतानामभयप्रदम् ।
 श्रोणीतटनिविष्टेन वामहस्तेन लीलया ॥१७१॥
 भियमाणं गदां गुर्वीं नियण्णां धरणीतले ।
 पश्चाद्दक्षिणहस्तेन चक्रं कालानलद्युति ॥१७२॥
 प्रणवध्वनिगर्भं तु हिमाद्रिशतशोधिकम् ।
 शङ्खं वामकरेणापि दधानमतुलप्रभम् ॥१७३॥
 स्वदेहतेजस्सम्भृतज्वालामण्डलमध्यगम् ।
 करुणापूर्णहृदयं जगदुद्भरणोद्यतम् ॥१७४॥
 अभिन्नपूर्णपाद्गुण्यविभवेनोपवृक्षितम् ।
 योगिध्येयमत्रन्नित्यं जगज्जन्मादिकारणम् ॥१७५॥
 साक्षाच्छस्त्रीर्षितं देवं नारायणमनामयम् ।
 दृष्ट्वा प्रहृष्टहृदयः प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः ॥१७६॥
 तुष्ट्वाव कमलाकान्त स्तोत्रैर्नानाविधैर्विधिभिः ।
 ततस्तत्रस्तोत्रसन्तुष्टो नारायण उदारधीः ॥१७७॥
 पितामहमुवाचेदं मेघगम्भीरया गिरा ।
 सन्तुष्टस्तपसा तेऽहमष्टाक्षरपरायण ! ॥१७८॥
 सगम्भर्त्त्रय मामत्र युगानागमुत्तं विधे ! ।
 ततो भुवं गमिष्यामि केन चित्कारणेन तु ॥१७९॥
 इत्युक्तः स चतुर्वक्षत्रो दृष्टेण महतान्वितः ।
 विमानं तत्तथादाय स्वापाधित्वा निजे शृहे ॥१८०॥
 सात्वतोक्तविधानेन मनुनाष्टाक्षरेण तु ।
 पूजयामास विधिवद्भोगैर्नानाविधैर्विभुम् ॥१८१॥
 एवं बहुषु कालेषु व्यतीतेषु मुनीश्वराः ! ।

सनत्कुमारो योगीन्द्र वद्राचिन्तारसागरात् ॥१८२॥
 सत्यलोफ समसाद्य तत्र नारायण प्रभुम् ।
 दृष्ट्वा श्रिया समोपेत सर्वचित्तापहारिणम् ॥१८३॥
 प्रणम्य प्राञ्जलिद्विष्टन्ननुवाचेद चतुर्भुजम् ।
 भवान् गुरु पिता चापि मम वात्मल्यवारिधौ ॥१८४॥
 त्वत्तोऽन्यो नास्ति मे लोके गति सर्वार्थदायकः ।
 द्यन्त कालमोशोय श्रीमान्नारायणो विभु ॥१८५॥
 भवत्तारावित सम्यग्भोगैर्नानाविधैरपि ।
 अद्याह यष्टुमिच्छामि भवदाराधितं विभुम् ॥१८६॥
 नारायण जगन्नाथ दातुमर्हसि मे पित । ।
 इति सप्रार्थितो ब्रह्मा पुत्रमात्सल्यवानपि ॥१८७॥
 विप्रयोगभिया विष्णोश्चि तापरवशोऽभवत् ।
 तदा नारायण श्रीमान् चिन्ताऽयाकुलमानसम् ॥१८८॥
 नृत्वाञ्जनसम्भ्रम प्रीत्या वाक्यमेतदुवाच ह ।
 चिन्ता जहि महानुद्धे विश्लेषान्मम पद्मज ॥१८९॥
 जर्चान्तरमिद मेपि ददामि तव सप्रति ।
 मामादाय मुनीन्द्राय संप्राप्य धरणीतलम् ॥१९०॥
 सस्थाप्य पूजयेदित्य पदादृष्टाभिधे गिरौ ।
 यत्र मा द्रष्टुमनिश तपम्यन्ति मुनीश्वरा ॥१९१॥
 इत्युक्त्वा भगवान् देवो रूप म्ब हृदयोद्भवम् ।
 श्रिया पुष्ट्या च सहित प्रायच्छद्ब्रह्मणे तदा ॥१९२॥
 पिनामहन्महादाय रूप श्रीपुष्टिसयुतम् ।
 अभ्यार्चयद्विशेषेण भोगैर्दिम्भितमानस ॥१९३॥
 तत्र सनत्कुमार तमान्य फमलोद्भव ।
 सनोपोत्सन्नयन प्रौवाचित्य मुनीश्वरा ! ॥१९४॥
 मातुङ्गा दे नन ! मपुत्रेणि भवान्मम ।

साक्षान्नारायणो देवो यत् सानुग्रहस्त्वयि ॥१९५॥
 इत्युक्त्वाथ मुनीन्द्राय दिव्यमष्टाक्षर मनुम् ।
 उपदिश्य तदर्थांश्च तथा सात्वतसजरुम् ॥१९६॥
 महोपनिषद् तन्त्र प्राह्यमास योगिनम् ।
 यो मूलवेदो विरुगतस्तादृक्त्वात्परिसृतम् ॥१९७॥
 सिद्धिमोक्षपद विषा । सर्वशास्त्रार्थगर्भितम् ।
 यत्र शान्ततर व्यूह शान्तोदितमनन्तरम् ॥१९८॥
 सुपुसिसञ्ज स्वप्नाख्य जाग्रद्यह यथोदितम् ।
 मूर्त्यन्तर केशवाद्यं प्रादुर्भावान्तर तथा ॥१९९॥
 हृत्पद्मपद्मपीठौ लक्ष्मीपुष्पादिशक्तिभि ।
 लाठनै शङ्खचक्राद्यैरुडप्रमुञ्चैरपि ॥२००॥
 मृतसिद्धादिभि शाल्मपर्यन्तै पूजन हितम् ।
 विश्वरातृनृसिंहस्य दीक्षापूर्वं तथा परम् ॥२०१॥
 विभवव्यूहसूक्ष्माख्यगधिकार यथाक्रमम् ।
 समयापुत्रमादीना चतुर्णामभिषेचनम् ॥२०२॥
 तथैव समयाचार मूर्तीना स्थापनक्रम ।
 मन्त्रमण्डलमुद्राणा कुण्डादीना च लक्षणम् ॥२०३॥
 यत्र प्रोक्त भगवता लोकोज्जीपनेहेतुना ।
 तदर्थांश्चोपदिद्याथ तत्प्रतिष्ठ च व्यदर्णयत् ॥२०४॥
 इद हि मात्स्य तन्त्रं च मुद्देवाञ्जगतप्रभो ।
 सङ्घर्षेण सम्प्राप्त तन्मात्स्यरूपगात्मन ॥२०५॥
 प्रपुस्तप्येन सम्प्राप्तमनिन्देन वै तत ।
 अनिन्द्यान्मया प्राप्त मतो रत्रादिभिस्तथा ॥२०६॥
 सर्वेषु दिव्येण स्वेतु नात्स्यमादधिर मुने ।
 यथा सर्वेषु मन्त्रेषु नान्नि च'एतन्नगरम् ॥२०७॥

एतदुक्तविधानेन नारायणममु मुने ।
 समभ्यर्चय लोकेश भोगै सास्पर्शिकादिभि ॥२०८॥
 वैकुण्ठवर्धन नाम क्षेत्रमस्ति महीतले ।
 तत्रास्ति पद्मकुटारः कश्चिद्गिरिवरो महान् ॥२०९॥
 कायेर्षा उत्तरे भागे मुने योजनमात्रत ।
 अप्राकृत हि तत्स्थान भूवैकुण्ठमिति श्रुतम् ॥२१०॥
 पुग भगवदाजित साक्षाच्छेषो द्वि शैलताम ।
 सम्प्राप्यागमन विष्णो प्रतीक्षन् वर्तते धुना ॥२११॥
 विरनाप्यशभागेन तद्गिरेरुत्तरेतटे ।
 प्रवहत्यमञ्ज नित्य सर्वदोषप्रणाशिनी ॥२१२॥
 तथैवानेकतीर्थानि क्षेत्राणि विविधानि च ।
 सति तत्र गिरिश्रेष्ठे भेषयानि विबुधोत्तमै ॥२१३॥
 कनौ युगैपि तत्रत्या न दृष्यन्ति स्त्रा चन ।
 तस्य प्रत्येकालेपि नाशो नास्ति गिरेर्मुने । ॥२१४॥
 तन्मन्मन्मदश न्धान प्रभाण्डान्तर्न किञ्चन ।
 तस्मिन् गिरौ मुनिवरा बहव सशितप्रता ॥२१५॥
 नारायणममु द्रष्टु तपस्यत्यमलाशया ।
 तेऽप्यनुग्रहो जातो देवम्नास्य तृपानिरे ॥२१६॥
 तस्माद्भिमानमेतत्त्व समादाय समाहित ।
 तस्मिन् गिरिश्रेष्ठे न्वाप्य यत्र नारायण प्रभुम् ॥२१७॥
 एवमुक्तो मुनिवः सन्नुष्टदृश्यस्तत ।
 पिनामशदेवदेव लङ्का नारायण प्रभुम् ॥२१८॥
 पाशुन्या वैशंपाय्या हि हस्तर्ष मुनिमसमा ।
 तस्मान्नीय गिरिश्रेष्ठ तमुर्धि मुनिमेविते ॥२१९॥
 नैगे नैर्धवर्ग्येन द्विमानमभितप्रभम् ।

संस्थापयामास तदा तत्रत्या मुनिपुङ्गवाः ॥२२०॥
 इद्वा नारायणं देवं हर्षेण महतान्विताः ।
 अस्माकमिह कल्याणं कल्याणमिति चोचिरे ॥२२१॥
 ततः कल्याणतीर्थं तत्प्रवदन्ति मनीषिणः ।
 ततः सनत्कुमारस्तु सात्वतोक्तविधानतः ॥२२२॥
 समर्चयन् जगन्नाथं सन्तुष्टहृदयोऽभवत् ।
 यतो नारायणस्तत्र गिरौ वसति सन्ततम् ॥२२३॥
 नारायणाचल इति ततः प्रभृति कथ्यते ।
 तत्र नारायणस्यैवमवतारः समीरितः ॥२२४॥
 अर्चान्तरन्तु यत्प्रोक्तं नारायणहृदुद्भवम् ।
 तच्चापि तं गिरिं प्राप कुतश्चित्कारणात्पुरा ॥२२५॥
 तद्वृत्तमिह वक्ष्यामि शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 पुरा नारायणः श्रीमान् लोकरक्षणहेतुना ॥२२६॥
 अवतीर्ष रघोर्वंशे रामो रक्षःकुलान्तकः ।
 पितृवाक्यापदेशेन दण्डकारण्यवासिनाम् ॥२२७॥
 मुनीनां रक्षणार्थाय तत्र तत्राश्रमे वसन् ।
 लक्ष्मणेन च लावण्यपूर्णया सीतयान्वितः ॥२२८॥
 नारायणगिरिं प्राप्य कदाचिन्मुनिसेवितम् ।
 कृतातिथ्यो मुनिगणैः कौतूहलसमन्वितैः ॥२२९॥
 अपित्यकायां तस्याद्रेस्तुङ्गशृङ्गेऽतिमञ्जुले ।
 सीतावारिविहारार्थं सुमित्रासूनुना क्षणात् ॥२३०॥
 षडुष्कोट्या कृते स्नाते सप्तसप्तजातवारिणि ।
 विद्वत्य सीतयासार्थं निमज्ज्यान्तर्जले जपन् ॥२३१॥
 ऋचोऽप्यनर्पणास्तत्र ददर्श परमाद्भुतम् ।
 रूपं भगवतः पद्मादुन्मज्जालोच्य राघवः ॥२३२॥

पर्यटन् परितश्शैलं विस्मयाविष्टमानम् ।
 पारे कल्याणतीर्थस्य पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥२३३॥
 पश्यन्नारायणं देवप्रणम्य शिरसाऽसकृत् ।
 पूजयन् कौतुचिन्मासानुनास तदनन्तरम् ॥२३४॥
 उवाच भगवान् रामपरितुष्टोऽस्मि पूजया ।
 दत्ताभयो मुनीनां त्वजिवा राक्षसपुङ्गवान् ॥२३५॥
 सर्वपरिजनैर्साधैर्साकेतपुरमाविश ।
 तत्राशेनागमिष्यामि तदा मा यष्टुमर्हसि ॥२३६॥
 इत्युक्तो रघुशार्दूल इन्दिरारमणाश्रया ।
 ह्रत्वा निष्कण्ठज्ञा पृथ्वीं साकेतनगरे वरे ॥२३७॥
 अभिषिक्तस्त्वभक्ताय राक्षसेन्द्राय धीमते ।
 स्ववशाराधितं देवदत्त्वा रङ्गेश्वरविभुम् ॥२३८॥
 नीते रङ्गाधिपे तेन चिन्ताविष्टो भवत्तदा ।
 तद्विदित्वा चतुर्वक्त्रं श्रीभूमिसहितविभुम् ॥२३९॥
 नारायणाशमादाय साकेतनगरीं जवात् ।
 समभ्यत्य च रामाय ददौ स्वागधितहरिम् ॥२४०॥
 तनो रामसप्रहृष्टं श्रीभूमिमहितविभुम् ।
 अर्चयामास विधिवच्चिरनिजगृहे द्विजाः । ॥२४१॥
 अतो रामप्रिय इति तस्य नामाभवद्विजाः ।
 ततः कुशो रामपुत्रस्त्वपित्तमाधितविभुम् ॥२४२॥
 पूजयन् स्वसुतां कानिचदुद्वेग्याय मृभते ।
 दत्त्वा तस्य प्राधितं मन् प्राशतन्वै तमच्युतम् ॥२४३॥

ततस्तु तत्कमाल्ङ्ग्या यदुवंशसमुद्भवः ॥२४५॥
 कृष्णः श्रियःपतिं देवं पूजयन् विनतामुतात् ।
 प्राप्तं किंगटमतुलं फलशार्णवदाधिनः ॥२४६॥
 समर्प्य तस्मै देवाय विविधोत्सवनातनोर् ।
 ततः कदाचिन्मुसली तीर्थयात्रानिमित्ततः ॥२४७॥
 गत्वा नारायणगिरिं तत्र कल्याणनामके ।
 तीर्थे तथाष्टतीर्थेषु खात्वा तच्छैलमूर्धनि ॥२४८॥
 योगासनसमासीनं योगानन्दं जगत्प्रभुम् ।
 सर्वदेवमयं देवं सर्वेषां तेजसां निधिम् ॥२४९॥
 सर्वलक्षणसम्पूर्णं सर्वश्यादिगुणैर्गुणम् ।
 निष्टसकृन्कामं च संपूर्णाङ्गं महातनुम् ॥२५०॥
 घोरशार्दूलवदनं चण्डमार्ताण्डलोचनम् ।
 सौदामिनीचयप्रख्यैर्लोमभिःपरिपूरितम् ॥२५१॥
 अरुणाम्भोजपत्राभवजाधिककरेरुहम् ।
 चलत्फणीश्वरसटं चन्द्रकोटितटित्द्युतिम् ॥२५२॥
 प्रळयाच्चुधिनिर्घोषमुद्गिरन्तं स्ववाचकम् ।
 युगान्तहुतमुग्वालामण्डलान्तर्व्यवस्थितम् ॥२५३॥
 जान्वासक्तमुजद्वन्द्वं योगपट्टविभूषितम् ।
 रथाङ्कुरांस्त्रधर्तारं पश्चाद्वाहुद्वयेन च ॥२५४॥
 मार्ताण्डकोटिसदृशकिरीटमकुटोज्वलम् ।
 कौस्तुभेनोरसिस्थेन श्रीवत्सेनाप्यलंकृतम् ॥२५५॥
 रत्नकाञ्चनसन्मुक्तायुक्तया वनमालया ।
 सत्रस्रनूत्रया चैव शोभितं परमेश्वरम् ॥२५६॥
 दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्कं दिव्याम्बरधरं तथा ।
 दिव्यमवेष्टनोपेतं दिव्याङ्कशारमण्डितम् ॥२५७॥

सुभीषण सौम्यरूप स्वाश्रिताभीष्टसिद्धिदम् ।
 देव नरहरिं दृष्ट्वा नत्वा तत्पादपङ्कजे ॥२५८॥
 स्तोत्रैर्नानाविधैः स्तुत्वा सन्तुष्टहृदयो हली ।
 तस्मिन् गिरिवरे विप्रास्तत्र तत्र च सचरन् ॥२५९॥
 आनन्दमयमध्यस्थ सौन्दर्योमृतवारिधिम् ।
 दृष्ट्वा नारायण देव निमग्नो विस्मयाम्बुधौ ॥२६०॥
 नत्वा तत्पादकमले तुष्टावेत्थ जगत्पातम् ।
 जितन्ते पुण्डरीकाक्ष जितन्ते भक्तवत्सल ॥२६१॥
 जितन्ते कमलाकात जितन्ते पुरुषोत्तम ।
 नारायण नमस्तेऽस्तु वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥२६२॥
 नमोऽस्तु विष्णवे तुभ्य नमस्ते सर्वशेषिणे ।
 नमस्ते पररूपाय नमस्ते व्यूहरूपिणे ॥२६३॥
 नमो विभवरूपाय नमस्ते त्वन्तरात्मने ।
 नमस्तेऽर्चावताराय नानाकाराय ते नम ॥२६४॥
 भवान् हि लोकरक्षार्थं लक्ष्म्या कारुण्यरूपया ।
 सुदर्शनेनापि युक्तो विहरस्यत्र भूधरे ॥२६५॥
 अद्य मे सफला दृष्टिः सौन्दर्यामृतवारिधि ।
 यद्भवान् सर्वलोकेशो मम दृष्टिपथ गत ॥२६६॥
 पुण्यक्षेत्रेषु सर्वेषु सर्वेष्वायतनेषु च ।
 न पश्यामि जगन्नाथ भगवन्त भवादृशम् ॥२६७॥
 शरणं त्वा प्रपन्नोऽस्मि शरणागतवत्सल ।
 कृतादौ करणापूर्णे समागोन्य मा विभो ॥२६८॥
 एव नानाविधैः स्तोत्रैः स्तुतो नारायणो हरि ।
 उवाच नममद्र त करणापूर्णमानस ॥२६९॥
 बलमद्र भवान्भक्त शेषोमि मम किञ्चर ।

अभीप्सितं किं भवतो ब्रूहि तत्प्रददामि ते ॥२७०॥
 इत्युक्तो बलभद्रोयं प्रत्युवाच जगत्प्रभुम् ।
 चारायण दयाम्बोधे तव कैङ्कर्यतो विना ॥२७१॥
 किमस्त्यभीप्सितं नाथ त्वामिहार्चयितुं विभो ।
 अभीप्सामि रमाक्रान्त पूरयास्य मनोरथम् ॥२७२॥
 इति सम्प्राधितो देवः प्रत्युवाच बलं तदा ।

श्रीनारायणः ।

अस्ति ते विमलाभक्तिः मयि यादवनन्दनः ॥ २७३ ॥
 प्रथमं शेषरूपो मे कैङ्कर्यमकरोद्भवान् ।
 ततस्तु लक्ष्मणो मूत्वा मामाराधितवानिह ॥२७४॥
 इदानीमपि मां यष्टुं बलभद्र त्वमर्हसि ।
 कलावपि युगेभ्यः कश्चिद्भूत्वा द्विजोत्तमः ॥२७५॥
 नानाविधैर्भोगजालैरर्चनं मे करिष्यसि ।
 इत्युक्तो देवदेवेन बलभद्रः प्रहृष्टधीः ॥२७६॥
 पूजयामास विधिवद्भोगैर्नानाविधैर्हरिम् ।
 तदर्चनेनातिवृष्टः श्रीमान्नारायणो विभुः ॥२७७॥
 उत्सवादीन् कर्तुकामं बलमेवमुवाचह ।
 श्रिया भूम्या च सहितं रूपं मम हृदुद्भवम् ॥२७८॥
 मधुरायां भवद्देहे पूज्यते किल यादव ! ।
 तदानीयोत्सवाचां मे कृत्वा नानाविधोत्सवान् ॥२७९॥
 कर्तुमर्हसि भक्त्या त्वं तेन तुप्याम्यहं हलिन् ।
 एवमुक्तो रौहिणेयः त्वस्या मधुरां पुरीम् ॥२८०॥
 एत्य कृष्णाय तद्दृष्टं विस्तरेण न्यवेदयत् ।
 तच्छ्रुत्वा भगवान् कृष्णो बभूवातीव विस्मितः ॥२८१॥
 ततो यद्ब्रह्मै कृष्णबलरामौ श्रिय.पतिम् ।

शिविकाया समारोप्य सर्वाभरणभूषितम् ॥२८२॥
 यात्रोपकरणे सर्वश्चतुरङ्गवले सह ।
 मावमाभे तु चित्रक्ष मुमुहूर्ते मनोहरे ॥२८३॥
 नीत्वा गिरिवर तत्र नारायणपुरोभुवि ।
 सस्थाप्य च महाऽऽनन्दात्पूजयामासनुर्हरिम् ॥२८४॥
 ततस्तु देवदेवस्य ऋतुकामौ महोत्सवम् ।
 बल्यर्चां स्रपनार्चां च प्रनिष्ठाप्याजया हरे ॥२८५॥
 महोत्सव तु विधिवत्कृत्वा देवस्य शाङ्गिण ।
 फाल्गुने मासि हस्तर्क्षे सर्वतीर्थसमाभिते ॥२८६॥
 तस्मिन् कन्याणसरसि चक्रातेऽनभृधोत्सवम् ।
 यतस्तत्रार्चितो देवो यादवाभ्या रमासख ॥२८७॥
 तदाप्रभृनितच्छैलो यादवाद्विरितीयते ।
 इति नागयणस्यास्य महान्य कीर्तित मया ॥२८८॥
 इत पर यच्छोतव्य कथ्यता तमुनीश्वरा ।

मुनय ।

सर्वज्ञ मुनिशार्दूल तत्र यादवभूधरे ॥२९०॥
 अस्मि कन्याणतीर्थे यत्तदुत्पत्ति तथैव हि ।
 तच्छैलाग्रे मस्थितस्य नृहर्षेर्भव ययम् ॥२९०॥
 आर्णयितुमिच्छामस्तादपि त्व प्रकाशय ।

नागद ।

साधु पृष्ट मन्त्राभागा भवद्भि साग्नेदिभि ॥२९१॥
 कन्याणतीर्थमहान्य वक्ष्यामि शृणुताधुना ।
 पुग वगहो भगवान् ममागच्छां उमुन्धगम् ॥२९२॥
 ममुन्धुन्य यथापूर्वं मन्त्राप्याय म्हीधरे ।
 नरिदन् देवाभक्ते देव्या भूया मन् समागित ॥२९३॥

तदा देवाङ्गसंलग्ना समुद्रजलविन्दव ।
 गळितास्तप्रतर्तीयं कल्याणमभवद्विजा ॥२९४॥
 तदा देवा पुष्पवर्षं समाकीर्य जगत्पतिम् ।
 तुष्टुबुर्विविधै स्तोत्रै ननृतुर्ध्वाप्सरोगणा ॥२९५॥
 दिव्यदुन्दुभयो नेतु बभूव मुदित जगत् ।
 ततो ब्रह्मादयो देवा सर्वे देवर्षिपुङ्गवा ॥२९६॥
 तत्रागत्य वराहन्त प्रार्थयामासुरच्युतम् ।

देवा ।

देवदेव जगन्नाथ सर्वलोकैकरक्षक ॥२९७॥
 त्वया हतो महादैत्यो वसुधापि समुद्धृता ।
 वयं च रक्षिता देव करुणामृतवारिधे ॥२९८॥
 इहानेनैव रूपेण भवान् भूम्या समन्वित ।
 स्यातुमर्हसि लोकेश भक्तानुग्रहकाम्यया ॥२९९॥
 इति देवै प्रार्थितोय वराहो भगवान् हरि ।
 स्वाङ्गे वसुन्धरा न्यस्य तस्या उपदिशन् मनुम् ॥३००॥
 प्राग्भागे तस्य तीर्थस्य ह्यद्याप्यास्ते मुनीश्वरा ।
 तत्र तेन वराहेण स्वाज्ञप्त पतगेश्वर ॥३०१॥
 श्वेतद्वीपाच्छुद्धमृद समाहृत्य सरस्तटे ।
 पुरा निक्षिप्तवान् सा ि मृत्तिका लोकपूजिता ॥३०२॥
 फाल्गुने नासि कल्याणसजे तस्मिन् मरौवरे ।
 गङ्गाया सकला नद्यो भजन्ते सन्निधिं द्विजा ॥३०३॥
 तन्मासि पौर्णमास्या हि ब्रह्माद्या देवतोत्तमा ।
 म्नातु कल्याणसरसि ममागच्छन्ति भक्तित ॥३०४॥
 दिव्य कल्याणतीर्थे तथे पश्यन्ति स्मरन्ति वा ।
 प्रदक्षिण वा कुर्वन्ति प्रणमन्ति भवन्ति वा ॥३०५॥

ये वा तर्तीर्थमाहात्म्य भक्त्या शृण्वन्ति मानवा ।
 स्नान वा तत्र कुर्वन्ति तर्तीर्थन्तु पिवन्ति वा ॥३०६॥
 ये वार्चयन्ति पुष्पाद्यैस्ते जना लोकपावना ।
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं विद्या तेजो जय यश ॥३०७॥
 सत्सुताश्चापि सन्तोष यद्यदिष्टमिह द्विजा । ।
 तत्सर्वमचिरादेव लभन्ते नात्र सशय ॥३०८॥
 तस्य तीर्थस्य माहात्म्य ब्रह्माद्यैरपि देवैः ।
 सम्यङ् न शक्यते ज्ञातु किं पुन खलु मादृशैः ॥३०९॥
 इत्युक्तं लेशतस्तीर्थमाहात्म्य मुनिपुरुषा । ।
 अथ श्रीनरसिंहस्य माहात्म्य वक्ष्यते द्विजा । ॥३१०॥
 प्रह्लादो नृहरेर्भक्त पुरा वैष्णवसत्तम ।
 तपसाराधितु देव नृसिंह भक्तिसयुत ॥३११॥
 अन्वेषमाणो विमल तप स्थान धरातले ।
 नारायणाचल प्राप्य दृष्ट्वा तद्रामणायकम् ॥३१२॥
 नास्त्यस्मादधिकं स्नान भुरीति कृतनिश्चय ।
 तत्र कल्याणसरसि स्नात्वा तत्तीरगा शुभाम् ॥३१३॥
 श्वेतमृत्म्ना समादाय धृत्वा चैयोर्ध्वपुण्ड्रकान् ।
 तच्छैलशिखर प्राप्य विविक्तमतिनिर्मलम् ॥३१४॥
 यमादिनियमैर्युक्तो नृसिंहैकाक्षर शुभम् ।
 तथैवानुष्टुभ मन्त्र जपमानस्तदेकधी ॥३१५॥
 द्रष्टुं नरहरिं भूयस्तपस्तेपे मुदुस्तपम् ।
 ततस्तपसा तुष्टो नृहरिर्भक्तवत्सल ॥३१६॥
 प्रादुरासीज्जगन्नाथ तस्य शैलस्य मूर्धनि ।
 प्रह्लादस्तपसा फल नरहरिं यात्सल्यवाराणिधि
 श्रीवसाहितवक्ष्ये शुभगुण चक्रान्नभास्वत्करम् ।

एव नारायणगिरेर्माहात्म्य लेशतो मया ।
 एङ्गतिन मुनिवरा । निमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥३२९॥
 इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहितायाम्
 आदनाचम्माहात्म्य नाम
 विंशोऽध्याय ।

अथ एकविंशोऽध्याय ।

मुनय ।

भगवन्मुनिशार्दूल सर्वज्ञ वदता वर ।
 अदीक्षिताना पूजतो प्रागुक्तानविकारिता ॥१॥
 तस्माद्दीक्षाविधिं सादग्वदस्व मुनिपुङ्गव ।

नारद ।

शृणुच्च मुनय । सर्वे भवन्ति भगवन्मया ॥२॥
 ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्य शूद्रो वा मुनिपुङ्गवा ।
 पूर्वोक्तलक्षणो जाता कश्चिदहङ्गव पुमान् ॥३॥
 सप्तरभयर्भक्त्यु निर्वाणमभिवान्छति ।
 वैराग्यधीरचपलश्चिरकाल गुरोर्गृहे ॥४॥
 सम्यक्तो दास्यभस्तेन मेघदेह्णगविरजित ।
 ज्ञात्वा तस्माद्विहितं गुरुनाम्नैरेव निवेद्य च ॥५॥
 कृताकृतं च प्रदृश्य अजनेन जावधि ।
 ज्ञात्वा दास्यत्र सम्यक्प्रायश्चित्तेभ्यो द्विते ॥६॥
 शृङ्गानिहृत्वा तूर्णमु छेदनाय प्रयत्नत ।
 गन्तुं परिषीढानामसमर्थानु लङ्कलित् ॥७॥
 नत प्रमादयन्तं वा वा ह्यशक्तिकम् ।
 निदोक्तयो मिते पूजे ज्याचिन् नक्तभोक्त्रने ॥८॥

स्तुतिसम्मार्जनस्नानपुष्पाद्याहरणोद्यमे ।
 आश्रमे वैष्णवानां तु दिव्याद्यायतने विभोः ॥१९॥
 अनिशं भगवद्विम्बम्यापीठादवलोकने ।
 अभिजाततनुर्यः प्राग्दुष्कृतैर्मलिनीकृतः ॥२०॥
 सांप्रतं भगवद्भक्त्या पवित्रीकृतमानसः ।
 अहोरात्रोपितो भूत्वा नखकेशादिलुण्ठितः ॥२१॥
 पञ्चगव्यमथापात्र हृदाधैः सङ्कुशोदकम् ।
 मन्त्रैस्त्रिद्व्यसुदेवाद्यैः समावर्त्य चतुदशतम् ॥२२॥
 एवं दिनचतुष्कं तु स्नापयेत्तेन तं सुधीः ।
 प्रत्यहं चतुरो वारानाम्प्रभाताभिरागमम् ॥२३॥
 ब्रह्मतीर्थचतुष्कं त्वापूर्यापूर्य समं पिबेत् ।
 क्रमात्सधोदितैर्मन्त्रैः समाचम्यान्तरान्तरा ॥२४॥
 अतृप्तमशनं कुर्याद्वन्ते क्षीराज्यभाषितम् ।
 सेवयेत्फलमूलैर्वा अहोरात्रचतुष्टयम् ॥२५॥
 इति भक्त्या प्रपन्नानामाजीवमपि दुष्कृतान् ।
 कथितं विस्तानां च देहशुद्धिकरं परम् ॥२६॥
 ब्रह्मकूर्चसमेतं तु प्रायश्चित्तं मयाद्य ते ।
 ज्ञात्वा महत्त्वं दोषाणां त्रिविधानां तु वै पुनः ॥२७॥
 सम्भवे सति हेमादिदानं सततमाचरेत् ।
 पूर्वोक्ताद्दिहितारकालाल्लघुदुष्कृतिनां क्रमाद् ॥२८॥
 चतुर्थीशेन ह्यसस्तु ब्रह्मकूर्चं पिबेत्ततः ।
 कालेन वर्णोत्कर्षेण सह सागान्यमुच्यते ॥२९॥
 प्रायश्चित्तं हि सर्वेषां सर्वकल्पनाशनम् ।
 उत्तरोत्तरतां बुध्वा प्रथमं दुष्कृतस्य च ॥३०॥
 सप्तमेषाद्दिजेन्द्रस्तु मासैर्द्वित्रिचतुर्गुणैः ॥३१॥

नृपविट्कूटजातीय एकैक वर्धयेत्क्रमात् ॥२१॥
 मासगेफादिकान् कालान् समारभ्य यथाक्रमात् ।
 दुराचारोपि सर्वाशी कृतघ्नो नास्तिक पुरा ॥२२॥
 समाश्रयेदादिवैव श्रद्धया शरण यदि ।
 निर्दोष विद्धि त जन्तु प्रभावात्परमात्मन ॥२३॥
 किं पुनर्येनुतापार्तं शासनेस्मिन् हि सखितः ।
 विरतः कुकृताश्चैव भक्तिच्छाया समाश्रितः ॥२४॥
 एव सशुद्धदोषाणां बहुजन्मार्जितस्य च ।
 फल्मपस्य विघाताभं नारसिंहां महामते! ॥२५॥
 कृत्वा वै साप्रत दीक्षा दद्याद्द्वै मन्त्रपूर्वकम् ।
 अराधनं हि तस्यैव वैभवीयस्य वै विभो ॥२६॥
 सबाह्याभ्यन्तरं चैव सम्यङ्मासचतुष्टयम् ।
 मासाष्टकं वत्सरं वा बुध्या भावबलं पुरा ॥२७॥
 ज्ञात्वा भव्याशयानां च प्रसादं पारमेश्वरम् ।
 विभवज्यूहसूक्ष्माख्या दीक्षां कुर्यात्तदन्तरम् ॥२८॥
 अथ दीक्षाविधिं वक्ष्ये शृणुध्वं मुनिसत्तमा ! ।
 सम्प्राप्तप्रत्ययानां च द्विजादीनां च साप्रतम् ॥२९॥
 सम्यग्प्रक्षीणपापानामारूढानामिह कमे ।
 शुभेऽनुकूले नक्षत्रे तिथौ लग्ने शुभे क्षणे ॥३०॥
 मक्तानामधिगार्थं क्षमापरिग्रहमाचरेत् ।
 पुण्यदेशेऽनुकूले च मनोज्ञे साधुसेविते ॥३१॥
 मृद्धारिफलपुष्पाढ्येकशब्देनसमन्विते ।
 गोसस्यशालिसुभगे क्षुद्रमाणिविवर्जिते ॥३२॥
 तत्र घर्णानुरूपा क्षमा भजेत्पूर्वोक्तलक्षणाम् ।
 सर्वदोषविनिर्मुक्ता सत्पक्षिमृगसेविताम् ॥३३॥

या शुभायतनोद्देशे मठगोष्ठापणैर्गृहैः ।
 तोयाशयाश्रमक्षेत्रैः सद्बृत्तैरन्तरीकृता ॥३४॥
 जलाद्भवन्निर्मुक्ता बलाद्भुक्ता च सज्जगैः ।
 वनैरुपवनैर्ग्रामैः नगराङ्गैः समावृता ॥३५॥
 अलाभे सति लाभे वा स्वभूमेर्द्राहणादिषु ।
 स्वगन्त्रेणार्चनात्स्वत्वं कुर्याद्द्वर्णव्यपेक्षया ॥३६॥
 उद्धृतां कृतस्वाता च ज्ञात्वा दोषान्वितां पुरा ।
 शुभमृत्पूरितां कृत्वा लघ्वश्मभिरथान्तरात् ॥३७॥
 ततश्च कुट्टयेत्पश्चात्पञ्चगव्येन सेचयेत् ।
 युक्तां हेमादिसद्रत्नैः समोक्त्योपलिप्य च ॥३८॥
 तत्रार्चनं विभो.कुर्याद्भवनान्तं च पूर्ववत् ।
 भूतानां बलिदानं च सुरभीणां च तर्पणम् ॥३९॥
 द्विजानां दक्षिणान्तं वै ततस्तत्र समापयेत् ।
 प्राग्दिक्षु सिद्धिपूर्वं तु मण्डपं मण्डनान्वितम् ॥४०॥
 स्तम्भद्विद्वितयेनैव कोणकेनोपशोभितम् ।
 पार्थिवेन च पीठेन मध्यगेन विराजितम् ॥४१॥
 विस्तारात्तु द्विजादीनां शूद्रान्तानां समं स्मृतम् ।
 अष्टाश्रमथ वा वृत्तं तुर्याश्रं सोपपीठकम् ॥४२॥
 अष्टाङ्गुलात्समुत्सेवादेकापायेन लक्षितम् ।
 स्वोन्नत्यर्थेनोपपीठं सर्वेषां परिकल्पयेत् ॥४३॥
 विस्तारमुपपीठानामुच्छ्रामाद्दिगुणं समम् ।
 उपपीठस्य संलम्बाच्चान्येन तु चोन्नता ॥४४॥
 आप्यदिकस्यागृहस्या च सम्पाद्यासनपिण्डिका ।
 नैवेद्यमुपपीठे तु विनिवेश्य निषाय च ॥४५॥
 तस्य दक्षिणदिग्भागे त्वन्तर्गमनसंयुतम् ।

विविक्ते लोचनोपेतपिण्डकाकुण्डभूषितम् ॥४६॥
 सकवाटार्गळोपेतं कुर्याद्भवनमण्डपम् ।
 उपलिप्यान्नजप्तेन वारिणा गोमयेन तु ॥४७॥
 विधिवच्छोभनं कुर्यादित्येव मण्डपद्वयम् ।
 विहितो वित्तविरहादधिवासो द्विजातये ॥४८॥
 शैष्ये वाचार्यभवने तत्र कुर्यात्परिमहम् ।
 प्राग्वदर्चनपूर्वं तु भूततर्पणपश्चिमम् ॥४९॥
 ओदनं दधिलाजाज्यमधुतोयपरिप्लुतम् ।
 भूततर्पणमित्युक्तं तद्विना तत्र तेऽनिशम् ॥५०॥
 सन्तिष्ठन्ते बहिः क्रुद्धा काक्षमाणा परं पदम् ।
 अथश्च विहितं यत्नात् स्थाने क्षेत्तीकृते सति ॥५१॥
 निर्विघ्नसिद्धये दद्याद्दालिं सर्वत्र सर्वदा ।
 कृन्वैव मङ्गलार्थं तु दीर्घघण्टारवोपमम् ॥५२॥
 स्वपदात्प्राग्बदुरथाप्य प्रोद्यार्थं प्रणव महत् ।
 प्रवेशयेत्तस्मत्स्माद्वाजन् सिद्धार्थकान् शुभान् ॥५३॥
 फलानि श्रीफलादीनि चन्द्रनादीनि रोचनाम् ।
 श्वेतपूर्वा मुमनसस्तन्मदीरहमङ्गारम् ॥५४॥
 सामान् हरितदभांश्च सर्परजानि काश्चनम् ।
 सर्वापर्वात्यगेन्द्राद्य सुगन्धनिचय शुभम् ॥५५॥
 पद्मकं शङ्खपुष्पं च विष्णुकान्ता च कुन्दकम् ।
 सप्त सप्त च धान्यानि बीजानि च ममानि च ॥५६॥
 शालिद्रयामाङ्गनीदारतण्डुल भूरि मम्भृतम् ।
 गोमम्भरानि वै पञ्च पत्रेन्दुदुम्भेणु च ॥५७॥
 तन्मावर्तितान्यानि तान्येव गुणहृन्वयि ।
 अभिद्यन्तेऽभेगात् भण्डेष्वभिनेवेषु च ॥५८॥

पाद्याचमनमर्घ्यार्थं दध्यन्तं विनिवेदने ।
 हेमाद्युत्थानि पात्राणि मृदुपर्णपुटानि वा ॥५९॥
 पाण्डुराणि दुक्लानि वस्त्रयुग्मद्वयं नवम् ।
 उपवीतं सोत्तरीयं सुसिते धौतवासमी ॥६०॥
 कौशेयानि पवित्राणि कङ्कणं साङ्गुळीयकम् ।
 स्फाटिक चाक्षमूर्त्रं तु पद्माक्षन्तु गणित्रकम् ॥६१॥
 पञ्चलोहमयं चक्रं सशङ्खं द्वादशारकम् ।
 कुतपं योगपट्टं च नेत्रवस्त्रं भृगाजिनम् ॥६२॥
 झुसिकां शाटकं पट्टं पादुके च उपानहौ ।
 दण्डं प्रतिग्रहच्छत्रं चूर्णे गोधूममापजे ॥६३॥
 चतुर्वर्णानि माल्यानि सुन्दरं पावनं लघु ।
 नीलशाङ्खलसग्मिश्रं हरितं पत्रसञ्चयम् ॥६४॥
 गुग्गुलुं मृष्टभूपं च दीपतैलं च वर्तयः ।
 दर्पणं धूपपात्रं च घण्टा कूर्चं च दर्भजम् ॥६५॥
 रजांसि करणीयुग्मं पालिका घटिकां सिताम् ।
 पंचाङ्गुलं तु सुदृढं, हेमाद्यं कुण्डपंचकम् ॥६६॥
 अलङ्करोजितं सूत्रं सुसितं फर्तरीक्षुरम् ।
 फण्डान्यष्टौ तु साम्राणि घर्हिपक्षान्वितानि च ॥६७॥
 मोक्षतानि स्थिरान्धीनि लोहमृत्काष्ठजानि वा ।
 संजितानि सुधापैस्तु तदाधाराणि यानि च ॥६८॥
 मल्लकान्यम्बुकुम्भानि भृङ्गारकग्वी शुभाम् ।
 अकानमूलं निर्दाहं साभानं कन्दशं तथा ॥६९॥
 म्यान्दीरुमण्डलं दर्वी तन्निधानं तु चुनिष्काम् ।
 भद्रप्रांठं चतुष्पादं चतुश्शायतं नवम् ॥७०॥
 मायापितं मन्त्राम्बुजं दन्तपापनमण्डयम् ।

शुष्कगोमयसयुक्तामरणी चाग्निद मणिम् ॥७१॥
 पालाशपूर्वा समिध साम्रा परिधयस्तु वै ।
 प्रमृतमिन्धन शुष्कमाज्याक्त तिलतण्डुलम् ॥७२॥
 प्रागुक्त सूक्ष्मुवाद्य च होमोपकरण च यत् ।
 सर्वं पक्ष्मकपर्यन्त बृहत्पात्रद्वयान्वितम् ॥७३॥
 पूर्वोक्ताना च भोगाना मध्याद्यस्थण्डिलार्चने ।
 सयाति चाङ्गभाव तत्र ज्ञात्वा सर्वं प्रवेशयेत् ॥७४॥
 अधिवामदिनात्पूर्वदिने कृत्वाङ्कुरार्पणम् ।
 अधिवासदिने पूर्वं कृत्वा वै कौतुक शिशो ॥७५॥
 अनुग्रहधिषाचार्यो भक्ताना भाविना विभो ।
 दिव्यभोगफलेप्सुना निश्रेयसपदार्थिनाम् ॥७६॥
 प्रत्येकैक हि यागाङ्ग वर्षेयैदिव्यमूर्तिना ।
 नित्येनाभ्यक्ततत्त्वेन सन्मन्त्रब्रह्मणा सह ॥७७॥
 स्वात्मकर्मद्रुमद्रव्य मन्त्रव्यूह यथागमम् ।
 फन्द स्यात्सकामानामकामाना हि मोक्षदम् ॥७८॥
 सहसा मलतस्तत्र प्राग्दत्त्वात्वा कृताक्षिक ।
 सम्प्रविद्याप्यदिवसस्य प्राद्गुप्त प्रविशेत्तत ॥७९॥
 पद्मासनादिना मार्गे चर्मण्याम्यात्मपूर्वकम् ।
 सुर्याशदधिकारेण मन्त्रेणानुग्रह शिशो ॥८०॥
 तेनाहमहितेनैव सर्वकर्म समाचरेत् ।
 समस्तवैषवेर्मन्त्रे पार्षो वानुग्रहो यदि ॥८१॥
 सर्वाशयनदानार्थं द्विपङ्कवाप्तये तदा ।
 रितामन्त्रान्त्रेण सुर्याशदारणद्रवम् ॥८२॥
 तद्दीजेन तनु स्वाप्य प्राग्दत्तदभिमन्त्रिते ।
 पुगाङ्गैर्वशादिति मन्त्रेण च समाचरेत् ॥८३॥

प्राक्समालभनैर्बलैः कटकाद्यङ्गुलीयकैः ।
 सितोष्पात्रेण महता सितमाहयेन वै सह ॥८४॥
 मुखयासोन्मताम्बूलैर्ललाटतिलकेन च ।
 कृत्वा शुभेन शरीरं योगपट्टेन संस्मितम् ॥८५॥
 हृत्पुण्डरीकमध्ये तु सन्नयसेहीजमैश्वरम् ।
 करयोः पद्मनाभायं ध्रुवाख्यमथ विग्रहे ॥८६॥
 शैपैरालभ्य पादान्तमामूर्ध्नापि पूर्ववत् ।
 हस्तयोर्विग्रहे साङ्गं विन्दसेहीजमैश्वरम् ॥८७॥
 मुद्रावसानं कृत्यैवं सम्यक्तदनु चाहरेत् ।
 पाणिभ्यां शङ्खचक्रे द्वे स्वमन्त्रेणाभिमन्त्रिते ॥८८॥
 भूत्वा तदात्मना पश्चाद्यौ निधाय धरातले ।
 अवलोचयात्खिलं तनुस्त्रं प्रवर्तेताथ कर्मणि ॥८९॥
 अस्ताभिमन्त्रितं कृत्वा कर्मागारान्तरे स्थितः ।
 तेनोपलिप्य सम्पार्ज्व्यं यागम्यानं निवृष्य च ॥९०॥
 तद्ब्रह्मान्यवयोभयस्तेजसो अभिवृद्धये ।
 हेमपूर्वाणि रत्नानि बीजानि विनिवेश्य च ॥९१॥
 प्राग्ब्रह्म्यादिपात्राणि परिकल्प्य यथाविधि ।
 मुह्यार्ष्यवारिणा मोक्ष्य पृथग्भाण्डमितं पुनः ॥९२॥
 पश्चग्न्यं ततः प्राग्ब्रह्मन्नीयं हृदादिशैः ।

विघ्नोपशान्तये योगाद्दशदिभु विनिक्षिपेत् ॥९६॥
 सहस्रं बर्हिर्नृर्चनं प्राच्या दिशि निधाय वै ।
 तद्भक्त्युत्सवसंस्थित्य हेतुराट् चन्दनादिना ॥९७॥
 यत्र कुम्भस्युक्तमलकृत्य यथापुरा ।
 भोगे प्रावरणान्तश्च मूर्तिभूतौ विचिन्त्य च ॥९८॥
 भस्ममन्त्रं तु तन्मध्ये ध्यात्वाभ्यर्च्य यथाविधि ।
 ध्वसयन्त च विशाना काल कर्मावमानकम् ॥९९॥
 इदमभ्यर्च्य भगवान् साधो वद्वाङ्गलि स्थित ।
 यागालय हि विश्वेभ्यः ' गृहाण रचित मया ॥१००॥
 भासमाप्तेर्भज विभो' क्रियाज्ञाना च साञ्जिषिम् ।
 तदस्योदकधारा चाप्याच्छिन्ना भित्तिगा नयेत् ॥१०१॥
 पादक्षिप्येन प्राग्भागात्पदान्तं च सम्मरेत् ।
 तत्रैवायाथ कुम्भेन सह कुर्यात्पदक्षिणम् ॥१०२॥
 अर्घ्यदानं तयोः तत्र प्राग्भागे विकिरोर्ध्वगम् ।
 पूजितं वामसा च्छन्नं वस्त्रमभिमन्त्रितम् ॥१०३॥
 निदध्याद्भद्रपीठं तु तत्राधारगतं न्यसेत् ।
 स च्छ हि मन्त्रालग्नमर्चयित्वा प्रणम्य च ॥१०४॥
 दिगोध्वरगणं दिक्षु पूर्वांक्तं विचिन्तयन् ।
 ततोऽथ सार्चनं तेषां कृत्वात्रेण हृत्वा सह ॥१०५॥
 प्रणयेन स्वनाम्ना च नमस्कारानुगेन वै ।
 तोरणध्वजपूर्वाणां कार्यमर्घ्यादिनार्चनम् ॥१०६॥
 ततोऽथ हवनगूण्ये ध्यात्वा पीठं पुरो दितम् ।
 तत्रातोऽपि दिगे कुर्यात्पूर्वाङ्गिनं क्रमेण तु ॥१०७॥
 पूर्णान्तं तरणं कुर्यात्प्राग्गुण्डे तु पूजिते ।
 तन्मन्त्रं भगवद्वचनं क्षेत्रनाथमन्त्रितान् ॥१०८॥

अर्घ्यपुष्पादिनाभ्यर्च्य बलिमादाय पात्रगम् ।
 इदमुक्त्वा च तदनु क्षिपेद्यागगृहाद्बहि ॥१०९॥
 ये विष्णुभावितो भूता ये च तेष्वनुयायिन ।
 आदरतु बलिं तुष्टा प्रवच्छतु शुभ मम ॥११०॥
 प्रक्षालिताग्निस्त्वान्त्सविशेषागमन्दिरम् ।
 अग्निगेहेथ सस्कृत्य चुलीं प्रादिश्यवस्थिताम् ॥१११॥
 पचनालयमुत्सृज्य स्वदेशात्कुण्डमध्यगाम् ।
 स्थालीं चास्त्रेण सक्षाब्ज्य बाह्यतो गोमयादिना ॥११२॥
 विलिप्यान्तस्सुगन्धैस्तु प्रताप्य ज्वलितै कुशै ।
 सन्ताड्य कुसुमास्त्रेण सितसूत्रेण कण्ठत ॥११३॥
 चतुर्धा बर्मज्जतेन सवेष्ट्यार्घ्यादिनार्च्य च ।
 चुल्या कृत्वा समारोप्य तस्या मधु घृत पय ॥११४॥
 परिशुद्धे श्रुते क्षीरे त्वसेणारोप्य तण्डुलान् ।
 पाचयेन्मूलमन्त्रेण दृष्ट्वा नेत्रेण सस्कृतम् ॥११५॥
 हृदावतार्याभिधाय शिखामन्त्रेण घट्टयेत् ।
 शिरसालिप्य सक्षाब्ज्य सुप्रसन्नेन वारिणा ॥११६॥
 भूतिना चन्दनाब्जेन भूपयेदूर्ध्वपुण्ड्रकै ।
 विष्टरोपरि चान्यत्र निदध्यान्मण्डला तरे ॥११७॥
 होम च सिद्धये कृत्वा पूर्णान्तमथ वै चरौ ।
 आधारदानमाज्येन कुर्यात्तेनोमृतात्मकम् ॥११८॥
 ईशाब्जनामरुद्धेन हसार्णेन सभिन्दुना ।
 तद्द्वौषड्वयपरिष्कारणद्विरुयेन च ॥११९॥
 यतो विना भावितोत्र स्थितिर्द्वाभ्या च साम्प्रतम् ।
 अत पुरोदितेनैव तदन्न सम्पृटेन च ॥१२०॥
 अत ऊर्ध्वं च सष्टन भ्रमेदादाय वै हृदि ।

द्रव्यसम्पातहोमेध पूर्णान्ते तु कृते सति ॥१२१॥
 उद्धृत्याहुतियोगेन पात्रत्रयगत तु यत् ।
 स्थण्डिले कृत्वात्रौ च विनियुज्य यथाविधि ॥१२२॥
 तदाज्यभाषित शेष कुशाक्रान्त दिष्टश्च च ।
 क्रमान्मूलास्त्रनेनेण जुहुगात्र शतत्रयम् ॥१२३॥
 नीत्वा सम्पूर्णभाव च पूर्णम् पुनरेव हि ।
 ततश्चोत्तरदिककुर्गान्मण्डल गोमयादिना ॥१२४॥
 प्राक्सान्त विष्टर तत्र दद्याद्दार्भं हृदन्तरे ।
 तन्मध्ये विन्ध्यसेच्छिद्य समाग्निं स्तब्धाविग्रहम् ॥१२५॥
 प्राङ्मुख यतवाक्विचतवृषिरूप धृताञ्जलिम् ।
 अस्त्रेण पूर्ववत्तुर्वात्प्रोक्षण तस्य चाम्भसा ॥१२६॥
 तेनैव ताडयेन्मूर्ध्नि दीप्तं सिद्धार्थजैस्तिलैः ।
 अनादिवासनोत्थाना बन्धाना चालनाय च ॥१२७॥
 फण्डन्तेनाथ चास्त्रेण कुशाग्नेणाग्निगोचरात् ।
 समुद्धृत्य शिखान्त च ऋज्वर्थं मार्गसन्तते ॥१२८॥
 जालप्रन्मन्त्रजालेन व्याप्तं स्पृष्ट्वा च साप्रतम् ।
 बन्धीयात्त्रयमग्नेण तस्य नेत्रे च वाससा ॥१२९॥
 दक्ष्यन्त्युमुर्गैर्गन्धैः कृत्वा पूर्णोत्तलिं पुरा ।
 पाणिनाऽग्य चाग्नेनि निवायाग्ने स्थितं वहुम् ॥१३०॥
 प्रक्षेपयेद्देवधाग्निं नतमूर्त्तोजालिजतम् ।

यदा तदाच्युताख्या गानुगृहीतो धिया तथा ।
 स्मरेद्दक्षिणपाणौ तु चक्राम्बुरुत्तमध्यगम् ॥१३४॥
 प्रधानदेवतापृथक् स्वे स्वे धाम्नि परे स्थितम् ।
 स्वमरीचिगणेनैव द्योतयन्त तु चाखिलम् ॥१३५॥
 तेनाच्युतकरैव सोदकेनालभेत तम् ।
 पुष्पपूर्णाङ्गलौ पृष्ठं तस्य तज्जितयाश्रितम् ॥१३६॥
 कृत्वा मन्त्रगणान्त वै मोक्षविघ्नोपशान्तये ।
 पुनरप्यर्चयेन्नोत्वा मन्त्रेण परमेश्वरम् ॥१३७॥
 आधाराधेयभावेन बुद्धान्तस्सस्थित पुरा ।
 क्षमादीना बुद्धिनिष्ठाना वासनाना तथात्मनाम् ॥१३८॥
 तत कुर्याच्च विश्लेष तेषा ध्यानार्चनादिना ।
 आत्मसत्य समाश्रित्य कर्मचक्र हि वर्तते ॥१३९॥
 तच्चक्रमवलम्ब्यास्ते बुद्धिनिष्ठ हि सप्तकम् ।
 अज्ञानव्यापकत्वं च सुखदुःखनिवेदनम् ॥१४०॥
 सर्वज्ञस्यात्मतत्त्वस्य कर्मचक्रावलम्बनात् ।
 चपल कर्मचक्र तद्गर्धमान सदैव हि ॥१४१॥
 क्षमाद्यमाधारमाश्रित्य तावदेवावतिष्ठते ।
 यावत्स सर्वं शक्त्या वै कर्मात्मा न प्रवेधित ॥१४२॥
 प्रबुद्धस्तस्य सरोध कर्तुं शक्नोति सर्वदा ।
 मन्त्राराधनरूपेण ज्ञाननिष्ठेण कर्मणा ॥१४३॥
 अतो य आश्रय क्षमाद्यस्त्वसाधारो हि पौरुषम् ।
 नीरसचोरिणि भूत कुर्यात्सम्हाप्य साप्रतम् ॥१४४॥
 निर्मुक्ताचित्फलो येन कर्मवृक्षो विनश्यति ।
 शुष्यर्थमात्मनस्तस्मात्सर्वजन्माग्रत स्थले ॥१४५॥
 मृतादिदेवमन्त्राणां कुर्याद्वै पूजन क्रमान् ।

चित्तनुं विद्धि सामान्यं मन्त्रनाथैरधिष्ठितम् ॥१४६॥
 क्ष्माद्यध्वानं तु बुध्यन्तं ध्यात्वा षट्पत्रवत्पुरा ।
 तत्र मध्ये ऽञ्जनानं च प्राग्भागे केसरोर्ध्वगम् ॥१४७॥
 षट्पत्रं तु विश्वरूप्यं क्ष्माभरान्तं तु विन्यसेत् ।
 नीत्वा स्वनाम आशयं क्ष्मान्तानां वीजतां गतम् ॥१४८॥
 तेन तेषां यज्जान्तं प्राग्विन्यासं संमरेत्कृत्वात् ।
 क्ष्मावीजं च दळामेषु मूलनिष्ठेषु सप्तु च ॥१४९॥
 सर्वं सर्वेन्द्रियाधारमित्यभिर्क्षं पुरा ततः ।
 चिन्वानं स्कन्दवृन्देन स्वमृतेनान्तर्गहनम् ॥१५०॥
 उपर्युपरि योगेन बुध्यन्तं समुपासितम् ।
 भेटदृष्ट्या यजेन्मस्यामूय महारवर्त्मना ॥१५१॥
 सप्तमं स्वेन बीजेन पीतं तुर्याथलक्षणम् ।
 हेमान्त्रमूषितं ध्यात्वा क्ष्मातत्त्वं तत्र मध्यतः ॥१५२॥

तत्र वागीश्वरं देवमभ्यर्च्य विधिवत्ततः ।
 तत्कर्णिकोदराकाशे नानारत्नरुचिं ततः ॥१५९॥
 संस्मरेत्कमलाकारं चित्तवृत्तिमयं तु यत् ।
 यजेत्तन्मध्यगं विश्वरूपं तु मनसस्पतिम् ॥१६०॥
 तदूर्ध्वेऽमृतगर्भं तु शीतांशुकरकोटिवत् ।
 पद्मं स्वेनात्मनात्मान धारयन्तं विभाव्य च ॥१६१॥
 समभ्यर्च्यस्तदन्तस्थो ह्यङ्गनाभो धियां पतिः ।
 एवं गन्धरसरूपस्पर्शशब्दमनोधियाम् ॥१६२॥
 क्रमेणाधीशसंघं तु अवतार्य पराद्यजेत् ।
 अर्चयित्वा र्चयित्वा च न्यसेत्तत्रैव तं पुनः ॥१६३॥
 ये वर्णा भूतयोनीनां रश्मयः कमलोपमाः ।
 संस्थितिं संस्मरेत्तेषामस्मिन् शक्तौ तथागतम् ॥१६४॥
 अनादिबासनारूपां त्वभेदेनात्मनि स्थिताम् ।
 निश्शेषबीजैरभ्युत्थां पद्मनाभविधारिणीम् ॥१६५॥
 निर्गतां बैषयात्मर्वाद्वियुक्तां स्वामिना कृताम् ।
 स्फुरद्रूपां परिअष्टां निराधारां च संस्मरेत् ॥१६६॥
 प्रणयेन समभ्यर्च्य दीक्षाकाले ह्युपस्थिते ।
 साधिभूताधिदैवं च इष्टैवं भूतसप्तकम् ॥१६७॥
 स्वयमभ्यर्चयेत्पश्चाच्छिष्यमञ्जलिना च तम् ।
 ततोऽग्नेः सान्निधिं गत्वा ध्यात्वा धामत्रयोपरि ॥१६८॥
 दक्षिणेनात्मनो दार्भविष्टरे चक्रमंतिते ।
 सकुशेन स्वहस्तेन दक्षिणं चरणं गुरोः ॥१६९॥
 अवलम्ब्य समास्ते वै स्पर्शनाद्येकतात्मना ।
 बीजेनाधेदिशग्वान्तं च स्मरेत्तेजोमयं विष्णुम् ॥१७०॥
 विश्लेषयन्तं सहसा ह्यनाशुत्थमविग्रहम् ।

ससारचक्र विविध प्रेरक दु स्ववर्त्मनि ॥१७१॥
 नाद्वैक्यमग्निसन्धानमभिमन्धाय चेतसा ।
 दिष्टेय गर्भजा तद्वर्तार्याख्येण होमयेत् ॥१७२॥
 क्रमेण सृष्टानां च लिङ्गानां द्वादशाहुतिम् ।
 अनुस धाय सम्पाद्यो मयाय वै परात्मनि ॥१७३॥
 दद्यादाहुतिश्चाष्टौ मूलेन सद्युता पुरा ।
 तदुत्तमाङ्ग सस्पृष्ट्वा स्रुवेणाज्यान्वितेन च ॥१७४॥
 हुत्वा ज्ञानाय तेनैव मृग्यसर्वगुणात्मना ।
 प्रादुसख्यगाचरेद्ब्रह्ममन्तरान्तरयोगत ॥१७५॥
 अग्निरुपादद्यात्तवै नेनान्त होममेव हि ।
 इति सम्पातहोम वै सम्पद्ये सति जायते ॥१७६॥
 कर्तव्यो मन्त्रगाहाभ्यात्सम्पारैर्निखिलैर्युत ।
 साम्प्रत शक्तिरादीना गुणानामुत्तरत्र तु ॥१७७॥
 विभोराराधनात्मव्यायोगदाभ्यास्ताश्च भाजतम् ।

अथादायारुणं सूत्रं कृत्वा नैकगुण पुरा ।
 निरीक्ष्य तं दृशा चास्त्रवारिणा परिशोधितम् ॥१८४॥
 तदद्भुष्टावधिं यावच्छिस्तायाः सम्प्रसार्य च ।
 संस्मरेत्सर्वदुःखानां सबन्धानां तदास्पदम् ॥१८५॥
 संविश्य देवयानेन शिशुचैतन्यसन्निधिम् ।
 हुंफडन्तं च शिष्यस्य नाम च प्रणवादिकम् ॥१८६॥
 ह्न्मन्त्रसम्पुटस्थं च कृत्वा वै पितृवर्त्मना ।
 आनीय सह मूत्रेण नयेन्नेत्रेण साम्यताम् ॥१८७॥
 अभ्यर्च्यार्घ्यादिनावेष्ट्य कवचेन महात्मना ।
 ओं हुं अदन्यैर्हुंस्वाहेत्यनेनाहुतिसप्तकम् ॥१८८॥
 हुत्वास्त्रमन्त्रजप्तेन सितेन रजसा ततः ।
 सन्ताड्य शैशवं कायं विशेत्पादावधिं तथा ॥१८९॥
 विश्लेषयामुकं ब्रूयात्पदं वीर्यपदानुगम् ।
 तं ज्ञानवाचकेनाथ त्वाद्यन्तेन विहृष्य च ॥१९०॥
 खबुध्यानुगतं कृत्वा ध्यात्वा नक्षत्रगोळवत् ।
 सन्धायाभ्यन्तरे सूत्रे हंसार्येण सविन्दुना ॥१९१॥
 नतिप्रणवगर्भेण रुद्धशक्तिं च विग्रहे ।
 वासनामयमित्येवमातिवाहिकसंशकम् ॥१९२॥
 सूत्रात्मकं वपुः स्मृत्वा आत्मशक्त्या विभावितम् ।
 बलमन्त्रेण संरुद्धं तदर्थं जुहुयात्ततः ॥१९३॥
 उक्त्वा ओमात्मनेस्वाहा द्विपट्कपरिसंख्यया ।
 आदाय भाषिनो बन्धान्च्यापकान् शुद्धभोगदान् ॥१९४॥
 ज्ञानादयः समाश्रित्य यत्र तिष्ठति सर्वदा ।
 स्वस्थानेषु स्वमन्त्रेभ्यस्तांस्तु तत्रैव योजयेत् ॥१९५॥
 यथाक्रमेणोचितानां कृत्वा तेषां च तर्पणम् ।

अथ सस्फारचक्रम्य तत्तद्वृन्दाश्रितम्य च ॥१९६॥
 सर्वगन्यापि वै विद्धि स्थितिं नियतलक्षणात् ।
 तन्वन्यासिश्च तेनैव शरीरे पाञ्चभौतिके ॥१९७॥
 गुणकजानुकटीवक्ष कण्ठभूकानटावधि ।
 बुध्यन्वाना धरादीना क्रमादङ्गनिसप्तकम् ॥१९८॥
 जटकारस्तदुत्थाम्स्तु ये भेदा विविधा अपि ।
 नित्तजा अपि ये चान्ये निष्ठन्ति मनसा सह ॥१९९॥
 सकालान्यासधायोधाम्स्तूर्गन्त्वपरे च ये ।
 अनेनभेदभिन्नास्तु स्थिता आश्रित्यते धियम् ॥२००॥
 द्विमत्तभुवन विप्रमनेकरचनान्वितम् ।
 शनकोटिप्रविर्नीर्णमष्टयेन्यार्थमेवितम् ॥२०१॥
 स्मिन् धगाश्रित भूयो बोद्धव्य सर्वदेव हि ।

मधुसूदनपर्यन्त पातालशयनादथ ।
 सप्तक सप्तक षट्क सपश्येत् क्षमादिपञ्चके ॥२०९॥
 मनस्यवस्थित ह्येव शक्तीशास्त्रितय हि यत् ।
 बुद्धौ कमलनाभात्मा देव सर्वेश्वर प्रभु ॥२१०॥
 पुन स्वसिद्धैर्युक्ताना सर्वेषा पार्थिवे पदे ।
 द्विसप्तभेदभिन्ने तु बोद्धव्या सस्थिति शुभा ॥२११॥
 तीव्रमन्द्रादिक बुध्वा भाव भक्तिसमन्वितम् ।
 आलम्भनवशात्कुर्यात्सर्वेषा स्वपदे स्थितिम् ॥२१२॥
 एष वैभवदीक्षायामधिवासनकर्मणि ।
 क्रम उक्तस्त्वथेदानीमपराया निबोध तु ॥२१३॥
 आपादान्नाभिदेशान्त महाभूतैर्घरादिकै ।
 व्याप्त चतुर्था वाग्वतैस्तदूर्ध्वं नभसा पुन ॥२१४॥
 पूरित हृदयात् च तदुद्देशाच्छिखावधि ।
 विभाव्य मनसा व्याप्तमनेनैव क्रमेण तु ॥२१५॥
 स्थितास्तसङ्कर्षणान्ताश्चाप्यनिरुद्धादयस्तु वै ।
 समाक्रम्याध्वपट्कन्तु अध्वातीतस्तु बुद्धिग ॥२१६॥
 समना आत्मतत्त्व च प्राग्वदभ्येत्य भूर्तताम् ।
 व्यापिका भूर्तयस्त्वेता पृथङ्मुक्तपरायणै ॥२१७॥
 तदाकारैरसङ्घैस्तु सशृता क्षमावनीपु च ।
 प्राक्सख्यासु च तिष्ठन्ति सर्वास्सर्वासु सर्वदा ॥२१८॥
 स्मृत्वा ह्यभेदभावेन षट्क मोदकवत्पुरा ।
 शिखान्त क्षमादिना तेन सर्वं व्याप्त विचिन्तयेत् ॥२१९॥
 चतुरात्मानमव्यक्त शब्दमूर्ति निराकृतिषु ।
 गुणमात्रैर्विभिन्न च ख च तत्रैव भावयेत् ॥२२०॥
 अग्राक्षणाथ दपुपा म्दम्बभावमयेन च ।

संक्रान्तेन तु वै बुद्धौ सर्वं समुदितेन तु ॥२२१॥
 स्वशक्त्या वै ह्यनिच्छातो जीवमादायसोर्ध्वगम् ।
 स्वसामर्थ्यं स्वशक्त्या तच्छ्रान्तत्मान्ते विलाप्य च ॥२२२॥
 शुद्धानयाना भक्ताना तत्पदैकाभिलाषिणाम् ।
 तन्मामर्थ्यानुविद्धाना सर्वत्र व्यक्तिमेति च ॥२२३॥
 अनम्नु यद्यन्सवेद्यं हेय परिमितन्त्वपि ।
 तत्तद्राधत्मनाभ्येति सर्वदा भावितात्मनाम् ॥२२४॥
 इत्यादौ सर्वमामान्यो नित्यो विद्यारूय आश्रयः ।
 बोद्धव्यं सोऽपि नदनु ह्यमामान्यतया गतः ॥२२५॥
 आमोक्षादङ्गभावच जीवाना स्वयमेव हि ।
 वज्रवन्क्षुण्डरूपेण संपूजयेन महामते ॥२२६॥
 दीक्षादानं तु शिष्याणा परिज्ञेयं यथोदितम् ।

सौम्यवारुणईशाने यदि पूर्वदिगाननम् ।
 तत्सिद्धिसूचकं विद्धि विपरीतमतोन्यथा ॥२३४॥
 तत् ध्वमनाय जुहुयाद्वीर्यमन्त्रेण वै शतम् ।
 धूपानुलेपनादीनि रजासि घटिकादय ॥२३५॥
 साज्यानि च तिलादीनि योग्यान्यन्यानि लाङ्गलिन् ।
 उद्धृत्योत्तरत कृत्वा वर्मजप्तेन वाससा ॥२३६॥
 अशुक्तेनाहतेनैव त्वाच्छाद्य सुसितेन च ।
 समभ्यर्च्यास्त्रमन्त्रेण पुष्पधूपानुलेपनै ॥२३७॥
 क्षान्त्वा स्थलस्थित देवममौ वा कलशे न्यसेत् ।
 अथ शुद्धे तु भूभागे हन्मत्रितकृशास्तरे ॥२३८॥
 कृत्वा प्राङ्मस्तक शिष्य बलजप्ताशुकेन तु ।
 हृदावकुण्ठिततनु मुख्यमन्त्रमनुस्मरन् ॥२३९॥
 स्वापयेत्स्वप्नलाभाय ततो हन्मन्त्रितैस्तैल ।
 सिद्धार्थकयुतै तस्य निदध्यात्परितो वहि ॥२४०॥
 सन्नर्हिपक्ष मन्त्रेण प्राग्बदिष्पष्टक न्यसेत् ।
 प्रदक्षिणेन तच्चापि सितसूत्रेण वर्मणा ॥२४१॥
 चतुर्थां येष्टयित्वा तु मण्डपान्निष्क्रमेद्बहि ।
 दन्तकाष्ठादिक कर्म विनिष्पाद्य स्वयं स्वपेत् ॥२४२॥
 कुतपे दर्भशय्याया कृत्वा दक्षिणतदिशर ।
 सस्पृशेत्स्वाग्निगुम्भेन शिशु दायनसंस्थितम् ॥२४३॥
 भगवन्त हि मनसा प्रार्थयन्नपवर्गादम् ।
 ओमादीश जगन्नाथ सर्वज्ञ हृदयेश्वर ॥२४४॥
 तत्राह योजयाम्येन सत्कर्म त्वत्परायणम् ।
 प्राप्तानुज्ञस्तु शिष्याणां कुर्याद्वै तत्र योजनम् ॥२४५॥
 यत्र यत्र च तत्तेषामवश्यं शाश्वतं भवेत् ।

इत्थं दीक्षाधिवासस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ॥२४६॥
 एकानेकस्वरूपा तु दीक्षोदानीं प्रतीत्यते ।
 आसाद्य या समायान्ति देहान्तेऽभिमतं पदम् ॥२४७॥
 वैवल्यफलदा श्रेका भोगकैवल्यदा परा ।
 भोगैव तृतीया च प्रबुद्धाना संदेव हि ॥२४८॥
 आचार्यानुमना सर्वा कार्याः सम्यक् फलाप्तये ।
 भक्तिभावानुबिद्धाना शिष्याणा भविनां तु वै ॥२४९॥
 वृद्धानामङ्गनाना च बालाना भावितात्मनाम् ।
 विनाचारममूतेन तु शक्रेण च ता हिताः ॥२५०॥
 पुरा धिया विचार्यैवमुपसन्नेन वै सट् ।
 तदीयमाशय ज्ञात्वा सम्पाद्यैका महामते । ॥२५१॥
 गयार्तातेवंग्रे तु उत्थाय शयनाद्गुरुः ।
 कमण्डलु समादाय बहिगचम्य सविशेत् ॥२५२॥
 राम्भेदमतश्याम् हुतभुमाशिमन्निभम् ।
 तदन्तस्मादिशेदेव ज्ञान माप कृत मरेत् ॥२५३॥
 निद्रामोदमल येन शधदानानि सद्दशयम् ।
 शरद्वन्धै षट्ठिवागूत्र म्नाम्यख्वरेण तु ॥२५४॥
 समादाय च मन्त्र्य निन्दिष्यार्थ्यमर्हतेने ।
 शुद्धगोमयममृष्टे मण्ड- यत्तुगेदितम् ॥२५५॥
 भद्रन्दपरिशायै न्यग्वा कोनय शङ्ख ।

शिष्यमादाय सञ्चोद्य स्वमप्राप्तिं शुभाशुभाम् ।
 चतुर्भूतिसमूहं तु यथादिक्संस्थितं तु वै ॥२५०॥
 पश्येत्यङ्घ्रिनिविष्टं च उपविष्टं तु चोत्थितम् ।
 त-मध्याङ्गवत्त्वमेकं वा भिन्नलक्षणम् ॥२६०॥
 प्रादुर्भावसमूहं च तल्लाञ्छगणश्च यः ।
 देवीयं वनितामृन्दं सर्वभेजतमपि वा ॥२६१॥
 भवोपकरणत्रातमशेषं वा पृथक्स्थितम् ।
 रुद्रेन्द्रचन्द्रसूर्याम्बुहुतभुग्वातलक्षणम् ॥२६२॥
 पञ्चरात्रविदो विप्रा आराधनपरायणाः ।
 त्रयीमुद्घोषयन्तश्च निगदन्तश्च वा द्विजाः । ॥२६३॥
 यतयः शुद्धसत्त्वाश्च सद्ब्रह्मपदसंस्थिताः ।
 नगसक्चन्दनाद्यानि सुगन्धानि तल्लतम ॥२६४॥
 उद्यानवनितारामवापीहर्म्यं महालयाः ।
 फलर्वाजोपधीसाम्बुकुम्भो वा पाकनिर्गत ॥२६५॥
 गोगजाश्वनदीयानि कन्या सालकृता शिशुः ।
 मङ्गल्यगीतिमबुरा भेरी वशश्च बल्लरी ॥२६६॥
 समारस सरः पत्रैः पूर्णं छन्नं सितं ततम् ।
 हेमादिधातवो रत्नचाल गोसम्भदानि च ॥२६७॥
 नवो नेत्रचयश्शुक्रं वज्रवृन्दमनाहतम् ।
 राजापुरोधा सामन्तो राजपत्नी च दर्शनम् ॥२६८॥
 तुषारपातमद्बृष्टिमहामेषोद्दयो दिवि ।
 शोणितं चाद्र्मनानि स्वप्नुतिर्मदिगदय ॥२६९॥
 सत्पक्षिमृगमघातमुरार्चा चामरमितम् ।
 एवमादीनि चान्यानि विद्धि सिद्धिमदानि च ॥२७०॥
 स्वप्नानि यान्यनिष्ठानि तानि मे रेशतदभ्युः ।

म्लानता क्षितिकम्पश्च उपरागोतिभीषणः ॥२७१॥
 नीहार उल्लापातश्च निर्वानश्चित्तमद्भ्रकृन् ।
 गर्तप्रवेशो दध्यन्नं स्विन्नमांसस्य भक्षणम् ॥२७२॥
 नर्तनं रथविध्वम आज्य म्याङ्गद्विजच्युतिः ।
 सरोष्ट्रं चोत्कटं हाम्य कपिऋक्षाकुलं वनम् ॥२७३॥
 स्वानं धूमाकुलं दग्धगसितांबरवेष्टितम् ।
 शुष्कत्वं सरिदादीना प्रतिश्रोतस्त्वमेव च ॥२७४॥ -
 पीतमान ध्वजच्छततरुभङ्गोप्यसिद्धिकृत् ।
 अवतारो नगाद्वृक्षालमत्वं प्रेतदर्शनम् ॥२७५॥
 वचारुज्जलनैराज्यलेपोसरवर्द्धमे स्थितिः ।
 महिषोहिर्नर कृष्णो दक्षिणाशागम- क्षुधा ॥२७६॥
 लुण्ठनं नखकेशानामग्निभद्राधिकद्रतम् ।
 षडमात्रीनि चान्यानि अशुभानि मद्भागते ॥२७७॥
 प्राप्ते शुभाशुभे स्वप्नेव्यगिमन्धाय वै इदि ।
 औत्सुक्यादशियन्वमि पूजाहोम समाचरेन् ॥२७८॥
 यथोक्तभिधिना देवमवतार्य ऋगाद्यजेत् ।

ताप पुण्ड्रस्तथा नाम मन्त्रो यागश्च पचम ।
 तत्र तापाविधानं तु शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ॥२८४॥
 आचार्यो वैष्णवान् सभ्यान् पूज्य तेषामनुज्ञया ।
 गत्वा कुण्डसमीपं तु क्षिप्येण सहितो गुरु ॥२८५॥
 चक्रशङ्खौ समभ्यर्च्य तत्तन्मन्त्रैः प्रतिष्ठितौ ।
 पूर्वं स्वगुरुणा दत्तौ स्वदीक्षावसरे द्विजा । ॥२८६॥
 मूलमन्त्रेण जुहुयाच्छतमष्टोत्तर घृतैः ।
 वैष्णव्या चापि गायत्र्या तद्विष्णोरिति वेद्महा ॥२८७॥
 ततः कुण्डानले चक्रशङ्खौ निक्षिप्य पूजयेत् ।
 ततस्तु चक्रमन्त्रेण शस्त्रमन्त्रेण च द्विजा ! ॥२८८॥
 हुत्वा चाष्टोत्तरशतं अष्टाविंशतिमेव वा ।
 पवित्रंतेति मन्त्रेण प्रते विष्णो इति तृचा ॥२८९॥
 हुत्वा ततस्तु देवेश ध्यात्वा गुरुपरम्पराम् ।
 क्षिप्यस्य दक्षिण बाहुमूलं चक्रेण चाङ्गयेत् ॥२९०॥
 शङ्खेन प्रतपेत्सव्यबाहुमूलं मुनीश्वरा ! ।
 ततश्चक्रं च शस्त्रं च अभिषिच्य स्वमन्त्रतः ॥२९१॥
 सपूज्य मूलमन्त्रेण हुनेत्पूर्णाहुतिं द्विजा ! ।
 ततस्तु चोर्ध्वपुण्ड्राणि धारयेन्मुनिपुङ्गवा ॥२९२॥
 वद्विधानं प्रवक्ष्यामि शृणुष्व सावधानतः ।
 गृहीत्वा वैष्णवक्षेत्राद्विमला श्वेतमृत्तिकां ॥२९३॥
 हस्तौ प्रक्षाल्य चाचम्य प्राङ्मुखं वाप्युदङ्मुखम् ।
 उपविश्यासने शुद्धे वामहस्ततलं द्विजा ! ॥२९४॥
 सक्षाल्य पादमन्त्रेण तत्र वै श्वेतमृत्तिकां ।
 प्रणवेन तु विन्यस्य गन्धद्वारेति ता मृदम् ॥२९५॥
 जलेन सेचयित्वाथ कृत्वा दिग्बन्धनं द्विजा ! ।

मूलमन्त्रेणाभिमन्त्र्य वामहस्तास्थितां मृदम् ॥२९६॥
 तन्मध्ये नारसिंहरय बीजमालिख्य मन्त्रवित् ।
 अङ्गुल्या मृदमादाष ललाटादिषु धारयेत् ॥२९७॥
 पुष्टिप्रदेनाङ्गुष्ठेन तर्जिन्या मुक्तिसिद्धये ।
 वाछितार्थप्रदायिन्या तथा नामिकयाथ वा ॥२९८॥
 आयुष्कामी मध्यमया चाङ्गुल्या च मुनीश्वरा ! ।
 एताभिरङ्गुलीभिस्तु धारयेन्न नखैः स्पृशेत् ॥२९९॥
 ऊर्ध्वपुण्ड्रमृजुं रम्य चिष्णोः पादद्वयाकृतिम् ।
 सान्तरालं सुपार्श्वे च द्यद्गुळं त्र्यङ्गुळं वा ॥३००॥
 विस्तीर्णमथ चायामे चतुरङ्गुळसम्मितम् ।
 ललाटेधारयेत्कुक्षौ चतुरङ्गुलविस्तृतम् ॥३०१॥
 अष्टाङ्गुलामतं यद्वा प्रादेशपरिसम्मितम् ।
 धारयेदूर्ध्वपुण्ड्रं तु तावन्मानसमन्वितम् ॥३०२॥
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं तु हृदये धारयेत्क्षणांश्वितम् ।
 ततस्त्रयगुलविस्तीर्णं चतुरङ्गुलमायतम् ॥३०३॥
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं कण्ठदेशे ततो वै दक्षिणोदरे ।
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं तु पूर्वोक्तकुक्षिपुण्ड्रममं द्विजा ! ॥३०४॥
 ततस्तु दक्षिणे बाहुमध्ये त्वष्टाङ्गुलायतम् ।
 चतुरङ्गुळविस्तीर्णमूर्ध्वपुण्ड्रं तु धारयेत् ॥३०५॥
 ततस्तु दक्षिणासे तु कण्ठपुण्ड्रसमं भवेत् ।
 वामकुक्षौ तूर्ध्वपुण्ड्रं कुम्भपुण्ड्रमम भवेत् ॥३०६॥
 वामबाहौ भवेत्पुण्ड्रं दक्षबाहुकलक्षणम् ।
 वामासे तु ततःपुण्ड्रं कण्ठपुण्ड्रममं भवेत् ॥३०७॥
 पृष्ठे त्वष्टाङ्गुलायामं चतुरङ्गुळविस्तृतम् ।
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं ककुदेशे चतुरङ्गुळमायतम् ॥३०८॥

तथा ऋगुलविस्तार धारयेन्मुनिपुङ्गवा ।
 एव द्वादश पुण्ड्राणि धृत्वा चैव यथाक्रमम् ॥३०९॥
 हस्तशाळनतोम तु मूर्ध्नि समोक्षयेत् द्विजा ।
 ततस्तु चोर्ध्वपुण्ड्राणा मध्ये विष्णुसमर्पितम् ॥३१०॥
 धारयेद्भ्रजनीचूर्णं लक्ष्मीसान्निध्यसिद्धये ।
 वर्तिवीपाकृतिं चैव वेणुपलाकृतिं तु वा ॥३११॥
 एव धृते ह्यूर्ध्वपुण्ड्रे लक्ष्म्या सार्धं जगत्पति ।
 क्रीडते सतत तत्र ततो बद्धाञ्जलिर्द्विजा । ॥३१२॥
 नामभि केशवादीना तदर्थध्यानपूर्वकम् ।
 तच्चच्छक्तिसमेतास्तु केशवादीन् स्मरेद्बुध ॥३१३॥
 ललाटे केशव ध्यायेन्मारायणमधोदरे ।
 माधव हृदये चैव गोविन्द कण्ठकूबरे ॥३१४॥
 उदरे दक्षिणे पार्श्वे विष्णु ध्यायेन्मुनीश्वरा ।
 तत्पार्श्वे बाहुमध्ये तु चिन्तयेन्मधुसूदनम् ॥३१५॥
 त्रिविक्रमन्तु तत्स्कन्धे वामफुक्षौ तु वामनम् ।
 श्रीधर वामनाहौ तु हृषीकेश तदसके ॥३१६॥
 अपरे षडनाभ तु त्रिके वामोदर स्मरेत् ।
 इत्येवमूर्ध्वपुण्ड्रस्य विधानं सुप्रकीर्तितम् ॥३१७॥
 एव शिष्यस्योर्ध्वपुण्ड्रं धारयित्वा यथा विधि ।
 नाम कुर्याच्च शिष्यस्य तद्विधानमिहोच्यते ॥३१८॥
 तमादाय फराद्देवभामरातिकटं मनेन ।
 हृन्वात्मनो वामभागे भूय सष्टाद्य लोचने ॥३१९॥
 प्रक्षेपयेद्यथा सार्धमञ्जलिं मुक्तलोचन ।
 सम्पदयेत्परम धाम मान्समिच्छापन्नप्रदम् ॥३२०॥
 तस्मिन्मन्त्रे सुर्याणाम् भन्व यमोचितम् ।

रहस्यसर्जं मुख्यं च गौणं वाम्यं यथास्थितम् ॥३२१॥
 सामान्यं चासुदेवाद्यं नाम स्वाङ्गात्पूर्वपि ।
 सर्वेषां सविशेषं वा यथाचानुक्रमेण तु ॥३२२॥
 द्विषट्कमूर्त्याङ्गिनं च स्वाम्यन्तं ब्राह्मणेयु च ।
 देवान्तं क्षत्रियाणां च कुर्याद्दशधा पुनः ॥३२३॥
 पाण्यन्तं धरनिष्ठं वा लान्ठनास्त्रपुरस्सरम् ।
 ध्वजगान्धनसर्जं च यथावस्य नृपेषु च ॥३२४॥
 एव वर्धननिष्ठं च मूर्तिलाञ्छनपूर्वकम् ।
 विहितं चापि वैश्यानां दासान्तं शूद्रजन्मनाम् ॥३२५॥
 अधोत्थाय नमस्कृत्य मण्डलं बलशं गुह्यम् ।
 यायात्कुण्डमर्माषं तु शिशुना सह देशिकम् ॥३२६॥
 कृतम्यं कर्मणोच्छिद्रसिद्धये च हुते सति ।
 सन्ताप्यान्नात्मनो भूत्वा प्राग्वत्तद्दृष्टयं विधेत् ॥३२७॥
 प्राणशक्तिवियुक्तं च कृत्वाऽऽनीयं समासतः ।
 सप्रवेद्यं च स्नानं तत्रामिन्नणवद्यं तम् ॥३२८॥
 नीत्वा मम्यवपृथग्भावं त्रिरेच्यं महं वायुना ।
 स्वभूमौ याममार्गेण हृदाद्यन्तं निरोधितम् ॥३२९॥
 जन्ममहमनेनैव मन्त्रयुक्तेन कर्मणा ।
 भावध्यानानुविद्येयं सिद्धमाप्तुमयं त्यजेत् ॥३३०॥

वौषट्स्वाहावपट्कारनिष्ठाना तु प्रतिक्रिया ।
 नमस्कारेण मन्त्राणा कार्ये पाप्ते ह्यनुगते ॥३३२॥
 तदीयमर्घ्यपुष्पाद्य यत्किञ्चिद्यागसाधनम् ।
 सुसंस्कृतमसिद्ध वा भक्त्या कर्मण्यता व्रजेत् ॥३३५॥
 अतोऽन्येषा तु भक्ताना विहिता यागमाधने ।
 सम्यक्सत्वनिवृत्ति प्राग्दर्शनप्रोक्षणान्वितम् ॥३३६॥
 मूर्तो वा मण्डलाग्रे तु पुष्पक्षेप महामते ।
 नक्त वा परिपीड च भूतार्थं चैवमेव हि ॥३३७॥
 एव संस्कारसशुद्ध कृत्वा वर्णगण पुरा ।
 साङ्गेन विभुना कुर्यात्प्रायश्चित्ततर्पणम् ॥३३८॥
 सदशाश सहस्र तु यथा चानुकमेण तु ।
 गत्वा चाभ्यर्घ्यकुम्भेश सूत्रमादाय तत्र स्थितम् ॥३३९॥
 ऋजुभूत शिशु कृत्वा तद्वत्सूत्र प्रसार्य च ।
 व्यक्तरूप च मन्त्रेश सम्मरेदमिमध्यगम् ॥३४०॥
 पश्येद्विभौ शिशु सूत्रे स्वात्मन्यध्वानमङ्गता ।
 तत्राध्यात्मस्वरूप च सम्मरेन्मन्त्रदेहगम् ॥३४१॥
 अधिदैवस्वभाव च तत्स्वात्मन्यवतार्य च ।
 अधिभूतमय सूत्रे त्रिविध शिष्यविग्रहे ॥३४२॥
 मूलमन्त्रावसाने तु सनमस्क परात्मने ।
 पद कृत्वा तु जुहुयादाहुतीना चतुष्टयम् ॥३४३॥
 तथा सूक्ष्मात्मने चोक्त्वा तत म्थूलात्मने तु वै ।
 सर्वात्मने च तदनु ततोऽध्वनिचय हितम् ॥३४४॥
 आ पादाग्राच्छिरान्त च सर्वं ध्यात्वा म्वदेहगम् ।
 ययोद्दिष्टक्रमेणैव विभिन्न त्रिविध त्वपि ॥३४५॥
 रचना साधिवेदो य क्षमाद्रीना चाधिभूतता ।

भूय ससृष्टिभोगेन द्विषट्कपरिसख्यया ।
 पूरफेन समाकृष्य शिष्य हृत्कमलाद्घृदि ॥३५९॥
 अथ व्यक्तिनिरगतं क्षमाबीजं षडक्षणम् ।
 भूशक्त्या ज्ञानसरुद्धं कृत्वादयानलाद्घृदि ॥३६०॥
 प्रणवासनविश्रान्तं विरेच्याब्जे तु शैशवे ।
 स्मृत्वाथ शिष्यचैतन्ममेकमेव द्विरूपघृत् ॥३६१॥
 शक्तिमच्छक्तिभावेन शक्तित्वेन तु सस्मरेत् ।
 क्षमातत्वान्तर्गतं कुण्डे शक्तिमत्त्वेन तत्पुन ॥३६२॥
 रचयित्वा स्वसाक्षात् च विग्रहे मध्यवर्तना ।
 नियोज्य तत्समाधौ तु जपध्यानैकलक्षणे ॥३६३॥
 तदेव पार्थिवं बीजं हृत्वा वै होमकर्मणा ।
 सम्यक्तस्योपकारार्थं नेतव्यं सूक्ष्मदेहताम् ॥३६४॥
 स्वाहान्तं भोगसिद्ध्यर्थं नमोन्तं मोक्षसिद्धये ।
 भोगमोक्षाप्तये वापि तदेवोभयलक्षणम् ॥३६५॥
 कर्मणामवसाने तु सपाद्यमपदं न्यसेत् ।
 एव तद्विग्रहे सूक्ष्मे तद्घृत्यद्भगतस्य च ॥३६६॥
 शिरसा चाधिशारं तु तस्यापाथं यथास्थितम् ।
 शिखासन्धौ तद्भोगं निर्वर्त्य शतसख्यया ॥३६७॥
 चर्मणा तत्फलमाप्तिं तल्लयत्वमपि स्मरेत् ।
 स्वतृप्तिमयनेत्रेण कुर्यात्तेनैव तत्स्थितम् ॥३६८॥
 तत्त्यागश्चास्रमन्त्रेण विश्लेषेण यतो भवेत् ।
 मूलेनाथं गृहीत्वा तत्कुर्याच्चैवात्मसात्पुन ॥३६९॥
 तद्वच्छक्तिं तदीयां च कुण्डाद्व्यापकलक्षणाम् ।
 क्षमातत्वस्यायं साध्यस्य ह्यसाधारस्य दान्मये ॥३७०॥
 पूर्वसख्यं तु चाक्षेण कृत्वा होमं महामते ! ।

सुवमाज्येन सम्पूर्वं स्कन्दसूत्रात्तु पार्थिवम् ॥३७१॥
 विद्युत्स्य पूर्णया सार्थं विलाप्याग्नौ स्वक्ते पदे ।
 मूलगन्धेण सहसा हृत्पद्मे प्रेरितेन तु ॥३७२॥
 स्वदेहाद्रेचकेनाथ प्रेर्यं शक्तिं च शैशवीम् ।
 तयाक्रान्तमथस्य च सस्मरेद्व्यतिरिक्तया ॥३७३॥
 कविन्दुनो बाब्जपत्रमाधाध्वान च भौवनम् ।
 शिष्यदेहे निरुद्धस्य व्यक्तिक्रोडीकृतस्य च ॥३७४॥
 स्वशक्तिपरिपूर्णस्य क्ष्मानीजस्य त्वथोपरि ।
 विरेच्यशक्तिमन्त च व्यस्तधर्मेण पूर्ववत् ॥३७५॥
 तन्क्षणेधीजसस्य तु अध्वान तु यथास्थितम् ।
 प्रकाशयन्त कृपया तन्नाथन्तस्य सिद्धये ॥३७६॥
 बिरक्त भावयेच्छिष्य चिन्मयन्तमिद धिया ।
 इद तत्पार्यिव तव मुधा वै दु स्वपञ्जरम् ॥३७७॥
 भावतत्वगत चास्य सुसहत्व च साम्प्रतम् ।
 कथमत्र त्वह चास यस्य मे न तता इमा ॥३७८॥
 विमुक्त षजरायद्वल्लुत्तमासे विहङ्गम ।
 उर्ध्वशती तदारूढस्तेषु मन्त्रबलाच्छिषु ॥३७९॥
 समूहमथ दिज्ञाप्य तत्प्रभुत्वेन यत्स्थित ।
 सत्रिन्दो भवेत्तस्य सर्गित सर्गदेव हि ॥३८०॥
 सुम्प्रसादसामर्थ्याद्यथायत्पार्थिवो गुण ।
 देहान्त गन्धत-मात्र भवेदासीनमस्य वै ॥३८१॥
 साम्यकसम्प्रतिपन्नस्य शासने पारमेश्वरे ।
 हे पद्मपिपते नाथ । भग्याद्यप्रभृति त्वया ॥३८२॥
 ध्वगाय मोक्षविज्ञाना भाषितव्यस्य कर्मण ।
 इति विज्ञाप्य षाञ्जाप्य आयाद्याहृतय क्रमान् ॥३८३॥

सह शक्त्या समाकृष्य भूयस्तत्पूरकेण तु ।
 तद्देहे चाम्मय बीज साधार पूर्वबन्धसेत् ॥३८४॥
 कुण्डमध्ये तु सन्धाय जीवशक्तिं च पूर्ववत् ।
 विरेच्य शक्तिमास्तत्र नियोज्य तदनन्तरम् ॥३८५॥
 सत्समाधौ यथापूर्वं कुम्भकेन महामते ! ।
 अथाप्य देहमासाद्य होमध्यानादिना परम् ॥३८६॥
 तत्राधिकारपूर्वं तु सर्वं निर्वर्त्य तस्य वै ।
 आप्येन सूत्रस्कन्धेन सह पूर्णां निपात्य च ॥३८७॥
 असत्त्व पदसयुक्तं तेनाक्रान्तं स्मरेत्तथा ।
 तत्स्थं मन्त्रसमूहं तु सह तत्पतिना तु वै ॥३८८॥
 पूर्ववच्छ्रावयित्वा च रसमज्ञाप्य गन्धवत् ।
 मनोवसानं नीत्वैव तं वर्णाध्वोर्ध्वगोचरम् ॥३८९॥
 निष्ठाङ्गेन महाबुद्धे ! तेजसास्त्रेण चेच्छया ।
 समुद्घृत्त्याथ वै प्राग्बोक्तव्यं बुद्धिगोचरे ॥३९०॥
 षडध्वमुक्तं मूलेन प्राप्तसज्जं च तं शिशुम् ।
 तत्त्वकञ्चुकनिर्मुक्तं शान्तात्मन्येकता गतम् ॥३९१॥
 स्मृत्वा शक्त्यात्मनामौ तु लब्धलक्षं परे पदे ।
 ऐश्वरेण तु बीजेन प्रोक्तसत्वान्वितेन च ॥३९२॥
 तत् सवेद्यं निर्मुक्तं समाधौ विनियोज्यं च ।
 न वेत्ति यत्तं सलीनं स्वानन्दं द्वैतमात्रकम् ॥३९३॥
 आहुतीनां शतं हुत्वा तदापादनकर्मणि ।
 नीत्वा समानता सर्वं तेनैव म्वधियास्त्रिलम् ॥३९४॥
 सह सवेद्यजलेन वाक्प्रबन्धं यथास्थितम् ।
 निस्तरङ्गमयो भूत्वा दद्यात्पूर्णाहुतिं पराम् ॥३९५॥
 अथाम्मितां प्राप्य गुरुं प्रदद्यादाहुतिं पुनः ।

पृथग्दर्शात्मना याति स्थितये न तथा, स्वयम् ।
 नो यान्ति, निश्चय यत्र चातुरात्पादनुग्रहात् ॥४०९॥
 ऋते वेदविदो विप्रास्त्वेतन्भिन् प्रथमेक्षरे ।
 स शब्दमूर्तिर्भगवानभ्येति च कलात्मना ॥४१०॥
 तद्गृहो युज्यते येन तन्निष्ठाना हि कर्मणा ।
 न षाड्गुण्यकलोत्था च यावन्मूर्तिर्निरजना ॥४११॥
 खद केनान्यथा मूर्ते तद्गृहीतु नियुज्यते ।
 तत्त्वा. कलामया सर्वे प्रभावाप्ययलक्षणा ॥४१२॥
 पूर्वोक्ता वासुदेवाद्या अध्यक्षान्ता यथोदिता ।
 तत्त्वेभ्यो निर्गता मन्त्रास्त्वाग्निमादिगुणैर्षुता ॥४१३॥
 षट्कलागलनैर्गुन्ता येषु सख्या न विद्यते ।
 व्यञ्जिता तैस्वनिर्माण तुर्याद्य पदसञ्ज्ञकम् ॥४१४॥
 कर्मणामात्मलाभार्थं मोहार्थं तत्क्षयाय च ।
 द्विसप्तभुवन विश्व गुणत्रयमय हि यत ॥४१५॥
 तदशुद्ध जड नित्य भोग्ये व्याप्य पृथक्स्थितम् ।
 इत्यध्वषट्कमुद्दिष्ट हेयोपादेयलक्षणम् ॥४१६॥
 भुवनाध्वा पदाध्वा च विना तुर्यपदेन तु ।
 हेयशेषमुपादेय कर्मणा तदपेक्षया ॥४१७॥
 व्यपेक्षयाप्युपेयश्च हेयपक्षे प्रयाति च ।
 किं तु तत्प्राप्त्युपाय वै निस्तरङ्गे परे पदे ॥४१८॥
 विवेकपदसस्थस्य दीक्षया सस्कृतस्य च ।
 विचार्यमाण एव हि विश्रमो यत्र वै स्फुटम् ॥४१९॥
 जायते तत्पर ब्रह्म वासुदेवाख्यमव्ययम् ।
 अम्बर परमाणूनां सुहृन्नामास्पद यथा ॥४२०॥
 तथा चाद्य प्रबुद्धानां जीवानां हि निकेतनम् ।

विज्ञेय भुवनानां च पदानामन्तरं हि यत् ॥४२१॥
 येनेश्वरेच्छया तेषां मन्त्रा वै क्रीडयन्ति च ।
 मार्यायेध्वद्वये तस्मिन् सुखदुःखमयै फलैः ॥४२२॥
 ईश्वरेच्छानुविद्वानां भक्तानां परमेश्वरे ।
 गुरुणा दीक्षितानां चाप्याराधनरतात्मनाम् ॥४२३॥
 भवन्त्यध्वद्वयोर्ध्वस्था मन्त्राश्चाज्ञाप्रतीक्षका ।
 नयन्ति कामिणं सम्यङ्मायायाध्वद्वयाद्बलात् ॥४२४॥
 स्वस्नानमणिमादिनां भोगानां प्राप्तये तु वै ।
 विरक्तस्य च तद्भोगात्स्वशक्त्या प्रेरयन्ति च ॥४२५॥
 स्वव्यापारवशेनापि तत्त्वाध्वन्यमृतोपमे ।
 यत्राणिमादिर्मन्येत तृणानीव च संस्थित ॥४२६॥
 अनुग्रहपरास्तस्य तत्त्वाध्यक्षादयोमला ।
 नयन्त्यप्ययतां सम्यक्सकलाध्वनिं शाश्वते ॥४२७॥
 स षाड्गुण्यमयो ब्रह्म चासुदेवोऽध्वमूर्तिभृत् ।
 नित्ये स्वात्मनि सम्बन्धे शब्दब्रह्माभिधेध्वनि ॥४२८॥
 करोति योजनान्तम्य यत्रस्य स्वयमेव हि ।
 प्राप्नोति तत्परिज्ञानात्सुशान्तं भगवत्पदम् ॥४२९॥

सङ्घर्षण ।

देवो वर्णाध्वविज्ञानं वदन् किलशुण मम ।
 प्राप्नोति यत्परिज्ञानादध्वी सद्वासुदेवताम् ॥४३०॥
 श्रीभगवान् ।

पञ्चाध्वशोशमुवतस्य लब्धमवस्य चात्मनः ।
 सोऽनुमूर्तिपदं याति परामन्नानरूपभृक् ॥४३१॥
 गिप्रवर्णमव शब्दं पूर्वज्ञानलक्षितम् ।
 श पशुमप्यनिचये विनेयो हि नरात्मना ॥४३२॥

प्रभवाप्यययोगेन शब्दभास्वरलक्षण ।
 सकारान्तस्त्वकाराच्च हकारादान्त एव हि ॥४३३॥
 प्रभवद्वादशान्तस्तु हकाराश्चतुरत्मनाम् ।
 अकारस्त्वप्यये चैव तुल्यतातो नयो स्मृता ॥४३४॥
 वर्णव्यूहसमूहोस्मिन् ज्ञेय ज्ञानसमाधिना ।
 विश्राम उदयो व्यासिर्व्याक्तराड्वासुदेवता ॥४३५॥
 अत्रैकैका परिज्ञेया मूर्तिर्वै त्वेवमेव हि ।
 युक्ता विश्रमपूर्वेण चतुष्केण समासत ॥४३६॥
 दण्डवत्सान्निवेशेन संस्थिता ह्येवमेव हि ।
 द्विषट्क धारणायां च द्वादशाद्यात्मलक्षणम् ॥४३७॥
 सोपानमूत यत्क्रान्ता द्वादशान्त विशेषरम् ।
 नीत्त्वैव व्यक्तिभावेन हृत्पद्मोदरसंस्थितम् ॥४३८॥
 वर्णाध्वान दीक्षितस्य शब्दब्रह्माति य स्थित ।
 ससेव्य हुतभुग्भूमिं प्रणतिनोदकेन तु ॥४३९॥
 सह शिष्येण चात्मान तेनैवाच्छिद्रासिद्धये ।
 पूर्ववद्भूतिना कृत्वा लक्ष्म चाग्निं प्रणम्य च ॥४४०॥
 समुत्थाय ततो थायाच्च गृहीत्वाच्युतालयम् ।
 पूजयित्वा जगन्नाथ निवेद्य नियमाच्छिशो ॥४४१॥
 साविशेषात्समासेन सान्तरान्योग्यतावशात् ।
 यथावदुपदेष्टव्य ततस्तम्यार्चनं हृदि ॥४४२॥
 मुद्रासमन्वितो मन्त्रो न्यासध्यानपुरस्सर ।
 इतिकर्तव्यता शास्त्रसङ्क्षिप्ता च साविस्तरा ॥४४३॥
 तत्सम सन्ततस्तेन सर्वं कार्यं यथा स्थितम् ।
 गुर्वर्चनं तत कुर्यादात्मना च घनादिना ॥४४४॥
 पूजयित्वाभसा पाणिमर्च्यपात्राणु दक्षिणम् ।

शास्त्रमुक्तावली ।

पठन्नमन्त्रसजस शैलव्य तस्य मन्त्रके ॥४४७॥
 मण्डल प्रणयेनाथ पाणी सूर्यप्रभ स्मरेत् ।
 तत्तामिन्न न्यसेत्प्राम्भद्वेभय देवतागणम् ॥४४८॥
 कृत्वा धिमाजित ददात्साक्षिष तय मूर्धनि ।
 यथोक्ता च यथाभीष्टा त्वचिरादेव पुत्रक ॥४४९॥
 तवास्तु वैभवी सिद्धि मोक्षलक्ष्मीसमन्विता ।
 इति वैभवदीक्षाया लक्षण समुदाहृतम् ॥४५०॥
 सत्प्रयुक्तस्य सामान्य सर्वमन्त्रगणस्य च ।
 येन येन हि मन्त्रेण दीक्षा कार्याथ कत्याचित् ॥४५१॥
 तस्य तस्य तद्दीयाना पूर्वोद्दिष्टेन वर्त्मना ।
 कार्योत्रावयवाना तु विनियोगो यथोदित ॥४५०॥
 समूहवद्द्रुदादीना मूलान्ताना समाचरेत् ।
 सह तत्वगणेनैव सर्वदाध्यात्मरूपताम् ॥४५१॥
 सम्यग्गृह्य तत कुर्वात्प्राग्वदभ्यर्चन तु वै ।
 नेत्रकर्माणि हृद्बीज पञ्चाङ्गाना विधीयते ॥४५२॥
 निरङ्गाना तु मन्त्राणामङ्गमन्त्रोक्तकर्मणाम् ।
 प्रणवो विनियोक्तव्य मह कर्मपदेन ॥४५३॥
 सम्पाद्या विधिनानेन व्यूहदीक्षार्थिना तु सा ।
 किंतु वै तत्र योक्तव्य प्रत्येकमिन् हि कर्मणि ॥४५४॥
 चतुष्क वासुदेवाद्य बीजाना तत्पुरोदितम् ।
 पञ्चमेवाद्यमन्त्रस्तु निश्शेष कर्मसंग्रहे ॥४५५॥
 योक्तव्यो ब्रह्मदीक्षाया षोडा भक्त्वा च पूर्ववत् ।
 स्वरूपेण यथावत्समुक्तेष्ववसरेषु च ॥४५६॥
 किं त्वेकवचनेनाह देवाना प्रार्थना मता ।
 बीजना त्वधिवासोक्ता विज्ञातव्या समासत ॥४५७॥

नित्यदीक्षाद्वयस्यास्य नान्यन्मोक्षादृते फलम् ।
 तत्रापि चातुरात्मीया दीक्षा प्राक्कमलेक्षण ! ॥४५८॥
 बलाद्दाति पाद्गुण्यभोगार्तिं भावितारमनाम् ।
 फल सकचन्दनादीना होमद्रव्यस्य चापि यत् ॥४५९॥
 प्रकृत्या सहसाम्येति विलय प्रचर्दीक्षया ।
 एव दीक्षातय चापि दद्यादेकस्य वा क्रमात् ॥४६०॥
 सर्वाराधनयोग्यत्वमिद्वये मुनिपुत्रवा । ।
 यद्वाष्टाक्षरमन्त्रादौ व्यापकत्रितये द्विजा । ॥४६१॥
 एकेन सर्वसामान्य दीक्षा कुर्वाद्यथाविधि ।
 तेनाङ्गसहितेनैव सर्वकर्म समाचरेत् ॥४६२॥
 तदापि विभवव्यूह परमन्त्रास्तथा द्विजा । ।
 शक्तिमूषणवाहाख्यमन्त्राश्चोपदिशेद्गुरु ॥४६३॥
 इत्य दीक्षाविधि सम्यक्कीर्तितो मुनिपुत्रवा । ।
 अथ मण्डलदृष्टस्य शास्त्रज्ञस्य यथार्थत ॥४६४॥
 समाराधनसक्तस्य पुत्रफलव गतस्य च ।
 सिद्धयर्थं सर्वमन्त्राणामधिकारास्तये तु वा ॥४६५॥
 तत्काल गुरुणा कार्यं यच्छिष्यस्याभिवेचनम् ।
 भगवत्स्वरेत्तुणा पञ्चमालरतागनाम् ॥४६६॥
 सहितापारगणा च आचार्याणा च सन्निधौ ।
 यतीना बद्धलक्षणा बोधकाना महात्मनाम् ॥४६७॥
 देवस्य पुरत कुर्याच्चतुरश्र च मण्डपम् ।
 सर्वोपकरणोपेत मध्ये भद्रासनान्वितम् ॥४६८॥
 तस्मिन् कुर्यादनन्तः सन्धानधामनोद्वितम् ।
 पूजमित्वार्घ्यमुष्णै ततो देवस्य समुत्सवम् ॥४६९॥
 बद्धपद्मासन शिष्य तत्रोप्य दृताञ्जलिम् ।

कान्ताभिर्गीयमान तु स्तूयमान च वन्दिमि ॥४७०॥
 शद्वाद्यैर्ध्यायमान तु पठ्यमान तु मङ्गलै ।
 जपमान पर मन्त्र ध्यायमानमिवाच्युतम् ॥४७१॥
 अष्टाङ्गेनार्चयित्वा तु कुम्भमादाय वैष्णवम् ।
 स तत्रसेन मन्त्रेण सम्यक्सिद्धिव्यपेक्षया ॥४७२॥
 सहस्रवर्तित कृत्वा शतावर्तितमेव वा ।
 सिद्धये द्रुतहेमाभ स्पृत्वा तमभिविच्य च ॥४७३॥
 स्वाहान्त मन्त्रमुचार्य प्लुत हृत्कमलोदरात् ।
 एवमुक्त्वा नमोन्तस्तु ध्यात्वा त स्फटिकामलम् ॥४७४॥
 समुत्कीर्य खरन्ध्रेण तस्य हृत्पद्मग स्मेरत् ।
 अशक्तिविग्रह ब्रह्म त्वाह्लादानन्दलक्षणम् ॥४७५॥
 समारोप्य धिया सम्यक् स्वाधिकार तु चाखिलम् ।
 समासाधारितशुद्ध दिव्यमागमसञ्चयम् ॥४७६॥
 शुभमाराधनाधारमक्षसूत्र च किङ्किणीम् ।
 मुकुसुमै योगपट्ट च शङ्खचक्र कमण्डलुम् ॥४७७॥
 चमस कुसुमञ्चर्ध्यपात्र कृष्णाजिन तत ।
 पादुके पादपीठ च छत्रमासनदर्पणम् ॥४७८॥
 मयूरव्यजन शुक्ल चामर भगवद्ध्वजम् ।
 यथार्हदण्डसहित कापाये क्षौमत्रासर्सा ॥४७९॥
 समुत्थाप्यासनात्सर्वमाहृत्य स्नानन जलम् ।
 विनिक्षिप्य शुचौ स्वाने देवमभ्यर्च्य वै तत ॥४८०॥
 तादर्थ्येन तु सन्तर्प्य पूर्णान्त चाग्निमध्यगम् ।
 क्षान्त्वा पूर्वोक्तविधिना सकृण्डान् मण्डलान्तरात् ॥४८१॥
 अर्ध्यपात्रसमूहाद्य बलिदान समाचरेत् ।
 सोदकेन च भूतानामोदनेनास्त्रमुच्चरन् ॥४८२॥

चलिमण्डलकं कृत्वा यागागागञ्च बाह्यत ।
 कृतवान्तर्पणदानं तु प्राक्षिप्येन वै पुरा ॥४८३॥
 अथ ऊर्ध्वं इदं बोध्या शेषं तन्मण्डले इति ।
 नमोस्त्वच्युतभूतेभ्य सर्वेभ्य सर्वदेव ि ॥४८४॥
 सदिक्पतिभ्य साक्षेभ्य शान्तये स्वभ्य वै शिशो ।
 पूजाद्यमुपसहृत्य दक्षशिष्टेण पूर्ववत् ॥४८५॥
 वृक्षमण्डलग्रथे तु सितपद्मोदरे तत ।
 दक्षशिष्टैर्यजेद्देव सर्वदेवगुरु प्रभुम् ॥४८६॥
 तर्पयित्वाग्निमध्ये तु कुर्यात्तस्य विसर्जनम् ।
 तदांशुभं निक्षिप्य क्षीयते नृणां जलस्तरे ॥४८७॥
 यागावनौच तच्चक्रं द्वादशारं विचित्य च ।
 न्यस्यात्मन्यर्घ्यपुष्पाद्यैः समभ्यर्च्य तदन्तरे ॥४८८॥
 फलकं दारिसम्पूर्णमादाय विनिवेश्य च ।
 तत्रेष्टा वीर्यगन्धेण मध्ये मन्त्रास्त्रमुत्तमम् ॥४८९॥
 मन्त्रमुत्तमपता पूर्णमपरं शुभलक्षणम् ।
 तदप्रतोर्ष्येऽकलशं तन्गन्धेन च चक्रगम् ॥४९०॥
 तदभ्यर्च्य यथान्यायं दृष्ट्वाष्टशतमन्तितम् ।
 वपद्वदनिरुद्धेन मूलमन्त्रेण तं पुनः ॥४९१॥
 दद्यात्तदन्तः साक्षेण प्राग्वतीयुषधारणाम् ।
 निर्वर्त्माकरणं कुर्यात्सर्वेषां मन्त्रवारिणां ॥४९२॥
 तद्वस्तुवारादानेन ध्यानोच्चारयुनेन च ।
 सविमज्ज्याय चैतेषां मन्त्रपानं सुषामवत् ॥४९३॥
 सम्पाद्यास्तपरं पश्चात्समन्ताद्यत्नं न्यमेत् ।
 आशयं ततोयकुम्भमस्त्रं प्रसुदीरमत् ॥४९४॥
 धारयेत्पूर्ववद्द्वारामथ मध्ये निधाय तम् ।

सुपूर्णमुदकेनैव कृत्वा फलसमन्वितम् ॥४९५॥
 गुरुयागमत कुर्याच्छिष्य प्रयतमानस ।
 भगवद्भागवद्भक्त्या कर्मणा मनमा गिरा ॥४९६॥
 यागोपयुक्तमम्भार तस्मै सर्वं निवेद्य च ।
 सशिर पाणियुग्म तु कृत्वा चैव तदग्निगम् ॥४९७॥
 क्षन्तव्य सुप्रसन्नेन श्रद्धापूतेन चेतसा ।
 पञ्चरात्रविदस्तद्वद्यतीश्च स्नातकादय ॥४९८॥
 सम्पूज्य विधिवद्द्यात्तेषाशक्त्या च दक्षिणाम् ।
 सवाहनपरात्कालाह्वयवानुज्ञा तु गौरवीम् ॥४९९॥
 आतृभि सह चाश्रीयाद्बहुभि पूर्वदीक्षितै ।
 ह्यथान्यैर्भगवद्भक्तै सुहृत्सम्बन्धिवान्धवै ॥५००॥
 जन्त सह शिष्यैस्तु काले क्षान्यत्र तत्र वा ।
 तदिच्छयाप्यनुग्रज्य निवर्तेताथ वै यदा ॥५०१॥
 कृत्या तु पादपतन बहुधा समदक्षिणम् ।
 धामोक्षात्मर्वमिद्धीना गक्ताना भावितात्मनाम् ॥५०२॥
 परा गतिर्गुरुयस्मात्प्रसाद्यस्तत एव स ।
 इत्येवमभिप्रेक्षन्तु भवेन्मुन्याधिकारिणाम् ॥५०३॥
 स्वार्थे परार्थयजने उभयत्राधिकारिणाम् ।
 अन्ये तु दीक्षामात्रेण मन्कार्या मुनिपुत्रवा ! ॥५०४॥
 मुनय ।
 किं स्वार्थं च परार्थं किं के च तत्राधिकारिण ।
 तदेतन्मुनिशार्दूल वदस्व वदता वर ॥५०५॥

नारद ।

स्वगृहे व्यापिनो देव स्वार्थं इत्यभिधीयते ।
 पर्यन्तमे नदीनां गिरुतीरं यनारिके ॥५०६॥

१ ग्रामे वा नगरे वापि स्वयंव्यक्तोद्दिभेदतः ।
 संस्थितो भगवान् विमाः! परार्थ इति कथ्यते ॥५०७॥
 परार्थस्सूर्यसदृशः स्वार्थस्तु गृहदीपवत् ।
 उत्कृष्टः परशब्दोयमर्थो मोक्षादिलक्षणः ॥५०८॥
 यस्मात्सलभ्यते सोयं परार्थः परिकीर्तितः ।
 स एव सर्वफलदः सर्वेषामपि यत् द्विजाः! ॥५०९॥
 तस्मात्सर्वजनैः सेव्यः परार्थः पुरुषोत्तमः ।
 स्वार्थः स्वस्वगृहे पूज्यः स्वस्वाभीष्टफलप्रदः ॥५१०॥
 स्वार्थस्यापि परार्थस्य पूजायामधिकारिणः ।
 शाण्डिल्या चन्वये जाता गुरोर्लेब्धाभिषेचनाः ॥५११॥
 अन्ये तु केवलं स्वार्थपूजने ह्यधिकारिणः ।

मुनयः ।

शाण्डिल्याद्यास्तु के योगिन् तद्वन्द्या एव केवलम् ।
 कथं परार्थयजने भवन्ति ह्यधिकारिणः ॥५१२॥
 तत्सर्वं विस्तरेणैव ब्रूहि नो मुनिपुङ्गव! ।

नारदः ।

शाण्डिल्यादिमुनीन्द्राणां शृणुष्वं वैभवं द्विजाः! ।
 पुरा कृतयुगस्यादौ चासुदेवः परः पुमान् ॥५१३॥
 स्वाराभनार्थं मूलोके सद्वर्माणां प्रवृत्तये ।
 लोकसंरक्षणार्थं च स्वस्य पश्चायुधाधिपान् ॥५१४॥
 समालोक्य भवन्तोद्य ह्यवतीर्य धरातले ।
 आद्यमेकायनं वेदं मोक्षैकफललक्षणम् ॥५१५॥
 प्रकाशयध्वं सर्वेषां सद्वर्मांश्च विज्ञेयतः ।
 तत्र तत्रावनीर्णं मां स्वयंव्यक्तादिभेदतः ॥५१६॥
 संपूजयध्वं सर्वेषां मोक्षलाभाय भूतले ।

इत्यादिघत्तनस्ते वे विष्णोराज्ञानुवर्तिन ॥५१७॥
 सुदर्शनान्ना हेतीशा पञ्च नर्तपिरूपत ।
 समुत्पत्ता नितितले वैष्ण्वर्धस्त्रगादिषु ॥५१८॥
 पञ्चायुधाशस्तं पञ्च शण्डिह्मश्वोपगायन ।
 मौञ्जघायन फोरिकश्च भारद्वाजश्च योगिन ॥५१९॥
 ते मिळित्वा समाजोच्य विष्णोराराधनेच्छया ।
 अभिसगम्य तोतादौ तपश्चक्रुस्तुदुस्तरम् ॥५२०॥
 तेषां तु तपसां तुष्टो वासुदेवो जगत्पति ।
 रुक्ष्या सार्धं एगेशानमधिरस्य कृपानिधि ॥५२१॥
 आनगाम गिरिश्रेष्ठ यत्र सन्ति मुनींश्चरा ।
 तवस्ते मुनिशार्दूला हृष्ट्यागन्त जगत्पतिम् ॥५२२॥
 शङ्खचक्राङ्कितं च कोटिमूर्यसमप्रभम् ।
 पुळकाङ्कितसर्वांगा आनन्दाश्रुसमन्विता ॥५२३॥
 प्रणर्तन्तस्तुवन्तश्च गगन्तश्च परम्परम् ।
 मद्रक्षिण च कुर्वन्त प्रणेसु पुरुषोत्तमम् ॥५२४॥
 आनन्दान्मुधिसम्ममानेनान्वीक्ष्य त्रिम पति ।
 उवाच करुण वाक्य मेघगम्भीरयागिरा ॥५२५॥
 श्रीभगवान् ।

ऋषयस्तपसाशुष्मरुतेनानन्यचेतसा ।
 सत्पुण्ड्रस्मि प्रसन्नोस्मि कृणीष्वमभिवाञ्छितम् ॥५२६॥
 इति तद्वचनं श्रुत्वा ऋषयो हृष्टमानसा ।
 च्छेदाभ्रलिपुटा सर्वं प्रत्यूचुर्विनयान्विता ॥५२७॥
 स्वीयता सकला वेदा ज्ञानाणि विविधानि च ।
 भीक्षापत्रं न ज्ञानीमस्ततस्त्वा शरणं गता ॥५२८॥
 इद्वानुमहं कर्तुमर्हसि त्वं दयानिधे ! ।

इति सप्रार्थितो देव. करुणामृतवारिधिः ॥५२९॥
 तदानीमेव योगीन्द्रान् शाण्डिल्यादींस्तु दीक्षया ।
 सम्कृत्य चाभिषिच्यथ स्वयमेव जगत्पति ॥५३०॥
 आद्यमेकायन वेद रहस्याम्नायसन्नितम् ।
 दिव्यमन्त्रक्रियोपेत मोक्षैकफललक्षणम् ॥५३१॥
 पञ्चापि पृथगकैकदिचारात्र जगत्पनु ।
 अध्यापयामास यत्तस्ततस्तमुनिपुङ्गवा ॥५३२॥
 शास्त्र सर्वजनैर्लोके पञ्चरात्रमितीर्यते ।
 तदर्थं श्रोतृदिश्याथ तन्नुपाचेदमच्युत ॥५३३॥
 एष एकायनो वेद उपदिष्टो मया द्विजा ।
 मोक्षायनाय वै पन्था एतदन्यो न विद्यते ॥५३४॥
 तस्मादेकायन चैन प्रवदन्ति मनीषिण ।
 एतदुक्तविधानेन दिव्यक्षेत्रादिषु स्थितम् ॥५३५॥
 स्वयव्यक्तादिरूपेण यजन्व मुनिपुङ्गवा ।।
 स्वार्थे परार्थयजने यूय मुख्याधिकारिण ॥५३६॥
 युष्मद्दृश्याश्च ये विप्रा ! तेषिषेच्या यथाविधि ।
 तेषि स्वार्थे परार्थे च भवेयुरधिकारिण ॥५३७॥
 एष कार्तयुगो धर्म प्रतिपुद्गैर्निषेवित ।
 त्रेतादौ मन्दमञ्जारो भविष्यति मुनीश्वरा । ॥५३८॥
 त्रेतायुगादौ सर्वेपि नानाकामसमन्विता ।
 व्यामिश्रयाजिनो भूत्वा त्यन्त्याद्य सनातनम् ॥५३९॥
 भन्तर्दधाति सर्वेय वेद एकायनाभिध ।
 ततो योग्याय भगवान् प्रादुर्भावयति स्वयम् ॥५४०॥
 इत्युक्तान्तर्दधे देवो वासुदेव सनातन ।
 तदा प्रभृति ते सर्वे शाण्डिल्याद्या मुनीश्वरा ॥५४१॥

आप भागवत धर्ममादिभूते वृते युगे ।
 अनुतिष्ठन्ति सर्वेपि मानवाश्च मुनीश्वरा ! ॥५४२॥
 ततस्त्रेतायुगे जाते नानानामधशाज्जना ।
 त्यक्त्वा भागवत धर्मं बभूवुर्मिश्रयाजिन ॥५४३॥
 ततश्चैकायनो वेदो मन्दचारो बभूव च ।
 सदा मुनीन्द्र शाण्डिल्यो दृष्ट्वा कामरतान् जनान् ॥५४४॥
 लोकसरक्षणार्थाय तपस्त्रेपे मुदुस्तरम् ।
 अनेकानि सहस्राणि वर्षाणां तपस्रोन्तत ॥५४५॥
 द्वापरस्य युगम्यान्ते आदौ कलियुगस्य च ।
 साक्षात्सङ्कर्षणो देव प्राप्य प्रत्यक्षता मुने ॥५४६॥
 परित्यज्य पर धर्मं मिश्रधर्ममुपेयुषाम् ।
 मूषस्तत्पदज्ञाणा श्रद्धाभक्ती उभेयुषाम् ॥५४७॥
 अनुग्रहार्थं वर्णानां योग्यतापादनाय च ।
 तथा जनानां सर्वेषामभीष्टफलसिद्धये ॥५४८॥
 मूलवेदानुसारेण सारं सगृह्य सर्वत ।
 अनुष्टुप्छन्दोबन्धेन प्रोक्तानि हरिणा स्ववम् ॥५४९॥
 सात्वतादीनि शास्त्राणि भोगमोक्षप्रदानि च ।
 उपदिश्याथ मुसलीं तत्रैवान्तरधीयत ॥५५०॥
 सन्धैव सात्वतादीनि शास्त्राणि मुनिपुङ्गवा ! ।
 शाण्डिल्योऽभ्यापयामास मुनिञ्चैवैषगायत्रम् ॥५५१॥
 तथा मौञ्जघायनादींश्च सनकायाश्च योगिन ।
 तत प्रभृति ते सर्वे शाण्डिक्याद्या मुनीश्वरा ॥५५२॥
 सात्वताद्युक्तमार्गेण हरेराराधनादिकम् ।
 कुर्वन्त स्वम्बवश्याश्च शिष्याश्चापि सहस्रश ॥५५३॥
 काण्वी आस्तामर्धायानान् वेदवेदान्तपाठगान् ।

संस्कृत्य दीक्षया सम्यक्सत्त्वताद्युक्तमार्गतः ॥५५५॥
 अभिविच्य च तान् सर्वान् कृत्वा स्वार्थपरार्थयोः ।
 पूजाधिकारिणो विप्रा ! तैरेतत्सत्त्वतादिकम् ॥५५५॥
 शास्त्रं प्रवर्तयामासुस्ते हि मुख्याधिकारिणः ।
 इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलाः शाण्डिल्यादिमहात्मनाम् ॥५५६॥
 गाहात्म्यं लेक्षतो ह्यत्र अधिकारप्रसङ्गतः ।
 एवं दीक्षा चाभिषेको यत्सिद्धान्तेन पूर्वतः ॥५५७॥
 प्राप्तस्ते मार्गेण कार्यो नान्योक्तमार्गतः ।
 सिद्धान्तसङ्करं नैव कुर्याच्छास्त्रविशारदः ॥५५८॥
 मुनयः ।

सिद्धान्तं नाम किं को वा भेदस्तु मुनीश्वर ! ।
 तत्सर्वं विस्तरेणैव यदस्व वदतांवर ॥५५९॥
 नारदः ।

चतुर्था भेदभिनोयं पाञ्चरात्राख्य आगमः ।
 पूर्वभागमसिद्धान्तं द्वितीयं मन्त्रसंज्ञितम् ॥५६०॥
 तृतीयं तन्त्रमित्युक्तमन्यत्तान्तरं भवेत् ।
 आद्यं नित्योदितव्यूहस्थापनादिप्रकाशकम् ॥५६१॥
 अपौरुषेयं सद्गणवाभुदेवाभ्ययाजिनाम् ।
 लक्ष्यभूतं द्विजेन्द्राणां हृदिस्वमधिकारिणाम् ॥५६२॥
 ब्रह्मोपनिषदाख्यं च दिव्यमन्त्रक्रियान्वितम् ।
 विवेकदं परं शास्त्रमनिच्छतोपनर्गदम् ॥५६३॥
 एवं नित्योदिताख्यस्य नित्याकारस्य च प्रभोः ।
 वासुदेवाभिषानस्य षड्गुण्वादिगुणोदधेः ॥५६४॥
 प्रथमं लक्षणं विद्धि हृदयापन्नमन्त्रवत् ।
 एतदागमसिद्धान्तं धुनिरूपं तु विद्धि तत् ॥५६५॥

एष कर्तव्यगो धर्मस्तर्षधर्मोत्तम स्मृत ।
 ततमेतापुगसादौ भोगमोक्षप्रसिद्धये ॥५६६॥
 तत्रमडागमसिद्धान्तान्निन्मृत्न बाहुभेदकम् ।
 मन्त्रमिद्वान्ममत्र तज्जाप्रद्व्यूहादिमूर्तिना ॥५६७॥
 समुत्तिर्षा द्विर्तीयस्य सात्वतस्य महात्मन ।
 तेन प्रद्युम्नसजस्य तेन तुर्यात्मनो विभो ॥५६८॥
 तेन वार्गाश्वरास्त्रस्य तम्माहीपास्त्रविग्रहे ।
 सक्रान्त च तत पश्चाद्दुन्द्रेन्द्रादित्यवद्विषु ॥५६९॥
 तथैव नारदाद्येषु देवताना गणेश्वरिषु ।
 सक्रान्त मन्त्रसिद्धान्त भेदभिन्नमनेकधा ॥५७०॥
 नत्र शान्तर व्यूह शान्तोदितमनन्तरम् ।
 मुमुक्षिसज स्वमाग्य जामद्व्यूह यथोदितम् ॥५७१॥
 मूर्त्यन्तर केशवाद्य प्रादुर्भाव तथान्तरम् ।
 इत्यप्रवमपीठादौ लक्ष्मीपुण्यादिशक्तिभि ॥५७२॥
 छाद्यनैशशङ्खचक्राद्यैरुहममुर्वरिषु ।
 भूतसिद्धादिभि शान्तृपर्यन्तैर्यजन हितम् ॥५७३॥
 विधवातृर्त्सिहस्य दीक्षा पूर्वं तथापरम् ।
 विभवव्यूहमूक्षमाख्यमधिकार यथाक्रमम् ॥५७४॥
 सामयोपुत्रिकादीना चतुर्णामभिवेचनम् ।
 तथैव समयाचार मूर्तिना स्थापनक्रमम् ॥५७५॥
 मन्त्रमण्डलमुद्राणा कृण्डादीना च लक्षणम् ।
 कर्मणाभेवमादीना विधान यत्र पुष्कलम् ॥५७६॥
 मन्त्रसिद्धातसञ्ज तद्बहुभेदसमवितम् ।
 परव्यूहादिभेदेन विनैकैकेन मूर्तिना ॥५७७॥
 साम्नेन केवनेनाथ कानाव्यूहेन मृषणे ।

तथाऽर्चिर्विग्रहोपेतैरावृत तन्त्रसजितम् ॥५७८
 नृसिंहकपिलक्रोडहसवागीधरादय ।
 मुरयानुवृत्तिभेदेन केपलापङ्कस्युता ॥५७९॥
 चक्राद्यस्त्रवरेश्चाथ मूपजैर्मकुटादिभि ।
 क्रातागणैश्च लक्ष्म्याद्ये परिवारै स्वगादिकै ॥५८०॥
 पूजिता विधिना यत्र तत्तन्त्रातरगीरितम् ।
 ये जन्मकोटिभि सिद्धास्तेषामन्तोत्र सस्त्विति ॥५८१॥
 यस्मात्तस्माद्विबेदेष सिद्धान्ताख्यो यथार्थत ।
 शास्त्रमन्त्रक्रियादीना मूर्तीना नवनस्य च ॥५८२॥
 देशिकस्याभिजातस्य यथापूर्वं परिग्रह ।
 तथैव यावत्काल तु नाचर्तव्य तदन्यथा ॥५८३॥
 विपरीतकृते चात्र राजराष्ट्राद्यनर्थकृत् ।
 ततस्सिद्धातसाङ्ग्यै नाचर्तव्य कृतात्मभि ॥५८४॥
 यद्यदिष्टतम लोके पूर्वसिद्धाविरोधि तत् ।
 प्रतिप्राप्तमतोन्मोन्यविरुद्ध सन्त्यजेद् बुध ॥५८५॥
 बैखानसेषु तन्त्रेषु शैवपाशुपतेषु च ।
 बिहितान्यत्र जातानि विरुद्धानीति किं पुन ॥५८६॥
 एव सिद्धातभेदश्च कीर्तितोय यथाश्रुतम् ।
 इतोन्वच्छ्रोतुमिच्छा चेत्कथ्यता मुनिपुत्रवा । ॥५८७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया

दीक्षाविधिर्नाम

एकविंशोऽध्यायः ।

—०—

अथ द्वारिगोध्यायः ।

मुनय ।

नियमा उपदेष्टव्या शिष्यभ्येति पुरा त्वया ।
प्रोक्त हि मुनिशार्दूल नियमास्तान् प्रकाशय ॥१॥

नागद ।

एतदेव पुरा पृष्टो देव सद्दर्पणेन हि ।
प्रोवाच नियमास्तान् प्रवक्ष्यामि मुनीश्वरा ॥२॥

श्रीभगवान् ।

प्रत्येकस्मिन् हि नियमे निगते तु गुरोर्गृह्यात्
ब्रूयाद्वै वादमित्येव शिष्य शोकाभिशान्तये ॥३॥
नात्रम्या गौरची च्छाया दैर्घ्यं यावता लपि ।
गुरवद्गुरुवर्गश्च द्रष्टव्यो नित्यमेव हि ॥४॥
शयनासनयानाद्य तदीयमभिवन्दयेत् ।
अतन्द्रित सदा कुर्याद्वापार तद्गृहेस्त्रिलम् ॥५॥
नासने तत्पमक्ष च योगाभ्यासश्च धारणा ।
सुयन्त्रित सयत्नाक्तदाजासप्रतीक्षक ॥६॥
तत्सन्निधौ तु नान्येषा प्रस्यु धान समाचरेत् ।
कुर्यात्सशयविच्छिन्ति न तदादेशतो विना ॥७॥
व्याख्यानमागमानाच योगाभ्यासश्च धारणा ।
अनश्यकार्योप्येतानि स्वगृहे न गुरोर्गृहे ॥८॥
न शकृचक्रपद्माके भोक्तव्य भाजने तु वै ।
तल्लक्ष्म चोपल काष्ठ लोष्ट वा फल्गादिकम् ॥९॥
क्रमणीयं न पादेन कल्प्य नैवासनार्थत ।
भगवच्छासनज्ञानागधनरतात्मनाम् ॥१०॥
अयोचिता यथाशक्ति पूजा कार्या सदेव हि ।

मासादं देवदेवीयमाचार्यं पाञ्चगन्धिकम् ॥११॥
 बध्दत्थ च वट मेनु सत्नमूहं सुरोर्गृहम् ।
 दूरात्पदक्षिर्णानुर्यानिष्ठे प्रतिमा निभो ॥१२॥
 दण्डवत्प्रणिपातैस्तु नमस्तुर्गाञ्चदिशम् ।
 न यानपादुकाब्जो न सोपानहपादभृत् ॥१३॥
 न विक्षिप्तमना भूत्वा सविशेद्भगवद्गृहम् ।
 न व्याख्यावसरे कुर्वाप्रत्युत्थानाभिवादेन ॥१४॥
 नाभक्ताना न मूर्खाणा नास्तिकाना विशेषत ।
 दातव्य सप्रदेशश्च नोपहासरतात्मनान् ॥१५॥
 नापूजित समुद्घात्य शासन पारमेश्वरम् ।
 समक्ष नान्यभक्ताना न तत्सन्देहशान्तये ॥१६॥
 प्रकाशनीय तल्लोभाज्ज चान्यायेन नोभयात् ।
 सुगन्धफलपुष्पाद्यमपूर्वमुन्नित च यत् ॥१७॥
 शभोज्य गुरुदेव द्विधिगिवेदितवर्जितम् ।
 तस्करात्पतित्ताचण्डादम्भलोभमदान्वितात् ॥१८॥
 मात्रावित्त न गृह्णायादभक्तादुपचारत ।
 गृहीत्वा भगवद्विम्न वृत्त्यर्थमटर्ताति य ॥१९॥
 नगराण्यवीचीना तस्य देवलकस्य च ।
 दर्शन स्पर्शन नैव कुर्यात्समापण तथा ॥२०॥
 गायेतु भगवद्भाषा यो ग्रामे नगरान्तरे ।
 त प्रमुस्तावक चैव पूजयेच्चैव सर्वदा ॥२१॥
 विष्णुव्रतपर चैव विष्ण्वायतनपासिनम् ।
 विष्ण्वालापक्रथासक्त विष्ण्वायतनमार्जकम् ॥२२॥
 श्रावण वैष्णवना च विष्णुपर्मपरायणम् ।
 पर्येष्टिर्द्वैप्यवाना मान्यो वै विष्णुवत्सदा ॥२३॥

भातरुद्याम चिन्व्यापात्स्वारामात्स्वयमेव हि ।
 पूजार्थमन्त्रमन्त्रेण पुन्यार्थान् प्रयत्नः सदा ॥२४॥
 यायादरुण्यमथ वा निर्वापं हि तदाग्नेः ।
 अकण्टकद्रुमोत्थाश्च फण्टकद्रुमजा अपि ॥२५॥
 इवाः नुगन्दा कर्मण्या प्राद्याः सर्वे सितादयः ।
 उमगन्धा एकर्मण्याम्बुसिद्धास्तथैव च ॥२६॥
 चतुष्पथशिवावाग्श्मशानावनिमध्यगाः ।
 क्षता अशनिपाताद्यैः कृमिकोटसमाश्रुताः ॥२७॥
 बर्जनीया प्रयत्नेन पापुष्पफलादयः ।
 अम्बुजानि नुगन्धीनि मितरक्तादिहानि च ॥२८॥
 योक्तव्यानि पक्षिणाणि नित्यमाराधने तु वै ।
 साक्षुराणि च पत्राणि मृगतान्मेवमेव हि ॥२९॥
 विहितान्यर्चने नित्यं यद्यत्तुषभवानि च ।
 न शूद्रैः कर्त्तव्यैः कुसुमैर्चनं हितम् ॥३०॥
 विंशत्यन मङ्गलमस्य सिद्धिस्तियुतस्य च ।
 अतोऽन्यथा न दोषान्नि दोष उन्नतकादिभिः ॥३१॥
 सद्यो हृताना विहितं स्वन्त्याना ॥ यथा क्रयः ।
 प्रदानमधुमिक्तानां तथा कुर्वाणं चान्यथा ॥३२॥
 निर्दोषता प्रयान्त्याशु मन्त्रिणामवलोकनान् ।
 भवन्ति मक्तिपूर्वानि ह्यमन्त्रनिरतात्मनाम् ॥३३॥
 न कांश्चिपान्ने सोऽन्वय्य न तत्र विनिवेदयेत् ।
 देवाय मधुपर्कार्थं तथा वै मति सम्भवे ॥३४॥
 मृष्मयायसत्राणां न क्षुमपि निर्दहेत् ।
 शृणुमै गुग्गुलु मन्त्रो देवश्चाभावतोपरः ॥३५॥
 सङ्घण्टारवैर्गैव द्रोणार्थं परिवर्जयेत् ।

मेधो भज्जातसोतैलं घृतं तैलविमिश्रितम् ॥३६॥
 नाबिकं मधुपर्कार्थं दधिर्क्षीरगदिकं शुभम् ।
 कौलशः कोद्रवः कृष्णः श्याल्युत्वो नोदनो हितः ॥३७॥
 नापक्वान्नं न मांसं च आरनाळविभावितम् ।
 न चाराधनकाले तु समुत्तिष्ठेत्स्वरान्वितः ॥३८॥
 आसमासिक्रिवां चैव उपरोधेन केनचित् ।
 आधाराद्भगवद्विम्बाद्भद्रपीठान्मलच्युतिः ॥३९॥
 न कार्या कण्टकैर्लोहेर्मृदुकूर्चादिना विना ।
 न सायान्न स्वपेनमो न मौनश्चानरेद्गुरौ ॥४०॥
 नोच्छिष्टं संस्पृशेत्किञ्चिन्नाश्नीयाद्भगवद्गृहे ।
 सन्निकर्षेण चाग्नेस्तु न गृहे मघसङ्करे ॥४१॥
 भक्तानां कृतदीक्षाणां व्यङ्ग्यः शास्त्रार्थ एव हि ।
 अन्येषां धर्मशास्त्रे च लोभनिर्मुक्त्या धिया ॥४२॥
 शिष्याणां विष्णुभक्तानां नित्यं कुर्याच्च संग्रहम् ।
 मानमात्मर्यकार्षण्यलोभमोहादयो गुणाः ॥४३॥
 नेतव्यास्तानव सर्वे यावर्जावावर्षि क्रमात् ।
 अकस्मादुपपन्नानां देशान्तरनिवासिनाम् ॥४४॥
 इष्टोपदेशः कर्तव्यो नारायणरतात्मनाम् ।
 यो न वेत्त्याच्युतं तत्त्वं पञ्चरात्रार्यमेव च ॥४५॥
 तत्रा स वैष्णवी दीक्षां नानाशास्त्रोक्तलक्षणाम् ।
 ज्ञानेन सह सम्बन्धः कार्यो भिन्नक्रमेण तु ॥४६॥
 । शास्त्रार्थस्य शास्त्राणां बुद्धिपूर्वं उपप्लवः ।
 आर्चतेव्य इहाद्यानात्परम्पर्यक्रमं विना ॥४७॥
 प्रष्टव्यो भगवद्भक्त आप्तो लक्षणज्ञोविदः ।
 प्रसिद्ध आर्चने दृष्टो नष्टं शास्त्रार्थलक्षणम् ॥४८॥

मुद्रामण्डलमन्त्राणां निम्पन्देहपरेण च ।
 भवितव्यं गुरुणाञ्च सकाशात्सर्वदैव दि ॥४९॥
 न च सर्वमन्त्राणां विना भाषाशक्रेण तु ।
 आनुकूल्यं गयेष्टव्यं मुक्त्वा मण्डलदर्शनात् ॥५०॥
 नाभिचक्रे तु हृत्पद्मे कन्दमूले गजानदे ।
 अग्नये ब्रह्मरन्ध्रे च स्थानेष्वेतेषु मन्त्राद् ॥५१॥
 र्गर्तज्यतूर्यं सद्भाश प्रवासे शयनेष्वनि ।
 शृंगसूत्ररामानि नाद्यान्मीनोत्थितानि च ॥५२॥
 नाहसकच्छरीरानि न शृंग्राटफलानि च ।
 न तथा पद्मनीजानि न वटाग्रं समारहेत् ॥५३॥
 छेद्यमानं न तद्दृश्येत्तद्वलं वाद्भिजा स्पृशेत् ।
 पुण्ड्रशेने महानीथं सिद्धाशममनुत्तमम् ॥५४॥
 वैष्णवी पद्मं वापि व्यक्तिस्थानं तथाच्युतम् ।
 आमाद्य मण्डलं कुन्दा चक्रं वा द्वादशारकम् ॥५५॥
 निर्वहर्णाय विधियञ्चातुर्मास्य महामते । ।
 गृहे सयमपूर्वं वा चक्रं कृत्वा तु कुब्जगम् ॥५६॥
 चतुर्विधेन रजसा प्रतिमाया अयागते ।
 सयुक्तानपि पूनेकैरेताश्च समयान् सदा ॥५७॥
 निर्वाहकाणां भक्तानां प्रयच्छेत्सततगुरुः ।
 ज्ञात्वा निर्वाहकं भक्तं तस्यादौ देशिकेन तु ॥५८॥
 समुद्दिश्याश्च ते सर्वे निर्वहत्यथ येषु च ।
 तेषु तेषु नियोज्यन्ते यथा न च्यवते पुनः ॥५९॥
 भावन्ति समयस्वस्य सविघ्नाः सविनाशकाः ।
 विमुक्त्वा रिद्धयो यान्ति ह्यपदो हि भवन्ति च ॥६०॥
 आत्मेव साधधानेन भवितव्यं हि तां प्रति ।

सारमादाय वै बुध्या निर्मथ्य नियमोदधिम् ॥६१॥
 कृपया गुरुणा देयमशठानां च पावकम् ।
 भक्तिरमौ शुरौ मन्त्रे शास्त्रे तदधिकारिणि ॥६२॥
 नियते पञ्चकस्यास्य यथावत्परिपालनान् ।
 अनुष्ठानात्तु नान्येषां स्वतन्त्रेण यथेच्छया ॥६३॥
 भक्तानां मनसोर्भाष्टाः प्रवर्तन्ते हि सिद्धयः ।
 येऽनिर्मलेन मनसा उपरोधात्तु कुर्वते ॥६४॥
 पालनं समयानाद्य ते मज्जत्यासितेष्वपि ।
 सुप्रसन्नेन मनसा यथैतत्परिपाल्यते ॥६५॥
 तथा प्रसादमभ्येति स्व आत्मा तु हितैषिणाम् ।
 नूनं कालुष्यमुक्तानां स्थितानामिह सत्यथे ॥६६॥
 समयी साधकाचार्य पुत्राणां च भवेच्छुभम् ।
 इत्येवमुक्त्वा नियमा इतः किं श्रोतुमिच्छम ॥६७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्

नियमविधानं नाम

द्वाविंशोऽध्यायः ।

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवत्पारदमुने सर्वत्र वदतां वर । ।
 स्वरूपं दिव्यशाम्बादेर्मन्त्राणां नक्षणं तथा ॥१॥
 मुद्राणां नक्षणं मूर्तिप्यानं कुण्डादिनक्षणम् ।
 देविराशिविधानं च यद्यदत्रोपदुग्धते ॥२॥
 तत्सर्वं विश्वरेषुव वदस्वानुमहादिना ॥

नारद ।

शास्र दिव्य च मुन्युत पौरव देति वै तिषा ।
 प्रोयत तत्तत्स्वरूपं तु ऽवक्ष्यामि मुनीश्वरा ! ॥३॥
 यदर्थाद्यमसादिग्ध स्वच्छमहाक्षर सिरम् ।
 चातुरात्म्यस्वरूपेण सस्थितम्य विभो सदा ॥४॥
 स्वाभाविक परत्व तु यत्र यत्र समीरितम् ।
 अन्यासा मन्त्रमूर्तीना यत्र चौपाभिक तु यत् ॥५॥
 तुर्यादिजाग्रत्पर्यन्त पदभेद प्रकाशित ।
 भक्तानामनुकम्पायै यत्र वै चतुरात्मन ॥६॥
 शक्तीशस्यविभोर्यत्त विभव सप्रकाशित ।
 अङ्गलाछनमूषाणा शक्तीना बिहगेशितु ॥७॥
 लयादिभेदमित्र तु स्वरूप यत्र भाषितम् ।
 बीजपिण्डबन्धानेन चातुर्विध्येन लयमा ॥८॥
 मन्त्रा प्रवर्तिता यत्र यत्र स्थापनकर्मणि ।
 अनुबेषक्रियाप्रोक्ता यत्त वै नित्यपूजनम् ॥९॥
 मूलमूर्ती तु सम्पूर्णं प्रोक्त प्राधान्यतो द्विजा ।
 तत्र कर्तुमशक्य यत्स्नानाद्य तावदेव तु ॥१०॥
 विम्बान्तरे तदर्धं तु कर्मविम्बपुरस्सरे ।
 विहित दर्पणाद्येषु तद्भावा-महामते । ॥११॥
 क्षमाजलानलवाय्वास्त्रनामसीयेन वै द्विजा ।
 धारणापञ्चक्रेणैव धारणाद्विद्ययेन च ॥१२॥
 दहनाप्यायनारूपेण यत्त शुद्धिश्च भौतिकी ।
 आगमश्रुतिमूलत्वं स्वस्य यद्भ्युपपादकम् ॥१३॥
 सत्पारमेश्वर वाक्यमाज्ञासिद्ध हि मोक्षदम् ।
 एवमन्तदेववाक्यार्थ आगमो यो महामते ! ॥१४॥

सन्मार्गदर्शनं कृत्स्नं विधिनाद च विद्धि तम् ।
 तत्प्रामाण्यान्तु यत्किञ्चित्तमभ्युन्नं यद्यर्थत ॥१५॥
 पूर्वापराविरोधेन निर्वह्यमविचारत ।
 सर्वेषा रञ्जकं गूढं निश्चयीत्तरणक्षमम् ॥१६॥
 पारमेश्वरवाच्योक्तमर्थजालं यथास्थितम् ।
 प्रत्यगिज्ञापयद्यत्तात्त्विकं मुनिभाषितम् ॥१७॥
 प्रशंस्य यत्किञ्चिन्ना सम्प्रवर्तकमप्यथ ।
 मूलमूर्तिमनादृत्य कर्मार्चाया तु पुष्कलम् ॥१८॥
 नित्याम्पूजनं प्रोक्तं प्राधान्येन तु यत्र वै ।
 ज्ञानद्रादिभिन्वानां प्रमाणं लक्षणं तथा ॥१९॥
 स्थापनं यत्र निर्दिष्टं यत्र वै जगतां पते ।
 पूजनं तु सतुदिष्टं भारुतानां जटात्मनाम् ॥२०॥
 तन्वानामपि विधेन्द्र ! दिशो कालस्य वाचकै ।
 परमेष्ठ्यादिभिर्मन्त्रैः पञ्चभिर्यत्र वै क्रमात् ॥२१॥
 स्थापनादिप्रतिष्ठान्तं पञ्चकं समुदीरितम् ।
 यागपूर्वा हरिस्तोत्रपर्यन्ता सप्त कीर्तिता ॥२२॥
 यागा यत्र तथा सप्त तत्त्वमादधिकारिण ।
 उक्तं यत्र प्रतिष्ठायां षोडशन्यासकल्पनम् ॥२३॥
 एतज्जानीहि तत्तत्त्वं राजसं मुनिभाषितम् ।
 भगवन्तं समुद्दिश्य यत्र भाव विनैव तु ॥२४॥
 ब्रह्मरद्रमुम्बानां तु विबुधानां नवैव च ।
 मातृणामपि दुर्गाया स्वतन्त्रयेण तु यत्र वै ॥२५॥
 मात्रभ्यानं प्रमाणं च लक्षणं ध्यानं तथा ।
 निर्दिष्टं तागं नाम मुनिवाक्यं तु विद्धि तत् ॥२६॥
 अनर्थकमसम्बद्धमन्त्रार्थं शब्ददम्बरम् ।

अनिर्वाहकमाशेषनेर्वाक्य तत्पौरुष स्मृतम् ॥२७॥
 द्वेय चानर्धमिद्वीनामाकर नरकावहम् ।
 पारमेश्वरवाक्यार्भयद्विरोधि न तन् द्विज ॥२८॥
 सम्राट् सात्त्विकाद्येषु मुनिवाक्येषु यत्नत ।
 यदप्यवेदित विप्र' सम्राट्मविरोधि तत् ॥२९॥
 सात्त्विकादित्रगाद्येषु समभ्यूष महामते ।
 प्रसिद्धार्थमुपादाय सङ्गतार्थं विलक्षणम् ॥३०॥
 अपि चेत्पौरुष वाक्य ग्राह्य तन्मुनिवाक्यवत् ।
 एव दिव्यादिशास्त्राणां भेद ज्ञात्वा यजेद्धारिम् ॥३१॥
 यो न ज्ञात्वा तु साङ्ग्यं पूजाद्यमनुतिष्ठति ।
 स हि सर्पस्य जगत साङ्ग्यं कुरते सदा ॥३२॥
 विशेषात्स्वस्व यशस्य तस्मादापद्यपि द्विजा ! ।
 न कुर्याच्छास्त्राङ्ग्यं हितैषी शास्त्रकोविद ॥३३॥
 स्वयम्भक्त तथा सैद् विद्युपैश्च प्रतिष्ठितम् ।
 मुनिमुख्यैस्तु गन्धर्वैर्यक्षैर्विन्धाधरैरपि ॥३४॥
 रक्षोभिरसुरैरुख्यै स्थापित मन्त्रविग्रहम् ।
 दिव्यशास्त्रोक्तविधिना पूजयेच्छास्त्रकोविद ॥३५॥
 स्थापित मनुजैर्देव मुनिवाक्योक्तमार्गत ।
 पूजयेद्विज ! तत्रापि ज्ञानिभिस्तत्त्वदर्शिभि ॥३६॥
 चासुदेवैर्ऋनिष्ठैस्तु देवतान्तरवर्जितै ।
 ज्याभिश्चयाममुक्तै तु तीव्रभक्तिसमान्वितै ॥३७॥
 स्थापित मनुजेन्द्रैस्तु धनुषधादिकोविदै ।
 धर्मयोग्यैर्देवैश्च दिव्यशास्त्रोक्तवत्सर्त्मना ॥३८॥
 मुनिवाक्योक्तमागण पूजन यत्र वर्तते ।
 तत्रापि दिव्यमाग,चेत्पूजन कर्तुमिच्छति ॥३९॥

मुनिमार्गं परित्यज्य दिव्यमार्गेण पूजेत् ।
 भवेत्सन्निविनाहात्म्यं कालं कञ्चक्षयावधि ॥४०॥
 दिव्यमार्गेण पूजाय वर्तते यत्र नित्यशः ।
 तत्र दिव्यं परित्याज्यं न कदाचिन्महामते ! ॥४१॥
 मुनिवाक्योक्तमार्गेण न कुर्यात्पूजनादिकम् ।
 कुर्याद्वा यदि सम्मोहादिज. सम्मूढचेतनः ॥४२॥
 सप्रयात्यचिरात्तस्य भवितर्ज्जिन वै सह ।
 समन्तं कर्मतन्त्रं च सिद्धयश्च पराद्मुखा ॥४३॥
 इहैव शीघ्रं विभेन्द! देहान्ते गतसन्तति. ।
 धोर प्रयाति नरकं राजा राष्ट्रं च नश्यति ॥४४॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दिव्यमार्गं तु न त्यजेत् ।
 तामसेन तु मार्गेण पूजनं यत्र वर्तते ॥४५॥
 तथापि राजसेनैव पूजनं सिद्धिदं भवेत् ।
 राजसेन तु पूजाय वर्तते यत्र नित्यशः ॥४६॥
 तथापि सात्विकेनैव पूजनं शुभदं सदा ।
 सात्विकेन तु पूजाय वर्तते यत्र चान्वहम् ॥४७॥
 यत्र राजसमार्गेण न कुर्यात्पूजनादिकम् ।
 यत्र रावसमार्गेण भवृषं त्वर्चनादिकम् ॥४८॥
 तत्र तामसमार्गेण न कुर्यादर्वचनादिकम् ।
 विविधानां राजमानामन्योन्यं म्याज सङ्गर ॥४९॥
 सर्वत्र पौरुषे वाक्ये तद्मासमविरोधि यत् ।
 केवलं तद्विधानेन न कुर्यात् श्रापनादिकम् ॥५०॥
 एवं दिव्यादिशाम्भ्यं स्वरूपं कथितं भवा ।
 मन्त्रस्वरूपमधुना वरयते मुनिपुत्रवा ! ॥५१॥
 सर्वेषु विष्णुमन्त्रेषु मन्त्रा म्युयोरकामयः ।

आद्य नारायणाष्टाणं द्वितीयं द्वात्रिंशत्परम् ॥५२॥
 वासुदेवस्य पांगो-द्राक्षतो विष्णुश्चक्षरन् ।
 साधारणान्दिने मन्त्राख्य सर्वास्तु मूर्तषु ॥५३॥
 अन्ये तु मनयस्तत्तन्मूर्तिमात्रपरा व्रत ।
 व्यापकत्रितयेनार्च्या सर्वा अपि च मूर्तय ॥५४॥
 मन्त्रैरन्वैस्तु विष्णुज्यास्तत्तन्मूर्तय एव हि ।
 तस्मात्सर्गेषु मन्त्रेषु व्यापकत्रितय वरम् ॥५५॥
 त्रिष्वप्येषु व्यापकेषु मन्त्रो घटाक्षणेभिरु ।
 अष्टाक्षरादिमन्त्राणामुद्धार शृगुलादरात् ॥५६॥
 उद्धरेत्प्रणव पूर्वं नम शब्दमनन्तरम् ।
 ततो नारायणायेति घनदष्टाक्षरं मनु ॥५७॥
 प्रणवान्ते नम शब्दं चुर्यान्त नगवत्तदम् ।
 वासुदेवास्य ते दद्यात्पद पञ्चाक्षरं तत ॥५८॥
 वासुदेवस्य देवस्य मन्त्रोय द्वादशाक्षर ।
 चतुर्थ्यन्त विष्णुपद तारणं नमस्तान्वितम् ॥५९॥
 भादावन्ते च तन्मन्त्रं षडक्षर उद्धारित ।
 ज्ञानादिगुणसयुक्तरक्षरेविन्दुभाषिते ॥६०॥
 हृदयाद्यश्मलसि स्याच्छिष्टवर्णान्यपि द्विजा ! ।
 नेत्रेण योजयेदेवमङ्गलसि प्रकीर्तिता ॥६१॥
 ततस्तु मूर्तिमन्त्राणामुद्धारक्रम उच्यते ।
 प्रशस्ते विजने गुप्ते गन्धलिप्ते घरातले ॥६२॥
 सुवृषितेऽर्धपुष्पाङ्गे वर्णचक्र प्रसारं च ।
 यस्मिन् मनिष्ठित विधागाद्भक्तसुचनादिकम् ॥६३॥
 येनोदितेन जगत प्रभव समनन्तरम् ।
 स्वात्मन्युपरते तस्मिन् प्रकृत्य सम्प्रजायते ॥६४॥

प्रेक चन्द्रसूर्याभ्या सदाहाभ्यन्तर तु यत् ।
 नित्योदित मथाक्षस्य वर्णनीश्रवाचकम् ॥६५॥
 यत्र स्वानाभिभागेन वर्णात्मा भगवान् स्थित ।
 अकाराद्यो विसर्गान्त सौरचान्द्ररुल गण ॥६६॥
 इत्स्यदीर्घविभागेन नामौ यत्र द्विष्टक ।
 कादिभान्तोप्यराशस्य प्राकृतस्तत्त्वसचय ॥६७॥
 पृथिव्यादिप्रकृत्य तो युग्मयोगेन लाङ्गलिन् ।
 कलनादेहमृत्कालो नेमिगो नवलक्षण ॥६८॥
 मकाराद्यो हवर्गान्तो यत्र प्रथिगणे स्वमम् ।
 कालवैश्वानर साक्षान्मार्ताण्डायुतदीधिति ॥६९॥
 ज्वालायुतसहस्राढ्यो वर्णान्तो भगवान् स्थित ।
 आमभ्यात्प्रथिपर्यन्तान्नमोत्ता वर्णसत्ततिम् ॥७०॥
 उच्चार्याध्यादिनाभ्यर्च्य विद्यात्रीज हि चक्रराट् ।
 तत समुदरेन्मन्त परमात्मनि वाचकम् ॥७१॥
 गल्लसममृतप्रस्यमचिरान्मोक्षसिद्धिदम् ।
 अक्षस्यमुदरेत्पूर्वं नेमिषष्ठमनन्तरम् ॥७२॥
 नाभिद्वितीयेनाक्रान्त द्वितीयमिदमक्षरम् ।
 द्वितीय दक्षसख्याच्च तदधश्चाष्टमात्परम् ॥७३॥
 नाभेरुयोदशोरेत तृतीयमिदमक्षरम् ।
 अथ द्वितीय नवमात्राभितुर्यादिनान्विनम् ॥७४॥
 द्वितीयमष्टमाह्वणं केवल विद्धि पञ्चमम् ।
 विज्ञानपदमादाय व्यक्षर तदनन्तरम् ॥७५॥
 भाषमेकादशाद्वर्णं पित्र नाम्यपरेण तु ।
 नेमेस्तृतीयवर्णस्य ततस्तदुपरि न्यसेत् ॥७६॥
 मन्त्राणं नवमं श्वेतद्वगम मे निबोध तु ।

नाभिद्विर्न,पेन्त्रान्त प्राग्गणं वाग्म,नन् । ७७॥
 नेमेद्वितीय तदनु नेमगदाय चाऽमम् ।
 तदुद्देशाचूर्तीय च न्यित तत्पञ्चमेति ॥७८॥
 तयोद्देशमिदं विद्धि नममादपर तत ।
 षष्ठम्य नेमिवर्णम्य ऊर्ध्वं तत्रितय न्यमेत् ॥७९॥
 युक्त नागितूर्तीयेन अथ षोडशमुच्यते ।
 द्वितीय दशमाद्वर्णात्रान्येनादशमयुतम् ॥८०॥
 चैतन्मध्यपद दद्यात्सनमम्भमत परम् ।
 द्वाविंशतीं शय मन्त्र पदे षट्भिस्त्कृत ॥८१॥
 तत्रैकांशं पद ज्ञान चतुर्वर्णं पद बलम् ।
 षट्क्षरैश्चाप्यैश्वर्यं शिवं षड्धाक्षर परम् ॥८२॥
 चतुर्वर्णं पद तंज शाक्त स्याद्यक्षर च यत् ।
 तेजो वीर्यं बल शक्तिरैश्वर्यं ज्ञानमेव च ॥८३॥
 दृगक्षरं कञ्च शैख शिरो इत्यव्ययाक्रमम् ।
 मन्त्र समाधिविषये नानाभूमिजयेषु च ॥८४॥
 निराकारो निरङ्गश्च स्मर्तव्यो ब्रह्मन्क्षण ।
 तत्प्राप्त्युपाये प्रथमे यागहोमादिके तु वै ॥८५॥
 सान्त्वार सम्मरेत्साङ्ग परिवारेण चावृणम् ।
 जानीता व्यक्तता येन स्वयं ज्ञानादयो गुणा ॥८६॥
 शश्वद्यागसमाप्त्यर्थं कर्मणामनुकम्पया ।
 सोनद्र सस्मृतो मन्त्रो भाक्तिश्रद्धावशेत तु ॥८७॥
 फल यच्छ्रुति वै नूनं नित्यं तद्भावितात्मनाम् ।
 प्राधान्येन त्वथैश्वर्यं मोक्षो यत्रानुपगत ॥८८॥
 तन्न तद्विघ्नशान्त्यर्थमखान्तं विद्धि मन्त्रपम् ।
 विपर्ययेषु नेत्रान्तो मन्त्रो यस्मान्महामते ॥८९॥

दृग्दृष्टिशुद्धिमार्गिणः क्व विना शान्तचेतसाम् ।
 स्पन्दगन्धर्गत तेज स्वात्मन्वाक्यं चर्हिच्छतम् ॥९०॥
 येन येन हि मन्त्रेण स च नेत्रान्वित स्मृत ।
 स्वप्रकाशस्त्वनुपमो येन येन ह्यन्तरे ॥९१॥
 सितामित समाकृष्य स स तद्वाचकोन्वित ।
 अथ मन्त्रचतुष्कं तु भिन्नपाङ्गुण्यवाचकम् ॥९२॥
 कर्मणा मोक्षद शश्वत्पूर्वादिष्ट निबोध तु ।
 आदायाक्षगत बीजं नामिपूर्वमत परम् ॥९३॥
 अरादेनादशात्पूर्वं तस्याधो विनिवेशयेत् ।
 वर्णं नेमेन्मृतीयं चतृतीयमिदमक्षरम् ॥९४॥
 द्वितीयमष्टमादृणं नाभेरेतुर्यादिनान्वितम् ।
 ततस्तु नवमं नेभे केवलं विद्धि पञ्चमम् ॥९५॥
 अष्टमादपरं वर्णं द्वितीयस्वरसयुतम् ।
 षष्ठमेतद्विजानीयात्सप्तमं दशमात्परम् ॥९६॥
 अथ द्वितीयं दशमादादामोर्ध्वं तु विन्यसेत् ।
 अष्टमाद्यु द्वितीयस्य मन्त्रार्णमिदमष्टकम् ॥९७॥
 द्वितीयात्प्रथमं वर्णमष्टमादपरं तत ।
 नाभेरेकादशमप्येत द्वितीयं नेमिमण्डलात् ॥९८॥
 पूर्वमेकादशाच्छ्रुत्वा तादृग्नेमेन्मृतीयकम् ।
 नेमिपूर्वं च तदनु नाभेरेकादशाङ्कितम् ॥९९॥
 नेमे षष्ठमथादाय स्थितं तत्पञ्चमोपरि ।
 ततो नामिद्वितीयेन युक्तं नेमन्मृतीयकम् ॥१००॥
 द्वितीयं केपलं नेमेरादाय च महामते ।
 कर्णेनमं पदं पश्चाज्जयेच्चतुरक्षरम् ॥१०१॥
 एकविंशतिभिर्नणैरयं मन्त्र उदाहृत ।

अभिन्न पदभेदेन भवेदेकाधिकस्तु वै ॥१०२॥
 प्राग्दर्शनेन परं पूर्वं पञ्चानं द्वितय भवेत् ।
 षडक्षर तृतीय तु चतुर्थं तद्वदेव तु ॥१०३॥
 द्यक्षर पञ्चम विद्धि तद्वत् षष्ठ महामन्त्रे ।
 अथापर महामन्त्र द्वितीयमवधारय ॥१०४॥
 यत् ज्ञात्वा न पुनर्नम भवत्याराधकस्य च ।
 आदायाक्षम्ब मध्यस्त नाभिपूर्वमत परम् ॥१०५॥
 पूर्वं नेमेन्तु तम्यैव योज्य नाभिप्रयोदशम् ।
 द्विनिमादपर वर्णं सर्वशक्त्यात्मनेपदम् ॥१०६॥
 द्वितीय द्वादशाठ्ठं द्वितीयात्प्रथम तत ।
 पञ्चम च बाहिष्ठेभ्यस्त्रीनेतान्विद्धि केवलान् ॥१०७॥
 नाभ्येकादशसभिन्न द्वितीय चाष्टमात्तत ।
 नमोनम पदयुतो मन्त्रश्चाष्टादशाक्षर ॥१०८॥
 अस्यैकाणं पद पूर्वं त्र्यक्षर तदनन्तरम् ।
 षडक्षर तृतीय तु चतुर्थं चतुरक्षरम् ॥१०९॥
 द्वितीय द्व्यक्षरच्चान्यत्पदयोः सप्रकीर्तितम् ।
 तृतीकमथ वक्ष्यामि मन्त्र मन्त्रविदा वर' ॥११०॥
 दन ज्ञात्वा मानस शुद्धिं परमा याति कर्मिणाम् ।
 वीचमादाय मध्यस्वमाद्यमेकादशात्तत ॥१११॥
 नेमेन्तृतीय तदथ ऊर्ध्वं नाभ्यपर तु वै ।
 अथाद्यनष्टमाद् द्वितीयस्वरस्युत्तम् ॥११२॥
 ब्रह्मेकादशाद्य वर्णमन्य समाहरेत् ।
 दशमादपरवर्णं नेमेष्टकमन्तत ॥११३॥
 युक्त नाभिद्वितीयेन त्राद्य नेम्यक्षर तु यत् ।
 नाभिप्रयोदशोपेनमादाय दशमात्परम् ॥११४॥

द्वितीय नममादूर्णं युक्त नाभ्यपरेण तु ।
 तत्सख्य दशमाच्छुद्ध ततो वाद्यात् पञ्चमम् ॥११५॥
 नेमेद्वितीय तदधो युक्त नामे परेण तु ।
 द्वितीय दशमादूर्णं प्राणाथ व्यक्षर पदम् ॥११६॥
 ततस्त्वेकादशादाथ केवलं च समाहरेत् ।
 अथ नाभिद्वितीयेन युक्त नेमेस्तृतीयकम् ॥११७॥
 नामित्रयोदशोपेत बहिष्ठेप्सपर तत ।
 नेमेस्तृतीयस्योर्ध्वे तु नवमादपर न्यसेत् ॥११८॥
 ततो नाभिद्वितीमेन युक्त प्राङ्नेमिमण्डलात् ।
 द्वितीयमथ वै बाह्यास्सनमम्क हि केवलम् ॥११९॥
 त्रयोनिशानिभिर्वर्गेरुपेतोप्येष मन्त्ररात् ।
 पदै पूर्वोक्तसख्यैस्तु तेषा भेदोप्यथोच्यते ॥१२०॥
 पूर्वमेकाक्षर विद्धि द्वितीयं तु नवाक्षरम् ।
 तृतीयं द्वाक्षरं चैव चतुर्थं त्र्यक्षरं स्मृतम् ॥१२१॥
 षडक्षरमथोर्ध्वं श द्वाक्षरं तदनन्तरम् ।
 चतुर्थमधुना मन्त्र निबोध गदतो मम ॥१२२॥
 येन विज्ञातमात्रेण सन्निदुत्पद्यते वरा ।
 आनायादौ यदक्षस्य नाभिपूर्वमनन्तरम् ॥१२३॥
 ततस्तृतीयादपरं वर्णमादाथ लाङ्गलिन् । ।
 नेमेद्वितीयं तस्याधस्तदधो नाभिपचमम् ॥१२४॥
 द्वितीयमष्टमादूर्णं तत्सख्य नेमिमण्डलात् ।
 आदायैतद्वयं कुर्याद्युक्तं नाभ्यपरेण तु ॥१२५॥
 अथ नाभितृतीयेन युक्तं बाह्यात् पचमम् ।
 आद्यात्पूर्वमथादाय नाभिसप्तमस्युतम् ॥१२६॥
 द्वितीयमष्टमादूर्णं द्वितीयं नेमिमण्डलात् ।

आदायाभ्या नियोक्तव्य द्वितीय नाभिगोचरात् ॥१२७॥
 अथ द्वितीय दशमात्केवल वर्णमाहरेत् ।
 द्वितीयमष्टमादूर्णं तदूर्ध्वे दशमात्परम् ॥१२८॥
 नाभिद्वितीयमस्यैव योजयेत्तदनन्तरम् ।
 ततो नेमिद्वितीय तु केवल वर्णमाहरेत् ॥१२९॥
 अथ नाभेर्यदादिस्य प्राग्वर्णं दशमादरात् ।
 तदूर्ध्वो द्वितय वाङ्मात्मथिबर्णमनन्तरम् ॥१३०॥
 युक्त नाभिद्वितीयेन त्वादाय तदनन्तरम् ।
 नेमिद्वितीयसम्य यन्नमस्कारपद तत ॥१३१॥
 अष्टादशक्षरो द्वेष द्वयधिक पदसस्यया ।
 एकाणं पदमाद्य तु द्वितीय चतुरक्षरम् ॥१३२॥
 पचाक्षर तृतीय तु चतुर्थं चतुरक्षरम् ।
 तथैव पचम विद्धि ह्यन्तस्थ द्वयक्षर मृतम् ॥१३३॥
 यत्र यत्र पदानां च वर्णाधिक्यमुदाहृतम् ।
 तत्रादौ नाभिपूर्वं तु व्याहृत्याद्य पद न्यसेत् ॥१३४॥
 अथाभिन्नतनोर्मन्त्र देवम्याम्य महात्मन ।
 पिशाग्वपूपसञ्जम्य वक्ष्ये विद्याविवेकम् ॥१३५॥
 वर्णमक्षरागदाय त्वाद्यमेकादशात्तत ।
 मित्र नाभिद्वितीयेन तृतीय नेमिमण्डलात् ॥१३६॥
 द्वितीय केनच वाद्यात्तेजोग्गाय त्रे पदम् ।
 नतम्येकादशात्पूर्वं केवल तु मगाहरेत् ॥१३७॥
 तृतीयमक्षर वाङ्मागुक्त नाभिपरेण तु ।
 दशमादपर वर्णं पूर्वमेकादशात्तत ॥१३८॥
 एकादशावगमात्तमुत्तेजस्यनन्तरम् ।
 ततो नाभिद्वितीयेन युक्त मन्त्रपर दि यत्र ॥१३९॥

केवलं द्वितयं बाह्यादाद्यमेकादशात्तथा ।
 नेमेस्तृतीयं तदनु द्वितीयस्वरसंयुतम् ॥१४०॥
 दशमाहपरं शुद्धं पूर्वमेकादशात्ततः ।
 नाभ्येकादशसंयुक्तं तदन्तेऽमललोचनम् ॥१४१॥
 नाभेस्तृतीयसंयुक्तं अभिबर्णं समाहरेत् ।
 अथ नाभिद्वितीयेन युक्तं यत्परमष्टमात् ॥१४२॥
 नेमेद्वितीयं तदनु नमस्कारसमन्वितम् ।
 ऋतुर्विशतिभिर्बर्णैर्युक्तो मन्लोद्भयं महान् ॥१४३॥
 प्रणवेन षट् चास्य पूर्वमेकाक्षरं स्मृतम् ।
 द्वितीयं त्रयक्षरं प्रोक्तं पञ्चार्णं तदनन्तरम् ॥१४४॥
 षडक्षरं चतुर्भं तु सप्तार्णं चात्र पञ्चम् ।
 षट् तु द्वाक्षरं षष्ठं मन्त्रस्याभ्य महामते ॥१४५॥
 नानामन्त्रस्वरूपेण ह्यादिदेवः परः प्रभुः ।
 आदिमध्यावसानेषु स्थितः सर्वस्य सर्वदा ॥१४६॥
 चतुर्व्यूहचतुष्के स्वे शान्तादिव्यक्तलक्षणे ।
 प्राधान्येन त्रयाणां च देवानामवतिष्ठते ॥१४७॥
 यथाम्बरस्यः सविता त्वेक एव महामते ॥
 जलाश्रयाणि चाश्रित्य बाह्यात्म्यं सम्प्रदर्शयेत् ॥१४८॥
 एवमेकोपि भगवान् नानामन्वाश्रयेषु च ।
 तुर्यादिपदसंस्थेषु बहुत्वमुपयाति च ॥१४९॥
 अनुग्रहार्थं भक्तानां नागाश्रद्धावशेन तु ।
 चतुष्क्रमथ मन्त्राणां निशेध गदतो मम ॥१५०॥
 सितादिवर्णव्यक्तीनां वाचकत्वेन वै क्रमात् ।
 अक्षसं नाभिपूर्वं च बर्णं यद्दशमात्परम् ॥१५१॥
 नेमिपूर्वमथो नाभेऽनयोदशसमन्वितम् ।

द्वितीयं द्वादशाक्षरं द्वितीयात्प्रथमं तत ॥१५२॥
 पञ्चमं च बहिष्तेभ्यस्तीनेतान्चिद्धि केवलान् ।
 ततोष्टमाद्वितीयं तु नाभ्येकादशमेदिनम् ॥१५३॥
 पञ्चाणं वामुदेवाय पदं च तदनन्तरम् ।
 त्रयोदशाक्षरं तेषां प्रथमं परिकीर्तितम् ॥१५४॥
 क्रमेण वक्ष्याम्यन्येषामुद्धारं तु यदास्दितम् ।
 अक्षस्यमक्षरं नाभेर्द्वितीयात् तदनन्तरम् ॥१५५॥
 पूर्वमन्त्रानुसारेण ततो दद्यात्पदत्रयम् ।
 अथात्र पञ्चदशमं नाभेरोक्कारपूर्वकम् ॥१५६॥
 पदत्रयेण तेनैव संयुक्तं विद्धि मन्त्रपदम् ।
 अथ षोडशाक्षरं यन्नाभे प्रणवपूर्वकम् ॥१५७॥
 पूर्वोक्तलक्षणानां तु पदानां प्राड्निवेशयेत् ।
 अम्मान्मन्त्रत्रयाद्विद्धि द्वयं प्राड्मन्त्रस्वरूपा ॥१५८॥
 एकं एकार्णरहितं पदमेकमतं शृणु ।
 पदद्वयं तु सर्वेषामाद्यमेकाक्षरं स्मृतम् ॥१५९॥
 द्व्यक्षरं च तृतीयं तु चतुर्थं चतुरक्षरम् ।
 पञ्चाक्षरं पञ्चमं वै त्रयाणां समुदाहृतम् ॥१६०॥
 तदेकस्य चतुर्वर्णं प्रद्युम्नारूपस्य लाल्लिन् ।
 एव स्वप्नपदस्यस्य समामात्परिकीर्तितम् ॥१६१॥
 क्रमशोऽथ चतुर्णां वै वक्ष्ये मन्त्रगणं शृणु ।
 अक्षान्तर्गतमादाय नाभे पूर्वगतं परम् ॥१६२॥
 भिन्नं नामिद्वितीयेन नेमिपूर्वमनन्तरम् ।
 नाभिपञ्चमसंयुक्तं दशमात्प्रथमं तत ॥१६३॥
 तृतीयं च द्वितीयं च नेगेरादाय चाह्वयेत् ।
 नाभिद्वितीयमर्वाजेन नवमादक्षरं वा ॥१६४॥

तदधो विनियोक्तव्यं द्वितीयं द्वादशात्तु यत् ।
 पञ्चमेनाथ वै नाभेर्युक्तं कुर्यादगन्तरम् ॥१६५॥
 अष्टमादपरं शुद्धं नेमिपूर्वं तथाविधम् ।
 युक्तं नाभिद्वितीयेन द्वितीयं नेमिमण्डलात् ॥१६६॥
 शून्यस्तत्फेवलं दद्यात्पदं योगेश्वराम्य वै ।
 तदन्ते चक्रिणे शब्दमथ नेमेर्यदष्टमम् ॥१६७॥
 पञ्चमेनान्वितं नाभेस्तदन्ते विनिवेश्य च ।
 शुद्धमेकादशात्पूर्वमाद्यं तदनु चाष्टमान् ॥१६८॥
 नेमेस्तृतीयेनाक्रान्तं ध्वजायेति पदं न्यसेत् ।
 भिन्नमेकादशात्पूर्वं नाभितुर्वेणं वै सत् ॥१६९॥
 अष्टमादपरं शुद्धं पञ्चमं नेमिमण्डलात् ।
 द्वितीयस्वरसयुक्तं सप्तैतद्व्यक्षरं पदम् ॥१७०॥
 वासुदेवाय तदनु सनमस्कृतं पदं भवेत् ।
 षट्त्रिंशदक्षरो मन्त्रो भेदस्तस्यायुनोच्यते ॥१७१॥
 पदमेकादशाणंतु प्रथमं परिकीर्तितम् ।
 पञ्चाक्षरं द्वितीयं तु तृतीयं व्यक्षरं स्मृतम् ॥१७२॥
 षडक्षरं चतुर्थं तु पञ्चाक्षरं पञ्चमं तु वै ।
 षष्ठं सप्ताक्षरं विद्धि पदं पदविदा वर ! ॥१७३॥
 प्रणवान्ते त्वथादाय द्वितीयं नाभिमण्डलात् ।
 चतुर्दशेन वै नाभेर्युक्तं नेम्यष्टकं तत ॥१७४॥
 द्वितीयं दशमाच्छुद्धमथ मूयं समाहरेत् ।
 तदधो नवमादन्त्यं नाभेस्तुर्यादिनान्वितम् ॥१७५॥
 एकादशस्वरान्क्रान्तं द्वितीयं दशमात्तत ।
 बाह्यादथाष्टमं नाभेर्युक्तं पञ्चदशेन तु ॥१७६॥
 फेवलं पञ्चमं नेमेर्द्वितीयं चाष्टमात्तत ।

नेमेस्तृतीयेनाश्रान्त वर्णमेतत्समाहरेत् ॥१७७॥
 युक्त नाभेन्तृतीयेन प्रागरात्प्रथम तु वै ।
 द्वितीय दशमाद्वर्णं नामरेकादशाद्वितम् ॥१७८॥
 पञ्चाक्षर षड दद्यात्तदन्ते तालकेतये ।
 मूयस्तदवमाने तु पञ्चाणं नीलवाससे ॥१७९॥
 प्रथमात्प्रथम चाथ द्वितीयम्बरसयुतम् ।
 केवल नेमिपूर्वं तु आद्यमेकादशात्तत ॥१८०॥
 बहिष्ठेभ्यश्चतुर्थं तु द्वाभ्या नाभे पर न्वसेत् ।
 केवल द्वितीय बाह्यात्सद्वर्णाय वै पदम् ॥१८१॥
 तृतीय प्रथम नेमेरादायाक्षरसयुतम् ।
 द्वितीयमपि वै वाशाच्छुद्ध तदनु वै नम ॥१८२॥
 षट्त्रिंशदक्षरमयुक्तम्बय-मन्त्रो महामते ! ।
 षडवर्णं पदमम्बाद्य षष्ठाणं तदनन्तरम् ॥१८३॥
 दशाक्षर तृतीय तु त्रीणि पञ्चाक्षराण्यत ।
 अथादायाक्षरं कीन नाभे षडदश तत ॥१८४॥
 शाङ्गंभूते षड दद्याद्यनुर्वर्णमत परम् ।
 नेमिपूर्वमथादाय प्रागगन्प्रथम तत ॥१८५॥
 तृतीय च बहिष्ठेभ्य षड स्थानं च्यजाय वै ।
 अथो तृतीय षड्याणु प्रथमात्प्रथम तत ॥१८६॥
 तदथो त्रिनियोक्तस्य द्वितीय वर्णमष्टमात् ।
 द्वितीयम्बरमपुस्तनय बाह्याणु पञ्चमम् ॥१८७॥
 अष्टम तु तदुद्देशात्तदन्त पुनरेव तत् ।
 नामरेकादशात्ततं षडक्षरमन्त्रम् ॥१८८॥
 षड गन्तुमास्त्य षडक्षरमन्त्रम् ।
 षड क्षरमन्त्रेण मन्त्रस्य नमस्तत ॥१८९॥

चतुस्त्रिंशाक्षरः सोयं मन्त्रः शृणु पदान्यापि ।
 आद्यं षडक्षरं ज्ञेयं द्वितीयं तद्वदेव हि ॥१९०॥
 पंचाक्षरं तृतीयं तु चतुर्थं तु षडक्षरम् ।
 पंचाक्षरं पंचमं विद्धि षड्वर्णं षष्ठमेव हि ॥१९१॥
 अक्षस्य षोडशं नाभेर्द्वितीयं दशमात्तु वै ।
 केवलं ह्यभ तेनैव भाक्रांतं नवमात्परम् ॥१९२॥
 अथादाय च तस्मान्ते प्रथमात्प्रथमं परात् ।
 युक्तं नाभिद्वितीयेन वर्णमेतन्महामते । ॥१९३॥
 वर्णद्वयं पदस्यादौ तदेवास्तोस्य वै पुनः ।
 अथ द्वितीयं नवमात्प्रथमात्प्रथमं ततः ॥१९४॥
 तृतीयमथ वै नेमेर्द्वितीयस्वरसंयुतम् ।
 द्वितीयं केवलं बाह्यात्सप्तमं नाभिमण्डलात् ॥१९५॥
 अथ षष्ठेन वै नेमेराक्रान्तं द्वितयं न्यसेत् ।
 प्राग्घणं दशमान्तेमेः पञ्चमस्योर्ध्वगं तथा ॥१९६॥
 चतुर्थादपरं वर्णं द्वितीयं नेमिमण्डलात् ।
 द्वाभ्यां नाभिद्वितीयं तु योजयेत्तदनन्तरम् ॥१९७॥
 दशमादपरं वर्णं तृतीयस्वरसंयुतम् ।
 तृतीयमथ वै नेमेर्नाभिपञ्चमसंयुतम् ॥१९८॥
 द्वितीयस्वरसंयुक्तं द्वितीयं नवमादरात् ।
 अस्त्रैवाथो नियोक्तव्यं दशमात्प्रथमं हि यत् ॥१९९॥
 शुद्धं नेमेर्द्वितीयं तु पदं स्वसितवामसे ।
 विष्यक्सेनाय तदनु नमस्कारसमान्वितम् ॥२००॥
 द्वात्रिंशाणो ह्ययं मन्त्रः पदभेदेन वै पुनः ।
 एकाधिकस्तु भवति पदान्यथ निबोध मे ॥२०१॥
 द्यक्षरं तु पदं पूर्वं द्वितीयं त्वष्टवर्णकम् ।

- त्रीणि पञ्चाक्षराण्यन्यत्षष्ठं सप्ताक्षरं स्मृतम् ॥२०॥
 अथ्यययसरे पाप्ते ष्यरणे चाचने विभो ।
 शृणु मन्त्रजडुन्त्रं तु पुनरन्यत्समासत ॥२०३॥
 बाधमंलादशाद्वर्णं पञ्चमस्वरसयुतम् ।
 युक्तं स्वरेण तेनैव तृतीय नेमिमण्डलात् ॥२०४॥
 द्वितीयस्वरसयुक्तमथ बाधान्तु सप्तमम् ।
 द्वितीयं केवलं नेमेराद्यन्ते प्रणवो नम ॥२०५॥
 शुद्धं त्वथाष्टमं बाधान्द्वितीयमथ चाष्टमात् ।
 अथो नेमेद्वितीयेन युक्तं नाम्यपरेण तु ॥२०६॥
 केवलं द्वितयं बाधान्नमस्कारं तत परम् ।
 अथाक्षरं नाभिपूर्वं द्वितीय त्रिसयादरात् ॥२०७॥
 तदधो द्वितयं बाधान्नाभिपञ्चमसयुतम् ।
 अथ नाभिद्वितीयेन युक्तं यत्परमष्टमात् ॥२०८॥
 केवलं द्वितयं बाधान्नमस्कारमत परम् ।
 अक्षस्वर्गात् तदनु द्वितीयं द्वादशादरात् ॥२०९॥
 द्वितीयत्प्रथमं चाथ पञ्चमं नेमिमण्डलात् ।
 केवलं त्रितयं येनद्वितीयं च तथाष्टमात् ॥२१०॥
 पञ्चादशस्वरान्नान्तं बाधुदेवाय दै नम ।
 मन्त्राक्षरान्नु प्रादुन्त्रो द्विनिम्नं षट्शर ॥२११॥

द्वितीयस्वरसयुक्त सङ्घर्षणस्य बीजराट् ।
 उभयोरन्तरे रेफमाद्यबीजस्य योजयेत् ॥२१५॥
 बीज प्रद्युम्ननाथस्य तृतीय सर्वकामदम् ।
 जीयारूढ हकार तु लान्तम्योपरि विन्यसेत् ॥२१६॥
 विसर्गसहित बीजमनिरुद्धस्य वाचक्रम् ।
 हकार च सकारस्य कृत्वा षोढा निवेश्य च ॥२१७॥
 द्वितीयतुर्यपष्ठाष्टद्विषट्कदशकै क्रमात् ।
 सर्वं नियोजयेद्विद्धि हृदाद्यात्रेतपश्चिमान् ॥२१८॥
 चातुरात्मीयमन्त्राणा साधनत्वेन सर्वदा ।
 ततस्तु केशवादीना मन्त्राश्च शृणुतादरात् ॥२१९॥
 त्रिधा हकार कृत्वादौ जीवबीज तथैव च ।
 ककार च क्षकार च लिखेत्तद्वत्त्रिधा त्रिधा ॥२२०॥
 द्विषट्क्रमेव बीजाना क्रमेणादौ निवेश्य च ।
 ततो वारिषरावारिसन् यष्वाक्षरत्रयम् ॥२२१॥
 पौन पुन्येन सर्वेषामयोभागे नियोजयेत् ।
 सर्वे षष्ठम्बाराकृदा अनुस्वारविभूषिता ॥२२२॥
 बोद्धव्या केशवादीना बीजाम्बेते पृथक् पृथक् ।
 प्रणवाद्यैर्नमोन्तैस्तैस्तुर्यान्तैर्नामभि सह ॥२२३॥
 केशव प्रथमो वाच्यस्ततो नारायण पर ।
 गायत्रश्चैव गोविन्दो विष्णुश्च मधुसूदन ॥२२४॥
 त्रिविक्रमो वामनाण्य श्रीधर पद्मलोचन ।
 हृषीकेश पद्मनाभो दामोदर इति श्रुत ॥२२५॥
 बीजैर्दीर्घस्वरोपेतै माग्वद्विज्ञानि कल्पयेत् ।
 अथ मन्त्रान् केशवादि षोडशीना शृणुत द्विजा ॥२२६॥
 क्षणसतिनय द्योतद्यतुर्था विनिन्नेत्क्रमान् ।

ततो द्विषट्क बीजाना तम्याभो विनिवेश्य च ॥२२७॥

क्रमेण सप्तमाद्वर्गाद्वितीय च चतुर्थकम् ।

पुनस्तृतीयं त्रुयं च द्वितीयं च तृतीयकम् ॥२२८॥

द्वितीयं च चतुर्थं च चतुर्थं तदनन्तरम् ।

तृतीयमष्टमाद्या तृतीयं सप्तमात्पुन ॥२२९॥

तवमद्वादशाम्या तु विशेषमिममाचरेत् ।

अथो निमोजयेद्रेफ तत्त्रयाणा तु मूर्धनि ॥२३०॥

षट्सप्तमाष्टज्ञानामीकारमुपरि न्वसेत् ।

सानुस्वार च सर्वेषामिति देवीगणस्य च ॥२३१॥

बीजद्वादशकं प्रोक्तं यथा चानुक्रमेण तु ।

तारधीजनमोयुक्तैर्वाच्यास्तत्तत्स्वनामभि ॥२३२॥

श्रीश्च वागीश्वरी कान्ति क्रियादान्तिविभूतय ।

इच्छा प्रीती रतिश्चैव माया धीर्महिमेति च ॥२३३॥

म्बरजात्यादियुक्तानि बीजानि हृदयादय ।

इत्येव केशवार्थिना देवीमन्त्रा मकीर्तिता ॥२३४॥

ततश्चदायुधाना च मन्त्रान् वक्ष्ये मुनीश्वरा । ।

समुद्रमूर्तयेभ्यारण पद्मस्य प्रणवादिषु ॥२३५॥

सर्वान्तध्यासिणे कृत्वा ततो गगनमूर्तये ।

भ्याह्वान्त प्रणवाद्यश्च मात्रं शङ्खस्य कीर्तित ॥२३६॥

ओङ्कारो वेदगोप्य विषे म्भागवद् तु वै ।

गदामन्त्रस्त्वय प्रोक्तश्चकस्याथ विगद्यते ॥२३७॥

ओङ्कारान्ते परदद्यापद्याने प्रग्विष्णवे ।

तस्मिन्ने कान्तशब्द तु मूर्तये तु सतस्तु फट् ॥२३८॥

पञ्चारीनां पशुनां तु ह्येतन्मन्त्रवपुष्टयम् ।

ततो विनयमूर्तयां मन्त्रात् वक्ष्याम्यदं त्रिज ॥२३९॥

आराधनाय विहितो वाचको हि चतुर्विधः ।
 संज्ञानानापदमयः पिण्डारूयो बीजलक्षणः ॥२४०॥
 एभ्यो मध्यात्तदर्थैकेन वाच्यमामन्त्रञ्च भक्तितः ।
 यत्रैकपिण्डवाक्योत्थमन्त्रेणायोभयात्मना ॥२४१॥
 तत्र वै विधिनानेन कुर्यात्ताभ्यां हि कल्पनाम् ।
 अभिन्नलक्षणो वाच्यमेक एवोपचर्यते ॥२४२॥
 कृत्वादौ नाममन्त्रस्य बीजं पिण्डाक्षरं तु वा ।
 नयेत्तनाभिमुख्यं च वाच्यमाद्यन्तगेन वा ॥२४३॥
 स तत्र पदमन्त्रं तु विधिनानेन वै ततः ।
 कुर्यात्प्रणवर्पाठस्यं नमस्कारध्वजान्वितम् ॥२४४॥
 आभ्यां शास्त्रस्वरूपत्यादेकत्वमत एव हि ।
 संज्ञारूपं पदमन्त्रं च विधिसंसिद्धिलक्षणम् ॥२४५॥
 स्वरोत्थं व्यञ्जनोत्थं वा बीजमेकाक्षरं स्मृतम् ।
 म्बरव्यञ्जनसंयोगाद्बह्वर्णः पिण्डमन्त्रराद् ॥२४६॥
 द्वाभ्यामाद्यापयान्ताश्च स्वरवर्गान्महामते ।
 स्वरूपेण हि मन्त्रत्वमन्येषां सह विन्दुना ॥२४७॥
 स्वरेणैकेन युक्तस्य स्वरयुग्मान्वितस्य वा ।
 सानुस्वारस्य बीजत्वं व्यञ्जनस्यापि लाङ्गिन्त् ॥२४८॥
 ससंकाराम्यशब्दस्य विवर्तो दीपितिप्रभः ।
 सलक्षणस्तवनाकारो बिद्धि तद्वाचकं त्रिधा ॥२४९॥
 कश्चित्पिण्डं कश्चिद्दीप्तं कश्चिच्छब्दमनादृतम् ।
 तस्य शोद्धीदमानस्य परिमाणं स्फुटोद्दि यः ॥२५०॥
 बह्वक्षरो बहुषट्कः स्तुतिमंशोषणः ।
 अदिनारी ससंकाशे बीजादीनो महर्षिदः ॥२५१॥
 प्राग्दधानमनवेनाय सत्यास्त्रेनामनं गृह्णत् ।

विदधाति फलं स्वं स्व किं त्वाद्यं भावयेत्पदम् ।
 मन्त्रक्षेत्रज्ञरूपत्वाद्यस्मात्सर्वेश्वरोऽच्युतः ॥२६५॥
 व्याप्यव्यापकरूपेण वर्ततेऽनुभवेच्छया ।
 व्याप्यरूपेण मूलोक्ताद्भोगादास्म्य चाखिलान् ॥२६६॥
 षाड्गुण्यमहिमान्तं च वृदाति फलमुत्तमम् ।
 रघसदं भोगखिलस्य दिव्यदेहस्य कर्मिणः ॥२६७॥
 क्षेत्रज्ञबीजपिण्डात्मा निरावरणलक्षणः ।
 ज्ञानं यदमल शुद्ध सयच्छत्यात्मलाभदम् ॥२६८॥
 शक्तिव्यक्तिमयत्वं च जाग्रद्वृत्तोपदात्मनः ।
 एव संज्ञात्मनः स्वप्रवृत्तरेकत्वमस्ति च ॥२६९॥
 सुषुप्तिवृत्तेः पिण्डारूपमन्त्रस्यैव महामतेः ।
 बीजात्मनस्तुर्यवृत्तः शक्तिव्यक्तित्वमस्ति वै ॥२७०॥
 व्यक्तिज्ञानफलोपेता नियता यद्यपि स्मृता ।
 भगवन्मन्त्रमूर्तीना तथैषि परमात्मनः ॥२७१॥
 आद्यस्य चातुरात्म्यस्य केवलम्याथ वा निभोः ।
 चतुष्पकारं यन्मन्त्र विद्धि तन्मोक्षशक्तिदम् ॥२७२॥
 अतोऽन्यथा यदुद्दिष्टमिष्टमिष्टमेव हि ।
 फल भाववशाच्चैव तत्तथा विद्धि नान्यथा ॥२७३॥
 शृणुध्वमथ बीजानि सावधानेन चेत्प्रसा ।
 शुचौ देशे मनोज्ञे च सुलिप्ते पुष्पभूपिते ॥२७४॥
 चन्दनक्षोदसंयुक्ते सुधूपेनाभिव्यासिते ।
 धिलिलस्य मातृकाचक्रं भेदेनानेन वै पुनः ॥२७५॥
 मेन सन्दृष्टमात्रेण शतथा याति कल्मषम् ।
 प्राणादौ पञ्चदशान् मध्यान्त मध्यतो क्लिप्तेत् ॥२७६॥
 यादयो नव नाभित्वा आदयः षोडशारगतः ।

कावयो नेमिगा सर्वे पूर्वचक्रे यदक्षगम् ॥२७७॥
 तदस्मिन् प्रथिमूत तु पूजयेद्विधिना तत ।
 शब्दब्रह्ममय चक्रमर्घ्यपुष्पादिकै क्रमात् ॥२७८॥
 सन्ध्यादुद्धरेदादौ सर्वेषा कारण हि यत् ।
 उदक्स्वमक्षर चाक्षादरान्ताद्येनभूपितम् ॥२७९॥
 विद्धि सर्वेश्वरस्येद वीज निर्वाजकारणम् ।
 ब्रह्मदेवाब्जनमस्य विसर्गसहित स्मृतम् ॥२८०॥
 नेमिबर्गाद्वितीय वै तनोरात्वष्टमक्षरम् ।
 अष्टम नाभिदेशाच्च तत्सप्तम नेमिमण्डलात् ॥२८१॥
 नेमिपूर्वमतो नाभे सप्तम पञ्चमारगम् ।
 अराक्षतुर्दश त्वक्षात्पश्चिमाज्ञागत हि यत् ॥२८२॥
 नेमेरेकादश चाथ षोडश च त्रयोदशम् ।
 पञ्चम नाभिदेशाच्च नेमेरेकोनविंशकम् ॥२८३॥
 तदन्त सप्तम चैव नवम हि महामते ।
 नाभेस्तृतीय तदनु नेमेस्तत्सहस्रमेव च ॥२८४॥
 द्वादशश्च बहिष्ठेभ्यो दशम षोडशात्परम् ।
 नाभिपृथं ततो बर्णं नेमे पञ्चदश हि यत् ॥२८५॥
 तुर्यसहस्रमशब्दीज ततो नामिचतुर्थकम् ।
 षष्ठ नेमेश्वतुर्थं च मध्यमक्षात्तथा हरेत् ॥२८६॥
 तत्रैव पूर्वदिक्स्व यद्वाद्याद्वै पञ्चम तत ।
 अक्षादक्षिणदिक्स्वस्य नेमेरष्टादश तत ॥२८७॥
 द्वितीय नाभिदेशाच्च तदन्ते सप्तमारगम् ।
 चतुर्विंशमतो नेमे षष्ठ नाभेरथाहरेत् ॥२८८॥
 सर्वे कारणवम्भो योजनीया समासत ।
 प्रजवाचा नभान्ताश्च वेजस्रान्तीव निर्भस ॥२८९॥

पञ्चनाभादयो देवा वाच्यास्तोषां क्रमेण तु ।

पञ्चनामो घृषोऽनन्तः शक्त्यात्मा मधुगूदनः ॥२९०॥

विद्याधिदेवः कपिलो विश्वरूपो विहङ्गमः ।

कोडात्मा बडवाचकत्रो धर्मो वागीश्वरस्तथा ॥२९१॥

देव एकार्णवशयः कूर्मः पाताळधारकः ।

चराहो नारासिंहश्चाप्यमृताहरणस्तु वै ॥२९२॥

श्रीपतिर्दिव्यदेहोथ कान्तात्माऽमृतधारकः ।

राहुजित्कालनेमिन्नः पारिजातहरो मद्दान् ॥२९३॥

लोकानाथस्तु शान्तात्मा दत्तात्रेयो महाप्रभुः ।

न्धग्रोभक्षायी भगवानेकशृङ्गतनुस्ततः ॥२९४॥

देवो वामनदेहस्तु सर्वव्यापी त्रिविक्रमः ।

नरो नारायणश्चैव हरिः कृष्णस्तथैव च ॥२९५॥

ज्वलत्परशुभ्रामो रामश्चान्यो धनुर्धरः ।

वेदविद्भगवान् कस्की पाताळशयनः प्रभुः ॥२९६॥

प्रादुर्भासगणो मुख्ण इत्युक्तो समासतः ।

अभारमोदितानां च देवानां विनिबोध तु ॥२९७॥

पिण्डमन्त्रगणं मतः सावधानेन चेतसा ।

नाभेरष्टमबीजं यत् स्थितं तत्सप्तमोपरि ॥२९८॥

तदपश्चोत्तरं चाक्षादरान्तेन विभूषयेत् ।

अधोत्तरं चाक्षदेशादादाय तदधो न्यसेत् ॥२९९॥

बीजं नेमिद्वितीयं यन्मध्यान्मध्यं त्रिदासने ।

अभारपष्टसंख्यं कुर्याद्वै नाभि सप्तमम् ॥३००॥

अष्टमं च तदूर्ध्वं तु एतद्विद्धि तृतीयकम् ।

नाभ्यष्टममथादानं अरात् षष्ठासनस्थितम् ॥३०१॥

ततो नाभिद्वितीयस्य क्रमेणाथो निवेश्य च ।

तदुद्देशात् तृतीय च सप्तम तुल्यमेव च ॥३०२॥
 अभादाच्च च नेमे प्राक् तदथो नामिसप्तमम् ।
 तस्याप्यधस्तदुद्देशात् तृतीय विनिवेश्य च ॥३०३॥
 ततस्तु नवम नाभेस्तस्योर्ध्वाधोगत न्यसेत् ।
 सत्रेव यद्वितीय तु तत्पिण्ड विद्धि सप्तमम् ॥३०४॥
 अत्रात् षष्ठ्य चोर्ध्वे तु नाभिपूर्वं तु विन्यसेत् ।
 सप्तम षाष्टम चापि ह्युपर्युपरि वै क्रमात् ॥३०५॥
 अभाटम नाभिदेशादारूढ सप्तमोपरि ।
 तदथो मध्यग चाक्षान्नयम परिकीर्तितम् ॥३०६॥
 भूयोरात्पञ्चमस्योर्ध्वं दद्यान्नाभितृतीयकम् ।
 चाद्यात्तृतीय तन्मूर्ध्नि पिण्डोम दशम स्मृत ॥३०७॥
 द्वितीय नाभिदेभाच्च तत्तृतीय तदूर्ध्वगम् ।
 नेमेराद्यन्तमूर्ध्वे तु स्मृतमेकादश त्विदम् ॥३०८॥
 अथो नाभिचतुर्थस्य सप्तम विनिवेश्य च ।
 तदथो नेमिपूर्वं तु एतद्वादशम स्मृतम् ॥३०९॥
 नेमेश्चिदशमादाय तदथो योजयेत्क्रमात् ।
 सप्तम च चतुर्थं च पूर्वं नाभेर्महामते ॥३१०॥
 अरषष्टामना सर्व पिण्डमेतत् त्रयोदशम् ।
 नाभेश्चतुर्थमादाय तदूर्ध्वे सप्तम न्यसेत् ॥३११॥
 नवम चापि तन्मूर्ध्नि ण्तद्विद्धि चतुर्दशम् ।
 नेमेश्चतुर्थसत्रन्य ऊर्ध्वाधोभ्या निवेश्य च ॥३१२॥
 षणं नाभिद्वितीय अष्टदशदशम स्मृतम् ।
 यद्विदुसप्तक वाषादादामागम्यमण्डलात् ॥३१३॥
 सान्निगेन च षष्टेन पुक्त कुर्यादनन्तरम् ।
 नेमे मसप्तमवर्णस्य ऊर्ध्वाधोभ्या निवेश्य च ॥३१४॥

नामिदेशाद्द्वितीयं यद्विद्वि सप्तदशं तु तत्र ।
 नवमं नामिदेशाच्च सप्तमस्योपरि न्यसेत् ॥३१५॥
 अष्टमं नामिदेशात्कुर्यात्सप्तममूर्ध्वगम् ।
 द्वितीयमपि तस्याभस्तस्माद् द्वि नामिमण्डलात् ॥३१६॥
 अरात्रयोदशं चोर्ध्वं न्यूनविंशतिमं हि तत् ।
 नामिश्चतुर्थं तस्योर्ध्वं तत्तृतीयं तदूर्ध्वगम् ॥३१७॥
 तस्यैव सप्तमं यद्वै विद्वि विंशतिमं त्विदम् ।
 द्वितीयस्याष्टमं नामेवर्णस्योर्ध्वं नियोज्य च ॥३१८॥
 अरात् पष्ठं च तस्याथः कुर्यात्तदनु लाङ्गलिन् ।
 नवमं नामिदेशाच्च तृतीयस्योपरि न्यसेत् ॥३१९॥
 द्वितीयं तदधः कुर्यात् त्रयोविंशतिमं शृणु ।
 अष्टमं सप्तमं नामेद्वितीयं प्रथमं ततः ॥३२०॥
 क्रमेण योजयेच्चैव अरात् पष्ठस्य मूर्धानि ।
 नेमेस्तप्तमनादाय तदधो नामिसप्तमम् ॥३२१॥
 तत्तृतीयं च तस्याधश्चतुर्विंशतिमं स्मृतम् ।
 नामिस्तृतीयं तस्योर्ध्वं द्वितीयं तस्य चोपरि ॥३२२॥
 निवेश्य नेमिपूर्वं तु षड्विंशमधुनोच्यते ।
 अरात् षष्ठासनं कुर्याद्द्वि नामितृतीयकम् ॥३२३॥
 तदूर्ध्वं सप्तमं चैव अतोऽन्यमवधारय ।
 न्यून विंशतिनेमेस्तु तस्योर्ध्वाभोगतं न्यसेत् ॥३२४॥
 सप्तमं नामिवर्णभ्यस्त्वरवर्णाच्च षष्ठमम् ।
 नेमेराद्यं द्वितीयं च आदाय तदधो न्यसेत् ॥३२५॥
 मध्यमक्षान्महानुद्धे अष्टाविंशतिमं स्मृतम् ।
 नवमं सप्तमं नामिस्तृतीयं च द्वितीयकम् ॥३२६॥
 अथोत्तरस्वमक्षाच्च आदाय तदधो न्यसेत् !

सर्वे साधारमुद्दिष्टं सैहमन्त्रोदितं मया ।
 दीक्षापूर्वं हि मन्त्राणां चतुर्वर्गं हि साधनम् ॥३४०॥
 लक्षणं पदमन्त्राणामधेदानीं निबोधतु ।
 यैर्विना लब्धसत्तानामर्चनं हि न जायते ॥३४१॥
 विश्वातीताय त्रिमलपदं विद्याविधायिने ।
 पद्मनाभाय विश्वव्यापिने च तदनन्तरम् ॥३४२॥
 चतुर्विंशक्षरं विद्धि एतत्संख्यं परंशृणु ।
 ज्योतीरूपाय पञ्चार्णं पदं गगनमूर्तये ॥३४३॥
 ध्रुवाय दद्यात्तदनु परमं व्यक्षरं ततः ।
 पदमासिचतुर्वर्णं हेतवे व्यक्षरंत्विति ॥३४४॥
 अनन्तायपदं दद्यात्ततोपरिमिताय च ।
 सर्वाश्रयाय तदनु तदन्ते धृतशक्तये ॥३४५॥
 एताद्विंशतिसंख्यं च द्वाविंशार्णमतः शृणु ।
 नमो भगवते कृत्वा बामुदेवाय वै ततः ॥३४६॥
 सर्वशक्त्यात्मनेऽनन्तमूर्तये तु पदंत्विति ।
 श्रीर्वात्मनो महाशब्दं पुरुषाय पदं तु तन् ॥३४७॥
 मोहमायापदं चैव तनो विभ्वंमिने तु वै ।
 रादोदितायशब्दं तु सर्वशक्ते पदं ततः ॥३४८॥
 नियोक्तव्यश्चतुर्वर्णः सप्तविंशशरः स्मृतः ।
 पदं वेदविद्रे विश्वरज्जवाय ततो भवेत् ॥३४९॥
 तदन्ते विश्वपत्रये तनो वै परमात्मने ।
 एष विंशतिभिर्वर्णः शृणु सप्तदशाक्षरम् ॥३५०॥
 ज्ञानात्मनेपदं पुण्यात्मविच्छब्दमनःपरम् ।
 एव प्रज्ञानारायाय शान्तरूपाय वै ततः ॥३५१॥
 अनन्तशक्तये सर्वव्यापिने तदनन्तरम् ।

तृतीय च द्वितीय च नाभिदेशादनन्तरम् ॥३२७॥
 नाभिद्वितीयमादाय सप्तमं सुर्यमेव च ।
 तृतीयस्याथ वै नाभेर्यादादाद्यन्तमूर्ध्वगम् ॥३२८॥
 ततस्तु नवमं नाभेरक्षमध्यस्वमूर्ध्वगम् ।
 अष्टमस्याथ वै नाभेरध ऊर्ध्वं द्वितीयकम् ॥३२९॥
 दद्यात्तदन्वरात्यष्ट तन्मैवाभोगत तु वै ।
 अरात् पष्ठम्य चोर्ध्वेथ नाभिपूर्वतु तत्परम् ॥३३०॥
 विनिवेश्याष्टमं चापि पष्ठत्रिंशदभयपरम् ।
 सप्तमं च तृतीयं च चतुर्थं नाभिमण्डलात् ॥३३१॥
 योजयित्वा तदूर्ध्वं त्वप्यराणं त्रिदशं न्यसेत् ।
 अथ यश्रवमं नाभस्तृतीयं च द्वितीयकम् ॥३३२॥
 तत्सप्तत्रिंशत् विद्धि नाभिदेशादथाहरेत् ।
 अरात् पष्ठासनं पूर्वं द्वितीयं च तदूर्ध्वत ॥३३३॥
 नवमं चापि सम्योर्ध्वं पिण्डाभिव्यत्यादिमं विना ।
 अरान्ताद्येन वै मूर्ध्ना सर्वे कार्या ह्यलङ्कृता ॥३३४॥
 नमोन्ता प्रणवाद्याश्च युक्ताम्मन्त्रापदैस्त्वैकैः ।
 अरान्ताद्यं विना सम्यं यदूर्ध्वं वर्तते स्वर ॥३३५॥
 अधो वा नाभिपूर्वण सह वा केवलं हितम् ।
 अपाम्यं च तत् कुर्यात्सर्वेषां पूजनाय च ॥३३६॥
 स्वेन म्वेन तु पिण्डेन सिद्धवच्चान्नकल्पनाम् ।
 नमं प्रणवसंज्ञायां जातिं कर्मवशात्पुन ॥३३७॥
 आतदुक्तानुषजमान्मोक्षनिष्ठस्समाचरेत् ।
 बीजपिण्डपद्मोत्थानां विनियोगं तु चास्त्रिणम् ॥३३८॥
 किन्नेषां वैमवीं मुद्रां देवागधनकर्मणि ।
 तदङ्गमुद्राश्चाङ्गानां योग्या मन्त्रैस्त्वैकैस्त्वै ॥३३९॥

सर्वे साधारमुद्दिष्ट सैहमन्त्रोदित मया ।
 दीक्षापूर्वं हि मन्त्राणां चतुर्वर्गं हि साधनम् ॥३४०॥
 लक्षण पदमन्त्राणामथेदानीं निरोधतु ।
 यैर्विना लब्धसत्त्वानामर्चनं हि न जायते ॥३४१॥
 विश्वातीताय विमलपदं विद्याविधायिने ।
 पद्मनाभाय विश्वव्यापिने च तदनन्तरम् ॥३४२॥
 चतुर्विंशक्षरं विद्धि एतत्सख्यं परशृणु ।
 ज्योतीरूपाय पञ्चार्णं पदं गगनमूर्तये ॥३४३॥
 ध्रुवाय दद्यात्तदनु परमं व्यक्षरं ततः ।
 पदमासिचतुर्वर्णं हेतवे व्यक्षरत्विति ॥३४४॥
 अनन्ताय सर्वदद्यात्ततोपरिमिताय च ।
 सर्वाश्रयाय तदनु तदन्ते धृतशक्तये ॥३४५॥
 एताद्विंशतिसख्यं च द्वाविंशार्णमतं शृणु ।
 नमो भगवते कृत्वा वासुदेवाय वै ततः ॥३४६॥
 सर्वशक्त्या मनेऽनन्तमूर्तये तु पदत्विति ।
 वीर्यात्मनो महाशब्दपुराणाय पदं तु तत् ॥३४७॥
 मोहमायापदं चैव ततो विध्वंसिने तु वै ।
 रादोदितायशब्दं तु सर्वशक्ते पदं ततः ॥३४८॥
 नियोक्तव्यं चतुर्वर्णं सप्तविंशक्षरं मृतं ।
 पदं वेदविदे विश्वरज्जकाय ततो भवेत् ॥३४९॥
 तदन्ते विश्वपतये नतो वै परमात्मने ।
 एष विंशतिभिर्वर्णैः शृणु सप्तदशाक्षरम् ॥३५०॥
 ज्ञानाननेपदं पुण्यात्मविच्छब्दमतं परम् ।
 एव प्रकृत्याश्रयाय शान्तरूपाय वै ततः ॥३५१॥
 अनन्तशक्तये सर्वव्यापिने तदनन्तम् ।

तृतीय च द्वितीय च नाभिदेशादनन्तरम् ॥३२७॥
 नाभिद्वितीयमादाय सप्तमं तुर्यमेव च ।
 तृतीयस्याथ वै नाभेर्याख्यादाद्यन्तमूर्ध्वगम् ॥३२८॥
 ततस्तु नवमं नाभेरक्षमध्यस्थमूर्ध्वगम् ।
 अष्टमन्याथ वै नाभेरथ ऊर्ध्वे द्वितीयकम् ॥३२९॥
 दद्यात्तदन्वरात्यष्ट तस्यैवाधोगत तु वै ।
 अरात् पष्ठस्य चोर्ध्वेथ नाभिपूर्वतु तत्परम् ॥३३०॥
 विनिवेश्याष्टमं चापि षट्त्रिंशदधाराय ।
 सप्तमं च तृतीयं च चतुर्थं नाभिमण्डलात् ॥३३१॥
 योजयित्वा तदूर्ध्वे त्वप्यराणं त्रिदश न्यसेत् ।
 अथ यन्नवमं नाभिमृत्तृतीयं च द्वितीयकम् ॥३३२॥
 तत्सप्तत्रिंशदं विद्धि नाभिदेशादथाहरेत् ।
 अरात् पष्ठासनं पूर्वं द्वितीयं च तदूर्ध्वत ॥३३३॥
 नवमं चापि सप्तमोर्ध्वे पिण्डाभिव्यत्यादिमं विना ।
 अरान्ताद्येन वै मूर्ध्ना सर्वे कार्या ह्यलकृता ॥३३४॥
 नमोन्ता प्रणवाद्याश्च युक्ताम्सजापदैश्चक्रैः ।
 अरान्ताद्यं विना यम्यं यदूर्ध्वे वर्तते म्वर ॥३३५॥
 अधो वा नाभिपूर्वेण सह वा केवलं हितम् ।
 अपाम्यं च ततः कुर्यात्सर्वेषां पूजनाय च ॥३३६॥
 म्वेन म्वेत तु पिण्डेन सिद्धयच्चाहकल्पनाम् ।
 नमः प्रणवमजालां जातिं कर्मवशात्पुनः ॥३३७॥
 आनदुक्तानुयजनान्मोक्षनिष्ठस्मान्चरेत् ।
 चोत्रपिण्डपदोन्धानां विनियोगं तु चास्मिन् ॥३३८॥
 किञ्चिन्वा वैमवीं मुद्रां देयागभनकर्मणि ।
 नदङ्गमुद्राभ्याजानां योग्या मन्त्रैश्चक्रैश्च ॥३३९॥

सर्वे साधारमुद्दिष्टं सैहमन्त्रोदितं मया ।
 दीक्षापूर्वं हि मन्त्राणां चतुर्वर्गं हि साधनम् ॥३४०॥
 लक्षणं पदमन्त्राणामथेदानीं निचोषतु ।
 धैर्विना लब्धसत्त्वानामर्चनं हि न जायते ॥३४१॥
 विश्वातीताय विमलपदं विद्याविधायिने ।
 पद्मनाभाय विश्वव्यापिने च तदनन्तरम् ॥३४२॥
 चतुर्विंशक्षरं विद्धि एतत्संख्यं परंशृणु ।
 ज्योतीरूपाय पञ्चार्णं पदं गगनमूर्तये ॥३४३॥
 ध्रुवाय दद्यात्तदनु परमं त्र्यक्षरं ततः ।
 पदप्राप्तिचतुर्वर्णं हेतवे त्र्यक्षरंत्विति ॥३४४॥
 अनन्तायपदं दद्यात्ततोपरिमिताय च ।
 सर्वाश्रयाय तदनु तदन्ते धूतशक्तये ॥३४५॥
 एताद्विंशतिसंख्यं च द्वाविंशार्णमतः शृणु ।
 नमो भगवते कृत्वा वासुदेवाय वै ततः ॥३४६॥
 सर्वशक्त्यात्मनेऽनन्तमूर्तये तु पदंत्विति ।
 वीर्यात्मनो महाशब्दं पुरुषाय पदं तु ततः ॥३४७॥
 मोहमायापदं चैव ततो विभ्वंसिने तु वै ।
 सदोदितायशब्दं तु सर्वशक्ते पदं ततः ॥३४८॥
 नियोक्तव्यश्चतुर्वर्णः सप्तविंशक्षरःस्मृतः ।
 पदं वेदविदे विश्वरज्जकाय ततो भवेत् ॥३४९॥
 तदन्ते विश्वपतये ततो वै परमात्मने ।
 षष्ठं विंशतिभिर्वर्णैः शृणु सप्तदशाक्षरम् ॥३५०॥
 ज्ञानात्मनेपदं कुर्यात्संविच्छब्दमतः परम् ।
 परं प्रकृताश्रयाय शान्तरूपाय वै ततः ॥३५१॥
 अनन्तशक्तये सर्वव्यापिने तदनन्तरम् ।

जगन्मयाय तदनु विश्वरूपाय वै पदम् ॥३५२॥
एकत्रिंशतिभिर्वर्णैरयमुक्तोपरशृणु ।
सत्सत्त्वपदमादाय गुहाशयपद तत ॥३५३॥
तत परमहमाय ततो मानसचारिणे ।
न्यूनविंशत्यक्षरश्चेत् ततो यज्ञमूर्तये ॥३५४॥
पदमादाय तदनु विश्वान्तर्पातने तु वै ।
ततो सुवनशब्द तु वराहाय पद तथा ३५५॥
विभूनिन्वाभिने चेति चतुर्विंशत्यक्षरम् ।
नमो भगवते दद्यात्ततो वे वटवामये ॥३५६॥
जगज्जलन्धनपद प्रदीप्त पदमेव तु ।
वीर्यायफल् तदन्ते तु एतत्परमस्त्वय स्मृत ॥३५७॥
सर्वान्तधारिणे दद्यात्प्रसन्नपदमेव च ।
मूर्तयेच पद चैव दद्याद्दत्तात्मने पदम् ॥३५८॥
षोडशाक्षरमेतद्वै अतो गुह्यमनशृणु ।
सर्वविद्येश्वराय च दद्याद्द्व्यक्षरपतये तत ॥३५९॥
पदपदवत्पादाय ततो वाग्विभव त्रिति ।
मृदुविंशत्यक्षरो द्वेष त्वय कथयामि ते ॥३६०॥
योगेश्वर्यप्रवायाथ योगनिद्रारसाय च ।
नीरदाय पददद्याद्भगवन् जलशायिने ॥३६१॥
त्रिरष्टवर्णसग्यश्च अयमेतदधिकस्तु वै ।
भगवत्पदमादाय च तत्रशक्तये ॥३६२॥
उभेभ्योमयाय भुवनधृतेष्वक्षर पदम् ।
तन्ते त्रिज्योक्तव्यं पद वै ऋच्छपात्मने ॥३६३॥
षड्विंशत्यक्षरं विद्वि मन्त्र मन्त्रविदा वर ।
यज्ञाद्देहमात्राय गृह्यात्पदमप्यम् ॥३६४॥

वराहाय ततो दद्यात्पुराणपुरुषाय वै ।
 दद्यात्तत प्रजाशब्द तदन्ते पतयेपठम् ॥३६५॥
 चतुर्विंशक्षर मन्त्रमेतन्मन्त्रविदा वर ।
 नमो भगवते कृत्वा नारसिंहाय वै तत ॥३६६॥
 तेजोनिधे पद दद्यात्पद हन हनेति च ।
 ततो विकर्मजात्य वै शब्दपञ्चाक्षर भवेत् ॥३६७॥
 तुष्कृत हि तदन्ते वै सप्तविंशाक्षरस्त्वयम् ।
 आदायामृतमूर्धे वै ततो ज्ञानपरात्मने ॥३६८॥
 सर्वेश्वराय भगवन्न्यूनाविंशाक्षरस्त्वयम् ।
 आदायपुण्डरीकाक्ष पद वै परमेश्वर ॥३६९॥
 ततस्तत्त्वशब्दतु मुखसौभाग्य वै पदम् ।
 निधे वाङ्मिदं तदु ततस्त्रिदशप्रदेति वै ॥३७०॥
 पदं चासिलदु खति ततश्चु शमनाग्रये ।
 आनन्दसुन्दरपद ततो लक्ष्मीपद न्यसेत् ॥३७१॥
 पतये शब्दमुच्चार्य पञ्चशार्णं त्रिरुज्जितम् ।
 सदसत्त्वमादाय मूर्धये तदनन्तरम् ॥३७२॥
 विश्वेत्तमाय तदनु ततोऽष्टनिधे तु वै ।
 षोडशार्णस्त्वयमन्त उक्त वान्तात्मने विभो ॥३७३॥
 पुरुषोत्तमाय शब्दतु ततोऽप्रतिहतेति च ।
 शक्येथ पद दद्यात्सर्वेश्वरपद तत ॥ ७४॥
 समप्रोप्रहयेत्यत्र निवारण तन परम् ।
 सप्तविंशाक्षरो मन्त्र उक्तश्चात पर शृणु ॥३७५॥
 नियन्तेपदमुद्भृत्य तदन्ते विश्वहेतवे ।
 परब्रह्मसमेत च सेतवे ओमनन्तरम् ॥३७६॥
 सप्तो द्विरष्टवर्णश्च कधिनेय तत परम् ।

पदमप्रतिमेत्यादौ प्रभाव तदनन्तरम् ॥३७७॥
 महाविभूते तदनु महामायापद तत ।
 अथ दर्शकशब्द तु तदन्ते तालकेतवे ॥३७८॥
 चतुर्विंशत्क्षरो मन्त्रस्त्वयमुक्तस्समासत ।
 शान्तात्मने पद दद्यात्तदन्तेयमविन्यसेत ॥३७९॥
 नियमाश्रयाय तद्दद्यात्परमप्रदद्याय च ।
 नारायणाय शब्द तु पूर्वसख्यासम स्मृतम् ॥३८०॥
 भवभङ्गपद चैव कारिणे तदनन्तरम् ।
 ततो भगवते शब्द दद्यात्त्रेयाय वै तत ॥३८१॥
 वर्णाश्रमपद चाथ धर्मशब्दमतपरम् ।
 परिग्रहाय प्रणवमष्टाविंशत्क्षर स्मृत ॥३८२॥
 सलोम्मायामायेति सर्वज्ञाय पद तत ।
 (शब्द विश्वात्मने चाथ विमलतिपद तत ॥३८३॥
 सर्वेश्वराय न्यग्रोधशयनाय पद त्वथ ।
 त्रयोविंशत्यक्षरश्च त्वथचान्य निबोधतु ॥३८४॥
 भूतशब्दमथादाय भावनाय पद तत ।)
 शब्द विश्वात्मने चाथ विमलेतिपद तत ॥३८५॥
 निकेतनाय तदनु कन्धरायपद तत ।
 अथ विंशतिभिर्वर्णैर्द्यधिकैर्मन्त्रराट्स्मृत ॥३८६॥
 पिण्डत्रे पदमादाय निरन्ध्रास्त्राय वै तत ।
 पद्मब्रह्मनवायाय जटिने दीण्डने तत ॥३८७॥
 श्रुत्याद्विदिनशब्द वै तदन्ते विभवाय च ।
 पद्विंशतिभिर्वर्णैर्द्यधिकैर्मन्त्रराट्स्मृत ॥३८८॥
 सर्वज्ञानमथादाय व्यापिने तदनन्तरम् ।
 पद सप्तविंशति च दद्यात्त्रयोक्षर शुभम् ॥३८९॥

त्रिविक्रमायाथ पदं ततोपरिमिताय वै ।
 प्रभावायपदं दद्यात्तयोर्विंशाक्षरः स्मृतः ॥३९०॥
 नरनाथाय शब्दं तु पुरुषप्रवराय वै ।
 आत्मध्यानपरायेति णाय वै द्व्यक्षरं ततः ॥३९१॥
 एकविंशाक्षरो मन्त्रस्त्वतोऽन्यमवधारय :
 नारायणाय शब्दं तु दद्यान्निरति वै पदम् ॥३९२॥
 शयानन्दमयायेति पदं निरभिमान.वै ।
 पदसक्ताय तदनु पञ्चविंशाक्षरस्त्वयम् ॥३९३॥
 पराय.पदमादाय . ततो वै परमात्मने ।
 योगेश्वराय हरये मन्त्रोयं षोडशाक्षरः ॥३९४॥
 सप्तार्णं पदमादाय प्राङ्मनः परमात्मने ।
 कृष्णाय शब्दं तदनु कमलं त्र्यक्षरं ततः ॥३९५॥
 दलशब्दं तु विततं नेत्राय तदनन्तरम् ।
 शृङ्गिष्ठाय ब्रह्मणे वै अष्टाविंशाक्षरस्त्वयम् ॥३९६॥
 भगवत्पदमादाय युगान्तदहणेति च ।
 दृष्टयेथ पद दद्यात्संसारपदमेव हि ॥३९७॥
 बन्धविच्छेदकर्त्रे वै द्वाविंशार्णस्त्वयं स्मृतः ।
 दद्याद्विशदशब्दं वै परमार्थपदं ततः ॥३९८॥
 पदं चतुर्मूर्तये वै चतुर्गतिमयाय च ।
 शरशार्ङ्गभृते दद्याच्छरादिन्दीवरात्विषे ॥३९९॥
 ततो भगवते दद्यादभिरामपदं ततः ।
 शरीरायपदं चैव स्वष्टात्रिंशाक्षरं स्मृतम् ॥४००॥
 दद्याद्विशदशब्दं वै. परमार्थपदं ततः ।
 ततो वेदविदे शब्दं विदुषे व्यापकाय च ॥४०१॥
 स्वामिन्स्तदनु वै दद्याद्यक्षरं चापरं पदम् ।

अयं विंशतिभिर्बर्णैरुक्तम्वन्यमतश्शृणु ॥४०२॥
 दद्यात्तुरुडशब्दं तु तदन्ते वाहनेति च ।
 सर्वशस्त्रास्त्रोद्यतेति शम्भ्याशुभमेव च ॥४०३॥
 ततोधुनधुनाद्राय कूर्मबन्धास्तथोत्तरेत ।
 धर्मं पाहि ततोदद्याज्जह्यधर्मं ततोद्धरेत् ॥४०४॥
 चतुस्त्रिंशदक्षरो मन्त्र एष वक्ष्याम्यत परम् ।
 सहारमृतये शब्द कालवैश्वानराक्षिपे ॥४०५॥
 पाताळशयनायेति त्वजाननिगन्तेतिवै ।
 निचय हन वीप्सात प्रणव तदनन्तरम् ॥४०६॥
 पञ्चत्रिंशदक्षरो ह्येष सर्वसिद्धिकर मृत ।
 प्रणवालकृतांस्सर्वे नमस्कारविभूषिता ॥४०७॥
 सम्कृता पूजिताश्चैव ध्यानजप्ता विशेषत ।
 तन्नास्ति यच्च यच्छन्ति भक्त्यासत्कर्मणाभुवि ॥४०८॥
 अथ लक्षणमन्त्राणां शास्त्राणां लक्षणं शृणु ।
 सहस्रदीधितिपदं दद्याच्छ्रुतं वै तत ॥४०९॥
 विग्रहाय दशार्णं च त्र्यधिकं मकुटम्य च ।
 आद्राय वाछिनपदं तदसिध्यप्रदाय वै ॥४१०॥
 महाचिन्तापददद्यान्मणये तदनन्तरम् ।
 विद्धि पञ्चदशार्णं च दशार्णमपरं शृणु ॥४११॥
 सर्वलक्षणशब्दं तु तन्मन्मन्त्रप्रदाय वै ।
 सौभाग्यशब्दमाद्राय जननि त्र्यक्षरं तत ॥४१२॥
 सर्वप्रदेतु तदनु अवमेव दशदक्षरम् ।
 प्राणात्मनेध मत्यस्य विद्धि सप्ताक्षरं त्विदम् ॥४१३॥
 काल्युर्ध्वं चक्राय पट्टार्णं प्रकीर्तितम् ।
 त्रिधा पुनः पदं दद्यात्ततो विद्यप्रदाय च ॥४१४॥

नवाक्षरमिदं विद्धि परमष्टाक्षरं शृणु ।
 समादाय पदं विधे ततो विद्येश्वराचिते ॥४१५॥
 प्राञ्चशब्दमूर्तये कुर्याच्छ्रद्धायाष्टाक्षरः स्मृतः ।
 पदं रमनिधे कुर्याद्भौगशब्दमतःपरम् ॥४१६॥
 भीषणाय तदन्ते वै दशाक्षरमिदं स्मृतम् ।
 प्राञ्चुवनाधिपतये स्वम्भभूताय वै पदम् ॥४१७॥
 त्रयोदशाक्षरं विद्धि ततोऽन्यमवधारय ।
 पदमिन्द्रियकोशाय डप्त्रग्राय दशाक्षरम् ॥४१८॥
 कल्पान्तानिलघोषाय विद्युत्प्रसितं वै पदम् ।
 प्रभयं षोडशार्णं तु नवाक्षरमतश्शृणु ॥४१९॥
 गहामायापदं दद्याद्दधनर्णद्वयं ततः ।
 ध्वंसिने पदमादाय एतत्संख्यं परं शृणु ॥४२०॥
 सर्वास्त्रप्रसनादाय पराय तदनन्तरम् ।
 सन्तापकाय शब्दं तु दर्पविध्वंसिने ततः ॥४२१॥
 एकादशाक्षरं विद्धि नवाक्षरमथोच्यते ।
 अज्ञानखण्डनपदं पराय तदनन्तरम् ॥४२२॥
 त्रैलोक्यमोहनपदं मूर्तये तु नवाक्षरम् ।
 सर्वाङ्गर्षणकरपदं गहामायामयेति वै ॥४२३॥
 द्वादशाक्षरसंख्यस्तु नवाक्षरमथोद्धरेत् ।
 प्रागखण्डितशब्दस्तु तदन्ते विनियोज्य च ॥४२४॥
 पराक्रमाय शब्दं तु सप्ताक्षरमतश्शृणु ।
 दर्पप्रशस्करे तु पञ्चार्णं विनियोज्य वै ॥४२५॥
 तेजोगालिनि चेत्येते द्वार्षिस्त्यनुष्ठीर्निताः ।
 प्राञ्चद्वाद्यन्तसंरुद्धा स्वनामपदभूषिताः ॥४२६॥
 संख्यानिष्ठाश्चम्यन्ते दद्यात्संज्ञापदं सदा ।

चक्रवचाखमन्त्राणा कुर्यान्नामावसानकम् ॥४२७॥
 प्रमाचतुर्दशानान्तु शक्यन्ताना च पदपदम् ।
 अथ वक्ष्ये नृमिहस्य विश्वत्रातुर्मनूत्तमम् ॥४२८॥
 वर्णचक्र तु पूर्वोक्त सुगुप्त वसुधातये ।
 उपलिप्त तु सलिल्य पूजयित्वा यथाविधि ॥४२९॥
 समुद्धरेत्ततो मन्त्रमनेकाद्भुतविक्रमम् ।
 प्रणव पूर्वगात्राय तदन्ते विनियोज्य च ॥४३०॥
 नवम नाभिजणेभ्यस्तदूर्ध्वराक्षतुर्दशम् ।
 तस्योपरि तदन्तस्त्रवर्णं गोळन्वन्वसेत् ॥४३१॥
 नमोऽन्तवर्णमेतद्वै वाचक परमात्मन ।
 जानादयो गुणाप्पङ्कभ्य प्रागुक्ता हृदयादय ॥४३२॥
 तदर्धमेव वर्णं त पोढा सलिल्य केवलम् ।
 द्वितीयतुर्यपष्ठैश्च द्वादशेनान्निमेन च ॥४३३॥
 चतुर्दशेनागहर्मात्तमाद्वै विनियोजयेत् ।
 बीजवच्छिरसा सर्वान् लाडयेत्पञ्चम विना ॥४३४॥
 सर्वेषा प्रणव पूर्वं म्वसजान्ते न्मियोज्य च ।
 स्वर्गीया जातयश्चान्ते वोपडन्ता क्रमेण तु ॥४३५॥
 ओत्रमो भगवते नारसिंहस्येत्यनेन तु ।
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण स्मृत्या विग्रहवत्पुरा ॥४३६॥
 सनाशाभ्यन्तरस्येन साङ्गनाद्येन पृथयेत् ॥

इति श्रीपाशरात्रे ईश्वरसहिताया
 मन्त्रोद्धारविधिर्नाम
 प्रयोगविशोध्यारः ५

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः।

नारद ।

अथ मुद्राविधि वक्ष्ये शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ।
 मुद्र कर्मात्मतत्त्वाना ददात्यमलयाजिनाम् ॥१॥
 द्रावयन्ति च दोषाणा वाङ्माभ्यन्तरचारिणाम् ।
 तेन मुद्रा समाख्याता कृतस्यापि च मुद्रणात् ॥२॥
 तस्मात्स्वाभाविक कृत्वा बन्धं वा मानस पुरा ।
 स्थेन म्येन तु मन्त्रेण म्मरेद्याप्त सदैव हि ॥३॥
 चैतन्येनानुषिद्धो यश्चास्त्रासयश्च यद्यपि ।
 तत्रापि मन्त्रोत्राध्यक्षस्तत्कार्यं सम्प्रयच्छति ॥४॥
 गन्धदिग्धौ करौ कृत्या मुद्राबन्ध समाचरेत् ।
 मध्यनानाभिकाभ्यातु द्वन्द्वयुक्त करद्वयात् ॥५॥
 पराङ्मुख च मुम्पष्ट कृत्वायोज्य परस्परम् ।
 आमूलाक्षगपर्यन्त नैरन्तर्येण यद्वत ॥६॥
 समुत्ताने करतले शेषाश्चागुलयस्तथा ।
 अघरोत्तरयोगेन वामदक्षिणतलथा ॥७॥
 तर्जन्यामूर्ध्वतोऽंगुष्ठे सम्मुले सम्प्रकार्य च ।
 निविष्टा हृदये कार्या मुद्रैरा मुनिपुङ्गवा ! ॥८॥
 चातुरात्म्यार्चने गोज्या सर्वसिद्धिमदायिनी ।
 शिष्टौ निरसितौ हस्तौ योज्यौ च मणिबन्धनात् ॥९॥
 तद्वाहुर्दूरेण द्वौ च नाभौ सरोध्य दण्डवत् ।
 ईषद्वे टोऽप्येत्सश्चादध ऊर्ध्वे तु तौ करौ ॥१०॥
 गुप्ति कृत्वा तु गोज्यैषा मुद्राराधनकर्मणि ।
 मूर्त्तीना फेडवादीना ततोऽन्या शृणुत द्विजा ! ॥११॥

श्लेष्य पाणितले द्वे प्राङ्मुख कुर्यात्प्रतापनम् ।
 निमुक्तमन्तरीकृत्य सप्तगुष्ठद्वयेन तु ॥१२॥
 मणिकन्धद्वय कुर्यात्मुल्लङ्घनमतिनिश्चयम् ।
 करयुग्म सगर्भतु सन्धार्थं स्वधियाचलम् ॥१३॥
 ऊरुमध्ये निपण्णे तु कुर्याद्वै बाहुद्वये ।
 गुप्ता कृत्वा प्रयत्नेन बन्धमस्या समाचरेत् ॥१४॥
 एषा विभवदेवाना मुद्रैका वैभवी द्विजा ।
 प्रणवेन प्रयोज्येय सप्तमाशुसमप्रभा ॥१५॥
 विश्वत्रातुर्नासहस्य मुद्राद्वयमथोच्यते ।
 ध्यात्वा क्षेतामिरूपं तु दक्षिणाङ्गुलद्वयम् ॥१६॥
 स्पष्टमूर्ध्वमुख्य सैव ज्येष्ठाङ्गान्ता कनीयसी ।
 अथारिसलाध्वरूपा चाप्यध्वातीतोमिरूपवृक् ॥१७॥
 देवो गुणत्रयातीतस्तथा मार्गस्तयातिग ।
 धर्मस्थूलनरैर्मुक्तो योय व्यक्तो धिणर्चित ॥१८॥
 परम्परमुखौ स्थितौ ज्ञानाङ्गान्तौ परम्परम् ।
 किन्तु वै दक्षिण हस्तमूर्ध्वं चाप्यग्नेयम् ॥१९॥
 अविद्यादलनीलेष्या मुद्रा पूर्वमुदाहृता ।
 ततो हृदादिगन्त्राणा मुद्रापटक्रन्तु हृदये ॥२०॥
 सम्पुट हृदयोद्देशे वध्ना तस्तद्वयेन तु ।
 गिगन्तराभ्या शङ्खाभ्या मुद्रैवा हार्द्रधीम्मृता ॥२१॥
 अद्गुष्ठादि कनिष्ठान्तं शालायुग्मं पृथक् पृथक् ।
 मान्तर मम्पृष्टादस्मान्कनिष्ठार्थं तथा भवेत् ॥२२॥
 शिगरिशस्तातनुनाम्बनेत्रमुद्रा गथा क्रमम् ।
 हस्तां मुकुटितौ कृत्वा न्यमेष्टितरसि मन्त्रेण ॥२३॥
 इत्या निरीटमुद्रैश्च मार्तं प्रहास्यनमस्त्रिभा ।

ततः श्रीवत्समुद्रा तु पद्ममुद्गैव कीर्तिता ॥२४॥
 मध्यमानामिकान्वृता मुष्टिचत्पाणिमयगा ।
 उभयोर्हस्तयोर्विष्व पश्चान्मुष्टिद्वय तु यन् ॥२५॥
 श्लेषेत्समरन्ध्रेण तर्जन्यौ द्वे प्रमार्य च ।
 ततः संश्लेषेदप्रादङ्मुष्ट्यामे नियोजयेत् ॥२६॥
 मध्यतस्तर्जनीभ्या तु अन्योन्येन क्रमेण तु ।
 मुद्गैषा कौस्तुभस्योक्ता मालानुद्गामथो दृग्यु ॥२७॥
 शाग्याष्टक कराभ्या यद्ग्रन्तमप्रादपूरतः ।
 संश्लेष्यं लम्बमान च उपविष्टोश्च वा स्थितः ॥२८॥
 कुर्याद्वाहुद्वय विष्व ऊरुमयावलम्बितम् ।
 मणिवन्नावधौ सम्यङ्मालामुद्रा प्रकीर्तिता ॥२९॥
 अङ्गुष्ठौ सङ्गतौ लला अङ्गुळ्यो विरळाम्बिता ।
 पार्श्वौ ह्येषा भवेन्मुद्रा पुष्टिसौभाग्यदायिका । ३०॥
 मुष्टिना ग्राहयेद्गाममङ्गुष्ठं दक्षिणेन तु ।
 अङ्गुळीर्वामहस्तात् दक्षिणाम्बोपरि न्यमेन ॥३१॥
 वामतर्जनिकामं तु अङ्गुष्ठामं च दक्षिणात् ।
 परस्पर सम्मुख तु सुश्लिष्ट विनियोजयेत् ॥३२॥
 शङ्खम्यैषा भवेन्मुद्रा उत्तानातु यथा स्थिता ।
 स्तष्टौ प्रमारिता हस्तौ परम्परनियोजितौ ॥३३॥
 भ्रमणाच्चन्द्रवर्तौ तु चक्रमुद्गैति कीर्तिता ।
 नागिनी सर्वदुःखाना मुद्राया मेदिनीपरा ॥३४॥
 बध्वा मुष्टिं दक्षिणेन वामाङ्गुष्ठम्य मूर्धनि ।
 शूलैवं दर्शयेदेषा कौमोदनवाम्मुशोभना ॥३५॥
 गदामुद्गैति विख्याता दोषसैन्यप्रमर्दिनी ।
 प्रसार्या वाममुशाना अङ्गुळ्यो विरळशिताः ॥३६॥

कार्यस्त्वाकुञ्चिता प्रान्तादगुष्ठ सेतुवद्भवेत् ।
 समुख तासु सलग्न करवास्तासु मध्यत ॥३०॥
 हृत्सम्मुखातु बर्ध्नीयाच्छक्तिमुद्रा सुखप्रदाम् ।
 प्रादिशिन्ध्यादितो विद्धि कनिष्ठान्त श्रियाद्विपु ॥३८॥
 प्रसार्य सहित कृत्वा पुरा पाणिद्वय द्विज ।
 अनामामूलदेशाभ्यामगुष्टाग्रद्वय न्यसेत् ॥३९॥
 अधोमुख तु पतित मणिवन्धस्य सम्मुखम् ।
 सुस्पष्टमुच्छ्रित लग्न पुच्छवत्कन्यमायुगम् ॥४०॥
 पक्षिराजस्य मुद्रेषा केवलस्य महात्मन ।
 सामान्या सर्वमन्त्राणामेका मुद्राजलि स्मृता ॥४१॥
 म्वेन स्वेन तु मन्त्रेण सयुक्ता ता प्रयोजयेत् ।
 दक्षे करतले रक्तपद्मज भाम्कर स्मरन् ॥३२॥
 द्रव्याणि सस्पृशेत्तेन मुद्रैषा दहनात्मिका ।
 वामहस्ततटे श्वेतपद्मे शशिन स्मरन् ॥४३॥
 द्रव्याणि मम्पृशेत्तेन मुद्रैषाप्यायनात्मिका ।
 मथितौ द्वौ करौ कृत्वा मुञ्चिथौ चाप्यधोमुखौ ॥४४॥
 कर्नायसो तद्गुण्डौ मुल्लेपेण नियोज्य च ।
 मन्त्रमागुल्लियुगम् तु अन्योन्यकरपृष्ठगम् ॥४५॥
 त्रिशितानामिहियुगम् तर्जनीयुगळ तथा ।
 मुद्रैषा कामधेन्वाक्या सवच्छा परिपूरिणी ॥४६॥
 अथ चासनमन्त्राणा मुद्रामन्धस्तु वक्ष्यते ।
 आप्तमुत्तम्य वामस्य अनामा तर्जनी उभे ॥४७॥
 अनामा पृष्ठगमे तु मन्त्रेण या तु मस्थिते ।
 तर्जनी मन्त्रेण मन्त्रेण मन्त्रेण ॥४८॥
 कनिष्ठिना तु सागुष्टा काया सुमरणा मुने ।

अनन्तासनमुद्रेयं मन्त्रोनास्यायतो द्विजा ॥४९॥
 सर्वं जगदिदं ह्येषा क्रोटीकृत्य च वर्तते ।
 करद्वयमसंलग्ने कृत्वा तदनु वोजयेत् ॥५०॥
 मुखे मुखं तर्जनीभ्यां न मुञ्चेदथ मध्ययोः ।
 कुर्यात्तादृग्विधं बन्धं तं त्यक्त्वानामिकाद्वये ॥५१॥
 उपसंहृत्य तं चापि द्वे कनिष्ठे नियोजयेत् ।
 प्रत्येकबन्धे संलग्नमंगुष्ठयुगळं न्यसेत् ॥५२॥
 धर्मादेश्चाप्यधर्मादेरिदं मुद्राचतुष्टयम् ।
 तदूर्ध्वस्थस्य पद्मस्य प्रागुक्ता मन्त्रयोगतः ॥५३॥
 दक्षिणस्य तु हस्तस्य तर्जन्यङ्गुष्ठमेळनम् ।
 कृत्वा तदनु तद्वन्धं विकास्य च शनैश्शनैः ॥५४॥
 समुत्थानं पृथक्कुर्याच्छाखासंघं पृथक् स्थितम् ।
 धामल्यस्य मुद्रैषा गणेशादेस्तथोच्यते ॥५५॥
 वामहस्तकनिष्ठाद्यास्तिस्रस्त्वतलग्मध्यगाः ।
 तासामंगुष्ठतः पृष्ठे तर्जनीं प्रोक्षता भवेत् ॥५६॥
 नासाबंधप्रदेशस्या ततो दक्षिणपाणिना ।
 अंगुळीं त्रितयेनैव मुष्टिं बध्ना तु पूर्ववत् ॥५७॥
 तर्जनीं द्विगुणीं कृत्य अंगुष्ठाग्रे नियोजयेत् ।
 प्रोचतो दक्षिणोवाहुश्चक्रक्षेपे यथोचतः ॥५८॥
 विष्वक्सेनस्य मुद्रैषा विश्वनन्धनिर्हर्तणी ।
 संमुखौ सम्पुटीकृत्य द्वौ हस्तौ सम्प्रसारितौ ॥५९॥
 विनियोज्यौ ललाटाग्रे शिरसावनतेन तु ।
 गुर्वादित्रितयस्यैषा मुद्रा चेन प्रसादिनी ॥६०॥
 करद्वयं समुत्थानं नाभिदेशे नियोजयेत् ।
 वामस्य दक्षिणं पृष्ठे मुद्रैषा सिद्धसन्तनेः ॥६१॥

तैलोक्योद्भृतिर्दक्षेण युक्तः पाणिद्वयेन तु ॥७४॥

शान्त सवित्स्वरूपस्तु भक्तानुग्रहकाम्यया ।

अनौपम्येन वपुषा ह्यमूर्तो मूर्तताङ्गतः ॥७५॥

विश्वमाप्याययन्कान्त्या पूर्णेन्द्रमुततुल्यया ।

रश्मिभिर्मांस्करो यद्वत्समुद्र इव चीनिमि ॥७६॥

स्वमूर्तिमिरमुक्तामिरच्युतादिमिरन्वितः ।

दीप्तिमद्भिरमूर्तैस्तु सुधाकलोलसकुल ॥७७॥

पूर्ण आभरणैः सर्वैर्भिर्विकाराणिपिग्रह ।

ततः सुपुसिञ्जहस्य वक्ष्ये घ्यानमनुत्तमम् ॥७८॥

वेदकत्वेन भगवान् ब्रह्मतवल्लिताकृतिः ।

स्तम्भवत्कार्णिकामध्ये स्थित्वा वेद्यत्वमेति च ॥७९॥

स्वयमेकौपकाराय कर्मिणा ब्रह्मयाजिनात् ।

प्राग्भागाद्दुत्तर यावद्गुणभेदेन लाङ्गलिन् ॥८०॥

विभजत्यात्मनान्मान वासुदेव पर प्रभु ।

अनुञ्जितस्वरूपस्तु प्राग्भागे षड्गुणात्मना ॥८१॥

बलसवलितेनैव ज्ञानेनास्तैऽथ दक्षिणे ।

पेश्येण च वीर्येण प्रत्यग्भागे प्रतिष्ठित ॥८२॥

तेजश्शक्त्यात्मना सौम्ये सस्वित परमेश्वर ।

यद्यप्यरूपो भगवान् व्यूहात्मा गुणलक्षण ॥८३॥

अत्रावि पूर्वमेवोक्त रूपमस्यौपचर्यते ।

किं तु द्वितीयमूर्तवै शुभे पाणितलद्वये ॥८४॥

स्फुटो रेखामय शस्त्र सुव्यक्त लाङ्गल महन् ।

रम्येयुगा तृतीयस्य दक्षिणाब्धित् कर ॥८५॥

तुर्दम्यासिवरेणैव शङ्ख आभ्या करद्वये ।

अवाङ्मुस करवशाद्दूर्ववक्त्र स्वभावत ॥८६॥

धर्माशुरश्मिसन्तस्रशतधामाधिकेन तु ॥९९॥
 रूपेण पश्चिमस्या च व्यक्त प्रद्युम्नसज्ञया ।
 शरद्गनसङ्घारावर्णेन परमेश्वर ॥१००॥
 समान्त उत्तरस्या चाप्यनिरुद्धात्मना तत ।
 सस्थान आदिमूर्तिर्वै सर्वेषां तु सम स्मृतम् ॥१०१॥
 सूर्यकोटिप्रभा सर्वे तेजसा कमलेक्षण ।
 दन्तज्योत्स्नावितानैस्तु प्रकटीकृतदिङ्मुखा ॥१०२॥
 पूर्णचन्द्रायुताकारा मुक्तानाराचलकृता ।
 लसत्पीयूषसदृशै श्वाश्वरै श्वाश्वरैर्युता ॥१०३॥
 वरायुधोद्यतकरा स्वकैश्चिह्नैर्गुञ्जिता ।
 लेखोत्थितैस्तु कल्हारै पादपातलाङ्किता ॥१०४॥
 निमग्नजनसन्तापरागमनव्यपृतानना ।
 करुणापूर्णहृदया जगद्गुह्यरोचिता ॥१०५॥
 स्वदेहतेजसम्भूतज्वालामण्डलमध्यगा- ।
 एवमेवैष भगवान् सन्तर्प्य प्राक्प्रयोगत ॥१०६॥
 एकैकेन तु भागेन प्रभवेन क्रमेण तु ।
 पुनरेवानिरुद्धादि प्राद्भूर्त्यन्त महामते ॥१०७॥
 क्रमान्निरन्तरेर्भोगैरभ्यर्च्य परमेश्वर ।
 प्रणवद्वितयेनैव बुद्ध्या तु सुविशुद्धया ॥१०८॥
 अप्ययारूपेण विधिना ह्युद्यागनिरतैर्बुधै ।
 ततस्तु जाग्रदव्यूहस्य वक्ष्ये ध्यानक्रम द्विजा । ॥१०९॥
 अनन्तसरसि क्षार्णे विश्रान्त यन्महामते ।
 अकाराक्षरमूल तु नित्य सर्वाश्रयाम्बुजम् ॥११०॥
 अकाराक्षरनाळ तु शेषसर्वार्णपल्लवम् ।
 दिगणक समाधित्य यत्तु तिष्ठति चक्रवत् ॥१११॥

नत्पत्रमध्ये भगवान् जाम्बोज पत्रे न्यथ ।
 मष्ट्यां भावनीयश्च यथा नदधुनोच्यते ॥११२॥
 पर प्रणवर्षेण मभूर्ण स्वेन मेमना ।
 स्थितम्प्राणार्षिर्सांराण देमगन्तर्निरीध्य च ॥११३॥
 तत प्रणवपूर्वै तु ब्रह्मर्षीजचतुष्टयात् ।
 ऋत्स्वपुष्पमष्टधान्मगीचिशनमदृत्त्वात् ॥११४॥
 त्रिकन्तमेणोदित षोडशोर्भोर्भूनिचतुष्टयम् ।
 मुख्यक्तक्षण मान्त्र विभवेनावृत्त बद्धिः ॥११५॥
 म्बुल्लिङ्गकणतुल्येन समुद्धृतेन वै परान् ।
 वाचकान्तर्निविष्टेन व्यक्ततामागतेन च ॥११६॥
 ततार्यं भगवद्रूपं क्षिप्रमुन्देन्दुफन्तिमत् ।
 चतुर्भुज सौम्यवक्त्र पुण्डरीकनिभेशणम् ॥११७॥
 पीतकौशेयवसन मुवर्णध्वजशोभितम् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तेन भीतानामभयप्रदम् ॥११८॥
 विद्याकोशस्तु वामेन सगूर्हितश्च शङ्करात् ।
 पृष्ठगे ह्यपरस्मिन्तु प्रोद्यत दक्षिणो त्वरि ॥११९॥
 तथाविधे गदा वामे निपण्णा वसुधातले ।
 सिन्दूरशिगराकारमेकवक्त्र चतुर्भुजम् ॥१२०॥
 अतर्सीपुष्पसङ्काशवासोभृत्वाललाञ्छितम् ।
 मुख्येन पाणियुग्मेन तुल्यमाद्यम्य वै विभोः ॥१२१॥
 सीर तच्चक्रदस्तेस्य मुमलं तु गदाकरे ।
 प्रावृष्णिशासमुदिनव्यथोत्तचयवीधिते ॥१२२॥
 शक्तकौशेयवसनं मकरध्वजशोभितम् ।
 गङ्गवक्त्रं चतुर्बाहुं वृत्तीय परमेश्वरम् ॥१२३॥
 शरत्सदृशं

यामे परस्मिन् शार्ङ्गं च दक्षिणे वाणपञ्चकम् ॥१२४॥
 अञ्जनाद्विप्रतीकाञ्च सुसिताम्बरबेष्टितम् ।
 चतुर्भुज विशालाक्ष मृगलाटाभूषितम् ॥१२५॥
 आदिवत्पाणिपुगळनाचमस्यापि कीर्तितम् ।
 दक्षिणादिक्रमेणाय द्वाभ्यां च खड्गरोटकौ ॥१२६॥
 धनमालाधरा सवे श्रीवत्सकूनलक्षणा ।
 शोभिता कौस्तुभेनेव रत्नराजेन वक्षसि ॥१२७॥
 किरीटमकुटै रम्यैर्हारकेयूरनूपुरै ।
 ललाटतिलकैश्चित्रै स्फुरन्मकरकुण्डलै ॥१२८॥
 स्रग्वैरिविधैर्माल्यै कर्पूराद्यैर्विलेपनै ।
 रम्यैरलङ्कृताश्चैव भावनीया सदैव हि ॥१२९॥
 पुनरप्यययोगेन प्रागुदङ्मध्यमे दले ।
 सितकृष्णेन वपुषा वनिरुद्ध स्मरेत्प्रभुम् ॥१३०॥
 उदकपत्रिममध्यस्थे प्रद्युम्न भावयेच्छन्द्रे ।
 हृषेण वृष्णपीतेन अप्ययावसरे तु वै ॥१३१॥
 प्रत्यङ्दक्षिणमध्यस्थे धीतरक्तधनुर्धरम् ।
 स्मरेत्सङ्कर्षण देव प्रतिस्रोत क्रियाविधौ ॥१३२॥
 गण्ड्ये प्राग्दक्षिणम्या च सितरक्तेन तेजसा ।
 वासुदेवो जगन्नाथो भावनीयो महात्मने । ॥१३३॥
 अथ शुद्धाशयत्वेन स्फटिकोपलपद्विभु ।
 स्थानभेद समासाद्य सचक्रान्तिद्वयात्तु वै ॥१३४॥
 गृह्णाति शरत्त रूपमुपसहारलक्षणम् ।
 अभेदेनगदिभूर्तेर्च सस्यत वटघ्नीजवन् ॥१३५॥
 सर्वक्रियाविनिर्मुक्तममूर्त परमार्यत ।
 चातुरारम्य तदाय वै शुद्धसचिन्मय नहन् ॥१३६॥

वह्न्यर्केन्दुसहस्राभमानन्दस्पन्दरक्षणम् ।
 बीज सर्वक्रियाणा यद्विकृतपाना यदास्पदम् ॥१३७॥
 चातुरात्म्य तु तद्विद्वि द्वितीयममलेक्षणम् ।
 नित्य नित्याकृतिधर तेजसा मूर्धवर्चसम् ॥१३८॥
 भिन्न सितादिभेदेन ऊर्वाधि सस्वितेन च ।
 कैवस्यभोगफलद भवर्वाजजयङ्करम् ॥१३९॥
 चातुरात्म्य तृतीय तु सुवासन्दोहमुन्दरम् ।
 स्थित्युत्पत्तिप्रलयकृतसर्वोपकरणान्वितम् ॥१४०॥
 प्रकृति स्वामधिष्ठाय समुदेत्यस्त्रमेति च ।
 चतुर्थं विद्वि तद्यस्य विश्र तिष्ठति शासनात् ॥१४१॥
 यत्तत्प्रितादिक रूप चतुर्थी यत्कृते युगे ।
 रक्ताद्य सितनिष्य च त्रैलाया हि महामते ! ॥१४२॥
 पीत कृष्ण मित रक्त सम्प्राप्ते द्वापरे युगे ।
 कलौ कृष्ण सित रक्त पीत चानुक्रमेण तु ॥१४३॥
 युगमन्याचतुष्के तु विभक्ति परमेश्वर ।
 विभिन्नमूर्तिमामान्य रूप यत्तन्निरोध मे ॥१४४॥
 पीतरक्त कृतान्ते तु रक्तपीतमन परम् ।
 पीतकृष्ण च तदनु कृष्णशुक्लमनन्तरम् ॥१४५॥
 भेद प्रागुदितैर्जेय भायुषाम्बग्लाञ्जने ।
 ममत्त्वाद्दन्मवा केन विभागोत्रावधार्यते ॥१४६॥
 ततस्तु केशवार्द्राना ध्यान वक्ष्ये मुनीश्वरा ।
 सर्वग परम ज्योतिर्मूर्त्तममल हि यन् ॥१४७॥
 स एव वायुदेवति मत्वा सम्यग्यजेत्तत ।
 जेतमागृतसङ्गादे पुष्पाद्यैरस्त्रिले प्रसुम् ॥१४८॥
 पश्चात्तममलग्धाम ध्यायेन्मूर्त्तमनश्वरम् ।

श्रेणीतटार्पितकरं सानुकम्पमनूपमम् ॥१४९॥
 दक्षिणेन तु हस्तेन भक्तानामभयप्रदम् ।
 पृष्ठाभरणवस्त्राद्य शङ्खचक्रद्वयान्वितम् ॥१५०॥
 तत तम्मात्तु वै धाम्नो युगपन्नि सृत स्मरेत् ।
 महत् स्फुलिङ्गसङ्काश समूह सततोदितम् ॥१५१॥
 तेन चाक्रमरवृन्द समाक्रान्त च भावयेत् ।
 अथ प्रत्येकतेजोशादुद्भूत भावयेत्कमात् ॥१५२॥
 त्रय त्रय सिताद्य च केशवाद्य चतुर्भुजम् ।
 दक्षिणोत्तरपाणिभ्या पृष्ठत केशवादिषु ॥१५३॥
 युगम युगम परिज्ञेय क्रमेणोर्ध्वगत त्विदम् ।
 शङ्खचक्रे कज विद्या सा च शङ्खो गदाम्बुजम् ॥१५४॥
 तच्छङ्ख स कज विद्या चक्रचक्र गदागदा ।
 शङ्खश्चक्र कज पद्म चक्र शस्त्रस्ततो गदा ॥१५५॥
 तद्भूयोम्रसस्त्राभ्यामभरस्य द्वय द्वयम् ।
 ज्ञेय दामोदरान्ताना द्वादशानामिद शृणु ॥१५६॥
 पद्म गदा ध्वनिश्चक्र तत्पद्मो हेतिराट्ध्वनी ।
 गदाचक्र च तद्विद्या पद्म शरश्च सोम्बुजम् ॥१५७॥
 गदापद्म गदा शङ्ख स विद्याम्बुरुह त्वरि ।
 भूयोधामगणाचन्मात्सम्भरेन्निस्सृत महत् ॥१५८॥
 केशवादिविभागेन त्रिपाद्य च त्रयं तयम् ।
 कमलादित्येवैव त्वन्योन्यत्वेन लालितम् ॥१५९॥
 बद्धपद्मामनसा च दिग्विदिक्षु च ममुग्धम् ।
 सर्वाजयसु विनयास्त्राग्रेण मिनेन च ॥१६०॥
 देवीद्वादशरु चैव तासा रूपमयोच्यते ।
 पूर्णचन्द्राननना सर्वा सर्वर्तुकुमुमान्विता ॥१६१॥

भर्तृक्षणसम्पूर्णा सर्वाभरणभूषिता ।
 विद्रुमाभ त्रय त्राद्यमपर चम्पकप्रभम् ॥१६२॥
 प्रियङ्गुमञ्जरीश्याम तृतीय देवतात्रयम् ।
 चतुर्थ त्रितय श्यायेज्जातिपुष्पसमप्रभम् ॥१६३॥
 आद्याया कमल पाणावन्यस्या हेतिराङ्करे ।
 शस्त्र ध्याये तृतीयम्यामेन ध्यायेत्त्रिषु त्रिषु ॥१६४॥
 ततो विभवंश्वाना ध्यान रक्षये द्विजोत्तमा । ।
 वैमवीयो महाबुद्धे । देवतानिचयो महान् ॥१६५॥
 य उक्तस्ते मया पूर्वमेकैक विद्धि त त्रिधा ।
 चतुर्णां युगमन्धीना युगाना च तथैव हि ॥१६६॥
 विश्वविप्लवदोषाणा विनाशाय समुद्यतम् ।
 सितरक्तादिरूपेण ज्वलदलकराङ्कितम् ॥१६७॥
 कार्यारम्भे तथा मध्ये ह्यवसाने तु सर्वदा ।
 सन्धत्ते रूपमात्मीयमेक एव त्वनेकधा ॥१६८॥
 श्रेयसे सर्वलोकाना स्थूल तत्कामरूपधृक् ।
 अनुद्यनेन वपुषा कुन्देन्दुधवल्लेन च ॥१६९॥
 बीरासनादिना चैव स्थित मुदितमानसम् ।
 लीलाविधृतमर्माश्र्म सौम्यवस्त्रमनाकुलम् ॥१७०॥
 धिया दोषगण सर्व धरत्यन्त च मोक्षिणाम् ।
 तद्यत्क शान्तसङ्ग च रूप रूपवता वर! ॥१७१॥
 प्रकाशपति सन्मार्ग समाधिनिरतात्मनाम् ।
 तेनोमय यत्तद्रूप वैभवं शान्तसन्नकम् ॥१७२॥
 उपासकाना भक्ताना सर्वे सर्वफलप्रदा ।
 विशाखयूपो भगवान् । स्वय विश्वमिच्छया ॥१७३॥

अध्यक्षेण स्वरूपेण समुदेत्येक एव हि ।
 महिमानं तु निश्शेषं शुद्धं संवित्पुरस्सरम् ॥१७४॥
 आदायाऽऽद्यपदस्यस्य चातुरात्म्यस्य वै विभोः ।
 तथा चाधारभूयिष्ठं देवानां चण्डितं हि यत् ॥१७५॥
 सितादयः कान्तयो याः श्रद्धादिकं च महामते ! ।
 सलाञ्छनं वैभवीयं सायुधं बीजमेव तु ॥१७६॥
 ज्ञानाद्यं गुणपट्कं च तदुक्ताः शक्तयोऽखिलाः ।
 अणिमाद्यष्टकं चैव स्थित्युत्पत्तिलयोदयाः ॥१७७॥
 शक्तिः सा चातुरात्मीया त्वैश्वरीत्यभिधीयते ।
 यथार्ककिरणत्रातं त्यक्त्वा तेजःकणो महान् ॥१७८॥
 स्वकारणं विना सर्वमापूरयति गोचरम् ।
 स्वातन्त्र्यात्परिपूर्णत्वात्तद्वत्स परमेश्वरः ॥१७९॥
 विहाय वासुदेवाद्यं मूर्तिशाखाचतुष्टयम् ।
 वैभवीयस्य यूधस्य पतित्वेनावतिष्ठते ॥१८०॥
 सम्भृतिस्थितिसंहारभोगकैवल्यलक्षणम् ।
 प्रेरयन्वै धिया चक्रं पद्भारामिदमुत्तमम् ॥१८१॥
 स्मर्तव्यस्वपदस्यः स स्वबीजेनामलात्मना ।
 आमूर्धतोऽभिपर्यन्तं तदीयं गालनण्डलम् ॥१८२॥
 रत्नवद्वैभवीयैस्तु बीजैर्भाव्यमलंकृतम् ।
 क्रमादुच्चार्यमाणैस्त्रैर्मृतौषेन पूर्ववत् ॥१८३॥
 पूजनात्परमेशत्वमचिरादेव यच्छति ।
 इत्येवमादिः सर्वेषां भाविनां परमेश्वरः ॥१८४॥
 स्थितोऽन्तर्यामिभावेन रूपमासाद्य निष्कृतम् ।
 आसकामः स भगवान् स्वव्यापारवशेन तु ॥१८५॥
 स्वां शक्तिमवलम्ब्याहो पद्मनागात्मना पुनः ।

धराम्बुहुतभुग्वातमूलनाळदळोदरे ॥१८६॥
 चतुस्तत्त्वमये पद्मे गगनेकार्णयोदरे ।
 मानसेऽनन्तशयने दिव्यबोधतनुर्विभु ॥१८७॥
 सहस्राशुसहस्राभ उत्तानस्थो हि लीलया ।
 ततो विविधरत्नाभे मायीये नाभिपुष्करे ॥१८८॥
 प्रोद्धत्स्तु स्ववीर्येण विद्या सामर्थ्यविग्रहाम् ।
 मूर्तेर्ध्वजादिकै सर्वैरावृतस्तत्परायणै ॥१८९॥
 अनन्तचेष्टस्य विभोरित्येव त्वीश्वरात्मन ।
 भोगापवर्गद रूप शान्त व्यक्त च वैभवम् ॥१९०॥
 प्राग्वत्तुर्घपदावस्थ स्मरेद्घृत्कमलाम्बर ।
 दिशो दश द्योतयन्त नानागात्ररुहेश्चितम् ॥१९१॥
 सौम्य द्विरष्टवर्षं च राजीवदळलोचनम् ।
 भचक्रचक्रधृग्देव गदादेह तथैव च ॥१९२॥
 शक्तिमाधारसज्ञा च प्रोद्धत्-त स्मरेद्भुवम् ।
 स्थितो य स्तम्भभूतस्तु अस्मिन्वै विश्वमन्दिरे ॥१९३॥
 नभोऽनिलात्मनाचैव भूमिकामित्रलक्षणे ।
 इत्येव मुख्यपूर्वाणा गुवान्ताना प्रकीर्तितम् ॥१९४॥
 शेषादीना च शेषाणामिदानीमवधारय ।
 ध्यान पाताळनिलयपर्यन्ताना यथाम्थितम् ॥१९५॥
 एक एव जगन्नाथ स्वरूपाद्यैस्तु शक्तिभि ।
 नानात्वेनाप्यनन्तौ यो भक्तानुग्रहकाम्यया ॥१९६॥
 तस्याभिमानिक रूप शृणु सर्वेश्वरस्य तु ।
 तुहिनाचलसङ्काश पूर्णचन्द्रसमाननम ॥१९७॥
 स्वमणिव्यजितेनैव युक्त फणगणेन तु ।
 प्रोद्धत्-त हल चक्रमपसव्यद्वयेन तु ॥१९८॥

वामहस्तद्वयेनैव शङ्खं मुसलमेव च ।
 नित्यसन्निहितं शेषशक्तिं सर्वज्ञमच्युतम् ॥१९९॥
 मनस्यन्तर्मुखानां यत्कर्मिणां पूरयेच्च तत् ।
 शक्तीशोप्यथ सञ्चिन्त्यः पुण्डरीकनिर्भक्षणः ॥२००॥
 इच्छारूपधरैश्चैव सौम्यः प्रहसिताननः ।
 व्यक्तये च फलादीनां भक्तानामनुकम्पया ॥२०१॥
 पिण्डयन् स्वांघ्रियुग्मेन वसुधा च क्रूरद्वयम् ।
 युगानुसारिकान्तिश्च चतुर्वक्त्रश्चतुर्भुजः ॥२०२॥
 मूर्तचक्रगदाहस्तस्वमूर्ताचाम्बुजाङ्कितः ।
 शमं नयति सन्तापं कमलेनेन्दुकान्तिना ॥२०३॥
 नानामन्त्रमयीं विद्यां व्यञ्जयत्यमलात्मनाम् ।
 सम्यग्वाक्पतिना चैव कम्बुना शब्दमूर्तिना ॥२०४॥
 आज्ञाप्रतीक्षकेनैव गदाचक्रद्वयेन तु ।
 प्रेरितेन हिनस्त्वाशु सायुसन्तापकारिणम् ॥२०५॥
 नारसिंहेन वक्त्रेण भवभीतिविघातकृत् ।
 पुष्पाति सर्वभूतानि वाराहेणाऽमृतात्मना ॥२०६॥
 कुरुते पश्चिमस्थेन कापिलेनोपमहृतिम् ।
 भक्तिश्रद्धापराणां च स्मृतमात्रे सदैव हि ॥२०७॥
 हृन्मध्ये गगने भूमौ वह्निमध्ये जलान्तरे ।
 चतुर्णां ब्राह्मणादीनां स्वयमेवाऽनुकम्पया ॥२०८॥
 चातुरात्म्येन रूपेण चतुर्धा व्यक्तिमेति च ।
 आत्मतुल्येन देहेन शङ्खपद्माङ्कितेन तु ॥२०९॥
 मूर्तिमद्भिर्दलाद्यैस्तु युक्तेन वदनैर्विना ।
 पर्णानुरूपवर्णेन रामेनाप्यसमेन तु ॥२१०॥
 शङ्खोऽन्यानुगतेनैव पूर्वोद्दिष्टेन नान्यथा ।

प्रहयान दसूर्याभः मर्तव्यो मधुसूदनः ॥१११॥ -
 अष्टवाहुर्विशालांसोप्यग्निष्टोमकराङ्कितः ।
 शंखवक्रधरश्चैव वाणकार्मुकघृन्तथा ॥२१२॥
 गजन्तमोभ्यां गूर्ताभ्यां सम्प्रवृत्तिनिवृत्तये ।
 अर्णिपीठनिविष्टं च ध्येयं पाणियुगं विभोः ॥२१३॥
 विद्याधिदेवं भगवन् ! चतुर्वचत्रं चतुर्भुजम् ।
 लम्बद्वचं जटादण्डक्रमण्डल्वक्षन्विणम् ॥२१४॥
 पुल्लरक्तान्द्रुजाभासं श्वेतपद्मकराङ्कितम् ।
 श्रुतीं ऋगाद्या वक्त्रेभ्यः प्रोद्गिरन्तमतः स्मरेत् ॥२१५॥
 निर्धूमाङ्गास्वर्णाभं शंखपद्माक्षसूत्रिणम् ।
 पुल्लरक्तांशुविभवं देवताध्यात्मसूत्रकम् ॥२१६॥
 ध्यायेद्भयपाणिन्तं कपिलं तेजसां निधिम् ।
 येऽन्तः सर्वेश्वरो देवः साक्षीभूतो व्यवस्थितः ॥२१७॥
 स्पष्टिकोपलवद्भावान् स्वशक्त्याऽर्थान् विमर्ति च ।
 अविद्याविकृतानां तु भक्तानां सत्पदामये ॥२१८॥
 तमनादिं जगन्नाथं वह्निःस्थूलतरात्मना ।
 द्यावापृथिव्योर्गन्तम्यं विश्वरूपमतः स्मरेत् ॥२१९॥
 अनेकवक्त्राभिन्नयनमनेकितकराङ्कितम् ।
 यद्यप्यनेकवदनमनेकभुजभूषितम् ॥२२०॥
 तथापि वै त्रयस्त्रिंशद्ददनैर्विविधैर्युतम् ।
 चतुरभ्यधिकैर्दिव्यैश्चत्वारिंशन्महाभुजैः ॥२२१॥
 ब्रह्मस्त्रेन्द्रदक्षार्कचन्द्रसिद्धास्तथा श्रुतिः ।
 पौरुषम्य तु वक्त्रस्य चोर्व्यदक्त्रस्थितास्त्वमी ॥२२२॥
 पिशाचाभिमन्त्रितेऽङ्गीयन् सर्ववारिभिः ।
 वक्त्रैस्त्वं धर्मैः श्रेयस्यैर्दक्षिणं वदनं विभोः ॥२२३॥

पाताळदिङ्महामेघलोकराशिगृहोत्थितैः ।
 वमलैस्तारसमेतैस्तु ध्यायेद्वक्त्रं तु पश्चिमम् ॥२२४॥
 यक्षान्तकाम्बुनागाद्यैर्वसुनक्षत्रगोगणैः ।
 वक्त्रैर्वाराहवक्त्रोर्ध्वं ध्यायेच्चैवमतद्गुणैः ॥२२५॥
 पद्भ्यां चातुरात्मीयमन्त्राणां दशकं महत् ।
 प्रोच्छ्रितं हि सुवर्णाद्यं तद्भाञ्छनचतुष्टयम् ॥२२६॥
 लोके शास्त्राष्टकं चैव पुस्तकं चाक्षमूत्रकम् ।
 दर्शकमण्डलं ह्यैममभयं हि वरान्वितम् ॥२२७॥
 दर्भाजिनं ततश्छत्रं मुशुभं चामरं सितम् ।
 सुवस्तुवौ चापि कलशौ वेदिर्वद्विसमन्विता ॥२२८॥
 चन्द्रार्कमण्डले पूर्णे नागेन्द्रो मणिदर्पणः ।
 पुष्पमग्न्यजनं दिव्यं विश्वपत्रलता तथा ॥२२९॥
 स्मर्तव्यास्तु भुजेष्वस्य विभोः संस्थानकैः समैः ।
 यथोदितक्रमेणैव व्यत्ययो न भवेद्यथा ॥२३०॥
 भाभिर्नानाप्रकारामिर्देहोत्थाभिरिदं जगत् ।
 भासयन्तं जगन्नाथं स्मरेद्घृत्कमलादिषु ॥२३१॥
 हंममूर्तिमथात्मानं ज्ञानयज्ञभुजं स्मरेत् ।
 कुन्देन्दुस्निग्धकार्णितं च हेमतुण्डं महातनुम् ॥२३२॥
 रजस्तमोर्भि सत्सत्त्वं विग्रहं परमेश्वरम् ।
 धर्माधर्मक्षणे ध्यायेद्भीषोमात्मकेन तु ॥२३३॥
 दक्षिणोत्तरसंस्थेन पक्षयुग्मेन राजितम् ।
 वहि .स्यमेवोदकस्यं काञ्चनाचलसन्निभम् ॥२३४॥
 ध्यात्वावार्चयेत्तु विधिवद्भ्रंसविग्रहमच्युतम् ।
 वहिर्द्रव्यमयस्त्रैकः सामान्येनैकलक्षणम् ॥२३५॥
 सम्यद्निर्वाणित. स्वर्णं पूर्वमिच्छति चार्चिनाम् ।

अ तर्वेद्या चतुर्धा यस्तेक एव महामखम् ॥२३६॥

ततोयागजपध्यानस्वरूप शश्वदेव हि ।

याजिनामपवर्गं तु विदधाति समापनात् ॥२३७॥

त यज्ञपुम्प ब्रह्म वायुदेवमज हरिम् ।

ध्यायेद्वै नूररात्मानमज्जनाद्रिममप्रमम् ॥२३८॥

यज्ञाङ्गिहिहिताग्निं च महाव्याहृतिदट्टिणम् ।

भूर्भवस्म्वशरीर च शब्दब्रह्मकमानसम् ॥२३९॥

निर्णुदन्त प्रपन्नानामविद्यपङ्कमज्जसा ।

वेद्येन पोत्रप्रान्तेन त्वक्षयेनाऽमलेन च ॥२४०॥

वासनावासिताना च जीवाना भवशान्तये ।

महाविभूतिर्भगवान् पूर्णपाङ्गुण्यविग्रह ॥२४१॥

म्यनाच्छान्ततराद्ब्रह्मतत्त्वादादाय चाऽज्जलिम् ।

करोति सेचन दोषदग्धाना च स्वतेजसा ॥२४२॥

स्थूलरूपेण तमज बहिराराधनान्विधौ ।

आभ्यात वायुना बद्धनिर्धूमाङ्गारपर्वतम् ॥२४३॥

ध्यायेत्तद्वन्महादीप्त बाजिवक्त्रमलाञ्छनम् ।

बद्धब्रह्माङ्गुलीकृम्य द्रवत्कनकलोचनम् ॥२४४॥

घोणाग्नेणाहरन्त च त्रैलोक्योत्थ जलन्धनम् ।

श्रुत्वा तद्ब्रह्मसात्सन्मक् पृत्कुर्वन्त मुक्तेन तु ॥२४५॥

धर्म सामान्यममलमनादिनिधन विभुम् ।

दुर्लभ यत्प्रबुद्धाना तत्प्रसादधिया विना ॥२४६॥

तस्य स्थूलतर रूप शृणु तत्प्राप्तये परम् ।

तुहिनाचलसङ्काश सौम्यवक्त्र चतुर्भुजम् ॥२४७॥

फामार्थाबुद्धहन्त च शङ्खपद्मच्छलेन तु ।

साधुमार्गे स्थिताना तु सयच्छन्त धिया च तौ ॥२४८॥

सिताक्षमालागर्भं तु वरपाणिमतः स्मरेत् ।
 चाङ्गमयं निखिलं यस्य वस्तुजातमनश्चरम् ॥२४९॥
 शक्तित्वेन स्वभावस्थचिद्रूपस्याभितद्युतेः ।
 वरवाजिमुखं ध्यायेदथ वागीश्वरं प्रभुम् ॥२५०॥
 सूर्यका-तादिसङ्काशमनेकभुजभूषितम् ।
 कमलं चाक्षसूत्रं च वेदिं तेतामि भूषितम् ॥२५१॥
 साज्यधारौ सुक्सुवौ तु विष्टरं सोमसंयुतम् ।
 दर्भाजिनं मेखलांश्चाप्यपसव्येषु यत्समी ॥२५२॥
 स्मरेद्द्वामकरेष्वस्य पुस्तकं शंखमेव च ।
 दण्डं कमण्डलुं दर्भामेकस्मिन्त्रितयं करे ॥२५३॥
 पूर्णं ग्राम्यैस्तथाऽऽरण्यैश्चरुबीजैस्तु पञ्चमे ।
 सङ्मूलफलपात्रैस्तु यज्ञद्रव्यैः सदक्षिणैः ॥२५४॥
 सर्वाश्रमोपकरणैर्युक्तं च समभाजनम् ।
 ध्येयमस्य भुजे पष्ठे वृतं मूर्तेः ऋगादिभिः ॥२५५॥
 वेदान्तरूपवेदैस्तु संस्कारैः समस्रैस्तथा ।
 विकारवसुधाधारे ह्यभावे तु गुणोदधौ ॥२५६॥
 स्वशक्तिभाषितं कृत्वा मन-पूर्वं चमुष्टयम् ।
 प्रकृत्यन्तः समास्ते यः सर्वज्ञः पुरुषात्मना ॥२५७॥
 निषण्णं भोगिशय्यायां तपनीयरुचिं स्मरेत् ।
 देवमर्णवशाय्याख्यं मूर्तेःश्चक्रादिकैर्वृतम् ॥२५८॥
 लक्ष्म्या संवाह्यमानं च समाक्रान्तं च निद्रया ।
 बीज्यमानं हि वै श्रीत्या गीयमानं हि विद्यया ॥२५९॥
 कूर्मात्मा कूर्मवद्देवो ध्यातव्यस्त्वथ लाल्ललिनः ।
 द्रवत्कनकवर्णाभिस्वसामर्थ्यजलाश्रयः ॥२६०॥
 शक्त्यादिककलाद्वन्द्वद्वितयाग्निः सनातनः ।

अ तर्वेद्या चतुर्धा यस्तेषु एव महामखम् ॥२३६॥

तभोग्यागजध्यानस्वरूप. शश्वदेव हि ।

याजिनागपत्रं तु विदधाति समापनात् ॥२३७॥

त शत्रुपुरष ब्रह्म वासुदेवमन हरिम् ।

ध्यायेद्वै मृदुरात्मानमङ्गनाट्टिममग्रमम् ॥२३८॥

यज्ञाङ्गचिह्निताग्निं च महाव्याहृतिदण्डिणम् ।

भूर्भुवम्भ्वश्शरीर च शब्दब्रह्मकमानसम् ॥२३९॥

निर्णुदन्त प्रपन्नानामविद्यपङ्कमजसा ।

बैद्येन पोलप्रान्तेन त्वक्षयेनाऽमलेन च ॥२४०॥

वासनावासिताना च जीवाना भवशान्तये ।

महाविभूतिर्भगवान् पूर्णपाङ्गुण्यविग्रह ॥२४१॥

स्वकाच्छान्ततराद्ब्रह्मनत्त्वादादाय चाऽङ्गलिम् ।

करोति सेचन दोषदग्धाना च स्वतेजसा ॥२४२॥

स्थूलरूपेण तमज बहिराराधनान्विधौ ।

आध्मात वायुना यद्बन्धिर्धूमाङ्गारपर्वतम् ॥२४३॥

ध्यायेत्तद्व-महाटीस याजिवक्त्रमलाच्छनम् ।

वद्धत्रशाङ्गलीकम्थ द्रवत्कनकलोचनम् ॥२४४॥

घोणाग्नेणाहरन्त च त्रैलोक्योत्थ जलन्धनम् ।

मृत्वा तद्भस्ममात्सन्मर् पृत्तुर्वन्त मुखेन तु ॥२४५॥

धर्म सामान्यममलमनादिनिघन विभुम् ।

दुर्लभ यत्प्रनुदाना तत्प्रसादधिया विना ॥२४६॥

तस्य म्थूलतर रूप शृणु तत्प्रसातये परम् ।

तुहिनाचलमशाश सौम्यवक्त्र चतुर्भुजम् ॥२४७॥

कामार्थावुद्धन्त च शङ्खपद्मच्छलेन तु ।

साधुगोर्ष शिताना तु सयच्छन्त धिया च तौ ॥२४८॥

सिताक्षमालागर्भं तु वरपाणिमत स्मरेत् ।
 चाङ्गमय निखिल यस्य वस्तुजातमनश्चाम् ॥२४९॥
 शक्तित्वेन स्वभावस्थचिद्रूपम्यामितघुते ।
 वरवाजिमुस्र ध्यायेदथ वागीश्वर प्रभुम् ॥२५०॥
 सूर्यका तादिसङ्काशमनेरुमुजभूपितम् ।
 कमल चाक्षसूत्रं च वेदिं लेतामि भूपितम् ॥२५१॥
 साज्यधारौ मुक्सुवौ तु विष्टर सोमसद्युतम् ।
 दर्भाजिन मेखलाश्चाप्यपसव्येषु परसमी ॥२५२॥
 स्मरेद्वामकरेष्वस्य पुस्तक शस्त्रमेव च ।
 इण्ड कमण्डलु दर्वाभेकस्मिन्त्रितय करे ॥२५३॥
 पूर्णं ग्राम्यैस्तथाऽऽरण्यैश्चरुवीजैस्तु पञ्चमे ।
 स्रग्मूलफलपात्रैस्तु यज्ञद्रव्यै सदक्षिणै ॥२५४॥
 सर्वाश्रमोपकरणैर्युक्तं च सममाजनम् ।
 ध्येयमस्य भुजे षष्ठे दृष्टं मूर्तेः ऋगादिभि ॥२५५॥
 चेदाङ्गैरुपवेदैस्तु सस्कारैः समस्तैस्तथा ।
 विकारवसुधाधारे ध्रुवादे तु गुणोदधौ ॥२५६॥
 स्वशक्तिभावितं कृत्वा मनः पूर्णं चतुष्टयम् ।
 प्रकृत्यन्तं सनास्ते य सर्वज्ञं पुरुषात्मना ॥२५७॥
 निपण्ण भोगिशय्याया तपनीयसर्वं स्मरेत् ।
 देवमर्णवशाप्याख्यं मूर्तेश्चक्रादिकैर्वृतम् ॥२५८॥
 लक्ष्म्या सवाह्यमानं च समाक्रान्तं च निद्रया ।
 वीज्यमानं हि वै प्रीत्या गीयमानं हि विद्यया ॥२५९॥
 कूर्मात्मा कूर्मवदेवो ध्यातव्यस्त्वथ लाङ्गलिन् ।
 द्रवत्कनकवर्णाभस्वसामर्घ्यजलाश्रय ॥२६०॥
 शक्त्यादिककलाद्बद्धद्वितीयमि सनातन ।

पात्यादिककमद्व्यक्ष प्रोद्गिरस्तु श्रुतिलयम् ॥२६१॥
 अतसीपुष्पसङ्काश शङ्खचक्रगदाधर ।
 मन्वोपकरणाङ्गश्च निमग्नोद्धारणक्षम ॥२६२॥
 म्वशक्तिविभवाधारनिच्छाजानक्रियाचिपम् ।
 नानाविशेषविज्ञानम्फुलिङ्गीर्मिमदोदितम् ॥२६३॥
 दारयन्त स्थित हार्दमनून मोहमुल्वणम् ।
 नदन्नादमनारयेय तमन परमेश्वरम् ॥२६४॥
 सन्तप्तकनकाम च ध्यायेद्देव नृकेसरिम् ।
 ज्वलदग्निस्फुलिङ्गाभि स्वदेहोत्थाभिरावृतम् ॥२६५॥
 रथाङ्गशङ्खघातार ब्रह्ममूर्तिसुभीषणम् ।
 सत्सत्वकरजश्रेणीदीप्तेनोभयपाणिना ॥२६६॥
 सयच्छन्त धिया सम्यग्मविना साभयम्परम् ।
 अमृताध्मातमेवामममृताहरण विभुम् ॥२६७॥
 पीनाम्परपर ध्यायेदेकवक्त्र चतुर्भुजम् ।
 श्रेणीतटापितकर शङ्खचक्रविमूषितम् ॥२६८॥
 गन्धतो दक्षिणेनैव वहन्ता गिरिरूपघृक् ।
 शुद्धजानानुविद्ध च कर्मसम्भवभीतिहम् ॥२६९॥
 दिश-१ म्यधिप्रा सम्यग्भक्ताना मक्तवत्सलम् ।
 मायामयित्तुग्धाब्धि क्षोभयित्वा प्रकाशितम् ॥२७०॥
 अमृत क्षुत्पादीना प्रतिपक्षमनामयम् ।
 एव चाधर भाव्य मायार्यार्णवमध्यगम् ॥२७१॥
 आत्मामृतमनौपममहरध्वसकर्मणा ।
 ध्यायेत्कमलगर्भाभ देवेव श्रिय पतिम् ॥२७२॥
 यमलाभ्यहेतोगविमूषिनकरद्वयम् ।
 द्रग देवीपरिणये लाल्यैव समर्पयन् ॥२७३॥

ध्यायेत्सत्पतरत्नं च देव राजोत्पलश्रुतिम् ॥२८६॥
 विज्ञानरश्मिभिर्दीप्त सत्सत्त्वगरडासनम् ।
 नानास्वरूपमूनात्मा सद्द्विद्यामुजग्निपितम् ॥२८७॥
 चक्र सङ्घं भद्रं वाणमङ्कुशं कुन्तमेघं च ।
 षट्सु दक्षिणहस्तेषु शक्तिं चापं च कार्मुकम् ॥२८८॥
 मुमलं मुद्गरं भीमं खेटकं वामबाहुषु ।
 देव जाग्रदव्यग्रश्च सप्तार्थं पारिजातजित् ॥२८९॥
 आकृष्टकर्मा देवेश स्वनेकाहुतविक्रमः ।
 मन्थमतिरघना भक्तानामपि देहिनाम् ॥२९०॥
 यो ब्रह्मगृहो सरूमे दानित्यश्चानुरञ्जनः ।
 न्यग्रोधविटपाकारोऽप्यविद्याबन्धलक्षण ॥२९१॥
 कर्मवृक्षस्तुषित्तो मांरगायाः फलावृतः ।
 तदुत्पाटनसिद्धयर्थं मनुमत्स जग सदा ॥२९२॥
 आविदयाऽऽलेशमात्रेण दृष्टया त जगत्प्रभु ।
 स विवेकात्मना गूना ज्ञानबाहुविनातपृक् ॥२९३॥
 ऐश्वर्यधर्मरैराम्यशमयं स्थितिशक्तिपृक् ।
 जादाय सयमाश्रौव नियमात्तगग तथा ॥२९४॥
 इन्द्रियारिगणं जित्वा कागंगा दोषद्वौ द्वि व ।
 यदस्य सुरजिह्वं तद्गुणदशभुजं रमेत् ॥२९५॥
 दिव्यमारयाः चरधर दिव्याभरणभूषितम् ।
 चतुर्बन्धुं सुवदनं वागोत्तमं विनामियम् ॥२९६॥
 सङ्घं चक्रगदावाणं मुसलं च तत्सङ्घम् ।
 षट्सु दक्षिणहस्तेषु शङ्खमङ्कुशनागुक्रम् ॥२९७॥
 उत्र च पादगृहास्त विनेदीममुज्ज्वलाः ।
 षष्ठानिहितं देवं नागकिन्तनं यत्नः ॥२९८॥

'तदसलमनरया देव्या ताच्चिन्तयाऽनिशम् ।
 सवेत्त्वमान विनयाच्चाग्रेण सितेन तम् ॥३२९॥
 लोकनाथ विद्यालाश सर्वदेवनमस्कृतम् ।
 यरसिंहासनाखुड ध्यानोन्मीलितलोचनम् ॥३३०॥
 पद्मासनेनोपविष्टं पद्मगर्भोपमद्युतिम् ।
 चरुणाविष्टबुद्धिं च दाहूपयकराहितम् ॥३३१॥
 जानवीरायसद्धर्मनर्गत्रयनिदर्शकम् ।
 सम्परेदथ दद्यात्तु ज्ञानमूर्तिमलेपकम् ॥३३२॥
 मनभ्यभूनि देवाना सगाधिविरतात्मनाम् ।
 ऊपलब्धारसावा च ब्रह्मगर्भानुसारिणाप् ॥३३३॥
 स्वप्रभानिकरेणैव धामयन्त च मत्पथम् ।
 मनसा सह वागुना सामतिप्रतिषेधकृन् ॥३३४॥
 श्रुतीनामागमाना च व्यापाराणा तथैव च ।
 चर्णानामाश्रमाणा चाऽऽप्याचाराणा तथैव च ३३५
 चर्णानामाश्रमाणा च परिरक्षक एव हि ।
 जानमैकार्णवान्तरमध्ये निष्कर्म्ये बुद्धिपारये ॥३३६॥
 अभिधानलताह्ये त्वप्युपरिस्थगनुस्मरेत् ।
 प्रावृद्वांगरिमिष ज्याग तेजसा उल्लनोपमम् ॥ ३३७ ॥
 ध्वमकृद्विज्ञानालस्य गिद्राऽऽन्यचमस्य च ।
 उच्छुष्ट्विज्ञप्तेण विकसत्पद्मत्पिपा ॥ ३३८ ॥
 न पव द्विभुजो ध्येय दण्डङ्गानसुत्रधृम् ।
 दन्वज्योन्नाजिताज्ञान न्यग्रोपशयनं विभुम् ॥ ३३९ ॥
 निष्कण्ठीपदुतान द्विभुज गेगुरुपिणच ।
 पवगोच निग्न्नात्त ज्ञानानेद्राग्मभ्यितम् ॥ ३४० ॥

विष्टराविष्टपाणिञ्च क्रियाकाण्डप्रदर्शकम् ।
 पठन्तमनिश शास्त्र पञ्चरात्रपुरम्सगम् ॥३३६॥
 कृष्णमिन्दीवरय्यामम् र्वनाहु चटाधरम् ।
 पादेनैकेन तिष्ठन्महाहगन्तश्च मारुतम् ॥३३७॥
 एकत्रिपङ्क्तिपङ्क्तान्नाद्यतिकृच्छपरायणम् ।
 पक्षमामोऽथासाश्च दिशन्तमनुचिन्तयेत् ॥३३८॥
 कृष्णाजिनोत्तरीयाश्च सर्वे कापायधारिण ।
 ब्रह्मलिङ्गधरास्सर्वे सर्वे ब्रह्मपरायणा ॥३३९॥
 मुख्यकर्मपरिक्रान्तास्साधूना प्रेरणाय च ।
 कालानुकूलमाश्रित्य सर्वे सर्वे परायणा ॥३४०॥
 असङ्गशक्त्या भगवान् सकुठाराभिधानया ।
 छिनत्ति बन्धमूलान् य कर्मवृक्षास्तु कर्मिणाम् ॥३४१॥
 तमेव द्विभुज ध्यायेत् उदयादित्यउर्ध्वसम् ।
 कृष्णेणचर्मवसन सत्कुठारकराकितम् ॥३४२॥
 दशेन्द्रियाननघोर यो मनोरजनोचरम् ।
 त्रिवेकशरजलेन शम नयति योगिनाम् ॥३४३॥
 ध्वेयस्त एव विवात्मा मतोयजलदप्रभ ।
 रक्तराजविनयन धनुश्शरकराकित ॥३४४॥
 बाग्देद मण्डल यो वै म्वरूपद्युतिलक्षणम् ।
 स्वय स्वोऽथ विमजति त्रिधा पश्यन्ति पूर्वकम् ॥३४५॥
 बोधमारुतहृत्पूर्वरयानेष्वभ्युदित क्रमात् ।
 भ्रमन्त्रयम्सोऽपि भगवानतसीजुमुमद्युति ॥३४६॥
 पहन्त्रै यामहस्तेन सर्वशान्मार्थपुस्तकम् ।
 इक्षिणेन नु शान्मार्थमादिशश्च यथास्थितम् ॥३४७॥

युगानुसारिभेदानामखेटजननाय च ।
 विभजस्तु चतुर्धा वै वेदमेक त्रिकालद्वि ॥३५८॥
 दानधर्मरतानाञ्च यागयज्ञानुयाजिनाम् ।
 तस्स्वाध्यायसक्ताना मुक्तानामपुनर्भवात् ॥३५९॥
 सरक्षणाय योग्यस्वविज्ञानव्यक्तयेपि च ।
 समुदेति जगन्नाथसोपा हृत्कमलावनः ॥३५०॥
 मनोवाजिनमाक्रम्य स्वादायात्मगुणायुधान् ।
 नूनमुत्पटयत्वाशु जन्मान्तरशतोत्थितम् ॥३५१॥
 वैषय वासनाजालं शुद्धविज्ञानसिद्धये ।
 ध्यायेद्गुराश्रय त वै तनुत्रावृत्तविग्रहम् ॥३५२॥
 सितोष्णपिललाटञ्च नातिदीर्घजटाधरम् ।
 द्रवरक्तनक्रवर्णाभामिपुधिद्वयमध्यगम् ॥३५३॥
 शरचापकरज्वग्रसङ्ग कुन्तकुठारिणम् ।
 यज्ञाध्ययनदानादि परिरक्षन्तमेव हि ॥३५४॥
 शान्तयन्तमवर्णानामधर्मनिरतात्मनाम् ।
 सर्वतत्त्वाश्रय तत्त्वं सर्वशक्तिमयं विभुम् ॥३५५॥
 सर्वेन्द्रियगुणाभास सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ।
 निरशेषभुवनानाञ्च ध्यातव्यं तदधः स्थितम् ॥३५६॥
 अनन्तशयनारूढ कल्यान्तहुतभुङ्गमम् ।
 ज्वलज्ज्वालावळीयुक्त ज्वलनाशुषिरोहितम् ॥३५७॥
 चक्राद्यायुध *वृन्देन मूर्तेन परिवारितम् ।
 क्षितामिदेशतोल्ह्मीधिता दक्षिणतो विभो ॥३५८॥
 मूर्धदेशगता निद्रा पृष्टिस्तहामतस्त्रिता ।
 मयानदेवताध्यानाभिदमुक्त समासतः ॥३५९॥

सुपर्णः पद्मरागामः निर्मल म्स्वर्णलोचन ।
 गरुडः काञ्चनमस्तु कुटिलअरुणेक्षण ॥३७२॥
 केकराक्षस्तु ताक्ष्यो वै प्राकृद्जलदसन्निभः ।
 द्रवत्कनकनेत्रस्तु शबलामस्तु पञ्चम ॥३७३॥
 चतुर्भुजा स्तुपर्णाद्या स्तौम्यरूपा स्वनाकुला ।
 पतत्रिचरणा स्सर्वे पक्षमण्डलमण्डिता ॥३७४॥
 लम्बोदरा स्तुपीनाङ्गाः कुण्डलाद्यैस्तु भूषिता ।
 कुटिलअसुवृचाक्षा वक्रतुण्डा स्मितानना ॥३७५॥
 अपानादिसर्माणांमाभिपत्येन संस्थिताः ।
 महाबला महादाया रक्ततुण्डोऽत्र पञ्चमः ॥३७६॥
 आधेयचरणाधस्तथसज्य आयस्य वै करः ।
 दक्षिण आशसूत्रेण सुसितेन च भासितः ॥३७७॥
 एवमेव सुवर्णस्य परिज्ञेयं भुजद्वयम् ।
 नान्युद्देशे परो वाम उच्यते सविस्मयः ॥३७८॥
 पुष्पस्तरकसम्पूर्ण ऊर्ध्ववक्त्रस्तु दक्षिणः ।
 गरुडस्य द्वयं विद्धि हृद्देशेऽङ्गालेरूपिणम् ॥३७९॥
 तत्रैव सम्पुटानार चतुर्धस्य कारद्वयम् ।
 दक्षिणेऽमृतकुम्भस्तु वामे तु विषमं फणी ॥३८०॥
 पत्रमस्य द्वयं शेषं त्रयाणां च द्वयोस्समम् ।
 आधेयचरणाकान्तो यदि वै दक्षिणः करः ॥३८१॥
 सद्यारो विहितो वामे त्यक्षसूलत्य वै तदा ।
 आधेयचरणाधस्तं यस्य पाणितलद्वयम् ॥३८२॥
 निरस्तगुल त विद्धि वाहनं मगधनयम् ।
 अनुग्रहपरम्वास्ते पक्षिपक्षालजविष्टरे ॥३८३॥
 स्वतेजोनिजसामर्थ्यममृगजगन्बिभे ।

पद्मासनादिना चैव केवल वा श्रियाऽन्वित ॥३८४॥
 सुव्यक्तावयवस्थित्या विद्धि तं गरुडासनम् ।
 मेढ्रमुत्सोदरस्यैव गोपिताद्वेगगामिना ॥३८५॥
 वीर्यपातात्स्वशिरसा गच्छतश्चाण्डजेन तु ।
 लोकान्तराणां कार्यार्थं वात्सल्याध्यायिनामपि ॥३८६॥
 प्रत्यक्षदर्शनार्थं तु स्मृतो गरुडवाहनः ।
 तस्माद्भगवतो विष्णोरेव रूपधरस्य तु ॥३८७॥
 समाहृतस्य सिद्धार्थमासीन संस्मरेत् स्थितम् ।
 उपसंहृतवामाङ्घ्रि फल्लस्थो वा गगस्थितः ॥३८८॥
 वामपिच्छाकलाया यत् ध्वस्तप्रत्यन्यचित्तराम् ।
 आजानोर्दक्षिणस्येवमविक्षिप्ते स्मृतोऽच्युत ॥३८९॥
 आभोक्षात्सर्वसिद्धीना दक्षिणोऽध्यायिनां भवेत् ।
 सर्वमेव न्तजुस्थित्या सस्थितश्चार्थिनां स्मृतम् ॥३९०॥
 स्वस्तिरार्थैर्भगवत्येव किं तु ते वाहन दिना ।
 निहितापीठकरुहारसिद्धासनगतस्य च ॥३९१॥
 विहगाधिपतिश्चात्र योगैश्वर्याङ्घ्रिगतिं च ।
 सवन्तं शुभसुन्दं तु नागेन्द्रासवरान्वितम् ॥३९२॥
 विभीराजं दर्शनेन तु पुण्यार्थं वा स्वयं विभो ।
 गगजजयोदयार्थं तु शान्तमे शरणेषिणाम् ॥३९३॥
 विभिन्नेन च रूपेण नानालोकान्तरेषु च ।
 अनिरुद्धगतिर्वीरो विचरत्तेक एव हि ॥३९४॥
 तदारुद्रस्य यद्रूपं शक्ताशस्य च साम्प्रतम् ।
 जनेन्द्रमेदमित्तं तु निघोष गदतो मम ॥३९५॥
 संस्पृष्टन्त सदा पान्तं भविनां वार्षणेन तु ।
 भोद्रुन्त न पाभोऽ सत्तं पूर्वोत्तराक्षयम् ॥३९६॥

द्विभुजस्य विद रूप शक्तीशस्य तु केवलम् ।
 रूपेणानेन च पुनप्योदा समुपयाति च ॥३९७॥
 सह कान्तागणेनै त्वेकाद्येन पृथक् पृथक् ।
 प्राग्बलक्ष्म्या समेत यत्तदेक रूपमेश्वरम् ॥३९८॥
 श्रीपुण्ड्रोरथ मध्यस्थ द्वितीय परिकीर्तितम् ।
 श्रियादिमायानिष्ठेन चतुष्केणावृत परम् ॥३९९॥
 शुद्ध्यादिकेन पट्केण चतुर्थं विद्धि साम्प्रतम् ।
 पुण्ड्रान्नेन श्रियाद्येन त्वष्ट्रेण तु पञ्चमम् ॥४००॥
 लक्ष्म्याद्येन द्विपट्केण षष्ठं विद्धि समन्वितम् ।
 श्रियादिविमला क्वार्ति जया लक्ष्मी ईलायुधा ॥४०१॥
 चतुर्थी भगवन्माया विध्वन्माया विनन्धिनी ।
 शुद्धिर्निरञ्जना नित्या ज्ञानशक्त्यपराजिते ॥४०२॥
 प्रकृति स्तुन्दरी पट्टमित्युक्त सर्वसिद्धिदम् ।
 लक्ष्मीशब्दनिभि स्सर्वकामदा प्रीतिवर्धनी ॥४०३॥
 यशस्करा शान्तिदा च तुष्टिदा पुष्टिदाष्टकम् ।
 द्विपट्कवैभवे योगे देवीना कीर्तित हि यत् ॥४०४॥
 लक्ष्म्याद्यन्त च बोद्धव्य भेदेऽस्मिन्नाग्नेधरे ।
 पुनश्चतुर्भुजस्यैव विज्ञेय भेदमसृष्टम् ॥४०५॥
 किं तु वै शतत्रये द्वे वामहस्तद्वये तु ।
 जगत्यास्मिन् टि यच्छन्त शान्तिमायेव शोधनीम् ॥४०६॥
 प्रोटहन्त द्वितीयेन स्वपसध्येन वै गढाम् ।
 भूय कन्तुष्केन पूर्येत्केल प्रसेन तु ॥४०७॥
 चतुर्णामेवपूर्वाणामन्योन्यत्वेन धारणात् ।
 यत्ते द्वादशधा रूपा निदशक्तीश्च च केवलम् ॥४०८॥
 पुनर्हामशुक तास यत् इत्तिहयेन तु ।

स्थितमेकाधिकेनैव षोढा कमललोचन ॥४०९॥
 एव चतुर्भुजेनैव वपुषा बहुधा स्थितम् ।
 मसथा षड्भुजायेन भुजाधिरयेन वा पुनः ॥४१०॥
 स्थितस्त्वेनेकथा देवो यथा तदतधारय ।
 षड्बाहुरष्टबाहुश्च दश द्वादशबाहुधृक् ॥४११॥
 द्विसप्तषोडशकरन्तथाष्टादशभूपित ।
 केवलादिश्च सर्वेषां प्राग्द्वेदस्तु सप्तथा ॥४१२॥
 तन्मे शृणु यथावस्थमखविन्यासचिह्नितम् ।
 षट्भुजो दक्षिणैर्धत्ते निम्लिश कमलं गदाम् ॥४१३॥
 सप्तारं कार्मुकं शङ्खं वामैरभ्योत्तम त्रिभिः ।
 गदामुमलचक्रासीनष्टबाहुस्तु दक्षिणं ॥४१४॥
 शङ्खमङ्कुशपाशश्च वामैस्तु सप्तारं घनु ।
 खड्गवाणगदापद्मशक्तियुक्तास्तु दक्षिणाः ॥४१५॥
 दश बाहोर्धनुःशङ्खचक्राग्वेदाश्च रामया ।
 पण्णा दक्षिणहस्तानां द्विषट्कभुजभूपित ॥४१६॥
 सन्धत्ते कमलं खड्गचक्रनाणगदाङ्कुशान् ।
 शङ्खपाशाभय शक्तिं सव्यानां मुमलं घनु ॥४१७॥
 चतुर्दशभुजो धत्ते वामे तु भुजसप्तके ।
 पाशं गदाङ्कुश पाशं मुमलं मुद्गरं हलम् ॥४१८॥
 दण्डाब्जतुलिशं चक्रं खड्गशक्तिपरश्वधान ।
 विभृयात्षोडशभुजो मुख्यहस्तम्मुद्गरान् ॥४१९॥
 अभयं कमलं खड्गं शक्तिदण्डशराङ्कुशान् ।
 शङ्खचक्रगदावज्रं शलाङ्कचक्रार्धुक्कान् ॥४२०॥
 धरं धराष्टकेनैव यथे सव्येन विश्वजित् ।
 पद्मगदगदावज्रं वज्रनाभयगदुशान् ४ : १५

दण्डदक्षिणहस्तैस्तु धत्तेऽष्टादशबाहुधृक् ।
 शङ्खामयं हलं शक्तिं मुद्गरं मुसलं धनुः ॥४२२॥
 कुटारमतुलं पाशं विभुर्वागभुजैरमृन् ।
 विभर्ति दुष्टशान्त्यर्थं साधूनां पालनाय च ॥४२३॥
 भूयो विशेषरूपाणि एतान्येव विशेषतः ।
 सद्गुणद्वयमात्रेण नयत्यमितविक्रमम् ॥४२४॥
 संहतेजोसहिष्णूनां पितृयागरतात्मनाम् ।
 अङ्गनादिकसंधारभीतानां वै हिताय च ॥४२५॥
 अभूते वै गृहे भागे तेजसे नित्यदक्षिणे ।
 धामद्रक्षिणवक्त्राभ्यां कुर्याद्वै व्यत्यय प्रभुः ॥४२६॥
 पृथगेऽपि च शान्त्यर्थं तेजसः पद्मलोचनः ।
 हेतुना तेन भगवान् बहिरन्तर्गतेन वै ॥४२७॥
 आशिपोमौ समीकृत्य त्वास्ते साधारणात्मना ।
 न्यक्तं वागीशशब्दं तु नीत्स्वैव शिरसोपरि । ४२८॥
 पञ्चवक्त्रेण यपुषा त्वामूलाद्यात्स्वनेऋषा ।
 शब्दब्रह्मरतानां च ध्यायिनामात्मसिद्धये ॥४२९॥
 आपाताद्वाच सर्वेषां लोकानां पूरणाय च ।
 नानावपुर्धरो भूयस्त्वेकैकेनैव याति च ॥४३०॥
 भेदेन रूपमाधित्य दशया च सिनादिकम् ।
 विना वरुणैर्नृसिंहाद्यैर्ममवैजमाहृगान्दितम् ॥४३१॥
 विभर्ति रूपाण्येतानि अनिग्दम्बु ताश्चाकः ।
 एवमाक्रम्य गरुड प्रपुम्नो विभूयाश्नुम् ॥४३२॥
 नानात्वमपिचाभ्येति महर्षयस्सुगर्गः ।
 देवस्मत्सो गरुः स्थिन्दा विधान्ना यान्यनेऋषा ॥४३३॥
 सुरगिद्वन्दुष्यद्विभूतानां तु सान्तरणे ।

चतुर्णां ये निजा वर्णास्ते तु मूर्त्यन्तरेषु च ॥४३४॥

चतुर्भुजस्यादिमूर्तीर्विष्णोर्मूर्त्यन्तरस्य च ।

बलान्छनतुल्यरे भेदकृतसध्वजद्वयम् ॥४३५॥

अपसव्यस्थितेनैव तत्तालाख्यध्वजेन तु ।

स्वरूपभेदमाप्नोति स्वमूर्त्या सह सर्वदा ॥४३६॥

यस्मात्कार्यवशेनेव मूर्तीनामपि पाणिना ।

चतु पद्मादयश्शान्तामूर्तामूर्तास्तथोद्यता ॥४३७॥

इत्येष भगवद्व्यान सर्वमूर्ते मुनीधरा ।

दिव्यायुधानाकेषा चिद्व्यानमुक्त पुरैव तु ॥४३८॥

शेषाणामायुधाना तु ध्यान वक्ष्येऽनुना द्विजा ।

सन्ध्याजलदसङ्काश लाङ्गल भीमलोचनम् ॥४३९॥

क्षमाङ्गमुन्नतास च यज्ञकाय बलोत्कटम् ।

स्वरश्मिखाचित ध्यायेन्नृत्यमान च नन्दकम् ॥४४०॥

शरदाकाशसङ्काश दर्शन्त दशनावलिम् ।

सूर्यमण्डलसङ्काश खेटक सौम्यमूर्तिकम् ॥४४१॥

अमन्तमस्रपूगानि स्ववस्त्रेणानिश्च बलात् ।

बलमुष्टिं स्मरेदण्ड रक्ताङ्ग रक्तलोचनम् ॥४४२॥

क्रोधमूर्तिं स्वदशनैर्दशान्तमधर स्वयम् ।

शक्रकर्मुकवर्णं च परशु भीमविग्रहम् ॥४४३॥

द्रवत्कनकनेत्रं च ज्वलज्ज्वालाजटाधरम् ।

मुद्गर शतधामाम पीनास पृथुविग्रहम् ॥४४४॥

जटाकलापपृक्सौम्य पुण्डरीकनिभेशणम् ।

यत्र यज्ञोपलाभ तु स्थित दीर्घनखाङ्कितम् ॥४४५॥

दण्डाकराळवदा ज्वलत्कनकलोचनम् ।

श्रीशक्तिप्रसा शक्ति शान्तागिद्यत्नेक्षणम् ॥४४६॥

घनघर्घरनिर्घोषमुद्गिरन्त मुहुर्मुहु ।
 अन्यत्सर्वं तु पूर्वोक्त ध्यानमेवा मुनीश्वरा ॥४४७॥
 अधिष्ठातृक्रमस्त्वेषामोषध्यो लाङ्गल द्विजा ।
 नन्दक सर्वशास्त्राणि खेटक वसुधा स्मृता ॥४४८॥
 ज्ञेयो हि दण्डो नियतिर्वैराग्य परशुस्मृत ।
 मुद्गरस्तु परिज्ञेयो ब्रह्मकारो मुनीश्वरा ॥४४९॥
 विज्ञानमण्डल वज्र समाधिश्चाकिरुच्यते ।
 भिन्नरूपस्य च विमोर्त्य उक्तस्मुन्दरीगण ॥४५०॥
 साधारश्चाप्यसाधारस्तासा ध्यान क्रमाच्छृणु ।
 चिन्ताखण्डलचापामा लक्ष्मी रक्तान्बुजप्रभा ॥४५१॥
 पुष्टि कनकगौरा च कीर्ति कुमुदपाण्डरा ।
 जयार्ककान्तिसदृशी मायाञ्जननिभा स्मृता ॥४५२॥
 शुद्धि किंशुकसङ्काशा कुन्दाभा तु निरञ्जना ।
 बन्धुजीवोज्वला नित्या ज्ञानशक्तिस्सितारुणा ॥४५३॥
 कुल्लेन्दीवरवर्णा च परिज्ञेया पराञ्जिता ।
 रक्तोत्पलाभा प्रकृति स्सितपीता सरस्वती ॥४५४॥
 सर्वकामप्रदा सिद्धिस्तिन्द्रनीलसमप्रभा ।
 सिन्दूरपुञ्जवर्णाभा विज्ञेया प्रीतिवार्धिनी ॥४५५॥
 यशस्करी च दुग्धाभा शान्तिदा विद्रुमोज्वला ।
 तुष्टिस्तुहिनसङ्काशा दया वेद्ध्यसत्त्रिभा ॥४५६॥
 निद्रायस्कान्तसदृशी क्षमा पीतारुणप्रभा ।
 कान्तिदर्पणसङ्काशा घृतिर्गौरीचनोज्वला ॥४५७॥
 मैत्री चन्धूकपुष्पाभा रतिर्गौरिकसत्त्रिभा ।
 मतिर्मरतकामा वै सर्वा *प्रमुदिता गुणा ॥४५८॥
 दिव्यमाल्याम्बरधरा नानालङ्कारभूषिता ।

*पा ॥ प्रमुदितानना ।

दिव्यस्रग्वेष्टरोपेता वीक्षमाणास्स्वकं पतिम् ॥४५२॥
 चतस्रशक्तयो यास्तु विभोश्शयनगस्य तु ।
 प्रागुक्तास्तत्र पूर्वाशावस्थिता वीजयन्त्यजम् ॥४६०॥
 प्रयं यदिस्त्रयस्थं तु तत्संवाहनतत्परम् ।
 यत्त्रैका श्रीर्विभोस्तत्र सन्निवेश पुरोधितः ॥४६१॥
 यत्त्रैका श्रीर्विभोस्तत्र वामे वा दक्षिणेपि वा ।
 श्रीपुष्प्याख्यद्वयं यत्र तत्र तद्दक्षिणोत्तरे ॥४६२॥
 पद्मासनेनापविष्टं पक्षिपक्षद्वयेन ते ।
 नळिनीनाळहस्ताद्याऽमृतकुम्भकरा परा ॥४६३॥
 अग्नीषोममयो देह आद्यो यस्तर्वागस्य च ।
 तस्य शक्तिद्वयं तादृगमिश्रं भिन्नलक्षणम् ॥४६४॥
 भोक्तृशक्तिस्सृता लक्ष्मी पुष्टिर्वै कर्तृसंज्ञिता ।
 भोगार्थमवतीर्णस्य तस्य लोकानुकम्पया ॥४६५॥
 उदितं सह तेनैव शक्तिद्वितयमव्ययम् ।
 नानात्वेन हि वै यस्य परिणामः प्रकाशित ॥४६६॥
 दिक्पत्रचतुरन्तस्थं यद्वै देवीचतुष्टयम् ।
 शक्तिः परशुपाशास्त्रमङ्कुलं तत्करे क्रमान् ॥४६७॥
 पट्कं केसरजालस्थं तत्र प्राक्पश्चिमे द्वयम् ।
 द्वयद्वयं सौम्ययाम्ये तासां वामकरेषु च ॥४६८॥
 शङ्खचक्रगदासीरमिष्वस्त्रं नन्दकं सितम् ।
 पत्रमध्यनिविष्टं तु यत्कान्ताष्टकमुत्तमम् ॥४६९॥
 तस्य वामकराणां च विज्ञेयं त्वादितोऽष्टकम् ।
 श्रीफलं चाक्षमूर्धं समदर्पणं पुष्पमञ्जरीम् ॥४७०॥
 विष्टं किङ्किणीं शम्भसन्धयः कमलेक्षण ।
 विधेयश्शक्तिदः पाणिर्द्वादज्ञानां तु सामयः ॥४७१॥

अन्तरान्तरयोगेन सर्वाश्चामरलाञ्छिता ।
 स्वस्तिकेनोपविष्टाश्चाप्यन्तर्मुदतमानसा ॥४७२॥
 द्वयादिक्रम्यान्वय सवस्य द्वादशान्तस्युलङ्घयन् ।
 भित्तादिकेन वणन लाञ्छनव्यत्ययेन तु ॥४७३॥
 सुल्यलाञ्छनयोगेन तन्निरासे च वै सति ।
 वराभयाभ्यामन्योन्यपाणित्वादथ केदलात् ॥४७४॥
 बहुधा भेदवृद्ध तु परिज्ञेय तु पूर्ववत् ।
 शेष भवोपहरणदेवाना भिन्नयो हि य ॥४७५॥
 सुप्रसिद्धो महाबुद्धे किं त्वज्जाधेस्तु पूर्ववत् ।
 ध्यातव्या लाञ्छनास्सर्वे पाणिपादतलादिषु ॥४७६॥
 भक्तिश्चद्वात्रपर स्तर्वेद्या यस्सदैव हि ।
 ध्यात्वैव मर्चन कुर्याद्भोगैस्सास्पर्शपूर्वके ॥४७७॥
 सोऽचिरान्मोक्षनिष्ठ तु फलमाप्नोत्यमीप्सितम् ।
 किरिटाद्यस्त्रनिष्ठेन परिवारेण चावृतम् । ४७८॥
 भक्त्या ह्यमीप्सित रूपमर्चनोद्यमथापि या ।
 निर्मुक्तपरिवार वा म्बेन ध्यानेन लक्षितम् ॥४७९॥
 विदधात्यर्चना नूनं स्व पद फलसयुतम् ।
 ज्ञात्वैव साधक कुर्याद्यथाभिमतमर्चनम् ॥४८०॥
 आत्मशक्तिसमैर्भोगैरखिलैश्शुद्धविग्रह ।
 हृदि वेद्या बहिर्भूर्ती प्रासादे स्वगृहे तु वा ॥४८१॥
 बहुप्रकारनिर्मुक्ते धूमदाहादिनोज्जिते ।
 शरणे रमणीये च निम्सन्पर्षे तु भाविते ॥४८२॥
 इति श्रीपादरात्रे ईश्वरसहितायाम्
 मुत्रालक्षणभगवद्भगवानादिप्रकारो नाम
 चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

नारदः ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि कुण्डादीनां च लक्षणम् ।
 शृणुध्वमवधानेन चेतसा मुनिपुङ्गवा ॥१॥
 (पुगमण्डलमिद्वयार्थं यथाक्षेत्रं विभाजितम् ।
 तथैव भाजितान् क्षेत्राच्चतुरश्रान्नाहामने ॥
 पूर्वोद्दिष्टानि धिष्ण्यानि यथाह्यार्याणि तच्छृणु ॥)
 पञ्चन ब्रह्मकर्माद्यं मर्मप्राग्निद्वयवस्थितम् ।
 अंशदीर्घेण तत्स्थेन कुर्यात्तूत्रेण लाञ्छनम् ॥२॥
 अर्धचन्द्रतमाकारं भागयुग्मस्य चान्तरे ।
 दक्षिणोत्तरभागभ्यां तदधस्तत्समं तथा ॥३॥
 लाञ्छनद्वितयं कुर्यात्तिर्यग्नुस्थानमंस्थितम् ।
 भागद्वादशकर्मैक्यं स्यात्तद्वृत्तिद्वितयाद्यथा ॥४॥
 ब्रह्मरुमचतुर्थं यत्पद्मचामानं च पूर्ववत् ।
 मर्म तस्य च पश्चन्थायैकं मर्मन्तर्गिहृता ॥५॥
 तान्ध्यामवस्थितैर्नैव गूत्रेणतत्प्रजायते ।
 पुनर्मन्थाद्वितीयं यन्मर्म चोर्ध्वं प्रवर्तते ॥६॥
 तस्माद्धै त्रयन्तर्गिहृतं चतुर्थं पश्चिमेष्टये ।
 मर्म तन्मध्येन गूत्रेण वृत्तार्थं *पूर्ववद्विचेत् ॥७॥
 ब्रह्मरुमणि पट्टन्य प्रत्यग्द्वयमस्थितस्य च ।
 मर्मणोऽन्यथैव गूत्रं कृत्वा तन्मन्ममार्थं च ॥८॥
 यावद्वृत्तार्थं दुष्टमर्थं शृङ्खलैरेन्दु सलिलस्य ।
 एव गूत्रस्यैव दले धिष्ण्यद्वयद्वाकृतिर्मदेव ॥९॥

तस्य भागसमा कार्या लाञ्छनेर्मेखला बहिः ।
 पूर्वोक्तमर्मगैस्त्रैयथावदवधारय ॥१०॥
 द्वयशदधिणं मूत्रेण नवचन्द्रकल्यसमम् ।
 चतुर्णामन्तरंशानां प्राग्दिककुर्याच्च लाञ्छनम् ॥११॥
 उशवद्विपदाभ्यां तु वृत्ताचुर्याशसन्धिते ।
 द्वे लाञ्छने समे कुर्यादेकभागदिके ततः ॥१२॥
 तत्समे क्षपरे द्वे वै यत्तदा लाञ्छयलाञ्छने ।
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां पश्चात्सूत्रद्वयं क्षिपेत् ॥१३॥
 कृत्वा सप्तकर्ममन्थं पूर्वोद्दिष्टकमेण तु ।
 जीवसूत्रस्य पश्चात्त्ये भागे पार्श्वद्वये स्थितम् ॥१४॥
 भागद्वयं द्वयं लाञ्छ्यं योऽन्यथे चार्धवृत्तवत् ।
 तच्छूत्रकोटिके सूत्रे कृत्वा ते सम्प्रसार्य च ॥१५॥
 स्वातभूभागपर्यन्तं तत्रादाद्द्वटपतवत् ।
 पायते सर्वकुण्डानां योनिरैवविधा शुभा ॥१६॥
 भागार्धमानमूत्रेण योनिरभ्यन्तरे पुनः ।
 अर्धवृत्तद्वयं दद्याच्चन्द्रसूत्रद्वयान्वितम् ॥१७॥
 स्वातस्यान्तर्गतो वर्ज्यश्चतुर्थांशन्तु कोष्ठकत् ।
 ओष्ठार्थं निम्बनेच्छेषं तत्समं वा पुरोदितम् ॥१८॥
 देर्घ्यात्वादादिका कार्या योनिर्वै पृष्ठतोन्नता ।
 गजोष्ठसदृशी चाग्रात् स्पृशन्ति दशनच्छदम् ॥१९॥
 पुरोभागश्चतुर्थांशं योनिरग्राद्विमृज्य तु ।
 दद्यात्प्राक्सूत्रसम्बन्धं सूत्राणां द्वितयं परम् ॥२०॥
 अनुपातेन वै ताभ्याममात्सङ्कोचमाचरेत् ।
 भागपङ्क्तिप्रयेणैव मेखलात्तितयं बहिः ॥२१॥
 सम्पाद्य नतुरश्रं तु सप्त तन्त्रित्तगोपरि ।

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

नारद ।

अत परं प्रवक्ष्यामि कुण्डादीनां च लक्षणम् ।
 शृणुध्वमवधानेन चेतसा मुनिपुङ्गवा ॥१॥
 (पुरामण्डलमिद्वयं यथाक्षेत्र विभाजितम् ।
 तथैव भाजितान् क्षेत्राच्चतुरश्रान्गहामते ॥
 पूर्वोद्दिष्टानि भिष्यानि यथाक्षर्याणि तच्चतुष्टु ॥)
 पञ्चन ब्रह्मकर्माद्य मर्मप्राम्दिश्यवस्थितम् ।
 अंशद्विधेण तन्म्येन कुर्यात्तूत्रेण लाञ्छनम् ॥२॥
 अर्धचन्द्रतमाकारं भागयुग्मस्य चान्तरे ।
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां तदधस्तत्समं तथा ॥३॥
 लाञ्छनद्वितयं कुर्यात्त्रिभुवनसम्बन्धितम् ।
 भागद्वादशकर्म्यकर्म स्यात्तद्वृत्तिद्वितयाद्यथा ॥४॥
 ब्रह्मकर्मचतुर्थं मत्सङ्ख्यामानं च पूर्वजन् ।
 मर्म तस्य च पञ्चन्धावेकं मर्मान्तर्गहामौ ॥५॥
 तान्यामवस्थितैर्नैव सूत्रैर्नत्पजयते ।
 पुनर्मध्यादिनीष सन्तर्भ चोभ्यं प्रवर्तते ॥६॥
 तस्माद्धै प्रचन्नर्गभूतं चतुर्थं पक्षबोद्धये ।
 गर्भं तन्मध्येन सूत्रेण घृणार्धं *पूर्ववद्विधेन ॥७॥
 ब्रह्मकर्मणि पञ्चम्य प्रत्यग्दिक्कमस्थितस्य च ।
 गर्भणाप्यथैव सूत्रं कृत्वा तन्मर्ममार्गं च ॥८॥
 यावत्पृष्ठाभंभुजस्य शृङ्गकोटेऽनु सन्धिभिः ।
 तत्र सूत्रद्वये दत्तं भिष्यद्वत्तद्वावृत्तिर्भवेत् ॥९॥

तस्य भागसमा कार्या लाञ्छनैर्मेखला बहि ।
 पृथोक्तमर्मगैस्सूत्रैर्यथावदवधारय ॥१०॥
 द्वयदार्ढ्येण सूत्रेण नववन्द्रकलासमम् ।
 चतुर्णामन्तरेशाना प्राग्निक्कुर्याच्च लाञ्छनम् ॥११॥
 ईशवद्विपदाभ्या तु वृत्तात्तुर्थाससम्भिते ।
 द्वे लाञ्छने समे कुर्यादेकभागादिके सत ॥१२॥
 तत्समे ह्यपरे द्वे वै यत्तदा लाञ्छयलाञ्छने ।
 दक्षिणोत्तरभागाभ्या पश्चाल्पूवद्वय शिपेत् ॥१३॥
 कृत्वा सप्तकर्मस्य पूर्वोद्दिष्टकमेण तु ।
 जीविसूत्रस्य षाश्वत्ये भागे पार्श्वद्वये स्थितम् ॥१४॥
 भागद्वय द्वय लाञ्छय योज्यर्थे चार्धवृत्तवत् ।
 सत्तृणकोटिके सूत्रे कृत्वा ते सम्प्रसार्य च ॥१५॥
 स्वातभूभागपर्यन्त तत्पादाद्वटपत्रवत् ।
 जायते सर्वकुण्डाना योनिरेवविधा शुभा ॥१६॥
 भागार्धमानमूलेण योनेरभ्यन्तरे पुनः ।
 अर्धवृत्तद्वय दद्यात्तद्वल्लद्वयान्वितम् ॥१७॥
 स्वातस्यान्तर्गतो वर्ज्यश्चतुर्थांशस्तु कोष्ठकात् ।
 ओष्ठार्थे निम्बनेच्छेण तत्सप्त वा पुरोदिठम् ॥१८॥
 दीर्घ्यात्पादादिका स्या योनिर्वैष्टोत्तोजता ।
 गजोष्ठसदृशी चाप्रात् स्पृशन्ति दशनच्छदम् ॥१९॥
 पुरोभागचतुर्थांश योनेरप्राद्विमृज्य तु ।
 दद्यात्पाक्सूत्रसम्बन्ध सूत्राणा द्वितय परम् ॥२०॥
 अनुपातेन वै ताम्यामप्रात्सङ्कोचमाचरेत् ।
 भागपद्भित्त्रयेणैव मेखलात्रितय बहि ॥२१॥
 सम्पाद्य चतुश्च तु शङ्ख तत्रिनयेषु ।

आशङ्कान्भैरवलाता तु प्रोक्ततत्र सविम्बुते ॥२२॥
 गेगलाना तु शङ्कस्य यन्मध्येऽश्रुचतुष्टयम् ।
 तच्चरुचिह्नितं कुर्यात्तलक्षणमथोच्यते ॥२३॥
 ब्रह्मदर्शनिरुद्धेन चतुर्भागमगेन तु ।
 यानार्थं प्राग्भ्रम दद्यात् क्षेत्रम् ये महामते ॥२४॥
 वृद्धिर्भागसमानागिम्बुद्विद्वर्षशविम्बुतम् ।
 अग्नेत्त च तस्यापि नमिर्भागसमा गहि ॥२५॥
 भागेन तद्द्विम्बुवरा चतुरश्रा च मेखला ।
 आभ्यन्तयादरक्षेत्रं वृत्तेनैकेन वै पुनः ॥२६॥
 तत्र सूत्राष्टकं दद्याद्विभिदिवस्तस्थितं पुरा ।
 तस्य चान्तर्गतं पश्चादष्टकं पातयेत्तरम् ॥२७॥
 तन्मन्त्रेण समापाद्यमरत्नमलेक्षणं ।
 अन्तर्वृत्तं निरुद्धेन प्रतिमूढस्य पक्षयो ॥२८॥
 सूत्रेण लञ्छनं कुर्यात्त्रिभिर्नेमिभ्रमावधे ।
 एकाशादर्धमानं च नेमिवृत्तस्य चान्तरे ॥२९॥
 द्वाभ्यां द्वाभ्यामराभ्यां तु मध्ये कुर्यात्पथिर्नधिम् ।
 विन्ताग्रप्रोक्तता नाभि कूर्मपृष्ठोपमाकर ॥३०॥
 नेमिदर्पणत्रयं त्र्यार्या त्वीपनिम्नावसान ।
 शिष्टं पुरोदितं सर्वमथ पद्मावृत्तिं शृणु ॥३१॥
 भागार्थं भ्रामयेनाभेर्गहि केमग्निद्वयं ।
 भ्रामयेदपरं चार्धमरक्षेत्रस्य बाह्यतः ॥३२॥
 नीचां गेपमनेनैव त्रिभिर्ना नेमिमण्डलम् ।
 अग्नूत्रभ्रमं कुर्यात्तत्र पद्मदशाष्टकम् ॥३३॥
 पेशमभ्रमरुद्धेन सूत्रेणार्थेन्दुलक्षणम् ।
 तन्त्रयत्तं त्रिमन्त्रेण पश्चैसांयतोऽनु ॥३४॥

सूत्रद्वयेन पत्राप्र कुर्याद्वाह्यभ्रमावने ।
 निरन्तराणामामूलात्केसराणा महामते ॥३५॥
 कर्णिकोच्छ्रायतुल्याना विभाग जनयेत् स्फुटम् ।
 शङ्खकोणचतुष्के तु शेष पूर्ववदाचरेत् ॥३६॥
 योनिरैकेन भागेन असुभिर्मेललागणम् ।
 स्वात पूर्वसम किं तु वृत्ते वृत्तास्तु मेसला ॥३७॥
 चतुरश्रे तदाकारा इत्युक्त कुण्डपञ्चकम् ।
 कालनाहुतिसङ्ख्या च होमद्रव्यप्रभूतताम् ॥३८॥
 ज्ञात्वैवमेकदस्तात्तु कुर्यादष्टकरावधि ।
 ततस्सन्नसवयोरथ लक्षण शौच्यते द्विजा ॥३९॥
 स्वनाहुदण्डमानेन मन्त्रज कल्पयेत्पुरा ।
 दैवीसुखिसद्वमे काष्ठविस्ताराच्च पटङ्गुलम् ॥ ४० ॥
 दैर्घ्याद्भागद्वयेनाथ दण्डमष्टाश्रमुच्यते ।
 सार्धद्वयद्वुष्टमान तु कृत्वा शेष तु शोधयेत् ॥ ४१ ॥
 अमल दण्डमूले तु कुर्यात्सिद्धान्त शुभम् ।
 कर्णिकाम्थो यथा दण्डो भवेद्वै सुनिसत्तम ॥४२॥
 त्रिवलिं त्वथ वा शङ्ख यथादण्डम्वदास्यग ।
 कृत्वाग्रस्थ द्विधा भाग समाशेन प्रयत्नत ॥४३॥
 द्वयङ्गुल चाथ भागस्य तेषुन्य चाप्रत त्रमात् ।
 दण्डावन्धस्य भागस्य ध्यङ्गुल परितस्तनम् ॥४४॥
 दत्त्वा भ्रम तत कुर्यात्सिद्धि स्वात सुलक्षणम् ।
 तन्मध्ये पङ्कज कुर्यात्स्फुट चोर्ध्वपङ्कजम् ॥४५॥
 आज्यकोश तु ल विद्धि सप्तपञ्चल्लोपमम् ।
 पद्मम पे निमग्न च कर्णिका वै मकेसरा ॥४६॥
 द्वादशार बहिश्चत पत्रन्याष्टरज्ज च ।

पद्मगोक्षे तु कर्णज्य शङ्ख कोणचतुष्टये ॥४७॥
 ततोप्रभागस्य मुने पार्श्वयोरुभयोरपि ।
 एकैकमङ्गलं शोधय सविभज्य त्रिधा तत ॥४८॥
 कर्णमेनेन भागेन मध्ये त्वाम्यो द्वयेन तु ।
 विच्छिन्नं वरुणमसाभ्या मध्यमेकाङ्गुलेन तु ॥४९॥
 विम्बार कर्णतुल्यं तु वर्जयि वा तत पुरा ।
 कर्णदशात्समारभ्य शेषं तु परिशोधयेत् ॥५०॥
 क्रमागतेन सूत्रेण म्याद्वाराहाननं यथा ।
 तत पुष्करपर्णान्ति मुख्याप्र यावदेव हि ॥५१॥
 कुर्यात्तज्यप्रणालं तु समन्यूनाङ्गुले मुने ।
 ईषद्वै क्रमसूक्ष्मं च नाज्य याति यथादृतम् ॥५२॥
 हस्तमाह तत कुर्यात्क्षुब्धं विप्रं मनोरमम् ।
 विन्तारं द्व्यङ्गुलं काष्ठं वैपुल्याच्च तदर्धत ॥५३॥
 विन्तारमानादग्ने म्याद्वृत्तं कुर्यात् द्विरङ्गुलम् ।
 क्रमत्तं निम्नसात च गोळकेनैव मुद्रितम् ॥५४॥
 मध्ये मृगपदाकाराचिह्नेन तु विराजितम् ।
 विन्तारस्य त्रिभागेन त्रीणां साध्या त्रिरङ्गुला ॥५५॥
 मूले चोभयत कुर्यात्स्त्रान्तिकं द्व्यङ्गुलायतम् ।
 विचित्ररचनायुवतदण्डं श्लक्ष्णं तु वा भवेत् ॥५६॥
 सप्तमेवविधं कुर्याद्द्वोमकर्मणि साधकः ।
 ततस्तु प्राण्यादीनां साधनं शृणुत द्विजा ॥५७॥
 शाङ्गिमुद्गयथा माषा गोधूमाश्च प्रियङ्गवः ।
 तिलाम्बुसप्त त्विमे प्राद्यां प्राण्या वै चरुवर्माणि ॥५८॥
 येषुश्यामाफनीवारा जनिंलाश्च गवीशुकाः ।
 कर्णिका कनकाम्बुजानि त्रिंशत्सु वा ॥५९॥

शालयस्तेषु मुख्यास्त्युस्तदन्यास्तदभावंत ।
 रक्तशाल्यो महाशाल्य कलमा गन्धशाल्य ॥६०॥
 श्वेतशाल्यस्सशूकाश्च हेमाभा गर्भशाल्य ।
 सुकुमाराश्च सूक्ष्माश्च दशैते शालय स्मृता ॥६१॥
 अन्तर्भेदाश्च बहवस्तस्य मुद्रा उदाहृता ।
 मुद्रा कृष्णाश्च हैमाश्च श्वेता पीता महेश्वरा ॥६२॥
 अञ्जनाभाश्च सप्तैते अन्तर्भेदा उदाहृता ।
 श्वेता कृष्णाश्च पीताश्च वन्याश्चैव महातिला ॥६३॥
 तिलाना पञ्च भेदास्तु भाष्यास्त्यु परिकीर्तिता ।
 उपाहृतानि केदाराद्देवीयाच्च कृषीवलै ॥६४॥
 जालिमुद्रादिभेदानि कर्मण्यान्यर्चने हरे ।
 अवपनादिभिर्दोषैरेष्टभिर्वर्जितानि च ॥६५॥
 आनयेदवघातार्थमवघातगृहे पुरा ।
 गोमयेन समालिप्ते सुधाद्यै परिमण्डिते ॥६६॥
 शोधिते शतधोरण पवित्रेण कुशाम्बुभि ।
 स्थले प्रयजमुच्चार्य प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुख ॥६७॥
 दीक्षितैर्नियतैर्विभैर्धृतैश्चक्रादिलक्षणै ।
 सुखातैर्लोहदावैश्वमृन्मयानि समन्तत ॥६८॥
 स्थापयित्वात्स्नवानि क्षालितै स्वादिरैर्ददौ ।
 मुसलैरवहन्याम्पे द्वादशाक्षरविधया ॥६९॥
 निस्तुपात्रिष्कणान् वृत्ता तण्डुलान् शूर्फोटैरे ।
 तैस्तावदवहन्याया यावन्मुक्ताफलप्रभा ॥७०॥
 अम्बाण्डिताश्रानणव कृष्णानिन्दुविवाजिता ।
 मुद्रभेदास्तथा कार्याम्मारवन्तश्च निस्तुपा ॥७१॥
 साध्वीभिर्त्राक्षणीभिर्वा दीक्षितानामभावत ।
 शूद्रैर्वा दीक्षितैर्देवदार्यानिर्देयमज्ञानि ॥७२॥

हवि पाकादिकर्मार्थं कार्यावहननक्रिया ।
 वैष्णवानां गृहे शुद्धे दीक्षितानां गृहेषु वा ॥७३॥
 तण्डुलांस्तु प्रमृहीयाद्विधिक्षुण्णाम्स्तु देशिक ।
 अकणानतुपानेव किमिहानानपि क्रमात् ॥७४॥
 केशप,पाणहीनांस्तु प्राप्यङ्गरहितास्तथा ।
 भस्माङ्गारविहीनांस्तु अभग्नानलघूनपि ॥७५॥
 फणैस्तु भवति व्याधिस्तुपैर्दारिद्र्यक भवेत् ।
 त्रिमिभि पुननाश म्यात्केशैर्दारविनाशनम् ॥७६॥
 पापाणैर्मरण विद्धि अशन्या वह्निना त्रै ।
 प्राप्यङ्गैर्व्यापय प्रोक्ता भस्मना कलहो भ्रुव ॥७७॥
 अङ्गैर्वह्निना वाधो भग्नैर्मङ्गस्तु विग्रहे ।
 प्रवासो लघुभिश्चैव तस्मात्तान्परिवर्जयेत् ॥७८॥
 सम्भारानत्तिलानेव प्राक्सङ्कल्पितसम्मतान् ।
 सम्भृत्य देशिकमर्थं साधकै पाचकैरपि ॥७९॥
 अवघातगृह प्राप्य तत्रस्थ तण्डुलादिकम् ।
 “ ब्रह्मशुक्र भिवे” त्युक्त्वा नेत्रेणैवावलोकयेत् ॥८०॥
 प्राग्वत्सशोधयेत्तानि दहनाप्यायनादिभि ।
 *वैदलादिष्वशुद्धेषु पालेषु वितनेष्वपि ॥८१॥
 पचनार्थं समुद्रृत्य तत्सर्वं तण्डुलादिकम् ।
 तत्तत्पानसमुद्गारे निपुणे परिचारकै ॥ ८२ ॥
 शुद्धातैश्च सुवेषैश्च वस्त्रेणाच्छादिताऽऽनै ।
 आनेयत्पचनागार शङ्खतूर्यादिमङ्गलै ॥ ८३ ॥
 द्वारम्योत्तरपार्श्वे तु गोमयेनोपलेपिते ।
 प्रदेशे निक्षिपेत्तानि भाजनानि यथाक्रमम् ॥ ८४ ॥

* वैदलादिषु शुद्धेषु ॥

गुलोपदशपूर्वाणि लवणादिरसानि च ।
 विन्यसेत् द्वारदिग्भागे दक्षिणैश्चूतानि च ॥८५॥
 निदध्यान्नैर्ऋते भागे होमोपकरणान्यपि ।
 चतुर्भिर्व्यापकैर्मन्त्रैर्वस्तूपतेन वारिणा ॥८६॥
 क्षालयित्वा चतुर्धा वै यथा स्यात्तण्डुलादिषु ।
 शिलाशकलनिर्मुक्त निस्तुप निष्कण यथा ॥८७॥
 भपक्रीडि विहिततण्डुलेनैव साधितम् ।
 गन्धदुग्धाज्यससिक्त गुहखण्डपद्यान्वितम् ॥८८॥
 अक्षारलवणोपेत देवानां हविरुच्यते ।
 तदेव परमाक्ष स्यात् क्षीराज्यगुळपाचितम् ॥८९॥
 घृतसिक्त तु सिद्धाक्रमभावे हनिरुच्यते ।
 अक्षारलवण सिद्ध गुळक्षीरफलान्वितम् ॥९०॥
 शान्तये व्रतयज्ञे च सप्ताध्य हविरुतमम् ।
 पायसाक्ष गुडाक्ष च मुद्गाक्ष केवलोदनम् ॥९१॥
 दध्यन्नं च तिलाक्ष च निशाक्ष सर्वमिश्रितम् ।
 इत्यष्टधा समुद्दिष्ट हविर्देवम्य सम्मतम् ॥९२॥
 प्रारमेत हवि पाक वक्ष्यमाणेन चर्तमना ।
 आहृत्योदनपात्राभि कुण्डादौ पासनानलात् ॥९३॥
 चुल्लया निधाय तारेण “ सप्ततः” इतीरयन् ।
 इन्धनानि विनिक्षिप्य यज्ञदासुमयानि च ॥९४॥
 निमिरीटादिहीनानि “ ज्योतीरात्रीति ” मन्त्रत ।
 प्रज्वाल्य व्यजनेनैव तत म्भ्यालीक्ष्य ताप्रजा ॥९५॥
 प्रक्षाल्य विनिर्णोतोयै देवैर्मन्मयास्तत ।
 प्रक्षाल्य द्वादशार्णेन बीर्मन्त्रेण मन्त्रवित् ॥९६॥
 घृतेन लापयेत्तासामन्तं च्युहविद्यया ।
 तण्डुलान्प्रक्षिपेत्तासु गायत्र्या विष्णुपूर्वया ॥९७॥

' जम्भस्यपार ' इति च मन्त्रेण सहृदा पुन ।
 जलेन पूरयेदूर्ध्वे तण्डुलान्प्रतिपात्रकान् ॥९८॥
 तण्डुलधिकमानस्य षट्प्रस्थमुदकं भवेत् ।
 कर्मारम्भेण तास्स्थालाश्चुत्ख्यामारोपयेत्तत ॥९९॥
 चक्रमन्त्रेणापिधानैस्तास्मच्छाद्य यथाक्रमम् ।
 पाककाले समुद्रघात्र्य वीर्यमन्त्रेण तद् रनिम् ॥१००॥
 निरीक्ष्य नेत्रमन्त्रेण दर्व्यामूलं समुद्धरन् ।
 चतुर्धावतयेच्चैव चक्रेणाच्छादयेत्पुनः ॥१०१॥
 पके जठमपि साव्य द्वादशार्णं समुच्चरन् ।
 त्रिद्रात्रितेन गव्येन हविषा चाभिघार्थं च ॥१०२॥
 शुचीं सत्कृतयतेत्यादिमन्त्रेणाधारपृष्ठत ।
 शोधिते भूतले चाथ व्रीहिभिर्वा प्रसारिते ॥१०३॥
 एव हवीषि सिद्धानि पाणिभ्यामपरोप्य च ।
 अस्त्राभिमन्त्रितेनैव बहिः प्रक्षाल्य वारिणा ॥१०४॥
 तन्मन्त्रितेन शृद्धेन वसेणावतयेत्तत ।
 भस्मना मथितेनाच्छिर्वाद्भुदेवादिवाचकैः ॥१०५॥
 तर्जन्याद्यहूर्लीभिश्च तुर्याद्विष्णुर्धूपुण्ड्रम् ।
 समाच्छाद्य त्रिभानैश्च वसनैः क्षालिनैस्तत ॥१०६॥
 इत्युक्तं साधनं सम्यक् शुद्धान्नस्य विशेषतः ।
 अन्येषां साधनं वक्ष्ये परमाणुपुरस्मरथ ॥१०७॥
 तण्डुलस्य तु तुर्यांशं पायसे मुहसाराङ्गम् ।
 तन्मानं घृतमुद्दिष्टं तच्चतुर्गुणितं पयः ॥१०८॥
 नास्तिदेरोद्भवः चापि तत्समं कथितं पयः ।
 चतुर्गुणं तण्डुलाद्यं स्वण्डचूर्णसमन्वितम् ॥१०९॥
 सायंशुक्लमार्गेण गमन्त कथनेऽने ।
 श्मदशुभिकदिव्यस्य गोक्षारस्य निवेचनम् ॥११०॥

“ अम्भस्यपार ” इति च मन्त्रेण सहृदा पुनः ।
 चलेन पूरयेदूर्ध्वे तण्डुलाभ्रतिपात्रकान् ॥९८॥
 तण्डुलाधिकमानस्य षट्प्रस्थमुदकं गवेत् ।
 कर्मरन्ध्रेण तास्स्थालाश्च्युल्ल्यामारोपयेत्ततः ॥९९॥
 चक्रमन्त्रेणापिधानैस्तास्मञ्छाद्य यथाक्रमम् ।
 पाककाले समुद्घात्र्य वीर्यमन्त्रेण तद्भवतिम् ॥१००॥
 निरीक्ष्य नेत्रमन्त्रेण दर्श्यामूलं समुद्धरन् ।
 चतुर्धावर्तयेच्चैव चक्रेणाच्छादयेत्पुनः ॥१०१॥
 पके जग्मपि साव्य द्वादशार्णं समुद्धरन् ।
 त्रिद्रावितेन गव्येन हविषा चाभिषार्य च ॥१०२॥
 शुचीं सत्कृतयतेत्यादिमन्त्रेणाधारपृष्ठत ।
 शोधिते मूले नाशं व्रीहिगिर्जां प्रसारिते ॥१०३॥
 एव हवीषि सिद्धानि पाणिभ्यामपरोप्य च ।
 अस्त्रामिमन्त्रितेनैव वहि प्रक्षाल्य वारिणा ॥१०४॥
 तन्मन्त्रितेन गुद्धेन वसेणाप्रतप्रेषत ।
 भस्मना मथितेनाविधर्वाद्युदेवादिवाचकैः ॥१०५॥
 तर्जन्याद्यहुर्लामिक्ष कुर्याद्विद्वुर्धुपुण्ड्रकम् ।
 समाच्छाद्य विधानैश्च वसनैः क्षालितंस्ततः ॥१०६॥
 इत्युक्तं साधनं सम्यक् शुद्धान्नस्य विगेषत ।
 अन्येषां साधनं वक्ष्ये परमाशुपुरस्सरम् ॥१०७॥
 तण्डुलस्य तु तुर्यांशं पायसे मुद्गसारकम् ।
 तन्मानं घृतमुद्दिष्टं तद्यतुर्गुणितं पयः ॥१०८॥
 नास्त्रिदशैरोद्भव चापि तत्तममं कथितं पयः ।
 चतुर्गुणं तण्डुलाद्य खण्डवूर्णसमन्वितम् ॥१०९॥
 साधयेदुक्तमार्गेण समन्तं कथले,दने ।
 ह्रस्वशुभ्रिपदित्यस्य गोशीरस्य निवेचनम् ॥११०॥

तदभावे नियोक्तव्यं नाळिकेरोद्भवं पयः ।
 अब्जागोलेति तत्क्षेपः स्याद्द्वयपतिभोजने ॥१११॥
 गुळान्नराचने क्षरिमपहायैक्षवं रसम् ।
 कथितं गुळखण्डं वा क्षरिमानानुमारतः ॥११२॥
 क्षरिमक्षेपमन्त्रेण गुळान्दीनि नियोजयेत् ।
 मुद्गान्ने तण्डुलं सम्यद्मुद्गसारं नियोजयेत् ॥११३॥
 शुद्धान्ने तु पुरा योक्त विशेषेण घृताप्लुतम् ।
 दध्योदनं दधिक्षेपं क्षरिरार्धपरिसाम्मितम् ॥११४॥
 कदलीपनसाम्रादिगुळखण्डसमन्वितम् ।
 खण्डचूर्णसमोपेतं कृसरान्ने तु मुद्गरम् ॥११५॥
 आदकस्य हरिद्रान्ने निशापिष्टं फलं भवेत् ।
 मुद्गसारसमोपेतं शुद्धखण्डादिसंयुतं ॥११६॥
 मिश्रान्ने योजयेत्किञ्चिन् क्षीराज्ययुतसंप्लुतम् ।
 शान्त्यर्थे पयसा मिश्रं पुष्ट्यर्थे गुळमिश्रितम् ॥११७॥
 कश्यपे मुद्गसोरोरपमाकृष्टौ दधिमिश्रितम् ।
 कृसरान्नं तु प्रीत्यर्थे मारणोष्वाटनेऽपि च ॥११८॥
 स्वप्नने च हरिद्रान्नं मिश्रान्नं मोहनं भवेत् ।
 साधारणं तु शुद्धान्ने याम्बु मृगयादिके ॥११९॥
 विशेषेण तु दध्यन्ने हेमराजतपात्रगम् ।
 मरीचिगुण्ठालिकुचतिन्निवणीरसमिश्रितम् ॥१२०॥
 जीर्णेन जीरिक्कोत्थेन संस्फुर्याद्द्वयवस्तुभिः ।
 रत्नभेदसमुत्थानि पनमन्त्रितयोद्भवम् ॥१२१॥
 चूतदेगसमुत्थानि नातिपक्वानि फान्तः ।
 वृहस्पतिवर्षास्वार्ताः कृद्गण्डप्रभवानि च ॥१२२॥
 फारवशीलतोत्थानि फार्फोटप्रभवानि च ।
 पटोलद्वितयोत्थानि कोमानकमुद्गयानि च ॥१२३॥

बलावुर्नरीनिम्बमदोत्थ तिन्त्रिणीफलम् ।
 क्षुद्रकन्दसमेत च बह्नीकन्दद्वय तथा ॥१२४॥
 सूरणद्वयकन्द च तथा पिण्डारकन्दयम्
 पत्रोत्पलसमुत्थ च हवियोग्य विशेषतः ॥१२५॥
 उच्छिष्ट त्रिमिदुष्ट च शिवाद्यैर्दयित तथा ।
 घृत लालालस्यूष्टममेध्यम्लमम्बवम् ॥१२६॥
 पादस्पृष्टमहालोत्थमाहृत चाशुचिस्थले
 मुक्तयेष तथाऽस्पृष्टय स्पृष्ट दत्ताप्रशेषकम् ॥१२७॥
 परीक्ष्य बहुधा मन्त्री वर्णयेत्ताकर्मणि ।
 जीवन्ती वास्तुक शारु कारवह्नीठळ तथा ॥१२८॥
 तुम्बीदळ च पिण्डी च चुच्चुमुद्गदळानि च ।
 शास्त्रिणी शतपर्माण तथैव श्वासमदितम् ॥१२९॥
 आगम्य पाचयेच्छाक विहित प्राज्ञणस्य च ।
 शाकमूलानि चान्यानि गृहीयादनिपेधने ॥१३०॥
 छेदयित्वा लवित्रेण वीर्यमन्त्र समुच्चरन् ।
 निरीक्ष्य किमितीतादीन् प्रक्षाय्य बहुधा जले ॥१३१॥
 प्राग्वन् स्थालीषु निक्षिप्य प्रत्येक वाऽथ मिश्रितम् ।
 सेन्दवैस्ममगीचैश्च सर्पैर्जैर्रकरपि ॥१३२॥
 श्रीरणिदळमम्बिधै पयोभिर्गारिकेळने ।
 तफ्नैरपि सदृष्टैर्मधुभिर्घृतमिश्रिते ॥१३३॥
 मसूरमाषनिम्वादेमुद्गमदसमन्वितम् ।
 सयूषा मुद्गमेदादानयूपान्त्वगादाम ॥१३४॥
 रसभदैस्समवाद्य साधयेत्तदनन्तरम् ।
 एवचो व्यपाद्य मुद्गैस्त्वैस्परि क्षीरेण पाचिते ॥१३५॥
 मरीचैरलवणघृतयुक्तैश्च मीदित ।
 दध्यादिभिश्च सम्पूर्य दशुल्गाय सरत मया ॥१३६॥

स्थालीशरावपूर्णेषु पाचितानि पुरैषु तु ।
 कदलीपनसादीनि नाळिकेरफलानि च ॥१३७॥
 कूडमाण्डबृहतीपूगकारवल्लीफलानि च ।
 क्षुद्रकन्दसमेतानि बल्लीपिण्डारकानि च ॥१३८॥
 जम्बरीषादिपात्रेषु धितेषु समन्तत ।
 घृतक्षितेषु तक्षेषु समारोप्य प्रथमं च ॥१३९॥
 चूर्णाभूतैर्मरीचैश्च जीरकेण घृतेन च ।
 प्रतापितानि क्षिप्तानि दूर्वाऽऽलोढ्य पुन पुन ॥१४०॥
 स्थापनीयानि भण्डेषु छादितान्यम्बरादिभि ।
 आम्नादीनि च शुष्काणि अशुष्काणि फलानि च ॥१४१॥
 तिलत्रिणीगुळमिध्राणि मरीचैर्जीरकैरपि ।
 नाळिकेरोत्थपयसा सर्षपै पोषितैरपि ॥१४२॥
 स्थापयेदात्मसारोत्थ लघुणेन समन्वितम् ।
 शृङ्गिभेर च लिङ्गुच दक्षित हरित च घा ॥१४३॥
 वासित ह्वणोपेत लिङ्गुचोत्थरसेन तु ।
 कदलीपनसात्राणा केवलानि फलानि च ॥१४४॥
 गोधूमशालिचै पिष्टैर्गुळपाकेन लोळितै ।
 पाचितैर्मुद्गसार्पैश्च शकृन्नारिषेष्ठै ॥१४५॥
 जीरकैस्समरीचैश्च घृतेऽपूपानि पाचयेत् ।
 सुवृत्तान्यात्रतुल्यानि धात्रीफलसमानि च ॥१४६॥
 न्यग्रोधफलतुल्यानि लिङ्गुचाथाकृतीनि च ।
 अन्तर्निक्षिप्तमुद्गानि ररावन्ति सगन्तत ॥१४७॥
 गुळपिष्टेन यद्दानि नाळिकेरावृत्तानि च ।
 नानामेदसमुत्थानि घृतेऽपूपानि साधयेत् ॥१४८॥
 शालिर्नाहंसमुधाश्च स्थालीषु स्फुटितानि च ।
 हृद्यनि बद्धिततानि गुळपाकाधिनानि च ॥१४९॥

चूर्णितैश्च मरीचैश्च जीरकै खण्डितैरपि ।
 नाळिकेरफलैश्चैवै पृथुमानि च साधयेत् ॥१५०॥
 भर्जितं दशालिपिष्टैश्च मिश्रितैर्जीरिकादिना ।
 लोलितैर्गुळगन्धैः पिण्डोद्भूतैः पृथक्पृथक् ॥१५१॥
 सधनु स्यात्माधित तद्वच्चिलै पिण्ड मुभर्जितैः ।
 तिलपिण्डइति ख्यातास्तदा देवस्य सम्मत ॥१५२॥
 सुशृत च बर्णीभूत खण्डचूर्णसमन्वितम् ।
 क्षीर च मधुमर्षिभ्याः सशृत सुधन दधि ॥१५३॥
 तरुणैश्चकृन्मूतैर्यारुसहकारयोः ।
 रूक्षसर्षपसन्निश्च समरीच तथा दधि ॥१५४॥
 पृथक्पात्रगतं शुद्धं गाळितं माक्षिकं मधु ।
 द्राक्षापनसरम्भासमुत्थैर्मदितैरसैः ॥१५५॥
 लोळिन गुळखण्डेन जीरिकादिसमन्वितम् ।
 रसालमेतद्विभेद दधिमिश्र तु पानकम् ॥१५६॥
 केवलं दधिसन्निध्न वारिणा तत्समेन तु ।
 मधित समरीच च लज्जैश्चाधिसंसितम् ॥१५७॥
 खण्डचूर्णममोपेन पानक श्रमशान्तिरुत् ।
 अन्नानामपि मन्त्रे पुरा मन्त्रा प्रकीर्तिता ॥१५८॥
 तदन्येषां तु सम्पत्तौ द्वादशार्णेन वा हृदा ।
 साङ्गेन मूलगन्धेण सैः ससाधयेत् वा ॥१५९॥
 विष्णुगायत्रिया वाथ पञ्चोपनिषदाऽथ वा ।
 समाप्य परमन्त्राद्यमुपदेशान्विन कमान् ॥१६०॥
 फलनादिषु मन्त्राप्य चोर्षिपुद्गाद्यलङ्कृतम् ।
 महानमद्वारभूमेगन्धद्वारपश्चिमम् ॥१६१॥
 गोमयेनानुष्पिनं मधु, नूर्गन शोभिना ।
 पञ्चमन्त्रसङ्गत्तवारिधारापुरम्भरम् ॥१६२॥

शङ्खतूर्यादिघोषेण तथा मङ्गळगीतिभिः ।

प्रदीपच्छत्रयुक्तैश्च हविःपारान्तत्परै ॥१६३॥

वेत्रपाणिभिरन्यैश्च नास्तिकोत्सारणोद्यतैः ।

। स्नाताश्शुक्लाम्बरा दक्षाः कृतपादा वने जनाः ॥१६४॥

स्वाचान्ताः कुशहस्ताश्च चूदा वा चन्दनादिना ।

घृतोर्ध्वपुण्ड्रा नियता मनोवाक्कायकर्मभिः ॥१६५॥

सितकञ्जुकधर्तारस्स्थगितानननासिकाः ।

षलमन्त्रेण भाण्डानि बहेयुः परिचारकाः ॥१६६॥

मूलालयाग्नेदेशरथे मण्डपे विततेऽथ वा ।

प्रथमावरणे धाम्नो दक्षिणे मालिकावनौ ॥१६७॥

सुगुप्ते सुवितानात्ये ढीपमालाचलङ्कृते ।

प्रदेशे बल्लसञ्ज्ञे स्थाप्यानि फलकादिके ॥१६८॥

हविःप्रमाणतुल्याश्च हेमराजतलाम्रजाः ।

स्थालिकाश्च यथादिताः प्रक्षाळ्यास्त्रेण चारिणा ॥१६९॥

पाणिना दक्षिणेनैव परामृश्याथ तेन च ।

तारेण ताम्बु निक्षिप्याधाराज्यस्य समन्ततः ॥१७०॥

स्थालीभ्यस्ममुपाहृत्य दर्भ्या ह्येमादिफलतया ।

तदूर्ध्वे निक्षिपेन्मौली पायमादीन्यनुक्रमात् ॥१७१॥

घृतेनाप्लाव्य मधुरव्यञ्जनानि समन्ततः ।

दधिक्षीरादिपूर्गानि चपकाण्यूर्ध्वतो न्यसेत् ॥१७२॥

सिद्धान्यरूपभेदानि पृथुनादीनि यान्यपि ।

पानकानि विचित्राणि पृथक्प्रागतानि च ॥१७३॥

कर्पूरचन्दनक्षौद्रप्रसूनैश्चाधिवासितम् ।

दीतळं वससञ्छद्यं पानीय करकादिषु ॥१७४॥

एलालवङ्गतकोलजातीपूगफलान्वितम् ।

कर्पूरतैलसन्मिश्र सण्डित च क्षुरादिभिः ॥१७५॥
 भागवल्लीदळोपेत सचूर्णं चेन्द्रसयुतम् ।
 ताम्बूलं च प्रतिष्ठाप्य पात्रेष्वब्जाकृतीषु च ॥१७६॥
 चन्दनादीनि गन्धानि तथा नानाविधास्तन ।
 स्थापयित्वा यथास्थानमारागस्मुखेन तु ॥१७७॥
 विज्ञापयेद्युदेवस्य तत्तत्कर्माधिकारिण ।
 भोज्यासनविरूढम्य देवस्याराधकस्वयम् ॥१७८॥
 अम्याद्यं प्राग्बद्धम्यर्च्यं साध्यबीजावसानकैः ।
 द्वारस्याभ्यन्तरगते देवस्य पुरतः स्थले ॥१७९॥
 शोधिते चास्त्रतोयेन चन्दनाद्यैश्च मण्डिते ।
 मण्डले तु परिस्तीर्य तण्डुलानि यथारुचि ॥१८०॥
 क्षालितं वस्त्रसण्डं तु तदूर्ध्वं सम्प्रमार्ज्यं च ।
 अन्नाधारं प्रतिष्ठाप्य तदूर्ध्वं लोहनिर्मितम् ॥१८१॥
 ऊर्ध्वतो वसनार्थं तदूर्ध्वं स्रोतसप्लुते ।
 विन्यसेत्परमात्रं द्विपालाण्येकैकश क्रमात् ॥१८२॥
 तर्पणं तु प्रतिष्ठाप्य हस्तप्रक्षाळनाभ्यासा ।
 कुयद्दक्षकरे दैवे प्रागुपस्तरणार्हणम् ॥१८३॥
 ततो देवादिमूर्तीनां हवीषि विनिवेशयेत् ।
 प्रथमं पायसं पश्चान् गुळान्नं मुद्गमेदितम् ॥१८४॥
 शुद्धान्नं तिरुसन्मिश्रं निशान्नं दधिभिश्चितम् ।
 मिथान्नं च क्रमाद्दद्यात्पूषानि तदन्तितमे ॥१८५॥
 पृथुकानि च सक्तूनि तिलपिण्डान्वितानि च ।
 फदळीपनसादीनि फलानि विविधानि च ॥१८६॥
 रममेदसमेतानि पानकानि च तर्पणम् ।
 नाळिकेररसं चैव हस्तप्रक्षाळनं ततः ॥१८७॥

उपस्पर्शं च ताम्बूलं दत्त्वा प्रागुक्तगाचरेत् ।

राजभिर्हविषो नित्यं प्राचुर्ये कल्पिते सति ॥१८८॥

आधारेषु प्रतिष्ठाप्य वितते गर्भमन्दिरे ।

निवेद्यानि यथायोग मन्यथा सङ्कटे सुवि ॥१८९॥

तदेकस्मिन् दृढाधारे वस्त्रच्छन्ने यथाक्रमम् ।

निधाय विनिवेद्याथ तथा तमपनीय च ॥१९०॥

प्रोत्क्षिते चाऽस्त्रमन्त्रेण निक्षेप्यं हविस्तरम ।

निवेदयेद्यथापूर्वं विशेषोऽत्र समीरितः ॥१९१॥

मन्त्रक्रियाविहीनं च गन्धदुष्टं विवर्णकम् ।

अतिपक्वमपकं च विस्त्रापितजलं तथा ॥१९२॥

अदीक्षितैश्च पतितैरीक्षितं प्रतिलोमजैः ।

अत्युष्णमतिशीतं च प्रमाणरहितं तथा ॥१९३॥

समुद्भूतं च निश्शेषं मुखवातादिदूषितम् ।

व्यञ्जनादिविहीनं चाप्यपात्रस्थमगोपितम् ॥१९४॥

अन्तस्तण्डुलसंयुक्तं मिलाभाण्डगतं तथा ।

अनाधारं परस्पृष्टं श्वसित्वापहतं तथा ॥१९५॥

अक्षारतुपसंयुक्तं केशपाषाणसंयुतम् ।

किमिलोष्ठादिभिर्जुष्टं प्राण्यङ्गादिसमन्वितम् ॥१९६॥

अपूर्णपाकमाधाररहितं व्यञ्जनाञ्जितम् ।

गव्याज्यदधिनिर्मुक्तं कांक्षितं चेतैर्जमैः ॥१९७॥

अपिधानविनिर्मुक्तं देवतान्तरसम्भितम् ।

एवं दुष्टं हविर्बुध्वा प्रक्षिपेज्जलमध्यतः ॥१९८॥

मोहात्प्रकृतं हविर्विष्णोर्यादि दद्याददर्शनम् ।

निरर्थकं स्वात्कर्तृणां विनाशं च भवेद्भवम् ॥१९९॥

तस्माच्चदैव गूलस्य सहस्र जपमाचरेत् ।
 तत्तस्तत्राश्रयाणा च स्थापिताना विधानत ॥२००॥
 विभवव्यूहमूर्तीना मण्डपे गोपुरादिषु ।
 स्थापिताना च मूर्तीना प्रादुर्भावात्मनामपि ॥२०१॥
 पूजिताना यथान्याय सत्यादीना खगात्मनाम् ।
 कुमुदादिगणेशाना द्वारस्थानामपि सन्नानि ॥२०२॥
 प्रतिष्ठिताना भक्ताना प्रागुक्ताना विधानत ।
 तत्तन्मन्त्रेण विधिवत् सिद्धानि च पृथक्पृथक् ॥२०३॥
 हवीषि पायसादीनि क्रमेण विनिवेशयेत् ।
 गारुडेनैव मन्त्रेण बल्यं साधयेद्बलि ॥२०४॥
 अथेषा प्रणवेनैव सिद्धमन्न निषेदयेत् ।
 अमिकार्यहविस्साध्य यथामूलालयाकृते ॥२०५॥
 सर्वाण्यपूपभेदानि नामिकार्ये हितानि वै ।
 अन्यानि पायसादीनि नित्यं नैमित्तिकादिषु ॥२०६॥
 होतव्यानि विशेषेण फलानि विविधानि च ।
 भूताना बलिदानेषु पायसादीनि नित्यश ॥२०७॥
 अपूपानि च सहूनि पृथुकानि फलानि च ।
 निलपिण्डमभेतानि मिश्रितान्यथ वा पृथक् ॥२०८॥
 दातव्यानि यथान्याय तेषा तृप्तिकर यत ।
 तेषा शूरादिभिर्ब्रह्मनुत्सवादिषु कर्मसु ॥२०९॥
 तसत्तत्रोक्तविधिना बलिद्वयाण्युपाहरेत् ।
 राभावे मन्त्रवन्तुः सोदकं देवलौदनम् ॥२१०॥

तण्डुलं वीदकेनैव दातव्यं मन्त्रवित्तमैः ।
 इति सम्यक्समाख्यातं हविषा साधनादिकम् ॥२११॥
 इत्येवं मुनिशार्दूला भवद्भिर्यद्यदर्थितम् ।
 तत्सर्वं विस्तरेणैव यथावत्प्रकटीकृतम् ॥२१२॥
 सर्वोत्तमा सहितैषां सात्वतार्थप्रकाशिका ।
 नाख्येया दुष्टबुद्धीनामभक्तानां जनार्दने ॥२१३॥
 गर्वात्सच्छास्त्रसद्गस्तुनिन्दकानां विशेषतः ।
 शास्त्रापकर्षणामन्यदर्शने भावितात्मनाम् ॥२१४॥
 देवसंसक्तबुद्धीनां स्वधर्मनिरतात्मनाम् ।
 ससारमयभीरूणां शपत्तानां महात्मनाम् ॥२१५॥
 समाख्येयमिदं शास्त्रं दीक्षां कृत्वा यथाविधि ।
 शास्त्रार्थध्यानवक्तव्यो मन्त्रार्थश्च समन्वितः ॥२१६॥
 एतच्छास्त्रोक्तविधिना योऽर्चयत्यच्युतं विभुम् ।
 सोऽचिरालम्बते स्वेष्टान् सर्वाथांश्च द्विजोत्तम ॥२१७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां कुण्डलुक्लुव-

लक्षणहविःपाकविधानं नाम

पद्यविंशोऽध्यायः ॥

—०—

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
 ॐ ईश्वरसंहिता समाप्ता ॐ
 ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ